Lehrplan
Plan d'instrucziun
Piano di studio 21

Ediziun cumpletta

CDEP-T
Conferenza dals directurs
chantunals da l'educaziun publica
da la Svizra tudestga

Impressum

Editura:	Departement d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient dal Grischun
Tar quest document:	Plan d'instrucziun 21 Ediziun dals 15-03-2016
Design:	raschle & partner, Bern
Maletg da la cuverta:	Jupiterimages/Stockbyte/Thinkstock

Copyright:	Ils dretgs d'auturas e d'auturs ed ulteriurs dretgs da questa pagina d'internet ha la CDEP-T. Cun chargiar giu cuntegns (texts, maletgs, datotecas) da questa pagina d'internet na vegnan transferids nagins dretgs.

Internet:	gr-r.lehrplan.ch

Cuntegn

Survista	3
Basas	17
Linguas	51
Rumantsch	72
Tudestg en scolas rumantschas	104
Englais sco 2. lingua estra	133
Franzos u talian sco 3. lingua estra	160
Matematica	183
Natira, uman e societad	221
Natira, uman e societad (NUS)	246
Natira e tecnica	286
Economia, lavur e tegnairchasa	305
Spazis, temps e societads	317
Etica, religiuns, cuminanza	337
Art ed activitads expressivas	347
Art figurativ	362
Art textil e tecnic	377
Chant e musica	393
Moviment e sport	421
Medias ed informatica	453
Orientaziun professiunala	473

Lehrplan
Plan d'instrucziun
Piano di studio 21

Survista

CDEP-T
Conferenza dals directurs
chantunals da l'educaziun publica
da la Svizra tudestga

Impressum

Editura:	Departement d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient dal Grischun
Tar quest document:	Plan d'instrucziun 21 Ediziun dals 15-03-2016
Design:	raschle & partner, Bern
Maletg da la cuverta:	Claudio Minutella

Copyright:	Ils dretgs d'auturas e d'auturs ed ulteriurs dretgs da questa pagina d'internet ha la CDEP-T. Cun chargiar giu cuntegns (texts, maletgs, datotecas) da questa pagina d'internet na vegnan transferids nagins dretgs.

Internet:	gr-r.lehrplan.ch

Cuntegn

Introducziun	6
Survista dal Plan d'instrucziun 21	7
Structura dal Plan d'instrucziun 21	8
Structura dals plans d'instrucziun dals roms e dals moduls	10

Introducziun

Il chantun Grischun surpiglia senza midadas il svilup da las cumpetenzas dal Plan d'instrucziun 21 en ils plans d'instrucziun dals singuls roms. Singulas cumpetenzas èn vegnidas cumplettadas cun exempels specifics per il chantun. Ils chapitels introductivs resguardan las cundiziuns generalas chantunalas, en spezial en il sectur da las linguas.

Sin basa da l'art. 29 da la lescha davart las scolas popularas dal chantun Grischun (lescha da scola) dals 21 da mars 2012 ha la regenza approvà ils 15 da mars 2016 questa versiun chantunala dal Plan d'instrucziun 21.

Il Plan d'instrucziun 21 Grischun entra en vigur a partir da l'onn da scola 2018/19 per la scolina, per la scola primara sco era per la 1. e 2. classa dal stgalim secundar I. L'onn da scola 2019/20 vegn el introducì en la 3. classa dal stgalim secundar I sin basa da las directivas correspundentas. A partir dal mument ch'il Plan d'instrucziun 21 Grischun è en vigur, valan sin basa dal conclus da la regenza menziunà las novas tavlas da lecziuns da la scola populara dal Grischun. Ulteriuras infurmaziuns èn disponiblas sin la pagina d'internet da l'uffizi per la scola populara ed il sport.

Il Plan d'instrucziun 21 Grischun descriva l'incumbensa che la societad ha dà a la scola populara e che ha sia legitimaziun en la politica da furmaziun. El fixescha las finamiras per l'instrucziun sin tut ils stgalims da la scola populara ed è in instrument da planisaziun per las persunas d'instrucziun, per las scolas e per las autoritads da furmaziun. El orientescha ils geniturs e las persunas responsablas per l'educaziun, las scolaras ed ils scolars, las scolas dal stgalim secundar II, las scolas autas da pedagogia sco era las producentas ed ils producents da meds d'instrucziun davart las cumpetenzas che duain vegnir cuntanschidas en la scola populara.

Il proxim chapitel *Survista* dat a las persunas d'instrucziun sco era a tut tgi che dovra il Plan d'instrucziun 21 ina survista da tal, da sia structura, da ses elements e da las obligaziuns ch'èn fixadas en quel. Infurmaziuns pli detagliadas davart las basas pedagogicas e concepziunalas dal Plan d'instrucziun 21 Grischun èn cuntegnidas en il chapitel Basas.

Survista dal Plan d'instrucziun 21

Survista		Ciclus
Basas	Finamiras da furmaziun Chapientscha da l'emprender e da l'instrucziun Cumpetenzas transversalas Furmaziun per in svilup persistent Puncts centrals dal 1. ciclus Puncts centrals dal 2. e 3. ciclus	
Linguas	Introducziun Tudestg: Svilup da cumpetenzas Englais sco 2. lingua estra: Svilup da cumpetenzas Plans d'instrucziun da linguas supplementars per il chantun Grischun	1 2 3 2 3
Matematica	Introducziun Svilup da cumpetenzas	1 2 3
Natira, uman e societad	Introducziun Natira, uman e societad: Svilup da cumpetenzas Natira e tecnica (cun fisica, chemia, biologia): Svilup da cumpetenzas Economia, lavur e tegnairchasa (cun economia da chasa): Svilup da cumpetenzas Spazis, temps e societads (cun geografia ed istorgia): Svilup da cumpetenzas Etica, religiuns, cuminanza (cun dumondas da la vita): Svilup da cumpetenzas	1 2 3 3 3 3
Art ed activitads expressivas	Introducziun Art figurativ: Svilup da cumpetenzas Art textil e tecnic: Svilup da cumpetenzas	1 2 3 1 2 3
Chant e musica	Introducziun Svilup da cumpetenzas	1 2 3
Moviment e sport	Introducziun Svilup da cumpetenzas	1 2 3
Medias ed informatica	Introducziun Svilup da cumpetenzas	1 2 3
Orientaziun professiunala	Introducziun Svilup da cumpetenzas	3

Structura dal Plan d'instrucziun 21

Illustraziun 1: Survista dal plan d'instrucziun 21

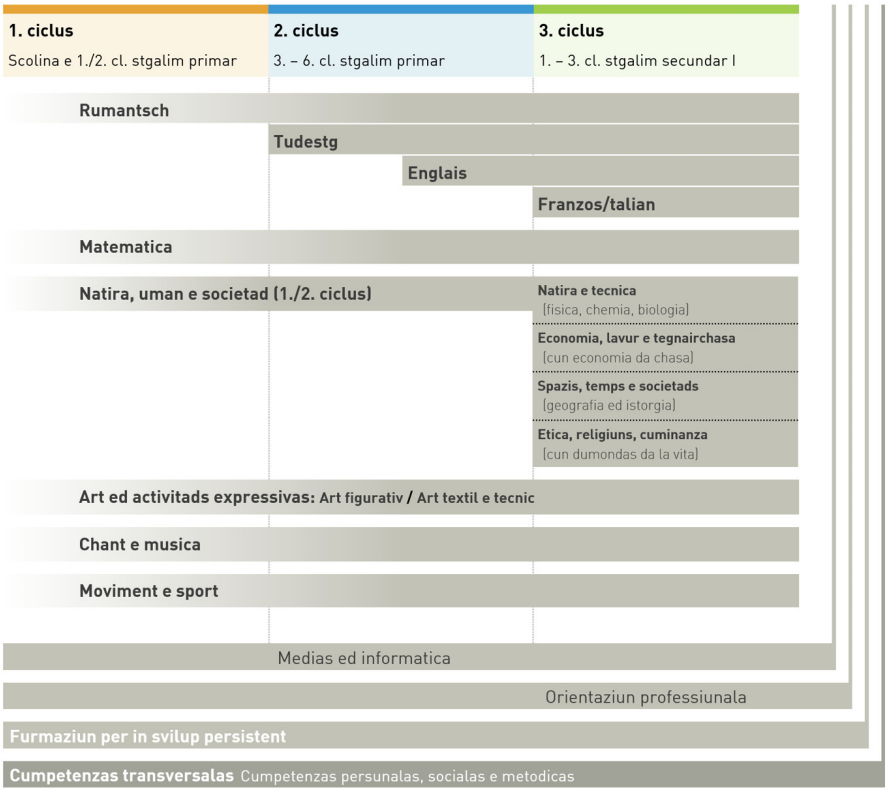

Ciclus	Il Plan d'instrucziun 21 divida ils 11 onns da scola en trais ciclus. Il 1. ciclus cumpiglia dus onns scolina ed ils emprims dus onns dal stgalim primar (fin la fin da la 2. classa). Il 2. ciclus cumpiglia quatter onns scola primara (3. fin 6. classa) ed il 3. ciclus ils trais onns dal stgalim secundar I (7. fin 9. classa).
Champs	Il Plan d'instrucziun 21 è structurà tenor sis champs, numnadamain: *linguas; matematica; natira, uman e societad (NUS); art ed activitads expressivas; chant e musica* sco era *moviment e sport*. Per mintga champ vegnan descrittas las cumpetenzas che las scolaras ed ils scolars s'acquistan en il decurs da la scola populara. En il 1. ciclus s'orientescha l'instrucziun fermamain al svilup dals uffants. Cunzunt al cumenzament vegn l'instrucziun organisada e concepida a moda interdisciplinara. Il gieu ha ina gronda impurtanza. Per tegnair quint da questa orientaziun mussa il Plan d'instrucziun 21 a maun da nov access orientads al svilup, co ch'ins po resguardar il svilup e l'emprender da l'uffant en il 1. ciclus. (Guardar *Basas*, chapitel *Puncts centrals dal 1. ciclus*.)
Moduls	Ultra da quai cuntegna il Plan d'instrucziun 21 ils plans d'instrucziun per ils moduls *medias ed informatica* sco era *orientaziun professiunala*. Quests moduls cuntegnan incumbensas interdisciplinaras da la scola e garanteschan in svilup sistematic da cumpetenzas per ina part centrala da questas incumbensas.
Cumpetenzas transversalas	En ils plans d'instrucziun dals roms e dals moduls èn integradas cumpetenzas transversalas. Quellas cumpiglian cumpetenzas persunalas, socialas e metodicas.
Furmaziun per in svilup persistent (FSP)	En ils plans d'instrucziun dals roms e dals moduls èn integrads - e munids cun renviaments - ils suandants temas per in'instrucziun sut l'idea directiva d'in *svilup persistent*: politica, democrazia e dretgs umans; ambient natiral e resursas; schlattainas ed egualitad; sanadad; svilup global e pasch; identitads culturalas e

communicaziun interculturala; economia e consum.

Structura dals plans d'instrucziun dals roms e dals moduls

Ils plans d'instrucziun dals roms e dals moduls cuntegnan mintgamai ils chapitels introductivs *Impurtanza e finamiras*, *Infurmaziuns didacticas* ed *Infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn* e plinavant il svilup da las cumpetenzas sco element central dal plan d'instrucziun. Tar il svilup da las cumpetenzas vegni mussà, co che las cumpetenzas vegnan sviluppadas en il decurs da la scola populara.

Illustraziun 2: Ils elements en il svilup da la cumpetenzas

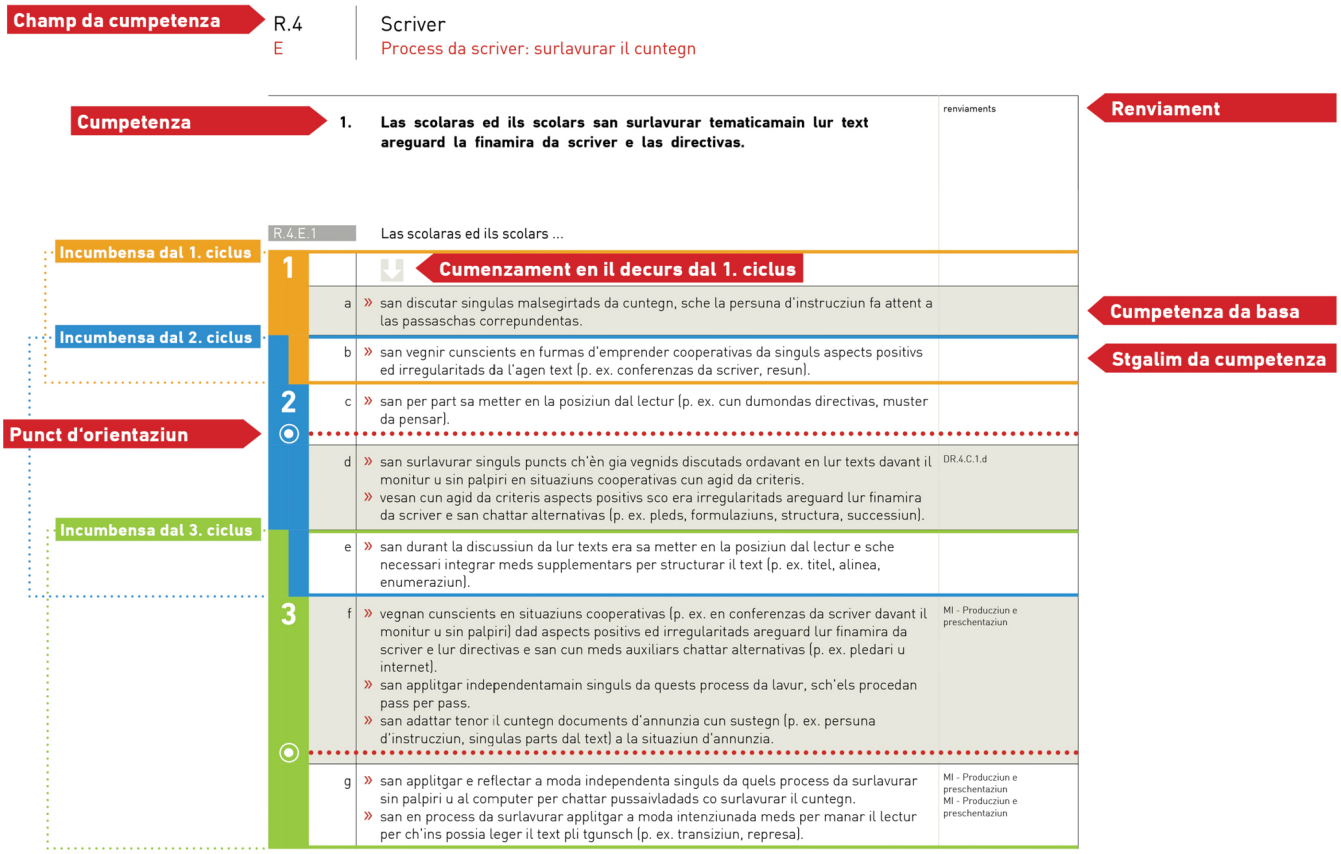

Champs da cumpetenza	Sin l'emprim plaun da structuraziun èn ils champs ed ils moduls dividids en champs da cumpetenza. Ils champs da cumpetenza s'orienteschan ad abilitads / inschigns (p.ex. *tadlar*, *leger*, *discurrer*, *scriver* en las linguas) u a temas / enconuschientschas (p.ex. *cifra e variabla* en matematica). Co ch'ils champs da cumpetenza èn concepids, resulta da la tradiziun da la didactica dal rom sco era dal stadi actual dal svilup da la didactica dal rom dal champ respectiv.
Activitads / tematicas	Sin il proxim plaun da structuraziun vegnan ils champs da cumpetenza dividids en activitads resp. en tematicas. Betg tut ils plans d'instrucziun dals roms na cuntegnan quest plaun da structuraziun.
Cumpetenzas	Tar mintga champ da cumpetenza resp. tar mintga activitad / tematica vegnan formuladas cumpetenzas e vegn preschentà ses svilup. Las descripziuns da las cumpetenzas drizzan l'egliada sin la fin da la scola populara e descrivan la savida e las abilitads che las scolaras ed ils scolars han lura.

Stgalims da cumpetenza	Per mintga cumpetenza vegn descrit tge svilup da savida e d'abilitads che vegn spetgà per mintga ciclus. Qua tras vegni exprimì che las cumpetenzas vegnan acquistadas cuntinuadamain sur in tschert temp. Sin ils singuls stgalims da cumpetenza vegni formulà, sur tge stgalims preliminars ed intermediars che cumpetenzas pli vastas vegnan sviluppadas. Ils stgalims da cumpetenza sa differenzieschan tras l'augment da la savida da fatgs, da concepts e da process, tras l'augment da pretensiuns da chapientscha, tras la cumplexitad pli gronda da la situaziun d'applicaziun u tras il grad da l'independenza, cun la quala i vegn lavurà. La successiun dals stgalims po resultar da la logica dal rom. Quai vul dir ch'ils temas / las enconuschientschas e las abilitads / ils inschigns d'in stgalim da cumpetenza acquistà precedentamain furman en mintga cas la basa per ils stgalims da cumpetenza che suondan. Nua ch'i na dat nagina tala logica dal rom, fixescha il plan d'instrucziun la successiun dals stgalims da cumpetenza. Tut tenor il tema ha il svilup da las cumpetenzas in dumber variabel da stgalims da cumpetenza. Quest dumber sa drizza tenor la dumonda, tge ch'è raschunaivel - ord vista dal Rom - per il svilup da las cumpetenzas respectivas.
Svilup da las cumpetenzas sur in, dus u trais ciclus	Vi da la gronda part da las cumpetenzas vegni lavurà a moda cumulativa sur tut ils trais ciclus. Cun insaquants svilups da cumpetenzas na vegni dentant betg cumenzà al cumenzament dal 1. ciclus, mabain pli tard, perquai che tschertas premissas ston esser ademplidas en il svilup ed en l'emprender dals uffants per pudair sviluppar questas cumpetenzas. Auters svilups da cumpetenzas vegnan terminads avant la fin dal 3. ciclus. Sch'in stgalim al cumenzament d'in svilup da cumpetenzas è vid, vul quai dir ch'i na vegnia betg cumenzà a lavurar vi da questa cumpetenza al cumenzament dal 1. ciclus.
Renviaments	Ils renviaments en ils plans d'instrucziun dals roms mussan, nua ch'igl exista in punct da referiment ad in access orientà al svilup, a la *furmaziun per in svilup persistent* ubain ad in auter champ u modul. Ils renviaments als access orientads al svilup mussan, tge cuntegns dal plan d'instrucziun dal 1. ciclus ch'èn adattads particularmain per in'instrucziun sut ina perspectiva da svilup. Ils renviaments a la *furmaziun per in svilup persistent* mussan, tge cuntegns dal plan d'instrucziun ch'èn adattads particularmain per in'instrucziun sut l'idea directiva d'in svilup persistent. Renviaments entaifer il rom e renviaments ad auters roms mussan colliaziuns tranter ils cuntegns dal plan d'instrucziun che vegnan avant en differents champs e che cumpletteschan in l'auter. Els dattan impuls per lavurs interdisciplinaras u mussan, nua ch'ins po sa referir a la savida ed a las abilitads che las scolars ed ils scolars han gia. En la versiun electronica dal Plan d'instrucziun 21 funcziunan ils renviaments sco links. che mainan directamain al lieu respectiv dal Plan d'instrucziun.
Infurmaziuns davart la lavur cun cumpetenzas	Champs da cumpetenza u cumpetenzas na vegnan betg perfecziunads a moda lineara en l'instrucziun. Bunamain adina vegnan elavuradas e reunidas simultanamain differentas fassettas d'in u da plirs champs da cumpetenza ubain d'ina u da pliras cumpetenzas. En tudestg p.ex. vegn legida in'istorgia (champ da cumpetenza *leger*) che vegn lura discutada (champ da cumpetenza *discurrer*), e che vegn per finir inscenada en ina preschentaziun en gruppa (champ da cumpetenza *litteratura en il focus*). En quest connex vegnan era exercitadas cumpetenzas transversalas. Cumpetenzas dal rom e cumpetenzas transversalas sin differents nivels vegnan per il pli elavuradas en in project d'instrucziun a moda colliada. (Guardar era *Basas*, chapitel *Chapientscha da l'emprender e da l'instrucziun.*)

Giuditgar cumpetenzas	Betg tut las cumpetenzas e betg tut ils stgalims da cumpetenza ch'èn cuntegnids en il Plan d'instrucziun 21 na ston vegnir giuditgads. Sco fin ussa tutgi a la professiunalitad da las persunas d'instrucziun da giuditgar, cura e cun tge meds ch'ellas vulan valitar e giuditgar las prestaziuns da las scolaras e dals scolars. Quai fan ellas resguardond las regulaziuns che valan en il chantun. (Guardar era *Basas*, chapitel *Chapientscha da l'emprender e da l'instrucziun.*)

Obligaziuns

Cumpetenzas da basa dal ciclus	Per mintga ciclus vegnan designadas cumpetenzas da basa. Las cumpetenzas da basa inditgeschan quels stgalims da cumpetenza che las scolaras ed ils scolars duain cuntanscher il pli tard fin la fin dal ciclus respectiv. En il decurs dal ciclus cuntanschan els las cumpetenzas da basa en differents muments. Bleras scolaras e blers scolars lavuran lura vi dals stgalims da cumpetenza cuntinuants e cuntanschan era las cumpetenzas fixadas sin quests stgalims. Per singulas scolaras e scolars pon las cumpetenzas da basa vegnir adattadas en cas da basegn tenor las directivas concernent ils attestats e la promoziun (adattaziun da las finamiras da l'instrucziun). La scola sco instituziun e las persunas d'instrucziun han l'incumbensa da pussibilitar che las cumpetenzas da basa vegnian cuntanschidas en l'instrucziun. Las descripziuns dals stgalims da cumpetenza precedents na vegnan betg repetidas en il text da las cumpetenzas da basa. Ellas tutgan tar las cumpetenzas da basa. En singuls champs n'èn - tar paucs svilups da cumpetenzas - vegnidas fixadas naginas cumpetenzas da basa. Explicaziuns en chaussa sa chattan en ils chapitels introductivs dal champ respectiv sut *Infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn*. En ils champs linguas, matematica e natira, uman e societad (NUS) èn vegnidas integradas las cumpetenzas fundamentalas (standards da furmaziun naziunals) da la CDEP en las cumpetenzas da basa dal Plan d'instrucziun. Uschia vegni garantì che las scolaras ed ils scolars che cuntanschan las cumpetenzas da basa dal Plan d'instrucziun, cuntanschan a medem temp era las cumpetenzas fundamentalas (standards da furmaziun naziunals) da la CDEP.
Incumbensa dal ciclus	L'incumbensa dal ciclus definescha, vi da tge stgalims da cumpetenza ch'i sto vegnir lavurà obligatoricamain en quest ciclus. En l'instrucziun ston las scolaras ed ils scolars survegnir la pussaivladad da lavurar vi dals stgalims da cumpetenza ch'appartegnan a l'incumbensa dal ciclus, ma che sa chattan ordaifer las cumpetenzas da basa. Uschia surpassan las prescripziuns dal Plan d'instrucziun las cumpetenzas da basa. Plinavant definescha l'incumbensa dal ciclus per mauns da las producentas e dals producents da meds d'instrucziun, per tge stgalims dal svilup da cumpetenzas ch'in med d'instrucziun sto metter a disposiziun las materialias necessarias.
Puncts d'orientaziun	Amez il 2. ciclus (fin da la 4. classa) ed amez il 3. ciclus (amez la 8. classa) è mintgamai mess in punct d'orientaziun. Ils puncts d'orientaziun fixeschan, tge stgalims da cumpetenza che ston vegnir elavurads obligatoricamain fin la fin da la 4. classa sco era fin mez da la 8. classa. Per las persunas d'instrucziun èn els in agid da planisaziun e d'orientaziun. En il 1. ciclus vegni desistì da puncts d'orientaziun. Quai per suttastritgar il continuum en il 1. ciclus e per betg prescriver in model da structura. En singuls champs n'èn era betg vegnids mess puncts d'orientaziun en il 2. e 3. ciclus. Explicaziuns en chaussa sa chattan en ils chapitels introductivs dal champ respectiv sut *Infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn*.
Promoziun dals duns e promoziun d'uffants talentads	Tut las scolaras e tut ils scolars vegnan sustegnids en lur svilup da savida e d'abilitads confurm a lur pussaivladads da prestaziun. Sin fundament dal progress individual d'emprender na finescha l'incumbensa a la scola ed a las persunas

	d'instrucziun betg, cur che las scolaras ed ils scolars han cuntanschì ils stgalims da cumpetenza dal ciclus. En spezial scolaras e scolars talentads duain survegnir l'occasiun da s'approfundar en temas e cuntegns supplementars (enrichment) resp. da lavurar en l'agen tempo d'emprender vi da cumpetenzas cuntinuantas u vi da stgalims da cumpetenza cuntinuants (acceleraziun).
Sche las cumpetenzas da basa na vegnan betg cuntanschidas	Las cumpetenzas ed ils cuntegns dal Plan d'instrucziun 21 valan da princip per tut ils uffants. Ma era cun il Plan d'instrucziun 21 vegni ad esser uschia, che singulas scolaras e singuls scolars na cuntanschan betg las cumpetenzas da basa d'in u da plirs champs. En quest cas èsi necessari da giuditgar il stadi d'emprender da la singula scolara u dal singul scolar e d'observar ils progress ed ils problems en il process d'emprender individual, per ch'i possian vegnir introducidas mesiras da promoziun empermettentas. Ulteriuras infurmaziuns davart las mesiras da promoziun che vegnan purschidas en il chantun Grischun sa chattan en la lescha davart las scolas popularas dal chantun Grischun (lescha da scola) sco era en las ulteriuras regulaziuns appartegnentas.
Cuntegns obligatorics ed exempels	En numerusas descripziuns da stgalims da cumpetenza dal Plan d'instrucziun 21 vegnan duvradas precisaziuns. Quellas èn da leger sco suonda: In'enumeraziun da cuntegns en ina parantesa vul dir ch'ils cuntegns enumerads stoppian vegnir elavurads obligatoricamain. En il champ NUS portan quests cuntegns il simbol . Sch'i vegn duvrà p.ex., vul quai dir ch'ils cuntegns enumerads sajan ina schelta che serva a l'illustraziun. Las persunas d'instrucziun pon tscherner ils exempels u elavurar auters cuntegns.
Renviaments a medias ed informatica sco era a l'orientaziun professiunala	Ils renviaments a *medias ed informatica* sco era a *l'orientaziun professiunala* mussan, en tge champ e ciclus ch'i sto vegnir lavurà obligatoricamain vi dal svilup da las cumpetenzas en *medias ed informatica* resp. en *orientaziun professiunala*.

Midadas

	Dal Plan d'instrucziun 21 pon las persunas d'instrucziun deducir, co ch'ina cumpetenza vegn sviluppada sco unitad durant il temp da scola e tgi che furnescha en tge ciclus tge contribuziun a quest svilup. Las persunas d'instrucziun dals ciclus precedents e suandants pon deducir, da tge stgalims da cumpetenza che tut las scolaras e tut ils scolars disponan (cumpetenzas da basa) e vi da tge stgalims da cumpetenza ch'igl è vegnì lavurà cun tut las scolaras e tut ils scolars (incumbensa dal ciclus resp. puncts d'orientaziun). Il Plan d'instrucziun 21 è vegnì elavurà uschia, ch'el po vegnir realisà en differentas structuras da scola. Las persunas d'instrucziun dal stgalim secundar I pon deducir dal Plan d'instrucziun 21 las suandantas infurmaziuns davart ils nivels da pretensiun:
Midada dal stgalim primar al stgalim secundar I cun pretensiuns elementaras	Al cumenzament dal stgalim secundar I è l'instrucziun en scolas u en gruppas da nivel cun pretensiuns elementaras la cuntinuaziun dals stgalims da cumpetenza ch'èn designads sco cumpetenzas da basa dal 2. ciclus. Las persunas d'instrucziun pon partir dal fatg che las scolaras ed ils scolars hajan cuntanschì almain las cumpetenzas da basa ed hajan gia lavurà vi dals stgalims da cumpetenza cuntinuants. Fin la fin dal 3. ciclus cuntanschan questas scolaras e quests scolars las cumpetenzas da basa dal 3. ciclus. Plinavant survegnan els l'occasiun da lavurar - tut tenor lur pussaivladads individualas - vi dals stgalims da cumpetenza che suondan las cumpetenzas da basa dal 3. ciclus.
Midada dal stgalim primar al stgalim secundar I cun pretensiuns extendidas	L'instrucziun sin il stgalim secundar I en scolas u en gruppas da nivel cun pretensiuns extendidas è la cuntinuaziun dals stgalims da cumpetenza ch'èn designads sco incumbensa dal 2. ciclus. Las persunas d'instrucziun na pon dentant betg partir dal fatg che las scolaras ed ils scolars dumognian cumplainamain tut ils

	stgalims da cumpetenza dal 2. ciclus en tut ils champs. Fin la fin da la scola populara cuntanschan las scolaras ed ils scolars las cumpetenzas da basa dal 3. ciclus ed han gia lavurà pli profundamain vi dals stgalims da cumpetenza cuntinuants ch'èn designads sco incumbensa dal 3. ciclus. Scolaras e scolars fitg ferms duessan cuntanscher ils stgalims da cumpetenza cuntinuants ch'èn designads sco incumbensa dal 3. ciclus.
Midada a la furmaziun fundamentala professiunala e scolas cuntinuantas	Las scolas dal stgalim secundar II pon deducir dal Plan d'instrucziun 21 las suandantas infurmaziuns davart ils nivels da pretensiun: A la fin dal temp da scola obligatoric cuntanschan ils giuvenils en ils champs almain ils stgalims da cumpetenza ch'èn designads sco cumpetenzas da basa dal 3. ciclus. La gronda part dals giuvenils ha lavurà ultra da quai vi dals stgalims da cumpetenza cuntinuants. Correspundentamain vegn l'instrucziun en las scolas professiunalas spezialisadas per regla ad esser la cuntinuaziun da las cumpetenzas da basa. Tscherts emprendissadis premettan ch'ils giuvenils dumognian en differents champs stgalims da cumpetenza che sa chattan sur las cumpetenzas da basa. L'instrucziun en las scolas professiunalas spezialisadas premetta en quest cas ch'ils giuvenils dumognian stgalims da cumpetenza che sa chattan sur las cumpetenzas da basa. L'instrucziun en scolas cun pretensiuns extendidas (cunzunt en scolas da maturitad professiunala, en scolas medias spezialisadas ed en gimnasis), è la cuntinuaziun dals stgalims da cumpetenza ch'èn designads sco incumbensa dal 3. ciclus. Las persunas d'instrucziun na pon dentant betg partir dal fatg che las scolaras ed ils scolars dumognian cumplainamain tut ils stgalims da cumpetenza dal ciclus en tut ils champs.

Abreviaziuns e codes

En il Plan d'instrucziun 21 vegnan duvradas las suandantas abreviaziuns e numeraziuns che sa laschan unir ad in code. Il code serva a s'orientar en il Plan d'instrucziun.

Champ e roms	R	Rumantsch
	DR	Tudestg en scolas rumantschas
	LE2GR	Englais sco 2. lingua estra
	LE3GR	Franzos u talian sco 3. lingua estra
	MA	Matematica
	NUS	Natira, uman e societad
	NT	Natira e tecnica
	ELT	Economia, lavur e tegnairchasa
	STS	Spazis, temps e societads
	ERC	Etica, religiuns, cuminanza
	AF	Art figurativ
	ATT	Art textil e tecnic
	MU	Chant e musica
	MS	Moviment e sport
Moduls	MI	Medias ed informatica
	OP	Orientaziun professiunala
Access orientads al svilup	AS	Access orientads al svilup per il 1. ciclus
Furmaziun per in svilup persistent	FSP	Furmaziun per in svilup persistent

Champs da cumpetenza	Ils champs da cumpetenza vegnan numerads tras (1, 2, 3, ...).
Activitads / tematicas	Las activitads / tematicas vegnan designadas cun maiusclas (A, B, C, ...).
Cumpetenzas	Las cumpetenzas vegnan numeradas tras (1, 2, 3, ...).
Stgalims da cumpetenza	Ils stgalims da cumpetenza vegnan designads cun minusclas (a, b, c, ...). Tschertas cumpetenzas han plirs svilups. Quests svilups da cumpetenzas vegnan numerads supplementarmain (1, 2, ...), ed ils stgalims da cumpetenza appartegnents vegnan designads cun minusclas (a, b, ...).
Structura dals codes	A maun da las abreviaziuns qua survart sa lascha generar in code. Uschia poi vegnir renvià a singuls stgalims resp. pon vegnir inditgads renviaments. Per ils codes vegn tschernida la suandanta successiun: 1. champ resp. tema interdisciplinar 2. champ da cumpetenza 3. activitad / tematica 4. cumpetenza 5. stgalim da cumpetenza In'activitad / tematica n'è betg adina avant maun. Exempel: MA.1.A.3.c = matematica; 1. champ da cumpetenza; activitad A; 3. cumpetenza; stgalim da cumpetenza c

Lehrplan
Plan d'instrucziun
Piano di studio 21

Basas

CDEP-T
Conferenza dals directurs
chantunals da l'educaziun publica
da la Svizra tudestga

Impressum

Editura:	Departement d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient dal Grischun
Tar quest document:	Plan d'instrucziun 21 Ediziun dals 15-03-2016
Maletg da la cuverta:	edenwithin/iStock/Thinkstock

Copyright:	Ils dretgs d'auturas e d'auturs ed ulteriurs dretgs da questa pagina d'internet ha la CDEP-T. Cun chargiar giu cuntegns (texts, maletgs, datotecas) da questa pagina d'internet na vegnan transferids nagins dretgs.

Internet:	gr-r.lehrplan.ch

Cuntegn

Finamiras da furmaziun	20
Chapientscha da l'emprender e da l'instrucziun	23
Cumpetenzas transversalas	31
Furmaziun per in svilup persistent	35
Puncts centrals dal 1. ciclus	42
Puncts centrals dal 2. e 3. ciclus	49

Finamiras da furmaziun

Furmaziun

La furmaziun è in process da svilup avert da l'uman. Ella dura l'entira vita e vegn concepida activamain.

La furmaziun pussibilitescha a la singula persuna d'explorar e da scuvrir ses potenzials en reguard spiertal, cultural e pratic e da sviluppar in'atgna identitad s'occupond cun sasezza e cun l'ambient.

La furmaziun permetta da manar sia vita en independenza ed en atgna responsabladad, uschia ch'ins po sa participar e cooperar cun responsabladad ed a moda independenta a la vita en la societad, e quai en reguard social, cultural, professiunal e politic.

Basas legalas

La furmaziun fundamentala da scola è francada en la constituziun federala. L'artitgel 62 incumbensescha ils chantuns da procurar per in'instrucziun fundamentala sco era per ina scolaziun speziala ch'èn avertas a tut ils uffants. Quest artitgel oblighescha era ils chantuns d'armonisar la durada e las finamiras dals stgalims da furmaziun sco era d'assimilar la vegliadetgna per cumenzar la scola e l'obligaziun d'ir a scola.

La lescha davart las scolas popularas dal chantun Grischun (lescha da scola) concretisescha l'incumbensa envers la scola populara confurm a las relaziuns en il chantun.

Orientaziun da la scola populara

La scola populara ademplescha sia incumbensa da furmaziun en collavuraziun cun ils geniturs e cun las persunas responsablas per l'educaziun ed als sustegna en lur incumbensa d'educaziun. Sa basond sin ils dretgs fundamentals, sco ch'els èn formulads en la constituziun federala ed en la lescha davart las scolas popularas dal chantun Grischun (lescha da scola), s'orientescha la scola tenor las suandantas valurs:

- Al. 1: Resguardond las atgnadads linguisticas e culturalas da la communitad ch'èn sa sviluppadas en il decurs da l'istorgia, sa stenta la scola populara d'educar las scolaras ed ils scolars ad ina tenuta che s'orientescha vi da valurs cristianas, umanisticas e democraticas.
- Al. 2: La scola populara promova l'abilitad da giuditgar, las forzas creativas e la savida dals uffants e dals giuvenils sco er lur prontezza da furnir prestaziuns. En quest connex sustegna ella quels en lur svilup ad atgnas persunalitads, tar l'acquisiziun da cumpetenzas socialas sco er sin lur via ad in cumportament cun responsabladad envers lur conumans ed envers l'ambient.
- Al. 3: La scola populara sustegna e cumplettescha l'educaziun en la famiglia.
- Al. 4: En la scola populara s'acquistan e sviluppan tut las scolaras e tut ils scolars enconuschientschas e cumpetenzas fundamentalas che permettan ad ellas ed ad els d'emprender durant lur entira vita e da chattar lur plazza en la societad ed en la vita professiunala.
- Al. 5: La furmaziun che vegn intermediada en la scola populara cumpiglia en spezial la tgira e las enconuschientschas da la lingua da scola sco er cumpetenzas fundamentalas d'ulteriuras linguas, da la matematica e da las scienzas natiralas, da las scienzas socialas ed umanas, da la musica, da l'art e da l'art applitgà, dal moviment e da la sanadad.
- Al. 6: La scola populara resguarda ils interess ed ils basegns d'uffants e da giuvenils che han in basegn spezial da promoziun, che han talents extraordinaris e che derivan d'ina lingua estra. (Lescha da scola, art. 2)

La scola sco spazi da concepziun, d'emprender e da viver

Per ils uffants e per ils giuvenils è la scola ina part decisiva da lur mintgadi. En scola fan els experientschas d'emprender e da vita multifaras che sa basan sin enconuschientschas acquistadas ordaifer la scola. La convivenza sociala, la cuminanza e l'instrucziun vegnan concepidas cun la participaziun e cun la responsabladad da tut las persunas involvidas. Las scolaras ed ils scolars emprendan da contribuir en scola lur part confurm a lur vegliadetgna e da cooperar sin il nivel da la classa e da la scola. La scola sco lieu da l'emprender social e participativ promova l'abilitad da las scolaras e dals scolars d'entrar en relaziuns, da collavurar e da surpigliar responsabladad per la communitad. Appreziaziun vicendaivla, plaschair da viver e temp liber èn valurs impurtantas.

L'incumbensa centrala da la scola è quella da pussibilitar a las scolaras ed als scolars experientschas che sa refereschan a la cultura ed ad objects e d'intermediar uschia cumpetenzas dal rom e cumpetenzas transversalas fundamentalas. Las scolaras ed ils scolars vegnan encuraschads, accumpagnads e sustegnids en il svilup d'interess persunals, tar l'approfundaziun da duns individuals ed en il svilup da lur persunalitad individuala. L'intermediaziun da cumpetenzas ha lieu cun sustegn social e resguarda il stadi da svilup da las scolaras e dals scolars. I vegnan purschidas chaschuns d'emprender che tegnan quint dal different stadi d'emprender e da prestaziun sco era da l'eterogenitad. Tar tut quai vegn promovida e favurisada la prontezza da furnir prestaziuns.

Per ademplir lur incumbensas èn la scola e las persunas d'instrucziun dependentas dal sustegn dals geniturs, da las persunas responsablas per l'educaziun e da las autoritads. La collavuraziun da la scola, dals geniturs e da las persunas responsablas per l'educaziun resulta da la responsabladad cuminaivla per ils uffants e per ils giuvenils. Questa collavuraziun premetta che tuttas duas varts sajan prontas da discurrer ina cun l'autra, d'infurmar ina l'autra e da respectar ina l'autra.

Champs

Linguas

Las scolaras ed ils scolars elavuran cumpetenzas linguisticas cumplessivas a bucca ed a scrit. Els daventan abels da communitgar adequatamain en differentas situaziuns resguardond l'adressata u l'adressat. Els s'occupan cun differents texts da diever e litterars e cun products culturals multifars. Cun la lingua s'acquistan las scolaras ed ils scolars in instrument fundamental da l'acquisiziun da savida e da cultura, dal barat e da la reflexiun en tut ils champs.

Las scolaras ed ils scolars s'acquistan damai cumpetenzas cumplessivas en la lingua da scola e cumpetenzas fundamentalas en ina segunda lingua naziunala ed en almain in'ulteriura lingua estra.

Matematica

Las scolaras ed ils scolars emprendan d'elavurar e da schliar dumondas e problems matematics. Els emprendan d'enconuscher, da chapir e d'applitgar proceduras da calculaziun e concepts matematics. Els san far reflexiuns abstractas, furmar models, metter en relaziun fatgs. Uschia s'acquistan els enconuschientschas ed instruments ch'els pon duvrar per schliar lezias e pensums en l'instrucziun ed en il mintgadi.

Natira, uman e societad

Las scolaras ed ils scolars s'occupan cun il mund en sias dimensiuns natiralas, tecnicas, istoricas, culturalas, socialas, economicas, eticas e religiusas, e quai mintgamai cun lur agens fenomens e process. Els approfundeschan lur enconuschientschas e lur abilitads, uschia ch'els pon s'orientar en il mund, encleger il mund meglier e meglier, concepir activamain il mund ed agir cun responsabladad sin il mund.

Art ed activitads expressivas	S'occupond cun maletgs e products multifars daventan las scolaras ed ils scolars abels da percepir l'ambient ch'ils umans han concepì esteticamain e funcziunalmain e da far part da quest ambient. Els emprendan da transfurmar atgnas imaginaziuns ed ideas applitgond l'art e da realisar projects, incumbensas e process creativs. Els s'acquistan cumpetenzas esteticas, creativas e tecnicas che permettan ad els da manar il dialog e da s'occupar persunalmain cun cultura ed art.
Chant e musica	Las scolaras ed ils scolars daventan abels da prender part sin plaun musical dal dialog cultural ed artistic en la societad. Els s'acquistan cumpetenzas musicalas, entran uschia en communicaziun cun auters umans e sentan - tras las experientschas musicalas e tras l'agen agir musical - ch'els èn integrads en la cuminanza.
Moviment e sport	Las scolaras ed ils scolars approfundeschan la sensibilitad per lur corp tras experientschas cun moviments multifars ed emprendan da percepir lur corp a moda differenziada. Els perfecziuneschan lur inschigns motorics, sviluppan abilitads sportivas ed amplifitgeschan lur capacitad da prestaziun corporala. Incumbensas da moviment pretensiusas e muments da success sustegnan e promovan il plaschair natiral da sa mover e da giugar dals uffants. Las scolaras ed ils scolars vesan e sentan l'impurtanza dal moviment per il bainesser e per la sanadad.

Moduls

Medias ed informatica	Las scolaras ed ils scolars sviluppan enconuschientschas ed abilitads fundamentalas che permettan da duvrar e d'applitgar las medias e l'informatica a moda cumpetenta ed adequata e cun responsabladad sociala.
Orientaziun professiunala	Las scolaras ed ils scolars s'occupan cun lur avegnir persunal e professiunal. Els elavuran las premissas per tscherner e per realisar lur finamira da furmaziun e da professiun.

Cumpetenzas transversalas e furmaziun per in svilup persistent

Cumpetenzas transversalas	Ultra da l'acquist da las cumpetenzas dal rom en ils champs ed en ils moduls vegnan era sviluppadas cumpetenzas transversalas. En tut ils champs e moduls e durant l'entir temp da scola s'acquistan las scolaras ed ils scolars abilitads persunalas, socialas e metodicas ch'èn centralas per dumagnar incumbensas da different gener en divers secturs da la vita. Els emprendan da far ponderaziuns davart sasezs, da dumagnar a moda pli e pli independenta il mintgadi da scola e lur emprender, da lavurar vi da l'atgna abilitad d'emprender, da persequitar atgnas finamiras e valurs e da reflectar davart quellas. Els s'acquistan abilitads socialas e communicativas ed emprendan da lavurar ensemen cun auters uffants, da schliar conflicts e d'ir enturn cun la diversitad. Els s'acquistan cumpetenzas linguisticas cumplessivas, emprendan d'ir enturn adequatamain cun infurmaziuns e sviluppan abilitads da schliar problems.
Furmaziun per in svilup persistent	Las scolaras ed ils scolars sa fatschentan cun la cumplexitad dal mund e cun ils svilups economics, ecologics e socials da tal. Els chapeschan entretschaments e connexs e daventan abels da prender part da la concepziun persistenta dal futur.

Chapientscha da l'emprender e da l'instrucziun

Introducziun

Chapientscha da la furmaziun, da l'emprender e da l'instrucziun en il Plan d'instrucziun 21	Entant ch'ils plans d'instrucziun descrivevan durant in lung temp, tge cuntegns che las persunas d'instrucziun duajan instruir, descriva il Plan d'instrucziun 21, tge che las scolaras ed ils scolars duain savair a la fin dals ciclus d'instrucziun. Quai succeda cun formular cumpetenzas dal rom e cumpetenzas transversalas che las scolaras ed ils scolars s'acquistan en ils differents champs. L'orientaziun a las cumpetenzas, ch'è la basa dal Plan d'instrucziun, resguarda aspects centrals d'ina chapientscha actuala da la furmaziun e da l'emprender. Tenor quai signifitga la furmaziun da scola - en spezial sin ils stgalim da la scola populara - l'acquisiziun permanenta da savida e d'abilitads cun il sustegn da las persunas d'instrucziun e dals meds d'instrucziun. Uschia restan la dimensiun culturala da savida e da furmaziun dal rom aspects centrals era en il Plan d'instrucziun 21. La savida sco cumpetenza vegn chapida en in senn vast: sco savida disponibla che po vegnir duvrada directamain, sco savida da reflexiun e sco savida d'orientaziun. L'idea da l'orientaziun a las cumpetenzas, ch'è la basa dal Plan d'instrucziun, na vul betg dir ch'ins s'allontaneschia d'ina furmaziun da savida da roms e d'ina furmaziun da cultura cun ina chapientscha profunda. Il cuntrari, questa idea signifitga da rinforzar e consolidar la savida tras ina chapientscha da la furmaziun che s'orientescha a l'enclegientscha, a l'applicaziun da savida ed a las abilitads. En quest chapitel vegn preschentada l'impurtanza da l'orientaziun a las cumpetenzas en vista a l'instrucziun ed a la chapientscha da l'emprender en tut ils champs. Ulteriuras infurmaziuns davart la chapientscha da la furmaziun e da l'instrucziun areguard ils roms e la didactica dal rom sa chattan en ils plans d'instrucziun dals roms.
Orientaziun a standards da furmaziun	Ils onns passads èn standards da furmaziun daventads internaziunalmain pli e pli impurtants sco noziun directiva per la communicaziun en connex cun finamiras da l'emprender e da furmaziun. Standards da furmaziun - ch'èn vegnids sviluppads en Svizra per ils roms tudestg, linguas estras, matematica e scienzas natiralas - concretiseschan l'incumbensa da furmaziun da la scola. Els descrivan las cumpetenzas fundamentalas che uschè bleras scolaras e scolars sco pussaivel duain cuntanscher fin la fin d'in ciclus. Dals standards da furmaziun vegni spetgà ch'els servian a segirar la qualitad dals fatgs da furmaziun. Sco marcas d'orientaziun per guardar, sche las finamiras da scola èn vegnidas ademplidas, descrivan els finamiras essenzialas per l'instruir e l'emprender en las classas. Sche las scolaras ed ils scolars cuntanschan ils resultats spetgads da l'emprender, è d'ina vart d'in interess per las scolaras ed ils scolars sco era per las persunas d'instrucziun en il senn d'ina analisa individuala da la situaziun. La controlla, sch'ils standards da furmaziun èn vegnids cuntanschids, è da l'autra vart en l'interess da sviluppar vinavant ils sistems da furmaziun chantunals en il rom d'in monitoring naziunal da la furmaziun.
Finamiras da l'instrucziun e cumpetenzas	Tras l'orientaziun a cumpetenzas cuntegna il Plan d'instrucziun 21 dapli che mo la formulaziun da prescripziuns areguard il cuntegn da la materia. Tras quai che las finamiras da l'instrucziun èn descrittas en furma da cumpetenzas, vegnan cuntegns culturals colliads cun abilitads ed inschigns dal rom e transversals ch'èn d'acquistar en quest connex; la savida e las abilitads, las cumpetenzas dal rom e las cumpetenzas persunalas, socialas e metodicas vegnan cumbinadas ina cun l'autra. En il focus vegnan uschia era mess ils process d'acquisiziun, d'emprender e da schliar problems che las scolaras ed ils scolars dovran per acquistar las cumpetenzas. Sut quest aspect po l'orientaziun a cumpetenzas vegnir considerada sco furma extendida da l'orientaziun a la furmaziun ed a las finamiras d'instrucziun, che cumpiglia finamiras e strategias dal rom, ma era finamiras e strategias orientadas als process. Tras ella sa spostan ils accents da la moda da contemplar l'instrucziun e l'emprender. Ils tratgs fundamentals da quest spustament dals accents e lur impurtanza per l'intermediaziun e l'acquisiziun da cumpetenzas e per

la concepziun da l'instrucziun vegnan skizzads qua sutvart.

Orientaziun a cumpetenzas

Fassettas da cumpetenzas

Tras l'orientaziun a cumpetenzas vegn il sguard drizzà sin la dumonda, tge savida e tge abilitads ed inschigns che las scolaras ed ils scolars duain acquistar cun tge qualitad en ils champs. L'orientaziun a cumpetenzas en il Plan d'instrucziun 21 sa basa tranter auter sin las explicaziuns da Franz E. Weinert. Tenor el cumpiglian cumpetenzas pliras fassettas che sa refereschan al cuntegn ed als process: abilitads, inschigns e savida, ma era prontezzas, posiziuns e tenutas. Tras questas ultimas na vegnan betg mo tematisadas virtids che stattan en in connex cultural (sco in cumportament respectus, reflectar arguments ed opiniuns a moda critica, respectar ils umans e la natira e.u.v.), mabain cunzunt era aspects da l'emprender en atgna responsabladad, da la cooperaziun, da la motivaziun e da la prontezza da furnir prestaziuns.

Ina scolara u in scolar è per exempel cumpetent en in champ, sch'ella u el:

- revegn a savida existenta u sa procura la savida necessaria;
- chapescha noziuns specificas centralas e connexs, sa exprimer quels linguisticamain e sa applitgar quels en lezias e pensums;
- dispona d'abilitads e d'inschigns per schliar problems e per dumagnar lezias e pensums impurtants per il rom (che sa refereschan a la percepziun, a la chapientscha u al giudicament, ch'èn da natira concepziunala, estetica, tecnica ...);
- planisescha ses agir sa referind a la chaussa e s'orientond a las finamiras, prenda decisiuns d'execuziun adequatas per ses agir, mussa disciplina da sasez e perseveranza;
- tira a niz activamain e cun atgna motivaziun chaschuns d'emprender, proceda metodicamain ed applitgescha strategias d'emprender;
- è abel d'applitgar sias cumpetenzas era en furmas variablas da la collavuraziun cun auters.

Cumpetenzas dal rom e cumpetenzas transversalas

Las fassettas pertutgan tant las cumpetenzas dal rom sco era las cumpetenzas transversalas. Las cumpetenzas dal rom descrivan la savida specifica dal rom sco era las abilitads ed ils inschigns respectivs. Cun las cumpetenzas transversalas èn manegiadas la savida e las abilitads che giogan - sur ils champs ora - ina rolla impurtanta per l'emprender en scola ed ordaifer la scola. Ellas cumpiglian cumpetenzas persunalas, socialas e metodicas. A lur svilup èn participads tut ils champs, mintgamai cun lur cuntegns specifics, cun lur access als roms, cun lur modas da proceder e cun lur perspectivas dal mund. Sa fatschentond cun objects d'emprender variabels e schliond problems na s'acquistan las scolaras ed ils scolars betg mo ina savida impurtanta per il rom, mabain fan era experientschas d'emprender e s'acquistan la savida da metodas e da strategias che sa lascha transponer sin novs connexs d'emprender e sin novas pretensiuns. Sa fatschentar pli profundamain cun cuntegns dals roms signifitga pia adina era in emprender che va pli lunsch ch'il cuntegn dal rom specific, da medema maniera sco che mintga emprender dal rom specific pretensius è dependent da cumpetenzas transversalas da las scolaras e dals scolars. L'interacziun tranter cumpetenzas dal rom e cumpetenzas transversalas funcziuna dentant mo, sch'era la promoziun da cumpetenzas transversalas survegn - sper u cun il svilup da las cumpetenzas dal rom - ina plazza fixa ed impurtanta en la lavur d'instrucziun quotidiana.

En la survista po la chapientscha da l'orientaziun a cumpetenzas e da sia interacziun vegnir preschentada sco suonda:

Illustraziun 1: Acquist da cumpetenzas

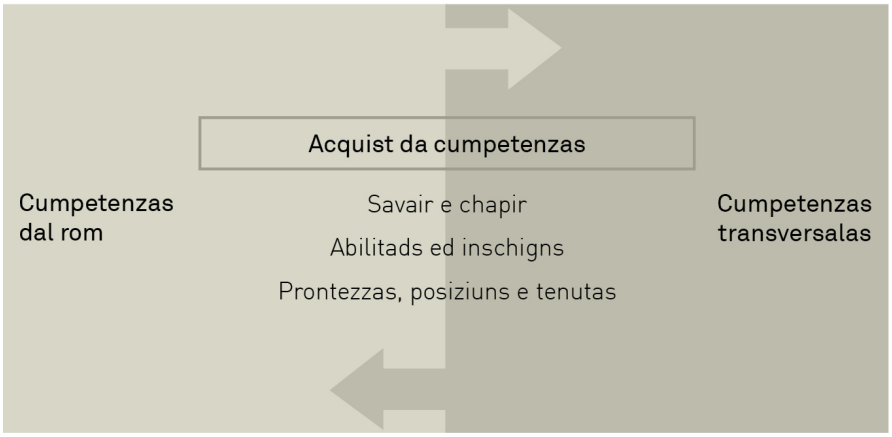

(Guardar era *Basas*, chapitel *Cumpetenzas transversalas*.)

Acquist cumulativ da cumpetenzas

Cumpetenzas dal rom e cumpetenzas transversalas impurtantas na sa laschan betg acquistar a curta vista en ina singula unitad d'instrucziun. Ellas pretendan in'elavuraziun cuntinuada a pli lunga vista en il senn da l'emprender cumulativ. Quai premetta ch'i vegnia planisà a lunga vista ed observà en l'instrucziun, sche las finamiras vegnan cuntanschidas.

Sa fatschentond activamain cun cuntegns didactics, e sustegnids da las persunas d'instrucziun e dals meds d'instrucziun, s'acquistan las scolaras ed ils scolars savida, abilitads ed inschigns sin differents plauns e nivels da qualitad: Quai va da la savida da fatgs sur il chapir, l'analisar ed il structurar infurmaziuns fin al schliar problems ed a l'applitgar la savida acquistada en novs connexs.

Pir cur ch'i vegnan purschidas a las scolaras ed als scolars numerusas chaschuns d'emprender sumegliantas en connexs tematics variabels, cun in grad da cumplexitad different e cun accents alternants, s'acquistan els la savida ch'els pon duvrar en differents lieus e sviluppan els las cumpetenzas respectivas. Co che las persunas d'instrucziun pon sustegnair - cun instruir e cun accumpagnar l'emprender - las scolaras ed ils scolars en lur acquist cumulativ da savida e da cumpetenzas a lunga vista, vegn descrit qua sutvart.

Instrucziun orientada a cumpetenzas: ina sfida didactica

Instruir a moda orientada a las cumpetenzas vul dir tscherner cuntegns ed objects specifics e concepir quels sco chaschuns d'emprender, uschia che las cumpetenzas giavischadas pon vegnir acquistadas e consolidadas. Sin basa dal Plan d'instrucziun e dals meds d'instrucziun ponderescha la persuna d'instrucziun sco actura centrala, tge finamiras da savida e d'abilitads che sa laschan elavurar en l'instrucziun sin tge nivel a maun da tge cuntegns dal rom e da tge temas. Sin fundament da quai concepescha ella ambients d'emprender ed unitads d'instrucziun che permettan a las scolaras ed als scolars d'acquistar las cumpetenzas relevantas. En quest connex resguarda ella fermamain las premissas en la classa u en la gruppa d'emprender. Meds d'instrucziun e medias didacticas da buna qualitad, incumbensas e cuntegns substanzials cun ina buna didactica dal rom, metodas variablas d'instruir e d'emprender, inclusiv l'instrucziun ed il sustegn d'emprender, èn la basa per planisar e realisar ina tala instrucziun.

Instruir a moda orientada a las cumpetenzas vul dir pensar - sur las prescripziuns da la materia ora - explicitamain a las structuras da savida ed a las abilitads che vegnan perscrutadas u che sa laschan sviluppar, consolidar u applitgar a maun d'in cuntegn, d'ina incumbensa. L'instrucziun orientada a las cumpetenzas cumenza cun la planisaziun da l'instrucziun e finescha en il cas ideal cun l'evaluaziun, sche las scolaras ed ils scolars han era effectivamain acquistà las reflexiuns spiertalas, las noziuns e las abilitads prendidas en mira.

Ambients d'emprender ed unitads d'instrucziun structuradas	Ambients d'emprender ed unitads d'instrucziun consistan d'ina purschida structurada da temas, incumbensas, objects, metodas, furmas socialas, agids d'emprender e purschidas da sustegn ch'èn impurtants per il rom e ch'èn accordads cun las finamiras respectivas u cun las cumpetenzas che duain vegnir acquistadas. Els resguardan la savida preliminara da las scolaras e dals scolars. Lur cuntegn e lur realisaziun metodica didactica èn accordads cun las premissas d'emprender e cun il stadi d'emprender da las scolaras e dals scolars. Las scolaras ed ils scolars survegnan uschia la chaschun da profitar - tut tenor lur pussaivladads - da l'arranschament da l'ambient d'emprender. En il cas ideal porschan ambients d'emprender structurads chaschuns d'emprender multifaras, sustegnidas da las persunas d'instrucziun e dals meds d'instrucziun, per acquistar e consolidar singulas, per il pli dentant differentas fassettas d'ina u da pliras cumpetenzas e per trair a niz quellas en situaziuns d'applicaziun. Tras lur orientaziun a l'occupaziun activa cun objects ed incumbensas vegnan exercitads ed incitads tar las scolaras ed ils scolars process da lavurar e da pensar receptivs e concepziunals multifars.
Incumbensas substanzialas impurtantas per il rom	Incumbensas ed incaricas d'emprender cun in cuntegn attractiv e cun ina buna metodica èn ils elements da structuraziun centrals da la didactica dal rom per ils ambients d'emprender, ed ellas furman pia la pitga principala d'ina buna instrucziun. Ellas èn funtaunas da motivaziun e puncts da partenza per las scolaras ed ils scolars per sa deditgar a temas ed ad objects dal rom. Las incumbensas vegnan coordinadas cun las finamiras persequitadas en l'instrucziun. Ellas ston porscher la chaschun da colliar l'emprender tenor roms cun l'emprender transversal e pon per exempel esser concepidas sco incumbensas d'access, da scuverta, da perfecziunament, d'approfundaziun da sistematisaziun d'exercizi u da transfer. Bunas incumbensas orientadas a las cumpetenzas èn incumbensas substanzialas impurtantas per il rom. Ellas represchentan ideas centralas dals roms e mainan l'egliada sin quels concepts, connexs, process, inschigns e tenutas che caracteriseschan il cuntegn da furmaziun dals roms e che permettan d'acquistar las cumpetenzas dals roms e las cumpetenzas transversalas descrittas en ils plans d'instrucziun dals roms. Ellas cuntegnan dumondas e problems pretensius, dentant betg memia pretensius, che activeschan il pensar e dattan impuls d'agir. Ellas pledentan scolaras e scolars pli debels e pli ferms e favuriseschan vias d'emprender e d'elavuraziun individualas sin differents nivels da prestaziun e cun differents grads d'interess (incumbensas stretgas, mez avertas ed avertas). Ellas sveglian interess e motivaziun (p.ex. tras la vischinanza cun il mintgadi tras il caracter illustrativ u ludic) e pussibiliteschan a las scolaras ed als scolars da reflectar davart connexs tematics sco era davart lur agen emprender e lur moda da schliar problems. Tut tenor la situaziun dattan ellas impuls per process da communicaziun e da cooperaziun e laschan spazi per emprender in da l'auter ed in cun l'auter.
Diversitad da metodas e sustegn d'emprender	Diversas metodas d'instrucziun en cumbinaziun cun furmas adattadas al sustegn d'emprender permettan a las persunas d'instrucziun da s'occupar cun las premissas e cun ils basegns eterogens da las scolaras e dals scolars sco era cun la cumposiziun da la classa u da la gruppa d'emprender. Tut tenor las finamiras da l'instrucziun varieschan ellas las furmas d'instruir e d'emprender, ils musters d'inscenaziun e l'andament da l'instrucziun. Arranschaments d'instrucziun variabels permettan da differenziar process d'emprender sur las furmas socialas e d'interacziun e sur il grad d'influenza u d'independenza che vegn pussibilità uschia. Exempels da furmas d'instrucziun, a las qualas po vegnir attribuì in grond potenzial per in emprender che cuntanscha las finamiras, premess che las incumbensas, l'instrucziun ed il sustegn accumpagnant hajan ina buna qualitad, èn l'instrucziun frontala da la classa, la lavur da plan, furmas da l'emprender cooperativ, l'emprender scuvrent, l'emprender orientà a problems ed a projects, il manar diaris d'emprender, l'integraziun d'elements ludics

	en ils ambients d'emprender, ma era l'utilisaziun da medias da la didactica dal rom e da lieus d'emprender ordaifer la scola.
Caracteristicas da la qualitad didactica	En cumbinaziun cun in'applicaziun variabla e differenzianta da metodas e da furmas socialas èn cunzunt las suandantas caracteristicas da la qualitad didactica ina contribuziun per in'instrucziun efficazia orientada a las cumpetenzas: • impurtanza dals cuntegns da l'instrucziun e da las incumbensas d'emprender per il rom e per il mintgadi; • qualitad dals meds d'instrucziun, da las medias d'emprender e da savida; • sustegn tras las persunas d'instrucziun; • transparenza da finamiras e d'aspectativas da furmaziun per las scolaras ed ils scolars en l'instrucziun; • clerezza, chapaivladad e structuraziun dals cuntegns ch'èn d'emprender; • activaziun cognitiva da las scolaras e dals scolars; • consolidar l'emprendì ed exercitar a moda intelligenta; • management effizient da la classa per crear in ambient d'emprender cun paucs disturbis, en il qual il temp d'emprender po vegnir nizzegià a moda efficazia; • clima da scola e da classa positiv; • atmosfera da lavur respectusa che promova l'emprender, cun ina cultura da communicaziun, da feedback e da sbagls correspundenta; • manar discurs en furma da dialog; • abilitads diagnosticas e sustegn persunalisà tras las persunas d'instrucziun; • promoziun da l'independenza e da strategias d'emprender.
Ir enturn cun l'eterogenitad	L'eterogenitad vegn chapida qua sco descripziun da las differenzas e da la diversitad entaifer gruppas d'emprender en scola, en spezial a maun da la vegliadetgna, schlattaina, prestaziun, lingua e derivanza. D'acceptar l'eterogenitad sco fatg d'ina scola populara integrativa vul dir pussibilitar ed accumpagnar cun cleras finamiras vias d'emprender individualas tras purschidas d'instrucziun differenziantas. I dovra purschidas e mesiras da differenziaziun multifaras per tegnair quint uschè bain sco pussaivel da las differenzas en gruppas d'emprender eterogenas. Las persunas d'instrucziun adattan l'instrucziun a las differentas premissas da las scolaras e dals scolars, cun la finamira da pussibilitar progress d'emprender sche pussaivel a tut las scolaras e tut ils scolars. Premissas èn en quest connex savens incumbensas differenziadas (tenor prestaziuns), che correspundan al stadi da svilup e d'emprender (da scolaras e scolars u da gruppas da scolaras e scolars). Latiers tutgan plinavant furmas adattadas a l'instrucziun sco era dal sustegn d'emprender specific ed orientà als process. Flexibilitad en l'organisaziun da las gruppas d'emprender e dal temp d'instrucziun, materialias d'instrucziun adattadas cun incumbensas differenziantas sco era in'individualisaziun dal sustegn d'emprender ch'è pussaivla en il rom dals contexts da scola e da las resursas - tut quai serva a l'instrucziun en gruppas d'emprender eterogenas.
Promoziun da la cumpetenza linguistica sco incumbensa da tut ils champs	La promoziun da la cumpetenza linguistica en tut ils champs è ina clav decisiva per il success en scola. La lingua è in instrument fundamental da l'acquisiziun da savida e da cultura, dal barat e da la reflexiun. Imaginaziuns e noziuns d'objects e da situaziuns sa sviluppan cun la lingua ed en la lingua. Pervia da quai sto l'instrucziun dal rom adina era esser in zic instrucziun linguistica. En l'instrucziun dal rom emprendan las scolaras ed ils scolars novas noziuns ch'els s'acquistan sco elements da savida e ch'amplifitgeschan a medem temp lur cumpetenza linguistica. In pensar abstract cler ed in'expressiun clera a bucca tutgan ensemen. Perquai che las scolaras ed ils scolars disponan da premissas linguisticas eterogenas pervia da lur lingua da derivanza, da lur ambient linguistic u da lur differents interess, èsi necessari da promover e d'amplifitgar cun cleras finamiras il vocabulari e l'expressiun linguistica durant ils ciclus ed entaifer ils champs. En tut ils champs survegnan las scolaras ed ils scolars l'occasiun da discurrer, leger e scriver davart percepziuns, experientschas e cuntegns d'emprender e d'amplifitgar lur

	cumpetenza linguistica generala e specifica. Promover cumpetenzas linguisticas e strategias cun cleras finamiras serva cunzunt a la chapientscha da texts da diever. Entant che las basas per chapir texts vegnan messas en l'emprima lingua, emprendan las scolaras ed ils scolars en spezial en NUS, co ch'els pon chattar infurmaziuns impurtantas en texts da diever e metter questas infurmaziuns en connex ina cun l'autra. Analogamain vegnan exercitadas, applitgadas ed amplifitgadas cumpetenzas e strategias linguisticas en mintga instrucziun dal rom.
Persunas d'instrucziun	Era en in'instrucziun che s'orientescha a l'acquist da cumpetenzas dal rom e da cumpetenzas transversalas han las persunas d'instrucziun ina rolla absolutamain centrala. Per l'ina concepeschan ellas ambients d'emprender ed unitads d'instrucziun substanzialas cun metodas variadas; per l'autra mainan ellas la classa e sustegnan las scolaras ed ils scolars en lur emprender sin basa da la pedagogia e da la didactica dal rom. Las persunas d'instrucziun mainan la classa a moda sensibla e sustegnan l'emprender uschè individualmain sco pussaivel. Uschia procuran ellas che - sche pussaivel - tut las scolaras e tut ils scolars pon sviluppar cumpetenzas tenor lur premissas e pussaivladads. En quest connex ha ina relaziun tranter la persuna d'instrucziun e l'uffant, che sa basa sin affecziun persunala, respect vicendaivel e confidenza, in'impurtanza fundamentala. Sco premissa na disponan las persunas d'instrucziun betg mo d'enconuschientschas specificas dals cuntegns d'emprender ch'èn d'acquistar, mabain era da cumpetenzas pedagogicas-didacticas sco era d'abilitads diagnosticas. Ellas èn prontas da collavurar en scola e surpiglian - era ordaifer l'instrucziun da la classa - incumbensas en la concepziun pedagogica da la vita da scola.
Scolaras e scolars	Tras quai che l'instrucziun s'orientescha a l'acquist da cumpetenzas dal rom e da cumpetenzas transversalas, vegn promovida l'abilitad da las scolaras e dals scolars da concepir independentamain lur emprender e da surpigliar pli e pli responsabladad per lur emprender. Tras il svilup d'in repertori da strategias d'emprender e da l'abilitad da reflectar lur emprender vesan las scolaras ed ils scolars en il cas ideal ch'els daventan pli e pli cumpetents ed abels d'agir (atgna efficacitad) en in ambient d'emprender cun ina tempra cooperativa e cun in sustegn positiv. Quai è la basa per sa participar a moda interessada e motivada a l'instrucziun. Ma la purschida da l'instrucziun vegn savens nizzegiada da las scolaras e dals scolars a moda fitg differenta. Influenzà è quai tras la derivanza sociala dals uffants, tras la basa da la furmaziun da las famiglias e tras l'ambient social da la scola e dals uffants da la medema vegliadetgna. En quest connex èsi impurtant che las scolaras ed ils scolars (ma era lur geniturs e las persunas responsablas per lur educaziun) enconuschian las finamiras e las pretensiuns che vegnan fatgas envers ellas. Sco umans giuvens ch'èn responsabels pli e pli fitg sezs per lur emprender, duain els savair e chapir tge cumpetenzas che vegnan spetgadas dad els a la fin d'ina fasa d'instrucziun u d'in ciclus d'emprender.
Collavuraziun cun ils geniturs e cun las persunas responsablas per l'educaziun	Entant ch'ils geniturs e las persunas cun la pussanza dals geniturs èn responsabels per l'educaziun en il senn pli stretg, surpiglian las persunas d'instrucziun la responsabladad per la furmaziun da scola. Tras la responsabladad cuminaivla resulta la necessitad da collavurar. Las persunas d'instrucziun orienteschan ils geniturs e las persunas responsablas per l'educaziun davart las finamiras ed ils princips da manar la scola e d'instruir. En tscherts muments discutan ellas cun ils singuls geniturs e cun las singulas persunas responsablas per l'educaziun las observaziuns vicendaivlas davart il svilup e davart il stadi d'emprender da l'uffant. En cas da problems spezials vegnan tschertgadas cuminaivlamain soluziuns. Ils uffants vegnan integrads a moda adequata en la collavuraziun.

Giudicament

	Da l'orientaziun a las cumpetenzas na resultan betg mo novs accents areguard la consideraziun da l'emprender e da l'instrucziun, mabain era areguard il feedback ed il giudicament dals process d'emprender e da las prestaziuns da la scolara u dal scolar. L'instrucziun orientada a las cumpetenzas cumpiglia perquai era ina cultura da feedback che tracta la dumonda, sche las finamiras da cumpetenza èn vegnidas cuntanschidas. Feedbacks constructivs a las scolaras ed als scolars èn in tratg central da la qualitad da l'instrucziun e promovan l'emprender e l'acquist da cumpetenzas. A medem temp è il giudicament en scola la basa per la qualificaziun da las scolaras e dals scolars e serva a la selecziun. Perquai stoi vegnir giuditgà conscienziusamain e cun responsabladad.
Giudicament formativ (che accumpogna il process)	En l'instrucziun survegnan las scolaras ed ils scolars feedbacks encuraschants e constructivs ch'èn per els in sustegn tar l'acquist da cumpetenzas ed en lur process d'emprender. Quests feedbacks formativs duain dar infurmaziuns a las singulas scolaras ed als singuls scolars, resguardar aspects da l'autogiudicament e da l'emprender en la gruppa e cuntegnair infurmaziuns promoventas per cuntinuar cun la lavur. Uschia vegn rendì transparent a las scolaras ed als scolars lur cumportament d'emprender individual e cooperativ. Els survegnan infurmaziuns davart lur savida e lur abilitads acquistadas, lur progress d'emprender e lur largias existentas u difficultads futuras. Per pudair sustegnair individualmain las scolaras ed ils scolars sin lur via a la cumpetenza, ston las persunas d'instrucziun avair d'ina vart savida ed abilitads dal rom e da la didactica dal rom, da l'autra vart inschign diagnostic. Per giuditgar il stadi d'emprender da las scolaras e dals scolars appartegna perquai la savida davart il proxim stgalim da cumpetenza al svilup da las cumpetenzas ed al process d'emprender. La persuna d'instrucziun nizzegia ils success e las difficultads che sa preschentan per far adattaziuns en l'instrucziun e concepescha correspundentamain ses agir didactic. Tar il giudicament formativ tutga il giudicament dal stadi d'emprender da la singula scolara u dal singul scolar e l'observaziun dals progress e dals problems en il process d'emprender individual. Il giudicament formativ cumpiglia cumpetenzas dal rom e cumpetenzas persunalas, socialas e metodicas. El sa basa sin differentas funtaunas d'infurmaziun, per exempel clausuras e controllas d'emprender, portfolios, acts e cumportaments observabels. Il giudicament formativ vegn mess en relaziun cun l'autogiudicament da las scolaras e dals scolars. El s'orientescha al stadi da svilup e d'emprender da las scolaras e dals scolars e metta quel en relaziun cun ils stgalims da cumpetenza dal Plan d'instrucziun (norma da referenza individuala ed orientada al Plan d'instrucziun). In giudicament formativ chapì uschia, che resguarda era la qualitad da process e da strategias d'emprender, gida a sviluppar in giudicament realistic da sasez ch'è orientà a las atgnas pussaivladads da svilup.
Giudicament summativ (che terminescha il process, che tira bilantscha)	Il giudicament summativ drizza l'egliada sin il stadi d'emprender da la scolara u dal scolar suenter ina perioda pli lunga (unitad d'emprender, semester, onn da scola e ciclus) e tira bilantscha davart las cumpetenzas acquistadas. Il giudicament summativ s'orientescha a las finamiras dal Plan d'instrucziun e da l'instrucziun. Ensemen cun elements dal giudicament formativ èn ils resultats dal giudicament summativ l'object da discurs cun ils geniturs e vegnan preschentads en l'attestat. Las prescripziuns formalas per ils discurs cun ils geniturs, per las proceduras da giudicament e per ils attestats vegnan regladas en las directivas concernent ils attestats e la promoziun e n'èn betg part dal Plan d'instrucziun.
Giudicament prognostic	Il giudicament prognostic è impurtant per decisiuns da carriera (promoziun, selecziun, tscherna da la professiun e da la scola). El dumonda, sche las premissas èn dadas per sa participar cun success ad ina proxima etappa da la carriera da

furmaziun. El sa basa sin resultats dal giudicament summativ e resguarda - en il senn d'in giudicament cumplessiv - elements dal giudicament formativ, cumpetenzas transversalas sco era ulteriuras dimensiuns da la persunalitad.

Las proceduras da promoziun e d'admissiun vegnan regladas en la lescha davart las scolas popularas dal chantun Grischun (lescha da scola), en l'ordinaziun tar la lescha da scola (ordinaziun da scola) ed en las directivas concernent ils attestats e la promoziun e n'èn betg part dal Plan d'instrucziun.

Cumpetenzas transversalas

Introducziun

Cumpetenzas persunalas, socialas e metodicas

Cumpetenzas transversalas èn centralas per dumagnar la vita cun success. Il Plan d'instrucziun 21 differenziescha tranter cumpetenzas persunalas, socialas e metodicas; ellas èn orientadas al context da scola. Las singulas cumpetenzas persunalas, socialas e metodicas na sa laschan strusch cunfinar strictamain ina da l'autra, mabain sa cruschan ina cun l'autra.

Illustraziun 2: Cumpetenzas persunalas, socialas e metodicas e lur cruschadas

Promoziun en scola

La furma da las cumpetenzas persunalas e socialas, in pau main da las cumpetenzas metodicas, vegn determinada per gronda part da l'ambient famigliar e da l'ulteriur ambient social dals uffants e giuvenils. En il context da scola vegnan ellas sviluppadas e furmadas vinavant.

Per l'ina vegnan promovidas ed extendidas las cumpetenzas transversalas en la vita cuminaivla dal mintgadi en scola. Per l'autra porscha l'instrucziun la chaschun da lavurar vi da cumpetenzas transversalas. Quai cun s'occupar pli profundamain cun cuntegns dals roms. Tut tenor l'incumbensa, la finamira e las premissas da las scolaras e dals scolars gidan differentas cumpetenzas persunalas, socialas e metodicas a schliar in'incumbensa. Igl è ina da las incaricas liantas da las persunas d'instrucziun da sviluppar e da promover las cumpetenzas dal rom e las cumpetenzas transversalas en tuts trais ciclus ed en tut ils champs. Las cumpetenzas transversalas èn ina contribuziun a la furmaziun per in svilup persistent. (Guardar era *Basas*, chapitel *Furmaziun per in svilup persistent*.)

Cumpetenzas da las scolaras e dals scolars

Las scolaras ed ils scolars lavuran durant lur entir temp da scola vi da las cumpetenzas transversalas. Intginas da las cumpetenzas descrittas qua sutvart cuntanschan els en il decurs dal temp da scola. Per autras cumpetenzas metta la scola mo ina basa. Vi da questas cumpetenzas stoi vegnir lavurà era anc suenter il temp scola.

Integraziun en il Plan d'instrucziun 21

En ils champs e moduls vegnan fixads differents accents per l'elavuraziun da las cumpetenzas persunalas, socialas e metodicas. Quests puncts centrals vegnan preschentads en ils chapitels introductivs dal plan d'instrucziun respectiv dal rom e dal modul. Els vegnan tematisads en ils svilups da las cumpetenzas e colliads cun l'emprender dal rom.

Cumpetenzas persunalas (autoreflexiun, autonomia ed independenza)

Autoreflexiun: Enconuscher e nizzegiar las atgnas resursas	Las scolaras ed ils scolars ... • san percepir agens sentiments ed exprimer quels tut tenor la situaziun. • san percepir e formular lur interess e basegns. • san stimar fermezzas e deblezzas da lur cumportament d'emprender e da lur cumportament social. • san revegnir a lur fermezzas e san far diever da quellas cun cleras finamiras. • san analisar sbagls e reflectar davart soluziuns alternativas. • san guardar enavos sin vias d'emprender, san descriver e giuditgar quellas. • san cumparegliar atgnas valitaziuns ed agens giudicaments cun valitaziuns e giudicaments externs e trair conclusiuns or da quai (giudicament da sasezs e d'auters). • san realisar conclusiuns tratgas or da giudicaments da sasezs e d'auters.
Independenza: Dumagnar a moda pli e pli independenta il mintgadi da scola ed ils process d'emprender, sviluppar perseveranza	Las scolaras ed ils scolars ... • san s'arranschar en novas situaziuns nunusitadas. • san acceptar novas sfidas ed ir enturn a moda constructiva cun talas. • san ir per sustegn ed agid en cas da basegn. • san endrizzar ina plazza da lavur adattada, organisar l'agen emprender, parter en il temp e sche necessari far pausas. • san sa concentrar sin in'incumbensa e lavurar cun perseveranza e disciplina vi da tala. • san liquidar las lezias ed ils pensums en atgna responsabladad e sa preparar per controllas d'emprender. • san liquidar lavurs survegnidas a moda conscienziusa e fidada ed entaifer il termin. • san applitgar strategias per terminar in'incumbensa era en cas da resistenzas e d'obstachels.
Independenza: Persequitar atgnas finamiras e valurs e reflectar davart quellas	Las scolaras ed ils scolars ... • san daventar conscients da las atgnas opiniuns e persvasiuns (p.ex. davart las rollas da las schlattainas) e communitgar quellas. • san metter en dumonda tant las atgnas opiniuns e persvasiuns sco era quellas d'auters en vista ad arguments ch'èn la basa da talas (fatgs, interess, valurs). • san cumparegliar arguments in cun l'auter e surpigliar in agen puntg da vista. • san preschentar a moda credibla e chapibla ils arguments per l'agen puntg da vista. • san midar in puntg da vista vertent sin basa da novas conclusiuns; san tschertgar alternativas u novas vias en discussiuns. • san surpigliar e represchentar in agen puntg da vista, era sche quel stat en cuntradicziun cun las opiniuns / aspectativas predominantas.

Cumpetenzas socialas (abilitad da manar in dialog, abilitad da cooperar, abilitad da schliar conflicts e savair ir enturn cun diversitad)

Abilitad da manar in dialog ed abilitad da cooperar: Sa barattar cun umans, collavurar	Las scolaras ed ils scolars ... • san sa participar activamain ed en il dialog a la collavuraziun cun auters. • san tadlar attentamain e san percepir ed integrar opiniuns e puntgs da vista d'auters. • san negoziar cunvegnas ed observar reglas en la gruppa ed en classa u en in cussegl da scolars. • san respectar las opiniuns ed ils puntgs da vista d'auters e resguardar tals en il dialog. • san - tut tenor la situaziun - remetter u far valair agens interess en la gruppa a favur da l'adempliment da las finamiras. • san planisar lavurs en gruppa. • san applitgar differentas furmas da lavur en gruppa.
Abilitad da schliar conflicts: Denominar conflicts, tschertgar propostas da soluziun, schliar conflicts	Las scolaras ed ils scolars ... • san communitgar a moda objectiva ed orientada a las finamiras, applitgar reglas da discussiun e tematisar directamain conflicts. • san sa metter en la situaziun d'in auter e daventar conscients da quai che l'auter pensa e senta. • san communitgar critica a moda adequata, clera e curtaschaivla e colliar la critica cun propostas constructivas. • san acceptar critica e metter en dumonda l'atgna posiziun. • san applitgar furmas e proceduras da l'elavuraziun constructiva da conflicts. • san tschertgar in consens en ina situaziun da conflict e renconuscher quest consens. • san supportar situaziuns da conflict betg schliablas e tschertgar novas pussaivladads da schliar il conflict; van sche necessari per il sustegn da terzas persunas. • san trair a niz ils agids mess a disposiziun da la scola ed acceptar ils instruments per schliar conflicts senza duvrar violenza.
Ir enturn cun la diversitad: Vesair la diversitad sco enritgiment, gidar a purtar l'egualitad	Las scolaras ed ils scolars ... • san percepir e chapir ils umans en lur puncts cuminaivels ed en lur differenzas. • san ir enturn cun respect cun umans che han differentas premissas d'emprender u che sa differenzieschan areguard la schlattaina, la colur da la pel, la lingua, la derivanza sociala, la religiun u la furma da viver. • san reflectar l'effect da la lingua e guardan da duvrar - areguard la diversitad - ina lingua da stima e respect. • san identifitgar il diever d'ina lingua sprezzanta ed umilianta e n'acceptan betg passivamain ina tala.

Cumpetenzas metodicas (abilitad linguistica, trair a niz infurmaziuns e schliar incumbensas / problems)

Abilitad linguistica: Sviluppar in vast repertori da furmas d'expressiun linguisticas	Las scolaras ed ils scolars ... • san identifitgar furmas da l'expressiun linguistica e chapir lur significaziun. • san exprimer linguisticamain differents fatgs e sa far chapibels envers auters. • san chapir ed applitgar terms tecnics e sorts da texts dals differents champs.
Trair a niz infurmaziuns: Tschertgar, giuditgar, elavurar e preschentar infurmaziuns	Las scolaras ed ils scolars ... • san tschertgar, collecziunar e cumpilar infurmaziuns che derivan d'observaziuns ed experiments, da l'internet, da cudeschs e gasettas, da texts, tabellas e statisticas, da graficas e maletgs sco era d'enquistas ed intervistas. • san structurar e resumar las infurmaziuns collecziunadas e differenziar en quest connex chaussas essenzialas da chaussas irrelevantas. • san cumparegliar infurmaziuns e stgaffir connexs (pensar cumbinatoric). • san valitar e giuditgar la qualitad e l'impurtanza da las infurmaziuns collecziunadas e structuradas. • san preparar ils resultats en differentas furmas da preschentaziun, sco mindmaps, rapports, placats u referats, e render enconuschents quests resultats ad auters.
Schliar lezias/pensums/problems: Acquistar strategias d'emprender, planisar, realisar e reflectar process d'emprender e da lavur	Las scolaras ed ils scolars ... • enconuschan strategias d'emprender generalas e specificas dal rom e san trair a niz quellas. • san examinar e chapir las incumbensas ed ils problems e dumandar en cas da basegn. • san giuditgar, quant difficil u facil che las incumbensas / las schliaziuns dals problems vegnan ad esser per els. • san identifitgar musters enconuschents davos in'incumbensa / in problem e deducir da quai ina via da soluziun. • san identifitgar novas sfidas e skizzar soluziuns creativas. • san fixar finamiras per las incumbensas e las schliaziuns dals problems e planisar pass da realisaziun. • san realisar, documentar e reflectar process d'emprender e da lavur.

Furmaziun per in svilup persistent

Idea directiva dal svilup persistent

Svilup persistent

In svilup persistent è in'idea directiva per il svilup da la societad. Ella cuntegna la finamira ch'i dovra oz ed en l'avegnir ina societad solidarica ed in bainesser economic per cuntentar ils basegns fundamentals materials ed immaterials da tut ils umans. Per realisar questa idea dovri svilups politics, economics, ecologics, socials e culturals multifars. Giustia, participaziun politica ed il mantegniment da las basas da viver natiralas èn premissas essenzialas per in svilup persistent. In tal svilup na po betg vegnir pensà per in pajais sulet, mabain sto adina era vegnir considerà en in connex global. Co ch'in svilup persistent po vegnir promovì, dependa da las relaziuns economicas, ecologicas, socialas e culturalas respectivas d'in pajais e sto vegnir negozià en la societad. In svilup persistent po gartegiar mo, sche dunnas ed umens, giuven e vegl pon sa participar als process da decisiun ed a la realisaziun da las decisiuns.

Il svilup persistent vegn savens represchentà cun agid da trais rudels per las finamiras ambient, economia e societad e cumplettà cun las axas dal temp (passà, preschent, futur) e dal spazi (local, global). Qua tras vegni exprimì che

- ils process politics, economics, ecologics, socials e culturals èn colliads in cun l'auter;
- l'agir dad oz ha consequenzas per il futur;
- i existan effects reciprocs tranter l'agir local e l'agir global.

Illustraziun 3: Schema tridimensiunal dal svilup persistent

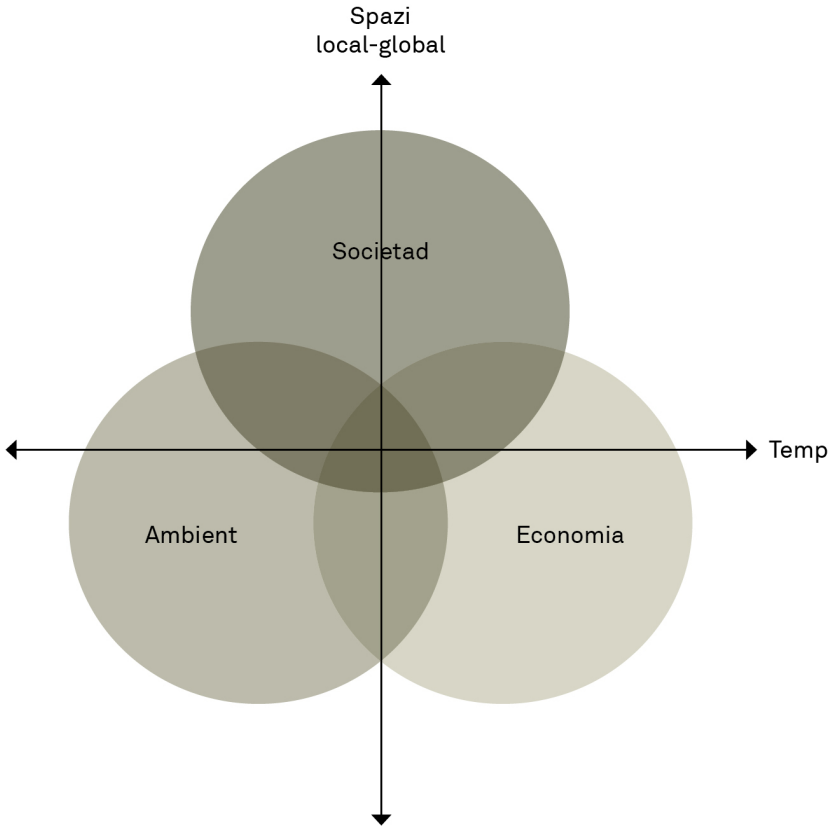

La promoziun d'in svilup persistent è francada en la constituziun federala svizra (Cst.) sco incumbensa da l'agir statal.[1]

[1] "Ella (la confederaziun svizra) promova la prosperitad communabla, il svilup durabel, la coesiun interna e la varietad culturala dal pajais." (Cst., art. 2 Intent, al. 2)

Furmaziun per in svilup persistent (FSP)

La furmaziun en il senn da las finamiras da furmaziun formuladas (guardar era *Basas*, chapitel *Finamiras da furmaziun*) gioga ina rolla essenziala en la realisaziun da l'idea d'in svilup persistent. Savair leger e scriver, savair s'infurmar, avair in'opiniun e savair integrar quella en il discurs èn premissas necessarias, per che las scolaras ed ils scolars possian sa participar ad in svilup persistent e gidar a concepir quel.

La furmaziun duai gidar ils umans a reflectar davart l'atgna plazza en il mund ed a ponderar, tge ch'in svilup persistent vul dir per la concepziun da l'atgna vita e per la vita en la societad. I sa tracta da sviluppar savida ed abilitads che rendan abels ils umans da chapir connexs, da chattar lur via en la societad sco persunas independentas, da surpigliar responsabladad e da sa participar activamain als process da negoziaziun ed als process creativs da la societad ch'èn destinads ad in svilup persistent ecologic, social ed economic.

Las cumpetenzas dals plans d'instrucziun dals roms e dals moduls sco era las cumpetenzas transversalas èn ina contribuziun a la furmaziun per in svilup persistent.

Temas interdisciplinars sut l'idea directiva dal svilup persistent

En il Plan d'instrucziun 21 èn vegnids integrads ils suandants set temas interdisciplinars sut l'idea directiva dal svilup persistent:

- politica, democrazia e dretgs umans,
- ambient natiral e resursas,
- schlattainas ed egualitad,
- sanadad,
- svilup global e pasch,
- identitads culturalas e communicaziun interculturala,
- economia e consum.

La selecziun sa basa d'ina vart sin concepts existents sco l'educaziun da la sanadad, l'emprender global, la pedagogia interculturala, la pedagogia che resguarda tuttas duas schlattainas, la furmaziun politica e l'educaziun da l'ambient. Da l'autra vart suonda ella ils temas-clav da la decada da l'ONU "Furmaziun per in svilup persistent" 2005-2014, las sfidas e mesiras da la strategia "Svilup persistent dal cussegl federal svizzer" (2002, renovà 2008) sco era l'integraziun d'intgins da quests temas interdisciplinars en ils plans d'instrucziun chantunals vertents. Nov è che quests concepts e temas s'orienteschan a l'idea directiva dal svilup persistent.

Ils differents aspects dals set temas interdisciplinars èn vegnids integrads en ils plans d'instrucziun dals roms, en spezial tar il champ natira, uman e societad. Qua sutvart vegnan descrits ils set temas interdisciplinars sin basa da las cumpetenzas dals plans d'instrucziun dals roms. En quests temas vegnan sviluppadas la savida e las abilitads era anc suenter il temp da la scola populara. La scola furnescha qua ina contribuziun fundamentala.

Politica, democrazia e dretgs umans

La democrazia ed ils dretgs umans èn valurs fundamentalas da nossa societad e furman - ensemen cun il stadi da dretg - las directivas per la politica. Las scolaras ed ils scolars sa fatschentan cun differentas furmas da la societad, tradiziuns e vistas dal mund, discutan lur origin e lur midadas ed emprendan da chapir connexs istorics, socials e politics. Els s'occupan cun process politics, emprendan da distinguer quels, chapeschan elements da basa da la democrazia ed enconuschan funcziuns fundamentalas d'instituziuns publicas. Els sa fatschentan cun ils dretgs umans, enconuschan lur svilup ed impurtanza ed èn abels da percorscher dischavantatgs e discriminaziuns. Las scolaras ed ils scolars s'engaschan en la cuminanza da scola e gidan a concepir quella. Els emprendan da sa furmar in'atgna opiniun, da far valair agens interess e da represchentar quels cun arguments. Els sa fatschentan cun la relaziun da pussanza e dretg, discutan valurs e normas fundamentalas e s'occupan cun conflicts, cun las raschuns per tals sco era cun

soluziuns pussaivlas.

Exempels per connexs cun ils plans d'instrucziun dals roms:

Etica, religiuns, cuminanza	ERC.2.1.b	ERC.2.2.d	ERC.3.2	ERC.4.4	ERC.5.6
Chant e musica	MU.2.B.1.i				
Natira, uman e societad (1./2. ciclus)	NUS.10.1	NUS.10.4	NUS.10.5		
Spazis, temps e societads	STS.2.3.d STS.8.1	STS.3.3 STS.8.2	STS.5.1.b	STS.6.2.c	STS.6.3.a

Ambient natiral e resursas

En il center da quest tema stattan l'ambient natiral cun sia cumplexitad e diversitad sco era l'occupaziun cun sia impurtanza sco basa da viver per l'uman. Las scolaras ed ils scolars s'acquistan enconuschientschas davart animals e plantas en lur biotops, exploreschan differents sistems ecologics e vesan effects reciprocs. Els vegnan a savair che la natira e l'ambient vegnan nizzegiads, furmads e midads da l'uman. En quest connex sa fatschentan els cun las finamiras, influenzas e consequenzas pussaivlas ch'èn colliadas cun quai. Las scolaras ed ils scolars sa fatschentan cun l'impurtanza da resursas natiralas e cun il fatg ch'ellas èn limitadas. Els sa fatschentan cun svilups da la tecnica e da la scienza natirala e reflecteschan, tge influenza che tals han sin l'uman e l'ambient. Las scolaras ed ils scolars survegnan l'occasiun da vesair e sentir la natira a moda cumplessiva e da sa fatschentar cun problematicas concretas concernent l'ambient or da lur champ d'experientschas. A maun da dumondas localas e globalas concernent l'ambient intercureschan els conflicts d'interess e percorschan pussaivladads d'agir per sasezs, ma era per la societad. Las scolaras ed ils scolars daventan abels da reflectar las atgnas modas da sa cumportar, e quai tant areguard in tractament persistent da l'ambient natiral e da sias resursas sco era en vista ad in futur supportabel.

Exempels per connexs cun ils plans d'instrucziun dals roms:

Art textil e tecnic	ATT.3.B.1	ATT.3.B.2			
Economia, lavur e tegnairchasa	ELT.3.2				
Etica, religiuns, cuminanza	ERC.4.5				
Moviment e sport	MS.5.1.3h				
Natira e tecnica	NT.1.3	NT.3.3	NT.9.1.c	NT.9.2	NT.9.3
Natira, uman e societad (1./2. ciclus)	NUS.2.1 NUS.5.3.c	NUS.2.2 NUS.5.3.f	NUS.2.5.e NUS.6.3.c	NUS.2.6 NUS.8.2	NUS.3.2.b NUS.8.3
Spazis, temps e societads	STS.1.2.d STS.3.1	STS.1.3.c STS.3.3.b	STS.1.4	STS.2.4	STS.2.5

Schlattainas ed egualitad

Il tema è ina contribuziun a la realisaziun da l'egualitad giuridica ed effectiva da las schlattainas en famiglia, scolaziun e lavur. I vegn tractà, co che las schlattainas e las rollas vegnan percepidas en la societad e co ch'ins va enturn cun talas. Tematisada vegn era l'occupaziun cun pussaivladads concepziunalas e cun schanzas da la vita sin basa da la schlattaina. Las scolaras ed ils scolars sa fatschentan en quest connex cun rollas da las schlattainas, stereotips, pregiudizis e clischés en il mintgadi ed en il mund da lavur. Els reflecteschan l'impurtanza da la schlattaina e da las rollas areguard la furmaziun e la professiun, ma era areguard ina relaziun, la sexualitad e la lavur da famiglia. Els chapeschan atgnadads e differenzas culturalas e reflecteschan davart lur agens maletgs ed ideas. Las scolaras ed ils scolars sa fatschentan cun preschentaziuns da las rollas d'umens e da dunnas en las medias ed intercureschan il diever da la lingua en dumondas concernent las schlattainas ed en la communicaziun. Els s'occupan cun facturs e situaziuns che favuriseschan discriminaziuns e violaziuns u abus, ed els san co ch'els pon sa defender cunter talas situaziuns.

Exempels per connexs cun ils plans d'instrucziun dals roms:

Tudestg	DR.5.A.1		
Etica, religiuns, cuminanza	ERC.5.2	ERC.5.3	
Natira e tecnica	NT.7.3		
Natira, uman e societad (1./2. ciclus)	NUS.1.6	NUS.11.1.d	NUS.6.1.d

Sanadad

La sanadad cumpiglia il bainesser fisic, psichic e social da l'uman. Las scolaras ed ils scolars emprendan pli e pli da surpigliar responsabladad per lur bainesser e lur sanadad. Per quest intent s'acquistan els savida davart il corp uman, davart ses funcziunament e davart facturs fitg differents ch'influenzeschan il bainesser e la sanadad. Latiers tutgan secturs sco nutriment, moviment, sanadad psichica, raits socialas, sexualitad, partenadi, dependenza e violenza. Las scolaras ed ils scolars sa fatschentan cun malsogna, ristgas per la sanadad ed accidents e san distinguer influenzas multifaras sin la sanadad. Els discutan ed emprovan pussaivladads d'agir e disas che mantegnan e promovan la sanadad ed il bainesser. Latiers tutgan il diever da resursas en la rait sociala, enconuschientschas davart in cumportament da mangiar e da moviment saun, igiena, moviment segir en il traffic, giudicament da privels en connex cun eveniments da la natira e cun la concepziun dal temp liber sco era ir enturn correctamain cun maschinas e materials.

Exempels per connexs cun ils plans d'instrucziun dals roms:

Art textil e tecnic	ATT.2.B.1.5a	ATT.2.E.1	ATT.3.B.4		
Economia, lavur e tegnairchasa	ELT.4.1				
Etica, religiuns, cuminanza	ERC.1.1	ERC.5.1			
Moviment e sport	MS.1.A.1	MS.2.A.1	MS.4.C.1	MS.5.1	MS.6.C.1
Chant e musica	MU.2.C.1.2a	MU.2.C.1.2b			
Natira e tecnica	NT.1.3.a	NT.6.2.b	NT.7.2.c	NT.7.4	
Natira, uman e societad (1./2. ciclus)	NUS.1.2.f NUS.4.2.e	NUS.1.2 NUS.4.4.2b	NUS.1.3 NUS.4.4.2e	NUS.3.3.b NUS.8.5.b	NUS.4.2.b NUS.8.5.g

Svilup global e pasch

Entaifer la tematica "svilup global e pasch" vegnan tractadas dumondas davart connexs, situaziuns d'interess, conflicts e potenzials che pertutgan l'entir mund. Tematisadas vegnan sfidas socialas sco pasch, bainstanza e giustia. Plinavant vegnan messas en dumonda infurmaziuns e posiziuns areguard ils interess e la vardaivladad. Las scolaras ed ils scolars s'occupan cun modas e spazis da viver sco era cun structuras e moviments da la populaziun en differentas religiuns mundialas ed èn abels da percepir connexs e dependenzas. Els intercureschan differenzas en las cundiziuns e modas da viver dals umans, reflecteschan davart vistas ed interpretaziuns dal mund e sa fatschentan cun dinamicas che resultan qua tras, sco conflicts d'interess economics e politics, povradad, moviments da migraziun e conflicts armads.

Exempels per connexs cun ils plans d'instrucziun dals roms:

Etica, religiuns, cuminanza	ERC.1.2.d	ERC.4.5	ERC.5.6		
Natira, uman e societad (1./2. ciclus)	NUS.7.4				
Spazis, temps e societads	STS.2.1	STS.2.2	STS.6.3.b	STS.6.3.c	

Identitads culturalas e communicaziun interculturala

Il tema "identitads culturalas e communicaziun interculturala" tematisescha maletgs culturals da sasez sco era tratgs cuminaivels e differenzas. Las scolaras ed ils scolars sa scuntran cun umans e products da differentas culturas e sa fatschentan cun caracteristicas tipicas en il mintgadi. Els s'occupan cun litteratura, musica ed art figurativ or da differents temps e diversas culturas e vesan particularitads, tratgs cuminaivels e differenzas. Las scolaras ed ils scolars cumpareglian modas da viver d'umans da differentas culturas e vesan la lingua sco part impurtanta da la cultura e da l'identitad. Els intercureschan situaziuns socialas or da differentas perspectivas, sa fatschentan cun atgnas ideas ed emprendan dad ir enturn cun respect cun las differentas modas da viver, tradiziuns e vistas dal mund. Els s'acquistan savida davart la diversitad culturala da la Svizra e davart sias midadas en il decurs dal temp.

Exempels per connexs cun ils plans d'instrucziun dals roms:

Art figurativ	AF.3.A.1				
Tudestg	DR.5.A.1	DR.6.B.1			
Etica, religiuns, cuminanza	ERC.2.1 ERC.4.4	ERC.3.1 ERC.5.5	ERC.4.1	ERC.4.2	ERC.4.3

Englais	LE2GR.6.B.1	LE2GR.6.C.1			
Chant e musica	MU.1.C.1.f	MU.2.B.1			
Natira, uman e societad (1./2. ciclus)	NUS.11.1.d	NUS.12.5	NUS.7.1	NUS.7.2	NUS.7.4
Spazis, temps e societads	STS.5.3.c	STS.6.1.a	STS.7.1.c		

Economia e consum

L'economia ed il consum èn colliads stretgamain in cun l'auter. Sin basa da las experientschas da las scolaras e dals scolars vegnan tematisads differents aspects da l'economia e dal consum sco era lur effects reciprocs.

Las scolaras ed ils scolars exploreschan ils munds da producziun e da lavur ed emprendan d'enconuscher reglas e process economics. Els s'acquistan enconuschientschas davart la derivanza, la producziun ed il consum da bains sco era davart il metter a disposiziun prestaziuns da servetsch. Els analiseschan lur impurtanza per l'economia, l'ambient e la societad. Els sa fatschentan cun applicaziuns tecnicas e cun applicaziuns da las scienzas natiralas en il mund da lavur ed en la vita privata e reflecteschan davart lur niz e lur impurtanza. A maun da quests temas discutan els dumondas davart la globalisaziun e reflecteschan davart l'influenza da tala sin situaziuns da lavur e da vita. Las scolaras ed ils scolars s'occupan cun il consum e cun la concepziun dal consum sco era cun facturs d'influenza pussaivels. Els san motivar decisiuns da consum e reflecteschan lur cumportament da consum en vista ad in tractament persistent da las resursas. Las scolaras ed ils scolars s'occupan cun il tema "nutriment" en quai che reguarda aspects da la sanadad, da l'ecologia e da l'economica en il mintgadi, ma era sco sfida globala.

Exempels per connexs cun ils plans d'instrucziun dals roms:

Art textil e tecnic	ATT.3.B.3				
Economia, lavur e tegnairchasa	ELT.1.3 ELT.4.5	ELT.2.1	ELT.3.1	ELT.3.3	ELT.4.3
Natira e tecnica	NT.1.3.a	NT.1.3.b	NT.1.3.c		
Natira, uman e societad (1./2. ciclus)	NUS.6.1	NUS.6.2	NUS.6.4.f	NUS.6.5	
Spazis, temps e societads	STS.1.4.e	STS.2.5	STS.3.2	STS.5.2	

Realisaziun en l'instrucziun

Princips didactics

Per planisar e realisar l'instrucziun sa referind al svilup persistent vegni recumandà da s'orientar als suandants princips didactics: orientaziun al futur, emprender entretschant e participaziun. En la suandanta tabella vegnan explitgads quests princips:

Tabella 1: Princips didactics

Princip didactic	Explicaziun
Orientaziun al futur	Las scolaras ed ils scolars s'occupan sin basa d'in tema specific cun agens plans dal futur e cun tals dals auters. Els mettan en dumonda la realisabladad da quests plans dal futur e sviluppan visiuns communablas dal futur.
Emprender entretschant	Il princip didactic da l'emprender entretschant cumpiglia dus aspects: Primo vegnan contemplads ils cuntegns da l'instrucziun or da pliras perspectivas professiunalas. Secundo vegnan questas perspectivas colliadas explicitamain e tenor instrucziun cun in object da l'instrucziun. Uschia vegnan applitgads intenziunadamain savida, metodas e concepts da differents champs e roms. La colliaziun da las suandantas trais dimensiuns correspunda al princip da persistenza (guardar er illustraziun 3): • entretschament da la dimensiun politica, economica, ecologica, sociala e culturala; • entretschament dal temp passà, preschent e futur; • entretschament da fatgs locals e globals.
Participaziun	L'instrucziun vegn concepida uschia, che las scolaras ed ils scolars pon influenzar tschertas decisiuns. Els sa participeschan als process democratics da negoziaziun e da realisaziun e gidan a purtar las consequenzas da questas decisiuns.

Avischinaziun interdisciplinara

Sco blers problems cumplexs dal mintgadi pon ils temas dal svilup persistent darar vegnir attribuids ad in singul champ. La gronda part dals temas ha ina dimensiun politica, economica, ecologica, sociala e culturala, ha in'istorgia e renviescha al futur, tant en il context local sco era global. Per chapir la cumplexitad dal mund cun ses entretschaments e connexs èsi necessari da sviluppar differentas cumpetenzas dal rom e cumpetenzas transversalas.

Furmas da l'instrucziun interdisciplinara servan a render visibla la multifariadad d'in tema cumplex ed a render chapibels connexs ed effects reciprocs. Las differentas perspectivas dals champs sin in tema pon mussar ch'ils puntgs da vista dals roms represchentan savens mo ina part da la realitad. Las scolaras ed ils scolars emprendan che betg mo in puntg da vista n'è correct u adequat. Els emprendan da percepir ils cunfins dals puntgs da vista e dad ir enturn a moda constructiva cun tals (p.ex. en cas da dumondas davart il consum, ils dretgs umans u l'energia).

En la preparaziun da l'instrucziun vegnan tschernids ed elavurads or dals differents aspects d'in tema quels aspects ch'èn relevants tenor criteris dal rom e criteris pragmatics per chapir ina chaussa e per schliar il problem. Ils cuntegns da differents champs servan sco elements constitutivs.

Tut tenor il ciclus e la furma organisatorica ston las differentas persunas d'instrucziun s'arranschar ina cun l'autra. Instruments zunt adattads èn temas annuals, emnas u dis tematics, instrucziun d'epocas, lavurs da project, instrucziun da lavuratori, scenaris d'emprender e.u.v. L'emprender interdisciplinar è dentant era pussaivel en mintga autra furma d'instrucziun.

Criteris per tscherner ils temas

Per tscherner ils temas da l'instrucziun fai senn da sa basar sin ina problematica da la societad, sin in'actualitad u sin in'experientscha dal mintgadi da las scolaras e dals scolars e da s'orientar als suandants criteris:

- Pon ins mussar ina relaziun tranter circumstanzas e process locals e globals?
- Èsi pussaivel da reflectar davart svilups futurs?

	• Sa laschan consequenzas dal passà e dal preschent tematisar per generaziuns futuras? • Po vegnir mussada a maun dal tema la dimensiun politica, ecologica, economica, sociala e culturala? • Èsi pussaivel da sa fatschentar a moda critica cun tenutas da valurs? • Pon vegnir mussads ils interess opposts e congruents da singuls acturs? • Èsi pussaivel da tematisar inegualitad e pussanza?
Renviament a la FSP	Cun il renviament a la FSP vegnan marcads cumpetenzas e stgalims da cumpetenza ch'èn spezialmain adattads per instruir sut l'idea directiva dal svilup persistent. Als temas interdisciplinars "segirezza en il traffic" e "cultura e scola" na datti nagins renviaments.

Puncts centrals dal 1. ciclus

Introducziun

Il Plan d'instrucziun 21 è concepì sco plan d'instrucziun dals singuls roms. El mussa, co che las cumpetenzas vegnan sviluppadas durant l'entir temp da scola - da la scolina fin a la fin da la scola populara. Da nov vegn l'acquist da cumpetenzas pia era structurà e descrit per la scolina tenor champs.

En il 1. ciclus s'orientescha l'instrucziun però fermamain al svilup dals uffants. Cunzunt al cumenzament vegn l'instrucziun organisada e concepida a moda interdisciplinara. Per tegnair quint da questa orientaziun èn las explicaziuns davart il 1. ciclus pli detagliadas en quest lieu. Ellas mettan il focus sin il 1. ciclus sco unitad, sa basan sin il svilup da l'uffant e descrivan, co che l'orientaziun al svilup sa mida plaun a plaun ad in emprender tenor roms. En la segunda part dal suandant chapitel vegnan skizzads e descrits nov access orientads al svilup per il Plan d'instrucziun 21. Quests access mettan en il center il svilup e l'emprender da l'uffant. Els gidan las persunas d'instrucziun a chattar in access al Plan d'instrucziun 21 e construeschan ina punt tranter la perspectiva da svilup e la structura dals roms dal Plan d'instrucziun.

Entrada

Cur che l'uffant entra en scolina, cumenza sia carriera da furmaziun en la scola populara. L'uffant vegn recepì en il context social da la scola ed introducì en il mund da l'emprender en scola. Intgins uffants han gia visità avant ina gruppa da gieu u ina canorta ed èn gia disads dad esser ensemen cun uffants da la medema vegliadetgna e dad esser separads dals geniturs e da las persunas responsablas per lur educaziun. Auters uffants bandunan per l'emprima giada regularmain e durant in temp pli lung ils conturns famigliars. A tut ils uffants s'avra en la scolina in nov spazi da vita, da gieu e d'experientschas. La scolina als maina en in ambient social extendì cun novas incumbensas e sfidas.

Premissas individualas

Ils process da svilup e d'emprender dependan da las premissas individualas da l'uffant sco era dals impuls e dal sustegn ch'el survegn. Entrond en il 1. ciclus sa differenzieschan ils uffants grondamain areguard lur savida, lur abilitads, lur prontezzas, posiziuns e tenutas sco era areguard lur stadi da svilup individual e lur premissas linguisticas. Partind da questa eterogenitad è la finamira quella da svegliar e da promover il svilup e l'emprender da tut ils uffants. Tut ils uffants duain pudair sviluppar lur potenzial il meglier pussaivel.

Giugar ed emprender

Cur che uffants giogan, emprendan els era a medem temp. Uffants pli giuvens emprendan cun observar, imitar, sa participar, crear u cun discurrer. Lur activitads vegnan manadas en emprima lingia da lur interess e da la motivaziun d'empruvar e d'extender las atgnas abilitads. Cun giugar pon blers uffants s'approfundar durant in lung temp en in'incumbensa u en ina rolla, esser fitg concentrads e s'acquistar savida specifica. Per ils uffants èn giugar ed emprender in'unitad.

Durant il 1. ciclus sa mida il pensar e l'emprender dals uffants. Els daventan pli e pli abels da drizzar lur attenziun era sin cuntegns didactics che vegnan prescrits da dadora e d'emprender a moda pli sistematica. Lur memoria da lavur daventa pli effizienta ed els extendan lur cumpetenzas linguisticas e lur savida. La fidanza en las atgnas abilitads (persvasiuns subjectivas areguard las cumpetenzas) sa mida medemamain ed ils uffants emprendan da giuditgar sasezs e lur abilitads. Partind da l'emprender tenor interess en situaziuns dal mintgadi e da gieu, ch'era manà dals interess, daventan ils uffants pli e pli abels dad ir enturn cun incumbensas ed incaricas prescrittas e cun l'orientaziun specifica.

Acquistar las tecnicas culturalas

En il decurs dal 1. ciclus cumenzan ils uffants a s'occupar cun in emprender che s'orientescha a la scola e s'acquistan las basas da las tecnicas culturalas. En il sectur linguistic vegn lavurà al cumenzament cun cleras finamiras vi dal diever precis da la lingua a bucca, vi da la conscienza fonologica e vi da l'extensiun dal vocabulari. Uschia vegn preparà e sustegnì l'acquist da cumpetenzas da leger e da

	scriver. Davos prestaziuns matematicas sa chatta ina savida preliminara che sa referescha a quantitads ed a cifras resp. la chapientscha da connexs correspundents. Quai è ina premissa necessaria per ch'ils uffants emprendian da remplazzar strategias da dumbrar tras operaziuns e strategias da far quints pli effizientas. Indicaziuns pli detagliadas davart l'acquist da las tecnicas culturalas sa chattan en ils plans d'instrucziun dals singuls roms.
Gieu liber	Differentas furmas da gieu èn ina part impurtanta da la pratica d'instrucziun, cunzunt al cumenzament dal 1. ciclus. En spezial il gieu liber è in champ d'emprender central e cumplex ch'integrescha, stimulescha e provochescha process emoziunals, socials e cognitivs. En il gieu liber pon uffants tscherner, iniziar e concepir lur activitads ed uschia far experientschas cun independenza. L'activitad emoziunala, sociala e cognitiva ch'els demussan è gronda e multifara.
Accumpagnament dal gieu e da l'emprender	Las persunas d'instrucziun concepeschan purschidas da gieu ed ambients d'emprender a l'intern ed al liber, structureschan il temp ed ils process, introduceschan differentas furmas da gieu e furmas socialas sco era divers cuntegns e temas e mettan a disposiziun las materialias correspundentas. En l'instrucziun dattan ellas in sustegn proactiv e cun cleras finamiras, e cun agid da stimulaziuns ed adattaziuns da situaziuns da gieu e d'emprender inizieschan ellas ils proxims pass da svilup. Ellas encuraschan ils uffants e mussan ad els da prender per mauns novas situaziuns e sfidas che correspundan a lur stadi da svilup e d'emprender. Observond cun cleras finamiras quai che vegn giugà ed emprendì, registreschan las persunas d'instrucziun il stadi da svilup e d'emprender actual dals uffants. En sequenzas manadas resorta la direcziun directamain da las persunas d'instrucziun. Ellas introduceschan per exempel in tema, in'incumbensa concepziunala u in gieu cun chant u raquintan in'istorgia. En sequenzas avertas prendan las persunas d'instrucziun indirectamain influenza, tras quai ch'ellas intervegnan en il gieu liber tut tenor il basegn e la situaziun, sa participeschan al gieu, fan propostas, tschentan dumondas utilas u encuraschan ils uffants, per uschia manar a novas furmas da gieu captivantas.
Material da giugar ed ambients d'emprender	Il material da giugar ed ils ambients d'emprender sa refereschan als interess ch'èn gia avant maun tar ils uffants. Els servan dentant era a svegliar mirveglias ed a generar novs interess. Els cuntegnan la pussaivladad d'explorar e d'experimentar ed èn orientads a las cumpetenzas formuladas en il Plan d'instrucziun. En ils locals interns stattan a disposiziun als uffants gieus ed ambients d'emprender da differentas concepziuns: locals per gieus da rollas e per inscenaziuns, chantuns da perscrutaziun, chantuns da construcziun, locals da malegiar e da moviment, chantuns da gieus e da cudeschs per sfidas matematicas, strategicas e linguisticas e.u.v. Sin l'areal da scola al liber vegnan medemamain dads impuls per differentas activitads. Sco cumplettaziun sa porschan spazis al liber - sco plazzas en il guaud, prads, auals, plazzas da gieu e da sport en la proxima vischinanza - sco lieus d'emprender ideals per far experientschas e per meglierar la percepziun.
Cumpetenzas transversalas	En il 1. ciclus exista ina colliaziun spezialmain stretga tranter las cumpetenzas dal rom e las cumpetenzas transversalas sco era lur promoziun, perquai ch'il svilup e l'emprender èn - tipicamain per la vegliadetgna - datiers in da l'auter. Pervia da quai cuntegnan ils access orientads al svilup per il Plan d'instrucziun 21, che vegnan preschentads qua sutvart, numerus aspects da cumpetenzas transversalas. (Guardar era *Basas*, chapitel *Cumpetenzas transversalas*.)

Access orientads al svilup per il Plan d'instrucziun 21

Orientaziun al svilup ed orientaziun al rom

Al cumenzament dal 1. ciclus vegn l'instrucziun organisada e concepida principalmain a moda interdisciplinara. Il Plan d'instrucziun 21 porscha perquai nov access orientads al svilup che servan sco agid da lectura e che faciliteschan a las persunas d'instrucziun l'access als plans d'instrucziun dals roms. Quests access orientads al svilup construeschan ina punt tranter la perspectiva da svilup e la structura dals roms dal Plan d'instrucziun e faciliteschan a las persunas d'instrucziun la planisaziun da l'instrucziun interdisciplinara.

Illustraziun 4: Access orientads al svilup e roms dal Plan d'instrucziun 21

En il decurs dal 1. ciclus sa sposta l'accent da l'emprender davent da la perspectiva da svilup vi a l'emprender en ils singuls roms. Ils cuntegns specifics dal rom daventan pli e pli impurtants. En la pratica d'instrucziun sa laschan l'avischinaziun orientada al svilup e l'avischinaziun orientada al rom colliar, variar e cumbinar en diversas modas. Tuttas duas avischinaziuns restan colliadas ina cun l'autra.

Renviaments sco punts als plans d'instrucziun dals roms

Ils access orientads al svilup èn colliads cun ils plans d'instrucziun dals roms sur renviaments. Cun ils renviaments vegnan designadas cumpetenzas resp. emprims stgalims dal svilup da las cumpetenzas ch'èn spezialmain adattads per in'instrucziun interdisciplinara sut ina perspectiva da svilup. Renviaments pussibiliteschan a las persunas d'instrucziun da dar in sguard sin il Plan d'instrucziun ord vista da la perspectiva da svilup correspundenta e servan sco agid d'orientaziun per preparar, realisar ed evaluar l'instrucziun.

Qua sutvart vegnan descrits ils singuls access orientads al svilup en vista al svilup da l'uffant.

Corp, sanadad e motorica (1)

Uffants vesan lur corp sco center e scuvran il mund tras lur agir. Pussaivladads multifaras da sa mover sustegnan lur saun svilup fisic e psichic. Mattas e mats

- èn activs, emprovan ed exerciteschan differentas furmas da moviment;
- perfecziuneschan lur pussaivladads da moviment e lur abilitads motoricas;
- exerciteschan lur abilitads coordinativas;
- expriman sentiments cun lur corp;
- emprendan da concepir e da represchentar temas cun il corp;
- cumenzan ad ir enturn cun fermezzas e cun cunfins corporals;
- emprendan d'agir cun precauziun;
- sviluppan confidenza en sasezs ed han curaschi;
- cumenzan a mesirar lur prestaziuns corporalas cun auters.

Exempels per connexs cun ils plans d'instrucziun dals roms:

Art figurativ	AF.2.C.1	AF.2.D.1			
Art textil e tecnic	ATT.2.D.1				
Moviment e sport	MS.1.A.1 MS.6.A.1	MS.1.B.1	MS.2.A.1	MS.4.B.1	MS.5.1

Chant e musica	MU.1.B.1	MU.3.B.1	MU.3.C.1	MU.5.B.1
Natira, uman e societad (1./2. ciclus)	NUS.1.2	NUS.1.4	NUS.4.1	

Percepziun (2)

Sur la percepziun entran uffants en contact cun sasezs e cun lur mund real. Els percepeschan sasezs, lur corp, ils conumans e l'ambient sur ils differents senns. Els vesan, audan, savuran, gustan e sentan. Tut ils secturs èn colliads stretgamain in cun l'auter. Ils uffants

- emprendan d'enconuscher lur mund exteriur sur la percepziun d'objects, da situaziuns e da process;
- percepeschan lur corp areguard il temp ed il spazi e sur l'interacziun cun lur ambient;
- perscruteschan il mund intern sur sentiments, reflexiuns, regurdientschas ed imaginaziuns;
- percorschan las impressiuns sensualas ch'èn relevantas per la situaziun actuala;
- emprendan da descriver e da cumparegliar percepziuns;
- focusseschan lur attenziun ed exerciteschan d'observar exactamain;
- sviluppan tras experientscha in champ da noziuns correspundentas.

Exempels per connexs cun ils plans d'instrucziun dals roms:

Art figurativ	AF.1.A.1	AF.1.A.2	
Art textil e tecnic	ATT.1.A.1	ATT.2.C.1	
Moviment e sport	MS.2.B.1	MS.3.A.1	MS.3.C.1
Chant e musica	MU.1.A.1	MU.2.A.1	MU.3.A.1
Natira, uman e societad (1./2. ciclus)	NUS.1.2	NUS.3.3	NUS.4.2

Orientaziun temporala (3)

Uffants ston emprender da stimar la durada dal temp, da planisar il temp e d'applitgar las resursas temporalas tenor las finamiras, perquai che l'uman n'ha nagin senn da temp da naschientscha ennà e perquai ch'il temp è in construct social. Tschiffar il temp è in process lung e cumplex. Uffants emprendan d'enconuscher e da giuditgar il temp tras stimulaziuns multifaras. Els

- sclereschan noziuns dal temp (p.ex. damaun u stersas);
- furman retschas e glistas;
- din si ils dis da l'emna ed ils mais;
- reflecteschan structuras dal di che restan tuttina e che varieschan (ritmisaziun);
- festiveschan puncts marcants en il decurs da l'onn (anniversaris ed autras festas);
- represchentan il temp en furma grafica (ura, mais, onn ecclesiastic);
- s'imagineschan successiuns d'acziuns, realiseschan quellas e reflecteschan davart ellas;
- stiman e mesiran quant ditg che acziuns duran.

Exempels per connexs cun ils plans d'instrucziun dals roms:

Art figurativ	AF.3.A.1	
Art textil e tecnic	ATT.3.A.1	
Matematica	MA.3.A.2	
Chant e musica	MU.6.A.1	
Natira, uman e societad (1./2. ciclus)	NUS.9.1	NUS.9.3

Orientaziun en il spazi (4)

Sur experientschas sviluppan uffants in'imaginaziun cognitiva da lur ambient pli stretg e pli vast, quai che permetta ad els da s'orientar. Tras experientschas multifaras en spazis s'acquistan uffants abilitads fundamentalas d'orientaziun. Mattas e mats

- exploreschan lur spazi da viver (conturns dal lieu nua ch'els abitan, areal da la chasa da scola, via a scola);
- emprendan d'enconuscher differentas utilisaziuns da spazis (spazis a l'intern, spazis al liber);
- san distinguer caracteristicas, connexs e funcziuns dal spazi;
- dissegnan e descrivan spazis da lur mund real e da lur fantasia;
- legian e chapeschan preschentaziuns simplas da spazis (p.ex. plans, skizzas,

fotografias).

Exempels per connexs cun ils plans d'instrucziun dals roms:

Matematica	MA.2.A.2	MA.2.B.1	MA.2.C.3		
Moviment e sport	MS.1.A.1	MS.3.A.1			
Chant e musica	MU.5.A.1	MU.6.A.1			
Natira, uman e societad (1./2. ciclus)	NUS.8.4	NUS.8.5			

Connexs e regularitads (5)

Uffants s'interessan da natira ennà per il mund. Els sviluppan baud atgnas ideas davart la natira inanimada e viva sco era davart relaziuns umanas. Els vegnan intimads d'iniziar sezs lur agir, survegnan l'occasiun da giugar ed explorar individualmain e cuminaivlamain e barattan lur observaziuns ed experientschas en discurs. Tras l'agir inizià sez, cun giugar ed explorar individualmain e cuminaivlamain sco era en discurs

- s'occupan ils uffants cun connexs e cun regularitads causalas;
- sviluppan els noziuns e concepts ch'els dovran ed applitgeschan en il mintgadi;
- reflecteschan uffants davart lur imaginaziuns e sviluppan vinavant quellas, inspirads tras dumondas sco *pertge è quai uschia?* u *a tge serva quai?*;
- differenzieschan els lur maletg dal mund.

Exempels per connexs cun ils plans d'instrucziun dals roms:

Art figurativ	AF.3.B.1				
Art textil e tecnic	ATT.1.A.1	ATT.3.A.2	ATT.3.B.2		
Matematica	MA.1.A.3	MA.1.A.4	MA.1.B.3	MA.2.A.3	
Chant e musica	MU.1.C.1	MU.2.B.1	MU.4.C.1	MU.6.B.1	
Natira, uman e societad (1./2. ciclus)	NUS.2.2 NUS.5.2	NUS.3.2 NUS.7.4	NUS.3.4	NUS.4.3	NUS.4.5

Fantasia e creativitad (6)

Tar uffants èn process creativs en emprima lingia nunstructurads, mo per part sapientivs e spontans. Ils uffants reageschan sin percepziuns internas ed externas tras quai ch'els interpreteschan quellas e mettan ellas en in connex cun lur imaginaziuns e lur savida. Sch'in uffant ha blera fantasia, dispona el d'ina gronda varietad da maletgs interns e d'imaginaziuns. Libertad d'agir, impuls e sustegn sveglian furmas d'expressiun creativas. In'impurtanza speziala ha la creativitad là, nua che mattas e mats

- giogan libramain;
- emprovan pussaivladads da represchentar eveniments ed imaginaziuns;
- sa fatschentan activamain ed independentamain cun l'ambient;
- s'imagineschan da nov e sviluppan vinavant chaussas percepidas;
- sviluppan puntgs da vista e soluziuns nunusitadas.

Exempels per connexs cun ils plans d'instrucziun dals roms:

Art figurativ	AF.2.A.1	AF.2.A.2			
Art textil e tecnic	ATT.2.A.1	ATT.2.B.1			
Matematica	MA.1.C.1	MA.2.C.1	MA.3.B.2		
Moviment e sport	MS.3.B.1				
Chant e musica	MU.1.B.1	MU.3.B.1	MU.4.B.1	MU.5.A.1	MU.5.B.1
Natira, uman e societad (1./2. ciclus)	NUS.9.3				

Emprender e reflexiun (7)

En il decurs da lur svilup amplifitgeschan uffants las atgnas pussaivladads d'emprender: Els sa laschan en sin differents temas, acceptan impuls ed incumbensas, perscruteschan, exploreschan, exerciteschan, observan, cumpareglian, ordineschan, imiteschan, applitgeschan, examineschan, supponan, interpreteschan e.u.v. Bler da quai ha lieu en in'occupaziun ludica che vegn cumplettada successivamain cun furmas d'emprender sistematicas. En il 1. ciclus giogan cunzunt l'emprender tras observar ed imitar ed il mussar e far suenter (emprender tenor model) ina rolla centrala. Uschia emprendan uffants da persunas creschidas ed a moda exprimida era in da l'auter ed in cun l'auter.

En la reflexiun vegnan acziuns, maletgs, lingua, simbols e patratgs mess en connex

in cun l'auter per arrivar a scleriment, urden e survista. Ils uffants amplifitgeschan lur abilitads reflexivas tranter auter cun

- reflectar davart activitads e finamiras socialas e che sa refereschan ad ina chaussa;
- cumparegliar chaussas novas cun chaussas enconuschentas;
- planisar lur agir ed emprender e drizzar lur attenziun sin il cuntanscher finamiras;
- elavurar in'experientscha concreta resp. in'observaziun cun agid d'in dissegn u da la lingua;
- discutar differentas preschentaziuns d'in cuntegn didactic u d'in proceder.

Exempels per connexs cun ils plans d'instrucziun dals roms:

Art figurativ	AF.2.B.1	AF.2.C.1			
Art textil e tecnic	ATT.1.B.1	ATT.2.A.3	ATT.2.E.1		
Matematica	MA.1.B.2	MA.1.C.2	MA.3.A.1		
Moviment e sport	MS.2.A.1	MS.6.C.1			
Chant e musica	MU.2.B.1	MU.2.C.1			
Natira, uman e societad (1./2. ciclus)	NUS.1.6 NUS.8.1	NUS.11.2	NUS.3.1	NUS.4.4	NUS.6.1

Lingua e communicaziun (8)

Tras la lingua s'avra e sa declera als uffants il mund, tras quai ch'els expriman cun pleds lur experientschas e sentiments. La lingua gioga ina rolla fundamentala per il svilup dal pensar, la concepziun da contacts socials, la schliaziun da problems e l'acquist da cumpetenzas metodicas e da strategias. Per s'exprimer tiran uffants a niz in spectrum fitg vast da meds linguistics e da communicaziun. Mattas e mats

- èn dumandads da s'exprimer en ina gruppa gronda;
- concepeschan situaziuns multifaras da discurrer sco cunvegnas, declaraziuns e motivaziuns, raquintaziuns, descripziuns, preschentaziuns, aventuras, istorgias e situaziuns da gieu;
- engrondeschan lur vocabulari ed amplifitgeschan lur pussaivladads d'expressiun;
- chattan ulteriuras furmas d'expressiun tras la musica, tras activitads expressivas e tras il moviment.

Exempels per connexs cun ils plans d'instrucziun dals roms:

Art figurativ	AF.1.A.2	AF.1.B.1			
Art textil e tecnic	ATT.1.B.2				
Matematica	MA.1.B.1	MA.3.C.2			
Moviment e sport	MS.3.B.1				
Chant e musica	MU.1.C.1	MU.5.C.1			
Natira, uman e societad (1./2. ciclus)	NUS.10.2	NUS.11.3	NUS.12.2	NUS.7.2	NUS.8.2

Independenza ed agir social (9)

Uffants en il 1. ciclus vesan sasezs sco persunas independentas ch'exploreschan il mund, surpiglian iniziativa, schlian independentamain incumbensas, sviluppan fermezzas e differenzieschan il giudicament da sasez. A medem temp fan els l'experientscha da vegnir integrads en ina gruppa pli gronda d'uffants da la medema vegliadetgna, emprendan d'enconuscher differentas relaziuns ed emprendan da concepir quellas. Els emprendan da resguardar ils interess e giavischs d'auters uffants, da cooperar e da schliar conflicts cun e senza sustegn. Ils uffants

- sviluppan confidenza en las atgnas abilitads ed ils agens inschigns e san giuditgar tals;
- surpiglian pli e pli responsabladad per l'agen agir;
- emprendan d'integrar ponderaziuns d'auters en l'agen pensar (surpigliar in'autra perspectiva);
- emprendan da far valair u da metter enavos lur basegns en la gruppa tut tenor la situaziun;
- èn abels da suspender giavischs da curta vista e da persequitar giavischs da vista pli lunga;
- exerciteschan da regular las atgnas emoziuns;
- extendan l'atgna toleranza da frustraziun.

Exempels per connexs cun ils plans d'instrucziun dals roms:

Art figurativ	AF.1.A.3			
Matematica	MA.2.B.2	MA.3.B.1		
Moviment e sport	MS.4.A.1	MS.4.C.1		
Chant e musica	MU.1.A.1	MU.3.A.1	MU.4.A.1	
Natira, uman e societad (1./2. ciclus)	NUS.10.1	NUS.10.2	NUS.10.4	NUS.10.5

Puncts centrals dal 2. e 3. ciclus

2. ciclus

L'instrucziun en il 2. ciclus sa basa sin quai ch'è vegnì acquistà fin lura; las cumpetenzas dal rom e las cumpetenzas transversalas vegnan approfundadas ed extendidas. Las tecnicas culturalas leger, scriver e far quints vegnan exercitadas, extendidas e consolidadas vinavant. Cun agid da temas autentics exploreschan, retschertgan e perscruteschan las scolaras ed ils scolars l'ambient e s'acquistan invistas pli profundas. Areguard ils puncts centrals s'orientescha l'instrucziun als roms, ma l'instrucziun interdisciplinara e projects correspundents han lieu era vinavant.

Las cumpetenzas per l'emprender sistematic vegnan sviluppadas ed extendidas cuntinuadamain, ed il svilup dal pensar concret al pensar abstract vegn promovì. A las scolaras ed als scolars vegni mussà da reflectar davart lur emprender e lavurar e da diriger l'emprender e lavurar a moda pli e pli independenta e cun dapli atgna responsabladad. L'occupaziun cun sasezs e cun auters umans sco era l'emprender en gruppas furman elements impurtants da l'instrucziun.

En questa fasa da l'emprender e da la vita extendan las scolaras ed ils scolars lur radius d'acziun. Els etableschan contacts socials ordaifer lur famiglia ed ordaifer lur conturns.

A la fin dal 2. ciclus ha lieu la midada al 3. ciclus. Quai suenter la procedura d'admissiun, nua che la prestaziun da las scolaras e dals scolars en scola vegn stimada e giuditgada.

3. ciclus

L'emprender elementar dal 1. e 2. ciclus vegn cuntinuà en il 3. ciclus. Enconuschientschas, abilitads ed inschigns vegnan approfundads ed extendids en l'instrucziun specifica dal rom. Il pensar ed emprender abstrahant daventa pli impurtant pervia dal svilup general e cognitiv da las scolaras e dals scolars, senza ch'i vegnia smess cun l'emprender a maun d'acziuns e situaziuns concretas. Cumpetenzas transversalas vegnan exercitadas cuntinuadamain ed a moda pli profunda. Tenutas e posiziuns vegnan reflectadas, uschia che las scolaras ed ils scolars daventan pli e pli abels d'emprender a moda independenta ed en atgna responsabladad.

Il 3. ciclus cumpiglia il stgalim secundar I che sa divida en la scola reala e secundara[2]. El dura trais onns. Il purtader da scola dal stgalim secundar I po manar la scola reala e secundara tenor differents models cooperativs. Directivas departamentalas reglan l'organisaziun e la permeabilitad. Las pussaivladads curricularas d'elecziun e da concepziun da las scolaras e dals scolars s'augmentan.

Scuvrir ed enconuscher ils agens talents ed interess e las atgnas preferenzas furma in punct central en vista a l'ulteriura via da furmaziun. Las scolaras ed ils scolars vegnan preparads per la midada al stgalim secundar II sco era accumpagnads e sustegnids en la tscherna da lur professiun ed en la planisaziun da lur carriera.

En questa fasa da la vita datti midadas impurtantas tar las scolaras ed ils scolars, tant en reguard corporal sco era emoziunal e social. L'occupaziun cun sasezs è in tema central e l'appartegnientscha ad ina gruppa daventa ina chaussa impurtanta. Ils giuvenils s'orienteschan pli fitg als peers, sa distatgan plaun a plaun da la chasa dals geniturs e tschertgan dapli independenza.

[2]Infurmaziuns davart il diever da las differentas structuras da scola sin il stgalim secundar I èn da chattar en la *Survista* dal Plan d'instrucziun 21.

Lehrplan
Plan d'instrucziun
Piano di studio 21

Linguas

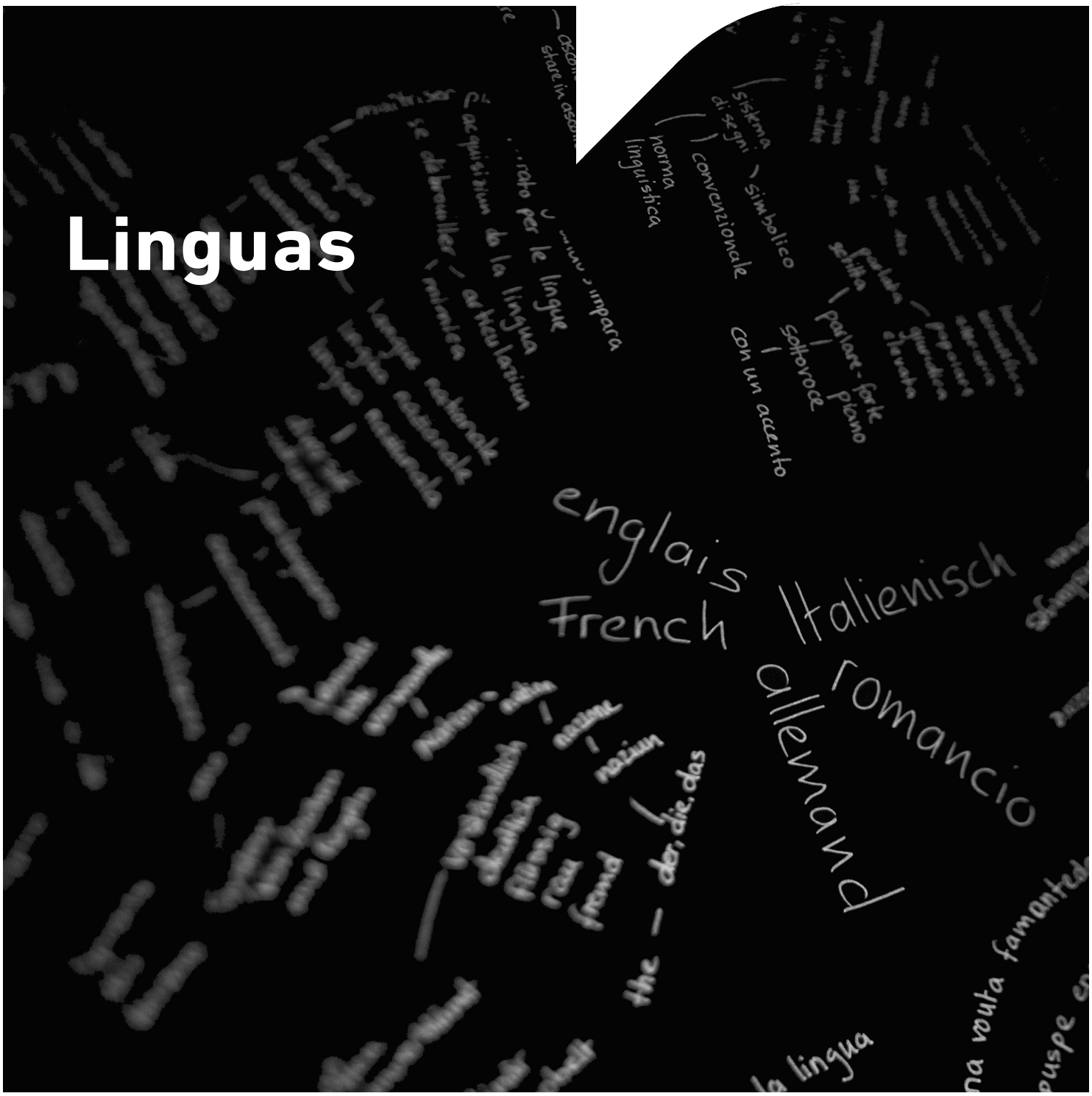

CDEP-T
Conferenza dals directurs chantunals da l'educaziun publica da la Svizra tudestga

Elements dal svilup da la cumpetenzas

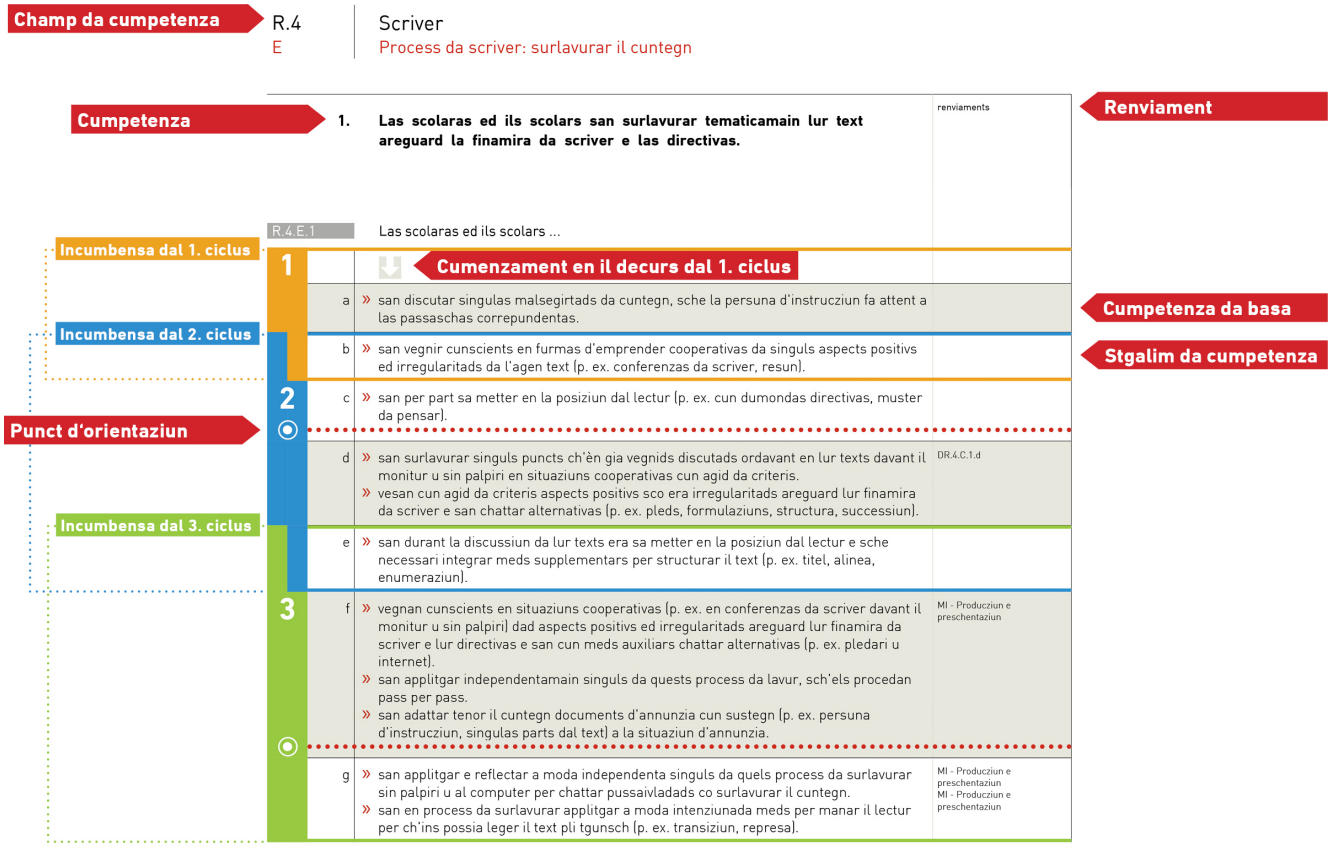

Ulteriuras infurmaziuns davart ils elements dal svilup da las cumpetenzas èn disponiblas en il chapitel *Survista*.

Impressum

Editura:	Departement d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient dal Grischun
Tar quest document:	Plan d'instrucziun 21 Ediziun dals 15-03-2016
Maletg da la cuverta:	Corina Venzin
Copyright:	Ils dretgs d'auturas e d'auturs ed ulteriurs dretgs da questa pagina d'internet ha la CDEP-T. Cun chargiar giu cuntegns (texts, maletgs, datotecas) da questa pagina d'internet na vegnan transferids nagins dretgs.
Internet:	gr-r.lehrplan.ch

Cuntegn

Davart il champ 56

Impurtanza e finamiras 57

Infurmaziuns didacticas 60

Infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn 67

Rumantsch 72

R.1 Tadlar 73
A Abilitads da basa 73
B Chapir texts monologics 74
C Chapir texts dialogics 75
D Reflexiun davart il cumportament da tadlar 76

R.2 Leger 77
A Abilitads da basa 77
B Chapir texts da diever 78
C Chapir texts litterars 80
D Reflexiun davart il cumportament da leger 81

R.3 Discurrer 82
A Abilitads da basa 82
B Discurrer a moda monologica 83
C Discurrer a moda dialogica 84
D Reflexiun davart il cumportament da discurrer 86

R.4 Scriver 87
A Abilitads da basa 87
B Products scrits 88
C Process da scriver: chattar ideas e planisar 89
D Process da scriver: formular 90
E Process da scriver: surlavurar il cuntegn 91
F Process da scriver: surlavurar la furma 92
G Reflexiun davart il cumportament da scriver 93

R.5 Lingua en il focus 94
A Perscrutar lingua 94
B Diever da la lingua 95
C Furma da la lingua 96

R.6 Litteratura e cultura en il focus 99
A Preschentaziun da texts e reflexiun davart l'effect 99
B Savida davart geners, furmas da texts, auturAs e lur ovras 101
C Analisa e sintesa 102
D Savida davart cultura rumantscha 103

Tudestg en scolas rumantschas 104

DR.1 Hören 105
A Monologische und dialogische Texte hören und verstehen. 105
B Strategien 107
C Sprachmittlung 108

DR.2 Lesen 109
A Texte lesen und verstehen 109
B Strategien 110
C Sprachmittlung 111

DR.3	Sprechen	112
A	Dialogisches Sprechen	112
B	Monologisches Sprechen	114
C	Strategien	115
D	Sprachmittlung	116
DR.4	Schreiben	117
A	Schriftliche Texte verfassen	117
B	Schreibprozess: inhaltlich und sprachformal überarbeiten	119
C	Strategien	120
D	Sprachmittlung	121
DR.5	Sprache(n) im Fokus	122
A	Sprachgebrauch untersuchen	122
B	Sprachformales untersuchen	123
C	Wortschatz	124
D	Aussprache	125
E	Grammatik	126
F	Rechtschreibung	128
G	Sprachlernreflexion und -planung	129
DR.6	Literatur und Kultur im Fokus	130
A	Auseinandersetzung mit literarischen Texten	130
B	Auseinandersetzung mit verschiedenen Autor/innen und verschiedenen Kulturen	131
C	Literarische Texte: Beschaffenheit und Wirkung	132
Englais sco 2. lingua estra		133
LE2GR.1	Tadlar	134
A	Tadlar e chapir texts monologics e dialogics	134
B	Strategias	136
C	Mediaziun	137
LE2GR.2	Leger	138
A	Leger e chapir texts	138
B	Strategias	140
C	Mediaziun	141
LE2GR.3	Discurrer	142
A	Discurrer en in dialog	142
B	Discurrer en in monolog	143
C	Strategias	145
D	Mediaziun	146
LE2GR.4	Scriver	147
A	Scriver texts	147
B	Strategias	149
C	Mediaziun	150
LE2GR.5	Lingua(s) en il focus	151
A	Conscienza per la lingua	151
B	Vocabulari	152
C	Pronunzia	153
D	Grammatica	154
E	Ortografia	155
F	Reflexiun e planisaziun davart l'emprender ina lingua	156
LE2GR.6	Culturas en il focus	157
A	Enconuschientschas	157
B	Tenutas	158
C	Acziuns	159

Franzos u talian sco 3. lingua estra 160

LE3GR.1 Hören 161
A Monologische und dialogische Texte hören und verstehen 161
B Strategien 162
C Sprachmittlung 163

LE3GR.2 Lesen 164
A Texte lesen und verstehen 164
B Strategien 165
C Sprachmittlung 166

LE3GR.3 Sprechen 167
A Dialogisches Sprechen 167
B Monologisches Sprechen 168
C Strategien 169
D Sprachmittlung 170

LE3GR.4 Schreiben 171
A Verfassen schriftlicher Texte 171
B Strategien 172
C Sprachmittlung 173

LE3GR.5 Sprache(n) im Fokus 174
A Bewusstheit für Sprache 174
B Wortschatz 175
C Aussprache 176
D Grammatik 177
E Rechtschreibung 178
F Sprachlernreflexion und -planung 179

LE3GR.6 Kulturen im Fokus 180
A Kenntnisse 180
B Haltungen 181
C Handlungen 182

Davart il champ

Il champ linguas sa cumpona da la lingua da scola, la 1., la 2. e la 3. lingua estra. En ils chapitels introductivs vegnan descrits l'emprim ils tratgs cuminaivels da tut las linguas, lura vegnan menziunadas las particularitads. Il svilup da las cumpetenzas vegn preschentà separadamain per lingua. La structura cuminaivla da la lingua da scola e da la lingua estra permetta da duvrar cun cleras finamiras sinergias tranter las linguas.

Impurtanza e finamiras

Linguas en la societad

Individi e societad	La lingua permetta a l'uman d'ademplir ses basegn da savida, barat e communicaziun. Tras la lingua emprendan las scolaras ed ils scolars ad enconuscher il mund. Sco en l'art figurativ e sco en chant e musica chattan els tras la lingua in'expressiun unica e sviluppan tras quai lur identitad. Tras la lingua expriman els er las relaziuns socialas. La lingua serva ultra da quai sco med per la furmaziun politica. Tras la lingua sa mussan las scolaras ed ils scolars sco abels da crititgar, argumentar e reflectar. Els s'integreschan cun responsabladad en la societad e concepeschan quella activamain. L'abilitad da manar ina communicaziun linguistica conscienta e cun responsabladad è pia ina da las finamiras principalas da la furmaziun da scola.
Diversitad linguistica e culturala	La lingua ha ina funcziun-clav per exprimer chapientscha vicendaivla, respect e toleranza. Ina communicaziun linguistica vicendaivla è pia la basa per ina convivenza paschaivla. La furmaziun linguistica cumpiglia perquai cumpetenzas linguisticas ed interculturalas. Ellas servan a la communicaziun tranter las regiuns da la Svizra e suror il cunfin linguistic. La confruntaziun cun ellas permetta in access a la cultura (linguistica) ed a l'istorgia da la regiun, en la quala la lingua sa chatta. En Svizra e particularmain en il Grischun ha la plurilinguitad in'impurtanza che furma l'identitad ed è ina plivalur culturala. Tractar cun la plurilinguitad e cun la diversitad culturala sin in pitschen spazi è a medem temp in enritgiment ed ina sfida, tant per emprender la lingua sco er per la convivenza. Ina particularitad èn regiuns, nua ch'i vegnan discurridas almain duas linguas differentas. La Svizra plurilingua enconuscha numerus dialects, las quatter linguas naziunalas ed ulteriuras emprimas linguas (linguas d'origin).
Linguas chantunalas	La colliaziun virtuala e reala da noss mund ha per consequenza che nus communitgain privatamain e professiunalmain pli e pli cun umans d'autras linguas. Enconuschientschas linguisticas augmentan nossas schanzas persunalas e professiunalas sin il martgà da lavur. Il tudestg è d'ina impurtanza centrala sco lingua franca orala e scritta en Svizra e suror las regiuns linguisticas. Emprender ina segunda lingua naziunala è motivà da l'economia e da la societad. Sin plaun chantunal han las linguas chantunalas tudestg, rumantsch e talian in'impurtanza prioritara. En las parts rumantschas e talianas dal chantun èn indispensablas enconuschientschas dal tudestg. Il talian ha ina gronda impurtanza sin il martgà da lavur svizzer ed en las relaziuns (inter)naziunalas cun il Tessin vischin e cun l'Italia. Il rumantsch è d'impurtanza sco quarta lingua naziunala, sco lingua chantunala e sco emprima lingua dals Rumantschs, e quai tant en il diever da la lingua privat sco er public.
Englais e franzos	En ils chantuns da lingua tudestga ed en ils chantuns plurilings resta il diever dal franzos stabil. Il franzos è ultra da quai impurtant sco lingua cuminaivla da la Francofonia mundiala.

Linguas en il context da scola

Basas giuridicas e recumandaziuns	Il Plan d'instrucziun 21 sa basa sin la strategia da linguas da la CDEP dals 25 da mars 2004. Sco finamiras vegnan numnads ils suandants puncts: • promover consequentamain las cumpetenzas da la lingua da scola a partir da la scolina; • acquistar cumpetenzas en almain ina segunda lingua naziunala; • acquistar cumpetenzas da l'englais; • porscher l'acquisiziun da cumpetenzas d'ina ulteriura lingua naziunala; • promover cumpetenzas en l'emprima lingua en cas d'ina autra lingua da derivanza.

	En la lescha federala da linguas (2007) vegnan formuladas finamiras per promover la plurilinguitad individuala ed instituziunala, da las qualas las mesiras vegnan explitgadas e definidas en l'ordinaziun federala da linguas (2010). Per il chantun Grischun valan supplementarmain la lescha chantunala da linguas (2006), l'ordinaziun chantunala da linguas (2007) sco er la lescha da scola (2012) e l'ordinaziun da scola (2012).
Premissas individualas	Mintga uffant ha in'atgna biografia linguistica ed atgnas premissas che duain vegnir resguardadas en la furmaziun da scola. Mintga lingua ch'in uffant ha ed emprenda supplementarmain, ha sia valur. La stima da l'emprima lingua rinforza l'identitad (linguistica), la conscienza per ulteriuras linguas e l'acquisiziun da la lingua.
Occupaziun cun l'estetica	Tractar cun lingua e cun texts permetta dal cumenzament ennà a la scola da far experientschas esteticas ch'èn la basa per reflexiuns linguisticas. Svegliads pon vegnir l'interess per diversas furmas linguisticas (p.ex. ritmus, rima, repetiziun, vers) ed il plaschair da tractar cun la lingua (p.ex. tscherna da pleds, embelliments, melodia, onomatopea). Tant experientschas esteticas sco er la reflexiun en chaussa èn premissas impurtantas per concepir las cumpetenzas linguisticas e l'atgna producziun linguistica.
Promoziun da las cumpetenzas linguisticas sco incumbensa da tut ils singuls roms	La lingua ha in'impurtanza speziala suror il champ linguas. L'acquisiziun da la lingua capita en tut ils champs. Tranter las cumpetenzas linguisticas e strategias acquistadas en la lingua da scola en udir, leger, discurrer e scriver e tranter las cumpetenzas linguisticas specificas dal rom pon ins profitar da sinergias. Las scolaras ed ils scolars approfundeschan uschia lur cumpetenzas linguisticas er en auters singuls roms, cun applitgar las strategias acquistadas er en in nov context sco er cun amplifitgar lur vocabulari e lur repertori da differentas sorts da texts. (Guardar era *Basas*, chapitel *Chapientscha da l'emprender e da l'instrucziun*.) A scolaras e scolars ch'emprendan tudestg, rumantsch resp. talian sco segunda lingua porscha la persuna d'instrucziun en tut ils champs in sustegn specific per engrondir las cumpetenzas linguisticas en la lingua da scola: noziuns-clav, documents auditivs, texts linguisticamain pli simpels, glistas da pleds, facilitaziuns lexicalas ordavant u in'instrucziun adattada al nivel. Entant ch'il sentiment linguistic exista intuitivamain per l'emprima lingua, sto el vegnir sviluppà intenziunadamain per la segunda lingua.
Scolas da lingua tudestga, rumantscha, taliana, scolas bilinguas	Il chantun Grischun enconuscha scolas da lingua tudestga (cun la 1. lingua estra rumantsch u talian), rumantscha e taliana. Tut las scolas publicas dal Grischun èn da princip attribuidas ad ina da questas quatter scolas linguistic-regiunalas. En vischnancas plurilinguas ed en vischnancas da lingua tudestga po la regenza - sin dumonda da la vischnanca - permetter da manar scolas popularas bilinguas e classas bilinguas en l'interess da mantegnair ina lingua tradiziunala resp. da promover las linguas chantunalas rumantsch u talian. Las diversas expressiuns da las scolas da lingua rumantscha, taliana e bilinguas reflecteschan particularitads linguistic-culturalas. En scolas da lingua rumantscha è rumantsch la lingua da scola. La vischnanca decida, sch'i vegn instruì l'idiom u rumantsch grischun sco lingua d'alfabetisaziun. En il 3. ciclus vegn instruì per rumantsch circa in terz dals champs *natira, uman e societad, art ed activitads expressivas* e *chant e musica*. Las cumpetenzas dal modul *orientaziun professiunala* vegnan sviluppadas per rumantsch e tudestg. Il plan d'instrucziun è concepì uschia, che la lingua estra tudestg daventa pli e pli la segunda lingua d'instrucziun. Quai garantescha che las scolas da lingua rumantscha perparan las scolaras ed ils scolars per l'instrucziun dal stgalim secundar II. En las scolas da lingua taliana è la 1. lingua estra tudestg dotada pli fitg gia en il 2. ed en spezial en il 3. ciclus che la 1. lingua estra en il territori da lingua tudestga.

	Quai facilitescha la midada al stgalim secundar II. Las scolas bilinguas (p.ex. Malögia, Samedan) e las classas bilinguas (p.ex. Glion, Cuira) èn in element fix dals conturns da scola dal Grischun. Ellas gidan bain a mantegnair e promover las linguas minoritaras chantunalas e servan sco model per projects sumegliants en auters chantuns. Studis scientifics han mussà che l'instrucziun bilingua augmenta la motivaziun per l'acquisiziun da la lingua, influenzescha a moda positiva l'acquisiziun da cumpetenzas linguisticas e promova las prestaziuns da transfer. Ulteriuras infurmaziuns chattais Vus en las directivas per manar scolas u singulas partiziuns da classas a moda bilingua en il senn d'ina immersiun parziala.
Lingua da scola sco segunda lingua (promoziun d'uffants da lingua estra)	Tudestg, rumantsch resp. talian sco segunda lingua è in element da l'acquisiziun da la lingua en la scola populara (promoziun d'uffants da lingua estra) che na vegn dentant betg preschentà spezialmain en il plan d'instrucziun. Da princip ston ins empruvar da cuntanscher las cumpetenzas da basa formuladas en la lingua da scola. Ulteriuras infurmaziuns pudais Vus leger en las directivas davart l'instrucziun da promoziun per scolaras e scolars da lingua estra.
Instrucziun en la lingua e cultura da la patria	En l'instrucziun en la lingua e cultura da la patria (instrucziun LCP) augmentan las scolaras ed ils scolars da lingua estra las cumpetenzas en lur emprima lingua e las enconuschientschas da lur cultura da derivanza. Ils purtaders da l'instrucziun LCP èn per regla ils consulats u las ambassadas dals pajais da derivanza, per part èn quai er uniuns privatas. Las instituziuns responsablas per la scola mettan a disposiziun a quests - tenor la lescha da scola - gratuitamain locals d'instrucziun e tenor pussaivladad als concedan els er il temp necessari durant l'instrucziun usitada.

Infurmaziuns didacticas

Sinergias en connex cun l'acquisiziun da la lingua tranter ils roms da lingua

Didactica da la plurilinguitad	La finamira da l'instrucziun da lingua n'è betg la bilinguitad perfetga, mabain la scolaziun a la plurilinguitad funcziunala. La plurilinguitad funcziunala vul cuntanscher in repertori multifar e dinamic cun cumpetenzas differentamain progredidas en differents secturs da cumpetenza resp. en differentas linguas, per pudair agir cun in success linguistic en differentas situaziuns. Las scolaras ed ils scolars sa basan en l'acquisiziun da la lingua sin quai ch'els han gia emprendì ed augmentan uschia lur repertori pluriling a moda effizienta. La plurilinguitad po vegnir promovida ed utilisada en tut ils roms.
Transfer da savida e strategias tranter las linguas	Bleras chaussas en l'acquisiziun da la lingua vegnan emprendidas u automatisadas intuitivamain. L'effizienza da l'acquisiziun da la lingua vegn augmentada, sche las scolaras ed ils scolars daventan abels da nizzegiar conscientamain il potenzial da transfer tranter las linguas: Sch'igl è gia vegnì elavurà en l'instrucziun en la lingua da scola, co ch'ins segna e renda accessibels pleds nunenconuschents u co ch'ins survegn la survista d'in text avant ch'al leger, po quai vegnir activà cun cleras finamiras en l'instrucziun da linguas estras. Viceversa ha lieu in accuplament reactiv da las linguas estras a la lingua da scola ed ad autras emprimas linguas. En l'instrucziun da linguas estras profitan las scolaras ed ils scolars pli e pli da parallelas en il vocabulari (p.ex. tud. die Diskussion, *rum. la discussiun, tal. la discussione, engl. the discussion, franz. la discussion*). La persuna d'instrucziun permetta d'emprender las strategias da lingua cun laschar far experientschas e cun nominar las modas da proceder. Ultra da quai promova ella il transfer da quai ch'ins ha emprendì per chapir novas chaussas. La cumparegliaziun tranter las linguas promova pia la chapientscha per l'atgna lingua. En il chantun Grischun favurisescha la situaziun linguistica il diever da sinergias en connex cun l'acquisiziun da la lingua.
Sensibilisaziun per varietads	Da l'ir enturn conscientamain cun lingua fa part er la sensibilisaziun per las varietads linguisticas: tenor situaziun (p.ex. formala/informala, a bucca/a scrit) e geograficamain (tudestg a Francfurt u Vienna; talian a Puschlav, Lugano u Palermo; rumantsch a Sedrun (tuatschin) u Sta. Maria (jauer); englais a Londra, en Scozia u a Vancouver; franzos a Neuchâtel, Dakar, Paris u Montréal). En la Svizra tudestga èsi impurtant da dumagnar il dialect e la lingua da standard per l'integraziun sociala e per la profilaziun professiunala. Er rumantsch, talian, englais e franzos vegnan discurrids en differentas varietads. L'instrucziun da linguas estras sa drizza tenor ina lingua da standard resp. ina lingua d'alfabetisaziun, permetta però er scuntradas cun differentas varietads.

Reflexiun davart il process d'emprender e percepziun da sbagls

Reflexiun davart il process d'emprender e giudicament orientà a la promoziun	En in giudicament cumplessiv ed orientà a la promoziun vegnan integrads ils products a scrit, las contribuziuns a bucca, tadlar e chapir sco er leger. Sco basa servan finamiras da l'instrucziun transparentas ed orientadas a las cumpetenzas ensemen cun ils criteris appartegnents. In giudicament ch'è orientà uschia, permetta a las scolaras ed als scolars pli e pli da ponderar davart lur agen emprender e da valitar sezs lur prestaziuns (p.ex. portfolio, schurnal d'emprender, portfolio europeic da linguas). Cussegliaziuns vicendaivlas cun cleras finamiras e resuns profitan da las resursas avant maun en la classa (p.ex. en in partenadi d'emprender, en in giudicament tranter egguals). La conscienza da la qualitad vegn rinforzada tras il barat.

Percepziun da sbagls	Sbagls capitan sin differents plauns. L'intenziun communicativa preceda adina la correctadad formala. Ils sbagls duain vegnir utilisads per il process d'acquisiziun da las differentas linguas uschia che quai fa senn. In cumportament correctiv differenzià s'adatta a las differentas situaziuns d'emprender: Per promover il discurs fluid vegni curregì a moda discreta, per in diever correct da la lingua èn necessarias correcturas cun cleras finamiras. Correcturas da l'ortografia correspundan al stadi d'emprender, a la lezia u al pensum da scriver ed al process da scriver. Persunas ch'emprendan ina lingua estra furman - tut tenor il stadi da lur emprender - in sistem linguistic specific: la lingua provisorica u l'interlingua (tud. Lernsprache, tal. interlingua, engl. interlanguage, franz. interlangue). Ella designescha in sistem linguistic dinamic ch'ha atgnas reglas. Las caracteristicas tipicas èn il transfer da l'emprima lingua e d'ulteriuras linguas e la faussa furmaziun d'analogias (p.ex. surgeneralisaziun). La lingua provisorica da tempra individuala sa sviluppa cuntinuadamain vers la norma da la lingua d'arriv. Ils sbagls che resultan en quest connex pon vegnir duvrads sco indicaturs dal stadi d'emprender actual e pia sco schanza.

Chaussas transversalas ed infurmaziuns davart il 1. ciclus

Accents pertutgant cumpetenzas transversalas	Bleras da las cumpetenzas transversalas han da far directamain u indirectamain cun lingua. Per sviluppar las cumpetenzas metodicas stattan en il center l'abilitad linguistica, la schliaziun d'incumbensas / problems, il trair a niz infurmaziuns. Tar las cumpetenzas persunalas stat en il center l'autoreflexiun. Per acquistar cumpetenzas socialas èn ils accents l'abilitad da cooperar e da schliar conflicts sco er l'ir enturn cun la diversitad sociala. (Guardar era *Basas*, chapitel *Cumpetenzas transversalas*).
Medias	Sa confruntar a moda constructiva e critica cun las medias è in potenzial multifar per ils process d'instruir e d'emprender en connex cun l'agir linguistic, il trenament linguistic e la reflexiun linguistica. En l'instrucziun vegnan duvradas differentas medias per che las scolaras ed ils scolars emprendian d'enconuscher e da valitar lur diversitad. En quest connex reflecteschan els davart las caracteristicas, il diever da la lingua e las differentas funcziuns. Els dovran las medias sco funtaunas d'infurmaziun ed elavuran talas. En il trenament linguistic dovran las scolaras ed ils scolars differentas medias e differents instruments per acquistar ed approfundar cumpetenzas linguisticas. Las medias gidan en spezial ad elavurar il cuntegn e la furma linguistica da texts. En l'interacziun entaifer ed ordaifer la scola emprendan las scolaras ed ils scolars da duvrar e-mails, brevs e raits socialas (guardar era il plan d'instrucziun dal modul *Medias ed informatica*).
Infurmaziuns davart il 1. ciclus	En il 1. ciclus è il tadlar focusà ina cumpetenza centrala. Cun linguarias, vers e chanzuns sviluppan ils uffants tras il gieu cumpetenzas linguisticas. Els s'acquistan novas noziuns e lur significaziun ed exerciteschan in diever da la lingua adequat a la situaziun. En gieus da rollas midan els la perspectiva. Ils uffants emprendan da sa far valair linguisticamain en la classa u da sa retrair e d'observar en quest connex reglas. Els emprendan a leger e scriver. I reussescha d'emprender a leger e scriver, uschespert che l'interess per quai è avant maun. Per l'acquisiziun da la scrittira perfecziuneschan els lur abilitads motoricas. En il 1. ciclus èsi impurtant da far experientschas multifaras cun l'atgna lingua e cun autras linguas per perfecziunar il sentiment linguistic. Pli e pli pensan ils uffants davart questas experientschas e pli e pli vegnan els conscients da lur strategias.

	Las scolaras ed ils scolars scuntran uffants cun autras linguas e culturas e vegnan sensibilisads uschia per la diversitad linguistica e culturala (guardar era *Basas*, chapitel *Puncts centrals dal 1. ciclus*).
Promoziun da las cumpetenzas linguisticas en tut ils champs	La promoziun da la cumpetenza linguistica è decisiva per il success en scola. La lingua è in instrument fundamental da l'acquisiziun da savida, dal barat e da la reflexiun. En la lingua da scola vegn tschentada la basa che vegn applitgada ed amplifitgada en l'instrucziun dal rom. Per approfundar las cumpetenzas linguisticas ston las scolaras ed ils scolars far diversas experientschas linguisticas. Ils novs meds d'instrucziun han ina vasta purschida stampada ed electronica. En tut ils champs e tar tut las chaussas transversalas vegni renvià al fatg, ch'i vegnan - supplementarmain als meds d'instrucziun - utilisadas chaschuns d'emprender ordaifer la scola e funtaunas d'infurmaziun autenticas e vivas. Là, nua ch'in stgalim da cumpetenza na po betg vegnir sviluppà cun il medium cità, vegn duvrà in auter medium da la medema lingua u il medem medium en in'autra lingua. Quai garantescha ina promoziun da linguas cumplessiva.

Linguas da scola tudestg, rumantsch e talian

Ir enturn cun furmas linguisticas	Ils uffants han gia fatg experientschas cun differentas furmas linguisticas. Questas experientschas recepescha la scola populara per pruvar en il gieu las differentas furmas linguisticas, rinforzar l'interess da linguas ch'è avant maun sco er reflectar davart il diever e la funcziun da las furmas linguisticas. Las scolaras ed ils scolars emprendan d'applitgar quellas tenor la situaziun: dialect e lingua da standard tudestg; dialect e talian da standard; dialect local, idiom u rumantsch grischun. Tut tenor il diever specific da la lingua applitgeschan els la furma a moda creativa, cun quità, linguisticamain correcta, a bucca, a scrit e.u.v.
Cruschada da las cumpetenzas en l'agir linguistic	En il mintgadi d'instrucziun èn las quatter acziuns linguisticas tadlar, leger, discurrer e scriver darar isoladas, mabain encruschadas ina cun l'autra. Tar il dialog tutgan p.ex. il discurrer ed il tadlar. Las scolaras ed ils scolars augmentan lur vocabulari a moda receptiva cun chapir la significaziun dals pleds en il context ed a moda productiva cun empruvar da duvrar pleds e modas da dir a moda adequata. Sche las scolaras ed ils scolars san imitar, raquintar, resumar u elavurar en in'autra furma in text tadlà u legì, sa mussa la chapientscha sin differents plauns.
Tadlar e discurrer	Diversas situaziuns a bucca permettan da sviluppar differents registers. Ils elements impurtants per ina demananza e preschentaziun segira èn ina furma linguistica confurma als adressats, il diever adequat da la vusch ed il contact visual. En l'interacziun cun in visavi vegnan utilisadas las cumpetenzas auditivas sviluppadas. P.ex. poi vegnir reagì sin signals paraverbals e nunverbals cun dumandar suenter u cun resumar en agens pleds. Las scolaras ed ils scolars reflecteschan regularmain davart lur cumportament auditiv, preschentativ resp. discursiv.
Leger e scriver	Las scolaras ed ils scolars s'acquistan ed exerciteschan las capacitads da leger; els emprendan pli e pli a chapir texts pli cumplexs e vegnan animads da sviluppar agens interess da lectura. Tras ina vasta purschida vegni provedì a quests differents interess da lectura ed a questas differentas prestaziuns. Scriver occupa ina posiziun speziala en l'agir linguistic. En il center da l'instrucziun stattan il process da scriver ed ils products da scriptura. Las scolaras ed ils scolars emprendan, co chattar ideas, co planisar il process da scriver, a formular texts ed ad elavurar quels areguard il cuntegn e la furma linguistica. Tut tenor la situaziun e l'intenziun da scriver e tut tenor la spezia da text vegnan tschentads differents accents: p.ex. chapientscha dal cuntegn, concepziun

	linguistica u correctadad formala. En il process da scriver collavuran las scolaras ed ils scolars en differentas constellaziuns. Cun elavurar ils texts pon las vistas da las conscolaras e dals conscolars u da la persuna d'instrucziun gidar ad augmentar la qualitad dal text.
Reflexiun davart la lingua e svilup da savida linguistica	En *Lingua(s) en il focus* sviluppan scolaras e scolars la savida da la lingua. Els rimnan, ordineschan e categoriseschan fenomens linguistics e fan supposiziuns davart las reglas fundamentalas. Ultra da quai s'acquistan els noziuns grammaticalas e reglas ortograficas. Sch'i vegn abstrahà ed instruì memia baud noziuns grammaticalas e reglas ortograficas, pregiuditgescha quai l'acquisiziun da la lingua. Cuntravenziuns cunter las normas èn usitadas en il process d'acquisiziun e pon vegnir duvradas per emprender. Las normas linguisticas vegnan però tematisadas dal cumenzament ennà, perquai che mo quel ch'enconuscha la norma sco grondezza giavischada, po er empruvar da la cuntanscher. Durant il temp da scola sviluppan las scolaras ed ils scolars in repertori per ponderar davart il diever da la lingua (p.ex. lingua che tegna quint da las schlattainas, furmas d'appellaziun, varietads discurridas e scrittas sco SMS e chat, diever da terms specifics) e davart las structuras linguisticas (p.ex. furmaziun da pleds e da frasas). Las furmas da reflexiun e las noziuns necessarias per quai èn adattadas a la vegliadetgna ed a la capacitad.
Reflexiun davart litteratura	En *Litteratura en il Focus* sa fatschentan las scolaras ed ils scolars conscientamain cun la lingua sco product concepì, che po inspirar lur atgna creaziun linguistica. Els survegnan spazi da s'approfundar en divers texts litterars da l'atgna cultura u d'autras culturas (p.ex. litteratura per uffants e giuvenils, comic, cudesch auditiv, DVD, teater) e da sa confruntar a diversa moda cun quai: 1. Confruntaziun cun texts litterars: La chapientscha litterara vegn sustegnida d'in tractament creativ dal text resp. d'ina communicaziun consecutiva (p.ex. percepir l'atgna glina, sviluppar maletgs interns, discurs litterar). En quest connex sviluppan las scolaras ed ils scolars in agen gust da lectura. 2. Confruntaziun cun differentas auturas e cun differents auturs sco er cun differentas culturas: Ils texts litterars èn vegnids scrits d'auturas e d'auturs en lur temp ed en lur ambient specific. La savida davart las auturas ed ils auturs sco er davart lur cultura porscha bleras propostas per encleger il text e permetta ina vasta chapientscha d'in text litterar. 3. Texts litterars: cumposiziun ed effect: Els èn concepids a moda speziala. Questa concepziun è medemamain impurtanta per la chapientscha dals texts.
Scrittira	Las scolaras ed ils scolars emprendan da scriver en lur scrittira persunala a moda legibla e currenta. Il cumenzament vegn instruida ina scrittira colliada parzialmain (scrittira da basa). Sa basond sin quella sviluppan las scolaras ed ils scolars ina scrittira persunala. Els vegnan sensibilisads dal 1. ciclus ennà per ina buna posiziun dal corp e per andaments optimals dal process da scriver.
Scriver sin tastatura	Las scolaras ed ils scolars emprendan da duvrar effizientamain la tastatura. Els emprendan dal cumenzament ennà d'avair quità dal plazzament ergonomic da la detta e dals mauns. En il 2. ciclus sa porscha la scolaziun individuala cun agid da programs adattads per emprender da scriver sin tastatura, che permettan d'emprender autonomamain en il rom da furmas d'instrucziun avertas. Per quest intent è previsa en il 2. ciclus ina structura da temp en il rom dal modul *Medias ed informatica*. I n'è betg la finamira da la scola populara da savair dumagnar perfetgamain e tschorvamain la tastatura.

Linguas estras

Abilitads communicativas	Las scolaras ed ils scolars acquistan e sviluppan en l'instrucziun da linguas estras abilitads communicativas en ils secturs tadlar, leger, discurrer en in monolog ed en in dialog, scriver e reproducziun da lingua, nua ch'els transfereschan cuntegns confurm al senn d'ina lingua en in'autra. Las scolaras ed ils scolars vegnan qualifitgads d'applitgar abilitads linguisticas en diversas situaziuns, uschè autenticas sco pussaivel. Cuntegns e temas interessants dal mund da viver da las scolaras e dals scolars èn la basa per l'agir linguistic. Per sviluppar cuntinuadamain las cumpetenzas da linguas estras vegn fatga la colliaziun cun il nivel da pretensiun ed ils basegns d'emprender da las scolaras e dals scolars. Per dumagnar cun success las lezias ed ils pensums communicativs basegnan las scolaras ed ils scolars meds linguistics correspundents. Ina lavur sistematica vi dal vocabulari, la pronunzia, la grammatica e l'ortografia sco er la reflexiun da questas chaussas vegn descritta en il champ da cumpetenza *Lingua(s) en il focus*. La lavur vi da questas cumpetenzas na duai betg servir ad atgnas finamiras, mabain en emprima lingia a l'agir communicativ. Il cumenzament vivan ed experimenteschan las scolaras ed ils scolars ils meds linguistics applitgads anc senza enconuscher explicitamain las reglas. Pli e pli enconuschan els - sin fundament d'experientschas, d'observaziuns e da cumparegliaziuns - las structuras e las regularitads e s'occupan da reglas valaivlas generalmain. Sin questa basa po sa sviluppar il 3. ciclus.
Lingua d'arriv sco lingua d'instrucziun	Da princip ha lieu l'instrucziun da linguas estras en la lingua d'arriv. Las scolaras ed ils scolars dovran in input uschè grond sco pussaivel ed in ritg ambient linguistic per emprender linguas estras. Els duain avair savens l'occasiun d'udir questas linguas e da las applitgar activamain. Uschia vegn concepì er il manar classas *(tud. Klassenführung, tal. gestione della classe, engl. classroom management, franz. gestion de la classe)* en la lingua d'arriv e sviluppà dal cumenzament ennà il vocabulari. Però na dastgan las scolaras ed ils scolars betg vegnir surdumandads al cumenzament. Bloccadas da communicaziun difficulteschan l'emprender. Perquai vala il princip: *Uschè blera lingua estra sco pussaivel, uschè pauca lingua da scola sco necessari.* En l'instrucziun dal cumenzament pon vegnir dadas instrucziuns e concepidas fasas reflexivas en la lingua da scola. La cumpetenza pli e pli auta da las scolaras e dals scolars augmenta il diever da la lingua estra.
Conscienza per linguas e culturas	En l'instrucziun da linguas estras emprendan las scolaras ed ils scolars differentas cundiziuns da viver e differentas culturas dals locuturs da la lingua d'arriv. Quai sveglia l'interess e favurisescha in access positiv a la lingua d'arriv ed a la cultura. L'acquisiziun da linguas estras va ensemen cun la reflexiun davart la lingua e cun ina sensibilisaziun per la diversitad linguistica. Las scolaras ed ils scolars accentueschan lur percepziun e sviluppan ina conscienza per linguas, cun analisar quellas e cun scuvrir ed ordinar aspects linguistics. Els profitan da sinergias cun enconuscher connexs e differenzas tranter las differentas linguas. Tras quai pon els sviluppar in'avertadad per autras linguas sco er in interess per l'occupaziun cun linguas. Emprender e cumparegliar conscientamain fenomens linguistics augmenta l'invista dal funcziunament da la lingua e meglieresch la cumpetenza linguistica.
Inscunters autentics e contact direct	Inscunters e contacts cun umans che discurran la lingua d'arriv sco emprima lingua dattan l'occasiun da duvrar la lingua en situaziuns autenticas. Differentas activitads da barat sco excursiuns en il territori da la lingua d'arriv, la communicaziun virtuala, il barat singul u da classas permettan in diever real da la lingua emprendida. Il contact direct cun locuturs da l'autra regiun linguistica promova ultra da quai la communicaziun interculturala e po rinforzar a lunga vista la motivaziun d'emprender. Il chantun Grischun promova explicitamain da profitar da sinergias.

Sequenzas d'instrucziun bilinguas / instrucziun immersiva

Tant en l'instrucziun bilingua sco er en l'instrucziun immersiva vegn dada l'instrucziun dal rom en la lingua d'arriv. Las enconuschientschas spezialas vegnan intermediadas sco sch'i vegniss instruì en la lingua da scola. Entant che la persuna d'instrucziun etablescha ina relaziun explicita tranter la lingua da scola e la lingua d'arriv en l'instrucziun bilingua, emprendan las scolaras ed ils scolars la lingua d'arriv implicitamain en l'instrucziun immersiva. Cundiziuns da success per domaduas furmas d'instrucziun èn autas cumpetenzas linguisticas da las persunas d'instrucziun e material d'instrucziun adequat.

L'instrucziun en la lingua d'arriv po vegnir cumplettada cun fasas da l'instrucziun bilingua. Questas fasas pon avair differentas furmas e tempras e pon vegnir concepidas differentamain tut tenor las resursas ed il potenzial da las persunas d'instrucziun. Uschia pon ins planisar unitads d'instrucziun pli curtas u pli lungas ubain che l'instrucziun bilingua po durar emnas. La persuna d'instrucziun po dar la sequenza bilingua sezza u en il senn d'ina instrucziun interdisciplinara en la furma d'in teamteaching.

L'instrucziun immersiva facilitescha ed optimescha l'emprender linguas. Pli conscientamain che las scolaras ed ils scolars applitgeschan las strategias acquistadas en in nov context da l'instrucziun dal rom ed amplifitgeschan lur vocabulari e lur repertori cun agid da differentas sorts da texts, pli duraivlamain approfundeschan els lur cumpetenzas linguisticas. La confruntaziun cun il diever da la lingua en l'instrucziun dal rom gida a chapir meglier texts da diever ed a render conscienta la savida applitgada inconscientamain en l'emprima lingua. Per facilitar l'access linguistic ad in text da diever serva in sustegn cun cleras finamiras sco noziuns-clav, documents per tadlar, texts simplifitgads linguisticamain u glistas da pleds.

Centrala e l'acquisiziun d'enconuschientschas spezialas, la segunda lingua u la lingua estra vegn er emprendida ed è med per cuntanscher las finamiras. Per scolaras e scolars da scolas bilinguas valan las cumpetenzas da basa da la lingua da scola che vala en la scola respectiva tenor la legislaziun da linguas.

Perquai ch'il tudestg ha in'impurtanza pli gronda en las scolas rumantschas che las autras linguas estras, vegnan pretendidas cumpetenzas da basa pli autas en il 2. e 3. ciclus che en la 1. lingua estra en auters lieus. Il nivel da cumpetenza en il plan d'instrucziun *Tudestg en scolas rumantschas* s'avischina en il 3. ciclus al nivel dal plan d'instrucziun *Tudestg* da scolas tudestgas.

Infurmaziuns cumplementaras per la 3. lingua estra

Rom d'elecziun

Il plan d'instrucziun per la 3. lingua estra (franzos, talian u rumantsch) sa basa pertutgant la structura e las cumpetenzas ch'ins vul cuntanscher sin quel da la 1. e 2. lingua estra. Differenzas essenzialas pertutgan il status facultativ. Correspundentamain han las persunas d'instrucziun la libertad d'applitgar il plan d'instrucziun a moda confurma a la classa ed a la situaziun. Ultra d'intermediar cumpetenzas linguisticas è principala la finamira da cuntentar l'auta motivaziun da las scolaras e dals scolars che s'engaschan facultativamain e d'accentuar il plaschair da la lingua e da l'emprender linguas.

En il chantun Grischun ha la 3. lingua estra ina posiziun speziala, en cumparegliaziun cun auters chantuns, perquai che franzos po esser impurtant per las scolas da cuntinuaziun (p.ex. per scolaras e scolars dal Grischun talian che absolvan lur scolaziuns en il Tessin). Questa posiziun speziala sa mussa en l'ordinaziun da scola che oblighescha las scolas da porscher las linguas naziunalas sco roms d'elecziun, independentamain dal dumber da participantas e participants (cf. ordinaziun da scola art. 27). Las persunas d'instrucziun sustegnan las scolaras ed ils scolars correspundentamain a lur pussaivladads da prestaziun ed als permettan da s'approfundar en temas e cuntegns supplementars (enrichment) resp. da lavurar en l'agen tempo d'emprender vi da cumpetenzas cuntinuantas (acceleraziun).

Cuntinuar cun la didactica da la plurilinguitad	L'activaziun conscienta da la savida preliminara, il transfer, l'applicaziun da strategias enconuschentas, il process d'emprender economic ed autonom han ina fitg auta valur sco princips da la didactica da la plurilinguitad en l'instrucziun da talian. Ultra da quai gida l'applicaziun da la didactica da la plurilinguitad a las scolaras ed als scolars da chapir il talian en il context cumplessiv da l'emprender linguas (estras), da nizzegiar activamain las enconuschientschas acquistadas en autras linguas estras, da cumbinar quellas cun la nova lingua e da vesair il talian sco rom profitabel.

Infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn

Survista dal plan d'instrucziun per las linguas

Structura dals plans d'instrucziun per tudestg e linguas estras

Ils plans d'instrucziun da tudestg e da las linguas estras vegnan preschentads separadamain, han dentant champs da cumpetenza cuminaivels. *Tadlar*, *leger*, *discurrer* e *scriver* èn attribuids a l'agir linguistic. En *Lingua(s) en il focus* ed en *Litteratura en il focus* (tudestg) resp. *Culturas en il focus* (linguas estras) èn la(s) lingua(s) ed ils products linguistics l'object d'ina confruntaziun pli profunda cun fenomens linguistics.

La 1. e la 2. lingua estra vegnan illustradas mintgamai en in plan d'instrucziun separà. Il punct d'orientaziun e la cumpetenza da basa dal 3. ciclus èn ils medems per domaduas linguas estras. Per la 3. lingua estra vegn descrit in agen plan d'instrucziun per il 3. ciclus.

Cumpetenzas interlingualas che sa sviluppan èn marcadas cun renviaments.

Sequenzas linguisticas tenor regiuns linguisticas

En la suandanta tabella èn menziunadas tut las sequenzas linguisticas pussaivlas.

Tabella 1: Survista da la successiun da las linguas tenor regiuns linguisticas senza scolas bilinguas

Scola	Lingua da scola	1. lingua estra	2. lingua estra	3. lingua estra
tudestga, talian sco 1. lingua estra	tudestg	talian	englais	franzos rumantsch
tudestga, rumantsch sco 1. lingua estra	tudestg	rumantsch	englais	franzos talian
taliana	talian	tudestg	englais	franzos rumantsch
rumantscha	rumantsch	tudestg	englais	franzos talian

Linguas da scola

En il plan d'instrucziun per il rom tudestg na datti naginas adattaziuns per il Grischun. La structura ed il cuntegn dal plan d'instrucziun per il rom rumantsch e per il rom talian divergeschan là, nua ch'i èn necessarias cumpetenzas specificas da la lingua.

Tabella 2: Cumparegliaziun da la structura dals champs da cumpetenza 1-3 (agir linguistic) en las linguas da scola

Hören / Tadlar / Ascolto	Lesen / Leger / Lettura	Sprechen / Discurrer / Parlato
Grundfertigkeiten Abilitads da basa Competenze di base	Grundfertigkeiten Abilitads da basa Competenze di base	Grundfertigkeiten Abilitads da basa Competenze di base
Verstehen in monologischen Hörsituationen Chapir texts monologics Ascolto monologico	Verstehen von Sachtexten Chapir texts da diever Testi informativi	Monologisches Sprechen Discurrer a moda monologica Monologo
Verstehen in dialogischen Hörsituationen Chapir texts dialogics Ascolto dialogico	Verstehen literarischer Texte Chapir texts litterars Testi letterari	Dialogisches Sprechen Discurrer a moda dialogica Dialogo
Reflexion über das Hörverhalten Reflexiun davart il cumportament da tadlar Riflessione sul modo di ascoltare	Reflexion über das Leseverhalten Reflexiun davart il cumportament da leger Riflessione sul modo di leggere	Reflexion über das Sprech-, Präsentations- und Gesprächsverhalten Reflexiun davart il cumportament da discurrer Riflessione sul modo di parlare

Tabella 3: Cumparegliaziun da la structura dal champ da cumpetenza 4 (agir linguistic) en las linguas da scola

Schreiben	Scriver	Scrittura
Grundfertigkeiten	Abilitads da basa	Competenze di base
Schreibprodukte	Products scrits	Testi
Schreibprozess: Ideen finden und planen	Process da scriver: chattar ideas e planisar	Processi di scrittura: ricerca di idee e pianificazione
Schreibprozess: formulieren	Process da scriver: formular	Processi di scrittura: formulazione
Schreibprozess: inhaltlich überarbeiten	Process da scriver: surluvrar il cuntegn	Processi di scrittura: rielaborazione contenuistica
Schreibprozess: sprachformal überarbeiten	Process da scriver: surluvrar la furma	Processi di scrittura: rielaborazione formale
Reflexion über das Schreibverhalten und eigene Schreibprodukte	Reflexiun davart il cumportament da scriver	Riflessione sul proprio processo di scrittura e sui propri testi

Tabella 4: Cumparegliaziun da la structura dal champ da cumpetenza 5 en las linguas da scola

Sprach(e)n im Fokus	Lingua en il focus	Coscienza linguistica
Verfahren und Proben	Perscrutar lingua	Metodi e prove
Sprachgebrauch untersuchen	Diever da la lingua	Esame dell'uso della lingua
Sprachformales untersuchen	Furma da la lingua	Indagare il linguaggio formale
Grammatikbegriffe		Concetti grammaticali
Rechtschreibregeln		Regole ortografiche
		Storia della lingua

Tabella 5: Cumparegliaziun da la structura dal champ da cumpetenza 6 en las linguas da scola

Literatur im Fokus	Litteratura en il focus	Coscienza letteraria
Auseinandersetzung mit literarischen Texten	Preschentaziun da texts e reflexiun davart l'effect	Confronto con testi letterari
Auseinandersetzung mit verschiedenen Autor/innen und verschiedenen Kulturen	Savida davart geners, furmas da texts, auturAs e lur ovras	Confronto con diversi autori e diverse culture
Literarische Texte: Beschaffenheit und Wirkung	Analisa e sintesa	I testi letterari: il carattere e l'effetto
	Savida davart cultura rumantscha	

Tudestg en scolas rumantschas

Tudestg en scolas rumantschas vegn preschentà en in agen plan d'instrucziun e sa cumpona dals plans d'instrucziun da la 1. lingua estra tudestg e da la lingua da scola tudestg. En il svilup da las cumpetenzas stat sur mintga cumpetenza, tge plan d'instrucziun che serva sco basa.

Tabella 6: Champs da cumpetenza *tadlar, leger, discurrer e scriver* tudestg en scolas rumantschas
Basa 1. lingua estra tudestg (fund alv) e lingua da scola tudestg (fund grisch cler)

Hören	Lesen	Sprechen	Lesen
Monologische und dialogische Texte hören und verstehen	Texte lesen und verstehen	Dialogisches Sprechen	Schriftliche Texte verfassen
		Monologisches Sprechen	Schreibprozess: inhaltlich und sprachformal überarbeiten
Strategien	Strategien	Strategien	Strategien
Sprachmittlung	Sprachmittlung	Sprachmittlung	Sprachmittlung

Tabella 7: Champs da cumpetenza *lingua(s) en il focus e litteratura en il focus* da tudestg en scolas rumantschas
Basa lingua da scola tudestg (fund grisch cler) e basa 1. lingua estra tudestg (fund alv)

Sprache(n) im Fokus	Literatur im Fokus
Sprachgebrauch untersuchen	Auseinandersetzung mit literarischen Texten
Sprachform untersuchen	
Wortschatz	Auseinandersetzung mit verschiedenen Autor/innen und verschiedenen Kulturen
Aussprache	
Grammatik	Literarische Texte: Beschaffenheit und Wirkung
Rechtschreibung	
Sprachlernreflexion und -planung	

Linguas estras

Tudestg en scolas talianas, talian e rumantsch en scolas tudestgas vegnan preschentads cuminaivlamain en il plan d'instrucziun *1. lingua estra chantun Grischun*, ma cun exempels specifics per la lingua. Il medem vala per la 3. lingua estra cun exempels per franzos, talian e rumantsch. Englais sco 2. lingua estra è tuttina per tut las regiuns linguisticas e vegn er preschentà en in plan d'instrucziun separà.

Tabella 8: Champs da cumpetenza *tadlar, leger, discurrer e scriver* tudestg da las linguas estras

Tadlar	Leger	Discurrer	Scriver
Leger e chapir texts monologics e dialogics	Leger e chapir texts	Discurrer a moda dialogica	Products scrits
		Discurrer a moda monologica	
Strategias	Strategias	Strategias	Strategias
Reproducziun	Reproducziun	Reproducziun	Reproducziun

Tabella 9: Champs da cumpetenza *lingua(s) en il focus* e *culturas en il focus* da las linguas estras

Lingua(s) en il focus	Culturas en il focus
Conscienza per la lingua	Tenutas
Vocabulari	
Pronunzia	Enconuschientschas
Grammatica	
Ortografia	Acziuns
Reflexiun e planisaziun davart emprender ina lingua	

Cumpetenzas da basa

Linguas da scola

Las cumpetenzas da basa en las linguas da scola tudestg, rumantsch e talian sa drizzan tenor las cumpetenzas fundamentalas (standards da furmaziun naziunals). En rumantsch sa refereschan tut las cumpetenzas da basa e fundamentalas en tut ils ciclus a la lingua d'alfabetisaziun. En il 3. ciclus vegnan legids e tadlads singuls texts en rumantsch grischun en quellas scolas che alfabetiseschan en l'idiom, e quai en il senn d'ina avischinaziun.

Norma europeica communabla per las linguas

Las cumpetenzas da las linguas d'arriv che ston vegnir acquistadas s'orienteschan al model da cumpetenzas da la Norma europeica communabla per las linguas (NEC) e resguardan ils nivels intermediars ch'èn vegnids sviluppads suenter. Las formulaziuns èn vegnidas adattadas per part e cumplettadas cun atgnas descripziuns. En connex cun las cumpetenzas pertutgant l'agir linguistic (mintgamai 1. cumpetenza resp. 1. e 2. cumpetenza en discurrer) vegnan preschentads graficamain ils nivels validads (p.ex. A1.1). Tar las cumpetenzas da basa vegnan ultra da quai cumplettads ils nivels cun in'indicaziun a las cumpetenzas da basa (standards da furmaziun naziunals).

Tabella 10: Cumpetenzas da basa 1. lingua estra 2. ciclus (fund stgir) e 3. ciclus (fund grisch cler) tenor las cumpetenzas fundamentalas (standards da furmaziun naziunals)

Ciclus	Tadlar	Leger	Discurrer	Scriver
2	A1.1	A1.1	A1.1	
	A1.2	A1.2	A1.2	A1.1
	A2.1 = Cumpetenza fundamentala	A2.1 = Cumpetenza fundamentala	A2.1 = Cumpetenza fundamentala	A1.2 = Cumpetenza fundamentala
3	A2.2 = Cumpetenza fundamentala	A2.2 = Cumpetenza fundamentala	A2.2 = Cumpetenza fundamentala	A2.1 = Cumpetenza fundamentala
	B1.1	B1.1	B1.1	A2.2
	B1.2	B1.2	B1.2	B1.1

Tabella 11: Cumpetenzas da basa 2. lingua estra 2. ciclus (fund stgir) e 3. ciclus (fund grisch cler) tenor las cumpetenzas fundamentalas (standards da furmaziun naziunals)

Ciclus	Tadlar	Leger	Discurrer	Scriver
2	A1.1	A1.1	A1.1	A1.1
	A1.2 = Cumpetenza fundamentala	A1.2 = Cumpetenza fundamentala	A1.2 = Cumpetenza fundamentala	A1.2 = Cumpetenza fundamentala
	A2.1	A2.1	A2.1	
3	A2.2 = Cumpetenza fundamentala	A2.2 = Cumpetenza fundamentala	A2.2 = Cumpetenza fundamentala	A2.1 = Cumpetenza fundamentala
	B1.1	B1.1	B1.1	A2.2
	B1.2	B1.2	B1.2	B1.1

Cumpetenzas da basa mancantas

Tar paucs svilups da cumpetenzas n'èn vegnidas fixadas naginas cumpetenzas da basa. En connex cun quests svilups na vegni betg premess che las scolaras ed ils scolars stoppian cuntanscher in tschert stgalim da cumpetenza en il ciclus respectiv. Ma els duain survegnir la pussaivladad da lavurar vi dals stgalims da cumpetenza che tutgan tar l'incumbensa dal ciclus respectiv.

Tabella 12: Cumpetenzas da basa tudestg en scolas rumantschas 2. ciclus (fund grisch stgir) e 3. ciclus (fund grisch cler)

Zyklus	Hören	Lesen	Sprechen	Schreiben
2	A1.1	A1.1	A1.1	
	A1.2	A1.2	A1.2	A1.1
	A2.1	A2.1	A2.1	A1.2
	A2.2 = Grundkompetenz	A2.2 = Grundkompetenz	A2.2 = Grundkompetenz	A2.1 = Grundkompetenz
	B1.1	B1.1	B1.1	*Grundlage Schulsprache Deutsch*
3	B1.2 = Grundkompetenz	B1.2 = Grundkompetenz	B1.2 = Grundkompetenz	

Cumpetenzas da basa per il rom d'elecziun en il 3. ciclus

La cumpetenza da basa da la 3. lingua estra (franzos, talian u rumantsch) è vegnida fixada sin basa da trais lecziuns per emna ed onn.

Rumantsch

R.1 Tadlar

A Abilitads da basa

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san percepir, ordinar e cumparegliar tuns, silbas, ramurs, suns e vuschs. Els san activar ed engrondir lur stgazi da pleds receptiv.**	
R.1.A.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san drizzar l'attenziun sin persunas che discurran e sin quai che vegn ditg.	
	b	» san identifitgar tuns, ramurs sco era rimas, silbas e singuls suns.	
	c	» san interpretar il tun da la vusch en il context (p. ex. volumen, tempo, autezza da la vusch).	
	d	» san identifitgar differents suns e cumbinaziuns da suns, als localisar en il pled (sun inizial, sun amez il pled, sun final) e cumparegliar cun experientschas da l'emprima lingua. » chapeschan pleds e formulaziuns che vegnan duvrads en situaziuns famigliaras e san uschia engrondir lur stgazi da pleds receptiv.	DR.1.B.1.a
	e	» san interpretar en la situaziun meds nunverbals (p. ex. gestica, mimica, posiziun dal corp) e meds paraverbals (p. ex. l'intunaziun da la vusch, fluss da la lingua). » disponan da la perseveranza necessaria per suandar in text auditiv pli lung.	DR.1.B.1.a
2	f	» san valitar las emoziuns da la persuna che discurra, era sut cundiziuns pli difficilas (p. ex. canera e plirs pledaders). » chapeschan pleds e formulaziuns en differentas situaziuns e san uschia engrondir lur stgazi da pleds receptiv.	DR.1.B.1.d
	g	» san percepir e distinguer differents registers da lingua (p. ex. linguas dal fatg, linguas da giuvenils, linguas dal sport).	
3	h	» chapeschan pleds e formulaziuns en differentas situaziuns, als san attribuir a registers da lingua ed uschia differenziar lur stgazi da pleds receptiv.	

R.1 Tadlar
B Chapir texts monologics

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san prender ora infurmaziuns da texts auditivs.**	
	R.1.B.1	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san chapir ed exequir simplas instrucziuns ed explicaziuns (p. ex. en expressiuns dal mintgadi, en decurs quotidians). » san producir insatge adattà tar il text tadlà (p. ex. dissegnar in maletg intern, modellar insatge, preschentar a moda ludica).	
	b	» san raquintar tge ch'els han udì da texts auditivs (p. ex. raquintaziun prelegida, tema dal fatg raquintà, cudesch da maletgs, versets). » san suandar l'acziun d'ina simpla raquintaziun.	
	c	» chapeschan messadis ed explicaziuns e san exequir instrucziuns. » san suandar in curt text auditiv (p. ex. raquintaziun) fin a la fin e san rapportar davart il cuntegn. » san eruir cun dumondas singuls pleds e formulaziuns dal text auditiv ed uschia engrondir lur stgazi da pleds receptiv.	DR.1.B.1.c LE2GR.1.B.1.c
	d	» disponan d'ina chapientscha globala envers differents texts auditivs (p. ex. raquintaziun, poesia, text da diever, instrucziun da diever, declaraziun). » chapeschan infurmaziuns impurtantas da messadis (p. ex. infurmaziuns telefonicas, communicaziun tras l'autpledader). » san eruir la muntada da pleds nunenconuschents e simpels or dal context.	DR.1.B.1.b DR.1.B.1.c
2	e	» san sa preparar sin in text auditiv (p. ex. entras activar la presavida u entras leger las dumondas dal text auditiv avant che tadlar). » san suandar texts auditivs, eruir infurmaziuns evidentas e giugar curtas scenas (d'ina istorgia auditiva).	DR.1.B.1.b DR.1.B.1.c DR.1.B.1.d LE2GR.1.B.1.b
	f	» chapeschan cun agid impurtantas infurmaziuns (era implicitas) d'in text auditiv (p. ex. rapport, referat, gieu auditiv) e las san reproducir. » chapeschan il cuntegn essenzial da declaraziuns e rapports, al san nudar e visualisar (p. ex. mindmap, diagram). » san eruir la muntada da pleds nunenconuschents cun agid dal context, cun agid da dumondas u cun guardar suenter (p. ex. en dicziunaris, cudeschs dal fatg, internet) per uschia engrondir lur stgazi da pleds receptiv.	DR.1.B.1.d DR.1.B.1.e
3	g	» chapeschan e san exequir instrucziuns pli cumplexas e cun pliras parts. » san suandar il cuntegn da tocs da teater pli lungs, da films, gieus auditivs e emissiuns. » san eruir cun dumondas la muntada da pleds nunenconuschents u l'eruir cun agid da meds auxiliars adattads e san uschia differenziar lur stgazi da pleds receptiv.	LE2GR.1.B.1.e
	h	» san eruir largias d'infurmaziuns (p.ex. tar in referat, tar in'emissiun da televisiun) independentamain, cun agid da dumondas u cun agid da meds adattads. » disponan d'ina chapientscha precisa da differents texts auditivs per savair resumar il pli impurtant (p.ex. rapport, referat, toc da teater).	

R.1 Tadlar
C Chapir texts dialogics

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san suandar discurs e mussar lur attenziun.**	
R.1.C.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san suandar in discurs famigliar e mussar lur participaziun activa.	
	b	» san suandar discurs e mussar lur participaziun activa a moda nonverbala (p. ex. mimica, lingua dal corp), paraverbala (p. ex. intunaziun) e verbala (cun pleds). » san memorisar cuntegns impurtants d'in discurs. » san sa participar ad in discurs e san per gronda part resguardar las reglas da discurs correspundentas (p. ex. tadlar cun attenziun, laschar discurrer a fin).	DR.3.C.1.a
	c	» san percepir l'atmosfera en situaziuns da communicaziun famigliaras (p. ex. offensiun emoziunala, consternaziun, ravgia, gritta, plaschair). » san suandar contribuziuns da discurs e memorisar l'impurtant. » san dumandar suenter, sch'els n'han betg chapì insatge en il discurs.	DR.3.C.1.b
2	d	» san mantegnair l'attenziun en in discurs pli lung e s'integrar a moda adattada. » chapeschan discurs pli lungs uschè bain, ch'els san resumar lur cuntegn.	
	e	» san suandar differents discurs pli lungs e mussar lur participaziun activa a moda nonverbala, paraverbala e verbala (tadlar cun attenziun). » san valitar situaziuns da communicaziun famigliaras, las intenziuns dals pledaders e l'effect emoziunal dal tadlà. » san tschentar dumondas precisas en discurs, sch'els vulan savair insatge a moda pli exacta. Els san uschia engrondir lur stgazi da pleds. » san sa participar ad in discurs e resguardar per gronda part las reglas da discurs correspundentas (p. ex. tadlar cun attenziun, laschar discurrer a fin).	DR.3.C.1.c DR.3.C.1.d DR.3.C.1.e
	f	» san valitar il cumportament da discurs dals auters en situaziuns, nua ch'i vala da chattar in consens u en situaziuns da conflict e reagir a moda adequata.	
3	g	» san valitar en discussiuns u debattas pli lungas il cumportament e la strategia da discurs dals auters e san reagir a moda adattada cun atgnas contribuziuns. » san tschentar dumondas precisas en discurs per pretender in'argumentaziun. » san s'adattar a la persuna e la situaziun en in discurs cun persunas nunenconuschentas e percepir differentas infurmaziuns u pretensiuns (p. ex. discurs da preschentaziun, fufragnadi).	
	h	» san percepir las atgnas emoziuns e quellas dals auters en situaziuns da conflict e las tematisar en il discurs. » san resumar differentas contribuziuns da discurs, uschia ch'ils elements essenzials da l'entir discurs vegnan pli clers. » san integrar a moda cunscienta signals nonverbals e paraverbals per far valair l'atgna intenziun.	

R.1 Tadlar
D Reflexiun davart il cumportament da tadlar

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san reflectar lur cumportament ed interess da tadlar.**	
R.1.D.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san sa barattar cun instrucziun e cun agid da dumondas concretas davart il raquintà. » san sa barattar davart in discurs e lur cumportament da discurs cun agid da dumondas concretas.	
2	b	» san identifitgar facturs da disturbi en ina situaziun da discurs ed als resguardar durant il tadlar (p. ex. canera, pronunzia malarticulada).	
	c	» san cun agid da dumondas directivas descriver tge strategias da tadlar ch'els applitgeschan per chapir il tadlà (p.ex. tadlar in text en purziuns, leger la dumondas avant il tadlar). » san cun agid sa barattar davart l'effect ch'ina contribuziun da discurs ha sin els.	LE2GR.1.B.1.a
3	d	» san valitar cun agid da dumondas l'atgna chapientscha ed il cuntegn. » san cun agid da dumondas descriver nua ch'igl ha dà problems durant il tadlar e co ch'els pon adattar lur strategias dal tadlar (p. ex. far notizias). » san cun sustegn descriver tge che po facilitar il tadlar (p. ex. sa preparar en connex cun il tema, cun la persuna u cun la situaziun da discurs, dumandar suenter). » san cun instrucziun reflectar l'agen cumportament da tadlar per trair conclusiuns per il proxim discurs.	LE2GR.1.B.1.d
	e	» san reflectar co ch'els han chapì in text auditiv, in film u ina contribuziun da discurs e tge infurmaziuns ch'èn spezialmain relevantas per cuntanscher lur finamira. » san confirmar lur chapientscha davart ina contribuziun da discurs. » san reflectar davart l'expressivitad differenta dad arguments preschentads.	

R.2 Leger
A Abilitads da basa

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars disponan da las abilitads da basa dal leger. Els san activar ed engrondir lur stgazi da pleds receptiv per chapir pli spert il legì.**	
R.2.A.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san identifitgar simpels maletgs da pleds or da lur vita da mintgadi (p. ex. Migros, Coop, Volg, Coca Cola). » san reconuscher singuls bustabs (p. ex. da lur agen num). » sviluppan interess per cudeschs da maletgs.	
	b	» san colliar bustabs cun suns sco era cumbinar bustabs tar silbas e furmar pleds curts ed enconuschents. » san leger plaunet curtas frasas.	
	c	» san leger curts texts famigliars tant dad aut, sco era cun muventar ils lefs u da bass. » san identifitgar immediat pleds famigliars.	
	d	» san identifitgar immediat morfems fitg frequents (p. ex. dis-, pre- sco prefixs).	
2	e	» san sminar tge che suonda sco proxim quai che pertutga cuntegn e grammatica.	
	f	» san preleger in curt text exercità a moda fluenta. » san identifitgar immediat pleds respectivamain maletgs da pleds enconuschents (activar stgazi da pleds receptiv).	
	g	» han in tempo da leger che serva a chapir il text.	
3	h	» san preleger in text exercità a moda fluenta e chapibla e cun intunaziun adattada. » chapeschan pleds e formulaziuns en differents texts, als attribuir a registers da lingua (p. ex. lingua dal fatg) ed uschia differenziar lur stgazi da pleds receptiv .	

R.2 Leger
B Chapir texts da diever

			renviaments
		1. Las scolaras ed ils scolars san prender ora infurmaziuns da texts da diever.	
	R.2.B.1	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san leger e chapeschan simpels pictograms da lur vita da mintgadi. » chapeschan simpels fatgs ed instrucziuns visualisads en maletgs. » san raquintar tge ch'els han vis ed emprendì en las medias (p. ex. emissiun d'uffants, film, gieu per emprender).	
	b	» chapeschan frasas curtas tar ina tematica cun sustegn da maletgs u cun agid. » san leger e chapeschan pleds impurtants dal tema tractà.	
	c	» san metter en relaziun maletgs e text en texts da diever che cuntegnan maletgs. » disponan d'avunda perseveranza per chattar infurmaziuns en texts bain structurads davart temas ch'als interesseschan. » chapeschan en general in simpel text da diever cun agid da dumondas intenziunadas e san prender ora infurmaziuns impurtantas.	
	d	» san cun instrucziun scuvrir la biblioteca sco lieu per procurar lectura ed infurmaziun. » san prender ora infurmaziuns essenzialas ed explicitas da curts texts da diever survesaivels, structurads (p. ex. cun titels ed alineas) ed illustrads.	
2	e	» san survegnir ina survista da texts da diever survesaivels che cuntegnan fotografias ed illustraziuns. » san nizzegiar maletgs per chapir il text. » san activar l'atgna presavida e l'aspectativa dal lectur cun agid dad atgnas dumondas e dumondas dadas. » san marcar cun agid en curts texts da diever quai che n'è betg cler e quai ch'è impurtant.	DR.2.B.1.a DR.2.B.1.b DR.2.B.1.c DR.2.B.1.d
	f	» san identifitgar la structura d'in text e chattar infurmaziuns explicitas. » chapeschan globalmain in text pli curt e structurà a moda survesaivla era sch'els na chapeschan betg singuls pleds. » san cun agid da dumondas intenziunadas eruir infurmaziuns implicitas, ma evidentas e metter en relaziun maletgs e text. » san cun dumondas eruir la muntada da pleds nunenconuschents u chapir cun instrucziun singuls pleds cun meds auxiliars adattads (p. ex. vocabulari, cudesch da diever, internet) per uschia engrondir lur stgazi da pleds. » chapeschan texts da diever adattads a lur vegliadetgna.	DR.2.B.1.b DR.2.B.1.c LE2GR.2.B.1.b LE2GR.2.B.1.c
	g	» san cun agid prender ora infurmaziuns da graficas survesaivlas, diagrams e tabellas. » san procurar per texts da diever entaifer ina retschertga (p. ex. en l'internet, en la biblioteca) e nizzegiar cun agid da dumondas directivas quellas infurmaziuns per ulteriuras lavurs (p. ex. referat). » san lavurar cun infurmaziuns da differents texts da diever (p. ex. crear mind-maps, glistas da chavazzins, radi da dumbers).	

			renviaments
3	h	» san nizzegiar la purschida d'ina biblioteca e dumandar independentamain per sustegn, sch'i fa da basegn (p. ex. per la tscherna da professiun). » san prender ora infurmaziuns essenzialas da texts da diever senza fil cotschen per engrondir lur savida enaquella ch'els mettan era en relaziun text e maletgs (p. ex. artitgel da l'internet, instrucziun). » chapeschan in text structurà a moda survesaivla globalmain e san colliar elements centrals dal cuntegn cun l'agen mund (p. ex. artitgel d'ina revista da giuvenils). » san s'orientar en texts pli lungs senza fil cotschen. » san eruir la muntada da pleds nunenconuschents or dal context dal text cun sustegn u cun meds auxiliars adattads (p. ex. vocabulari, cudesch da diever, internet) e san uschia cumplettar lur stgazi da pleds receptiv. » san lavurar cun infurmaziuns da differents texts da diever (p. ex. glista da chavazzins, mind-map, radi da dumbers). » chapeschan texts pli cumplexs adattads a lur vegliadetgna.	DR.2.B.1.e LE2GR.2.B.1.e
	i	» san furmar ina atgna opiniun davart constataziuns e valurs or da texts e la preschentar. » san metter en dumonda texts da diever cunzunt or da l'internet pertutgant lur confidenza.	

R.2 Leger
C Chapir texts litterars

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san leger e chapir texts litterars.**	
R.2.C.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» vesan en in maletg ina situaziun (p. ex. figura, acziun, istorgia pussaivla). » san s'imaginar respectivamain raquintar en in discurs in'istorgia or da maletgs mess in suenter l'auter (p. ex. cudesch da maletgs).	
	b	» san suandar istorgias raquintadas u prelegidas e chapir il fil cotschen (p. ex. pitschna istorgia, cudesch da maletgs, verset, verset per trair la sort). » san colliar il fil cotschen d'ina istorgia cun maletgs correspundents.	
	c	» chapeschan en curts texts cun agid da dumondas acziuns e tratgs spezifics tipics da figuras. » san s'imaginar cun instrucziuns acziuns centralas, lieus e figuras en curtas istorgias e las colliar cun l'agen mund. » san engrondir lur stgazi da pleds receptiv cun drizzar cun agid lur attenziun sin pleds e formulaziuns specifics. » san resentir la biblioteca sco lieu cun ina ritga purschida da leger e san cun instrucziun eleger cudeschs auditivs ed autras medias.	
	d	» san mussar lur chapientscha da text cun al preleger a moda adattada (p. ex. differenziar singulas figuras entras la vusch).	
2	e	» san eleger audiocudeschs ed autras medias per l'atgna lectura cun sustegn da covers, texts sin il viertgel, illustraziuns ed extracts da texts. » resentan cun sustegn (p. ex. persuna d'instrucziun, audiocudesch) l'atmosfera d'in text (p. ex. tensiun en in crimi).	
	f	» san sfegliar en differents cudeschs per eleger in cudesch (p. ex. leger l'entschatta u la fin). » san sa metter en la situaziun da las figuras, chapir cun sustegn lur acziuns sco era lur intenziuns e motivs ed als colliar cun l'agen mund. » san cun sustegn s'orientar en ina biblioteca e nizzegiar lur purschida. » san formular il patratg central en poesias elegidas cun sustegn. » san mussar lur chapientscha da text cun preleger in text a moda adattada uschia che la differenza tranter passaschas narrativ-descriptivas ed il discurs da figuras vegn visibla.	
	g	» san cun sustegn eruir tratgs specifics tipics (p. ex. gist/malgist) ed intenziuns da las figuras era sche quellas n'èn betg menziunadas explicitamain.	
3	h	» san nizzegiar la purschida d'ina biblioteca e sch'i fa da basegn procurar independentamain per sustegn. » san descriver tge ch'els legian gugent ed uschia eleger e leger cudeschs tenor l'agen interess. » chapeschan infurmaziuns implicitas or d'istorgias cun sustegn en spezial intenziuns e tratgs specifics da figuras. » san formular il patratg d'ina poesia ch'è per els central. » san differenziar lur stgazi da pleds cun agid da l'atgna lectura. » san mussar lur chapientscha da text cun preleger in text a moda adattada uschia che las differentas atmosferas pon vegnir recepidas.	
	i	» san formular in'atgna opiniun tar in text legì e la motivar. » san eruir e declerar tratgs specifics, l'atmosfera ed intenziuns da figuras, era sche quels na vegnan betg numnads explicitamain.	

R.2 Leger
D Reflexiun davart il cumportament da leger

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san reflectar lur cumportament ed interess da leger.**	
R.2.D.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1			
	a	» san cun instrucziun e cun agid da dumondas intenziunadas sa barattar cun auters davart la lectura. » san cun agid da dumondas intenziunadas sa barattar davart lur interess da leger e san uschia reflectar lur lectura elegida.	
	b	» san dar resuns in a l'auter quant bain ch'els (pre)legian, cun instrucziun ed agids adattads da giuditgar.	
2	c	» san cun instrucziun reflectar davart las strategias da leger ch'els han duvrà (p. ex. avair la survista, marcar, notizia a l'ur). » san cun instrucziun reflectar co ch'els han chapì in text e sa barattar davart lur chapientscha da text. » san descriver sut tge cundiziuns ch'els legian in cudesch e co ch'els san s'approfundar en il leger. » san descriver co ch'il leger als enritgescha era ordvart il temp d'instrucziun e co che quai schlargia lur orizont.	LE2GR.2.B.1.a
3	d	» san cun agid da dumondas descriver co ch'els han applitgà ina strategia da leger enconuschenta e co ch'els la san meglierar. » san descriver cun agid da dumondas pertge ch'igl ha dà problems da chapir il text e tge conclusiuns ch'els tiran or da quai. » san sa barattar davart ils interess da leger ch'els han e san argumentar lur schelta da lectura.	
	e	» san explitgar pertge ch'els han elegì quella strategia da leger. » san reflectar nua ch'igl ha dà problems da chapir il text e co ch'els savessan adattar lur strategia da leger. » san reflectar co ch'els han chapì in text e tge infurmaziuns ch'èn spezialmain relevantas per lur finamira da leger (p. ex infurmaziuns per ina preschentaziun). » san argumentar co ch'els han chapì in text cun sa referir directamain al text ed uschia sa barattar independentamain cun auters davart il legì.	LE2GR.2.B.1.d

R.3 Discurrer
A Abilitads da basa

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san nizzegiar a moda adattada lur motorica da discurrer, lur articulaziun e lur vusch. Els san activar lur stgazi da pleds productiv e lur model da frasa per discurrer a moda fluenta.**	
R.3.A.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san furmar la gronda part dals suns dal rumantsch a moda isolada ed en il pled. » san duvrar pleds e formulaziuns (p. ex. en dumondas, constataziuns e cumonds) en situaziuns famigliaras dal mintgadi a moda adequata (stgazi da pleds productiv).	
	b	» san discurrer cun pronunzia chapibla ed intensitad dal tun adattada. » san activar lur stgazi da pleds productiv per s'exprimer a moda adattada davart differents temas ed en differentas situaziuns.	
	c	» san duvrar meds nonverbals (p. ex. gestica, mimica, posiziun dal corp) e meds paraverbals (p. ex. respiraziun, intunaziun, fluss da la lingua) a moda adattada.	
2	d	» san integrar en il discurrer a moda adequata meds verbals, paraverbals e nonverbals. » disponan d'in stgazi da pleds vast avunda per s'exprimer a moda precisa.	
3	e	» san integrar a moda intenziunada meds nonverbals e paraverbals (p. ex. discurs da preschentaziun). » san adattar lur tempo e la moda da discurrer a la situaziun. » san duvrar pleds e formulaziuns en situaziuns novas a moda adattada.	
	f	» san variar a moda intenziunada lur tempo da discurrer e lur vusch.	

R.3 Discurrer
B Discurrer a moda monologica

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san s'exprimer en situaziuns monologicas a moda adattada e chapibla.**	
R.3.B.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san cun sustegn exprimer a moda verbala u nonverbala sentiments e patratgs sco era eveniments ed experientschas.	
	b	» san rapportar davart observaziuns e descriver cun sustegn simpels cuntegns.	
	c	» san s'exprimer en differentas situaziuns, sch'els vegnan sustegnids e sch'els pon sa preparar (p. ex. raquintaziun, declaraziun, preschentaziun). » san preschentar curtas poesias (p. ex. verset da trair la sort, rima).	
	d	» san raquintar ina istorgia a moda chapibla. » san preschentar cun agid d'in schema lur resultats da lavur e lur patratgs (p. ex. elements dal text, structura). » san rapportar a moda chapibla davart resultats d'ina lavur da gruppa e duvrar latiers differentas medias (p. ex. maletg, text).	DR.3.C.1.a DR.3.C.1.b LE2GR.3.C.1.a
2	e	» san duvrar agids da structuraziun per ina curta preschentaziun (p. ex. mindmap, chavazzin, structura). » san raquintar in eveniment a moda tensiva. » san raquintar in'istorgia inventada (p. ex. cun agid da maletgs, ina skizza, chavazzin tar las differentas parts).	DR.3.C.1.b DR.3.C.1.c DR.3.C.1.d DR.3.C.1.e LE2GR.3.C.1.b LE2GR.3.C.1.e
	f	» san preschentar in cudesch (litteratura per uffants e giuvenils, cudesch tematic) u in film. » san raquintar ina istorgia en ina cronologia chapibla. » san preschentar lur resultats da lavur a la classa. » san preschentar poesias e texts curts avant in public ed uschia cuntanscher l'effect giavischà.	
	g	» san cun agid retschertgar material per ina preschentaziun en cudeschs ed en l'internet, san al selecziunar e structurar e san preschentar lur savida (p. ex. referat, descripziun, rapport, podcast). » san structurar ina preschentaziun cun agid da chavazzins e notizias.	DR.3.C.1.e
3	h	» san raquintar in'istorgia (atgna experientscha, d'in cudesch, d'in film)cun resguardar l'adressat e variar cun la vusch. » san preschentar a moda structurada lur resultats da lavur e tematicas a la classa ed accentuar ils aspects evidents sco era duvrar medias cun resguardar l'adressat e l'intenziun.	
	i	» san far ina preschentaziun cun agid da meds da lingua adattads (p. ex. dumonda retorica, repetiziun, vusch) e cun integraziun da medias adattadas.	MI - Producziun e preschentaziun

R.3 Discurrer
C Discurrer a moda dialogica

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san sa participar activamain ad in dialog.**	
R.3.C.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san percepir il partenari da discussiun sco visavi e sa metter en contact cun el. » san eleger sezs ina rolla famigliara e far part activamain ad in gieu.	
	b	» san respunder a dumondas ch'èn drizzadas directamain ad els. » san sa participar a curts e simpels discurs. » san resguardar en fasas curtas las reglas da discurs (p. ex. s'annunziar avant che discurrer, sa drizzar a la persuna ch'ins pledenta, duvrar la furma da curtaschia).	
	c	» san formular cleramain sin dumonda ina contribuziun al discurs. » san integrar lur contribuziun a moda adequata en in discurs (p. ex. reagir a moda empatica, betg vulneranta). » san manar simpels discurs dal mintgadi a moda independenta e nizzegiar medias per tgirar contacts existents (p. ex. discurs al telefon cun enconuschents).	
2	d	» san integrar lur contribuziun en discurs pli lungs a moda adattada e far contribuziuns tematicamain adattadas. » san spetgar cun lur contribuziun da discurs fin ch'ils auters han formulà a fin lur contribuziun.	DR.3.C.1.d DR.3.C.1.e
	e	» san signalisar ad uras lur contribuziun a moda nonverbala e cun signals verbals (p. ex. segn cun il maun). » san preparar e moderar in discurs (p. ex. discurs al telefon, discussiun en classa). » san moderar ina lavur da gruppa, sche tala sa basa sin instrucziuns cleras (p. ex. sa tegnair al temp, fixar ils resultats). » san per gronda part sa tegnair vi da reglas da discurs dadas avant (p. ex. s'annunziar avant che discurrer, sa drizzar a la persuna, cun la quala ins discurra). » san integrar lur patratgs en il discurs ed als precisar e rinforzar sin dumonda lur opiniun cun in argument.	DR.3.C.1.e
	f	» san formular lur opiniun en disputs e discurs orientads envers in consens e sutlingiar lur posiziun cun in argument. » san surpigliar la moderaziun tar simplas tematicas ed en curts discurs (p. ex. iniziar la lavur da gruppa, cussegl da classa).	OP
3	g	» san sa referir en il discurs a contribuziuns dad auters. » enconuschan ils puncts impurtants d'in discurs da preschentaziun (p. ex. decurs, demananza, reglas da discurs) e als san applitgar en in discurs da preschentaziun giugà.	OP
	h	» san preparar in discurs da preschentaziun cun agid da dumondas directivas e cun sustegn uschia ch'els san s'exprimer a moda intenziunada e chattan respostas a dumondas nunspetgadas. » san sa preschentar en in discurs da preschentaziun giugà a moda persvadenta e chattan respostas a dumondas nunspetgadas. » san reagir a moda empatica sin arguments dad auters e san sa referir cun lur atgna contribuziun a quels. » san resguardar independentamain reglas da discurs e sche necessari las amplifitgar e modifitgar u tematisar en il discurs (p. ex. s'annunziar avant che discurrer, sa drizzar envers quel ch'ins pledenta).	DR.3.C.1.e

			renviaments
	i	» san moderar in discurs (preparar, manar, evaluar). » san tegnair en moviment in discurs cun atgnas contribuziuns ed al moderar cun clera finamira. » san sa participar independentamain ed a moda adattada a l'adressat ad in discurs cun differents participants da discurs (p. ex. giuvenils, creschids, famigliar/betg famigliar).	
	j	» san preparar e moderar independentamain ina discussiun. » san resumar l'impurtant da contribuziuns da discurs per structurar il discurs. » san argumentar en debattas e midar la perspectiva. » san iniziar in discurs cun persunas nunenconuschentas.	

R.3 Discurrer
D Reflexiun davart il cumportament da discurrer

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san reflectar lur atgna moda da discurrer, lur cumportament en preschentaziuns ed en discurs.**	
R.3.D.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san sa barattar cun agid da dumondas concretas co ch'els ed auters èn sa depurtads en il discurs. » realiseschan che prender part ad ina discussiun po esser ina basa emoziunala per ina relaziun.	
2	b	» resentan in'empernaivla atmosfera da discurs cun stima sco enritgiment e san exprimer quai cun agens pleds.	
	c	» san reflectar davart senn e funcziun da reglas da discurs. » san reflectar cun agid da criteris davart ina preschentaziun e ses effect (p. ex. adequat a l'adressat). » san sa barattar davart l'effect (emoziunal) ch'ina contribuziun da discurs po avair. » san descriver cun agid da dumondas directivas lur progress concernent lur moda e maniera da discurrer en preschentaziun e discurs.	
	d	» san cun agid da dumondas directivas reflectar davart il manar il discurs durant ina lavur da gruppa e far propostas da meglieraziun. » san cun instrucziun reflectar en tge moda e maniera ch'els sezs han influenzà il decurs dal discurs.	
3	e	» san cun agid da cuntradumondas descriver tge modas da proceder e strategias ch'els han applitgà per far valair lur opiniun. » san valitar cun agid da criteris in'atgna preschentaziun. » san reflectar davart las furmas da discurs elegidas e discurrer davart lur adequatezza (p. ex. curtaschia, lingua da giuvenils). » san cun agid da dumondas directivas descriver nua ch'igl ha dà problems durant il discurs u durant la preschentaziun.	LE2GR.3.C.1.d
	f	» san reflectar cun agid da dumondas directivas davart il discurs, ses decurs e ses effect, san sa barattar cun auters davart quai e trair conclusiuns per proxims discurs. » san reflectar davart la forza expressiva d'agens arguments.	

R.4 Scriver
A Abilitads da basa

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san scriver a maun a moda legibla e currenta e nizzegiar la tastatura. Els sviluppeschan in fluss da scriver suffizient per avair avunda capacitad per ils process da scriver elevads. Els san activar ed engrondir lur stgazi da pleds productiv e models da frasas per formular e scriver a moda fluenta.**	
R.4.A.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» sviluppan la motorica fina tras differentas activitads.	
	b	» san lavurar en ina posiziun da corp adattada per dissegnar e scriver.	
	c	» san exequir ils moviments da basa da la scrittira en tuttas direcziuns (p. ex. furmas e successiuns da bustabs). » san identifitgar singuls suns e singulas cumbinaziuns da suns, als attribuir a bustabs e scriver singuls pleds tenor lur suns.	
	d	» san scriver l'entir alfabet d'ina scrittira betg liada ed era las cifras a moda currenta. » san identifitgar tut ils suns e tut las cumbinaziuns da suns ed als attribuir tenor ils suns (e betg exnum tenor reglas ortograficas) a bustabs. » san duvrar pleds e formulaziuns en situaziuns da scriver dal mintgadi a moda adattada e san activar lur stgazi da pleds productiv (p. ex. curta brev, formulaziun en brev).	
	e	» san concepir lur texts cun differents utensils da scriver (p. ex. rispli, culli, tastatura dal computer). » san duvrar ils elements da basa d'in program d'elavuraziun da texts.	
2	f	» san scriver las successiuns da bustabs en ina scrittira liada parzialmain.	
	g	» san integrar elements persunals en lur scrittira. » san scriver cun differents utensils da scriver a moda legibla cun in tempo adattà per formular, respectivamain san disponer dalla motorica fina necessaria. » san duvrar pleds, formulaziuns e models da frasa a moda adattada en differentas situaziuns da scriver ed activar lur stgazi da pleds productiv (p. ex. far notizias, mindmap, scriver in rapport u in raquint).	
	h	» san scriver a moda legibla e currenta en ina scrittira persunala. » san scriver (a maun) a moda fluenta per avair avunda capacitad per ils proxims process da scriver (formular, sviluppar il fil cotschen).	
3	i	» san scriver a moda automatica (a maun e cun tastatura) per avair avunda capacitad per ils process da scriver (p. ex. chattar ideas, planisar, formular, surlavurar). » san activar il stgazi da pleds correspundent per structurar frasas e text a moda adequata.	

R.4 Scriver
B Products scrits

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars enconuschan differents musters da texts areguard structura, cuntegn, lingua e furma ed als san nizzegiar tenor lur finamira da scriver per scriver agens texts.**	
R.4.B.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san s'occupar cun differents texts adattads a la vegliadetgna (p. ex. cudesch da maletgs, istorgia per preleger, brev, notizia, placat) per emprender d'enconuscher musters per l'agen scriver (p. ex. scrivlottim, glista).	
	b	» san scuvrir la scrittira sco purtadra da muntada e sco instrument per nudar patratgs e per effectuar insatge tar auters (p. ex. carta d'engraziament, glista da giavischs). » enconuschan simpels musters da text (p. ex. glista, titulaziun, carta cun il num, suttascripziun) ed als san nizzegiar per l'agen scriver.	
	c	» enconuschan il muster d'ina brev persunala cun titulaziun e furmla da finiziun per al savair nizzegiar per l'agen scriver. » enconuschan elements d'in muster per scriver storgias (p. ex. cumenzament e finiziun d'ina paraula) per als savair nizzegiar per l'agen scriver. » enconuschan differents musters per scriver simpels texts d'infurmaziun (p. ex. simpel placat d'emprender, instrucziun da gieu) per als savair nizzegiar per l'agen scriver. » enconuschan musters da differents texts curts (p. ex. indeschin, engiavinera, verset) per als savair nizzegiar per l'agen scriver.	
2	d	» enconuschan il muster d'in dialog per al savair nizzegiar per l'agen scriver.	
	e	» enconuschan musters da raquintar sco la perspectiva da raquintar, la midada da perspectiva per als savair nizzegiar per l'agen scriver (p. ex. raquint d'in eveniment or da la perspectiva da duas u pliras figuras, istorgia parallela). » enconuschan tratgs specifics areguard il cuntegn e la furma da sorts da texts documentars (p. ex. schurnal d'emprender, protocol) per als savair nizzegiar per l'agen scriver.	
	f	» enconuschan differentas sorts da texts (p. ex. furmas da lirica, resumaziun, intervista, email, portfolio, placat, gasetta da paraid, folias da preschentaziun) per las savair nizzegiar per l'agen scriver.	OP
3	g	» enconuschan ils puncts impurtants d'ina annunzia per ina plazza e d'in curs da la vita per savair scriver atgnas annunzias.	OP
	h	» enconuschan differents musters da texts (p. ex. raquint, argumentaziun, curs da la vita, brev d'annunzia, rapport da gasetta, brev da fatschenta, contribuziun da blog, schurnal d'emprender, flyer, folias da preschentaziun) per als savair nizzegiar per l'agen scriver. » enconuschan musters da formulaziun ch'èn tipics per differentas sorts da texts (p. ex. brev da fatschenta vs. email vs. brev privata) per als savair nizzegiar per l'agen scriver. » enconuschan tut las parts d'in dossier d'annunzia (curs da la vita, brev d'annunzia).	MI - Producziun e preschentaziun MI - Producziun e preschentaziun MI - Producziun e preschentaziun

R.4 Scriver
C Process da scriver: chattar ideas e planisar

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san co chattar avunda ideas da scriver e san co las integrar en in process da scriver a moda intenziunada.**	
R.4.C.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1			
	a	» san sviluppar or d'istorgias, cudeschs da maletgs, teaters da poppas ideas per atgnas istorgias e san sa barattar cun auters davart quellas. » san descriver danunder ch'els survegnan infurmaziuns (p. ex. medias da print, televisiun, internet).	
	b	» san cun instrucziun applitgar differentas modas da proceder per chattar ideas (p. ex. concepir communablamain in cluster, rait d'ideas, maletgs interns). » san cun agid da medias disponiblas rimnar infurmaziuns tar in tema specific (p. ex. cudesch, revista, gieu d'emprender, pagina d'internet) per ch'els sappian elavurar ils cuntegns per in text tematic correspundent.	DR.4.C.1.b
	c	» san s'imaginar pertge ch'els scrivan e rapportar davart quai. » mussan prontadad da sviluppar novas ideas durant il scriver.	DR.4.C.1.b
2	d	» san sviluppar sulet u en gruppa differentas ideas da scriver, las structurar e planisar cun instrucziun lur process da scriver (p. ex. en in mind-map, glista da chavazzins).	DR.4.C.1.c
	e	» san applitgar a moda independenta differentas metodas per chattar ideas da scriver en connex cun istorgias e poesias. » san applitgar differentas tecnicas da retschertgar per elavurar ils cuntegns per in text da diever e per planisar il text. » san eleger medias e las nizzegiar sco funtaunas d'infurmaziun per lur emprender (p. ex. lexicon, maschina da retschertga, telescola) per ch'els sappian elavurar ils cuntegns per in text da diever correspundent.	DR.4.C.1.d
	f	» san mussar prontadad d'era adina puspè cumplettar texts pli lungs cun novas ideas e planisar il process da scriver, era sche problems sa mussan. » san cun tge finamira ch'els scrivan e san descrivar da tge ch'els vulan scriver.	
3	g	» san duvrar a moda independenta differentas strategias per chattar ideas e per planisar uschia che las strategias sustegnan ina l'autra. » san integrar independentamain medias per l'agen process d'emprender per chattar ideas e planisar (p. ex. cudesch da diever, revista, tool, rait sociala).	
	h	» san planisar cun sustegn texts pli lungs e projects da scriver pli gronds. » san planisar a moda cooperativa e scriver a differents adressats. » san applitgar independentamain, a moda adattada a la situaziun ed areguard l'intenziun da scriver l'agen repertori da strategias per planisar lur texts.	

R.4 Scriver
D Process da scriver: formular

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san metter lur ideas e lur patratgs en ina successiun chapibla e logica. Els san vegnir en in fluss da scriver e formular adequatamain a lur intenziun.**	
R.4.D.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1			
	a	» san schlargiar lur stgazi da pleds productiv cun nizzegiar per lur istorgias ils pleds e las formulaziuns che stattan a disposiziun sco agid da formulaziun.	
	b	» san s'approfundar en in'istorgia u en in tema e metter lur patratgs ed ideas parzialmain en ina successiun chapibla.	
	c	» san metter lur patratgs ed ideas en ina successiun chapibla e chattar ils dretgs pleds per als exprimer. La situaziun ed il process da scriver vegnan exequids per gronda part a moda independenta. » san adattar lur formulaziuns per gronda part a l'intenziun da scriver (p. ex. sa drizzar a l'adressat). » san formular emprims texts cun agid dal computer ed applitgar funcziuns da basa d'in program da computer (p. ex. avrir la datoteca, scriver, arcunar).	MI - Producziun e preschentaziun DR.4.C.1.b
2	d	» san rimnar pleds e locuziuns en connex cun il tema ed als duvrar a moda adequata. » san sa metter en in stadi da scriver a moda fluenta (p. ex. scriver automaticamain, ir enturn e discurrer per sasez, raquintar in a l'auter, scriver spontanamain e betg trasora curreger). » san metter lur patratgs ed ideas dal text en ina successiun chapibla e logica. » san nizzegiar funcziuns da basa da programs da computer (p. ex. spustar, copiar, stizzar) per concepir ed elavurar lur products (p. ex. text, tabella, preschentaziun, maletg).	MI - Producziun e preschentaziun DR.4.C.1.b
3	e	» san nizzegiar pleds disponibels sco agids da formulaziun ed uschia engrondir lur stgazi da pleds productiv. » enconuschan modas da proceder adattadas per surmuntar bloccadas (p. ex. sa muventar, baiver insatge, scrivlottar, discurrer cun insatgi). » san metter lur patratgs ed ideas dal text en ina successiun chapibla e logica cun l'effect giavischà.	
	f	» san gia durant sbozzar plazzar a moda intenziunada meds che structureschan ils texts (p. ex. titels, alineas) e meds che collian texts (p. ex. pronoms, particlas) per ch'ins possia leger ils texts pli tgunsch. » san gia durant sbozzar in text pli lung applitgar singuls meds da manar il lectur (p. ex. transiziun, suttitel, represa). » san duvrar models da documents per structurar e concepir texts.	

R.4 Scriver
E Process da scriver: surlavurar il cuntegn

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san surlavurar tematicamain lur text areguard la finamira da scriver e las directivas.**	
R.4.E.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1			
	a	» san discutar singulas malsegirtads da cuntegn, sche la persuna d'instrucziun fa attent a las passaschas correpundentas.	
	b	» san vegnir cunscients en furmas d'emprender cooperativas da singuls aspects positivs ed irregularitads da l'agen text (p. ex. conferenzas da scriver, resun).	
2	c	» san per part sa metter en la posiziun dal lectur (p. ex. cun dumondas directivas, muster da pensar).	
	d	» san surlavurar singuls puncts ch'èn gia vegnids discutads ordavant en lur texts davant il monitur u sin palpiri en situaziuns cooperativas cun agid da criteris. » vesan cun agid da criteris aspects positivs sco era irregularitads areguard lur finamira da scriver e san chattar alternativas (p. ex. pleds, formulaziuns, structura, successiun).	DR.4.C.1.d
	e	» san durant la discussiun da lur texts era sa metter en la posiziun dal lectur e sche necessari integrar meds supplementars per structurar il text (p. ex. titel, alinea, enumeraziun).	
3	f	» vegnan cunscients en situaziuns cooperativas (p. ex. en conferenzas da scriver davant il monitur u sin palpiri) dad aspects positivs ed irregularitads areguard lur finamira da scriver e lur directivas e san cun meds auxiliars chattar alternativas (p. ex. pledari u internet). » san applitgar independentamain singuls da quests process da lavur, sch'els procedan pass per pass. » san adattar tenor il cuntegn documents d'annunzia cun sustegn (p. ex. persuna d'instrucziun, singulas parts dal text) a la situaziun d'annunzia.	OP MI - Producziun e preschentaziun
	g	» san applitgar e reflectar a moda independenta singuls da quels process da surlavurar sin palpiri u al computer per chattar pussaivladads co surlavurar il cuntegn. » san en process da surlavurar applitgar a moda intenziunada meds per manar il lectur per ch'ins possia leger il text pli tgunsch (p. ex. transiziun, represa).	MI - Producziun e preschentaziun MI - Producziun e preschentaziun

R.4 Scriver
F Process da scriver: surlavurar la furma

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san surlavurar lur text areguard ortografia e grammatica.**	
R.4.F.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1			
	a	» san cun instrucziun resguardar tar la surlavuraziun formala emprimas reglas: scriver tenor suns, cunfins da pleds, scriver grond il cumenzament da la frasa, punct a la fin da la frasa.	
	b	» san en situaziuns cooperativas surlavurar lur texts formalmain, sch'il sbagl è nudà. Els san resguardar las suandantas reglas en cas tipics: p. ex. segn d'interpunczium a la fin d'ina frasa, scriver grond ils nums da persunas e lieus.	
2	c	» san curreger punctualmain al computer scripziuns faussas cun ils meds electronics disponibels en u per rumantsch. » san resguardar las suandantas reglas durant surlavurar communablamain: p. ex. ch/tg, sch/s, c/z, consonanza dubla.	
	d	» mussan prontadad da rediger lur texts e d'eliminar sbagls e sviluppan quatras in sensori per sbagls. » san constatar en situaziuns cooperativas (p. ex. en discussiun vicendaivla dals texts) la gronda part da las incorrectadads en pleds e frasas e san las surlavurar formalmain, sch'els procedan pass per pass. Els resguardan las suandantas reglas: p. ex. segns d'interpunczium en il discurs direct. » san consultar en cas da dubi il vocabulari ed auters meds d'agid.	DR.4.C.1.d
	e	» san analisar simpels problems ortografics ed eleger ina strategia da soluziuns adattada (p. ex. tschertgar il tschep, analogias, activar savida da reglas, guardar suenter). » san applitgar era pussaivladads dal computer per curreger scripziuns faussas. » san communablamain chattar irregularitads en pleds e frasas e surlavurar lur texts formalmain. Els resguardan las suandantas reglas: p. ex. la scripziun da pajais/pievels/linguas, accents, separaziun da silbas, furmaziun da pleds sco adjectivs che fineschan sin -aivel miaivel), -ar (regular) u -iv (pensiv).	MI - Producziun e preschentaziun DR.4.C.1.d LE2GR.4.B.1.b
3	f	» san surlavurar texts formalmain. Els resguardan il suandant: la scripziun da nomens cumponids, excepziuns tar reglas enconuschentas, scripziun da pleds che tutgan tar las medemas famiglias da pleds (terra - terrester - terrada). » san metter en dumonda scripziuns da pleds e verifitgar lur scripziun cun agid dal vocabulari u cun dumandar suenter. » san producir senza sbagls in dossier d'annunzia, sch'els survegnan sustegn (p. ex. persuna d'instrucziun) entras surlavurar pliras giadas.	MI - Producziun e preschentaziun OP LE2GR.4.B.1.d
	g	» san independentamain surlavurar lur texts formalmain (a maun u al computer).	MI - Producziun e preschentaziun

R.4 Scriver
G Reflexiun davart il cumportament da scriver

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san reflectar davart lur process e lur products da scriver e san valitar lur qualitad.**	
	R.4.G.1	Las scolaras ed ils scolars ...	
1			
	a	» san discutar cun agid da dumondas directivas lur texts (p. ex. mussar singuls pleds, frasas u parts ch'als plaschan spezialmain).	
	b	» san cun instrucziun discutar lur metodas e modas da proceder per rimnar ideas, per planisar e sbozzar.	LE2GR.4.B.1.a
2	c	» san cun agid da criteris discurrer davart qualitads dal text, per sviluppar in sentiment per passaschas ch'èn gartegiadas (p. ex. singuls pleds u frasas ch'als plaschan spezialmain bain u che n'als plaschan betg). » san chattar passaschas problematicas dal text e chattar formulaziuns alternativas.	
	d	» san en situaziuns cooperativas prender distanza da l'agen text per al savair valitar cun agid da criteris (p. ex. en ina conferenza da scriver). » san descriver tge effect ch'els vulan cuntanscher cun lur text (p. ex. tensiun, surpraisa, estetica, provocaziun) e sa barattar, sche quai è gartegià.	
	e	» han la perseveranza necessaria da reflectar davart lur texts e lur scriver. » san en in discurs communabel reflectar pertge ch'els scrivan e metter en connex cun lur incarica da scriver per diriger l'agen process da scriver. » san reflectar davart pussaivladads e cunfins d'in program da correctura e vesan difficultads pussaivlas (p. ex. scriver grond e pitschen; acceptar scripziuns e las integrar en il vocabulari).	
3	f	» san discutar en situaziuns cooperativas cun agid da criteris davart singulas qualitads da lur text, san las valitar e reflectar davart alternativas pussaivlas. » san identifitgar passaschas da text ch'èn gartegiadas e che han in effect, san las descriver e numnar consequenzas per lur scriver. » san reflectar l'atgna situaziun da scriver e lur proceder e san al cumparegliar cun modas da proceder d'auters.	
	g	» san en il barat davart lur texts reflectar ed engrondir lur repertori da strategias da scriver. » san valitar cun agid da criteris a moda differenziada sulets u en il discurs l'effect communicativ ed estetic e las qualitads da lur texts.	LE2GR.4.B.1.c

R.5 Lingua en il focus
A Perscrutar lingua

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san perscrutar e cumparegliar linguas. Per quel intent san els rimnar, ordinar e cumparegliar material linguistic. Ils scolars san formular supposiziuns davart quest material e las verifitgar.**	
R.5.A.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san eleger material linguistic cun agid da criteris e l'ordinar (p. ex. sortir pleds tenor lur sun inizial, ordinar tenor rimas, rimnar pleds tar ina tematica, rimnar furmlas da salidar). » san parzialmain descriver lur proceder.	
2	b	» san eleger material linguistic d'ina rimnada existenta u al elavurar sezs or d'ina u pliras linguas (p. ex. maletg sonor d'autras linguas, pleds, frasas pictograms, linguas secretas ed autras scrittiras, locuziuns, texts) e descriver lur proceder a moda chapibla. » san ordinar lur rimnada tenor criteris dal cuntegn e formals, sch'els survegnan ils criteris necessaris. » san cun sustegn perscrutar lingua cun agid d'emprovas linguisticas (p. ex. emprova da spustada, emprova da l'infinitiv). » san formular atgnas supposiziuns davart fenomens linguistics perscrutads.	
3	c	» san applitgar independentamain emprovas linguisticas per analisar structuras da lingua tenor criteris formals (p. ex. emprova da spustada, emprova da l'infinitiv). » san giustifitgar co ch'els han rimnà, elegì ed ordinà material linguistic (p. ex. en cumparegliaziun da dus fenomens en ina lingua u d'in fenomen en duas linguas) e cumparegliar differentas soluziuns ina cun l'autra.	
	d	» san verifitgar atgnas supposiziuns davart il fenomen linguistic perscrutà entras nizzegiar las emprovas grammaticalas e la terminologia.	

R.5 Lingua en il focus
B Diever da la lingua

			renviaments
	1.	**Ils scolars e las scolaras san perscrutar il diever e l'effect da lingua.**	
R.5.B.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san far experientschas cun il cumportament e las reglas durant in discurs en ina gruppa pli gronda (p.ex. midada da pledader, discurs en classa) e reflectar davart lur niz. » san far emprimas experientschas cun la diversitad linguistica en classa (p. ex. rituals da salidar, melodia da la lingua, pleds preferids).	
	b	» san sa barattar davart experientschas cun differentas furmas da cumportament en discurs (p. ex. furmlas da salidar, reglas da cumportament tenor rollas ed en differentas situaziuns sco a chasa, sin plazza da pausa, discurs en classa). » san s'exprimer davart lur experientschas cun differentas linguas (p. ex. melodia da la lingua, pleds inventads).	
2	c	» san intercurir co che la lingua sa mida tenor adressat (p.ex. cumportament en discurs cun amis u creschids). » san cun sustegn s'occupar cun temas cumplexs da lingua (p. ex. acquisiziun da la lingua, chapibladad ed internaziunalitad da pictograms, linguas e scrittiras secretas). » san intercurir differentas linguas (p. ex. en connex cun furmlas da salidar, cun lingua tenor schlattaina, cun reglas da discurs en situaziuns cumparegliablas, cun problems da translaziuns).	LE2GR.5.A.1.b LE2GR.5.A.2.a
3	d	» san intercurir co che la lingua vegn duvrada tut tenor la situaziun (p. ex. chat plitost a bucca, preschentaziun plitost a scrit, annunzia e discurs per ina plazza fitg formal, influenza culturala). » san cun instrucziun intercurir differentas tematicas linguisticas areguard pliras linguas cun agid da dumondas (p. ex. svilup da la scrittira/ortografia, midada linguistica areguard il diever en differentas medias). » san reflectar ils avantatgs e dischavantatgs da las differentas medias (p. ex. brev versus telefonat versus SMS, artitgel da gasetta) per differentas funcziuns communicativas (p. ex. manipulaziun, dependenza tecnica, las medias sco quarta pussanza).	

R.5 C Lingua en il focus Furma da la lingua

			renviaments
	1.	**Ils scolars e las scolaras san intercurir structuras linguisticas en pleds e frasas.**	DR.5.C.1
	R.5.C.1	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san rimnar experientschas cun rimas, silbas e suns (p. ex. splatschar silbas, udir l'emprim sun dal pled).	
	b	» san intercurir pleds sin fundament da lur suns. » san rimnar experientschas cun: construcziun dal pled e da la frasa (p. ex. definir cunfins da pleds ed il dumber da pleds en ina frasa); differentas structuras da suns da las differentas linguas en la classa (p. ex. melodia da la frasa); differentas scrittiras (p. ex. scrittira da maletgs).	
	c	» san cun instrucziun intercurir ina regla ortografica e la chapir cun agid (p. ex. s/sch, ch/tg, scriver grond e pitschen). » san nizzegiar lur enconuschientschas fonologicas per la reflexiun davart fenomens linguistics era en lur emprima lingua (p. ex. emprim sun dal pled, rima, silba).	
2	d	» san intercurir l'effect e la funcziun da pleds en frasas (p. ex. tge pleds pon ins laschar davent e tuttina chapir il text). » san intercurir cun agid ina regla ortografica (p. ex. c/z, separaziun da pleds, consonanza dubla). » san intercurir avantatgs e dischavantatgs da differents sistems da scrittira (p. ex. alfabet versus pictograms).	
	e	» san cumparegliar la lingua d'alfabetisaziun cun autras linguas da la classa quai che pertutga tratgs cuminaivels e differenzas tar la fonologia e tar la lexicologia.	
3	f	» san cumparegliar la lingua d'alfabetisaziun cun autras linguas da la classa quai che pertutga tratgs cuminaivels e differenzas en la structura da pleds e da frasas (p. ex. furmaziun dal plural è en il rumantsch ed en il franzos sumeglianta, la negaziun dal vallader è differenta da la negaziun sursilvana). » san intercurir differentas modas da scriver (p. ex. sms: cs) e descriver avantatgs e dischavantatgs. » san reflectar la muntada da reglas ortograficas.	

2. Ils scolars e las scolaras san duvrar expressiuns grammaticalas per l'analisa da structuras linguisticas e san applitgar lur savida davart la grammatica.

renviaments

R.5.C.2 Las scolaras ed ils scolars ...

1

a
- » san far emprimas experientschas cun las trais spezias da pleds principalas nomen, verb ed adjectiv.
- » san ch'i dat artitgels, numerals e particlas.
- » san ch'ins po conjugar verbs e che mintga verb ha in tschep.

2

b
- » san identifitgar nomens, verbs ed adjectivs tipics cun agid dal cuntegn (p. ex. il pled currer è in verb perquai ch'el descriva in'activitad).
- » san ch'i dat ils temps grammaticals preschent, imperfect e perfect.
- » san ch'i dat il tschep d'in pled e san furmar famiglias da pleds simplas.
- » san ch'i dat sco ulteriuras spezias differentas sorts da pronoms.

c
- » san identifitgar nomens, verbs ed adjectivs cun agid dad aspects formals.
- » san identifitgar, furmar ed applitgar ils temps grammaticals preschent, imperfect e perfect, plusquamperfect e futur.
- » san identifitgar l'infinitiv, la furma conjugada ed il particip perfect.
- » san identifitgar il tschep e furmar famiglias da pleds.
- » enconuschan ils verbs regulars, alternants (p. ex. clamar - el cloma) ed irregulars (p. ex. ir - el va).

d
- » san numnar differentas particlas che collian cuntegns en discurs e raquintaziun (p.ex. preposiziuns sco sut, sin; conjuncziuns sco e(d), u, sche).
- » san numnar differentas sorts da pronoms (p. ex. pronoms possessivs, pronoms persunals).
- » san identifitgar las particlas sco spezia da pleds nunvariabla.
- » han enconuschientschas davart l'indicativ, il cundiziunal, il conjunctiv en il discurs indirect.
- » san applitgar l'imperativ e la furma da curtaschia.
- » san duvrar meds d'agid per la lavur cun il verb.

3

e
- » san ch'il verb è ina part centrala da la frasa e che las ulteriuras parts dependan dal verb.
- » san ch'i dat differentas furmas da frasas (p. ex. frasas simplas, frasas cumponidas) e ch'ina frasa consista dad ina u pliras proposiziuns.
- » san ch'ina frasa consista da differentas parts e san eruir talas cun agid da l'emprova da spustada.
- » san identifitgar las singulas spezias da pleds (nomens, verbs, adjectivs, pronoms, particlas e sutgruppas da las particlas) e numnar tratgs tipics ed exempels per mintgina.
- » san cun agid dal test da spustada separar la frasa en differentas parts.
- » san identifitgar ed applitgar ils temps grammaticals plusquamperfect e futur.
- » san identifitgar ils modus grammaticals indicativ, conjunctiv, cundiziunal ed imperativ.
- » san cun agid da l'emprova da l'infinitiv eruir il subject.
- » san applitgar l'activ ed il passiv.

			renviaments
	f	» san identifitgar las differentas spezias da pleds. » san identifitgar las pli frequentas sutgruppas dals pronoms. » san differenziar il subject da l'object. » san identifitgar ils temps grammaticals preschent, imperfect, perfect, plusquamperfect e futur en in text. » san ch'i dat in futur II ed al san differenziar dal futur. » san ch'i dat tranter ils pronoms accumpagnaders e remplazzants. » san ch'i dat il gerundi. » san differenziar proposiziuns principalas da proposiziuns lateralas.	

			renviaments
	3.	**Ils scolars e las scolaras san applitgar lur savida davart reglas ortograficas en exercizis isolads ed en agens texts.**	
	R.5.C.3	Las scolaras ed ils scolars ...	
1			
	a	» san dir si cun sustegn l'alfabet.	
	b	» san dir si l'alfabet ordadora per consultar independentamain il vocabulari. » san segmentar e scriver ils pleds ch'els audan, era sche l'ortografia n'è betg adina correcta. » san memorisar la scripziun da pleds. » san ch'ins scriva grond nums da persunas e nums geografics.	
2	c	» san applitgar las reglas ortograficas da basa mintgamai senza excepziuns en exercizis isolads ed en agens texts, sche la regla è dada (p. ex. consonanza dubla, s/sch, ch/tg, c/z, accents, scriver grond u pitschen). » san eruir il tschep u la furma da basa d'in pled. » san differenziar vocals dals consonants. » san nizzegiar strategias per consultar vocabularis stampads ed electronics (p. ex. l'infinitiv dal verb per guardar suenter pleds en vocabularis).	
	d	» san applitgar las reglas ortograficas cun resguardar las excepziuns relevantas en exercizis isolads ed en agens texts, sche la regla è dada (p. ex. consonanza dubla, s/sch, ch/tg, c/z, accents, scriver grond u pitschen). » san applitgar las reglas da comma da basa (p. ex. en enumeraziuns). » san chattar tut ils pleds cun scripziun regulara en vocabularis stampads ed electronics.	
	e	» san ch'i dat pleds che tunan per rumantsch e tudestg tuttina, ma che vegnan scrits differentamain (p. ex. litteratura - Literatur, program - Programm, agressiv - aggressiv).	
3	f	» san applitgar las reglas d'interpunczion. » san consultar agids che sustegnan ina scripziun correcta (p. ex. vocabularis, pledari grond).	
	g	» san applitgar la regla da scriver grond e pitschen en cas spezials (p. ex. Cussegl grond, Val Müstair, Nov Testament). » san chattar tut ils pleds cun scripziun irregulara en vocabularis stampads ed electronics.	

R.6 Litteratura e cultura en il focus

A Preschentaziun da texts e reflexiun davart l'effect

			renviaments
	1.	**Scolaras e scolars san reproducir a moda creativa texts litterars, san discurrer davart texts e reflectar lur patratgs e sentiments en connex cun lur lectura.**	
R.6.A.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san s'approfundar cun agid da cudeschs da maletgs en istorgias prelegidas e raquintadas libramain. » san discurrer davart quai ch'els han legì u tadlà ed èn motivads d'adina puspè sa fatschentar cun cudeschs da maletgs, discs cumpacts e films.	
	b	» san far maletgs tar istorgias, als metter en connex cun las istorgias e raquintar singulas episodas da l'istorgia. » san descriver cun agid singulas figuras da l'istorgia e dar pled e fatg, tge ch'als plascha vi da singulas figuras u vi da l'istorgia en general. » san descriver tge ch'als plascha vi da las medias ch'els dovran gugent (p. ex. cudesch, televisiun, film, istorgia auditiva). » san dir tge istorgias ch'als plaschan e tgeninas betg. » san chantar e dir si chanzuns e versets a moda ludica.	
	c	» san reproducir istorgias u scenas a moda figurativa (p. ex. acziun, discurs) u cun dissegns (p. ex. figuras, lieus). » san visitar cun accumpagnament la biblioteca da la scola, chattar lur cudeschs preferids e nudar singuls aspects (p. ex. figuras, lieus) da las istorgias en in diari da lectura. » san communitgar lur experientschas persunalas da tadlar e leger a moda chapibla als auters.	
	d	» san sa referir en in discurs al text, san circumscriver tge ch'els han legì u udì e s'occupeschan quatras cun il text. » san s'occupar da cudeschs e texts litterars ch'als na plaschan betg a prima vista e schlargian uschia lur repertori da leger.	
2	e	» san s'imaginar ed identifitgar la moda da vesair da singulas figuras, quai per exempel tras giugar las figuras u raquintar l'istorgia ord perspectiva d'ina figura. » san cun sustegn formular en in discurs lur atgna moda e maniera da leger in text litterar. » san descriver tge effect che singulas figuras, lieus u acziuns han sin els.	
	f	» san identifitgar tratgs essenzials da las figuras, da lieus ed acziuns en istorgias u singulas scenas adattadas a lur vegliadetgna e san preleger ellas a moda creativa, preschentar a moda figurativa, a scrit u cun dissegns. » mussan prontezza da sa barattar davart las differentas experientschas da leger, vesair e tadlar in text litterar adattà a lur vegliadetgna. » san sa referir al text litterar cun formular lur chapientscha da text.	
	g	» san formular en il discurs litterar lur chapientscha da singuls elements dal text e sa refereschan al text litterar. » san scriver agens texts sin fundament da models da texts litterars u entschattas da texts. » san recumandar ad auters cudeschs e texts litterars ch'als plaschan e san quatras explitgar lur gust preferì da leger.	

			renviaments
3	h	» chapeschan la structura d'in text litterar uschia ch'els san metter en ina successiun logica singulas passaschas dal text. » san s'imaginar ed identifitgar la vista interna ed ils patratgs da figuras en situaziuns cleras (p. ex. cun scriver in monolog intern). » san reflectar a bucca u en scrit lur patratgs e sentiments ch'els han durant s'occupar cun in text litterar e san quatras explitgar pertge ch'in text correspunda a lur gust preferì da leger u betg. » san en in discurs formular tge ch'els han chapì ed approfundar questa chapientscha en il dialog cun auters.	
	i	» san chattar infurmaziuns realas ed/u istoricas en in cudesch, san las cumparegliar cun autras funtaunas e san preschentar il resultat da la cumparegliaziun. » san sin fundament d'in model d'in text litterar scriver sezs in text cun ils tratgs correspundents. » san metter en dumonda u relativar lur emprima chapientscha d'in text litterar e vesan ch'auters chapeschan in text litterar a moda differenta.	
	j	» san descriver a moda detagliada sa referind al cudesch tge effect che singulas figuras, lieus u acziuns han sin els. » san s'imaginar ed identifitgar la vista interna, ils patratgs e motivs per l'agir da las figuras (p. ex. cun laschar scriver in'istorgia or da vista d'ina figura u cun laschar explitgar la figura sia vista en ina brev u en il diari). » san declerar daco u tge ch'els chapeschan respectivamain na chapeschan betg cun sa referir al text litterar.	

R.6 Litteratura e cultura en il focus

B Savida davart geners, furmas da texts, auturAs e lur ovras

			renviaments
	1.	**Ils scolars e las scolaras enconuschan tratgs essenzials da furmas da texts e da geners litterars. Els enconuschan singulas auturas ed auturs ed intginas da lur ovras e san metter lur savida en connex cun il temp.**	LE2GR.6.A.1
R.6.B.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san vegnir attents cun agid a singuls tratgs d'istorgias sco l'entschatta e la fin e cuntegns tipics. » san ch'ils texts litterars èn vegnids scrits dad auturas u auturs.	
	b	» enconuschan historias da differentas auturas e da differents auturs. » san attribuir exempels tipics (p. ex. da cudeschs da maletgs) als geners da las paraulas, dals comics, da las poesias, da las engiavineras e da las chanzuns. » enconuschan en contexts tipics singuls tratgs da differents geners (p. ex. l'entschatta e la fin d'ina paraula).	
2	c	» san s'occupar da singulas auturas u singuls auturs rumantschs impurtants ed intginas da lur ovras principalas.	
	d	» san metter en relaziun il text e la biografia da l'autur. » san numnar singuls tratgs tipics dal cuntegn, da la furma e da la lingua da texts narrativs (p. ex. paraula, ditga, fabla, raquint, comic), texts lirics (p. ex. tact, strofa, refrain) e dramatics (p. ex. gieu auditiv, film).	
	e	» san s'occupar d'istorgias da differents temps.	
3	f	» san numnar impurtants auturs e lur ovras e chapeschan lur muntada per la lingua e cultura rumantscha. » san numnar tratgs tipics da cuntegn, furma e lingua da texts narrativs (p. ex. istorgia, roman) e da texts lirics (p. ex. ballada) e san chattar e marcar quests tratgs tipics en texts.	
	g	» san numnar differentas ovras d'auturas ed auturs da differents temps ed als metter parzialmain en relaziun cun lur temp. » enconuschan ils geners epica, lirica e dramatica e san mussar e explitgar tratgs e differenzas tipicas.	

R.6 Litteratura e cultura en il focus

C Analisa e sintesa

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars vesan che texts litterars èn vegnids concepids a moda cunscienta areguard lur cuntegn, furma e lingua per crear in effect estetic. Els san nizzegiar questa savida per crear agens texts.**	
R.6.C.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» enconuschan e chapeschan maletgs ed illustraziuns a moda realistica.	
	b	» san sa metter en la situaziun da l'istorgia e la resentir sco reala. » san recitar vers, rimas ed entiras poesias a moda ritmica, enconuschan e san giudair tact e ritmus sco elements lirics.	
	c	» enconuschan e chapeschan differentas figuras, l'atmosfera da differents lieus, differenta tensiun d'acziuns. » san s'occupar sulets u en cumpignia da texts litterars ch'èn adattads a lur vegliadetgna.	
	d	» san cun agid enconuscher e chapir differentas perspectivas da figuras prototipicas (p. ex. bun/nausch, tup/perdert) e san giuditgar las figuras tenor questas simplas categorias.	
2	e	» vesan independentamain simpels tratgs formals e linguistics da texts litterars (p. ex. rima, vers, strofa, schelta da pleds) e san cun agid identifitgar lur effect ed al descriver.	
	f	» san s'occupar da la valur da texts litterars, sch'els enconuschan il muster dal text (p. ex. cudesch, text auditiv, film, cd-rom). » vesan particularitads da texts ficziunals e realistics e als san analisar sin fundament da lur cuntegn (p. ex. tensiun, figuras, acziun e lieus), furma (p. ex. rima, schema, structura) e lingua (p. ex. schelta da pleds specifica, variaziuns, repetiziuns).	NUS.9.4.c
	g	» vesan ed enconuschan differenzas tranter l'emprima muntada e la muntada metaforica da messadis, acziuns e figuras, san giuditgar las figuras e lur agir cun las categorias gist/malgist.	
3	h	» san s'occupar da texts che na tutgan betg tar lur lectura da mintgadi. » enconuschan differents texts litterars (p. ex. text auditiv, film) e vesan en texts principis da creaziun clers u usitads areguard il cuntegn (p. ex. crear tensiun, fil cotschen da l'acziun, motivs, muntada simbolica). » vesan e chapeschan differentas intenziuns da ficziun e realitad era en istorgias pli cumplexas (p. ex. raquint, roman), san reflectar lur effect sin la lectura dals texts.	
	i	» san surpigliar perspectivas tipicas da figuras litteraras e san reflectar lur agen process da chapientscha. » san analisar la moda da discurrer da las figuras per chapir pli detagliadamain figuras e lur motivs. » san identifitgar principis formals (p. ex. structura da texts narrativs curts e da poesias) e linguistics (p. ex. stazi da pleds, sintaxa).	

R.6 D Litteratura e cultura en il focus

Savida davart cultura rumantscha

			renviaments
		1. Las scolaras ed ils scolars enconuschan las particularitads da lur atgna cultura, las stiman e vegnan sensibilisads per la diversitad intraculturala.	
	R.6.D.1	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san s'occupar cun chanzuns, versets, tschaveras ed usits tipics da l'atgna regiun rumantscha.	
2	b	» enconuschan tratgs tipics da l'architectura ed ovras artisticas da l'atgna regiun rumantscha.	
3	c	» chapeschan la muntada, vesan l'impurtanza da l'ierta culturala rumantscha (p. ex. chanzuns, usits, art) e la san cumparegliar cun l'ierta da culturas vischinas. » san s'occupar da la cultura actuala rumantscha (p. ex. scena da musica, paginas d'internet). » san ch'i dat differentas instituziuns che dovran, promovan e tgiran la lingua rumantscha (p. ex. Lia Rumantscha, DRG, RTR, ANR). » san ch'i dat differents idioms e rumantsch grischun e san en tge regiuns ch'ils idioms vegnan discurrids. » san en tge domenas che rumantsch grischun vegn duvrà. » enconuschan paginas d'internet da la cultura rumantscha.	
	d	» san numnar persunalitads e fatgs ch'èn centrals per il svilup e l'istorgia dal rumantsch. » vesan la preschientscha e muntada dal rumantsch en nums da persunas e lieus. » enconuschan chanzuns, versets, tschaveras ed usits tipics dad autras regiuns rumantschas.	

Tudestg en scolas rumantschas

DR.1 Hören

A Monologische und dialogische Texte hören und verstehen.

renviaments

1. Die Schülerinnen und Schüler können verschiedenartige Hörtexte und Gespräche verstehen (Sachtexte, ästhetische Texte, Texte im Schulalltag, Gespräche im Kontakt mit Deutsch sprechenden Personen).

Grundlage: 1. Fremdsprache Deutsch

DR.1.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

2

1a A 1.1	» können vertraute Wörter, ganz einfache Informationen, einfache Aufgaben und Anleitungen verstehen, wenn deutlich gesprochen wird und wenn Illustrationen oder Gestik und Mimik dabei helfen (z.B. Reim, Kinderlied, Anweisung). » können einfache und häufige Ausdrücke und Fragen zur eigenen Person verstehen (z.B. Name, Wohnort).
1b A 1.2	» können sich bei einfachen kurzen Texten eine Vorstellung vom Inhalt machen, wenn der Text mit Illustrationen oder Gestik unterstützt wird (z.B. Trickfilm, Theaterszene, Lied). » können einfachen kurzen Texten grundlegende Informationen entnehmen, wenn langsam, deutlich und mit Pausen gesprochen wird (z.B. Spielanleitung, kleines Experiment). » können kurze Gespräche über vertraute Themen verstehen, wenn langsam und deutlich gesprochen wird (z.B. Schule, Familie, Freizeit).
1c A 2.1	» können in einfachen kurzen Texten zu vertrauten Themen die Hauptinformation oder Einzelinformationen verstehen, wenn langsam und deutlich gesprochen wird (z.B. Geschichte). » können in kurzen, einfachen und klaren Durchsagen die Hauptinformation oder Einzelinformationen verstehen (z.B. Wettervorhersage, Sportresultat). » können aus kurzen Mitteilungen zu vertrauten Themen einfache Informationen entnehmen, wenn langsam und deutlich gesprochen wird (z.B. Wegbeschreibung).
1d A 2.2	» können in Beiträgen über vertraute Themen verstehen, worum es geht, wenn langsam und deutlich gesprochen wird (z.B. Vortrag, Reportage, Filmszene). » können einfache Mitteilungen, Anweisungen und Erklärungen verstehen (z.B. Anleitung zu einem Experiment, einfache Gebrauchsanweisung), die man ihnen persönlich gibt. » können in längeren Gesprächen über vertraute Themen meistens verstehen, worum es geht, wenn deutlich gesprochen wird (z.B. Interview, Telefongespräch, persönliche Begegnung).
1e B 1.1	» können längere Gespräche und Texte über vertraute Themen (z.B. Trendsportart, Markenartikel) in groben Zügen verstehen, wenn langsam und deutlich gesprochen wird oder wenn Passagen mehrmals gehört werden können (z.B. Hörbuch, Diskussion, Fernsehsendung). » können längeren Texten über vertraute Themen folgen und wichtige Informationen heraushören, wenn relativ langsam und deutlich gesprochen wird (z.B. Nachricht, Interview, Vortrag).

3

1f B 1.2	» können dem Inhalt von längeren Gesprächen und Texten, die sie interessieren, folgen und ihn im Grossen und Ganzen verstehen, wenn deutlich gesprochen wird (z.B. Reportage, Diskussion, Dialog in einem Film). » können detaillierte Anweisungen genau verstehen (z.B. Spielanleitung). » können klare und unkompliziert aufgebaute Texte über einigermassen vertraute Themen folgen (z.B. Präsentation, Hörbuch).

Grundlage: Schulsprache Deutsch

DR.1.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

2	2a	» können Hörtexten folgen, naheliegende implizite Informationen erschliessen und kurze Szenen nachspielen. » können vertraute Kommunikationssituationen, die Absichten der Sprechenden und die emotionale Wirkung von Gehörtem einschätzen.
3	2b	» können unter Anleitung wichtige, auch implizite Informationen eines Hörtextes verstehen und wiedergeben (z.B. Bericht, Vortrag, Hörspiel). » können sich in einem Gespräch mit unbekannten Erwachsenen (in einem Vorstellungsgespräch, Schnupperlehre) auf die Person und die Situation einstellen. » können in Diskussionen und Debatten das Gesprächsverhalten und die darin liegende Strategie der anderen einschätzen.

DR.1 Hören
B Strategien

			renviaments
		1. Die Schülerinnen und Schüler können Hörstrategien einsetzen und reflektieren. Dabei nutzen sie auch in anderen Sprachen aufgebaute Strategien.	LE3GR.1.B.1
		Grundlage: 1. Fremdsprache Deutsch	
	DR.1.B.1	Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» können unter Anleitung bekannte Hörstrategien aus Romanisch und anderen Sprachen transferieren und einsetzen (z.B. Illustrationen nutzen, mehrfach hören, auf Geräusche, Satzmelodie, Gestik und Mimik achten). » können unter Anleitung mitteilen, welche Hörstrategien hilfreich sind.	R.1.A.1.d R.1.A.1.e
	b	» können einzelne Wörter heraushören, die aus anderen Sprachen bekannt sind (z.B. Parallelwörter, bekannte Wörter, Namen, Zahlen).	R.1.B.1.d R.1.B.1.e
	c	» können Hörstrategien einsetzen, wenn sie dabei teilweise unterstützt werden, und sich über deren Nutzen austauschen. (z.B. Vorwissen aktivieren, Thema erkennen, auf Bekanntes achten, schriftlichen Begleittext nutzen).	R.1.B.1.c R.1.B.1.d R.1.B.1.e
3	d	» können beurteilen, welche Hörstrategien, auch aus anderen Sprachen, für sie hilfreich sind und diese einsetzen (z.B. auf Bekanntes, Geräusche und Bilder achten, Gestik und Verhalten der Sprecherin/des Sprechers beobachten).	R.1.A.1.f R.1.B.1.e R.1.B.1.f
	e	» können Hörstrategien zunehmend selbstständig einsetzen (z.B. mehrfach hören, Vorwissen aktivieren, Thema erkennen, unbekannte Wörter erschliessen, Satzbedeutung ableiten).	R.1.B.1.f

DR.1 Hören
C Sprachmittlung

			renviaments
		1. Die Schülerinnen und Schüler können Inhalte von Gesprächen und Hörtexten auf Deutsch verstehen und sinngemäss ins Romanische übertragen.	
		Grundlage: 1. Fremdsprache Deutsch	
	DR.1.C.1	Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» können die Hauptaussagen aus kurzen und einfachen Mitteilungen (z.B. auf Anrufbeantworter, Arbeitsanweisung) verstehen und sinngemäss mündlich oder schriftlich auf Romanisch wiedergeben.	
	b	» können in einem einfachen Gespräch mit einer Deutsch sprechenden Person einfache, kurze Fragen und Informationen zur Person oder zu alltäglichen Situationen verstehen und sinngemäss mündlich auf Romanisch wiedergeben (z.B. Herkunft, Hobby, Interessen). Voraussetzung ist, dass diese Person deutlich spricht. » können Einzelinformationen von Lautsprecherdurchsagen und Mitteilungen (z.B. Verspätungsmeldung, Hausaufgabe, Fernsehnachricht) sowie die Hauptaussagen eines kurzen Interviews verstehen und sinngemäss mündlich oder schriftlich auf Romanisch wiedergeben. Voraussetzung ist, dass langsam und deutlich gesprochen wird und es sich um ein vertrautes Thema handelt.	
	c	» können längere, klar aufgebaute Gespräche und Hörtexte zu Themen des Alltagslebens verstehen und die Hauptaussagen oder Einzelinformationen sinngemäss mündlich oder schriftlich auf Romanisch wiedergeben (z.B. Interview, Treffen mit Partnerklasse).	
3	d	» können in einem einfachen Gespräch mit einer Deutsch sprechenden Person einfache, kurze Fragen und Informationen zur Person oder zu alltäglichen Situationen verstehen und sinngemäss mündlich auf Englisch wiedergeben (z.B. Herkunft, Hobby, Interessen). Voraussetzung ist, dass die Deutsch sprechende Person deutlich spricht und bereit ist zu helfen.	

DR.2 Lesen
A Texte lesen und verstehen

			renviaments
		1. Die Schülerinnen und Schüler können verschiedenartige Texte lesen und verstehen (Sachtexte, ästhetische Texte, Texte im Schulalltag, Texte im Kontakt mit Deutsch sprechenden Personen).	
		Grundlage: 1. Fremdsprache Deutsch	
	DR.2.A.1	Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a A 1.1	» können einzelne Ausdrücke mithilfe von Illustrationen verstehen (z.B. Flyer, Bilderrätsel, Reim). » können in ganz einfachem Informationsmaterial oder kurzen Mitteilungen (z.B. Schild, Plakat, Postkarte) grundlegende Informationen finden und verstehen (z.B. Ort, Zeit). » können kurze, wiederkehrende Anweisungen verstehen (z.B. im Lehrmittel).	
	b A 1.2	» können einfache, kurze Texte mithilfe von Illustrationen verstehen (z.B. Bildergeschichte, Comic). » können Informationsmaterialien grundlegende Aussagen entnehmen (z.B. Angebot, Preis in Werbetext). » können einfachen, kurzen Mitteilungen folgen (z.B. SMS, Einladung, Arbeitsanweisung).	
	c A 2.1	» können einer kurzen, klar aufgebauten Geschichte in groben Zügen folgen, wenn das Thema vertraut ist (z.B. Handlung, wichtigste Akteure oder Figuren). » können aus kurzen, klar aufgebauten Texten zu vertrauten Themen grundlegende Informationen entnehmen (z.B. Liste, Kochrezept, Portrait, Limerick). » können in einfachen persönlichen Nachrichten konkrete Mitteilungen verstehen (z.B. E-Mail, Chat).	
	d A 2.2	» können in klar strukturierten Texten die Hauptinformation oder Einzelinformationen verstehen, wenn das Thema vertraut ist (z.B. Geschichte, Reportage, Vorschrift). » können einfache kurze Anleitungen befolgen, wenn die Schritte illustriert sind (z.B. Experiment, Spiel, Rezept). » können einfache persönliche Texte über vertraute Dinge verstehen (z.B. Brief, Blog).	
	e B 1.1	» können unterschiedlich langen Texten zu Themen, die sie interessieren, folgen (z.B. vereinfachter literarischer Text, Buchbesprechung, Reportage). » können klar strukturierten Hinweisen wichtige Informationen entnehmen (z.B. Bedienungsanleitung). » können in unkomplizierten Texten zu Themen, die sie interessieren oder zu denen sie Vorkenntnisse haben, die Hauptaussagen verstehen (z.B. Reisebericht, Briefaustausch).	
3	f B 1.2	» können Texte im Wesentlichen verstehen, wenn das Thema vertraut ist (z.B. Auszug aus einem Jugendbuch, Liedertext, unkomplizierter Sachtext). » können klaren schriftlichen Anleitungen folgen (z.B. Lernprojekt, Gerätebedienung, Spiel). » können in einfachen argumentativen Texten die zugrunde liegende Meinung oder Haltung erkennen (z.B. Blogeintrag).	

DR.2 Lesen
B Strategien

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können Lesestrategien einsetzen und reflektieren. Dabei nutzen sie auch in anderen Sprachen aufgebaute Strategien.**	LE3GR.2.B.1
		Grundlage: 1. Fremdsprache Deutsch	
DR.2.B.1		Las scolaras ed ils scolars …	
2	a	» können unter Anleitung erste Lesestrategien aus Romanisch und anderen Sprachen transferieren und einsetzen (z.B. Illustrationen nutzen, Bilder und Titel betrachten, Text durch W-Fragen erschliessen, Unbekanntes nachschlagen). » können unter Anleitung mitteilen, welche Lesestrategien hilfreich sind.	R.2.B.1.e
	b	» können einzelne Wörter erkennen, die aus anderen Sprachen bekannt sind (z.B. Parallelwörter, bekannte Wörter, Namen, Zahlen).	R.2.B.1.e R.2.B.1.f
	c	» können Lesestrategien einsetzen, wenn sie dabei teilweise unterstützt werden, und sich über deren Nutzen austauschen (z.B. Vorwissen aktivieren, Thema erkennen, Unbekanntes erschliessen, wiederholtes Lesen, verschiedene Informationsquellen nutzen).	R.2.B.1.e R.2.B.1.f
3	d	» können beurteilen, welche Lesestrategien, auch aus anderen Sprachen, für sie hilfreich sind und diese einsetzen (z.B. Vorwissen aktivieren, Bilder und Titel betrachten, Thema erkennen, Bekanntes und Parallelwörter erkennen, Schlüsselwörter erkennen, Unbekanntes erschliessen, verschiedene Informationsquellen nutzen).	R.2.B.1.e
	e	» können Lesestrategien zunehmend selbstständig einsetzen (z.B. Informationen aus der Textstruktur nutzen, Kernaussagen markieren, Thema erkennen, Bedeutungen aus dem Kontext ableiten, internationale Wörter finden).	R.2.B.1.h

DR.2 Lesen
C Sprachmittlung

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können Inhalte schriftlicher Texte auf Deutsch verstehen und sinngemäss ins Romanische übertragen.**	
		Grundlage: 1. Fremdsprache Deutsch	
DR.2.C.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» können die Hauptaussagen aus kurzen und einfachen Mitteilungen (z.B. Schild, Plakat) verstehen und sinngemäss mündlich oder schriftlich auf Romanisch wiedergeben.	
	b	» können die Hauptaussagen oder Einzelinformationen aus einfachen, kurzen Texten verstehen und sinngemäss mündlich oder schriftlich auf Romanisch wiedergeben (z.B. E-Mail, Sachtext, Liedtext). Voraussetzung ist, dass es sich um vertraute Themen handelt (z.B. Schule, Freizeit, Tiere).	
	c	» können längere, klar aufgebaute Texte zu Themen des Alltagslebens verstehen und die Hauptaussagen oder Einzelinformationen sinngemäss mündlich oder schriftlich auf Romanisch wiedergeben (z.B. Internetseite, Artikel, Geschichte).	
3	d	» können die Hauptaussagen oder Einzelinformationen aus einfachen, kurzen Texten verstehen und sinngemäss schriftlich auf Englisch wiedergeben (z.B. Sachtext, E-Mail). Voraussetzung ist, dass es sich um vertraute, konkrete Themen handelt.	

DR.3 Sprechen
A Dialogisches Sprechen

1. Die Schülerinnen und Schüler können an verschiedenen Gesprächen teilnehmen (über Sachthemen, über ästhetische Themen, im Schulalltag, mit Deutsch sprechenden Personen).

renviaments

Grundlage: 1. Fremdsprache Deutsch

DR.3.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

2	1a A 1.1	» können mit ganz einfachen Worten Kontakt aufnehmen und sich verständigen (z.B. sich begrüssen, verabschieden, bedanken, etwas bestellen).	
	1b A 1.2	» können sich in vertrauten Situationen auf einfache Art verständigen, wenn die Gesprächspartner/innen Rücksicht nehmen und behilflich sind (z.B. Spiel, Freizeit, Schule). » können einfache Fragen zu vertrauten Themen stellen und mit einzelnen Wörtern, Ausdrücken oder kurzen Sätzen antworten (z.B. Zeit, Befinden, Farbe).	
	1c A 2.1	» können in alltäglichen Situationen mit einfachen Worten Informationen austauschen und einholen (z.B. Rollenspiel, Gruppenarbeit). » können zu vertrauten Themen einfache Fragen stellen und beantworten, kurz etwas dazu sagen oder auf Gesagtes reagieren (z.B. Unterricht, Einkauf).	
	1d A 2.2	» können einfache Aussagen zu vertrauten Themen machen und darauf reagieren (z.B. etwas erklären, Verständnis prüfen). » können zu alltäglichen Aktivitäten Fragen stellen und beantworten (z.B. Freizeit, Reisen, Unterricht). » können ausdrücken, ob sie einverstanden sind oder lieber etwas anderes möchten (z.B. Vorschlag, Abmachung). » können vertraute Personen um einen Gefallen bitten und auf Bitten reagieren (z.B. etwas ausleihen, Wunsch äussern).	
	1e B 1.1	» können zu vertrauten Themen auf einfache Art Informationen austauschen (z.B. Mode, Film, Musik). » können ihre Meinung sagen und nach der Meinung von anderen fragen (z.B. Diskussion, Interview, Gruppenarbeit). » können einfache Telefongespräche führen.	
3	1f B 1.2	» können mit Gleichaltrigen längere Gespräche über gemeinsame Interessen führen, falls diese sich um gegenseitiges Verstehen bemühen (z.B. Ferienbekanntschaft, Austauschpartner/in). » können spontan Fragen stellen zu besonderen Ereignissen oder Erlebnissen (z.B. Ferien, Fest, Unfall). » können in Diskussionen oder bei Entscheidungen die eigene Haltung argumentativ einbringen, Vorschläge machen und die Meinungen anderer kurz kommentieren (z.B. Projektarbeit, Wahl der Lektüre, Streitgespräch). » können sich in alltäglichen Situationen beschweren (z.B. im Restaurant).	

Grundlage: Schulsprache Deutsch

DR.3.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

2	2a	» können die Aufmerksamkeit unter erschwerten Bedingungen auf die sprechende Person und deren Beitrag richten (z.B. am Telefon, Geräuschkulisse, mehrere Sprechende, undeutliche Aussprache).
	2b	» können nonverbale Mittel (z.B. Gestik, Mimik, Körperhaltung) und paraverbale Mittel (z.B. Intonation, Sprechfluss) deuten und in Gesprächen anwenden. » können eine Gruppenarbeit leiten, wenn dafür klare Anweisungen vorliegen (z.B. Zeit einhalten, Resultate festhalten).
	2c	» können in Konsens- und Konfliktgesprächen ihre eigene Meinung mithilfe von verbalen, para- und nonverbalen Mitteln andeuten und von sich aus mit einem Argument stützen. » können zu einfachen Themen in kurzen Gesprächen die Moderation übernehmen.
3	2d	» kennen wichtige Aspekte eines Vorstellungsgesprächs (z.B. Ablauf, Auftreten, Gesprächsregeln) und können diese in einem gespielten Vorstellungsgespräch anwenden.
	2e	» können das Zusammenspiel von Verbalem (mit Worten), Nonverbalem (z.B. Gestik, Mimik) und Paraverbalem (z.B. Intonation) in Alltagssituationen gestalten. » können Gesprächsbeiträge und Argumente aufgreifen und ihre eigenen Argumente darauf beziehen. » können mithilfe von Leitfragen und mit Unterstützung ein Vorstellungsgespräch so vorbereiten, dass sie sich zielorientiert ausdrücken (z.B. Betriebs-, Berufskenntnisse, eigene Interessen).
	2f	» können sich in einem gespielten Vorstellungsgespräch überzeugend präsentieren und Antworten auf unerwartete Fragen finden.

DR.3 Sprechen
B Monologisches Sprechen

			renviaments
		1. Die Schülerinnen und Schüler können zu verschiedenen Themen und in unterschiedlichen Situationen zusammenhängend sprechen (über Sachthemen, über ästhetische Themen, über Themen und Abläufe im Schulalltag, im Kontakt mit Deutsch sprechenden Personen).	
		Grundlage: 1. Fremdsprache Deutsch	
DR.3.B.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a A 1.1	» können alltägliche und vertraute Dinge benennen (z.B. Schulgegenstände, Esswaren). » können mit einfachen Worten über sich selber sprechen (z.B. Name, Alter, Befindlichkeit). » können einfache kurze Reime vortragen.	
	b A 1.2	» können grundlegende Informationen über sich und vertraute Personen geben (z.B. Herkunft, Freunde). » können sich über Vorlieben und Abneigungen zu sehr vertrauten Themen äussern (z.B. Essen, Farben, Kleidung). » können einfache Lieder mitsingen.	
	c A 2.1	» können sehr vertraute Themen in einem kurzen vorbereiteten Vortrag präsentieren (z.B. Hobby, Tiere, Musik). » können Menschen, Gegenstände und Abläufe auf einfache Weise beschreiben (z.B. Aussehen, Tagesablauf, Weg). » können sagen, was sie gut können, was weniger gut (z.B. Schule, Sport). » können ein einfaches, kurzes Gedicht vortragen (z.B. Haiku, Rap).	
	d A 2.2	» können kurze Gechichten erzählen, indem sie die Ereignisse aneinanderreihen. » können ihre persönlichen Meinungen, Vorlieben und Vermutungen mit einfachen Worten äussern und begründen (z.B. Musik, Buch, Regeln). » können vertraute Dinge und Sachverhalte kurz beschreiben (z.B. Tier, Feiertag, Umgebung). » können mit einfachen Worten alltägliche Ereignisse und persönliche Erfahrungen beschreiben und kurz begründen, was ihnen gefällt und was weniger (z.B. Ausflug, Party).	
	e B 1.1	» können Geschichten nacherzählen und ihre Meinung dazu äussern (z.B. Film, Buch). » können ihre Ansichten, Vermutungen und Pläne kurz erklären und begründen (z.B. Ausflug, Reise). » können über alltägliche Themen mit einfachen Worten ihre Meinung äussern und begründen (z.B. Taschengeld).	
3	f B 1.2	» können mit Unterstützung selbst gewählte Sachthemen präsentieren (z.B. Ereignis, Sachvortrag). » können ihre Meinung mitteilen und begründen (z.B. Berufswünsche). » können detailliert erklären, wie man etwas macht, was sie selbst gut können (z.B. Arbeitsschritte bei Projektarbeit, kochen). » können zu persönlichen Erlebnissen ihre Gefühle beschreiben und begründen.	

DR.3 Sprechen
C Strategien

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können Strategien einsetzen und reflektieren, um das Sprechen zu steuern. Dabei nutzen sie auch in anderen Sprachen aufgebaute Strategien.**	LE3GR.3.C.1
		Grundlage: 1. Fremdsprache Deutsch	
DR.3.C.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» können unter Anleitung erste Sprechstrategien aus Romanisch und anderen Sprachen transferieren und einsetzen (z.B. Gesprächspartner beobachten, Gestik und Mimik einsetzen, Nichtverstehen signalisieren, Redewendungen und wiederkehrende Wortkombinationen (sog. Chunks) nutzen). » können unter Anleitung mitteilen, welche Sprechstrategien hilfreich sind.	R.1.C.1.b R.3.B.1.d
	b	» können Sprechstrategien einsetzen, wenn sie dabei teilweise unterstützt werden, und sich über deren Nutzen austauschen (z.B. zur Erstsprache wechseln, Verstehen oder Nichtverstehen signalisieren, Textbausteine und Notizen nutzen). » können Strukturierungshilfen für eine Kurzpräsentation nutzen (z.B. vorgegebene Textbausteine, Ablauf, Mindmap, Stichworte).	R.1.C.1.c R.3.B.1.d R.3.B.1.e
	c	» können Sprechhemmungen überwinden, bei Bedarf mit Unterstützung, und dabei Fehler als Lerngelegenheiten nutzen.	R.1.C.1.e R.3.B.1.e
3	d	» können Sprechstrategien einsetzen, um eine bessere Wirkung ihrer Gesprächsbeiträge zu erzielen (z.B. um Wiederholung bitten, Umschreibungen und Stichwörter nutzen, im Selbstgespräch üben). » können beurteilen, welche Sprechstrategien für sie hilfreich sind und welche sie aus anderen Sprachen übertragen können.	R.1.C.1.e R.3.B.1.e R.3.C.1.d
	e	» können Sprechstrategien zunehmend selbstständig einsetzen (z.B. formelhafte Wendungen zur Gesprächssteuerung einsetzen, andere zur Beteiligung auffordern, nachfragen, um Bestätigung bitten). » können einige Fehler, die beim freien Sprechen auftreten, erkennen und sich selber korrigieren.	R.1.C.1.e R.3.B.1.e R.3.B.1.g R.3.C.1.d R.3.C.1.e R.3.C.1.h

DR.3 Sprechen
D Sprachmittlung

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können Inhalte aus Gesprächen, Hörtexten oder schriftlichen Texten auf Romanisch sinngemäss auf Deutsch übertragen.**	
		Grundlage: 1. Fremdsprache Deutsch	
DR.3.D.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» können die Hauptaussagen aus kurzen, einfachen schriftlichen Mitteilungen auf Romanisch (z.B. Schild, Plakat, SMS) sinngemäss auf Deutsch wiedergeben.	
	b	» können aus einem einfachen Gespräch mit einer Romanisch sprechenden Person einfache, kurze Fragen und Informationen zur Person oder zu alltäglichen Situationen sinngemäss auf Deutsch wiedergeben (z.B. Herkunft, Hobby, Interessen). » können Lautsprecherdurchsagen und kurze mündliche Mitteilungen auf Romanisch mit einfachen Sätzen und Wendungen sinngemäss auf Deutsch wiedergeben (z.B. Verspätungsmeldung, Wetterbericht). » können die Hauptaussagen oder Einzelinformationen aus einfachen und kurzen schriftlichen Texten auf Romanisch (z.B. E-Mail, Prospekt, Veranstaltungsprogramm) sinngemäss auf Deutsch wiedergeben. Voraussetzung ist, dass es sich um vertraute Themen handelt (z.B. Schule, Freizeit, Tiere).	
	c	» können die Hauptaussagen oder Einzelinformationen aus einem längeren, klar aufgebauten Gespräch mit einer Romanisch sprechenden Person sowie aus Hörtexten oder schriftlichen Texten auf Romanisch (z.B. Treffen mit Partnerklasse, Geschichte, Sachtext) sinngemäss auf Deutsch wiedergeben. Voraussetzung ist, dass es sich um vertraute Themen handelt.	
3	d	» können in einer Gesprächssituation zwischen einer deutsch- und einer englischsprachigen Person sinngemäss vermitteln (z.B. einfache, kurze Fragen und Informationen zur Person oder zu alltäglichen Situationen).	

DR.4 Schreiben
A Schriftliche Texte verfassen

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können verschiedene Texte verfassen (Sachtexte, ästhetitsche Texte, Texte im Schulalltag, im schriftlichen Kontakt mit Deutsch sprechenden Personen). Dabei stützen sie sich auf die in Romanisch gelernten Kenntnisse über Textsorten und Strategien, um Ideen zu finden und das Schreiben zu planen.**	
		Grundlage: 1. FS Deutsch und Schulsprache Deutsch	
	DR.4.A.1	Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a A 1.1	» können mit bekannten Wörtern Listen erstellen und Bilder beschriften (z.B. Leporello, Checkliste). » können Formulare mit persönlichen Angaben ergänzen (z.B. Anmeldung). » können in kurzen, einfachen Sätzen Informationen über sich selbst geben (z.B. Name, Wohnort, Alter).	
	b A 1.2	» können von einer Geschichte die wichtigsten Elemente festhalten (z.B. Cluster, Mindmap). » können mit einfachen Worten alltägliche Situationen und Gegenstände beschreiben (z.B. Farbe, Grösse, Material). » können mit einfachen Worten Informationen über sich selbst oder vertraute Personen und Sachverhalte verfassen (z.B. Familie, Zimmer, Hobby). » können ganz einfache Mitteilungen und Fragen formulieren (z.B. Einladung, SMS, Notiz).	
	c A 2.1	» können mit sprachlichem Support (z.B. Redewendungen, wiederkehrende Wortkombinationen (sog. Chunks)) einfache Geschichten beginnen oder zu Ende führen. » können sich einfache Notizen machen und kurze Mitteilungen verfassen (z.B. Sachverhalt, Wegbeschreibung zu Skizze, Einladung). » können mit einfachen Sätzen und Ausdrücken über vertraute Gegenstände und Personen berichten (z.B. Tagesablauf, Portrait, Aktivität).	
	d A 2.2	» können mit einfachen Sätzen kurze Geschichten erzählen (z.B. zu einer Bildergeschichte). » können in einfachen Sätzen darüber berichten, was wann und wo geschehen ist (z.B. Erlebnis). » können Gleichaltrige auf einfache Weise über sich selbst oder alltägliche Dinge informieren und auf solche Informationen reagieren (z.B. Wandzeitung, Anzeige).	
	e B 1.1	» können einfache Texte über vertraute Themen zusammenfassen und ihre Meinung dazu äussern (z.B. Buch- oder Filmbesprechung). » können in einfachen zusammenhängenden Texten über ein Ereignis berichten (z.B. Reisebericht, Experiment, kultureller Anlass). » können vertraute Themen mit kurzen Texten und Bildern darstellen (z.B. Poster, Blogeintrag, Schülerzeitung).	
3	f	» können vorgegebene Wörter als Formulierungshilfen nutzen und so ihren produktiven Wortschatz erweitern. » können ihre Gedanken und Ideen in eine verständliche und sinnvolle Abfolge bringen. » können ihre Formulierungen zunehmend dem Schreibziel anpassen (z.B. auf den Adressaten ausrichten)..	

			renviaments
	g	» können textstrukturierende Mittel (z.B. Titel, Absätze) und textverknüpfende Mittel (z.B. Pronomen, Partikel) beim Entwerfen gezielt setzen, um den Text klarer zu strukturieren. » können einzelne Mittel zur Leserführung beim Entwerfen eines längeren Textes einsetzen (z.B. überleitung, Untertitel, Wiederaufnahme). » können aufgrund von vorgegebenen literarischen Mustertexten eigene Texte schreiben und dabei wichtige Merkmale übernehmen.	

DR.4 Schreiben
B Schreibprozess: inhaltlich und sprachformal überarbeiten

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können ihren Text in Bezug auf Schreibziel, Textsortenvorgaben, Rechtschreibung und Grammatik überarbeiten. Für die inhaltliche Überarbeitung nutzen sie die in Romanisch gelernten Strategien.**	
		Grundlage: Schulsprache Deutsch	
DR.4.B.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» können unter Anleitung bei der formalen Überarbeitung erste Regeln beachten: lautgetreue Schreibweise, Wortgrenzen, Eigennamen und konkrete Nomen gross, Satzanfang gross, Punkt am Satzende.	
	b	» können ihren Text im Austausch mit anderen sprachformal überarbeiten, wenn die Fehlerstelle markiert ist. Sie können dabei folgende Regeln in typischen Fällen beachten: sch-Schreibung, sp-/st-Schreibung, ng-Schreibung, gebräuchliche abstrakte Nomen gross, Satzschlusszeichen.	
	c	» können am Computer durch gezieltes Ausprobieren falsche Wortschreibungen korrigieren, wenn der Computer eine Falschschreibung anzeigt. » können beim gemeinsamen Überarbeiten auf einfache Regeln achten (z.B. ie-Schreibung, e-/ä-Schreibung, Komma bei Aufzählungen).	MI - Producziun e preschentaziun LE2GR.4.B.1.b
	d	» zeigen die Bereitschaft, ihren Text auf Fehler hin durchzulesen und entwickeln dabei auch eine Fehlersensibilität. » können im Austausch mit anderen die meisten Unkorrektheiten in Wörtern und Sätzen finden und sprachformal überarbeiten, wenn sie dabei Punkt für Punkt vorgehen. Sie beachten dabei insbesondere folgende Regeln: Wortstammregel bei leicht erkennbaren Stämmen, Doppelkonsonantenregel, Grossschreibung von typischen abstrakten Nomen (z.B. Glück), Kommas zwischen leicht erkennbaren Verbgruppen (Teilsätze). Die Zeichen bei der direkten Rede können sie mithilfe eines grafischen Schemas setzen. » können die rechtschreibrelevanten Grammatikproben gezielt einsetzen. » können für Zweifelsfälle das Wörterbuch nutzen.	MI - Retschertga e sustegn d'emprender LE2GR.4.B.1.b
3	e	» können einfache Rechtschreibprobleme erkennen und eine passende Lösungsstrategie wählen (z.B. Stamm erkennen, Analogie suchen, Regelwissen aktivieren, nachschlagen). » können am Computer Korrekturprogramme angemessen einsetzen. » können in kooperativen Situationen Unkorrektheiten in Wörtern und Sätzen feststellen und korrigieren. Sie beachten dabei folgende Regeln: Grossschreibung von abgeleiteten	LE2GR.4.B.1.d
	f	» können Texte sprachformal überarbeiten. Sie beachten dabei folgende Regeln inklusive wichtiger Ausnahmen: Wortstammregel, Doppelkonsonantenregel, Grossschreibung von konkreten und abstrakten Nomen sowie abgeleitete Nomen mit Nachmorphemen, Komma zwischen leicht erkennbaren Verbgruppen. » können Wortschreibungen kritisch hinterfragen und mit dem Schul-Wörterbuch oder mit Nachfragen klären. » können Bewerbungsunterlagen mit Unterstützung (z.B. Lehrperson, Textbausteine) durch mehrfaches Überarbeiten fehlerfrei herstellen.	LE2GR.4.B.1.d
	g	» können selbstständig auf Papier oder am Computer ihre Texte sprachformal überarbeiten.	

DR.4 Schreiben
C Strategien

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können Strategien zur Schreibunterstützung einsetzen und reflektieren. Dabei nutzen sie auch in anderen Sprachen aufgebaute Strategien.**	LE3GR.4.B.1
		Grundlage: 1. Fremdsprache Deutsch	
DR.4.C.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» können unter Anleitung bekannte Schreibstrategien aus Romanisch und anderen Sprachen transferieren und einsetzen (z.B. Wörter aus Vorlage neu kombinieren, fehlendes Vokabular durch Symbole, Zeichnungen oder Wörter aus anderen Sprachen ersetzen, W-Fragen). » können unter Anleitung mitteilen, welche Schreibstrategien hilfreich sind.	
	b	» können Schreibstrategien einsetzen, wenn sie dabei teilweise unterstützt werden, und sich über deren Nutzen austauschen (z.B. Modellsätze verwenden, Wortlisten und Bilderwörterbuch nutzen, Merktechniken, Eselsbrücken).	R.4.C.1.b R.4.C.1.c R.4.D.1.c R.4.D.1.d
3	c	» können beurteilen, welche Schreibstrategien, auch aus anderen Sprachen, für sie hilfreich sind, und diese einsetzen, um eine bessere Wirkung ihrer Texte zu erzielen (z.B. Informationen sammeln, Planungs- und Strukturierungshilfen nutzen, grammatische Übersichten und Merkblätter, Textmuster und Textverarbeitungsprogramm verwenden).	R.4.C.1.d
	d	» können Schreibstrategien zunehmend selbstständig einsetzen (z.B. Informationen sammeln, Mindmap, Cluster erstellen, Vokabular in verschiedenen Medien suchen, Text überarbeiten und korrigieren, Wörter-, Grammatikbücher und das Internet gezielt nutzen).	R.4.C.1.e R.4.E.1.d R.4.F.1.d R.4.F.1.e

DR.4 Schreiben
D Sprachmittlung

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können Inhalte von Texten auf Romanisch sinngemäss ins Deutsche übertragen.**	
		Grundlage: 1. Fremdsprache Deutsch	
DR.4.D.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» können ganz einfache schriftliche Texte auf Romanisch (z.B. Einladung, einfache Sachtexte) in Stichworten analog auf Deutsch erstellen.	
	b	» können einfache mündliche und schriftliche Mitteilungen oder Fragen auf Romanisch (z.B. Ankunftszeit, Treffpunkt, Bitte um Rückruf) in kurzen, einfachen Notizen und Nachrichten sinngemäss auf Deutsch festhalten.	
	c	» können aus schriftlichen Texten auf Romanisch (z.B. Broschüre, E-Mail, Artikel in einer Zeitschrift) die wesentlichen Angaben sinngemäss auf Deutsch, wiedergeben.	
	d	» können Hauptaussagen oder Einzelinformationen aus einfachen und kurzen schriftlichen Mitteilungen in Englisch mit einfachen Sätzen und Wendungen sinngemäss auf Deutsch wiedergeben. Voraussetzung ist, dass es sich um vertraute, konkrete Themen handelt.	

DR.5 Sprache(n) im Fokus

A Sprachgebrauch untersuchen

1. Die Schülerinnen und Schüler können den Gebrauch und die Wirkung von Sprache untersuchen.

renviaments
FSP - Schlattainas ed egualitad
FSP - Identitads culturalas e communicaziun interculturala

Grundlage: Schulsprache Deutsch

DR.5.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

2	a	» können sich über Erfahrungen mit verschiedenen Formen von Gesprächsverhalten austauschen (z.B. Grussformeln, einfache Gesprächsregeln und Gebrauch Mundart/Standardsprache in verschiedenen Situationen). » können sich über Erfahrungen mit verschiedenen Sprachen austauschen (z.B. Sprachmelodie; Wörter, die etwas bezeichnen, das man riechen kann; erfundene Wörter).	
	b	» können untersuchen, in welchen Situationen Mundart und Standardsprache verwendet werden. Sie denken dabei auch über Funktion und Wirkung dieser beiden Sprachformen nach. » können untersuchen, wie sich die sprachlichen Mittel je nach Adressat/in ändern können (z.B. Gesprächsverhalten mit Freunden vs. mit Erwachsenen). » können verschiedene Sprachen untersuchen (z.B. in Bezug auf Grussformeln, auf geschlechterbewusste Sprache, auf Gesprächsregeln in vergleichbaren Situationen, in Bezug auf Übersetzungsprobleme). » können sich unter Anleitung mit verschiedenen sprachlichen Themen auseinander setzen (z.B. Spracherwerb, Verständlichkeit/Internationalität von Piktogrammen, Geheimsprachen/-schriften).	LE2GR.5.A.1.b LE2GR.5.A.2.a
3	c	» können den Gebrauch von sprachlichen Mitteln untersuchen (z.B. Chat eher mündlich, Präsentation eher schriftlich, Bewerbungsschreiben und -gespräch sehr formell, kulturelle Prägung). » können unter Anleitung verschiedene sprachliche Themen auch in Bezug auf mehrere Sprachen entlang von vorgegebenen Fragen untersuchen (z.B. Entwicklung der Schrift/Rechtschreibung, Sprachwandel in Bezug auf Verwendung in verschiedenen Medien). » können die Vor- und Nachteile verschiedener Medien (z.B. Brief vs. Telefonat vs. SMS, Zeitungsartikel) für unterschiedliche kommunikative Funktionen reflektieren (z.B. Manipulation, technische Abhängigkeit, Medien als vierte Gewalt).	

DR.5 Sprache(n) im Fokus

B Sprachformales untersuchen

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können Sprachstrukturen in Wörtern und Sätzen untersuchen.**	
		Grundlage: Schulsprache Deutsch	
DR.5.B.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» können ihr Wissen im Bereich der phonologischen Bewusstheit für die Sprachreflexion auch in Bezug auf ihre Erstsprache nutzen (z.B. Anlaut, Reim, Silbe). » können unter Anleitung eine orthografische Regel untersuchen und so ein erstes Verständnis für die Regel entwickeln.	
	b	» können mithilfe eines gezielten Hinweises auf die Ersatz-, Verschiebe-, Erweiterungs- oder Weglassprobe Sprachstrukturen untersuchen. » können Lautung, Wort- und Satzbau in verschiedenen Sprachen (der Klasse) vergleichen (z.B. Wortübersetzungen). » können Wirkung und Funktion von Wörtern in Sätzen untersuchen (z.B. Welche Wörter kann man fürs Textverstehen weglassen-). » können die Leistung von verschiedenen Schriftsystemen untersuchen (z.B. Alphabet- vs. Piktogramm-Schrift). » können unter Anleitung orthografische Regeln untersuchen.	
3	c	» können mit Unterstützung Ersatz-, Verschiebe-, Erweiterungs- und Weglassprobe anwenden, um Sprachstrukturen (nach formalen Kritieren) zu untersuchen. » können die Lautstruktur sowie Wort- und Satzbau in der Standardsprache und in der Mundart untersuchen und sie mit anderen Sprachen vergleichen (z.B. Verfahren der Wortbildung wie Kurzwörter, Neubildungen, Morphem-Struktur, Pronomengebrauch, Satzverknüpfungen, Nominalisierungen). » können verschiedene Schreibweisen untersuchen (z.B. SMS-Schreibweise: shön vs. schön, lg, 4u) und Vor- und Nachteile beschreiben. » können die Bedeutung von Rechtschreibregeln reflektieren.	

			renviaments LE2GR.5.A.1
	2.	**Die Schülerinnen und Schüler können ihre Aufmerksamkeit auf sprachliche Vielfalt richten.**	
DR.5.B.2		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» können mehrsprachige Situationen bewusst wahrnehmen und benennen (z.B. in der eigenen Klasse, Umgebung, am Ferienort, in Medien).	
3	b	» können sprachliche Vielfalt in Europa und in der Welt erkennen. » können die Sprachenvielfalt in der Schweiz beschreiben.	MI - Retschertga e sustegn d'emprender
	c	» können Status und Rolle verschiedener Sprachen untereinander vergleichen (z.B. Kantonssprachen, Landessprachen, Nationalsprachen, Herkunftssprachen, internationale Verkehrssprachen).	

DR.5 Sprache(n) im Fokus
C Wortschatz

1. Die Schülerinnen und Schüler verfügen über einen angemessenen Wortschatz, um sich mündlich und schriftlich zu äussern.

renviaments
R.5.C.1

Grundlage: 1. Fremdsprache Deutsch

DR.5.C.1 Las scolaras ed ils scolars ...

2	a	» verfügen über ein begrenztes Repertoire an einzelnen Wörtern und Wendungen, die sich auf bestimmte Situationen beziehen, um sich kurz und einfach zu vertrauten Themen zu äussern.
	b	» verfügen über ein elementares Repertoire an häufigen Wörtern und Wendungen, das ihnen erlaubt, einfache Texte zu alltäglichen Themen zu verfassen sowie an einfachen Gesprächen aktiv teilzunehmen.
	c	» verfügen über ein genügend grosses Repertoire an Wörtern und Wendungen, das ihnen erlaubt, Texte zu allgemeineren Themen zu verfassen sowie an routinemässigen Gesprächen aktiv teilzunehmen.
3	d	» verfügen über ein ausreichendes Repertoire an Wörtern und Wendungen, das ihnen erlaubt, Texte zu unterschiedlichen Themen der eigenen Lebenswelt zu verfassen sowie an alltäglichen Gesprächen aktiv teilzunehmen.

2. Die Schülerinnen und Schüler können Strategien zum Wortschatzerwerb reflektieren und für ihr Lernen nutzen. Dabei greifen sie auf Lernerfahrungen und Kenntnisse anderer Sprachen zurück.

renviaments
LE3GR.5.B.2

Grundlage: 1. Fremdsprache Deutsch

DR.5.C.2 Las scolaras ed ils scolars ...

2	a	» können unter Anleitung Strategien und Techniken für das Wortschatzlernen nutzen (z.B. Klebezettel, Wort-Bild-Karten, Parallelwörter, Wörterbuch).
	b	» können Erfahrungen mit Strategien und Techniken zum Wortschatzerwerb reflektieren und unter Anleitung entscheiden, welche ihnen am besten zusagt (z.B. Wortkartei, Wörternetz, Lernspiel, Sachbuch, elektronische Wörterbücher, App). » können ausgehend vom bestehenden individuellen Wortschatz mithilfe von Hör-, Lesetexten und Gesprächen ihren rezeptiven und produktiven Wortschatz erweitern.
3	c	» können mit Unterstützung dem eigenen Lernstil angepasste Techniken zum Wortschatzerwerb auswählen (z.B. Cluster, Mindmap, Tonaufnahme).
	d	» können verschiedene Formen von Wörterbüchern (z.B. in Papierform, elektronische, online) vergleichen und sich über deren Anwendungsmöglichkeiten austauschen.

DR.5 Sprache(n) im Fokus
D Aussprache

1. Die Schülerinnen und Schüler können klar und verständlich sprechen und vorlesen. Sie können typische Aussprache- und Intonationsregeln der deutschen Sprache verstehen.

renviaments

Grundlage: 1. Fremdsprache Deutsch

DR.5.D.1 Las scolaras ed ils scolars ...

2	1a	» können vertraute Wörter und Wendungen so aussprechen oder vorlesen, dass sie meistens verstanden werden. » können einzelne typische Laute wahrnehmen, die sich in Deutsch und Romanisch unterscheiden (z.B. v/w, c/k/ck, oi, eu, sch).	
	1b	» können häufige Konventionen der Aussprache und Intonation so anwenden, dass sie beim Sprechen und lauten Lesen verstanden werden. » können die Auswirkung der Intonation auf die Bedeutung einer Aussage erkennen und Schlüsse daraus ziehen (z.B. Intonationsfrage, Befehlsform).	
	1c	» können eine dem Verstehen dienliche Leseerwartung aufbauen, um auch Lesehindernisse zu überwinden (z.B. unbekannte Wörter oder grammatische Strukturen ergänzen). » können trotz eines merklichen Akzents in der Regel verständlich sprechen und vorlesen. » können einzelne spezifische Laute und Lautfolgen der deutschen Sprache beobachten, gegebenenfalls mit anderen Sprachen vergleichen und auf Romanisch Vermutungen über das Verhältnis von Schrift und Laut anstellen (z.B. ich/ach-Laut, ie > ii, , Wort-und Satzbetonung).	
3	1d	» können sich meist so ausdrücken, dass die Aussprache gut verständlich ist und die Intonation dem Inhalt entspricht. » können unter Anleitung häufig vorkommende Schriftbilder mit der korrekten Aussprache verbinden und daraus Regeln ableiten (z.B. -ung > Nominalisierung).	
	1e	» können durch unterschiedliche Betonung und Intonation die Wirksamkeit ihrer Aussage erkennen und steuern.	

Grundlage: Schulsprache Deutsch

DR.5.D.1 Las scolaras ed ils scolars ...

2	2a	» können in der Standardsprache sprechen, wobei diese auch stark mundartlich oder erstsprachlich gefärbt sein kann.	
3	2b	» können Standardsprache flüssig sprechen, wobei diese mundartlich und erstsprachlich gefärbt sein darf.	

DR.5 Sprache(n) im Fokus
E Grammatik

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können grammatische Strukturen in Texten erkennen und für das Verständnis nutzen sowie beim Sprechen und Schreiben anwenden.**	
		Grundlage: 1. Fremdsprache Deutsch	
DR.5.E.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» können einfache grammatische Strukturen mit Unterstützung erkennen und für das Verständnis nutzen (z.B. Präposition für örtliche oder zeitliche Bestimmung, Konjugationsformen, formelhafte Negation, einfache Konjugation). » können mit Unterstützung einfache grammatische Strukturen verwenden, machen aber je nach Unterstützungsgrad noch häufig Fehler (z.B. Konjugationsformen wichtiger Verben, regelmässige Pluralform, Personalpronomen, einfache Frage mit Intonation oder Fragewort).	
	b	» können einfache grammatische Strukturen erkennen und für das Verständnis nutzen (z.B. Wortfolge im Satz, Frage mit Fragewort oder Intonation, Konjugationsformen, Inversion zur Hervorhebung). » können einfache grammatische Strukturen verwenden, machen dabei aber teilweise noch Fehler (z.B. Inversion zur Hervorhebung, Wortfolge in einfachen Aussagesätzen und Fragen, unregelmässige Pluralformen, häufige Präpositionen).	
3	c	» können in Texten auch komplexere grammatische Strukturen erkennen und für das Verständnis nutzen (z.B. Zeitform der Verben, häufige Modalverben, Konjunktionen zur Begründung, Possessiv- und Reflexivpronomen, Verb-Endstellung in Nebensätzen). » können gebräuchliche grammatische Strukturen ausreichend korrekt verwenden (z.B. Sperrstellung des Verbs wie bei nehme... mit, Hilfs- und Modalverben, Demonstrativ- und Reflexivpronomen).	
	d	» können komplexere grammatische Strukturen verwenden, machen dabei aber noch Fehler (z.B. Verb-Endstellung im Nebensatz, Relativsatz, indirekte Rede, Zukunftsformen, Indefinitpronomen, Adverbien).	

			renviaments
	2.	**Die Schülerinnen und Schüler können Grammatikbegriffe für die Analyse von Sprachstrukturen anwenden.**	LE3GR.5.D.2
		Grundlage: Schulsprache Deutsch	
DR.5.E.2		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» können typische Nomen, Verben und Adjektive mithilfe inhaltlicher Proben bestimmen. » können den Begriff Wortstamm (Stamm-Morphem) verwenden und einfache Wortfamilien bilden. » können zusammengesetzte Nomen in ihre Stämme zerlegen.	
	b	» können Nomen, Verb und Adjektiv mithilfe formaler Proben bestimmen. » können Präsens, Präteritum und Perfekt sowie Infinitiv und Personalform benennen. » können Wortstamm (Stamm-Morphem) bestimmen und Wortfamilien bilden. » können Wörter in Morpheme zerlegen. » können zur Konstruktion eines Verbenfächers Fragen zu einem Verb formulieren.	
	c	» kennen den Begriff Pronomen und können Pronomen in einer Liste von Pronomen nachschlagen. » kennen den Begriff Partikel. » können einfach strukturierte Sätze in einem Verbenfächer darstellen.	
3	d	» können Präpositionen mihilfe einer reduzierten Liste benennen. » können in typischen Fällen Nominativ, Akkusativ, Dativ und Genitiv mithilfe der Ersatzprobe bestimmen. » können Wörter in Stamm-, Vor- und Nachmorphem zerlegen. » können einen Verbenfächer bilden und die Satzglieder Nominal- und Präpositionalgruppe unterscheiden.	
	e	» können Nomen, Verb und Adjektiv mithilfe formaler Kriterien sowie Pronomen mithilfe der umfassenden Pronomenliste bestimmen sowie den Rest als Partikel benennen. » können die Partikeln Präposition und Konjunktion in typischen Fällen bestimmen. » können Präsens, Präteritum, Perfekt und Futur sowie Infinitiv und Personalform bestimmen. » können Stamm-, Vor- und Nachmorphem bestimmen. » können mithilfe eines Verbenfächers Satzglieder bestimmen. » kennen die Begriffe Subjekt und Objekt.	
	f	» kennen die Begriffe Indikativ, Imperativ, Konjunktiv I und II sowie Aktiv und Passiv. » können einen Verbenfächer bilden und formal die Satzglieder Nominal- und Präpositionalgruppe unterscheiden. » können bei klaren Beispielen zwischen Subjekt und Objekt unterscheiden. » können einfache und zusammengesetzte Sätze unterscheiden.	

DR.5 Sprache(n) im Fokus
F Rechtschreibung

1. Die Schülerinnen und Schüler können ihr orthografisches Regelwisen in auf die Regel konstruierten Übungen anwenden.

renviaments

Grundlage: Schulsprache Deutsch

DR.5.F.1 Las scolaras ed ils scolars ...

2	a	» können folgende Rechtschreibregel in dafür konstruierten übungen anwenden: sp-/st-Regel.
	b	» können folgende Rechtschreibregeln in dafür konstruierten übungen anwenden, wobei die Regel jeweils vorliegt und keine Ausnahmen vorkommen: ie-Regel; ck-/tz-Regel; f-/v-Regel und e-/ä-Schreibung; Komma bei Aufzählungen von Einzelwörtern; Anführungszeichen bei direkter Rede (ohne Einschübe) mithilfe einer grafischen Vorlage.
	c	» können Wörter in ihre Morpheme zerlegen. Sie nutzen dies für die Stammregel. » können folgende Rechtschreibregeln in dafür konstruierten übungen anwenden, wobei die Regel inklusive relevanter Ausnahmen jeweils vorliegt: ie-Regel, f-/v-Regel und e-/ä- Schreibung (Stammregel), Doppelkonsonantenregel (inkl. ck-/tz-Regel), Grossschreibung für konkrete und gebräuchliche abstrakte Nomen (z.B. Liebe, Wut, Glück), Trennregel, Komma bei Aufzählungen, Komma zwischen übersichtlichen Verbgruppen.
	d	» können Wörter in ihre Morpheme zerlegen. Sie können dies für die Gross-Klein-Schreibung nutzen (z.B. Frei-heit, Entdeck-ung).
3	e	» können folgende Rechtschreibregeln in dafür konstruierten übungen anwenden: Nomen aus Verben mit vorhergehender Präposition plus Artikel in typischen Fällen (z.B. beim Essen, nach dem Essen), Höflichkeitspronomen "Sie" in Briefen.
	f	» können folgende Rechtschreibregel in dafür konstruierten übungen anwenden: Nomen aus Adjektiven mit vorhergehendem Pronomen in typischen Fällen (z.B. alles Gute, etwas Schönes, viel Schlechtes); Komma bei infinitivischen Verbgruppen, bei Einschüben und Relativsätzen.

DR.5 Sprache(n) im Fokus

G Sprachlernreflexion und -planung

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können ihr eigenes Sprachenlernen reflektieren und planen.**	
		Grundlage: 1. Fremdsprache Deutsch	
DR.5.G.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» können auf ganz einfache Weise und unterstützt durch die Lehrperson über ihre Sprachlernerfahrungen nachdenken und Lernfortschritte festhalten (z.B. im Lernjournal).	
	b	» können mit Unterstützung ihren Lernstand einschätzen und daraus persönliche Ziele ableiten (z.B. über gezieltes Sammeln von Produkten, Portfolio).	
3	c	» können, bei Bedarf mit Unterstützung, die eigenen Fortschritte und Lernergebnisse einschätzen. » können sich persönliche Ziele setzen und das eigene Lernen planen.	
	d	» können sich über Lernerfahrungen austauschen. » können auch ausserschulische Lerngelegenheiten erkennen und nutzen (z.B. Internet, Begegnungen, Medien).	

DR.6 A Literatur und Kultur im Fokus
Auseinandersetzung mit literarischen Texten

1. Die Schülerinnen und Schüler können spielerisch und kreativ gestaltend mit literarischen Texten umgehen.

renviaments

Grundlage: Schulsprache Deutsch

DR.6.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

2	a	» können zu Geschichten zeichnen und spielen. Sie können die entstandenen Zeichnungen und Handlungen in Bezug zur Geschichte setzen. » können Lieder und Verse nachsingen, nachsprechen und spielerisch umsetzen.
	b	» können Geschichten oder Szenen daraus mithilfe sprachlicher Mittel szenisch darstellen (z.B. Gespräch), zeichnerisch umsetzen (z.B. Ort), um einzelne Eigenschaften der Figuren, Orte und Handlungen zu erkennen.
	c	» können wesentliche Eigenschaften der Figuren, Orte und Handlungen in altersgerechten Geschichten oder einzelnen Szenen erkennen und gestaltend vorlesen (z.B. Lesetheater), szenisch darstellen (z.B. Standbild, Pantomime), schreibend umsetzen (z.B. Textschluss ergänzen), zeichnerisch umsetzen (z.B. Figurengalerie).
3	d	» können die Innensicht und Gedanken von Figuren in eindeutigen Situationen erkennen und imaginieren (z.B. szenische Darstellung, innerer Monolog). » können einzelne Textteile in eine logische Abfolge bringen, um den Aufbau des literarischen Textes zu verstehen.
	e	» können eine Geschichte aus der Sicht einer einzelnen Figur darstellen, um Innensicht, Gedanken und Beweggründe des Handelns zu verstehen (z.B. Briefwechsel, Tagebuch).

2. Die Schülerinnen und Schüler können über literarische Texte und die Art, wie sie die Texte lesen, ein literarisches Gespräch führen. Sie reflektieren, wie sie Texte verstehen und diese auf sie wirken.

renviaments

Grundlage: Schulsprache Deutsch

DR.6.A.2 Las scolaras ed ils scolars ...

2	a	» können unter Anleitung ihre Leseart des literarischen Textes belegen. » können unter Anleitung beschreiben, wie Figuren, Orte oder Handlungen auf sie wirken.
	b	» entwickeln Interesse am Austausch unterschiedlicher Lese-, Seh- oder Hörerfahrungen eines literarischen Textes und vergleichen ihr Textverstehen. » können ihr Verständnis des literarischen Texts mit Textstellen belegen.
3	c	» können ihre Leseart eines literarischen Textes formulieren und dialogisch weiterentwickeln. » können verschiedene Bedeutungen eines literarischen Textes erkennen und so unterschiedliche Verstehensweisen entwickeln.
	d	» können ihre Leseart eines literarischen Textes hinterfragen und relativieren. » können ihr Verstehen bzw. Nicht-Verstehen erläutern und beziehen sich dabei auf den literarischen Text.

DR.6 B Literatur und Kultur im Fokus

Auseinandersetzung mit verschiedenen Autor/innen und verschiedenen Kulturen

1. Die Schülerinnen und Schüler kennen einzelne Autor/innen und können literarische Texte aus den deutschsprachigen Kulturen lesen, hören, sehen und kulturelle Gemeinsamkeiten und Unterschiede erkennen.

renviaments
FSP - Identitads culturalas e communicaziun interculturala

Grundlage: 1. FS Deutsch und Schulsprache Deutsch

DR.6.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

2	a	» kennen einige Kulturerzeugnisse, Eigenheiten und sprachspezifische Gegebenheiten des deutschsprachigen Kulturraums (z.B. Lieder, Kulinarik, Geografie, Landeskunde). » kennen einzelne Autor/innen der Kinderliteratur und einzelne Aspekte aus deren Leben.
	b	» kennen einige Gemeinsamkeiten und Unterschiede zwischen der eigenen und anderen Sprachkulturen (z.B. häufig beobachtete nonverbale Kommunikation oder Grussformeln, Rituale im Schulalltag, aus der Kinderliteratur). » kennen einzelne bedeutende Vertreter/innen von der Kinderliteratur und können ihr Wissen über die Autor/innen in Bezug zu einzelnen Texten setzen.
	c	» wissen, dass Kenntnisse, die sie über die anderssprachigen Kulturen haben, häufig klischeehafte Aspekte beinhalten und dass in allen Kulturen vielfältige Lebens- und Verhaltensweisen nebeneinander existieren (z.B. Wohnsituation, Essensgewohnheiten, Grussverhalten). » kennen literarische Texte der Kinder- und Jugendliteratur aus verschiedenen Zeiten. Sie können diese Texte in Bezug zur eigenen Zeit und Kultur setzen.
3	d	» kennen kulturelle Gegebenheiten und exemplarische Kulturerzeugnisse des deutschsprachigen Kulturraumes (z.B. Bräuche, Musik, geschichtliche Ereignisse, Regionen, Persönlichkeiten, Malerei, Film). » kennen einzelne ausgewählte Texte bedeutender Vertreter/innen der deutschen Literatur und können Unterschiede zur eigenen Kultur erkennen und diese darstellen.
	e	» können über einzelne bedeutende Autor/innen der Kinder- und Jugendliteratur Informationen sammeln und dieses Wissen in Bezug zu einzelnen Texten setzen. » können sich mit literarischen Texten aus der deutschsprachigen Kulturen auseinandersetzen und können unter Anleitung Unterschiede zur eigenen Kultur erkennen und diese darstellen.
	f	» wissen, dass sowohl in der eigenen als auch in den anderen Sprachregionen unterschiedliche Normen und Werte nebeneinander existieren (z.B. Subkulturen, Musikkulturen, Traditionen in Gemeinden, Geschlechter und Generationen). » kennen mehrere Werke einer ausgewählten Autorin/eines ausgewählten Autors und können diese in Bezug zu deren Zeit und Kultur setzen.

DR.6 C Literatur und Kultur im Fokus

Literarische Texte: Beschaffenheit und Wirkung

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler erfahren, erkennen und reflektieren, dass literarische Texte in Bezug auf Inhalt, Form und Sprache bewusst gestaltet sind, um eine ästhetische Wirkung zu erzielen. Sie kennen wesentliche Merkmale von Genres und literarischen Gattungen.**	
		Grundlage: Schulsprache Deutsch	
DR.6.C.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» können bei einfachen sprachspielerischen Elementen wie Reimen, Versen und Strofen einen ästhetischen Zugang zur Sprache erkennen, der sie in ihrem Sprachbewusstsein fördert.	
	b	» können einzelne typische Merkmale bekannter Genres benennen (z.B. Märchenanfang/-ende, typische Figuren). » können Erfahrungen sammeln mit vielfältigen, altersgerechten literarischen Texten (z.B. Bilderbuch, vorgelesener Text, Audiotext, kurze Filmszene, einfacher Sketch) und sich darüber mit einfachen sprachlichen Mitteln austauschen.	
	c	» können unter Anleitung verschiedene Handlungsabsichten von typischen Figuren erkennen und verstehen (z.B. gut/böse; dumm/klug).	
3	d	» können einfache formale und sprachliche Merkmale von literarischen Texten v.a. bei sprachspielerischen Elementen selbstständig erkennen (z.B. Reim, Vers, Strophe, Wortwahl).	
	e	» kennen einzelne typische inhaltliche, formale oder sprachliche Merkmale von Erzähltexten (z.B. Märchen, Sagen, Fabeln, Kurzgeschichten), lyrischen Texten (z.B. Reim) und Theaterstücken/Filmen (z.B. Dialoge). » können sich mit literarischen Texten auseinandersetzen, wenn ihnen das Textmuster vertraut ist (z.B. Bücher, Audiotexte, Filme), und sich darüber austauschen, inwiefern literarische Texte sie bereichern können. » können Besonderheiten von fiktionalen und realistischen Texten erkennen in Bezug auf Inhalt (z.B. Spannung, Figuren, Handlungen, Orte), Form (z.B. Reimschema, Aufbau) und Sprache (z.B. besondere Wortwahl, Variation, Wiederholungen).	
	f	» können sich mit unvertrauten literarischen Texten auseinandersetzen (z.B. aus einer anderen Zeit, Theater, unbekanntes Filmgenre) und sich darüber austauschen.	

Englais
sco 2. lingua estra

LE2GR.1 Tadlar

A Tadlar e chapir texts monologics e dialogics

			renviaments
		1. Las scolaras ed ils scolars san chapir differents texts auditivs e discurs (texts da diever, texts estetics, texts en il mintgadi da scola, discurs en il contact cun persunas che discurran englais).	
	LE2GR.1.A.1	Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a A 1.1	» san chapir pleds ch'als èn enconuschents, infurmaziuns fitg simplas, lezias e pensums simpels ed instrucziuns simplas, sch'i vegn discurrì cler e sche illustraziuns u gesticulaziuns gidan latiers (p.ex. rima, chanzun d'uffants, instrucziun). » san chapir expressiuns simplas e frequentas e dumondas simplas davart l'atgna persuna (p.ex. num, adressa).	
	b A 1.2 GK 2.FS	» san sa far in'idea dal cuntegn da texts simpels e curts, sch'ils texts vegnan sustegnids cun illustraziuns u cun gesticulaziuns (p.ex. film da dissegns animads, scena da teater, chanzun). » san prender infurmaziuns fundamentalas or da texts simpels e curts, sch'i vegn discurrì plaun, cler e cun pausas (p.ex. instrucziun da gieu, pitschen experiment). » san chapir discurs curts davart temas enconuschents, sch'i vegn discurrì plaun e cler (p.ex. scola, famiglia, temp liber).	
	c A 2.1	» san chapir las infurmaziuns principalas pertutgant temas enconuschents en texts simpels e curts, sch'i vegn discurrì plaun e cler (p.ex. istorgia). » san chapir l'infurmaziun principala u singulas infurmaziuns en communicaziuns curtas, simplas e cleras (p.ex. previsiun da l'aura, resultat da sport). » san chapir infurmaziuns simplas pertutgant temas enconuschents en communicaziuns curtas, sch'i vegn discurrì plaun e cler (p.ex. descripziun d'ina via).	
3	d A 2.2 GK 1.+2.FS	» san chapir da tge ch'i sa tracta en contribuziuns davart temas enconuschents, sch'i vegn discurrì plaun e cler (p.ex. referat, reportascha, scena da film). » san chapir communicaziuns, instrucziuns e decleraziuns simplas (p.ex. instrucziun per in experiment, simpla instrucziun da diever), ch'als vegnan dadas persunalmain. » san per il pli chapir da tge ch'i sa tracta en discurs pli lungs davart temas ch'als èn enconuschents, sch'i vegn discurrì cler (p.ex. intervista, discurs per telefon, inscunter persunal).	
	e B 1.1	» san chapir a moda fitg generala discurs e texts pli lungs davart temas ch'als èn enconuschents (p.ex. disciplina da sport d'aventura, artitgel da marca), sch'i vegn discurrì plaun e cler u sche tschertas passaschas pon vegnir tadladas pliras giadas (p.ex. cudesch auditiv, discussiun, emissiun televisiva). » san udir infurmaziuns impurtantas or da texts pli lungs davart temas ch'als èn enconuschents, sch'i vegn discurrì relativamain plaun e cler (p.ex. novitad, intervista, referat).	
	f B 1.2	» san chapir tut en tut il cuntegn da discurs e da texts pli lungs ch'als interessan, sch'i vegn discurrì cler (p.ex. reportascha, discussiun, dialog en in film). » san chapir exactamain instrucziuns detagliadas (p.ex. instrucziun da gieu). » san chapir texts cun ina structura clera e nuncumplitgada davart temas ch'èn tant enavant enconuschents (p.ex. preschentaziun, cudesch auditiv).	

			renviaments
	2.	**Las scolaras ed ils scolars san scuvrir e descriver l'effect estetic da texts auditivs.**	
LE2GR.1.A.2		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» san sfunsar en in text auditiv prelegì/discurrì plaun e cler (p.ex. cudesch auditiv simpel, istorgia).	
3	b	» san scuvrir singuls meds da furmaziun estetics en texts auditivs e descriver quels en la lingua da scola (p.ex. slam poetry, scenetta).	LE3GR.1.A.2.b
	c	» san scuvrir novs munds e chattar atgnas preferenzas tras texts auditivs.	

LE2GR.1 Tadlar
B Strategias

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san duvrar e reflectar davart strategias auditivas. Per quest intent dovran els er las strategias sviluppadas en autras linguas.**	LE3GR.1.B.1
LE2GR.1.B.		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» san transferir e duvrar sut instrucziun strategias auditivas enconuschentas da l'emprima lingua estra e d'autras linguas (p.ex. tadlar pliras giadas, far stim da ramurs, la melodia da la frasa, la gesticulaziun e la mimica). » san communitgar sut instrucziun, tge strategias auditivas che gidan.	R.1.D.1.c
	b	» san extrair singuls pleds ch'èn enconuschents d'autras linguas (p.ex. pleds parallels, pleds enconuschents, nums, cifras).	R.1.B.1.e
	c	» san duvrar strategias auditivas, sch'els survegnan parzialmain sustegn, e san sa barattar davart il niz da quellas (p.ex. activar la savida preliminara, enconuscher temas, observar chaussas enconuschentas, duvrar il text accumpagnant en scrit).	R.1.B.1.c
3	d	» san giuditgar, tge strategias auditivas - er d'autras linguas - ch'èn utilas per els e san duvrar quellas (p.ex. far stim da chaussas enconuschentas, ramurs e maletgs, observar la gesticulaziun ed il cumportament da la locutura u dal locutur).	R.1.D.1.d
	e	» san duvrar pli e pli independentamain strategias auditivas (p.ex. tadlar pliras giadas, activar la savida preliminara, enconuscher temas, s'occupar da pleds nunenconuschents, deducir la significaziun da la frasa).	R.1.B.1.g

LE2GR.1 Tadlar

C Mediaziun

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san chapir cuntegns da discurs e da texts auditivs per englais ed als san transferir confurm al senn en la lingua da scola.**	
LE2GR.1.C.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» san chapir las constataziuns principalas da communicaziuns curtas e simplas (p.ex. respundider, instrucziun da lavur) e las san reproducir confurm al senn a bucca ed a scrit en la lingua da scola.	
3	b	» san chapir - en in discurs simpel cun ina persuna che discurra englais (p.ex. scolara u scolar da barat) - dumondas ed infurmaziuns simplas e curtas davart la persuna u davart situaziuns dal mintgadi e las san reproducir confurm al senn a bucca en la lingua da scola (interpretaziun informala, p.ex. derivanza, hobi, interess). La premissa è che questa persuna discurria cleramain. » san chapir singulas infurmaziuns e communicaziuns d'autpledaders (p.ex. avis da retard, lezia u pensum, novitad da televisiun) sco er las constataziuns principalas d'ina intervista curta e las san reproducir confurm al senn a bucca ed a scrit en la lingua da scola. La premissa è ch'i vegnia discurrì plaun e cler e ch'i sa tractia d'in tema ch'è enconuschent.	
	c	» san chapir discurs e texts auditivs pli lungs cun ina structura clera davart temas da la vita da mintgadi e san reproducir las constataziuns principalas u las singulas infurmaziuns confurm al senn a bucca u a scrit en la lingua da scola (p.ex. intervista, inscunter cun classa partenaria).	
	d	» san chapir - en in discurs simpel cun ina persuna che discurra englais (p.ex. scolara u scolar da barat) - dumondas ed infurmaziuns simplas e curtas davart la persuna u davart situaziuns dal mintgadi e las san reproducir confurm al senn a bucca en l'emprima lingua estra (p.ex. derivanza, hobi, interess). La premissa è che la persuna che discurra englais discurria cleramain e saja pronta da gidar.	

LE2GR.2 Leger

A Leger e chapir texts

			renviaments
		1. Las scolaras ed ils scolars san leger e chapir differents texts (texts da diever, texts estetics, texts dal mintgadi da scola, discurs en il contact cun persunas che discurran englais).	
	LE2GR.2.A.1	Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a A 1.1	» san chapir singulas expressiuns cun agid d'illustraziuns (p.ex. flyer, rebus, rima). » san chattar e chapir infurmaziuns fundamentalas (p.ex. lieu, data, temp) en material d'infurmaziun u en infurmaziuns fitg simplas (p.ex. tavla, placat, charta postala). » san chapir instrucziuns curtas che sa repetan (p.ex. en il med d'instrucziun).	
	b A 1.2 GK 2.FS	» san chapir texts simpels e curts cun agid d'illustraziuns (p.ex. rebus, comic). » san prelevar las constataziuns fundamentalas da material d'infurmaziun (p.ex. purschida, pretsch en in text da reclama). » san chapir communicaziuns simplas e curtas (p.ex. SMS, invitaziun, instrucziun da lavur).	
	c A 2.1	» san chapir a moda fitg generala in'istorgia curta e cun ina structura clera, sch'il tema è enconuschent (p.ex. acziun, figuras u acturs ils pli impurtants). » san prender infurmaziuns fundamentalas or da texts curts cun ina clera structura davart temas enconuschents (p.ex. glista, recept da cuschinar, purtret, limeric). » san chapir communicaziuns concretas en novitads persunalas simplas (p.ex. e-mail, chat).	
3	d A 2.2 GK 1.+2.FS	» san chapir l'infurmaziun principala u singulas infurmaziuns en texts cun ina structura clera, sch'il tema è enconuschent (p.ex. istorgia, reportascha, prescripziun). » san suandar simplas instrucziuns curtas, sch'ils pass èn illustrads (p.ex. experiment, gieu, recept). » san chapir simpels texts persunals davart chaussas enconuschentas (p.ex. brev, blog).	
	e B 1.1	» san chapir texts da differenta lunghezza davart temas ch'als interessan (p.ex. text litterar simplifitgà, discussiun d'in cudesch, reportascha). » san prelevar infurmaziuns impurtantas da remartgas cun ina structura clera (p.ex. instrucziun da diever). » san chapir las constataziuns principalas en texts nuncumplitgads davart temas ch'als interessan u davart ils quals els han enconuschientschas preliminaras (p.ex. rapport da viadi, correspundenza).	
	f B 1.2	» san chapir essenzialmain texts, sch'il tema als è enconuschent (p.ex. extract d'in cudesch per la giuventetgna, text d'ina chanzun, text da diever nuncumplitgà). » san suandar instrucziuns cleras a scrit (p.ex. project d'emprender, instrucziun da diever d'apparats, gieu). » san enconuscher l'opiniun u la tenuta ch'è la basa d'in simpel text argumentativ (p.ex. cuntegn d'in blog).	

			renviaments
	2.	**Las scolaras ed ils scolars san scuvrir e descriver l'effect estetic da texts da leger.**	
LE2GR.2.A.2		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» san scuvrir meds da furmaziun estetics en texts simpels (p.ex. furma da rima, repetiziun en il vers, gieu da pleds).	
	b	» san sfunsar en curts texts illustrads cun maletgs (p.ex. comic, istorgia illustrada).	
3	c	» san scuvrir meds da furmaziun estetics en texts ed als descriver en la lingua da scola (p.ex. gieus da pleds en in text da prosa, slang en in comic, rimas en ina poesia).	LE3GR.2.A.2.b
	d	» san sa metter en la situaziun d'ina istorgia, san scuvrir novs munds e san chattar atgnas preferenzas (p.ex. istorgia criminala, science fiction, comic).	

LE2GR.2 Leger
B Strategias

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san duvrar e reflectar davart strategias da leger. Per quest intent dovran els er las strategias sviluppadas en autras linguas.**	
LE2GR.2.B.		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» san transferir e duvrar sut instrucziun strategias da leger enconuschentas da l'emprima lingua estra e d'autras linguas (p.ex. far stim da maletgs e titels, chapir in text tras dumondas, tschertgar chaussas nunenconuschentas). » san communitgar sut instrucziun, tge strategias da leger che gidan.	R.2.D.1.c
	b	» san percepir singuls pleds ch'èn enconuschents d'autras linguas (p.ex. pleds parallels, pleds enconuschents, nums, cifras).	R.2.B.1.f
	c	» san duvrar strategias da leger, sch'els survegnan parzialmain sustegn, e sa barattar davart il niz da quellas (p.ex. activar la savida preliminara, enconuscher temas, chattar chaussas nunenconuschentas, leger repetidamain, duvrar differentas funtaunas d'infurmaziun).	R.2.B.1.f
3	d	» san giuditgar, tge strategias da leger - er d'autras linguas - ch'èn utilas per els e san duvrar quellas (p.ex. activar la savida preliminara, observar maletgs e titels, enconuscher temas, percepir chaussas enconuschentas e pleds parallels, enconuscher pleds-clav, chattar chaussas nunenconuschentas, duvrar differentas funtaunas d'infurmaziun).	R.2.D.1.e
	e	» san duvrar pli e pli independentamain strategias da leger (p.ex. duvrar infurmaziuns ord la structura dal text, nudar il cuntegn essenzial, enconuscher temas, deducir significaziuns dal context, chattar pleds internaziunals).	R.2.B.1.h

LE2GR.2 C Leger Mediaziun

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san chapir cuntegns da texts scrits per englais ed als san transferir confurm al senn en la lingua da scola.**	
LE2GR.2.C.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» san chapir las constataziuns principalas da communicaziuns curtas e simplas (p.ex. tavla, placat) e las reproducir confurm al senn a bucca ed a scrit en la lingua da scola.	
3	b	» san chapir las constataziuns principalas u las singulas infurmaziuns da texts simpels e curts e las reproducir confurm al senn a bucca ed a scrit en la lingua da scola (p.ex. e-mail, text da diever, text d'ina chanzun). La premissa è ch'i sa tractia da temas ch'als èn enconuschents (p.ex. scola, temp liber, animals).	
	c	» san chapir texts pli lungs cun ina structura clera davart temas da la vita da mintgadi e reproducir las constataziuns principalas u las singulas infurmaziuns confurm al senn a bucca u a scrit en la lingua da scola (p.ex. pagina d'internet, artitgel, istorgia).	
	d	» san chapir las constataziuns principalas u las singulas infurmaziuns da texts simpels e curts e las reproducir confurm al senn a bucca ed a scrit en l'emprima lingua estra (p.ex. text da diever, e-mail). La premissa è ch'i sa tractia da temas ch'als èn enconuschents e ch'èn concrets.	

LE2GR.3 A Discurrer
Discurrer en in dialog

			renviaments
		1. Las scolaras ed ils scolars san sa participar a differents discurs (davart temas specifics, davart temas estetics, en il mintgadi da scola, cun persunas che discurran englais).	
	LE2GR.3.A.1	Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a A 1.1	» san - cun pleds dal tuttafatg simpels - entrar en contact e communitgar (p.ex. sa salidar, prender cumià, engraziar, empustar insatge).	
	b A 1.2 GK 2.FS	» san communitgar a moda simpla en situaziuns enconuschentas, sche las interlocuturas ed ils interlocuturs prendan resguard e gidan (p.ex. gieu, temp liber, scola). » san tschentar dumondas simplas davart temas enconuschents e respunder cun singuls pleds, cun singulas expressiuns u en curtas frasas (p.ex. temp, stadi da sanadad, colur).	
	c A 2.1	» san - cun simpels pleds - barattar e dumandar infurmaziuns en situaziuns da mintgadi (p.ex. gieus da rollas, lavur en gruppa). » san tschentar e respunder dumondas simplas davart temas enconuschents, dir curtamain insatge en chaussa u reagir sin quai ch'è vegnì ditg (p.ex. instrucziun, cumpra).	
3	d A 2.2 GK 1.+2.FS	» san dar simplas explicaziuns davart temas enconuschents e reagir sin quai (p.ex. declerar insatge; controllar, sch'ins ha chapì). » san tschentar e respunder dumondas davart activitads da mintgadi (p.ex. temp liber, viadis, instrucziun). » san communitgar, sch'els èn perencletgs u sch'els vulessan plitost insatge auter (p.ex. proposta, cunvegna). » san dumandar in plaschair a persunas da confidenza e reagir sin giavischs (p.ex. emprestar insatge, exprimer in giavisch).	
	e B 1.1	» san - a moda simpla - barattar infurmaziuns davart temas enconuschents (p.ex. moda, film, musica). » san dir lur parairi e san dumandar l'opiniun d'autras persunas (p.ex. discussiun, intervista, lavur en gruppa). » san argumentar lur atgna tenuta en discussiuns u tar decisiuns, far propostas e commentar curtamain l'opiniun d'autras persunas (p.ex. lavur da project, tscherna da lectura, debatta). » san far simpels discurs per telefon.	
	f B 1.2	» san discutar pli ditg cun uffants da la medema vegliadetgna davart lur interess cuminaivels, sche quels uffants sa stentan da sa chapir vicendaivlamain. » san tschentar dumondas spontanas davart eveniments spezials u davart aventuras spezialas (p.ex. vacanzas, festa, accident). » san reclamar en situaziuns da mintgadi (p.ex. in product defect).	

LE2GR.3 Discurrer
B Discurrer en in monolog

			renviaments
		1. Las scolaras ed ils scolars san discurrer coerentamain davart differents temas ed en differentas situaziuns (davart temas specifics, davart temas estetics, davart temas e process dal mintgadi da scola, en il contact cun persunas che discurran englais).	
LE2GR.3.B.		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a A 1.1	» san recitar versets simpels e curts. » san denominar chaussas da mintgadi e chaussas enconuschentas (p.ex. objects da scola, vivondas). » san discurrer cun simpels pleds davart sasezs (p.ex. num, vegliadetgna, stadi da sanadad).	
	b A 1.2 GK 2.FS	» san chantar chanzuns simplas. » san dar infurmaziuns fundamentalas davart sasezs e persunas enconuschentas (p.ex. derivanza, amias ed amis). » san s'exprimer davart simpatias ed antipatias pertutgant temas fitg enconuschents (p.ex. mangiar, colurs, vestgadira).	
	c A 2.1	» san recitar ina poesia simpla e curta (p.ex. text ritmisà, rap). » san preschentar en in curt referat preparà temas ch'als èn fitg enconuschents (p.ex. hobi, animals, musica). » san descriver a moda simpla umans, objects e process (p.ex. aspect d'insatgi, curs dal di, via). » san dir tge ch'els san bain, tge main bain (p.ex. scola, sport).	
3	d A 2.2 GK 1.+2.FS	» san raquintar istorgias curtas cun enumerar eveniments. » san exprimer e motivar opiniuns persunalas, preferenzas e supposiziuns cun pleds simpels (p.ex. musica, cudesch, reglas). » san descriver curtamain chaussas enconuschentas e fatgs (p.ex. animal, firà, conturns). » san descriver cun pleds simpels eveniments da mintgadi ed experientschas persunalas e san motivar curtamain, tge ch'als plascha e tge ch'als na plascha betg (p.ex. excursiun, party).	
	e B 1.1	» san raquintar istorgias cun agens pleds ed exprimer lur opiniun en chaussa (p.ex. film, cudesch). » san declerar e motivar curtamain lur intenziuns, supposiziuns e plans (p.ex. excursiun, viadi). » san exprimer e motivar cun pleds simpels lur opiniun davart temas da mintgadi (p.ex. daners da giaglioffa).	
	f B 1.2	» san rapportar davart temas ch'els han tschernì sezs (p.ex. istorgia, eveniment). » san dir e motivar lur opiniun (p.ex. giavischs da professiun). » san declerar detagliadamain, co ch'ins fa insatge, tge ch'els sezs san far bain (p.ex. pass en ina lavur da project, cuschinar). » san descriver e motivar lur sentiments en connex cun aventuras persunalas.	

			renviaments
	2.	**Las scolaras ed ils scolars san - cun recitar - furmar texts ed obtegnair in effect estetic.**	
LE2GR.3.B.		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» san - cun recitar texts simpels - experimentar tras il gieu cun meds da furmaziun estetics (p.ex. rima, volvalieunga, vers).	MU.1.B.1.2e
	b	» san recitar differentas furmas da text (p.ex. text d'ina chanzun, rap, poesia, teater prelegì).	
3	c	» san furmar texts a moda creativa ed obtegnair in effect estetic (p.ex. scenetta, istorgia curta).	
	d	» san furmar ed inscenar texts conscientamain e sa barattar davart l'effect en la lingua da scola (p.ex. slam poetry, istorgia, scena or d'in toc teater).	

LE2GR.3 C Discurrer Strategias

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san duvrar e reflectar davart strategias per diriger il discurs. Per quest intent dovran els er las strategias sviluppadas en autras linguas.**	LE3GR.3.C.1
LE2GR.3.C.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» san transferir e duvrar sut instrucziun strategias da discurrer enconuschentas or da l'emprima lingua estra (p.ex. observar l'interlocutur, applitgar gestica e mimica, signalisar, sch'ins n'ha betg chapì, duvrar locuziuns emprendidas ordadora [chunks]). » san communitgar sut instrucziun, tge strategias da discurrer che gidan.	R.3.B.1.d
	b	» san applitgar strategias da discurrer, sch'els vegnan sustegnids parzialmain, e sa barattar davart il niz da quellas (p.ex. midar en l'emprima lingua; signalisar, sch'ins ha chapì u sch'ins n'ha betg chapì; profitar d'elements per texts e da notizias).	R.3.B.1.e
	c	» san dumagnar bloccadas da discurrer, cun sustegn, sche quai fa da basegn, e profitar latiers da sbagls sco chaschun d'emprender.	
3	d	» san applitgar strategias da discurrer per obtegnair in meglier effect da lur contribuziuns discurridas (p.ex. dumandar da repeter, duvrar descripziuns e chavazzins, s'exercitar en in monolog). » san giuditgar tge strategias da discurrer ch'èn utilas per els e tgeninas ch'els pon surpigliar d'autras linguas.	R.3.D.1.e
	e	» san applitgar pli e pli independentamain strategias da discurrer (p.ex. duvrar modas da dir stereotipas per diriger il discurs, envidar autras persunas da sa participar; dumandar suenter, dumandar ina conferma). » san percepir intgins sbagls che capitan cun discurrer e san curreger sasezs.	R.3.B.1.e

LE2GR.3 Discurrer
D Mediaziun

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san transferir confurm al senn en englais cuntegns da discurs, texts auditivs u texts scrits en la lingua da scola.**	
	LE2GR.3.D.	Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» san chapir las constataziuns principalas da communicaziuns curtas e simplas en scrit en la lingua da scola (p.ex. tavla, placat, SMS) e las reproducir confurm al senn en englais.	
3	b	» san chapir - en in discurs simpel cun ina persuna che discurra la lingua da scola - dumondas ed infurmaziuns curtas davart la persuna u situaziuns da mintgadi e las reproducir confurm al senn en englais (interpretaziun informala, p.ex. derivanza, hobi, interess). » san reproducir confurm al senn communicaziuns tras l'autpledader e communicaziuns curtas a bucca en la lingua da scola en simplas frasas e modas da dir en englais (p.ex. annunzia da retard, previsiun da l'aura). » san reproducir en englais confurm al senn las constataziuns principalas u las singulas infurmaziuns da texts simpels e curts en scrit en la lingua da scola (p.ex. e-mail, prospect, program d'occurrenzas). La premissa è ch'i sa tractia da temas ch'als èn enconuschents (p.ex. scola, temp liber, animals).	
	c	» san reproducir en englais confurm al senn las constataziuns principalas u las singulas infurmaziuns d'in discurs pli lung che ha ina structura clera cun ina persuna che discurra la lingua da scola sco er da texts auditivs u da texts scrits en la lingua da scola (p.ex. scuntrada cun la classa partenaria, istorgia, text da diever). La premissa è ch'i sa tractia da temas ch'als èn enconuschents.	
	d	» san intermediar confurm al senn - en ina situaziun da discurs - tranter ina persuna che discurra l'emprima lingua estra ed ina persuna che discurra englais (p.ex. dumondas ed infurmaziuns simplas e curtas davart la persuna u davart situaziuns dal mintgadi).	

LE2GR.4 Scriver

A Scriver texts

			renviaments
		1. Las scolaras ed ils scolars san scriver differents texts (texts da diever, texts estetics, texts dal mintgadi da scola, en il contact a scrit cun persunas che discurran englais).	
	LE2GR.4.A.1	Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a A 1.1	» san far glistas da pleds enconuschents e metter inscripziuns sin maletgs (p.ex. leporello, glista da controlla). » san cumplettar formulars cun indicaziuns persunalas (p.ex. annunzia). » san dar - en curtas frasas simplas - infurmaziuns davart sasezs (p.ex. num, lieu da domicil, vegliadetgna).	
	b A 1.2 GK 1.+2.FS	» san constatar ils elements ils pli impurtants d'ina istorgia (p.ex. cluster, mindmap). » san descriver cun pleds simpels situaziuns da mintgadi ed objects (p.ex. colur, grondezza, material). » san rediger cun pleds simpels infurmaziuns davart sasezs u davart persunas e fatgs ch'als èn enconuschents (p.ex. famiglia, chombra, hobi). » san formular communicaziuns e dumondas fitg simplas (p.ex. invitaziun, SMS, notizia).	
3	c A 2.1 GK 1.+2.FS	» san cumenzar u terminar istorgias simplas, sch'els survegnan in support linguistic (p.ex. chunks). » san far notizias simplas e rediger communicaziuns curtas (p.ex. fatgs, descripziun d'ina via en ina skizza, invitaziun). » san rapportar cun frasas ed expressiuns simplas davart persunas ed objects enconuschents (p.ex. curs dal di, purtret, activitad).	
	d A 2.2	» san raquintar istorgias curtas en frasas simplas (p.ex. tar in rebus). » san rapportar en frasas simplas tge, cura e nua ch'insatge è capità (p.ex. aventura). » san infurmar uffants da la medema vegliadetgna davart sasezs u davart chaussas dal mintgadi e reagir sin talas infurmaziuns (p.ex. curs da la vita, gasetta da paraid, inserat).	
	e B 1.1	» san resumar texts simpels davart temas enconuschents ed exprimer lur opiniun en chaussa (p.ex. recensiun d'in cudesch u d'in film). » san rapportar en texts simpels e coerents davart in eveniment (p.ex. rapport da viadi, experiment, occurrenza culturala). » san preschentar temas enconuschents en curts texts ed en maletgs (p.ex. poster, blog, gasetta da scolars).	

			renviaments
	2.	**Las scolaras ed ils scolars san furmar agens texts a moda creativa e tras il gieu ed obtegnair in effect estetic.**	
LE2GR.4.A.2		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» san - cun simpels meds da furmaziun estetics - experimentar tras il gieu (p.ex. dissegnar pleds, rimas).	
3	b	» san - cun simpels meds da furmaziun - obtegnair in effect estetic (p.ex. poesia, cartoon, rebus).	
	c	» san duvrar conscientamain - cun scriver a moda creativa - differents meds da furmaziun estetics e sa barattar en la lingua da scola davart l'effect da quai (p.ex. istorgia curta, text da rap, reclama).	

LE2GR.4 B Scriver Strategias

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san duvrar e reflectar davart strategias che gidan a scriver. Per quest intent dovran els er las strategias sviluppadas en autras linguas.**	LE3GR.4.B.1
	LE2GR.4.B.	Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» san transferir e duvrar sut instrucziun strategias da scriver enconuschentas da l'emprima lingua estra e d'autras linguas (p.ex. cumbinar da nov pleds or d'in model, remplazzar il vocabulari mancant cun simbols, cun dissegns u cun pleds d'autras linguas). » san communitgar sut instrucziun, tge strategias da discurrer che gidan.	R.4.G.1.b
	b	» san duvrar strategias da scriver, sch'els survegnan in sustegn parzial, e sa barattar davart il niz da quellas (p.ex. duvrar frasas da model, profitar da glistas da pleds e d'in dicziunari visual, tecnica da memoria, gidamemorias).	R.4.F.1.e DR.4.B.1.c DR.4.B.1.d
3	c	» san giuditgar, tge strategias da scriver ch'als gidan ed applitgar quellas per obtegnair in meglier effect da lur texts (p.ex. rimnar infurmaziuns, profitar d'agids da planisaziun e da structuraziun, survistas e fegls d'infurmaziun grammaticals, duvrar models da texts e programs d'elavuraziun da texts).	R.4.G.1.g MI - Producziun e preschentaziun
	d	» san duvrar pli e pli independentamain strategias da scriver (p.ex. rimnar infurmaziuns, mindmap, far in cluster, tschertgar il vocabulari en differentas medias, elavurar e correger il text, duvrar cun cleras finamiras vocabularis e cudeschs da grammatica sco er l'internet). » san percepir intgins sbagls che capitan cun scriver e san correger quels.	R.4.F.1.f DR.4.B.1.e DR.4.B.1.f MI - Retschertga e sustegn d'emprender

LE2GR.4 Scriver
C Mediaziun

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san transferir confurm al senn en englais cuntegns da texts en la lingua da scola.**	
LE2GR.4.C.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» san far chavazzins en englais tar simpels texts scrits en la lingua da scola (p.ex. invitaziun, simpels texts da diever).	
3	b	» san constatar en curtas e simplas notizias e novitads en englais simplas communicaziuns u dumondas a bucca ed a scrit en la lingua da scola (p.ex. temp d'arriv, lieu d'inscunter, dumonda da telefonar enavos).	
	c	» san reproducir en englais confurm al senn las indicaziuns principalas da texts a scrit en la lingua da scola (p.ex. broschura, e-mail, artitgel en ina revista).	
	d	» san reproducir en englais las constataziuns principalas u las singulas infurmaziuns da communicaziuns simplas e curtas a scrit en l'emprima lingua estra, e quai cun simplas frasas e modas da dir confurm al senn. La premissa è ch'i sa tractia da temas ch'als èn enconuschents e ch'èn concrets.	

LE2GR.5 Lingua(s) en il focus

A Conscienza per la lingua

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san drizzar lur attenziun sin la diversitad linguistica.**	DR.5.B.2
LE2GR.5.A.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» san percepir conscientamain situaziuns plurilinguas e denominar quellas (p.ex. en l'atgna classa, en ils agens conturns, al lieu da vacanzas, en las medias).	
3	b	» san percepir la diversitad linguistica en Europa ed en il mund. » san descriver la diversitad linguistica en Svizra.	R.5.B.1.c DR.5.A.1.b
	c	» san cumparegliar il stadi e las rollas da differentas linguas ina cun l'autra (p.ex. linguas chantunalas, linguas naziunalas, linguas da derivanza, linguas francas).	

			renviaments
	2.	**Las scolaras ed ils scolars san drizzar lur attenziun sin fenomens linguistics.**	LE3GR.5.A.1
LE2GR.5.A.2		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» san percepir - cun sustegn - singuls fenomens linguistics e differenzas u sumeglientschas en differentas linguas (p.ex. differentas scrittiras, rituals da bainvegni).	R.5.B.1.c DR.5.A.1.b
3	b	» san percepir differentas varietads da l'englais (englais american ed englais britannic, englais da standard e dialects, englais scrit ed englais discurrì).	
	c	» san percepir differents registers en la lingua estra (p.ex. lingua formala e lingua informala, lingua da mintgadi). » san cumparegliar fenomens linguistics en differentas linguas (p.ex. derivanza da pleds, pleds emprestads, internaziunalissems).	

LE2GR.5 B Lingua(s) en il focus Vocabulari

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars disponan d'in vocabulari adequat ch'als permetta da s'exprimer a bucca ed a scrit.**	
LE2GR.5.B.		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» possedan in repertori limità da singuls pleds e da singulas modas da dir, che sa referescha a situaziuns specificas ed als permetta da s'exprimer curt e bain davart temas enconuschents.	
	b	» possedan in repertori elementar da pleds frequents e da modas da dir frequentas, ch'als permetta da rediger texts simpels davart temas da mintgadi sco er da sa participar activamain a discurs simpels.	
3	c	» possedan in repertori suffizient da pleds e da modas da dir, ch'als permetta da rediger texts davart temas pli generals sco er da sa participar activamain a discurs da rutina.	
	d	» possedan in repertori suffizient da pleds e da modas da dir, ch'als permetta da rediger texts davart differents temas da l'agen mund real sco er da sa participar activamain a discurs da mintgadi.	

			renviaments LE3GR.5.B.2
	2.	**Las scolaras ed ils scolars san reflectar davart strategias e tecnicas per acquistar il vocabulari sco er reglas da la furmaziun da pleds e san profitar da quai per emprender. En quest connex san els recurrer ad experientschas d'emprender ed enconuschientschas d'autras linguas.**	
LE2GR.5.B.		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» san profitar - sut instrucziun - da strategias e tecnicas per emprender il vocabulari (p.ex. tatgariels, cartas cun pled e maletg, pleds parallels).	
	b	» san reflectar davart experientschas ch'èn vegnidas fatgas cun strategias e tecnicas per acquistar il vocabulari e decider - sut instrucziun - tgenina ch'è la meglra per els (p.ex. cartoteca da pleds, rait da pleds, gieu didactic, dicziunaris visuals, vocabularis electronics, app). » san amplifitgar lur vocabulari productiv partend dal vocabulari individual existent grazia a l'agid da texts auditivs, da texts da leger e da discurs.	MI - Retschertga e sustegn d'emprender
3	c	» san - sche necessari cun sustegn - eleger tecnicas per acquistar il vocabulari, ch'èn adattadas a l'agen stil d'emprender (p.ex. cluster, mindmap, registraziun sonora). » san - sut instrucziun - renconuscher las reglas da la furmaziun dals pleds (er interlinguisticamain) e san furmar novs pleds e novas modas da dir (p.ex. nation/Nation/nazione/naziun, repair/reparieren/riparare/reparar, famiglia da pleds).	
	d	» san deducir independentamain las reglas da la furmaziun da pleds e san profitar da quai per emprender. » san cumparegliar differentas furmas da vocabularis (p.ex. sin palpiri, electronics, online) e san sa barattar davart las pussaivladads d'applitgar quels.	

LE2GR.5 C Lingua(s) en il focus
Pronunzia

1. Las scolaras ed ils scolars san discurrer e preleger a moda clera e chapaivla.

renviaments

LE2GR.5.C.1 Las scolaras ed ils scolars ...

2	a	» san pronunziar u preleger pleds enconuschents e modas da dir enconuschentas uschia, ch'els vegnan chapids quasi adina.	
	b	» san applitgar las convenziuns da la pronunzia e da l'intunaziun da pleds uschia, ch'els vegnan chapids cur ch'els discurran e legian ad auta vusch.	
3	c	» san - malgrà in accent perceptibel - per regla discurrer e preleger a moda chapaivla.	
	d	» san s'exprimer per il pli uschia, che lur pronunzia è bain chapaivla e che l'intunaziun correspunda al cuntegn.	

2. Las scolaras ed ils scolars san chapir las reglas da pronunzia e d'intunaziun tipicas da l'englais.

renviaments

LE2GR.5.C.2 Las scolaras ed ils scolars ...

2	a	» san percepir singuls tuns tipics ch'èn differents en englais ed en la lingua da scola (p.ex. th/v).	
	b	» san percepir l'effect da l'intunaziun sin la significaziun d'ina declaraziun e trair conclusiuns or da quai (p.ex. dumonda tras intunaziun, imperativ).	
	c	» san observar singuls tuns specifics e sequenzas foneticas specificas da l'englais, eventualmain cumparegliar cun autras linguas e far en la lingua da scola supposiziuns davart la relaziun tranter la scrittira ed il tun (p.ex. my > may, live-life; intunaziun dal pled e da la frasa).	
3	d	» san - sut instrucziun - cumbinar grafissems ch'i dat savens cun la pronunzia correcta e deducir reglas da quai (call, tell, miss, jazz, but, bus, us, if).	
	e	» san chapir e diriger - grazia a la differenta intunaziun - l'effect da lur declaraziun.	

LE2GR.5 Lingua(s) en il focus
D Grammatica

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san percepir structuras grammaticalas en texts e profitar da quellas per chapir sco er applitgar quellas cur ch'els discurran e scrivan.**	
LE2GR.5.D.		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» san applitgar - sut instrucziun - cun discurrer e cun scriver structuras grammaticalas fitg simplas, ma fan - tut tenor il grad da sustegn - anc blers sbagls (p.ex. plural regular, singulas furmas da conjugaziun). » san percepir - cun sustegn - singulas structuras grammaticalas che sa refereschan a situaziuns specificas e san profitar da quai per chapir (p.ex. negaziun, interrogativs).	
	b	» san applitgar cun discurrer e cun scriver intginas structuras grammaticalas simplas, ma fan anc sbagls (p.ex. furmas da conjugaziun da verbs impurtants, pronoms persunals, dumonda simpla cun interrogativ). » san percepir - cun sustegn - structuras grammaticalas che sa refereschan a situaziuns specificas e san profitar da quai per chapir (p.ex. indicaziun da las uras, indicaziuns dals lieus).	
3	c	» san applitgar cun discurrer e cun scriver structuras grammaticalas simplas, ma fan per part anc sbagls (p.ex. sequenza da pleds en declaraziuns e dumondas simplas, verbs cun dus objects, plurals irregulars, preposiziuns frequentas). » san percepir - cun sustegn - structuras grammaticalas simplas e profitar da quai per chapir (p.ex. sequenza da pleds en la frasa, dumonda cun interrogativ u cun intunaziun, furmas da conjugaziun).	
	d	» san duvrar vaira correctamain er intginas structuras grammaticalas pli cumplexas cun discurrer e cun scriver (p.ex. verbs auxiliars e modals, differentas furmas da negaziun, pronoms demonstrativs e reflexivs). » san percepir structuras grammaticalas pli cumplexas e san profitar da quai per chapir (p.ex. temp dals verbs, verbs modals frequents, conjunctziuns per motivar, pronoms possessivs e reflexivs).	

			renviaments LE3GR.5.D.2
	2.	**Las scolaras ed ils scolars san chapir structuras grammaticalas e cumparegliar cun autras linguas.**	
LE2GR.5.D.		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» san perscrutar - sut instrucziun - singulas structuras grammaticalas, eventualmain cumparegliar cun autras linguas e far supposiziuns da quai en la lingua da scola (p.ex. singular e plural, artitgel definì/indefinì, posiziun dals pleds en in'interrogaziun).	
3	b	» san analisar - sut instrucziun - structuras grammaticalas pli cumplexas, cumparegliar quellas cun autras linguas e deducir reglas (p.ex. temp, conjugaziun simpla).	
	c	» san percepir, congualond las structuras grammaticalas da differentas linguas, reglas specificas per ina lingua, las reflectar e valitar per l'agen diever linguistic (p.ex. pronoms relativs e frasa relativa, gradaziun irregulara, frasa cundiziunala).	

LE2GR.5 E Lingua(s) en il focus

Ortografia

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san scriver vaira correctamain.**	
LE2GR.5.E.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» san copiar correctamain singuls pleds e curtas modas da dir. » san nudar singuls pleds e curtas modas da dir, ma quai po anc esser foneticamain.	
	b	» san copiar correctamain modas da dir e frasas curtas. » san per part duvrar l'ortografia correcta en singuls texts curts. » san applitgar ils segns d'interpunczion ils pli impurtants en frasas simplas.	
3	c	» san scriver vaira correctamain davart temas enconuschents en texts pli curts. » san scriver correctamain las furmas che vegnan duvradas savens (p.ex. I am, they are).	
	d	» san scriver vaira correctamain texts davart temas generals, sbagls ortografics marcants èn rars.	

			renviaments
	2.	**Las scolaras ed ils scolars san reflectar davart las reglas ortograficas da l'englais e chapir talas.**	
LE2GR.5.E.2		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» san - sut instrucziun - percepir las reglas ortograficas elementaras (p.ex. what, where, why /l).	
	b	» san perscrutar las reglas ortograficas e far supposiziuns surlonder en la lingua da scola. » san percepir e curreger agens sbagls cun agid da texts da standard.	LE3GR.5.E.2.a
3	c	» san - sut instrucziun - deducir las reglas ortograficas las pli frequentas. » san controllar l'ortografia (p.ex. cun agid d'in vocabulari).	MI - Producziun e preschentaziun LE3GR.5.E.2.b

LE2GR.5 F Lingua(s) en il focus

Reflexiun e planisaziun davart l'emprender ina lingua

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san reflectar davart lur atgna acquisiziun da la lingua e planisar tala.**	LE3GR.5.F.1
	LE2GR.5.F.1	Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» san - a moda fitg simpla e cun il sustegn da la persuna d'instrucziun - ponderar davart lur experientschas cun emprender ina lingua e constatar progress d'emprender (p.ex. schurnal d'emprender).	
	b	» san - cun sustegn - valitar lur stadi d'emprender e deducir da quai finamiras persunalas (p.ex. cun rimnar cun cleras finamiras products, portfolio).	
3	c	» san - en cas da basegn cun sustegn - valitar ils agens progress ed ils resultats da l'emprender. » san fixar finamiras persunalas e planisar l'agen emprender.	
	d	» san sa barattar davart experientschas d'emprender. » san percepir e profitar er da chaschuns d'emprender ordaifer la scola (p.ex. internet, scuntradas, medias).	

LE2GR.6 A Culturas en il focus

Enconuschientschas

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars enconuschan intginas caracteristicas dal spazi cultural englais sco er ils tratgs cuminaivels e las differenzas culturalas.**	R.6.B.1
LE2GR.6.A.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» enconuschan intgins products culturals, intginas particularitads ed intgins fatgs etnografics dal spazi cultural englais (p.ex. chanzuns, culinarica, citads).	MU.2.B.1.f AF.3.A.1.2b
	b	» enconuschan intgins tratgs cuminaivels ed intginas differenzas tranter l'atgna ed autras culturas, cunzunt en il spazi englais (p.ex. communicaziun nunverbala u furmlas da salidar observadas savens, rituals en il mintgadi da scola, litteratura d'uffants).	
	c	» san che las enconuschientschas ch'els han da las culturas englaisas cuntegnan savens aspects da clisché e ch'en tut las culturas existan modas da viver e da sa cumportar multifaras ina sper l'autra (p.ex. situaziun d'abitar, disas da mangiar, modas da salidar).	ERC.5.5.d
3	d	» enconuschan ils fatgs culturals ed ils products culturals exemplarics dal spazi cultural englais (p.ex. moda, musica, tecnica, eveniments istorics, regiuns, furma statala, persunalitads, pictura, litteratura da giuvenils, film).	MU.2.B.1.h AF.3.A.1.2c
	e	» san che tant en l'atgna sco er en las culturas englaisas existan differentas normas e valurs ina sper l'autra (p.ex. subculturas, culturas da musica, stils da vestgadira, schlattainas, generaziuns).	ERC.5.5.a

LE2GR.6 B Culturas en il focus Tenutas

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san ponderar davart lur tenuta envers il spazi cultural englais ed envers la diversitad culturala.**	FSP - Identitads culturalas e communicaziun interculturala
LE2GR.6.B.		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» san exprimer lur tenuta envers linguas e culturas estras. » san descriver lur impressiuns e tenuta areguard contacts cun il spazi cultural englais (p.ex. activitads da barat, tradiziuns da scola).	NUS.7.2.f
3	b	» san ponderar e discutar davart l'intent ed il niz d'emprender englais sco lingua estra. » san reflectar davart lur impressiuns areguard contacts cun il spazi cultural englais e motivar lur tenuta (p.ex. cultura da giuventetgna). » san - sin basa da las experientschas culturalas acquistadas - formular e discutar lur tenuta envers clischés.	

LE2GR.6 Culturas en il focus

C Acziuns

			renviaments FSP - Identitads culturalas e communicaziun interculturala
	1.	**Las scolaras ed ils scolars scuntran virtualmain e realmain umans e products dal spazi cultural englais.**	
LE2GR.6.C.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	a	» san observar e descriver caracteristicas culturalas (p.ex. mintgadi, festas, tradiziuns).	NUS.7.1.d
	b	» san cumparegliar aspects dal mintgadi dal spazi cultural englais cun lur atgnas experientschas (p.ex. tras contacts per correspundenza, istorgias, reportaschas, comics, blog).	NUS.7.2.f
	c	» san entrar en contact cun persunas da lingua englaisa e fan uschia enconuschientscha da las culturas da quellas (p.ex. brev, text, maletg, dissegn, e-mail).	NUS.7.2.e
3	d	» san percepir pli conscientamain lur agen mund da viver, sa confruntond cun ils fatgs e products culturals dal spazi cultural englais e realisar che las atgnas ideas davart normas e valurs èn relativas (p.ex. sistem da scola, eveniment istoric, sport, persunalitad).	
	e	» san observar, examinar e relativar - en situaziuns da barat - lur savida culturala acquistada (p.ex. tras in contact per correspundenza, durant las vacanzas, en l'inscunter real u virtual).	

Franzos u talian sco 3. lingua estra

LE3GR.1 A

Hören

Monologische und dialogische Texte hören und verstehen

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können verschiedenartige Hörtexte und Gespräche verstehen (Sachtexte, ästhetische Texte, Texte im Schulalltag, Gespräche im Kontakt mit Französisch bzw. Italienisch sprechenden Personen).**	
	LE3GR.1.A.1	Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a A 1.1	» können vertraute Wörter, ganz einfache Informationen, einfache Aufgaben und Anleitungen verstehen, wenn deutlich gesprochen wird und wenn Illustrationen oder Gestik dabei helfen (z.B. Dialog, Lied, Anweisung). » können einfache und häufige Ausdrücke und einfache Fragen zur eigenen Person verstehen (z.B. Name, Adresse).	
	b A 1.2	» können sich bei einfachen kurzen Texten eine Vorstellung vom Inhalt machen, wenn der Text mit Illustrationen oder Gestik unterstützt wird (z.B. Trickfilm, Theaterszene, Lied). » können einfachen kurzen Texten grundlegende Informationen entnehmen, wenn langsam, deutlich und mit Pausen gesprochen wird (z.B. Spielanleitung, Beschreibung). » können kurze Gespräche über vertraute Themen verstehen, wenn langsam und deutlich gesprochen wird (z.B. Schule, Familie, Freizeit).	
	c A 2.1	» können in einfachen kurzen Texten zu vertrauten Themen die Hauptinformation verstehen, wenn langsam und deutlich gesprochen wird (z.B. Geschichte). » können in kurzen, einfachen und klaren Durchsagen die Hauptinformation oder Einzelinformationen verstehen (z.B. Wettervorhersage, Sportresultat). » können aus kurzen Mitteilungen zu vertrauten Themen einfache Informationen entnehmen, wenn langsam und deutlich gesprochen wird (z.B. Wegbeschreibung).	
	d A 2.2	» können in Beiträgen über vertraute Themen verstehen, worum es geht, wenn langsam und deutlich gesprochen wird (z.B. Vortrag, Reportage, Filmszene). » können einfache Mitteilungen, Anweisungen und Erklärungen verstehen (z.B. Anleitung zu einem Experiment, einfache Gebrauchsanweisung), die man ihnen persönlich gibt. » können in längeren Gesprächen über vertraute Themen meistens verstehen, worum es geht, wenn deutlich gesprochen wird (z.B. Interview, Telefongespräch, persönliche Begegnung).	

			renviaments
	2.	**Die Schülerinnen und Schüler können die ästhetische Wirkung von Hörtexten entdecken und beschreiben.**	
	LE3GR.1.A.2	Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» können in einen langsam und deutlich vorgelesenen/gesprochenen Hörtext eintauchen (z.B. einfaches Hörbuch, Geschichte).	
	b	» können in Hörtexten einzelne ästhetische Gestaltungsmittel entdecken und in der Schulsprache beschreiben (einfaches Wortspiel, Sketch).	LE2GR.1.A.2.b
	c	» können über Hörtexte neue Welten entdecken und zu eigenen Vorlieben finden.	

LE3GR.1 Hören
B Strategien

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können Hörstrategien einsetzen und reflektieren. Dabei nutzen sie auch in anderen Sprachen aufgebaute Strategien.**	DR.1.B.1 LE2GR.1.B.1
	LE3GR.1.B.	Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» können unter Anleitung bekannte Hörstrategien aus der ersten und zweiten Fremdsprache oder aus anderen Sprachen transferieren und einsetzen (z.B. mehrfach hören, auf Geräusche, Satzmelodie, Gestik und Mimik achten). » können mitteilen, welche Hörstrategien hilfreich sind.	
	b	» können einzelne Wörter heraushören, die aus anderen Sprachen bekannt sind (z.B. Parallelwörter, bekannte Wörter, Namen, Zahlen).	
	c	» können Hörstrategien einsetzen, wenn sie dabei teilweise unterstützt werden, und sich über deren Nutzen austauschen (z.B. Vorwissen aktivieren, Thema erkennen, auf Bekanntes achten, schriftlichen Begleittext nutzen, mehrfach hören).	
	d	» können beurteilen, welche Hörstrategien für sie hilfreich sind und diese zunehmend selbstständig einsetzen (z.B. auf Geräusche und Bilder achten, Gestik und Verhalten der Sprecherin/des Sprechers beobachten, unbekannte Wörter erschliessen und Satzbedeutung ableiten).	

LE3GR.1 Hören
C Sprachmittlung

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können Inhalte aus Gesprächen und Hörtexten auf Französisch bzw. Italienisch verstehen und sinngemäss in die Schulsprache übertragen.**	
LE3GR.1.C.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» können die Hauptaussagen aus kurzen und einfachen Mitteilungen (z.B. auf Anrufbeantworter, Arbeitsanweisung) verstehen und sinngemäss mündlich oder schriftlich in der Schulsprache wiedergeben.	
	b	» können in einem einfachen Gespräch mit einer Französisch bzw. Italienisch sprechenden Person einfache, kurze Fragen und Informationen zur Person oder zu alltäglichen Situationen verstehen und sinngemäss mündlich in der Schulsprache wiedergeben (informelles Dolmetschen, z.B. Herkunft, Hobby, Interessen). Voraussetzung ist, dass diese Person deutlich spricht. » können Einzelinformationen von Lautsprecherdurchsagen und Mitteilungen (z.B. Verspätungsmeldung, Hausaufgabe, Fernsehnachricht) sowie die Hauptaussagen eines kurzen Interviews verstehen und sinngemäss mündlich oder schriftlich in der Schulsprache wiedergeben. Voraussetzung ist, dass langsam und deutlich gesprochen wird und es sich um ein vertrautes Thema handelt.	
	c	» können längere, klar aufgebaute Gespräche und Hörtexte zu Themen des Alltagslebens verstehen und die Hauptaussagen oder Einzelinformationen sinngemäss mündlich oder schriftlich in der Schulsprache wiedergeben (z.B. Interview, Treffen mit Partnerklasse).	
	d	» können in einem einfachen Gespräch mit einer Französisch bzw. Italienisch sprechenden Person (z.B. Austauschschülerin oder -schüler) einfache, kurze Fragen und Informationen zur Person oder zu alltäglichen Situationen verstehen und sinngemäss mündlich in der ersten Fremdsprache oder Englisch wiedergeben (z.B. Herkunft, Hobby, Interessen). Voraussetzung ist, dass die Person, die in der dritten Fremdsprache spricht, deutlich spricht und bereit ist zu helfen.	

LE3GR.2 Lesen
A Texte lesen und verstehen

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können verschiedenartige Texte lesen und verstehen (Sachtexte, ästhetische Texte, Texte im Schulalltag, Texte im Kontakt mit Französisch bzw. Italienisch sprechenden Personen).**	
	LE3GR.2.A.1	Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a A 1.1	» können einzelne Ausdrücke mithilfe von Illustrationen verstehen (z.B. Flyer, einzelne Bilder). » können in ganz einfachem Informationsmaterial oder Mitteilungen (z.B. Schild, Plakat, Postkarte) grundlegende Informationen finden und verstehen (z.B. Ort, Datum, Zeit). » können kurze wiederkehrende Anweisungen verstehen (z.B. im Lehrmittel).	
	b A 1.2	» können einfache kurze Texte mithilfe von Illustrationen verstehen (z.B. Bildergeschichte, Comic). » können Informationsmaterialien grundlegende Aussagen entnehmen (z.B. Angebot, Preis in Werbetext). » können einfache kurze Mitteilungen verstehen (z.B. SMS, Einladung, Arbeitsanweisung).	
	c A 2.1	» können eine kurze, klar aufgebaute Geschichte in groben Zügen verstehen, wenn das Thema vertraut ist (z.B. Handlung, wichtigste Akteure oder Figuren). » können aus kurzen, klar aufgebauten Texten zu vertrauten Themen grundlegende Informationen entnehmen (z.B. Liste, Kochrezept, Portrait). » können in einfachen persönlichen Nachrichten konkrete Mitteilungen verstehen (z.B. E-Mail, Chat).	
	d A 2.2	» können in klar strukturierten Texten die Hauptinformation oder Einzelinformationen verstehen, wenn das Thema vertraut ist (z.B. Geschichte, Reportage, Vorschrift). » können einfache kurze Anleitungen befolgen, wenn die Schritte illustriert sind (z.B. Experiment, Spiel, Rezept). » können einfache persönliche Texte über vertraute Dinge verstehen (z.B. Brief, Blog).	

			renviaments
	2.	**Die Schülerinnen und Schüler können die ästhetische Wirkung von Lesetexten entdecken und beschreiben.**	
	LE3GR.2.A.2	Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» können in einfache, mit Bildern illustrierte kurze Texte eintauchen (z.B. Comic, illustrierte Geschichte).	
	b	» können in Texten einzelne ästhetische Gestaltungsmittel entdecken und in der Schulsprache beschreiben (z.B. Wortspiele in einem Prosatext, Slang in einem Comic, Reim in einem Gedicht, Wiederholung im Vers).	LE2GR.2.A.2.c
	c	» können sich in eine Geschichte hineinversetzen, neue Welten entdecken und zu eigenen Vorlieben finden (z.B. Kriminalgeschichte in didaktisierten Lektüren, Comic).	

LE3GR.2 Lesen
B Strategien

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können Lesestrategien einsetzen und reflektieren. Dabei nutzen sie auch in anderen Sprachen aufgebaute Strategien.**	DR.2.B.1 LE2GR.2.B.1
LE3GR.2.B.		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» können unter Anleitung bekannte Lesestrategien aus der ersten und zweiten Fremdsprache oder aus anderen Sprachen transferieren und einsetzen (z.B. Bilder und Titel betrachten, Text durch W-Fragen erschliessen, Unbekanntes nachschlagen). » können mitteilen, welche Lesestrategien hilfreich sind.	
	b	» können einzelne Wörter erkennen, die aus anderen Sprachen bekannt sind (z.B. Parallelwörter, bekannte Wörter, Namen, Zahlen).	
	c	» können Lesestrategien einsetzen, wenn sie dabei teilweise unterstützt werden, und sich über deren Nutzen austauschen (z.B. Vorwissen aktivieren, Thema erkennen, Bilder und Titel betrachten, wiederholtes Lesen, verschiedene Informationsquellen nutzen).	
	d	» können beurteilen, welche Lesestrategien für sie hilfreich sind und diese zunehmend selbstständig einsetzen (z.B. Thema erkennen, Bekanntes und Parallelwörter erkennen, Schlüsselwörter erkennen, Kernaussagen markieren, Unbekanntes erschliessen, verschiedene Informationsquellen nutzen).	

LE3GR.2 Lesen
C Sprachmittlung

			renviaments
		1. Die Schülerinnen und Schüler können Inhalte schriftlicher Texte auf Französisch bzw. Italienisch verstehen und sinngemäss in die Schulsprache übertragen.	
	LE3GR.2.C.1	Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» können die Hauptaussagen aus kurzen und einfachen Mitteilungen (z.B. Schild, Plakat) verstehen und sinngemäss mündlich oder schriftlich in der Schulsprache wiedergeben.	
	b	» können die Hauptaussagen oder Einzelinformationen aus einfachen, kurzen Texten verstehen und sinngemäss mündlich oder schriftlich in der Schulsprache wiedergeben (z.B. E-Mail, Sachtext, Songtext). Voraussetzung ist, dass es sich um vertraute Themen handelt (z.B. Schule, Freizeit, Tiere).	
	c	» können längere, klar aufgebaute Texte zu Themen des Alltagslebens verstehen und die Hauptaussagen oder Einzelinformationen sinngemäss mündlich oder schriftlich in der Schulsprache wiedergeben (z.B. Internetseite, Artikel, Geschichte).	
	d	» können die Hauptaussagen oder Einzelinformationen aus einfachen, kurzen Texten verstehen und diese sinngemäss schriftlich in der ersten Fremdsprache oder Englisch wiedergeben (z.B. Sachtext, E-Mail). Voraussetzung ist, dass es sich um vertraute, konkrete Themen handelt.	

LE3GR.3 A Sprechen
Dialogisches Sprechen

			renviaments
		1. Die Schülerinnen und Schüler können an verschiedenen Gesprächen teilnehmen (über Sachthemen, über ästhetische Themen, im Schulalltag, mit Französisch bzw. Italienisch sprechenden Personen).	
LE3GR.3.A.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a A 1.1	» können mit ganz einfachen Worten Kontakt aufnehmen und sich verständigen (z.B. sich begrüssen, verabschieden, bedanken, etwas bestellen).	
	b A 1.2	» können sich in vertrauten Situationen auf einfache Art verständigen, wenn die Gesprächspartner/innen Rücksicht nehmen und behilflich sind (z.B. Spiel, Freizeit, Schule). » können einfache Fragen zu vertrauten Themen stellen und mit einzelnen Wörtern, Ausdrücken oder kurzen Sätzen antworten (z.B. Zeit, Befinden, Farbe).	
	c A 2.1	» können in alltäglichen Situationen mit einfachen Worten Informationen austauschen und einholen (z.B. Rollenspiel, Gruppenarbeit). » können zu vertrauten Themen einfache Fragen stellen und beantworten, kurz etwas dazu sagen oder auf Gesagtes reagieren (z.B. Unterricht, Einkauf).	
	d A 2.2	» können einfache Aussagen zu vertrauten Themen machen und darauf reagieren (z.B. erklären, Verständnis prüfen). » können zu alltäglichen Aktivitäten Fragen stellen und beantworten (z.B. Freizeit, Reisen, Unterricht). » können ausdrücken, ob sie einverstanden sind oder lieber etwas anderes möchten (z.B. Vorschlag, Abmachung). » können vertraute Personen um einen Gefallen bitten und auf Bitten reagieren (z.B. etwas ausleihen, Wunsch äussern).	

LE3GR.3 Sprechen
B Monologisches Sprechen

			renviaments
		1. Die Schülerinnen und Schüler können zu verschiedenen Themen und in unterschiedlichen Situationen zusammenhängend sprechen (über Sachthemen, über ästhetische Themen, über Themen und Abläufe im Schulalltag, im Kontakt mit Französisch bzw. Italienisch sprechenden Personen).	
LE3GR.3.B.		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a A 1.1	» können einfache kurze Reime vortragen. » können alltägliche und vertraute Dinge benennen (z.B. Schulgegenstände, Esswaren). » können mit einfachen Worten über sich selber sprechen (z.B. Name, Alter, Befindlichkeit).	
	b A 1.2	» können einfache Lieder mitsingen. » können grundlegende Informationen über sich und vertraute Personen geben (z.B. Herkunft, Freunde). » können sich über Vorlieben und Abneigungen zu sehr vertrauten Themen äussern (z.B. Essen, Farben, Kleidung).	
	c A 2.1	» können einfache, kurze Texte vortragen (z.B. Gedicht, Zungenbrecher). » können sehr vertraute Themen in einem kurzen vorbereiteten Vortrag präsentieren (z.B. Hobby, Tiere, Musik). » können Menschen, Gegenstände und Abläufe auf einfache Weise beschreiben (z.B. Aussehen, Tagesablauf, Weg). » können sagen, was sie gut können, was weniger gut (z.B. Schule, Sport).	
	d A 2.2	» können kurze Geschichten erzählen, indem sie die Ereignisse aneinanderreihen. » können ihre persönlichen Meinungen, Vorlieben und Vermutungen mit einfachen Worten äussern und begründen (z.B. Musik, Buch, Regeln). » können vertraute Dinge und Sachverhalte kurz beschreiben (z.B. Tier, Feiertag, Umgebung). » können mit einfachen Worten alltägliche Ereignisse und persönliche Erfahrungen beschreiben und kurz begründen, was ihnen gefällt und was weniger (z.B. Ausflug, Party).	

			renviaments
		2. Die Schülerinnen und Schüler können beim Vortragen Texte gestalten und eine ästhetische Wirkung erzielen.	
LE3GR.3.B.		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» können beim Vortragen von einfachen Texten mit ästhetischen Gestaltungsmitteln spielerisch experimentieren (z.B. Reim, Zungenbrecher, Vers).	
	b	» können Texte kreativ gestalten und eine ästhetische Wirkung erzielen (z.B. Liedtext, Rap, Sketch, Gedicht, kurze Geschichte).	
	c	» können Texte bewusst gestalten und inszenieren und sich in der Schulsprache über die Wirkung austauschen (z.B. Geschichte, Szene aus einem Theaterstück, Improvisation).	

LE3GR.3 Sprechen
C Strategien

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können Strategien einsetzen und reflektieren, um das Sprechen zu steuern. Dabei nutzen sie auch in anderen Sprachen aufgebaute Strategien.**	DR.3.C.1 LE2GR.3.C.1
LE3GR.3.C.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» können unter Anleitung bekannte Sprechstrategien aus der ersten und zweiten Fremdsprache transferieren und einsetzen (z.B. Gesprächspartner beobachten, Gestik und Mimik einsetzen, Nichtverstehen signalisieren, auswendig gelernte Wendungen und feste Ausdrücke nutzen). » können mitteilen, welche Sprechstrategien hilfreich sind.	
	b	» können Sprechstrategien einsetzen, wenn sie dabei teilweise unterstützt werden, und sich über deren Nutzen austauschen (z. B. zur Muttersprache wechseln, Verstehen oder Nichtverstehen signalisieren, Textbausteine und Notizen nutzen).	
	c	» können Sprechhemmungen überwinden, bei Bedarf mit Unterstützung, und dabei Fehler als Lerngelegenheiten nutzen.	
	d	» können beurteilen, welche Sprechstrategien für sie hilfreich sind, und diese zunehmend selbstständig einsetzen, um eine bessere Wirkung ihrer Gesprächsbeiträge zu erzielen (z.B. um Wiederholung bitten, nachfragen, im Selbstgespräch üben, formelhafte Wendungen zur Gesprächssteuerung einsetzen, Umschreibungen und Stichwörter nutzen). » können einige Fehler, die beim freien Sprechen auftreten, erkennen und sich selber korrigieren.	

LE3GR.3 Sprechen
D Sprachmittlung

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können Inhalte aus Gesprächen, Hörtexten oder schriftlichen Texte in der Schulsprache sinngemäss ins Französische bzw. Italienische übertragen.**	
LE3GR.3.D.		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» können die Hauptaussagen aus kurzen, einfachen schriftlichen Mitteilungen in der Schulsprache (z.B. Schild, Plakat, SMS) sinngemäss auf Französisch bzw. Italienisch wiedergeben.	
	b	» können aus einem einfachen Gespräch mit einer in der Schulsprache sprechenden Person einfache, kurze Fragen und Informationen zur Person oder zu alltäglichen Situationen sinngemäss auf Französisch bzw. Italienisch wiedergeben (informelles Dolmetschen, z.B. Herkunft, Hobby, Interessen). » können Lautsprecherdurchsagen und kurze mündliche Mitteilungen in der Schulsprache mit einfachen Sätzen und Wendungen sinngemäss auf Französisch bzw. Italienisch wiedergeben (z.B. Verspätungsmeldung, Wetterbericht). » können die Hauptaussagen oder Einzelinformationen aus einfachen und kurzen schriftlichen Texten in der Schulsprache (z.B. E-Mail, Prospekt, Veranstaltungsprogramm) sinngemäss auf Französisch bzw. Italienisch wiedergeben. Voraussetzung ist, dass es sich um vertraute Themen handelt (z.B. Schule, Freizeit, Tiere).	
	c	» können die Hauptaussagen oder Einzelinformationen aus einem längeren, klar aufgebauten Gespräch mit einer in der Schulsprache sprechenden Person sowie aus Hörtexten oder schriftlichen Texten in der Schulsprache (z.B. Treffen mit Partnerklasse, Geschichte, Sachtext) sinngemäss auf Französisch bzw. Italienisch wiedergeben. Voraussetzung ist, dass es sich um vertraute Themen handelt.	
	d	» können in einer Gesprächssituation zwischen einer Deutsch sprechenden bzw. englischsprachigen und einer französisch- bzw. italienischsprachigen Person sinngemäss vermitteln (z.B. einfache, kurze Fragen und Informationen zur Person oder zu alltäglichen Situationen).	

LE3GR.4 Schreiben
A Verfassen schriftlicher Texte

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können verschiedene Texte verfassen (Sachtexte, ästhetische Texte, Texte im Schulalltag, im schriftlichen Kontakt mit Französisch bzw. Italienisch sprechenden Personen).**	
LE3GR.4.A.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a A 1.1	» können mit bekannten Wörtern Listen erstellen und Bilder beschriften (z.B. Foto, Checkliste). » können Formulare mit persönlichen Angaben ergänzen (z.B. Anmeldung). » können in kurzen, einfachen Sätzen Informationen über sich selbst geben (z.B. Name, Wohnort, Alter).	
	b A 1.2	» können von einer Geschichte die wichtigsten Elemente festhalten (z.B. Cluster, Mindmap). » können mit einfachen Worten alltägliche Situationen und Gegenstände beschreiben (z.B. Farbe, Grösse, Material). » können mit einfachen Worten Informationen über sich selbst oder vertraute Personen und Sachverhalte verfassen (z.B. Familie, Zimmer, Hobby). » können ganz einfache Mitteilungen und Fragen formulieren (z.B. Einladung, SMS, Notiz).	
	c A 2.1	» können mit sprachlichem Support (z.B. Redewendungen, wiederkehrende Wortkombinationen (sog. Chunks)) einfache Geschichten beginnen oder zu Ende führen. » können sich einfache Notizen machen und kurze Mitteilungen verfassen (z.B. Sachverhalt, Wegbeschreibung zu Skizze, Einladung). » können mit einfachen Sätzen und Ausdrücken über vertraute Gegenstände und Personen berichten (z.B. Tagesablauf, Portrait, Aktivität).	
	d A 2.2	» können mit einfachen Sätzen kurze Geschichten erzählen (z.B. zu einer Bildergeschichte). » können in einfachen Sätzen darüber berichten, was wann und wo geschehen ist (z.B. Erlebnis). » können Gleichaltrige auf einfache Weise über sich selbst oder alltägliche Dinge informieren und auf solche Informationen reagieren (z.B. Lebenslauf, Wandzeitung, Anzeige).	

			renviaments
	2.	**Die Schülerinnen und Schüler können eigene Texte kreativ und spielerisch gestalten und eine ästhetische Wirkung erzielen.**	
LE3GR.4.A.2		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» können mit einfachen ästhetischen Gestaltungsmitteln spielerisch experimentieren (z.B. Reimwörter).	
	b	» können in eigenen Texten mit einfachen Gestaltungsmitteln eine ästhetische Wirkung erzielen (z.B. Gedicht, Cartoon, Bildgeschichte).	
	c	» können beim kreativen Schreiben verschiedene ästhetische Gestaltungsmittel bewusst einsetzen und sich in der Schulsprache über die Wirkung austauschen (z.B. Kurzgeschichte, Raptext, Werbespot).	

LE3GR.4 Schreiben
B Strategien

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können Strategien zur Schreibunterstützung einsetzen und reflektieren. Dabei nutzen sie auch in anderen Sprachen aufgebaute Strategien.**	DR.4.C.1 LE2GR.4.B.1
LE3GR.4.B.		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» können unter Anleitung bekannte Schreibstrategien aus der ersten und zweiten Fremdsprache oder aus anderen Sprachen transferieren und einsetzen (z.B. Wörter aus Vorlage neu kombinieren, fehlendes Vokabular durch Symbole, Zeichnungen oder Wörter aus anderen Sprachen ersetzen). » können mitteilen, welche Schreibstrategien hilfreich sind.	
	b	» können Schreibstrategien einsetzen, wenn sie dabei teilweise unterstützt werden, und sich über deren Nutzen austauschen (z.B. Modellsätze verwenden, Wortlisten und Bilderwörterbuch nutzen, Merktechniken, Eselsbrücken, Vokabular in verschiedenen Medien suchen).	
	c	» können beurteilen, welche Schreibstrategien für sie hilfreich sind, und diese zunehmend selbstständig einsetzen, um eine bessere Wirkung ihrer Texte zu erzielen (z.B. Informationen sammeln, Mindmap, Cluster erstellen, Planungs- und Strukturierungshilfen nutzen, grammatische Übersichten und Merkblätter, Textmuster und Textverarbeitungsprogramm verwenden, Text überarbeiten und korrigieren, Wörter- und Grammatikbücher und das Internet gezielt nutzen). » können einige Fehler, die beim freien Schreiben auftreten, erkennen und korrigieren.	

LE3GR.4 C Schreiben Sprachmittlung

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können Inhalte von Texten in der Schulsprache sinngemäss ins Französische bzw. Italienische übertragen.**	
LE3GR.4.C.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» können zu einfachen schriftlichen Texten in der Schulsprache (z.B. Einladung, einfache Sachtexte) Stichworte auf Französisch bzw. Italienisch festhalten.	
	b	» können einfache mündliche und schriftliche Mitteilungen oder Fragen in der Schulsprache (z.B. Ankunftszeit, Treffpunkt, Bitte um Rückruf) in kurzen, einfachen Notizen und Nachrichten auf Französisch bzw. Italienisch festhalten.	
	c	» können aus schriftlichen Texten in der Schulsprache (z.B. Broschüre, E-Mail, Artikel in einer Zeitschrift) die wesentlichen Angaben sinngemäss auf Französisch bzw. Italienisch wiedergeben.	
	d	» können Hauptaussagen oder Einzelinformationen aus einfachen und kurzen schriftlichen Mitteilungen in der ersten Fremdsprache oder Englisch mit einfachen Sätzen und Wendungen sinngemäss auf Französisch bzw. Italienisch wiedergeben. Voraussetzung ist, dass es sich um vertraute, konkrete Themen handelt.	

LE3GR.5 A Sprache(n) im Fokus
Bewusstheit für Sprache

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können ihre Aufmerksamkeit auf sprachliche Phänomene richten.**	LE2GR.5.A.2
LE3GR.5.A.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» können einzelne sprachliche Phänomene des Französischen bzw. Italienischen mit Unterstützung wahrnehmen, mit anderen Sprachen vergleichen und dabei Unterschiede oder Ähnlichkeiten erkennen (z.B. Herkunft von Wörtern, Lehnwörter, Internationalismen).	
	b	» können, auch im Vergleich mit anderen Sprachen, im Französischen bzw. Italienischen verschiedene Register erkennen (z.B. formelle und informelle Sprache, Umgangssprache).	
	c	» können Status und Rolle des Französischen bzw. Italienischen im Vergleich zu anderen Sprachen einschätzen und können erkennen, dass es verschiedene Varietäten gibt (Le français dans le monde, Dialekt - Standarditalienisch, Ortsdialekt - Regionalschriftsprache - Rumantsch Grischun).	

LE3GR.5 B Sprache(n) im Fokus Wortschatz

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler verfügen über einen angemessenen Wortschatz, um sich mündlich und schriftlich zu äussern.**	
	LE3GR.5.B.	Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» verfügen über ein begrenztes Repertoire an einzelnen Wörtern und Wendungen, die sich auf bestimmte Situationen beziehen, um sich kurz und einfach zu vertrauten Themen zu äussern.	
	b	» verfügen über ein elementares Repertoire an häufigen Wörtern und Wendungen, das ihnen erlaubt, einfache Texte zu alltäglichen Themen zu verfassen sowie an einfachen Gesprächssituationen aktiv teilzunehmen.	
	c	» verfügen über ein genügend grosses Repertoire an Wörtern und Wendungen, das ihnen erlaubt, Texte zu allgemeineren Themen zu verstehen und zu verfassen sowie an routinemässigen Gesprächen aktiv teilzunehmen.	

			renviaments DR.5.C.2 LE2GR.5.B.2
	2.	**Die Schülerinnen und Schüler können Strategien und Techniken zum Wortschatzerwerb und Regeln der Wortbildung reflektieren und für ihr Lernen nutzen. Sie können dabei auf Lernerfahrungen und Kenntnisse in anderen Sprachen zurückgreifen.**	
	LE3GR.5.B.	Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» können, teilweise unter Anleitung, bereits bekannte Strategien und Techniken für die Erschliessung neuer Wörter in der französischen bzw. italienischen Sprache nutzen (z.B. Klebezettel, Wort-Bild-Karten, Parallelwörter).	
	b	» können Erfahrungen mit Strategien und Techniken zum Wortschatzerwerb, die sie auch aus anderen Sprachfächern kennen, reflektieren und sich zunutze machen (z.B. Wortkartei, Wörternetz, Lernspiel, Bildwörterbücher, elektronische Wörterbücher, App). » können ausgehend vom bestehenden individuellen Wortschatz mithilfe von Hör-, Lesetexten und Gesprächen ihren produktiven Wortschatz erweitern.	
	c	» können, wenn nötig mit Unterstützung, dem eigenen Lernstil angepasste Techniken zum Wortschatzerwerb auswählen (z.B. Cluster, Mindmap, Tonaufnahme). » können Regeln der Wortbildung (auch sprachenübergreifend) erkennen und neue Wörter und Wendungen bilden (z.B. franz. possible/impossible, ital. possibile/impossibile).	

LE3GR.5 C Sprache(n) im Fokus Aussprache

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können klar und verständlich sprechen und vorlesen.**	
LE3GR.5.C.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» können vertraute Wörter und Wendungen so aussprechen oder vorlesen, dass sie meistens verstanden werden.	
	b	» können sich meist so ausdrücken, dass die Aussprache gut verständlich ist und die Intonation dem Inhalt entspricht.	

			renviaments
	2.	**Die Schülerinnen und Schüler können typische Aussprache- und Intonationsregeln der französischen bzw. italienischen Sprache verstehen.**	
LE3GR.5.C.2		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» können einzelne spezifische Laute und Lautfolgen der französischen bzw. italienischen Sprache beobachten, gegebenenfalls mit anderen Sprachen vergleichen und in der Schulsprache Vermutungen über das Verhältnis von Schrift und Laut anstellen (z.B. franz. ou > u, ital. ciao > tsch).	
	b	» können durch unterschiedliche Betonung und Intonation die Wirksamkeit ihrer Aussage erkennen und steuern (z.B. Intonationsfrage, Befehlsformen).	

LE3GR.5 Sprache(n) im Fokus
D Grammatik

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können grammatische Strukturen in Texten erkennen und für das Verständnis nutzen sowie beim Sprechen und Schreiben anwenden.**	
	LE3GR.5.D.	Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» können beim Sprechen und Schreiben mit Unterstützung sehr einfache grammatische Strukturen verwenden und dabei auf ihr Vorwissen aus den anderen Sprachen zurückgreifen, machen aber je nach Unterstützungsgrad noch häufig Fehler (z.B. regelmässige Pluralform, erste Konjugationsformen). » können einzelne auf bestimmte Situationen bezogene grammatische Strukturen mit Unterstützung erkennen und für das Verständnis nutzen (z.B. Negation, Fragewörter).	
	b	» können beim Sprechen und Schreiben einige einfache grammatische Strukturen verwenden, machen dabei aber noch Fehler (z.B. häufige Präpositionen, unregelmässige Pluralformen, Angleichung von Adjektiven, Possessiv- und Reflexivpronomen). » können auf bestimmte Situationen bezogene grammatische Strukturen mit Unterstützung erkennen und für das Verständnis nutzen (z.B. Zeitangaben, Ortsangaben).	
	c	» können beim Sprechen und Schreiben einfache grammatische Strukturen verwenden, machen dabei aber teilweise noch Fehler (z.B. häufige Konjugationsformen, Hilfs- und Modalverben, Wortfolge, Präpositionen). » können in Texten einfache grammatische Strukturen erkennen und für das Verständnis nutzen (z.B. Wortfolge im Satz, Frage mit Fragewort oder Intonation, Konjugationsformen, Zeitform der Verben, häufige Modalverben).	

			renviaments
	2.	**Die Schülerinnen und Schüler können grammatische Strukturen verstehen und mit anderen Sprachen vergleichen.**	DR.5.E.2 LE2GR.5.D.2
	LE3GR.5.D.	Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» können unter Anleitung einzelne grammatische Strukturen erforschen, mit anderen Sprachen vergleichen und darüber in der Schulsprache Vermutungen anstellen (z.B. Singular-Pluralform, bestimmter/unbestimmter Artikel, Wortstellung in einem Fragesatz).	
	b	» können, teilweise unter Anleitung, grammatische Strukturen untersuchen, mit anderen Sprachen vergleichen und Regeln ableiten; dabei können sie sich auch grammatische Übersichten zunutze machen (z.B. Zeitform, einfache Konjugation, Relativpronomen).	

LE3GR.5 Sprache(n) im Fokus
E Rechtschreibung

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können angemessen korrekt schreiben.**	
LE3GR.5.E.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» können einzelne Wörter und kurze Wendungen weitgehend korrekt abschreiben.	
	b	» können Wendungen und kurze Sätze korrekt abschreiben. » können in eigenen kurzen Texten teilweise die korrekte Rechtschreibung benutzen. » können in einfachen Sätzen die wichtigsten Satzzeichen anwenden. » können häufig verwendete Formen korrekt schreiben (z.B. franz. j'ai, je suis, ital. ho, sono).	
	c	» können in kürzeren Texten zu vertrauten Themen angemessen korrekt schreiben.	

			renviaments
	2.	**Die Schülerinnen und Schüler können Rechtschreiberegeln der französischen bzw. italienischen Sprache reflektieren und verstehen.**	
LE3GR.5.E.2		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» können elementare Rechtschreibregeln erforschen und in der Schulsprache Vermutungen darüber anstellen (z.B. franz. é, Schreibung vor Nasallauten, ital. chi / ci). » können eigene Fehler mithilfe von Textvorlagen erkennen und korrigieren.	LE2GR.5.E.2.b
	b	» können häufige Rechtschreiberegeln ableiten. » können die Rechtschreibung überprüfen (z.B. mithilfe eines Wörterbuchs).	LE2GR.5.E.2.c

LE3GR.5 F Sprache(n) im Fokus
Sprachlernreflexion und -planung

			renviaments LE2GR.5.F.1
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können ihr eigenes Sprachenlernen reflektieren und planen.**	
LE3GR.5.F.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» können sich mit Unterstützung und aufgrund der Erfahrungen in anderen Fremdsprachen persönliche Ziele beim Lernen der französischen bzw. italienischen Sprache setzen (z.B. Lernjournal, Portfolio).	
	b	» können mit Unterstützung ihren Lernstand einschätzen und die persönlichen Ziele anpassen (z.B. über gezieltes Sammeln von Produkten, Portfolio).	
	c	» können, bei Bedarf mit Unterstützung, die eigenen Fortschritte und Lernergebnisse einschätzen und das eigene Lernen planen.	
	d	» können sich über Lernerfahrungen austauschen. » können auch ausserschulische Lerngelegenheiten erkennen und nutzen (z.B. Internet, Begegnungen, Medien).	

LE3GR.6 A Kulturen im Fokus Kenntnisse

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler kennen einige Merkmale der französisch- bzw. italienischsprachigen Regionen sowie kulturelle Gemeinsamkeiten und Unterschiede.**	
LE3GR.6.A.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» kennen einige Kulturerzeugnisse, Eigenheiten und landeskundliche Gegebenheiten französisch- bzw. italienischsprachiger Regionen (z.B. Lieder, Kulinarik, Orte).	AF.3.A.1.2c
	b	» kennen einige Gemeinsamkeiten und Unterschiede zwischen der eigenen Sprachregion und französisch- bzw. italienischsprachigen Regionen (z.B. häufig beobachtete nonverbale Kommunikation oder Grussformeln, Rituale im Schulalltag).	
	c	» wissen, dass Kenntnisse, die sie über französisch- bzw. italienischsprachige Regionen (Romandie - Frankreich - weltweite Frankophonie, Italienische Schweiz - Italien) haben, häufig klischeehafte Aspekte beinhalten und dass in allen Kulturen vielfältige Lebens- und Verhaltensweisen nebeneinander existieren (z.B. Wohnsituation, Essensgewohnheiten, Grussverhalten).	ERC.5.5.d
	d	» kennen kulturelle Gegebenheiten und exemplarische Kulturerzeugnisse französisch- bzw. italienischsprachiger Regionen (z.B. Mode, Musik, Technik, geschichtliche Ereignisse, Regionen, Staatsform, Persönlichkeiten, Malerei, Film).	MU.1.C.1.h MU.2.B.1.h
	e	» wissen, dass sowohl in der eigenen als auch in den französisch- bzw. italienischsprachigen Regionen unterschiedliche Normen und Werte nebeneinander existieren (z.B. Subkulturen, Musikkulturen, Kleidungsstile, Geschlechter, Generationen).	

LE3GR.6 B Kulturen im Fokus Haltungen

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler können über ihre Haltung gegenüber französisch- bzw. italienischsprachigen Regionen und gegenüber kultureller Vielfalt nachdenken.**	
LE3GR.6.B.		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» können ihre Eindrücke und Haltung in Bezug auf Kontakte mit französisch- bzw. italienischsprachigen Regionen beschreiben (z.B. Austauschaktivitäten, Schultraditionen).	
	b	» können über Zweck und Nutzen des Lernens der Fremdsprache Französisch bzw. Italienisch nachdenken und diskutieren. » können ihre Eindrücke in Bezug auf Kontakte mit französisch- bzw. italienischsprachigen Regionen reflektieren und ihre Haltung begründen (z.B. Jugendkultur). » können aufgrund der erworbenen kulturellen Erfahrungen ihre Haltung gegenüber Klischees formulieren und diskutieren.	

LE3GR.6 Kulturen im Fokus

C Handlungen

			renviaments
	1.	**Die Schülerinnen und Schüler begegnen Menschen und Erzeugnissen französisch- bzw. italienischsprachiger Regionen virtuell und real.**	
LE3GR.6.C.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» können Aspekte des Lebensalltags aus französisch- bzw. italienischsprachigen Regionen mit ihren eigenen Erfahrungen vergleichen (z.B. durch Briefkontakte, Geschichten, Reportagen, Comics, Blog).	
	b	» können mit französisch- bzw. italienischsprachigen Menschen in Kontakt treten und machen dadurch Bekanntschaft mit deren Sprachkulturen (z.B. Brief, Text, Bild, Zeichnung, E-Mail).	
	c	» können in der Auseinandersetzung mit kulturellen Gegebenheiten und Kulturerzeugnissen aus französisch- bzw. italienischsprachigen Regionen die eigene Lebenswelt bewusster wahrnehmen und erkennen, dass eigene Norm- und Wertvorstellungen relativ sind (z.B. Schulsystem, geschichtliches Ereignis, Sport, Persönlichkeit).	NUS.7.2.g
	d	» können in Austauschsituationen ihr erworbenes kulturelles Wissen beobachten, überprüfen und relativieren (z.B. durch Briefkontakt, in den Ferien, in einer realen oder virtuellen Begegnung).	

Lehrplan
Plan d'instrucziun
Piano di studio 21

Matematica

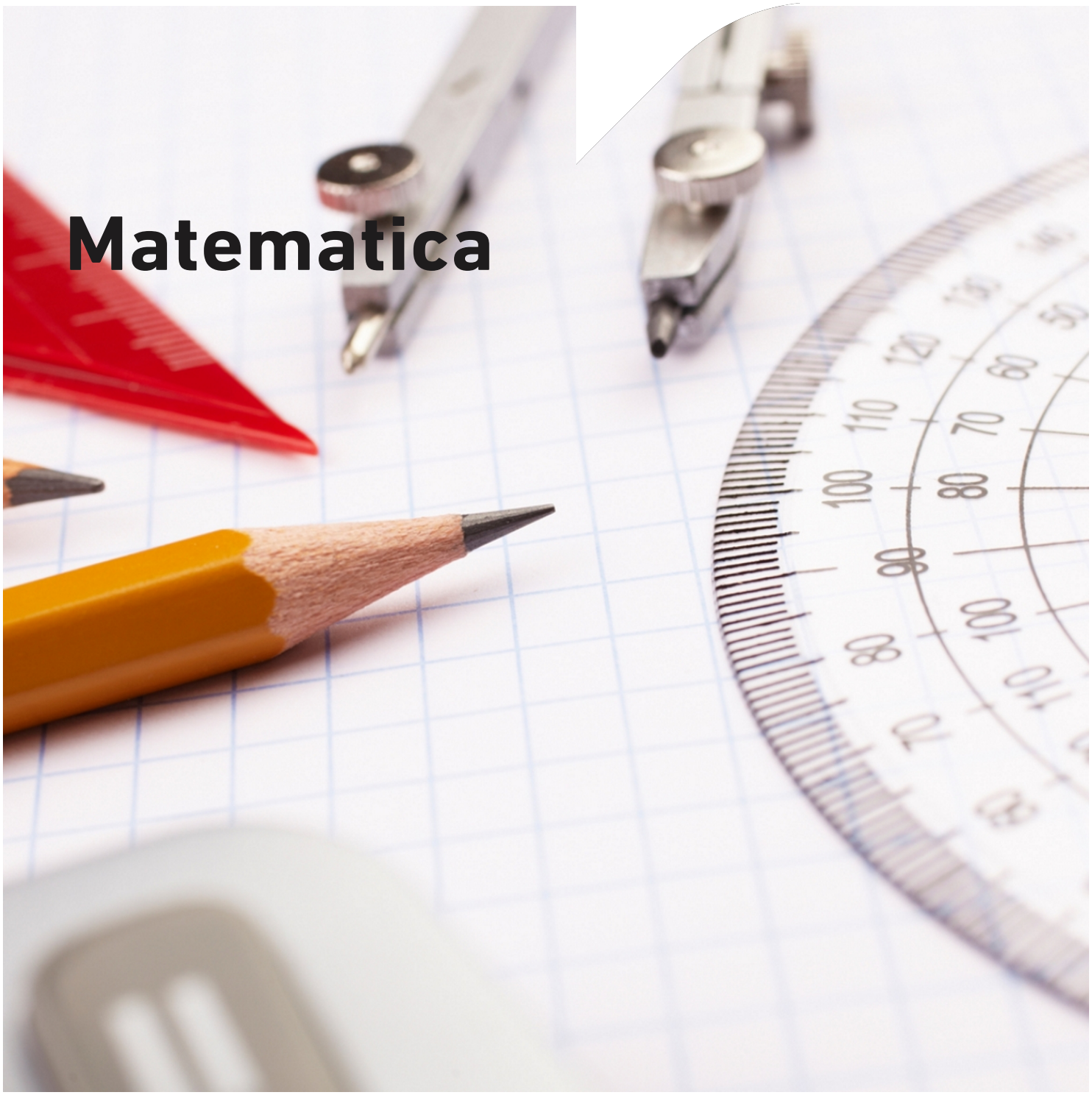

CDEP-T
Conferenza dals directurs
chantunals da l'educaziun publica
da la Svizra tudestga

Elements dal svilup da la cumpetenzas

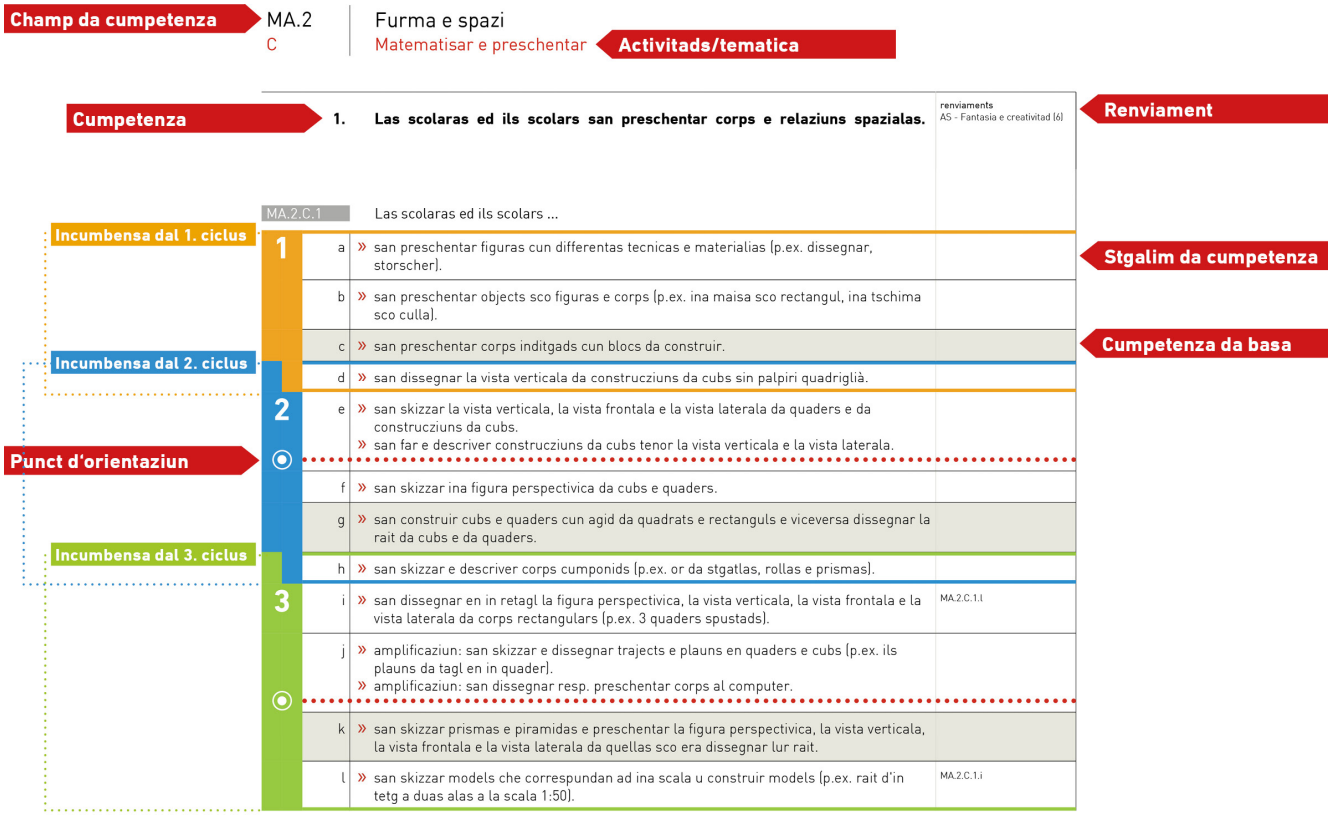

Ulteriuras infurmaziuns davart ils elements dal svilup da las cumpetenzas èn disponiblas en il chapitel *Survista*.

Impressum

Editura:	Departement d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient dal Grischun
Tar quest document:	Plan d'instrucziun 21 Ediziun dals 15-03-2016
Maletg da la cuverta:	Alexey Klementiev/Hemera/Thinkstock
Copyright:	Ils dretgs d'auturas e d'auturs ed ulteriurs dretgs da questa pagina d'internet ha la CDEP-T. Cun chargiar giu cuntegns (texts, maletgs, datotecas) da questa pagina d'internet na vegnan transferids nagins dretgs.
Internet:	gr-r.lehrplan.ch

Cuntegn

Impurtanza e finamiras		186
Infurmaziuns didacticas		188
Infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn		190
MA.1	Dumber e variabla	194
A	Operar e numnar	194
B	Perscrutar ed argumentar	199
C	Matematisar e preschentar	202
MA.2	Furma e spazi	204
A	Operar e numnar	204
B	Perscrutar ed argumentar	207
C	Matematisar e preschentar	209
MA.3	Grondezzas, funcziuns, datas e casualitad	213
A	Operar e numnar	213
B	Perscrutar ed argumentar	216
C	Matematisar e preschentar	218

Impurtanza e finamiras

La matematica è in instrument per s'occupar da l'ambient e per chapir quel. Il plan d'instrucziun dal rom matematica mussa da duvrar quest instrument cun chapientscha sco era a moda critica e creativa. El vul colliar acziuns matematicas cun cuntegns matematics. Sa fatschentar cun matematica gida a sviluppar l'abilitad d'abstracziun, il senn da visualisaziun, la cumpetenza da schliar problems ed il pensar raziunal. Ils puncts centrals en quest connex èn la confruntaziun cun novas sfidas sco era la preschentaziun da fatgs e d'atgnas reflexiuns. Cun sviluppar cumpetenzas vegn sclerì in champ d'emprender che duai satisfar a las pretensiuns actualas envers ina furmaziun da matematica.

Matematica sco resultat d'in svilup istoric-cultural

Grazia al svilup d'in curriculum per gronda part unitar e natiral sin plaun naziunal ed internaziunal vegnan las scolaras ed ils scolars confruntads en la scola populara dapi blers onns cun cuntegns matematics identics u sumegliants.

En quest connex na dastgi betg vegnir emblidà che matematica è ina scienza cun ragischs geograficamain fitg differentas e cun ina tradiziun da millis d'onns. Ina matematica che para oz finida è sa sviluppada en il decurs da tschientaners sut l'influenza istoric-culturala.

Novas vistas èn sa sviluppadas per il pli sur vias pli lungas, entras il barat d'ideas. Ellas èn s'orientadas vi d'infurmaziuns gia enconuschentas. Correspundentamain dovran era las scolaras ed ils scolars savens vias pli lungas ed il barat cun auters per sviluppar novas vistas.

Pretensiuns da la societad

Ina societad sa mida e fa novas pretensiuns envers l'instrucziun da matematica. Ella metta la lavur cun medias e datas en il center. Entant che datas e resultats vegnivan anc avant paucs decennis registrads e calculads d'umans, surpiglian oz maschinas e computers process automatisabels. Activitads sco retschertgar, zavrar, interpretar ed elavurar datas ch'èn gia avant maun stattan en il center. En la professiun ed en il temp liber èn las sfidas matematicas pli e pli quellas da registrar datas, da las giuditgar, da las metter en relaziun ina cun l'autra, da las interpretar e da las communitgar.

Aspectativas da la societad envers la matematica datti era areguard la selecziun. Decisiuns davart la selecziun vegnan motivadas cun resultats da la mesiraziun da las prestaziuns en matematica, perquai ch'i para sin l'emprima egliada dad esser simpel e precis da cumprovar cumpetenzas matematicas a maun da quints ch'èn vegnids schliads a moda correcta. Qua po l'intenziun da schliar cun success controllas d'emprender e tests star en concurrenza cun l'emprender tras chapir.

La midada sociala sa reflectescha era en las pretensiuns dal mund da lavur d'etablir ina furmaziun fundamentala da matematica che prepara per quel.

Las suandantas finamiras dal rom ston vegnir chapidas sut l'aspect da l'impurtanza istoric-culturala e sociala da la matematica. Ellas skizzeschan ina furmaziun fundamentala da matematica ch'è impurtanta per pudair sa participar a la vita professiunala ed a la vita da mintgadi.

S'acquistar savida specifica da matematica

La savida specifica da matematica cumpiglia enconuschientschas, abilitads e rutinas ch'èn essenzialas en il mintgadi u en la professiun.

Il plan d'instrucziun dal rom matematica integrescha savida ed abilitads specificas dal rom en emprima lingia en las activitads *Operar e numnar*. Il champ da cumpetenza *Dumber e variabla* metta l'accent sin ina chapientscha numerica cumprovada e l'applicaziun versada da valurs, en il champ da cumpetenza *Furma e spazi* èn centralas las relaziuns tranter lunghezzas, surfatschas e volumens.

Sviluppar savida d'orientaziun e d'applicaziun

En quasi tut ils secturs da la vita sa servan svilups e process da la matematica. Sut quest aspect è matematica ina scienza auxiliara per auters roms. Da temas or dals conturns da las scolaras e dals scolars sco la communicaziun electronica u la relaziun cun daners, però era da temas sco il svilup demografic, l'architectura, l'astronomia u la climatologia èsi d'identifitgar il cuntegn matematic, da discutar, da

	matematisar, da preschentar e da calcular quel. Il plan d'instrucziun dal rom matematica tracta temas correspundents oravant tut en il champ da cumpetenza *Grondezzas, funcziuns, datas e casualitad*.
Rinforzar l'abilitad da pensar, da giuditgar sco era d'exprimer critica	En l'instrucziun da matematica vegnan promovidas las abilitads da chapir connexs e regularitads, da transferir, d'ir enavos ina via ponderada, d'abstrahar, da pensar sco era d'agir a moda logica. Quai premetta che la matematica vegnia instruida ed emprendida en ina moda e maniera ch'ella vegn era chapida. Da questa moda d'instruir e d'emprender resultan atgnas conclusiuns ed i vegn rinforzada l'abilitad da pensar e da giuditgar per pudair sa fatschentar cun problems futurs. L'emprender la matematica pretenda ultra da quai in pensar exact e disciplinà ed è pia era ina scolaziun da reflexiun. Da questa finamira tegna quint il plan d'instrucziun dal rom en spezial cun las activitads *Perscrutar ed argumentar*. Las scolaras ed ils scolars chattan en il barat cun auters access individuals, sviluppan soluziuns pussaivlas per dumondas tschentadas ed amplifitgeschan cumpetenzas persunalas, socialas e metodicas.
Applitgar la matematica sco lingua	Matematica è era ina lingua, cun la quala las pussaivladads da s'exprimer en reguard logic, structural e visual pon vegnir amplifitgadas considerablamain. In barat regular tranter las scolaras ed ils scolars gida a medem temp a sviluppar cumpetenzas da la lingua da mintgadi e da la lingua tecnica sco era a furmar l'abilitad da reflexiun. Il rom matematica animescha d'approfundar las cumpetenzas linguisticas cunzunt cun las activitads *Matematisar e preschentar* e *Perscrutar ed argumentar*.
Sviluppar l'interess per la matematica	L'agir autonom ed agens success (er pitschens) persunals pon svegliar interess ed animeschan da pensar vinavant. La lavur cun serias da dumbers, cun ornaments ubain era cun quints reals po esser captivanta, sche las scolaras ed ils scolars sviluppan, midan, interpreteschan e barattan sezs quellas u quels. Sviluppond atgnas soluziuns, ponderaziuns e dumondas sco era scuvrind connexs vegnan las scolaras ed ils scolars a vesair che la matematica fa senn. Il plan d'instrucziun dal rom dat gronda paisa al distinguer, variar, crear e contemplar musters. In access ludic ed explorativ a la matematica sveglia emoziuns positivas tar las scolaras ed ils scolars e rinforza l'interess per la matematica.

Infurmaziuns didacticas

Emprender tras chapir	Operaziuns, noziuns e relaziuns pon vegnir decleradas cun acziuns, cun maletgs ed a moda linguistic-simbolica. Per l'emprender tras chapir èsi impurtant da far la midada tranter questas trais furmas da preschentaziun. Perquai ston vegnir stgaffidas occasiuns d'emprender, nua che situaziuns concretas u illustraziuns vegnan transferidas en la lingua tecnica abstracta u viceversa, nua che noziuns u terms vegnan concretisads. Las scolaras ed ils scolars sa fatschentan cun material illustrativ, models e structuras da matematica. Uschia san els chapir meglier fatgs matematics, far enconuschientschas ed applitgar operaziuns, noziuns, proceduras e concepts.
Exercizis productivs	Exercizis productivs s'orienteschan vi da structuras matematicas. En talas occurrenzas per emprender calculeschan las scolaras ed ils scolars singulas operaziuns che daventan pli e pli famgiliaras. Las structuras da basa pon vegnir retschertgadas, preschentadas, cuntinuadas, midadas e motivadas. L'inschign da far quints sa basa sin relaziuns che daventan conscientas en exercizis productivs.
Automatisar	Las scolaras ed ils scolars ston render famigliaras conclusiuns fundamentalas e resultats da calculaziuns da basa. Las scolaras ed ils scolars che san ordador il pitschen amulain (ina-gia-in), èn en cas d'emprender il grond amulain u da stimar products cun gronds dumbers. Repeter, sa regurdar da, automatisar e trenar tutgan tar l'emprender la matematica tant sco perscrutar ed argumentar. Automatisar memia baud senza imaginaziun e chapientscha po bain manar ad in success d'emprender a curta vista, impedescha però process d'emprender cuntinuants.
Quints	Quints variads s'orienteschan vi da structuras objectivas u matematicas che pon vegnir scuvridas resp. applitgadas. Els èn averts areguard vias da soluziun, soluziuns, strategias, preschentaziuns, meds auxiliars e spazis da dumbers. Tras questa avertadad èn els accessibels a tut las scolaras ed ils scolars e pon vegnir elavurads sin differents nivels. Quints serrads che han apparentamain mo in resultat u ina via da soluziun, pon ins savens enritgir. Las persunas d'instrucziun mettan p.ex. il term en ina seria structurada da quints ed animeschan da cumparegliar u da transferir en in'autra preschentaziun.
Giudicament	Process e resultats d'emprender en matematica che duain vegnir giuditgads e valitads sa refereschan a las cumpetenzas ch'èn descrittas en il plan d'instrucziun. Qua èn impurtants resuns concrets individuals a las scolaras ed als scolars. Las infurmaziuns gidan a valitar las atgnas abilitads ed a planisar ulteriurs pass d'emprender. Controllas d'emprender e tests vegnan cumplettads entras occasiuns da giudicament cun quints variads. En quest connex vegnan valitadas las prestaziuns da las scolaras e dals scolars tenor criteris qualitativs. Per exempel vegni giuditgà, co che las scolaras ed ils scolars • applitgeschan savida ed abilitads; • fan ponderaziuns specificas dal rom; • decleran resp. documenteschan dumondas, ponderaziuns e vias da soluziun a moda chapaivla; • repassan quints ch'els han schlià a moda insuffizienta. En tscherts muments vegnan infurmaziuns da controllas d'emprender, tests, occasiuns da giudicament cun quints variads, preschentaziuns resp. protocols davart soluziuns en cas da reschertgas, discurs davart la situaziun actuala e schurnals d'emprender condensads ad in giudicament cumplessiv. (Guardar era *Basas*, chapitel *Chapientscha da l'emprender e da l'instrucziun*.)

Emprender a moda individuala e cuminaivla	Las scolaras ed ils scolars emprendan matematica a moda efficazia entras agir ed experimentar individualmain sco era in da ed in cun l'auter. L'emprender cuminaivlamain stat en in gieu alternant permanent cun l'emprender individualmain. Per quest intent dovri quints variads ed impurtants per il rom. Las scolaras ed ils scolars elavuran per exempel l'emprim quels a moda autonoma. Suenter barattan els lur modas da proceder, lur preschentaziuns e lur soluziuns. Quest barat preceda il scleriment da cunvegnas e reglas matematicas. La persuna d'instrucziun dat il rom specific. Ella prepara l'instrucziun, concepescha ambients d'emprender ed introducescha problems e quints che promovan la chapientscha da las scolaras e dals scolars. Durant la fasa da lavur observa ella las scolaras ed ils scolars, dumonda suenter, avra access adattads, pretenda argumentaziuns, scleresche puncts centrals e fa attent ad ina moda da scriver e d'explitgar correcta en matematica.
Resguardar l'eterogenitad	A l'eterogenitad da las prestaziuns poi vegnir fatg frunt cun ina differenziaziun interna e cun il princip da la differenziaziun natirala. Tar la differenziaziun interna dattan las persunas d'instrucziun a las scolaras ed als scolars quints, furmas d'elavuraziun e meds auxiliars tenor las enconuschientschas preliminaras, las pussaivladads da prestaziun ed il basegn da promoziun. Durant l'instrucziun differenzieschan quints variads a moda natirala: Els cuntegnan pretensiuns per tut il spectrum da prestaziun. Las scolaras ed ils scolars elavuran il medem quint confurm a lur abilitads e preschentan lur soluziuns e la via a quellas a moda individuala. Las persunas d'instrucziun insceneschan quints adattads, accumpognan l'elavuraziun e dattan cussegls individuals per promover il meglier pussaivel.
Accents pertutgant cumpetenzas transversalas	La matematica metta l'accent sin la promoziun da cumpetenzas metodicas. Las scolaras ed ils scolars varieschan sistematicamain, sa procuran infurmaziuns, ordineschan e train a niz datas, fan supposiziuns, tschertgan analogias, planiseschan ina via da soluziun, controlleschan resultats, skizzeschan situaziuns concretas u preschentan datas en furma tabellara. L'instrucziun da matematica gida ultra da quai a sviluppar cumpetenzas persunalas sco era independenza ed abilitad da reflexiun, per exempel sche las scolaras ed ils scolars elavuran independentamain quints, tschertgan, perscruteschan, argumenteschan vias da soluziun, controlleschan soluziuns e reflecteschan modas da proceder e preschentaziuns. (Guardar era *Basas*, chapitel *Cumpetenzas transversalas*.)
Infurmaziuns davart il 1. ciclus	Ils emprims onns da furmaziun tschentan fundaments impurtants per emprender pli tard cun success la matematica en scola. Il pli tard a partir dal 4. onn da vegliadetgna s'interessa la gronda part dals uffants per il dumbrar, per cifras e per furmas. L'instrucziun orientada al svilup ed a las cumpetenzas resguarda tals motivs ed avra la via per ulteriuras conclusiuns. Central èsi da perscrutar cun agid da gieus, da far emprimas experientschas, da scuvrir e d'explitgar relaziuns matematicas, da s'avischinar a la logica da la matematica, d'amplifitgar strategias matematicas e da discurrer davart quellas. Da princip valan ils medems princips didactics sco per l'entir rom matematica: Ils uffants sa refereschan a las econuschientschas gia existentas, tschertgan atgnas vias u soluziuns e barattan lur experientschas in cun l'auter. Purschidas e differenziaziuns multifaras tegnan quint da las grondas differenzas da savida e d'enclegientscha. (Guardar era *Basas*, chapitel *Puncts centrals dal 1. ciclus*.)

Infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn

Cuntegns ed activitads matematicas

La cumpetenza matematica sa mussa, sche la savida da matematica vegn applitgada en situaziuns concretas, u en la cumbinaziun da cuntegns e d'activitads matematicas. Las cumpetenzas formuladas sa refereschan perquai a champs da cumpetenza resp. cuntegns (tge?) ed ad activitads (co?).

Ils champs da cumpetenza e las activitads ston vegnir resguardads sco puncts equivalents. Da la successiun tschernida na vegn deducida nagina ierarchia. L'emprender e l'instruir matematica na pon perquai betg esser limitads mo a singulas cellas da la tabella qua sutvart, mabain ston cumpigliar l'entir spectrum da l'agir matematic che vegn dà entras ils champs da cumpetenza e las activitads.

Tabella 1: Survista dals champs da cumpetenza e da las activitads

		Champs da cumpetenza		
		Dumber e variabla	Furma e spazi	Grondezzas, funcziuns, datas e casualitad
Activitads	Operar e numnar			
	Perscrutar ed argumentar			
	Matematisar e preschentar			

Champs da cumpetenza (cuntegns)

Il plan d'instrucziun dal rom differenziescha tranter ils trais champs da cumpetenza *Dumber e variabla* (aritmetica ed algebra), *Furma e spazi* (geometria) sco era *Grondezzas, funcziuns, datas e casualitad* (correspunda il plitgunsch al *far quints reals*).

Dumber e variabla

Dumbers permettan da determinar quantitads e successiuns. Sin il princip fundamental dal sistem da posiziun sa basan las conclusiuns fatgas areguard las caracteristicas e la structura da dumbers, da quantitads da dumbers e d'operaziuns. Uschia pon vegnir preschentads dumbers da differenta grondezza en l'exactadad giavischada.

Per generalisar structuras e relaziuns vegnan duvradas en l'algebra variablas ultra dals dumbers.

Ina chapientscha fundamentala per dumbers, variablas, operaziuns e terms è necessaria per s'orientar en il mund dad oz e per gidar a concepir quel.

Cuntegns centrals:

- quantitads;
- serias da dumbers cun dumbers natirals, dumbers entirs e fracziuns;
- sistem decimal resp. sistem da posiziun;
- imaginaziuns e preschentaziuns da dumbers;
- leschas da quint ed avantatgs;
- adir, subtrahar, multiplitgar, divider, potenziar;
- stimar, arrundar;
- relaziuns tranter operaziuns e resultats.

Furma e spazi

Puncts, lingias, figuras e corps resp. lur caracteristicas, relaziuns e musters èn il cuntegn dal champ da cumpetenza *Furma e spazi*. Exempels dal mintgadi (p.ex. da

l'architectura, da l'art, da la tecnica e da la natira) pon esser il punct da partenza per contemplar, explitgar, midar, preschentar e metter en relaziun objects geometrics. Imaginaziuns fundamentalas da dumbers aritmetics vegnan rinforzadas entras preschentaziuns geometricas. Viceversa sa laschan objects geometrics e lur caracteristicas descriver cun agid da dumbers, variablas u terms. Furma e spazi ed ils dus ulteriurs champs da cumpetenza surpostan in l'auter.

Cuntegns centrals:

- s'orientar en il spazi;
- caracteristicas da figuras e corps;
- skizzas, dissegns e construcziuns;
- operaziuns cun figuras e corps, p.ex. volver, spustar, reflectar;
- surfatscha e circumferenza da figuras sco era volumens e surfatschas da corps;
- regularitads geometricas e musters;
- models en in plaun ed en il spazi;
- posiziuns e coordinatas da figuras e da corps.

Grondezzas, funcziuns, datas e casualitad

Il champ da cumpetenza *Grondezzas, funcziuns, datas e casualitad* s'occupa da fenomens da l'ambient. En quest connex sa tracti d'aspects quantifitgabels che sa laschan perscrutar e descriver cun agid da dumbers sco era preschentar a maun da tabellas, grafs, texts u diagrams.

Grondezzas sa refereschan tranter auter a lunghezzas, surfatschas, volumens, pais resp. massas, summas da daners, uras e duradas. Ellas vegnan descrittas cun mesiras.

Funcziuns descrivan relaziuns tranter duas grondezzas (p.ex. tranter il pretsch ed il pais).

Datas sa laschan evaluar cun metodas da la statistica.

Casualitads sa refereschan ad experiments casuals ed a la cumbinatorica.

Cuntegns centrals:

- caracteristicas d'objects (lunghezza, surfatscha, volumen, pais);
- determinar grondezzas e far quints cun ellas;
- unitads SI (p.ex. unitads da mesira: km, m, dm, cm, mm);
- cumbinatorica en situaziuns concretas;
- retschertga ed analisa da datas;
- probabilitads en il mintgadi ed en exeperiments casuals;
- funcziuns per descriver connexs quantitativs;
- differentas preschentaziuns da connexs funcziunals (lingua, tabella, term, graf);
- attribuziuns linearas, proporziunalas ed invers proporziunalas.

Activitads

Il plan d'instrucziun dal rom differenziescha tranter las trais activitads *Operar e numnar, Perscrutar ed argumentar* sco era *Matematisar e preschentar*.

Operar e numnar

Cun operar vegnan messas en relaziun u midadas noziuns, dumbers, furmas u corps e fixads resultats.

Il numnar suttastritga il diever da la lingua tecnica da matematica. Quella facilitescha ina communicaziun clera e gida ad evitar malchapientschas.

Activitads centralas:

- trair a niz connexs per far quints;
- applitgar furmlas e leschas fundamentalas (p.ex. per transfurmar ed evaluar terms);
- calcular resultats (quints a chau, cun inditgar atgnas vias da far quint ed en scrit);

- dumandar giu automaticamain quints (p.ex. dal inplusin e dal amulain);
- designar grondezzas, transfurmar e stimar;
- duvrar instruments, utensils e meds auxiliars sco era apparats da mesirar;
- explitgar e duvrar noziuns e simbols;
- operar cun furmas (decumponer, cumbinar, spustar, volver, reflectar, engrondir, empitschnir, surpostar);
- skizzar, dissegnar e far construcziuns da basa.

Perscrutar ed argumentar

Cun *Perscrutar ed argumentar* exploreschan e motiveschan las scolaras ed ils scolars structuras matematicas. En quest connex pon els scuvrir, descriver, cumprovar, explitgar u giuditgar conclusiuns, connexs u relaziuns exemplaricas u generalas.

Activitads centralas:

- entrar en in mund nunenconuschent, experimentar, tschertgar exempels;
- formular supposiziuns e dumondas;
- intercurir fatgs, preschentaziuns e deposiziuns;
- tractar ina dumonda cun retschertgar ed analisar datas;
- variar sistematicamain dumbers, figuras, corps u situaziuns;
- descriver, examinar, metter en dumonda, interpretar e motivar resultats;
- scuvrir, midar, cuntinuar, inventar e motivar musters;
- argumentar cun exempels ed analogias;
- formular argumentaziuns.

Matematisar e preschentar

Cun matematisar vegnan situaziuns e texts transferids en skizzas, operaziuns e terms. E cuntrari vali da concretisar resp. d'illustrar operaziuns, terms e skizzas.

En contexts matematics signifitga matematisar da vesair relaziuns, analogias u structuras e da generalisar quellas cun reglas, leschas u furmlas. Cuntrari pon terms e furmlas vegnir visualisads resp. explitgads cun models.

Las enconuschientschas vegnan preschentadas cun la lingua, cun maletgs, a moda abstracta cun grafs, a moda formala u era concretamain cun objects ed acziuns. La noziun preschentar vegn chapida a moda extendida. Ella cumpiglia tut las activitads che rendan chapibels, vesaivels u clers ils patratgs, musters u fatgs.

Activitads centralas:

- simplifitgar e preschentar ina situaziun;
- vesair e descriver musters, structuras e regularitads;
- transferir acziuns, maletgs, graficas, texts, terms u tabellas en in'autra furma da preschentaziun;
- preschentar ed interpretar models matematics, vias da soluziun, patratgs e resultats da la matematica;
- preschentar cuntegns matematics (a bucca ed en scrit, cun tabellas, figuras e corps, graficas, texts u situaziuns);
- transferir dumbers figurads (dumbers ch'èn determinabels tgunschamain sin fundament da l'urden da metter) en musters da dumbers u en serias da dumbers;
- visualisar musters da dumbers e serias da dumbers (p.ex. cun puncts u stritgs).

Ulteriuras infurmaziuns

Mancanza da cumpetenzas da basa e da puncts d'orientaziun

Tar paucs svilups da cumpetenzas n'èn vegnidas fixadas naginas cumpetenzas da basa. En connex cun quests svilups na vegni betg premess che las scolaras ed ils scolars stoppian cuntanscher in tschert stgalim da cumpetenza en il ciclus respectiv. Ma els duain survegnir la pussaivladad da lavurar vi dals stgalims da cumpetenza che tutgan tar l'incumbensa dal ciclus respectiv. Tar paucs svilups da cumpetenzas n'èn vegnids fixads nagins puncts d'orientaziun. Là po era vegnir cumenzà pir suenter la mesadad dal ciclus cun la lavur vi dals stgalims da cumpetenza respectivs.

Amplificaziuns	En il 3. ciclus dal svilup da cumpetenzas èn designads intgins cuntegns cun amplificaziun avant la cumpetenza da basa. Quests cuntegns na ston betg vegnir elavurads da tut las scolaras ed ils scolars. Las amplificaziuns vegnan eventualmain premessas en in'examen d'admissiun per ina scola cuntinuanta. Pervia da la logica dal rom figureschan ellas avant las cumpetenzas da basa.

MA.1 Dumber e variabla
A Operar e numnar

			renviaments
		1. Las scolaras ed ils scolars chapeschan e dovran noziuns e simbols aritmetics. Els legian e scrivan dumbers.	
	MA.1.A.1	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san cumparegliar dumbers/quantitads cun elements ch'èn ordinads differentamain e san duvrar las noziuns è/daventa pli grond/pli pitschen; è/daventa dapli/main; èn tuttina blers; il pli bler; il pli pauc.	
	b	» chapeschan e dovran las noziuns plus, minus, è ed ils simbols +, -, =.	
	c	» chapeschan e dovran las noziuns gia, pli grond che, pli pitschen che, pèr, spèr, cumplettar, divider cun dus, dublar, diescher, iner ed ils simbols ·, <, >. » san leger e scriver dumbers natirals fin 100.	
	d	» chapeschan e dovran la noziun dividì cun ed il simbol :.	
2	e	» chapeschan e dovran las noziuns adiziun, subtracziun, multiplicaziun, divisiun, rest, radi da dumbers, dumber quadrat, tschienter, miller, valurs da posiziun. » san leger e scriver dumbers natirals fin 1'000.	
	f	» chapeschan e dovran las noziuns summand, summa, differenza, factur, product, quozient. » san leger e scriver dumbers natirals fin 1 milliun.	
	g	» chapeschan e dovran las noziuns fracziun, pertschient, divisur, multipel, dumbrader, numnader, calcular a bun stim, arrundar. » dovran ils simbols %, ≈. » san leger e scriver dumbers decimals e frazziuns.	
	h	» chapeschan e dovran las noziuns equaziun, parantesa, dumber primar. » san duvrar ils simbols +, -, /, *, =, x^2, (), ≠ ed utilisar correspundentamain calculaturs. » san transferir frazziuns (numnader 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10, 20, 50, 100, 1'000), dumbers decimals e pertschients mintgamai en las duas autras modas da scriver.	
3	i	» chapeschan e dovran las noziuns term, variabla, nunenconuschenta, potenzià cun, potenza, potenza da diesch, segn, dumber positiv, dumber negativ, ragisch (quadrata). » amplificaziun: chapeschan e dovran las noziuns basa, exponent. » san duvrar ils simbols √, ⩽, ⩾ ed utilisar correspundentamain calculaturs. » san leger e scriver dumbers natirals fin 1 milliarda.	
	j	» san leger e scriver dumbers en scripziun scientifica cun exponents positivs (p.ex. $1.32 \cdot 10^8 = 132'000'000$). » san leger e scriver potenzas cun basa raziunala ed exponents natirals.	
	k	» chapeschan e dovran las noziuns dumbers natirals, dumbers entirs, dumbers raziunals, valur inversa, terza ragisch. » san leger e scriver dumbers en scripziun scientifica, era cun exponents negativs.	
	l	» chapeschan e dovran las noziuns dumbers reals, dumbers irraziunals.	

			renviaments
	2.	**Las scolaras ed ils scolars san dumbrar a moda flexibla, ordinar dumbers tenor la grondezza e stimar resultats.**	
	MA.1.A.2	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san dumbrar fin 20 elements e cumparegliar posiziuns da dumbers.	
	b	» san dumbrar enavant ed enavos dad x-in dumber en il spazi da dumbers fin 20. » san dumbrar enavant en pass da dus da 2 fin 20. » san mussar spontanamain dumbers dad 1 fin 10 cun ils dets e chapir quantitads fin 5 senza dumbrar.	
	c	» san dumbrar enavant en pass dad 1, da 2, da 5 e da 10 en il spazi da dumbers fin 100. » san ordinar dumbers en il spazi da 100 (p.ex. sin il radi da dumbers e sin la tavla da 100).	
	d	» san dumbrar enavant ed enavos dad x-in dumber en il spazi da dumbers fin 100. » san dumbrar enavant ed enavos en pass da 2, da 5 e da 10 dad x-in dumber da 10 en il spazi da dumbers fin 100.	
2	e	» san dumbrar enavant ed enavos en pass dad 1, da 2, da 10 e da 100 dad x-in dumber en il spazi da dumbers fin 1'000. » san ordinar dumbers fin 1'000.	
	f	» san dumbrar enavant ed enavos en pass adequats dad x-in dumber en il spazi da dumbers fin 1 milliun (p.ex. da 320'000 en pass da 20'000). » san ordinar dumbers fin 1 milliun (p.ex. determinar la posiziun approximativa da 72'000 sin in radi da dumbers).	
	g	» san dumbrar enavant ed enavos en pass adequats dad x-in dumber decimal (p.ex. da 0.725 en pass da 0.005). » san ordinar fracziuns cun ils numnaders 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10, 20, 50, 100. » san ordinar dumbers decimals (p.ex. 1.043; 1.43; 1.05; 1.5; 1.403). » san calcular a bun stim operaziuns da basa cun dumbers natirals (p.ex. 13'567 + 28'902 ≈ 40'000; 592'000 : 195 ≈ 600'000 : 200).	
	h	» san calcular a bun stim summas e differenzas cun dumbers decimals (p.ex. 0.723 - 0.04 ≈ 0.7; 23'268 + 4'785 ≈ 28'000). » san stimar ils resultats da quints da pertschients (p.ex. 263 dad 830 èn circa 30 %; 45 % da 13'000 èn dapli che 5'000).	
3	i	» amplificaziun: san stimar products e quozients da dumbers decimals (p.ex. 0.382 : 42.8 → 0.4 : 40 = 0.4 : 4 : 10 = 0.01; 32.7 : 0.085 → 30 : 0.1 = 300 : 1 = 300).	
	j	» san ordinar dumbers raziunals positivs e negativs sin il radi da dumbers.	

3. Las scolaras ed ils scolars san adir, subtrahar, multiplitgar, divider e potenziar.

renviaments
AS - Connexs e regularitads (5)

MA.1.A.3 Las scolaras ed ils scolars ...

1		
	a	» san dublegiar, smesar, adir e subtrahar en il dumber da spazis fin 20 senza dumbrar.
	b	» san adir e subtrahar senza transport dal diescher fin 100 senza dumbrar (p.ex. 35 + 13). » san cumplettar sin il proxim diescher. » san dublegiar (dumbers da 5 e da 10) e smesar (dumbers da 10) fin 100. » san divider dumbers da duas cifras en dieschers ed iners (p.ex. 25 en dus dieschers e tschintg iners).
	c	» san dublegiar, smesar, adir e subtrahar en il spazi da dumbers fin 100. » enconuschan products dal pitschen amulain cun ils facturs 2, 5 e 10. » san divider products dal pitschen amulain en facturs (p.ex. 36 = 6 · 6 = 4 · 9).
2	d	» san inditgar vias da far quint per adir e subtrahar sco era controllar resultats. » san adir e subtrahar en scrit. » enconuschan ils products dal pitschen amulain.
	e	» san adir e subtrahar a chau dumbers fin 4 cifras (p.ex. 320'000 + 38'000; 402 + 90). » san multiplitgar dumbers da fin a 4 cifras (a chau u cun inditgar atgnas vias da far quint, p.ex. 45 · 240). » san divider dumbers natirals cun divisurs d'ina cifra (a chau u cun inditgar atgnas vias da far quint, p.ex. 231 : 7.
	f	» san adir e subtrahar dumbers decimals da fin a 5 cifras (a chau u cun inditgar atgnas vias da far quint, p.ex. 30.8 + 5.6). » san scursanir, schlargiar, adir e subtrahar fracziuns cun ils numnaders 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10, 20, 50, 100 cun agid dal rectangul. » san far operaziuns da basa cun il calculatur.
	g	» san multiplitgar dumbers decimals da fin a 5 cifras e controllar ils resultats (a chau u cun inditgar atgnas vias da far quint, p.ex. 308 · 52; 12 · 0,3). » san multiplitgar fracziuns cun ils numnaders 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10, 20, 50, 100 cun agid dal rectangul. » san scriver fracziuns cun ils numnaders 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10, 20, 50, 100 sco dumbers decimals. » san inditgar quantas giadas che fracziuns da tschep èn cuntegnidas en dumbers entirs (p.ex. Quantas giadas è ⅕ cuntegnì en 2- → 2 : ⅕).
3	h	» san far quints da pertschients cun il calculatur. » amplificaziun: san decumponer dumbers natirals en facturs primars.
	i	» san far las operaziuns da basa cun dumbers raziunals. » san calcular ragischs e potenzas cun il calculatur (p.ex. $4^3 \cdot 4^3 = 4'096$; $4^3 + 4^3 = 128$; $\sqrt[3]{8000}$). » amplificaziun: san far las operaziuns da basa cun fracziuns ordinarias cun variablas ed alura inserir dumbers: $\frac{a}{b}+\frac{c}{d}$; $\frac{a}{b}-\frac{c}{d}$; $\frac{a}{b}\cdot\frac{c}{d}$; $a:\frac{c}{b}:d=\frac{a}{c}\cdot\frac{b}{d}$.
	j	» san transfurmar e calcular terms cun potenzas e ragischs quadratas (p.ex. $\sqrt{2}+\sqrt{2}=2\sqrt{2}=\sqrt{8}$; $\sqrt{2^3}\cdot\sqrt{3}=\sqrt{24}=2\sqrt{6}$). » san adir, subtrahar, multiplitgar, divider dumbers en scripziun scientifica.

			renviaments
	4.	**Las scolaras ed ils scolars san cumparegliar e transfurmar terms, schliar equaziuns, applitgar leschas e reglas.**	AS - Connexs e regularitads (5)
	MA.1.A.4	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san accordar differentas quantitads ina a l'autra (p.ex. 8 e 4 buttuns ? 6 e 6 buttuns).	
	b	» san decumponer en differentas modas dumbers fin 20 (p.ex. 5 = 1 + 4 = 3 + 2 = 3 + 1 + 1) e transfurmar quels (lescha da commutativitad: p.ex. 5 + 3 = 3 + 5).	
	c	» san utilisar l'adiziun sco operaziun inversa da la subtracziun (p.ex. 18 - 15 = 3, perquai che 15 + 3 = 18). » san trair a niz relaziuns tranter adiziuns cun la lescha da commutativitad (p.ex. 2 + 18 = 18 + 2) e la lescha d'associativitad (p.ex. 17 + 18 = 17 + 3 + 15 = 20 + 15).	
	d	» san trair a niz relaziuns tranter products (p.ex. 6 · 8 è per 8 pli grond che 5 · 8 u cun la lescha da commutativitad: p.ex. 8 · 3 = 3 · 8).	
2	e	» chapeschan la divisiun sco operaziun inversa da la multiplicaziun ed il connex cun l'adiziun (p.ex. 28 : 7 = 4 → 28 = 4 · 7 → 28 = 7 + 7 + 7 + 7). » san trair a niz relaziuns tranter il pitschen amulain e l'amulain da diesch.	
	f	» san transfurmar products cun dublar e smesar (p.ex. 8 · 26 = 4 · 52 = 2 · 104). » san trair a niz la lescha d'associativitad en connex cun summas e products (p.ex. 136 + 58 + 42 = 136 + (58 + 42); 38 · 4 · 25 = 38 · (4 · 25)). » san arrundar dumbers natirals sin dumbers da 10, da 100 e da 1'000.	
	g	» san identifitgar dumbers divisibels cun 2, 5, 10, 100, 1'000. » san arrundar dumbers decimals (p.ex. 17'456 sin in dumber da 100; 1.745 sin in dieschavel).	
3	h	» san schliar equaziuns cun variablas cun inserir dumbers u cun operaziuns inversas. » san observar las reglas da quint punct avant stritg e las reglas da parantesa (p.ex. 4 + 8 - 2 · 3 = 6; (4 + 8 - 2) · 3 = 30; 4 + (8 - 2) · 3 = 22). » amplificaziun: san trair a niz reglas da divisiun cun 3, 4, 6, 8, 9, 25, 50 ed identifitgar ils divisurs da dumbers natirals.	
	i	» san scriver in product cun medems facturs sco potenza e viceversa (p.ex. 15 · 15 · 15 = 15^3 ; a · a · a · a = a^4). » san applitgar la lescha da distributivitad tar la transfurmaziun da terms (p.ex. (b + c) = a · b + a · c = ab + ac). » san arrundar resultats a moda raschunaivla. » amplificaziun: chapeschan las convenziuns davart la notaziun da terms algebraics (p.ex. abc = a · b · c aber 789 ≠ 7 · 8 · 9).	
	j	» amplificaziun: san schliar equaziuns linearas cun ina variabla cun agid da transfurmaziuns d'equivalenza (p.ex. 5x + 3 = 7). » amplificaziun: san adir e subtrahar polinoms (p.ex. 3(a^2 + 2b) - 2(a^2 + b) = a^2 + 4b). » amplificaziun: san multiplitgar e schliar parantesas en terms (decumposiziun en facturs). » amplificaziun: san explitgar equaziuns cun pleds (p.ex. x = y + 1 → x è per 1 pli grond che y) e transponer equaziuns da text en terms. » amplificaziun: san transfurmar resp. simplifitgar a moda utila terms cun variablas (schliar parantesas, multiplitgar, scursanir ed applitgar las reglas da segn positiv e negativ).	
	k	» san adir e subtrahar terms cun variablas (p.ex. a + 2a + b + 3b + ¼ + ⅜ = 3a + 4b + ⅝).	

			renviaments
	l	» san schliar equaziuns quadratas cun agid da la decumposiziun en facturs (p.ex. $x^2 - 4 = 0$). » san transfurmar e calcular terms cun potenzas e ragischs quadratas (p.ex. $4a^2 + 12ab^2 + 9b^4 = (2a + 3b^2)^2$). » san applitgar las reglas da quint $a^x \cdot a^y = a^{(x+y)}$ e la regla potenza avant punct avant stritg.	
	m	» san transfurmar terms fracziunals cun binoms. » san observar leschas da quint tar terms cun potenzas e ragischs sco era tar dumbers en scripziun scientifica. » san schliar equaziuns da fracziuns cun in dumber nunenconuschent en il numnader (p.ex. $\frac{3}{x} + 2 = \frac{4}{x} + 3$) ed equaziuns cun in parameter (p.ex. ax + a = 7). » san schliar sistems d'equaziuns linearas cun 2 dumbers nunenconuschents.	

MA.1 Dumber e variabla

B Perscrutar ed argumentar

1. Las scolaras ed ils scolars san perscrutar relaziuns tranter dumbers ed operaziuns sco era musters aritmetics e barattar enconuschientschas in cun l'auter.

renviaments
AS - Lingua e communicaziun (8)

MA.1.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san furmar musters cun quantitads, tegnair endament, scuvrir e cuntinuar musters (p.ex. cotschen, mellen / cotschen, cotschen, mellen, mellen / cotschen, mellen).
	b	» san variar sistematicamain adiziuns fin 20, descriver resp. mussar ils effects cun material illustrativ (p.ex. 8 + 8 = 16, 8 + 9 = 17; la summa s'augmenta per 1, perquai ch'il segund summand crescha per 1). » san furmar, cuntinuar e midar serias da dumbers (dumbers figurads) (p.ex. 1, 2, 3 / 2, 3, 4 / 3, 4, 5 / 4, 5, 6).
	c	» san variar sistematicamain summas e differenzas fin 100 e barattar ils effects cun agid da material illustrativ (p.ex. variar ils dumbers da basa d'in mir da dumbers; intercurir 25 + 11, 35 + 11, 45 + 11, ...).
	d	» san variar sistematicamain products e descriver resp. mussar ils effects cun material illustrativ (p.ex. 3 · 3, 6 · 3; 3 · 4, 6 · 4; 3 · 5, 6 · 5). » tschertgan atgnas vias da soluziun e barattan ellas in cun l'auter.
2	e	» san variar sistematicamain operaziuns e barattar enconuschientschas in cun l'auter (p.ex. furmar resultats identics cun 3 dumbers < 10: 30 = 8 · 3 + 6 = 7 · 4 + 2 = 7 · 3 + 9; 32 = ...).
	f	» èn averts per quints averts, perscruteschan relaziuns, formuleschan supposiziuns e tschertgan soluziuns alternativas.
	g	» san perscrutar e descriver relaziuns operativas tranter dumbers natirals (p.ex. la differenza da 2 dumbers invers è in multipel da 9: 41 - 14 = 27; 83 - 38 = 45).
	h	» san applitgar strategias euristicas: empruvar, tschertgar exempels, furmar analogias, examinar regularitads, far supposiziuns, formular presumziuns. » san furmar, cuntinuar, midar e descriver serias da quints sistematicas (p.ex. cuvrir sin ina tavla da dumbers 5 dumbers cun ina figura e calcular la summa. Spustar la figura per ina, duas, trais posiziun(s)).
	i	» san applitgar strategias euristicas: sclerir il problem cun dumondas, variar sistematicamain, cumparegliar cun quints enconuschents, far supposiziuns, barattar ideas per soluziuns. » san perscrutar e descriver relaziuns tranter dumbers raziunals (p.ex. las distanzas tranter las fracziuns da tschep ½, ⅓, ¼, ... sin il radi da dumbers; amplificaziun: l'engrondiment dals quozients diminuind ils divisurs, 4 : 2, 4 : 1, 4 : 0.5 ...). » san perscrutar connexs aritmetics cun variar sistematicamain dumbers, valurs ed operaziuns e notar observaziuns (p.ex. 10 : 9 = 1 r1, 100 : 9 = 11 r1, 1'000 : 9 = ...).
3	j	» san applitgar strategias euristicas: examinar presumziuns, far quints enavant, far quints enavos, dar in sguard enavos. » amplificaziun: san furmar, cuntinuar, midar e descriver cun agid da l'algebra musters aritmetics (p.ex. 1 · 4 - 2 · 3 / 2 · 5 - 3 · 4 / 3 · 6 - 4 · 5 / ... → a · (a + 3) - (a + 1)(a + 2)).
	k	» san perscrutar connexs aritmetics ed algebraics, transferir structuras sin auters exempels numerics e notar observaziuns (p.ex. $10^2 + 10 + 11 = 11^2$; $11^2 + 11 + 12 = 12^2$).

			renviaments
	l	» san variar sistematicamain dumbers, cifras ed operaziuns, formular observaziuns e sa referir a terms alfabetics (p.ex. Cura vala: a · b · c < 100a + 10b + c- Tschertga exempels e cunterexempels).	

		2. Las scolaras ed ils scolars san explitgar, controllar, motivar deposiziuns, presumziuns e resultats davart dumbers e variablas.	renviaments AS - Emprender e reflexiun (7)
MA.1.B.2		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san verifitgar deposiziuns davart quantitads e posiziuns da dumbers cun material concret (p.ex. ina tur cun 3 blocs è pli auta ch'ina tur cun 2 blocs).	
	b	» san controllar summas e differenzas cun material illustrativ.	
	c	» san controllar products cun ina summa (p.ex. 3 · 4 = 4 + 4 + 4). » san controllar differenzas cun l'operaziun inversa (p.ex. 27 - 6 = 21 → 21 + 6 = 27).	
	d	» san controllar quozients cun l'operaziun inversa (p.ex. 21 : 3 = 7 → 7 · 3 = 21).	
2	e	» san motivar divisiuns cun rest cun l'operaziun inversa (p.ex. 32 : 6 dat rest, perquai che 32 n'è betg in dumber da la seria da 6).	
	f	» san controllar resultats cun ina calculaziun a bun stim. » san perscrutar e motivar quantas cifras ch'in product u in quozient ha.	
	g	» san controllar resultats d'operaziuns da basa cun simplifitgar (p.ex. 8 · 13 = 4 · 26 = 2 · 52), cun decumponer (p.ex. 17.8 + 23.5 = 17 + 3 + 20 + 1.3) u cun operaziuns inversas.	
	h	» san perscrutar, motivar u refutar deposiziuns davart regularitads aritmeticas (p.ex. ina summa spèra resulta da l'adiziun d'in dumber pèr cun in dumber spèr; ils products da quatter dumbers consecutivs èn divisibels cun 24). » san perscrutar e motivar quantas cifras che suondan suenter la comma, sch'ins multiplitgescha u divida dumbers decimals (p.ex. cun il calculatur).	
3	i	» amplificaziun: san verifitgar transfurmaziuns d'equivalenza cun quints da controlla.	
	j	» san controllar deposiziuns algebraicas cun inserir dumbers (p.ex. $a^3 + 5a$ è divisibel cun 6: $4^3 + 5 \cdot 4 = 84 \rightarrow 84 : 6 = 14$; $a^{2b} = (a^2)^b$; $2^6 = (2^2)^3 = 2^{2 \cdot 3} = 4^3$; $2^8 = 4^4$; $3^4 = 9^2$).	
	k	» san motivar resultats cun generalisar (p.ex. il dumber quadrat d'in dumber è per 1 pli grond ch'il product dals dumbers vischins: $4 \cdot 4 - 1 = 3 \cdot 5 \rightarrow a^2 - 1 = (a - 1)(a + 1)$). » san controllar transfurmaziuns da terms e d'equivalenza.	

			renviaments
	3.	**Las scolaras ed ils scolars san trair a niz meds d'agid per perscrutar musters aritmetics.**	AS - Connexs e regularitads (5)
MA.1.B.3		Las scolaras ed ils scolars ...	
1			
	a	» san duvrar material illustrativ per perscrutar musters aritmetics (p.ex. champ da 20 e plattinas).	
	b	» san duvrar in champ da puncts, la tavla da 100 ed il radi da dumbers per perscrutar musters aritmetics (p.ex. las posiziuns da la retscha da 9 sin la tavla da 100).	
2	c	» san duvrar la tavla da posiziuns per perscrutar structuras aritmeticas (p.ex. metter plattinas en la tavla da posiziuns e spustar quellas).	
	d	» san suandar instrucziuns en sequenzas d'acziuns (p.ex. en diagrams da circulaziun) e duvrar quellas per perscrutar structuras aritmeticas (p.ex. 1. Cumenza cun in dumber da duas cifras / 2. Sch'il dumber è pèr: divida cun 2, uschiglio: multiplitgescha cun 3 ed adescha 1 / 3. repeta 2.).	
	e	» san duvrar medias electronicas per perscrutar structuras aritmeticas (p.ex. transfurmar 1/11, 2/11, 3/11, ... en dumbers decimals periodics ed examinar la seria da cifras).	MI - Producziun e preschentaziun
	f	» san registrar, ordinar e preschentar datas cun medias electronicas (program da calculaziun electronica).	MI - Producziun e preschentaziun
3	g	» san duvrar collecziuns da furmlas, ovras da consultaziun e l'internet per schliar quints numerics sco era per perscrutar structuras. » san far diever da models en in program da calculaziun electronica.	MI - Retschertga e sustegn d'emprender MI - Producziun e preschentaziun
	h	» san schliar equaziuns cun in program da calculaziun electronica cun variar sistematicamain sco era endatar resp. duvrar furmlas (p.ex. A = ½(s·h).	MI - Producziun e preschentaziun

MA.1 Dumber e variabla
C Matematisar e preschentar

1. Las scolaras ed ils scolars san preschentar, descriver, barattar e chapir vias da far quint.

renviaments
AS - Fantasia e creativitad (6)

MA.1.C.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san mussar, co ch'els dumbran.
	b	» san preschentar summas e chapir preschentaziuns (p.ex. sin il champ da 20 u sin il radi da dumbers).
	c	» san preschentar e chapir vias da far quint tar adiziuns e subtracziuns (p.ex. 18 + 14 cun agid dal stritg da quint).
	d	» vesan en models grafics relaziuns da multiplicaziun, en spezial duplicaziuns ed 1 · dapli resp. 1 · damain (p.ex. 3 · 4 e 6 · 4 sco duplicaziun en in champ da puncts).
2	e	» san preschentar, barattar e chapir vias da far quint tar las operaziuns da basa (p.ex. 80 + 5 + 5 + 5 + 5 = 80 + 4 · 5; 347 - 160 → 160 + 40 + 147 = 347).
	f	» san preschentar, barattar e chapir vias da far quint tar operaziuns da basa cun dumbers decimals (p.ex. decumponer 35.7 + 67.8 en plirs summands e preschentar sin il stritg da quint).
	g	» san preschentar e descriver summas, differenzas e products da fracziuns e da dumbers decimals cun models adattads (p.ex. product: ⅓ da ¾ cun agid dal rectangul; summa: ½ + ¼ cun agid dal rudè).
3	h	» san preschentar e descriver sco era generalisar operaziuns cun dumbers e cun variablas (p.ex. 18 · 22 = (20 - 2)(20 + 2) → (a - b)(a + b) sco surfatscha).
	i	» san differenziar tranter resultats exacts e resultats arrundads. » decidan da situaziun a situaziun, sch'els opereschan cun valurs arrundadas u exactas (p.ex. $\sqrt{2}$ u 1.41).

2. Las scolaras ed ils scolars san illustrar, descriver e generalisar quantitads, serias da dumbers e terms.

renviaments
AS - Emprender e reflexiun (7)

MA.1.C.2 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san preschentar quantitads en differentas modas e manieras (p.ex. cun puncts u cun stritgs) ed arranschar differentamain (p.ex. repartì sin ina lingia u en la surfatscha).
	b	» san preschentar quantitads fin 20 en moda structurada (p.ex. orientà als da 5 u da 10: 9 = 5 + 4; 12 = 10 + 2). » san concretisar adiziuns e subtracziuns cun acziuns, istorgias e maletgs.
	c	» san preschentar l'impurtanza da las cifras en il sistem da posiziun (p.ex. 5 bastuns da 10 e 7 quadrins dad 1 represchentan 57). » san mussar u descriver relaziuns en e tranter adiziuns e subtracziuns (p.ex. mussar la midada da las summas en in quint sistematic).

			renviaments
2	d	» san illustrar operaziuns da basa cun acziuns, maletgs tematics, istorgias e structuras graficas ed interpretar las illustraziuns. » san mussar e descriver relaziuns en e tranter operaziuns da basa (p.ex. la midada dals products 1 · 3, 2 · 4, 3 · 5, 4 · 6, ...).	
	e	» san preschentar l'impurtanza da las cifras en il sistem da posiziun (p.ex. 2 plattas da 100, 5 bastuns da 10 e 7 quadrins dad 1 represchentan 257).	
	f	» san illustrar serias da dumbers e products (p.ex. 14 · 14 cun agid da la crusch da dumbers; la seria da dumbers 1, 3, 6, 10, ... cun agid da puncts).	
	g	» san concretisar regularitads en connex cun ils dumbers natirals cun agid d'exempels (p.ex. dumbers quadrats han ina quantitad spèra da divisurs → 16: 1, 2, 4, 8, 16). » san preschentar e cumparegliar fracziuns cun ils numnaders 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10 ed interpretar preschentaziuns (p.ex. rudè, rectangul, radi da dumbers). » san descriver serias da dumbers raziunals positivs (p.ex. ½, ¼, ⅛, ...; 0.7, 0.77, 0.777, ...).	
3	h	» san matematisar ed inventar engiavineras da dumbers (p.ex. sch'ins multiplitgescha in dumber cun 3 ed adescha alura 3 datti 33). » san descriver serias da figuras a moda numerica (p.ex. la quantitad da varts vesaivlas tar turs da quadrins cun 1, 2, 3, 4 ... quadrins).	
	i	» san descriver connexs tranter terms e figuras (p.ex. interpretar n(n+1) sco rectangul; preschentar la summa dals emprims n dumbers spèrs sco quadrat: 1 + 3 + 5 + 7 = 4 · 4). » san formular terms davart lunghezzas da trajects, surfatschas e volumens ed interpretar terms correspundents. » san illustrar terms aritmetics ed algebraics, en spezial cun text, simbols e skizzas (p.ex. il product da dus binoms, la summa da trais dumbers consecutivs). » san generalisar regularitads aritmeticas cun terms da bustabs (p.ex. 3(4 + 5) = 3 · 4 + 3 · 5 ? a(b + c) = ab + ac). » amplificaziun: san formular structuras aritmeticas a moda algebraica (p.ex. ils products 2 · 3 · 4 / 3 · 4 · 5 / 5 · 6 · 7, ... san ins divider cun 6 ? a(a + 1) · (a + 2) · ? dat in dumber entir).	
	j	» san interpretar terms a moda geometrica (p.ex. $a^2 \cdot b$ sco quader cun surfatscha da basa quadratica, a · b sco rectangul cun las duas varts a e b ed a + b sco summa da dus trajects). » san transferir serias da figuras linearas en in term (p.ex. quants bastunets dovran ins per furmar ina retscha dad n trianguls regulars, 2n + 1).	
	k	» san cumprovar u illustrar a moda numerica deposiziuns davart serias da dumbers e terms (p.ex. ½n(n+1) + ½(n+1)(n+2) è in dumber quadrat n = 1 → 1 + 3 = 4, n = 2 → 3 + 6 = 9, ... n = 6 → 21 + 28 = 49). » san identifitgar il svilup linear, quadratic ed exponenzial en terms, serias da dumbers e grafs e descriver differenzas.	

MA.2 Furma e spazi
A Operar e numnar

			renviaments
		1. Las scolaras ed ils scolars chapeschan e dovran noziuns e simbols.	ATT.2.C.1.2a ATT.2.C.1.2b ATT.2.C.1.2c
	MA.2.A.1	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san dissegnar ed ordinar lingias (p.ex. lingias curtas, lungas, gulivas, onduladas). » san designar rudels, trianguls, rectanguls, quadrats, cubs e cullas.	
	b	» san ordinar e descriver trajects, rudels, trianguls, quadrats, rectanguls sco era cullas e cubs. Els dovran las noziuns, pli lung, pli curt, il pli lung, il pli curt, pli grond, pli pitschen, il pli grond, il pli pitschen. » san identifitgar e designar figuras che sa cruschan (p.ex. suandar la lingia da circumferenza).	
	c	» descrivan la posiziun en il spazi cun las noziuns, tranter, sper, sin, sur, sut, entaifer, ordaifer, entamez, davant, davos, a sanestra, a dretga.	NUS.8.4.a
	d	» chapeschan e dovran las noziuns figura, lunghezza, ladezza, surfatscha, corp, reflectar, spustar.	
2	e	» chapeschan e dovran las noziuns punct, chantun, ur, surfatscha da la vart, cub, quader.	
	f	» identifitgeschan e designeschan corps geometrics (cub, quader, culla, cilinder, piramida) e figuras en l'ambient e sin maletgs.	
	g	» chapeschan e dovran las noziuns vart, diagonala, diameter, radius, surfatscha, center, parallela, lingia, lingia guliva, traject, retagl, tagl, tagliar, verticala, simmetria, reflexiun axiala, circumferenza, angul, rectangular, spustament, geotriangul. » dovran ils simbols per l'angul dretg e per las lingias parallelas.	
	h	» chapeschan e dovran las noziuns coordinatas, vista, vista laterala, vista verticala, vista frontala.	
3	i	» chapeschan e dovran las noziuns mediana, bisecanta, autezza, verticala, lingia da basa, surfatscha da basa, verticala centrala, bratsch, rait, circul circumscrit, circul intern, quadrangul, poligon, rombus, parallelogram, deltoid, trapez, cun bratschs eguals, cun varts egualas, ad angul mut, ad angul giz, reflexiun centrala, rotaziun, punct original, punct da maletg, congruent, sistem da coordinatas, bidimensiunal, tridimensiunal. » san inditgar l'inscripziun correcta d'objects geomterics: puncts, puncts da maletg, varts ed anguls da trianguls e da quadranguls.	
	j	» chapeschan e dovran las noziuns coordinata x, coordinata y, axa x, axa y, traject unitar, mantel, prisma, cilinder. » san caracterisar trianguls e quadranguls tenor angul, parallelitad, diagonalas, lunghezzas da las varts.	
	k	» chapeschan e dovran las noziuns congruenza, basa, tgeiel, prisma, piramida, π.	
	l	» chapeschan e dovran las noziuns tetraeder, diagonala, autezza dal corp, autezza da las varts, sectur dal rudè, zenit, sumeglientscha, ipotenusa, cateta, tangenta, corda. » san descriver corps a maun da lur caracteristicas (lunghezzas da las varts, parallelitad dals trajects, anguls tranter ils trajects e las surfatschas, surfatscha, volumen, diagonalas, rait, dumber e furma da las varts, chantuns ed urs).	

			renviaments
	2.	**Las scolaras ed ils scolars san dissegnar, decumponer e cumponer figuras e corps.**	AS - Orientaziun en il spazi (4)
MA.2.A.2		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san memorisar musters cun 3 differentas figuras, als cuntinuar e furmar agens musters (p.ex. rudè, triangul, quadrat).	
	b	» san dissegnar suenter e dissegnar senza muster trianguls, quadrats, rectanguls e rudels sco era furmar cullas e cubs. » san cumbinar figuras e corps or da tocs.	
	c	» san dissegnar suenter, cumplettar a moda simmetrica resp. reflectar figuras en retagls e dissegnar en las axas da simmetria. » san decumponer e cumbinar rectanguls, quadrats, trianguls, rudels, cullas e cubs (p.ex. faudar, tagliar e tatgar si; parts da tangram). » san descriver, cuntinuar e variar bindels d'ornament (p.ex. rudels, trianguls, quadrats, rectanguls, cuntinuar e variar la successiun e la posiziun dal rudè).	
2	d	» san engrondir, empitschnir e spustar figuras en retagls. » san decumponer poligons en trianguls e quadranguls e cumponer figuras (p.ex. far figuras cun trianguls).	
	e	» san parchetar a moda differenta cun figuras da basa (p.ex. cun trianguls u pentominos). » san reflectar figuras vi d'axas e skizzar maletgs reflectads.	
	f	» san spustar, far cupitgar, volver corps reals ed identifitgar reproducziuns correspundentas (p.ex. far cupitgar duas giadas in cub).	
	g	» san engrondir, empitschnir, reflectar e spustar lingias e figuras cun il geotriangul ed identifitgar reproducziuns correspundentas.	
3	h	» san volver figuras en retagls per 90°, 180° (reflexiun centrala) e 270° ed identifitgar reproducziuns correspundentas.	
	i	» san reflectar figuras cun il geotriangul vi d'ina axa u vi d'in punct, spustar sco era volver cun il circul ed il geotriangul per 90°, 180° e 270°.	
	j	» san stender figuras e quaders ad in factur da stender inditgà e d'in center da stender inditgà. » san dissegnar e midar reproducziuns tenor instrucziuns en il sistem da coordinatas (p.ex. las coordinatas x restan constantas, las coordinatas dad y vegnan dublegiadas).	

			renviaments
	3.	**Las scolaras ed ils scolars san determinar e calcular lunghezzas, surfatschas e volumens.**	AS - Connexs e regularitads (5)
	MA.2.A.3	Las scolaras ed ils scolars ...	
1			
	a	» fan l'experientscha cun la constanza da lunghezzas e da volumens, sch'ins mida la furma (p.ex. sch'ins storscha in fildarom, resta la lunghezza la medema). » san cumparegliar las lunghezzas da differents curs da lingias (p.ex. vias sin in palpiri quadriglià).	
	b	» san cumparegliar lunghezzas cun grondezzas auxiliaras (p.ex. lunghezza dal det u retagl) e mesirar cun in'exactezza dad 1 cm. » san mesirar cun in cup e cumparegliar il cuntegn da recipients.	
	c	» san cumparegliar las lunghezzas da las varts e las surfatschas da trianguls e da quadranguls sco era ils volumens da corps e da quaders (p.ex. cuvrir dus rectanguls different gronds cun quadrats).	
2	d	» san dumbrar surfatschas cun agid da quadrats unitars (p.ex. la stanza da scola cun quadrats metrics).	
	e	» san mesirar e calcular la circumferenza da poligons. » san calcular la surfatscha da quadrats e rectanguls. » san furmar quaders d'in dumber inditgà da cubs e decumponer quaders en in dumber determinà da cubs.	
	f	» san calcular il volumen da quaders. » san calcular approximativamain la surfatscha da figuras betg rectangularas en retagls (p.ex. dumbrar ils quadrats unitars en in rudè).	
3	g	» san decumponer poligons e prismas gulivs per calcular la surfatscha ed il volumen. » san calcular la surfatscha da trianguls e da poligons. » san calcular las lunghezzas dals urs, la surfatscha da las varts ed il volumen da quaders.	
	h	» san calcular lunghezzas e surfatschas cun agid dal teorem da Pythagoras. » san duvrar furmlas e la calculaziun da tabellas per far quints geometrics.	MI - Producziun e preschentaziun
	i	» san calcular la circumferenza e la surfatscha da rudels. » san calcular las lunghezzas dals urs, las surfatschas ed ils volumens da prismas gulivs e da cilinders. » san stimar il volumen dad x-in corp cun decumponer u cun cumparegliar cun corps enconuschents.	
	j	» san calcular trajects, surfatschas e volumens da piramidas, tschejels e cullas. » san determinar ils anguls sin basa da la summa dals anguls, dal teorem da Thales, da l'analogia e da la congruenza.	
	k	» san identifitgar analogias e calcular las lunghezzas, las surfatschas ed ils volumens da figuras e da corps sumegliants.	

MA.2 Furma e spazi

B Perscrutar ed argumentar

1. Las scolaras ed ils scolars san perscrutar relaziuns geometricas, en spezial tranter lunghezzas, surfatschas e volumens, formular supposiziuns e barattar enconuschientschas.

renviaments
AS - Orientaziun en il spazi (4)

MA.2.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san identifitgar rudels, trianguls, quadrats, rectanguls, cullas e cubs cun palpar.	
	b	» experimenteschan cun il spievel ed emprendan d'enconuscher simmetrias.	
	c	» perscruteschan simmetrias vi da figuras ed objects e formuleschan supposiziuns (p.ex. simmetrias vi da la fatschada d'ina chasa).	
	d	» perscruteschan figuras e corps e san formular relaziuns (p.ex. las surfatschas da las varts d'in quader han la furma da rectanguls).	
2	e	» san furmar figuras cun ina circumferenza inditgada (p.ex. furmar trianguls cun 5, 6 u 7 zulprins).	
	f	» san perscrutar relaziuns tranter las lunghezzas da las varts e la surfatscha da rectanguls en in retagl.	
	g	» san variar sistematicamain trajects vi da figuras, perscrutar effects, formular e barattar supposiziuns (p.ex. surfatscha d'in rectangul cun ina circumferenza inditgada en in retagl).	
	h	» san formular supposiziuns cun perscrutar relaziuns geometricas, san controllar quellas ed eventualmain formular novas supposiziuns. » sa laschan en sin quints da perscrutaziun davart la furma ed il spazi (p.ex. dissegnar rectanguls sin lingias da retagl ed examinar il dumber da puncts dal retagl sin las diagonalas).	
3	i	» san duvrar il computer per perscrutar relaziuns geometricas (p.ex. la posiziun dal punct dal rintg circumscrit tar trianguls ad angul giz, tar trianguls rectangulars e tar trianguls ad angul mut).	MI - Retschertga e sustegn d'emprender
	j	» san variar relaziuns geometricas en poligons - en spezial tranter ils anguls, las lunghezzas e las surfatschas - barattar supposiziuns latiers (p.ex. spustar parallelamain a la lingia da basa il piz d'in triangul; relaziuns tranter ils anguls en in giatter da trianguls). » san duvrar software da geometria dinamica per perscrutar relaziuns geometricas (p.ex. la relaziun proporziunala tranter ils trajects tagliads da la mediana; la posiziun dal punct dal rintg circumscrit tar differents trianguls).	MI - Retschertga e sustegn d'emprender
	k	» san variar sistematicamain ils anguls, ils trajects e las surfatschas da figuras e da corps e formular supposiziuns (p.ex. ils anguls che sa chattan sur ina corda dal rudè, relaziun tranter il diameter d'in rudè e la circumferenza). » san variar sistematicamain las lunghezzas dals urs, las surfatschas u ils volumens da corps e formular connexs (p.ex. co che las lunghezzas dals urs, las surfatschas ed ils volumens d'in quader sa midan, sch'ins smesa / dublegia tut ils urs). » san schliar a moda constructiva problems geometrics cun ina software da geometria dinamica sco era variar sistematicamain figuras e connexs (p.ex. cumparegliar ils quadrats furmads da las duas varts pitschnas d'in triangul cun il quadrat il pli grond).	
	l	» san examinar problems da la geometria cumbinatorica (p.ex. dumber da diagonalas en corps platonics).	

2. Las scolaras ed ils scolars san controllar deposiziuns e furmlas da relaziuns geometricas, cumprovar cun exempels e motivar.

renviaments
AS - Independenza ed agir social (9)

MA.2.B.2 Las scolaras ed ils scolars ...

a	» san perscrutar e descriver caracteristicas da figuras e corps (p.ex. cun far permez in quadrat datti tranter auter trianguls u rectanguls).	
2 b	» san applitgar strategias euristicas: midar lingias ed anguls, skizzar exempels, cumparegliar figuras e corps. » san controllar raits dal cub e dal quader cun faudar.	
c	» san verifitgar deposiziuns tar relaziuns geometricas en il triangul, en il rectangul ed en il rudè (p.ex. in rudè ed in rectangul pon sa tagliar en dapli che 4 puncts).	
d	» san verifitgar deposiziuns sco era furmlas da la circumferenza e da la surfatscha per il quadrat ed il rectangul e motivar u refutar (p.ex. en rectanguls e quadrats sa taglian las diagonalas en in angul dretg).	
3 e	» san applitgar strategias euristicas: planisar, skizzar, examinar exempels, lavurar vinavant, lavurar enavos d'ina soluziun supponida. » san cumprovar deposiziuns tar furmlas da las surfatschas per il triangul ed il qadrangul cun skizzas e models (p.ex. las diagonalas decumponan in rectangul en quatter trianguls da medema surfatscha; la surfatscha d'in rombus è la mesadad dal product da las lunghezzas da las diagonalas).	
f	» san descriver furmlas e caracteristicas geometricas cun exempels (p.ex. la furmla da la surfatscha per in triangul; egualitad da la lunghezza da las quatter diagonalas dal quader; en in triangul rectangular èn ils dus anguls gits ensemen 90°).	
g	» san explitgar furmlas dal volumen per prismas e piramidas (p.ex. decumponer in cub cun tagliar quel en piramidas e calcular lur volumen). » san cumprovar teorems davart la geometria planiva cun exempels e chapir las argumentaziuns (p.ex. teorem da Pythagoras, teorem dals anguls periferics, teorem da Thales).	
h	» san cumbinar savida geometrica ed algebraica e trair conclusiuns (p.ex. en in triangul rectangular e simmetric na pon betg tut las lunghezzas da las varts esser dumbers entirs).	

MA.2 Furma e spazi

C Matematisar e preschentar

			renviaments
		1. Las scolaras ed ils scolars san preschentar corps e relaziuns spazialas.	AS - Fantasia e creativitad (6)
	MA.2.C.1	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san preschentar figuras cun differentas tecnicas e materialias (p.ex. dissegnar, storscher).	
	b	» san preschentar objects sco figuras e corps (p.ex. ina maisa sco rectangul, ina tschima sco culla).	
	c	» san preschentar corps inditgads cun blocs da construir.	
	d	» san dissegnar la vista verticala da construcziuns da cubs sin palpiri quadriglià.	
2	e	» san skizzar la vista verticala, la vista frontala e la vista laterala da quaders e da construcziuns da cubs. » san far e descriver construcziuns da cubs tenor la vista verticala e la vista laterala.	
	f	» san skizzar ina figura perspectivica da cubs e quaders.	
	g	» san construir cubs e quaders cun agid da quadrats e rectanguls e viceversa dissegnar la rait da cubs e da quaders.	
	h	» san skizzar e descriver corps cumponids (p.ex. or da stgatlas, rollas e prismas).	
3	i	» san dissegnar en in retagl la figura perspectivica, la vista verticala, la vista frontala e la vista laterala da corps rectangulars (p.ex. 3 quaders spustads).	MA.2.C.1.l
	j	» amplificaziun: san skizzar e dissegnar trajects e plauns en quaders e cubs (p.ex. ils plauns da tagl en in quader). » amplificaziun: san dissegnar resp. preschentar corps al computer.	
	k	» san skizzar prismas e piramidas e preschentar la figura perspectivica, la vista verticala, la vista frontala e la vista laterala da quellas sco era dissegnar lur rait.	
	l	» san skizzar models che correspundan ad ina scala u construir models (p.ex. rait d'in tetg a duas alas a la scala 1:50).	MA.2.C.1.i

			renviaments
		2. Las scolaras ed ils scolars san faudar, skizzar, dissegnar e construir figuras sco era barattar e controllar preschentaziuns da la geometria planiva.	
	MA.2.C.2	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san far permez figuras simmetricas cun faudar (p.ex. triangul, quadrat, rectangul, rudè, plantas, animals). » san tagliar cun la forsch sdrivlas, chantuns e radundezzas e rimnan experientschas cun tagls da siluetta.	
	b	» san smesar la surfatscha da quadrats e rectanguls (p.ex. faudar in rectangul en quatter sdrivlas tuttina grondas e dar colur a duas da quatter sdrivlas).	
	c	» san faudar quadrats, rectanguls, rudels en 2, 4, 8 u 16 parts tuttina grondas.	
	d	» san faudar tenor instrucziun en maletgs (p.ex. ina bartga).	
2	e	» san dissegnar rectanguls cun varts inditgadas. » san dissegnar, midar e descriver surfatschas d'ornament cun il circul e la lingera.	
	f	» san dissegnar cun retagls, circul e geotriangul (p.ex. lingias parallelas, anguls dretgs, trianguls rectangulars, quadrats e rectanguls).	
	g	» san chapir, descriver e controllar faudaziuns, skizzas e dissegns. » san transportar anguls e mesirar anguls cun il geotriangul. » san dissegnar, midar ed arranschar furmas al computer. » san dar e midar cumonds per dissegnar furmas en in sistem da programmar sco era descriver ils effects (p.ex. enavant, volver a sanestra, enavant).	MI.2.2.f
3	h	» san dissegnar verticalas, bisecantas e verticalas centralas cun il geotriangul. » san construir bisecantas, verticalas centralas e trianguls regulars cun il circul e la lingera. » san dissegnar figuras al computer.	
	i	» san skizzar figuras e relaziuns geometricas e far dissegns cun il geotriangul ed il circul ubain cun ina software da geometria dinamica (p.ex. dissegnar u construir in parallelogram cun a, b e h_a).	
	j	» san descriver preschentaziuns e construcziuns geometricas en lingua tecnica.	

			renviaments
		3. Las scolaras ed ils scolars san s'imaginar figuras e corps en differentas posiziuns, preschentar modificaziuns e descriver quellas (geometria a chau).	AS - Orientaziun en il spazi (4)
MA.2.C.3		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san palpar, dissegnar resp. furmar suenter e descriver figuras e corps zuppads.	
	b	» san eruir differenzas tranter furmas e posiziuns vesaivlas e figuras tenor memoria.	
	c	» san dissegnar u construir suenter figuras, corps u lur posiziuns tenor memoria (p.ex. far suenter ina construcziun cun 7 cubs u plazzar bastuns tenor in muster).	
2	d	» san midar la posiziun d'ina figura u d'in quader en l'imaginaziun sco era descriver modificaziuns (p.ex. volver in pult a chau per 180°). » san controllar raits dal cub e dal quader en l'imaginaziun.	
	e	» san decumponer e metter ensemen corps en l'imaginaziun (p.ex. construir ina figura inditgada or da duas parts dal cub soma). » san far operaziuns exemplaricas e descriver ils resultats (p.ex. far cupitgar in dat 4 giadas, uschia ch'ins vesa puspè ils medems puncts sisum).	
3	f	» san volver e spustar figuras e corps en l'imaginaziun (p.ex. vistas d'in corp cun 5 fin 8 cubs).	
	g	» san modifitgar corps en l'imaginaziun e descriver ils resultats (p.ex. mular giu tut ils chantuns d'in cub en l'imaginaziun e descriver il nov corp). » san far operaziuns a chau e preschentar ils resultats (p.ex. volver per 90° e skizzar ina construcziun da 4 cubs).	

			renviaments
		4. Las scolaras ed ils scolars san fixar las coordinatas da figuras e da corps en in sistem da coordinatas resp. preschentar figuras e corps a maun da lur coordinatas sco era leger e dissegnar plans.	
MA.2.C.4		Las scolaras ed ils scolars ...	
1			
	a	» san transponer figuras da basa e figuras cumponidas ch'èn dissegnadas en in retagl en in retagl vid.	
	b	» san determinar posiziuns en in sistem da coordinatas (p.ex. sfundrar navettas sin ina tavla da 100 cun las coordinatas 2 E 5 Z / 7 E 1 Z / ...).	
	c	» san preschentar objects en in plan (p.ex. urden da seser en la stanza da scola).	
2	d	» san dissegnar figuras en in sistem da coordinatas, spustar quellas a moda orizontala e verticala sco era inditgar las coordinatas dals puncts da chantun.	
	e	» san leger e duvrar plans e fotografias per s'orientar en il spazi.	
	f	» san dissegnar figuras cun coordinatas sco era determinar las coordinatas da puncts (p.ex. colliar ils puncts d'ina figura tenor coordinatas sin l'aissa geometrica e dissegnar la figura).	NUS.8.5.f

			renviaments
3	g	» san far in plan d'ina abitaziun tenor ina scala resp. leger plans correspundents. » san skizzar vias e posiziuns (p.ex. via da scola) resp. trair a niz plans correspundents.	NUS.8.5.h
	h	» san preschentar posiziuns d'objects confurm a la scala en in sistem da coordinatas (p.ex. la plazza da pausa).	
	i	» san preschentar figuras en il sistem da coordinatas cartesianas (era cun coordinatas negativas e betg entiras). » san calcular distanzas e surfatschas en in sistem da coordinatas.	
	j	» san preschentar reproducziuns geometricas en il sistem da coordinatas (p.ex. reflexiun d'in triangul vi da la lingia guliva cun la coordinata x = 2).	

MA.3 Grondezzas, funcziuns, datas e casualitad

A Operar e numnar

1. Las scolaras ed ils scolars chapeschan e dovran noziuns e simbols per grondezzas, funcziuns, datas e casualitad.

renviaments
AS - Emprender e reflexiun (7)
NUS.9.1

MA.3.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san descriver objects e situaziuns cun lung/curt (temporal e spazial), svelt/plaun, avant/suenter, lad/stretg, gross/satigl, grond/pitschen, grev/lev.	
	b	» chapeschan e dovran las noziuns daners, munaida e notas tranter 1 e 20 francs. » san descriver differenzas tranter objects e situaziuns cun gradaziuns, en spezial areguard ils pretschs, las lunghezzas, las uras, las duradas, ils pais ed ils cuntegns (p.ex. B è pli grev che A, C è il pli grev).	NUS.9.1.b
	c	» chapeschan e dovran las noziuns lunghezza, meters, centimeters, temp, uras, minutas, francs, raps, pretsch. » san s'orientar vi da grondezzas da referenza: 1 centimeter, 1 meter. » san duvrar unitads da mesira per daners e lunghezzas sco era las abreviaziuns fr., rp., cm, m.	NUS.6.5.c
	d	» san furmar summas da daners fin 100 francs cun munaida e bancnotas.	
2	e	» chapeschan e dovran las noziuns pais, cuntegn, uras, durada, secunda. » san s'orientar vi da grondezzas da referenza: 1 km, 1 dm, 1 mm, 1 kg, 100 g, 1 l, 1 dl, 1 h, 1 min (p.ex. associar 1 kg cun in pachet farina). » san numnar e duvrar unitads da mesira e lur abreviaziuns: lunghezzas (km, dm, mm), mesiras chavorgias (l, dl), pais (kg, g) temp (h, min).	
	f	» san numnar e duvrar unitads da mesira e lur abreviaziuns: mesiras chavorgias (l, dl, cl, ml), pais (t, kg, g, mg), temp (h, min, s). » san s'orientar vi da grondezzas da referenza: 1 s, 1 min. » chapeschan e san duvrar prefixs: kilo, deci, centi, milli.	
	g	» chapeschan e dovran las noziuns (im)probabel, (nun)pussaivel, segir.	
	h	» chapeschan e dovran las noziuns proporziunalitad, surfatscha, volumen, cuntegn, valur media, diagram a turta, diagram a colonnas, diagram a lingias, datas, frequenza, casualitad, arcun. » san s'orientar vi da grondezzas da referenza: 1 m², 1 dm², 1 cm², 1 mm², 1 bit, 1 byte, 1 kB. » san numnar unitads da mesira e duvrar lur abreviaziuns: mesiras da surfatscha (km², m², dm², cm², mm²), temp (d, h, min, s).	MI.2.3.f
	i	» san s'orientar vi da grondezzas da referenza: 1 m³, 1 dm³, 1 cm³. » chapeschan e san duvrar prefixs: mega, giga, tera.	
3	j	» chapeschan e dovran las noziuns sistem da coordinatas, valuta, media aritmetica (amplificaziun: proporziunalitad indirecta). » san duvrar unitads da mesira e lur abreviaziuns sco era s'orientar vi da grondezzas da referenza: mesiras da surfatscha (km², ha, a, m², dm², cm², mm²), mesiras da spazi (km³, m³, dm³, cm³, mm³), daners (francs, €, $).	
	k	» chapeschan e dovran las noziuns frequenza absoluta e relativa, coordinata x ed y, axa x ed y, traject unitar, probabilitad. » san duvrar unitads da mesira e lur abreviaziuns: sveltezza (km/h, m/s, kB/s, dpi).	
	l	» chapeschan e dovran las noziuns pendenza en %, tschains, tariffa da tschains, chapital, rabat, brut, net.	

			renviaments
	m	» chapeschan e dovran las noziuns funcziun (lineara), eveniments segirs, pussaivels, nunpussaivels, diagram da circulaziun, bit, byte. » chapeschan e san duvrar prefixs: micro, nano. » san duvrar unitads da mesira e lur abreviaziuns: densitad (kg/dm³, g/cm³).	
	n	» chapeschan e dovran las noziuns creschientscha exponenziala, facultad.	

		2. Las scolaras ed ils scolars san stimar, mesirar, transfurmar, arrundar grondezzas e far quints cun quellas.	renviaments AS - Orientaziun temporala (3)
	MA.3.A.2	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san reparter lunghezzas e volumens (p.ex. tagliar ina corda en parts ch'èn circa tuttina lungas u reparter aua sin plirs magiels). » san parter in di en damaun, mezdi, suentermezdi, saira e notg (p.ex. attribuir activitads a las differentas parts dal di).	NUS.9.1.a
	b	» san furmar summas entiras da francs fin 20 francs sco era adir e subtrahar. » san eruir las uras cun in'exactadad d'ina mes'ura.	
	c	» san stimar, mesirar ed adir lunghezzas fin 1 m (p.ex. 15 cm + 35 cm). » san dublegiar e smesar lunghezzas e summas da daners, parter 1 meter en 2, 5 e 10 parts tuttina lungas sco era furmar summas entiras da francs fin 100 francs cun munaida e bancnotas.	
	d	» san furmar summas da daners cun francs e raps sco era adir e subtrahar (furmar 20 francs cun 2 · 5 fr. + 5 · 2 fr.; 25 fr. 60 rp. + 14 fr. 30 rp.). » san eruir las uras a moda analoga e digitala.	
2	e	» san stimar, mesirar e transfurmar grondezzas en proximas unitads da mesira: l, dl; m, cm, mm; kg, g (p.ex. 2000 g = 2 kg). » san adir, subtrahar e multiplitgar grondezzas: l, dl; m, cm, mm; kg, g (p.ex. 3 cm 5 mm + 2 cm 7 mm). » san stimar lunghezzas, volumens e pais e cumparegliar quels cun valurs represchentantas.	
◉	f	» san stimar e mesirar lunghezzas, pais, cuntegns, uras e duradas sco era specifitgar cun in'unitad da mesira adattada.	NUS.3.1.f
	g	» san far quints cun lunghezzas, pais, volumens ed uras sco era transfurmar grondezzas correspundentas en unitads da mesira vischinas.	
	h	» san stimar, eruir, cumparegliar ed arrundar grondezzas (daners, lunghezzas, pais resp. massa, uras, volumens [l]), far quints cun quellas, transfurmar quellas en proximas unitads da mesira e scriver ellas en duas unitads.	
3	i	» san stimar surfatschas e volumens [m³] en in'unitad da mesira adattada e transfurmar quels en unitads da mesiras vischinas. » san cumparegliar grondezzas a moda absoluta e relativa (p.ex. 120 tocs u 60 % resp. ⅗ d'ina quantitad). » san mesirar distanzas e duradas per calcular sveltezzas.	
◉	j	» san trair a niz il sistem da las unitads da mesira decimalas (sistem SI) ed attribuir ils prefixs mega, kilo, deci, centi e milli a las potenzas da diesch.	

			renviaments
	k	» san far quints cun facturs cumponids e transfurmar grondezzas d'ina unitad en in'autra. » san transfurmar sveltezzas (p.ex. da 200m/10s en 72 km/h).	

		3. Las scolaras ed ils scolars san descriver connexs funcziunals ed eruir valurs funcziunalas.	renviaments
	MA.3.A.3	Las scolaras ed ils scolars ...	
1			
	a	» san descriver tabellas da valurs (p.ex. 1 buttiglia ? 2 francs; 2 buttiglias ? 4 francs; 3 buttiglias ? 6 francs).	
	b	» san descriver e cuntinuar cun serias da dumbers linearas e tabellas da valurs cun dumbers entirs (p.ex. 0, 9, 18, 27, 36, ...; 1 m → 8 fr.; 2 m → 16 fr.; 3 m → 24 fr., ...).	
2	c	» san cuntinuar cun serias da dumbers linearas e betg linearas (p.ex. 90, 81, 70, 57, ...; 1, 4, 9, 16, ...; 1, 3, 6, 10, 15, ...).	
	d	» san descriver e cuntinuar cun tabellas da valurs che cuntegnan connexs proporziunals da summas da daners (p.ex. 100 g → 5.40 fr.; 200 g → 10.80 fr.; 300 g → 16.20 fr., ...).	
	e	» san eruir connexs funcziunals en tabellas da valurs (p.ex. distanzas ch'ins fa cun ina sveltezza da 4.5 km/h en 10 min., 20 min., 30 min. ...). » san far quints cun relaziuns proporziunalas (p.ex. 300 g chaschiel a 20 fr./kg; consum da carburant per 700 km a 6 l/100 km).	NUS.3.1.g
	f	» san eruir e cumparegliar quotas (p.ex. en X cun 2 negozis da termagls vivan 12 000 persunas; en Y cun 8 negozis da termagls vivan 30 000 persunas).	
3	g	» san eruir valurs funcziunalas sin basa da grafs. » san far quints cun relaziuns indirectamain proporziunalas (p.ex. quantas chartas survegn mintga persunas, sch'ins ha in gieu da 72 chartas ed x congiugaders). » chapeschan pertschients sco attribuziuns proporziunalas e fan quints da pertschients (p.ex. quants pertschients èn 7 da 35 e quant è 7 % da 35?).	
	h	» san eruir pèrs da valurs d'ina equaziun funcziunala e dissegnar quels en in sistem da coordinatas. » san eruir lunghezzas da trajects sin basa d'indicaziuns da la scala e viceversa (p.ex. dissegnar sin ina charta rutas adattadas per ina spassegiada da 12 km).	
	i	» san eruir la valur funcziunala d'in dumber inditgà or d'ina tabella da valurs, d'ina preschentaziun grafica e cun l'equaziun funcziunala sco era dissegnar ils pèrs da valurs en il sistem da coordinatas (p.ex. y = 2x + 1, per x = 7 → y = 15). » san applitgar il calculatur u ina software adattada (p.ex. calculaziun da tabellas) per calcular valurs funcziunalas e facturs. » san far quints reals cun pertschients (p.ex. pendenza e tschains).	MI - Producziun e preschentaziun
	j	» san eruir il punct da tagl da duas lingias gulivas a moda algebraica e grafica.	
	k	» san dissegnar il graf tar funcziuns linearas ed eruir la pendenza, il segment da l'axa y e la posiziun nulla da quel.	

MA.3 Grondezzas, funcziuns, datas e casualitad

B Perscrutar ed argumentar

1. Las scolaras ed ils scolars san formular dumondas tar relaziuns da grondezzas e tar connexs funcziunals, perscrutar quels e controllar sco era argumentar resultats.

renviaments
AS - Independenza ed agir social (9)

MA.3.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san cumparegliar quantitads, lunghezzas, surfatschas e volumens in cun l'auter.	
	b	» san variar quantitads e pretschs ed examinar effects (p.ex. 3 ballas a 4 francs e 5 ballas a 2 francs).	
	c	» san perscrutar situaziuns concretas areguard quantitads, trajects, uras, duradas e pretschs sco era descriver e dumandar connexs (p.ex. cumparegliar la durada dal viadi dad ir e da turnar cun il viadi dad ir).	
	d	» san examinar relaziuns tranter lunghezzas, pretschs e temps (p.ex. objects pli gronds èn pli chars u viadis pli lungs dovran dapli temp).	
2	e	» san formular e perscrutar dumondas tar relaziuns tranter grondezzas e san examinar connexs funcziunals (p.ex. l'autezza d'emplenida da ½ liter, 1 liter, 2 liters en differents recipients; la relaziun tranter il pretsch ed il pais d'in product; il pais d'ina bavronda light e d'ina limunada).	
	f	» san perscrutar grondezzas d'autras culturas (p.ex. differentas unitads da lunghezza che vegnivan duvradas en Svizra tudestga dal Temp medieval). » san cumparegliar experiments, mesiraziuns e calculaziuns (p.ex. quant exact pon ins mesirar la lunghezza d'in local cun lunghezzas dal pe?).	
	g	» san formular ed argumentar connexs funcziunals en spezial tranter il pretsch e la prestaziun e tranter il viadi ed il temp (p.ex. cumprar bavrondas che vegnan vendidas en differentas grondezzas).	
3	h	» amplificaziun: san midar parameters en equaziuns e furmlas e perscrutar ils effects en spezial cun meds auxiliars electronics (p.ex. co sa midan ils custs da telefon per mais cun in abunament char e tariffas da conversaziun favuraivlas).	MI - Producziun e preschentaziun
	i	» san verifitgar resultats e deposiziuns davart connexs funcziunals, en spezial cun interpretar tabellas, grafs e diagrams (p.ex. il viadi a la lavur cun velo e tren dad X ad Y dura main ditg ed è pli favuraivel ch'il viadi cun l'auto).	
	j	» san perscrutar connexs funcziunals e statistics, far dumondas latiers e cumparegliar resultats (p.ex. connex tranter la pendenza en grads e la pendenza en pertschients). » san perscrutar datas statisticas nunelavuradas davart dumondas socialas, economicas ed ecologicas e barattar supposiziuns latiers.	

2. Las scolaras ed ils scolars san perscrutar situaziuns concretas da la statistica, da la cumbinatorica e da la probabilitad, formular supposiziuns e verifitgar quellas.

renviaments
AS - Fantasia e creativitad (6)

MA.3.B.2 Las scolaras ed ils scolars ...

1		
	a	» san variar arranschaments, ordinar e notar quels (p.ex. dumbers da duas cifras cun las cifras 1, 2, 3; viadis tuttina lungs en in plan schematic d'ina citad; urdens da seser da trais uffants). » san stimar quant bain ch'ins po influenzar situaziuns (p.ex. quant bain pon ins influenzar l'aura; quant bain pon ins influenzar la durada dal viadi a scola).
2	b	» san cumbinar e variar sistematicamain (p.ex. furmar pèrs cun 6 uffants). » san far dumondas tar datas statisticas e respunder quellas (p.ex. il viadi a scola il pli lung è passa duas giadas pli lung ch'il pli curt; la gronda part dals uffants abitan pli datiers che 1 km da la scola).
	c	» san perscrutar cumbinaziuns e permutaziuns dumbrablas, descriver observaziuns e verifitgar deposiziuns (p.ex. cumbinaziun da cifras tar la serradira dal velo; permutaziuns cun bustabs ADEN, ADNE, AEDN, ...).
	d	» san notar sistematicamain tut las pussaivladads da variaziuns e cumbinaziuns dumbrablas (p.ex. dumbers cun las cifras 1, 2, 3 cun u senza repetiziun: 123, 132, 213, 231, 312, 321, 112, 121, 211, ...).
3	e	» san eruir frequenzas a maun d'experiments e formular supposiziuns davart lur probabilitads (p.ex. trair pideras: mussa il chau u il piz engiu; survegnir dus dumbers pèrs u la summa 7 cun trair dus dats). » èn pronts da s'occupar da dumondas nunenconuschentas davart la cumbinatorica e la probabilitad.
	f	» san verifitgar ed argumentar probabilitads ed indicaziuns statisticas (p.ex. la probabilitad da survegnir duas giadas in suenter l'autra chau cun trair ina munaida è 0.25; en las Prealps possedan relativamain dapli giuvenils ina motoretta ch'en la Svizra bassa).
	g	» cumpareglian problems cumbinatorics, vesan ed inventan analogias (p.ex. sche 5 persunas dattan il maun ina a l'autra, è quai tuttina sco sche 2 da 5 persunas survegnan in tschincun).

MA.3 Grondezzas, funcziuns, datas e casualitad

C Matematisar e preschentar

1. Las scolaras ed ils scolars san retschertgar, ordinar, preschentar, evaluar ed interpretar datas da la statistica, da la cumbinatorica e da la probabilitad.

renviaments

MA.3.C.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» rimnan ed ordineschan (p.ex. ordinar e dumbrar crappa tenor colur).	
	b	» san retschertgar, protocollar, ordinar ed interpretar frequenzas, lunghezzas e pretschs (p.ex. far ina glista da stritgs per ils puncts dal dat; lunghezzas dal corp). » san preschentar dumbers concrets (p.ex. 7 uffants blonds cun 7 quadrins, 5 uffants cun chavels brins cun 5 quadrins).	
	c	» san preschentar graficamain lunghezzas e pretschs (p.ex. 1 fr. u 1 cm cun mintgamai in quadrin).	
2	d	» san preschentar datas da la lunghezza, dal cuntegn, dal pais, da la durada, da la quantitad e dal pretsch en tabellas e diagrams ed interpretar quellas (p.ex. dad animals da chasa). » san far experiments casuals, protocollar ils resultats ed interpretar quels (p.ex. trair 50 giadas dus dats).	
	e	» san registrar, ordinar, preschenter ed interpretar datas a moda statistica (p.ex. viadis a scola: distanza, meds da transport, durada).	
	f	» san evaluar unitads da datas tenor criteris ed eruir la valur media, la valur maximala e la valur minimala en unitads da datas.	
	g	» san preschentar datas da la lunghezza, dal cuntegn, dal pais, da la durada, da la quantitad e dal pretsch en diagrams a maun dal computer ed interpretar quellas. » san cumparegliar la probabilitad da singuls eveniments.	MI - Producziun e preschentaziun
3	h	» san far experiments casuals da plirs stgalims cun dats, cun munaida u cun chartas e preschentar eveniments pussaivels (p.ex. dissegnar in diagram da planta/bostg per trair trais giadas ina munaida).	
	i	» amplificaziun: san far experiments casuals ed eruir las probabilitads (p.ex. eruir la probabilitad ch'ins survegn duas giadas in suenter l'auter la medema colur, sch'ins tira ina charta). » amplificaziun: san deducir da la frequenza relativa d'in eveniment deposiziuns davart la probabilitad (p.ex. entaifer 1 mais han 88 trens da 2750 trens passa 5 min retard, 57 da quels han passa 10 min retard).	
	j	» san formuar relaziuns tranter differentas grondezzas sin basa da datas (p.ex. connex tranter il traject da cursa e la victoria en il gieu da ballape). » san elavurar dumondas socialas (p.ex. prevenziun d'accidents), economicas (p.ex. tschains, rabat, leasing) ed ecologicas (p.ex. consum d'aua, dismessa) e cumparegliar dumbers a moda absoluta e relativa.	

			renviaments
	2.	**Las scolaras ed ils scolars san matematisar, preschentar e calcular situaziuns concretas sco era interpretar e verifitgar resultats.**	AS - Lingua e communicaziun (8)
MA.3.C.2		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san cumparegliar quantitads, musters ed urdens en situaziuns concretas (dapli, main, tuttina bler, pli lung, pli curt, tuttina lung).	
	b	» san notar e schliar operaziuns da basa davart situaziuns concretas, istorgias e maletgs sco era interpretar resultats (p.ex. 13 mattas e 5 mattatschs èn 18 uffants; 1 cudesch custa 10 fr. → 5 cudeschs custan 5 · 10 fr.). » distinguan indicaziuns essenzialas d'indicaziuns senz'impurtanza per schliar quints (p.ex. in cudesch è 5 cm gross, ha 75 paginas ed è gratuit. Quant custa il cudesch?).	
	c	» san furmar operaziuns da basa cun variablas resp. operaziuns inversas davart istorgias, schliar quellas ed interpretar ils resultats (p.ex. in regal custa 36 fr., il respargn è 23 fr., quants daners mancan anc?).	
2	d	» san formular dumondas davart texts, tabellas e diagrams, far atgnas calculaziuns sco era interpretar ils resultats e verifitgar quels.	
	e	» identifitgeschan proporziunalitads en situaziuns concretas (p.ex. tranter il dumber dals pass e la distanza). » san elavurar infurmaziuns or da texts tematics, tabellas, diagrams e maletgs da las medias.	
3	f	» identifitgeschan connexs proporziunals e linears (amplificaziun: indirectamain proporziunals) en situaziuns concretas (p.ex. pretsch dal taxi cun ina taxa da basa ed in pretsch fix per km). » san dissegnar pèrs da valurs sco era grafs en in sistem da coordinatas (p.ex. temps intermediars en cursas da 10'000 m; pais resp. massa e pretsch da victualias). » san transponer situaziuns da mintgadi (p.ex. surfatscha d'ina stanza; sveltezza d'in auto; consum da benzin) en lingua matematica, identifitgar las grondezzas correctas e tscherner las unitads da mesira adattadas.	
	g	» san preschentar la dependenza da duas grondezzas cun in graf ed interpretar grafs (p.ex. diagram da la via e dal temp per ina cursa da 400 m). » amplificaziun: san tscherner per ina tabella da valurs ina scala adattada en il sistem da coordinatas. » amplificaziun: san descriver connexs funcziunals linears cun in term (p.ex. curs da stgomi).	
	h	» san attribuir in a l'auter ed interpretar tabellas da valurs, diagrams, texts tematics, terms e grafs. » san elavurar situaziuns concretas tenor aspects funcziunals, statistics e probabilistics, prender decisiuns commensuradas e preschentar soluziuns cun tabellas da valurs, diagrams, texts, terms e grafs.	
	i	» san duvrar ina software per la preschentaziun grafica da funcziuns.	

			renviaments
	3.	**Las scolaras ed ils scolars san concretisar terms, furmlas, equaziuns e tabellas cun situaziuns tematicas.**	
	MA.3.C.3	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san concretisar quantitads cun exempels.	
	b	» san dar in senn ad adiziuns e subtracziuns cun agid d'istorgias, maletgs ed acziuns (p.ex. 12 + 8 → sin la plazza da pausa èn 12 mattas ed 8 mattatschs).	
	c	» san dar in senn ad operaziuns da basa e tabellas cun agid d'istorgias, maletgs ed acziuns (p.ex. 5 · 8 → in uffant fa 5 chasas cun mintgamai 8 blocs).	
	d	» san concretisar equaziuns cun ina variabla a maun d'istorgias u maletgs (p.ex. 28 + _ = 50 → in bus ha 50 plazzas da seser, 28 èn gia occupadas).	
2	e	» san dar in senn a terms e tabellas (p.ex. 125 fr. + 4 fr. + 4 fr. + 4 fr. - 34 fr. → Respargn da 125 fr. Durant 3 emnas survegn jau mintgamai 4 francs daners da giaglioffa. Jau cumprel ina balla per 34 fr.).	
	f	» san descriver connexs davart ina tabella da valurs proporziunala (p.ex. il dumber da min per mintga km fatg).	
3	g	» amplificaziun: san concretisar terms alfabetics, furmlas ed equaziuns funcziunalas linearas cun situaziuns concretas (p.ex. l'equaziun funcziunala y = 2x + 3 cun pretsch = 2 · dumber + 3).	

Lehrplan
Plan d'instrucziun
Piano di studio 21

Natira, uman e societad

CDEP-T
Conferenza dals directurs chantunals da l'educaziun publica da la Svizra tudestga

Elements dal svilup da la cumpetenzas

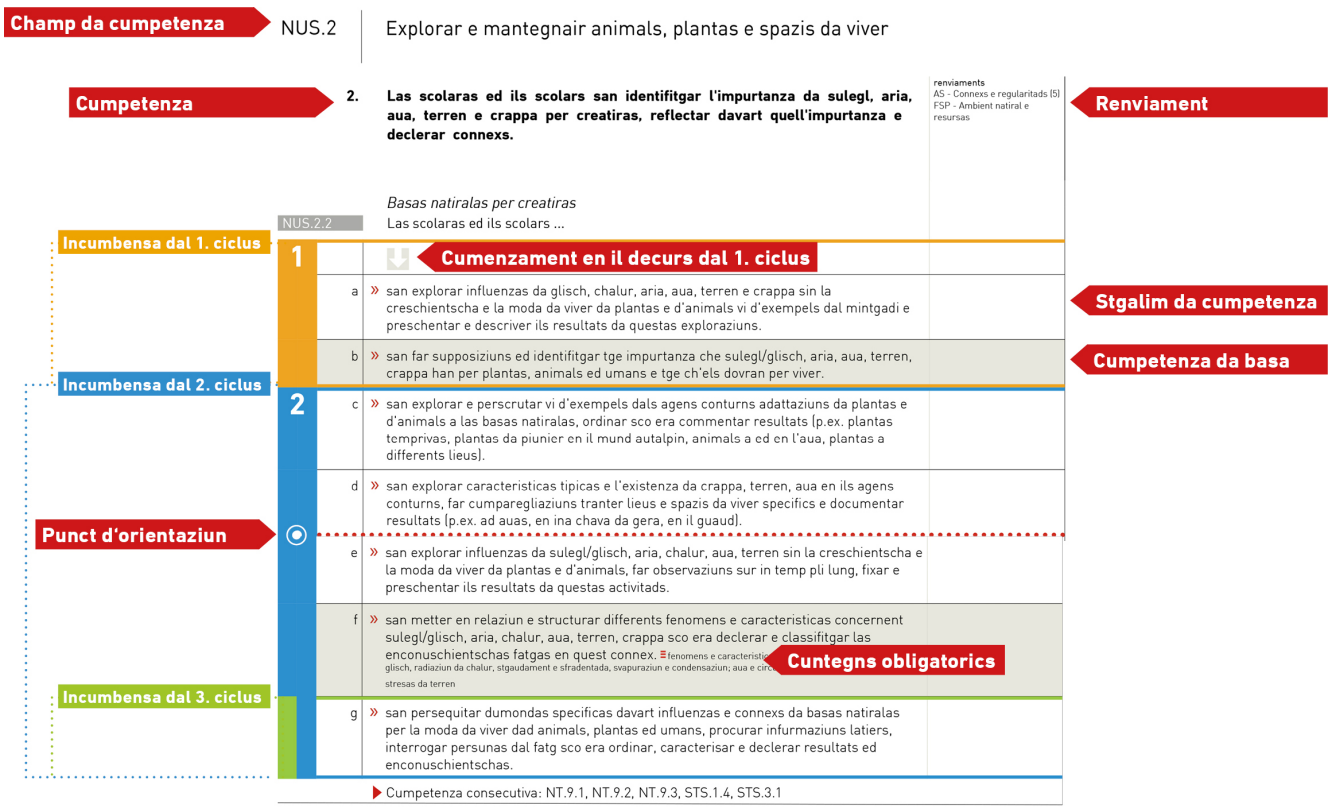

Ulteriuras infurmaziuns davart ils elements dal svilup da las cumpetenzas èn disponiblas en il chapitel *Survista*.

Impressum

Editura:	Departement d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient dal Grischun
Tar quest document:	Plan d'instrucziun 21 Ediziun dals 15-03-2016
Maletg da la cuverta:	luxiangjian4711/iStock/Thinkstock
Copyright:	Ils dretgs d'auturas e d'auturs ed ulteriurs dretgs da questa pagina d'internet ha la CDEP-T. Cun chargiar giu cuntegns (texts, maletgs, datotecas) da questa pagina d'internet na vegnan transferids nagins dretgs.
Internet:	gr-r.lehrplan.ch

Cuntegn

Davart il champ		225
Impurtanza e finamiras		226
Infurmaziuns didacticas		229
Infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn		239
Natira, uman e societad (NUS)		246
NUS.1	Identitad, corp, sanadad - s'enconuscher ed avair quità da sasez	247
NUS.2	Explorar e mantegnair animals, plantas e spazis da viver	250
NUS.3	Descriver, examinar e duvrar materias, energia e moviments	254
NUS.4	Perscrutar e declerar fenomens da la natira viva e morta	257
NUS.5	Perscrutar, giuditgar ed applitgar svilups tecnics e realisaziuns	261
NUS.6	Lavur, producziun e consum - s'occupar da situaziuns respectivas	264
NUS.7	Perscrutar e cumparegliar modas da viver e spazis da viver d'umans	268
NUS.8	Umans nizzegian spazis - s'orientar e gidar a concepir	271
NUS.9	Chapir il temp, la durada e la midada - distinguer istorgia ed istorgias	275
NUS.10	Cuminanza e societad - concepir la convivenza e s'engaschar	278
NUS.11	Explorar e reflectar davart experientschas fundamentalas, valurs e normas	281
NUS.12	Scuntrar religiuns e vistas dal mund	283
Natira e tecnica		286
NT.1	Chapir la natira e l'impurtanza da las scienzas natiralas e da la tecnica	287
NT.2	Analisar e producir materias	289
NT.3	Perscrutar reacziuns chemicas	290
NT.4	Analisar e reflectar las transfurmaziuns da l'energia	293
NT.5	Analisar fenomens mecanics ed electrics	295
NT.6	Perscrutar senns e signals	297
NT.7	Chapir funcziuns dal corp	299
NT.8	Analisar la reproducziun ed il svilup	301
NT.9	Explorar sistems ecologics	303

Economia, lavur e tegnairchasa		305
ELT.1	Explorar ils munds da producziun e da lavur	306
ELT.2	Chapir ils martgads ed il commerzi - reflectar davart ils daners	308
ELT.3	Concepir il consum	310
ELT.4	Nutriment e sanadad - chapir ils connexs ed agir a moda reflectada	312
ELT.5	Far il tegnairchasa e concepir la convivenza	315
Spazis, temps e societads		317
STS.1	Examinar las basas natiralas da la terra	318
STS.2	Caracterisar modas da viver e spazis da viver	320
STS.3	Analisar las relaziuns tranter l'uman e l'ambient	323
STS.4	S'orientar en spazis	325
STS.5	Chapir la Svizra cun sias tradiziuns e midadas	327
STS.6	Declerar cuntinuitads e midadas da l'istorgia mundiala	329
STS.7	Analisar e duvrar la cultura da l'istorgia	331
STS.8	Chapir la democrazia ed ils dretgs umans e s'engaschar per tals	333
	Exempel da planisaziun	335
Etica, religiuns, cuminanza		337
ERC.1	Reflectar davart experientschas fundamentalas existenzialas	338
ERC.2	Declerar valurs e normas e responsar decisiuns	339
ERC.3	Enconuscher fastizs e l'influenza da religiuns en la cultura ed en la societad	340
ERC.4	Sa fatschentar cun religiuns e cun vistas dal mund	341
ERC.5	Jau e la collectivitad - concepir la vita e la convivenza	344

Davart il champ

Il champ "natira, uman e societad" (NUS) cumpiglia las quatter perspectivas tematicas "natira e tecnica" (NT), "economia, lavur e tegnairchasa" (ELT), "spazis, temps e societads" (STS) ed "etica, religiuns e cuminanza" (ERC). En il 1. e 2. ciclus èn las differentas perspectivas tematicas unidas en in champ. Cun "natira, uman e societad" vegnan perquai designads tant tut il champ dal 1. fin 3. ciclus, sco era il plan d'instrucziun dal champ en il 1. e 2. ciclus. En il 3. ciclus vegnan las quatter perspectivas preschentadas en ils roms, mintgamai cun lur direcziuns specificas. En ils chapitels introductivs vegnan mintgamai preschentadas l'emprim explicaziuns che valan per tut il champ NUS e sur tut ils trais ciclus. En la segunda part dal chapitel vegnan alura dadas infurmaziuns davart las quatter perspectivas tematicas NT, ELT, STS ed ERC.

Illustraziun 1: Survista dal champ Natira, uman e societad

1. ciclus	2. ciclus	3. ciclus
Scolina e 1./2. cl. stgalim primar	3. – 6. cl. stgalim primar	1. – 3. cl. stgalim secundar I

Natira, uman e societad (1./2. ciclus)

- **Natira e tecnica** (fisica, chemia, biologia)
- **Economia, lavur e tegnairchasa** (cun economia da chasa)
- **Spazis, temps e societads** (geografia ed istorgia)
- **Etica, religiuns, cuminanza** (cun dumondas da la vita)

Impurtanza e finamiras

Occupaziun cun il mund

En il center da "natira, uman e societad" stat l'occupaziun da las scolaras e dals scolars cun il mund. Per pudair s'orientar en il mund, al pudair chapir, al concepir activamain e pudair agir en el cun responsabladad, s'acquistan ed approfundeschan els ina savida fundamentala ed abilitads generalas. Els amplifitgeschan lur experientschas e sviluppan novs interess.

Las scolaras ed ils scolars emprendan da s'occupar - or da differentas perspectivas - da fenomens natirals, differentas modas da viver, progress socials e culturals multifars. Els sviluppan in'atgna moda da vesair il mund, emprendan a dumagnar sfidas futuras sco era a profitar a moda persistenta d'experientschas ed a duvrar strategias e resursas sco era a responsar lur agir. Ils puncts da partenza per l'emprender furman ideas, visiuns ed enconuschientschas gia existentas dal mund, ma era las experientschas dal mund che las scolaras ed ils scolars han fatg fin ussa. L'emprender en scola vegn collià cun experientschas d'ordaifer la scola.

Quatter aspects d'agir per sviluppar cumpetenzas

Sche uffants e giuvenils vegnan en contact cun il mund e s'occupan dad el, percepeschan els novs fenomens, novas chaussas e novas situaziuns. Els fan lur reflexiuns ed integreschan quellas en lur visiuns ed ideas dal mund. Uschia amplifitgeschan els lur orientaziun dal mund e cuntanschan in'abilitad d'agir. Tut quai pretenda savida ed abilitads, experientschas ed interess e capita en in process, en il qual èn colliads ils quatter aspects d'agir che substitueschan permanentamain l'in l'auter (illustraziun 2).

Illustraziun 2: Activitads da scolaras e scolars en il contact ed occupaziun cun il mund

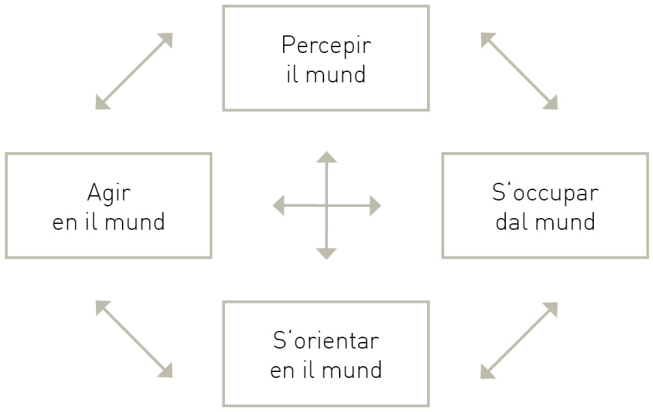

Percepir il mund

Las scolaras ed ils scolars percepeschan quai ch'als circumdescha e tge effect che objects han sin els. Els expriman atgnas percepziuns, visiuns, ideas ed experientschas e sviluppan en quest connex mirveglias ed interess per il mund.

S'occupar dal mund

Las scolaras ed ils scolars s'occupan da situaziuns e fenomens socials, culturals e natirals. Els tschentan dumondas, fan retschertgas ed exploreschan il mund or da differentas perspectivas. Uschia amplifitgeschan els pass per pass lur enconuschientschas e lur experientschas.

S'orientar en il mund	Las scolaras ed ils scolars stgaffeschan connexs tranter fenomens, chaussas e situaziuns sco era impressiuns ed enconuschientschas. Els analiseschan e giuditgeschan situaziuns actualas e passadas e reflecteschan davart quellas. En quest connex structureschan ed approfundeschan els lur enconuschientschas e sviluppan concepts che sa refereschan a la chaussa. Lur orientaziun en il mund s'augmenta pass per pass e vegn drizzada sin sfidas actualas e futuras.
Agir en il mund	Las scolaras ed ils scolars prendan decisiuns ed ageschan a moda reflectada. Els realiseschan enconuschientschas a moda creativa e constructiva, concepeschan activamain lur conturns e surpiglian cunresponsabladad per sasezs, per la cuminanza e per la societad. En quest connex vegnan promovidas era l'independenza, l'abilitad da manar in dialog e la collavuraziun areguard in agir en il mund a moda cumpetenta ed orientada al futur.

Perspectivas tematicas sin il mund

	Fenomens, situaziuns e chaussas natiralas e culturalas, economicas, socialas ed istoricas stattan en il center dal champ "natira, uman e societad", en spezial era las interacziuns tranter ils umans e lur ambient natiral e social. Quests fenomens, questas situaziuns e chaussas pon vegnir contempladas e rendidas accessiblas or da differentas perspectivas tematicas e cun differentas modas e metodas d'access. En il champ "natira, uman e societad" vegnan questas differentas perspectivas tematicas unidas a quatter perspectivas. Entant che - en il 1. e 2. ciclus - tut las quatter perspectivas furman ensemen il champ "natira, uman e societad" ed entant ch'i vegn partì d'ina moda d'access per gronda part integranta, vegn preschentada en il 3. ciclus mintgina da questas quatter perspectivas en in agen champ. En quai che suonda vegnan descrittas questas quatter perspectivas tematicas.
Natira e tecnica	En la perspectiva "natira e tecnica" perscruteschan las scolaras ed ils scolars la natira viva e morta cun ses funcziunaments e cun sias reglas. En quest connex s'acquistan els tant cumpetenzas fisicalas, chemicas e biologicas sco era cumpetenzas generalas da las scienzas natiralas e da la tecnica. Grazia a l'instrucziun en las scienzas natiralas duain fenomens dal mintgadi e da la tecnica vegnir chapids meglier ed atgnas experientschas cun l'ambient pon vegnir decleradas. Cun s'occupar da fenomens e d'objects tecnics emprendan ils uffants e giuvenils ultra da quai modas d'agir tipicas: els observan, descrivan, dumondan, supponan, mesiran, examineschan, experimenteschan, construeschan e concludan. En quest connex èn impurtants tant l'inscunter direct cun ils fenomens e la declaraziun dals fenomens sco era l'utilisaziun da las enconuschientschas da las scienzas natiralas per applicaziuns tecnicas. Questa colliaziun da las scienzas natiralas e da la tecnica furma la basa per ina chapientscha da la tecnica amplifitgabla.
Economia, lavur e tegnairchasa	En la perspectiva "economia, lavur e tegnairchasa" sviluppan las scolaras ed ils scolars cumpetenzas per concepir il mund da viver ed in'orientaziun professiunala e sociala. Latiers tutgi ch'els s'occupian da dumondas da la garanzia da l'existenza, dal consum, da la producziun e da la distribuziun da rauba sco era da l'agir en manaschis tenor princips d'interpresa. Las scolaras ed ils scolars sa fatschentan cun cundiziuns generalas, cun situaziuns e cun decisiuns en tegnairchasas, en munds da lavur e da professiun sco era cun dumondas davart la sanadad ed il nutriment e s'elavuran cumpetenzas en la preparaziun da mangiativa. Partind da las atgnas experientschas perscruteschan els pliras perspectivas dals fatgs da l'economia, da la lavur e dal tegnairchasa. Las scolaras ed ils scolars fan ponderaziuns davart valurs e davart conflicts d'interess e motiveschan decisiuns a moda pli e pli differenziada ed independenta. En quest connex s'acquistan els las cumpetenzas per concepir activamain e cun responsabladad in mund actual e futur per tuts.

Spazis, temps e societads	En la perspectiva "spazis, temps e societads" sviluppan ed amplifitgeschan las scolaras ed ils scolars lur cumpetenzas concernent temas territorials, istorics, socials e politics. Els sa rendan conscients davart lur visiuns ed ideas pertutgant il spazi ed il temp, emprendan d'enconuscher novas modas da vesair il mund, chattan ed elavuran infurmaziuns correspundentas. Las scolaras ed ils scolars s'occupan da connexs e da relaziuns tranter fatgs natirals ed activitads socialas da differentas regiuns dal mund. Uschia pon els s'orientar territorialmain e tematicamain en il mund. En l'occupaziun cun il temp social, la durada e la midada, il svilup d'umans e da societads emprendan ils uffants e giuvenils la differenza tranter l'istorgia e las istorgias e vegnan a savair che nus reconstruin chaussas passadas adina or dal temp preschent per survegnir l'orientaziun per il futur. Questa furmaziun dal senn capita en las dimensiuns pussanza, economia e cultura e cumpiglia perquai individis e societads sco talas. En questa moda emprendan ils uffants e giuvenils da s'orientar en il spazi, il temp, la societad e la relaziun d'umans cun lur ambient natiral e structurà. Els survegnan las cumpetenzas da cooperar tar la concepziun ed il mantegniment da las basas da viver territorialas, d'agir en il temp preschent e da far ponderaziuns davart il futur sco era davart in svilup persistent sin plaun local, regiunal e global.
Etica, religiuns, cuminanza	En la perspectiva "etica, religiuns, cuminanza" sviluppan las scolaras ed ils scolars cumpetenzas per viver ensemen cun differentas culturas, religiuns, ideologias e tenutas envers valurs. En ina societad pluralistica e democratica vali da chattar in'atgna identitad, esser tolerant e contribuir ad ina convivenza caracterisada da respect. Per quai fan las scolaras ed ils scolars ponderaziuns davart experientschas fundamentalas umanas e survegnan ina chapientscha per valurs e per princips etics. Els inscuntran tradiziuns ed ideas religiusas ed emprendan d'ir enturn cun respect e plain atgna confidenza cun diversas ideologias ed il patrimoni cultural. Quai gida a tolerar e renconuscher modas da viver religiusas e secularas e contribuescha uschia a la libertad da cretta e da conscienza che vala en ina societad democratica. En quest connex sa tracti d'ina instrucziun sur da religiuns e betg d'ina instrucziun en ina religiun. Quai è chaussa dals geniturs sco era da las baselgias e las cuminanzas religiusas. Las scolaras ed ils scolars emprovan pussaivladads per concepir la convivenza e dumagnar sfidas socialas e vegnan encuraschads da concepir independentamain lur vita e surpigliar responsabladad per la participaziun a la communitad.

Infurmaziuns didacticas

Las infurmaziuns didacticas qua sutvart per concepir l'instrucziun valan per tut il champ "natira, uman e societad" (NUS) sur tut ils trais ciclus. Alura vegnan inditgadas infurmaziuns cumplementaras ed explicitas davart las quatter perspectivas tematicas. Quellas valan era per tut ils trais ciclus.

Concepir l'instrucziun

Experientschas e presavida sco puncts da partenza	Uffants e giuvenils vesan sasezs e lur conturns en ina moda multifara e differenta. Els portan en l'instrucziun experientschas multifaras, atgnas ideas e concepts subjectivs. Las persunas d'instrucziun resguardan ed integreschan las experientschas e la savida preliminara da las scolaras e dals scolars cun planisar e dar l'instrucziun. L'instrucziun s'orientescha vi da temas e cuntegns didactics, als quals las scolaras ed ils scolars han in access u survegnan in access (connex cun il mintgadi, actualitads, pluriperspectivitad) e ch'èn impurtants per il futur da las scolaras e dals scolars e da la societad.
Creaziun da noziuns, approfundaziun ed ulteriur svilup da cumpetenzas	En il champ NUS approfundeschan, differenzieschan e midan las scolaras ed ils scolars lur visiuns e lur concepts dal mund. Novas enconuschientschas vegnan acquistadas e novas noziuns vegnan stgaffidas e consolidadas. En l'instrucziun vegnan las scolaras ed ils scolars rendids abels d'amplifitgar e d'approfundar lur savida e lur abilitads a moda pli e pli autonoma. L'acquist da cumpetenzas sco svilup da visiuns e concepts davart il mund vegn fatg a moda activa e sco barat en diversas furmas. Dialogs tranter la persuna d'instrucziun e las scolaras ed ils scolars ed il sustegn entras la persuna d'instrucziun giogan ina rolla centrala en quest connex. En la lavur d'emprender vegnan las scolaras ed ils scolars en contact ed experimenteschan cun differentas modas da pensar, lavurar ed agir. Scuntradas autenticas cun cuntegns signifitgants dal rom pussibiliteschan ad els da far experientschas ed chapir connexs.
Cumpetenzas linguisticas e furmaziun dal vocabulari	Ideas e concepts davart fenomens, chaussas e situaziuns dal mund sa sviluppan entras la lingua e la creaziun da noziuns. Tras la lingua exprimin nus nossas impressiuns, noss maletgs interns, nossas experientschas, aspectativas e tenutas, ans barattain e communitgain in cun l'auter. L'occupaziun da l'uman cun il mund capita tras la lingua. Las noziuns èn ils elements constitutivs da la savida che ston vegnir acquistads, ponderads e consolidads. La scuntrada directa cun objects e persunas facilitescha en quest connex il process da furmar la lingua. En l'instrucziun duain las scolaras ed ils scolars survegnir l'occasiun d'exprimer en ina moda linguisticamain precisa observaziuns e patratgs e da communitgar quai ad auters. Cumpetenzas da la lingua e dal vocabulari sa sviluppan tar ils uffants dal concret a l'abstract. (Guardar era *Basas*, chapitel *Chapientscha da l'emprender e da l'instrucziun*.)
Ambients d'emprender	Ambients d'emprender cun in cuntegn attractiv ed in'organisaziun metodicamain ponderada porschan l'occasiun per: • explorar e sa fatschentar cun chaussas, situaziuns e process da noss conturns e da noss ambient natiral, cultural e social ed entrar en quest connex en in contact direct cun umans (er ordaifer la scola); • sclerir atgnas dumondas e dumondas tschentadas sco era patratgar sur da fenomens e fatgs da noss ambient natiral e social; • s'occupar da dumondas e chaussas a moda perscrutativ-scuvrinta sco era observar era sur in temp pli lung andaments e midadas; • persequitar chaussas en ina moda pli e pli independenta e cooperativa, planisar e preschentar projects; • sviluppar, concepir e realisar ideas e perspectivas per sa participar sez a la furmaziun da noss ambient.

Lezias e pensums	Lezias e pensums pretensius che activeschan la cogniziun èn chaschuns d'emprender impurtantas e resguardan las quatter activitads ch'èn specificas per il champ NUS: las scolaras ed il scolars vegnan intimads da percepir la diversitad dal mund, da perscrutar fenomens, chaussas e situaziuns signifitgantas, da s'orientar en il mund e d'agir en el a moda cumpetenta e cun responsabladad. Bunas lezias d'emprender pussibiliteschan en quest connex da s'occupar a moda pli profunda da cuntegns dal champ specifics. La persuna d'instrucziun tscherna - tut tenor la finamira - ina moda d'access integranta u tematica. Lezias e pensums d'emprender productivs: • lavuran cun ina dumonda che ha in connex actual cun il mund da viver u cun in'occupaziun cun ina chaussa interessanta; • pussibiliteschan in emprender activ e scuvrint; • laschan plazza per cundecisiuns e per dar in'atgna direcziun als cuntegns ed a las vias d'emprender; • intimeschan las scolaras ed ils scolars da fixar e da documentar lur enconuschientschas en differentas furmas, da las raquintar sezs e da las declerar; • animeschan da prender posiziun, da giuditgar u d'agir; • pussibiliteschan da far ponderaziuns e reflexiuns davart il mund u l'emprender; • promovan da sviluppar sez, da furmar e da collavurar tar projects.
Documentaziun da process d'emprender	Per approfundar e per consolidar cuntegns d'instrucziun ston las scolaras ed ils scolars fixar ils resultats da lur process d'emprender. Per quest intent cumpileschan els infurmaziuns ed enconuschientschas rimnadas. Documentaziuns rendan conscient e visibel process d'emprender. Ils elements d'ina documentaziun pon esser: • ideas e visiuns persunalas davart temas, rapports davart experientschas; • resultats d'exploraziuns, d'experiments, da serias d'observaziuns, d'intervistas, da discurs; • rundas da barat en la classa; • texts formulads independentamain ed elavurads linguisticamain cun illustraziuns davart temas; • schurnal d'emprender, experientschas concernent il lavurar independentamain u il collavurar; • funtaunas ed infurmaziuns elavuradas, fegls da lavur e documents davart temas.
Giuditgar	Il giuditgar process d'emprender e resultats d'emprender sa referescha a las cumpetenzas ch'èn fixadas en il plan d'instrucziun. En quest connex po la persuna d'instrucziun sa basar sin las suandantas funtaunas d'infurmaziun. Quellas vegnan tschernidas, adattadas ed applitgadas da la persuna d'instrucziun tut tenor la situaziun d'emprender e la finamira da giudicament: • observaziuns e protocols correspundents da la persunas d'instrucziun; • documentaziuns da process da las scolaras e dals scolars (p.ex. schurnal d'emprender, diaris da retschertga e da perscrutaziun, carnets d'experimentar); • discurs davart la situaziun actuala e retrospectivas suenter projects d'instrucziun, exploraziuns, lavurs independentas davart dumondas e temas; • lezias e pensums da test (lezias e pensums d'applicaziun tar temas e cuntegns); • cumpilaziun da resultats da lezias e pensums d'experimentar e d'explorar (p.ex. protocol, skizza, seria da maletgs commentada); • resultats da sequenzas da preschentaziun e da barat; • resultats da projects u d'interrogaziuns; • documentaziuns da singulas scolaras u da singuls scolars ubain da gruppas davart temas prescrits u tschernids sez;

	• documentaziun dal progress d'emprender; • portfolios cun documents fixads e resultats da differentas occurrenzas d'emprender u cun in tema central. (Guardar era *Basas*, chapitel *Chapientscha da l'emprender e da l'instrucziun*.)
Accents pertutgant cumpetenzas transversalas	L'ulteriur svilup da las cumpetenzas transversalas vegn promovì a moda integrada e cumplessiva. En l'inscunter da las scolaras e dals scolars cun il mund vegnan adina resguardadas e promovidas las cumpetenzas persunalas, socialas e metodicas. Scuntradas cun il mund succedan tant en in rom individual sco era dialogic entras barattar, cumparegliar, reflectar, ponderar, sviluppar cuminaivlamain sco era collavurar tar la realisaziun da projects. Tut quai serva a promover • l'autonomia e l'independenza en l'occupaziun cun ed en l'orientaziun en il mund, tar l'elavuraziun da dumondas e da lezias e da pensums, tar la planisaziun e tar la realisaziun d'agens projects; • il giudicament e l'ulteriur svilup d'agens interess e da pussaivladads; • il svilup da l'abilitad da stabilir relaziuns, da cooperar e da schliar conflicts sco era dad ir enturn cun la diversitad sociala; • l'expressiun linguistica; • enconuascher e tractar cun infurmaziuns; • sviluppar strategias d'emprender e planisar e realisar plans e cooperar en projects da la classa e da la scola. (Guardar era *Basas*, chapitel *Cumpetenzas transversalas*.)
Infurmaziuns davart il 1. ciclus	Uffants da 4 fin 8 onns fan en il mintgadi experientschas multifaras cun fenomens en il mund e sviluppan ina gronda savida specifica en temas ch'als interesseschan ed en ils quals els dastgan s'approfundar tras il gieu e tenor atgnas ideas. Là sviluppan els enconuschientschas da detagl surprendentas, prestaziuns d'abstracziun e cumpetenzas multifaras. Perquai èsi impurtant da planisar en il 1. ciclus il giugar, l'emprender ed il lavurar tegnend era quint dals interess dals uffants. Las purschidas da gieu sa refereschan a secturs da cumpetenza dal champ "natira, uman e societad" ed èn concepidas uschia ch'ellas favuriseschan l'atgna activitad e l'emprender tras il gieu en il dialog. D'impurtanza èn era il metter a disposiziun spazis da gieu favurisants, purschidas da giugarets, temps e periodas correspundentas e la concepziun attractiva dals spazis interiurs ed exteriurs. Cun in accumpagnament professiunal da gieu sustegna la persuna d'instrucziun il svilup da l'abilitad da giugar, uschia che - sche pussaivel - tut ils uffants pon trair a niz cumplainamain las furmas da gieu cumplexas per lur emprender. (Guardar era *Basas*, chapitel *Puncts centrals dal 1. ciclus*.)
Infurmaziuns davart l'instrucziun da l'educaziun sexuala	L'instrucziun da l'educaziun sexuala vegn adattada al stadi da svilup da las scolaras e dals scolars. La concepziun d'ina instrucziun cun elements da l'educaziun sexuala pretenda da las persunas d'instrucziun in tschert tact pedagogic. La responsabladad per l'educaziun sexuala è en emprima lingia chaussa dals geniturs e da las persunas cun la pussanza dals geniturs. Perquai vegni recumandà d'orientar tals davart las finamiras e davart ils cuntegns da l'instrucziun.
Instrucziun interdisciplinara	L'instrucziun interdisciplinara porscha la pussaivladad da surpassar ils cunfins dals singuls roms e da tractar temas or da differentas perspectivas. Pir uschia sa mussan la cumplexitad ed ils connexs da fenomens e da situaziuns. Renviaments ad auters roms furneschan mintgamai infurmaziuns per l'instrucziun interdisciplinara. Cunvegnas correspundentas e la collavuraziun cun persunas d'instrucziun d'auters roms (entaifer il champ "natira, uman e societad" ed era cun auters roms) gidan ad enritgir ed ad approfundar l'instrucziun.
Furmaziun per in svilup persistent	Ils temas interdisciplinars sut l'idea directiva dal svilup persistent èn francads per gronda part en las cumpetenzas ed en ils stgalims da cumpetenza dal champ "natira, uman e societad" e marcads cun renviaments.

	Questas cumpetenzas e quests stgalims da cumpetenza èn spezialmain adattads per in'instrucziun interdisciplinara sut l'idea directiva dal svilup persistent. La coordinaziun da las contribuziuns dals differents roms e las cunvegnas tranter las persunas d'instrucziun ch'èn mintgamai responsablas han in effect favuraivel per il success da l'emprender da las scolaras e dals scolars en il sectur dal svilup persistent. (Guardar era *Basas*, chapitel *Furmaziun per in svilup persistent*.)
Lieus d'emprender ordaifer la scola	La cumbinaziun da l'emprender entaifer ed ordaifer la scola è d'ina impurtanza centrala. Perquai che bleras chaussas pon vegnir chattadas e percepidas mo ordaifer la scola, èsi impurtant da porscher en l'instrucziun chaschuns d'emprender ordaifer la scola e d'integrar en l'instrucziun las differentas experientschas che las scolaras ed ils scolars fan cun lur ambient. Lieus d'emprender ordaifer la scola èn caracterisads dal fatg che exploraziuns ed inscunters directs vegnan pussibilitads. Quests inscunters vegnan iniziads ed accumpagnads da la persuna d'instrucziun. En quest connex stattan en il center l'explorar, il perscrutar e l'ir enturn cun il problem sco modas per s'occupar da la tematica. Lieus d'emprender ordaifer la scola èn lieus che vegnan visitads spezialmain per l'emprender. Latiers tutgan: • lieus en la natira e quasi-natirals (p.ex. en il guaud, ad auas currentas, sin in prà, vi d'in puz; ierts botanics e zoologics, observatoris astronomics), en ina cuntrada caracterisada da la cultura (p.ex. ers, vignas, lieus archeologics) u en l'ambient construì (p.ex. en la citad, tar edifizis istorics, en baselgias); • manaschis, stabiliments, lieus da lavur che vegnan tgirads da persunas dal fatg (p.ex. selviculturas e selviculturs, guardiaselvaschinas, mastergnantas e mastergnants, furnituras e furniturs da servetschs) rendids accessibels da talas (p.ex. lavuratoris, manaschis u stabiliments per il traffic); • lieus da scuntrada e situaziuns cun umans ordaifer la scola che pussibiliteschan l'access al mund dal mintgadi ed a noss ambient (p.ex. cun umans pli vegls, cun cuminanzas religiusas); • instituziuns cun ina direcziun specificamain didactica u cun purschidas da la pedagogia da museum (p.ex. museums, exposiziuns, sendas instructivas, manaschis da producziun).
Infrastructura, materialias, apparats ed instruments	Localitads ed installaziuns spezialas, spezialmain per far experiments en il rom dal champ "natira e tecnica" sco era per examinar, elavurar e preparar mangiativas en il rom dal champ "economia, lavur e tegnairchasa" pussibiliteschan da far experientschas directas e da sviluppar cumpetenzas praticas. Materialias, apparats ed instruments per la lavur pratica sco era materials illustrativs (p.ex. globus, chartas geograficas da paraid, objects exemplarics d'epocas da pli baud, preparats) sustegnan l'emprender autentic e chapibel che sa referescha al mund da viver e che s'orientescha a l'acziun.
Medias en l'instrucziun	Tar blers fenomens n'èsi betg pussaivel dals contemplar directamain u els na pon betg vegnir purtads en scola. L'acquist da cumpetenzas da las scolaras e dals scolars vegn perquai sustegnì cun medias adattadas (p.ex. meds d'instrucziun, maletgs, cudeschs, chartas, internet, films, models). Uschia daventa l'instrucziun pli illustrativa e pli concreta. Las scolaras ed ils scolars s'acquistan latiers era enconuschientschas da las medias e da la funcziun da differents apparats ed instruments sco era dals svilups tecnics. Las scolaras ed ils scolars han l'occasiun d'emprender - en ina moda orientada a la chaussa e reala - abilitads ed enconuschientschas en l'applicaziun da las medias. Latiers tutgan per exempel la schelta sco era l'utilisaziun da medias, da mediatecas e da bancas da datas. La lavur cun medias vegn ponderada periodicamain. En spezial l'occupaziun cun situaziuns virtualas vegn exercità, discutà e ponderà. (Guardar era il plan d'instrucziun dal modul *Medias ed informatica*.)

Infurmaziuns didacticas davart natira e tecnica

	En l'instrucziun da las scienzas natiralas duain las scolaras ed ils scolars sezs applitgar las scienzas natiralas cun observar precisamain, cun tschentar dumondas e cun perscrutar sezs fenomens. Da quai fa part il rimnar datas (experimentalas) gist tuttina sco la communicaziun e l'interpretaziun da process e resultat u la reflexiun da quai ch'è caracteristic per las scienzas natiralas.
Fisica chemia biologia	Cumpetenzas fisicalas vegnan stgaffidas cun s'occupar d'andaments oravant tut da la natira morta e da sia descripziun (matematica). La cumbinaziun d'experiment e da la furmaziun teoretica da model gioga en quest connex ina rolla centrala. Tar il svilup da cumpetenzas chemicas stattan en il center l'examinaziun e la descripziun da substanzas e da midadas da substanzas sco era la declaraziun da quai cun agid da models. L'instrucziun en quest sectur duai pia gidar essenzialmain a chapir regularitads en connex cun la materia. Cumpetenzas biologicas vegnan stgaffidas cun s'occupar da fenomens centrals da la natira viva. Tras l'inscunter persunal e direct duain vegnir approfundads ils lioms emoziunals cun quai ch'è animà ed ils princips fundamentals da sistems animads duain vegnir explitgads a moda chapiblada, e quai da la singula cella fin al sistem ecologic.
Modas da lavurar cun las scienzas natiralas	L'emprender da las modas da lavurar tenor ils princips da las scienzas natiralas è d'impurtanza centrala per sviluppar las cumpetenzas, perquai che cumpetenzas en las scienzas natiralas na pon betg vegnir acquistadas sulettamain sin basa d'ina intermediaziun teoretica e d'ina recepziun passiva. Questas modas da lavurar ston vegnir exercitadas cuntinuadamain ed approfundadas pass per pass. En quest connex vegn il process d'emprender sustegnì da cundiziuns generalas adattadas (p.ex. infrastructura e grondezzas da las gruppas). Er sch'il svilup da las cumpetenzas metodicas è per part lià fermamain vi dal cuntegn respectiv, vegn il svilup general realisà cuntinuadamain sur tut ils ciclus e cuntegns. L'emprim vegnan las scolaras ed ils scolars oravant tut ad explorar (lavurar a moda ludica vi da la soluziun d'in problem), alura ad elavurar (far experiments tenor in'instrucziun) ed a perscrutar fenomens da la natira viva e morta, per far alura tut ils pass ch'èn necessaris per l'experimentar (tschentar dumondas, formular ipotesas, planisar, realisar ed evaluar l'examinaziun u l'experiment, trair conclusiuns, preschentar e reflectar davart ils resultats). Tgenin da quests pass dal lavurar tenor princips da las scienzas natiralas ch'è mintgamai adequat, dependa da las experientschas e da las cumpetenzas che las scolaras ed ils scolars han gia en il tema respectiv. Pervia da l'augment da las cumpetenzas da las scolaras e dals scolars daventa era la moda da segirar ils resultats adina pli pretensiusa e maina dal simpel descriver d'experientschas e d'observaziuns en ina lingua dal mintgadi fin al prender posiziun a moda adequata davart ipotesas formuladas e fin a la deducziun da regularitads.
La natira da las scienzas natiralas	L'occupaziun cun la natira da las scienzas natiralas (nature of science) duai qualifitgar las scolaras ed ils scolars da reflectar a moda critica davart il mund e sias regularitads e da perscrutar quai. En quest connex sa tracti per exempel da las dumondas tge che caracterisescha las scienzas natiralas e la savida che resulta dad ellas, co che enconuschientschas vegnan acquistadas, co ch'ils roms da las scienzas natiralas èn sa sviluppads u tge impurtanza per la societad che tutga a las scienzas natiralas. L'occupaziun cun questas dumondas vegn incitada a differenta moda: • cun in access implicit che vegn realisà cun applitgar metodas da las scienzas natiralas, • cun in access istoric mettend en in context istoric ed explitgond las enconuschientschas acquistadas tras las scienzas natiralas, • cun in access explicit ch'è caracterisà dal fatg ch'ils process da l'acquisiziun d'enconuschientschas vegnan discutads e ponderads. Emprimas avischinaziuns a l'occupaziun cun la natira da las scienzas natiralas

vegnan fatgas en ils emprims dus ciclus (p.ex. cun tematisar explicitamain la differenza tranter in'observaziun ed ina conclusiun) e vegnan amplifitgadas en il 3. ciclus ad ina chapientscha pli profunda, sin basa da la quala ils giuvenils vegnan qualifitgads d'argumentar a moda objectiva.

Infurmaziuns didacticas davart economia, lavur e tegnairchasa

L'occupaziun cun la perspectiva "economia, lavur e tegnairchasa" è colliada stretgamain cun il mund da viver da las scolaras e dals scolars. Las scolaras ed ils scolars consumeschan, fan cumpras, dovran servetschs, inscuntran umans en lur munds da lavur ed emprendan d'enconuscher furmas da la convivenza en scola, temp liber e famiglia. Partind da questas experientschas sviluppan els visiuns davart dumondas fundamentalas che pertutgan il mund da viver e l'economia e s'elavuran uschia in'orientaziun per las atgnas finamiras, pussaivladads e modas da pensar e d'agir. Igl è savens mo pussaivel da s'occupar da dumondas centralas da questa perspectiva en ina moda che ha in effect per la furmaziun cun endentar stretgamain ils trais secturs economia, lavur e tegnairchasa. Inscunters originals cun umans en ils munds da producziun e da lavur u interrogaziuns d'umans davart il consum e commerzi èn exempels per situaziuns d'emprender autenticas che dattan a las scolaras ed als scolars invista da dumondas fundamentalas, connexs e princips da la perspectiva, e quai senza pudair differenziar adina strictamain tranter concepts da l'economia, dal mund da lavur u dal tegnairchasa.

Economia

Per sviluppar cumpetenzas economicas sa tracti l'emprim ina giada dal fatg da percepir dumondas e fatgs economics sco tals e d'als differenziar d'auters access (p.ex. d'access tecnics, istorics u socials). Sa basond sin quai s'occupan las scolaras ed ils scolars da cumpetenzas economicas fundamentalas e perscruteschan connexs e libertads da concepziun en connex cun decisiuns economicas. Per perscrutar independentamain ed objectivamain ils cuntegns gidan access orientads al problem, projects, retschertgas, cas concrets, gieus da rolla, exploraziuns ordaifer la scola, lavuratoris per il futur ed access sur models e simulaziuns.

Lavur

Differenziar las activitads dals umans durant la lavur e la nunlavur (temp liber) è ina convenziun pli nova. Las scolaras ed ils scolars s'occupan da la midada da la noziun da la lavur, da dumondas davart l'intent, la valur da la lavur e sia impurtanza per ils umans, da dumondas davart la repartiziun da la lavur e la perdita da la lavur pajada, da furmas da la partiziun da la lavur e da las consequenzas tecnologicas en ils munds da lavur. Els exploreschan differents munds da lavur, interrogheschan umans davart lur activitads professiunalas e documenteschan e pondereschan ils resultats. Cun s'occupar da quests cuntegns s'acquistan las scolaras ed ils scolars cumpetenzas ch'als gidan da percepir lur preferenzas, abilitads ed inschigns e far emprimas ponderaziuns davart l'atgna carriera professiunala.

Tegnairchasa

En tegnairchasa organiseschan e concepeschan umans lur mintgadi e segireschan a lunga vista il basegn da resursas. Las scolaras ed ils scolars s'occupan da differentas furmas da tegnairchasa e d'organisaziuns dal mintgadi ed emprendan ad enconuscher connexs economics e politics che influenzeschan la situaziun en tegnairchasa. Els percepeschan libertads d'agir ed exigenzas ch'èn ina part integrala d'ina moda da viver independenta. Cun s'occupar da situaziuns concretas e da dumondas dal mintgadi exerciteschan las scolaras ed ils scolars la tschertga da decisiuns reflectadas, soluziuns da problems e modas d'agir.

Emprender economic

Gia las scolaras ed ils scolars dal stgalim prescolar han visiuns economicas davart basegns, barat, proprietad, lavur ed ina repartiziun gista da bains. In pensar ed agir economic vul dir d'optimar process ed acziuns e da duvrar a moda effizienta e persistenta resursas stgarsas. Connexs cun l'etica, cun las scienzas natiralas e socialas giogan ina rolla centrala cun giuditgar situaziuns economicas. Ils cuntegns e las acziuns tematisads en l'instrucziun èn realistics e pratics ed han connexs

	directs cun il mund da viver da las scolaras e dals scolars. L'occupaziun cun tals als gida a s'orientar en in mund caracterisà pli fitg da l'economia, a gidar al concepir ed a motivar decisiuns.
L'emprender orientà a l'acziun	En il center stattan unitads d'instrucziun ch'èn concepidas per l'acziun e che cuntegnan planisaziun, realisaziun e reflexiun. Uschia s'elavuran las scolaras ed ils scolars per exempel ina survista da las purschidas cun far exploraziuns en butias dal lieu, cun scriver si e ponderar ils resultats e cun discutar ils connexs; els retschertgan criteris per decisiuns da consum e dumondan persunas u experts davart lur experientschas, modas d'agir e motivaziuns; els fan in preventiv concret e.u.v. Midond dal far orientà a l'acziun a la reflexiun sistematica sviluppan las scolaras ed ils scolars cumpetenzas fundamentalas d'agir che pon vegnir transferidas sin autras situaziuns da vita.
In emprender pratic tar la preparaziun da mangiativa	L'agir concret è era in princip directiv en la part pratica da l'instrucziun che tracta il nutriment e nua che las scolaras ed ils scolars sviluppan cumpetenzas fundamentalas davart la preparaziun da mangiativa. Els fan l'experientscha che la preparaziun da nutriment è ina cumbinaziun da lavur manuala artisanala sco era d'in diriger e chapir reflectant e che la lavur intellectuala e manuala sa cumpletteschan uschia en l'agir concret respectivamain dependan ina da l'autra. Las scolaras ed ils scolars sa sentan sco independents ed autoefficazis perquai ch'ina tratga vegn preparada per in past cuminaivel. En l'instrucziun ha la preparaziun da nutriment il caracter d'in project. Las scolaras ed ils scolars s'exerciteschan en il tractament da mangiativa, il leger recepts ed il preparar da tratgas ed emprendan a planisar independentamain. Els dovran differentas variantas da la collavuraziun, pondereschan ed evalueschan lur process da lavur sco era la tratga ch'è vegnida creada uschia. Modas da proceder exploratoricamain pussibiliteschan a las scolaras ed als scolars ultra da quai da percepir a moda pli differenziada caracteristicas da differentas victualias u da chapir l'effect da modas da proceder tar la preparaziun. Las scolaras ed ils scolars fan l'experientscha ch'in lavurar a moda organisada sco era l'independenza e l'abilitad da cooperar simplifitgeschan la preparaziun da mangiativa. Uschia s'elavuran els modas da proceder fundamentalas e structuras da lavur che pon vegnir tratgas a niz era en il mintgadi u en il mund da lavur.

Infurmaziuns didacticas davart spazis, temps e societads

	La perspectiva tematica da spazis, temps e societads focussescha tant finamiras geograficas sco era istoricas. Las remartgas didacticas vegnan formuladas a moda separada, era sch'ils dus roms han puncts cuminaivels (guardar era chapitel *Infurmaziuns davart la structura e davart il cuntegn*).
Geografia	La perspectiva geografica collia secturs da furmaziun da las scienzas natiralas e da las scienzas socialas cun l'intent da mussar, d'analisar e da metter en dumonda connexs sistemics tranter l'uman e l'ambient. Aspects da la geografia natirala vegnan perquai colliads cun aspects da la geografia umana a relaziuns tranter l'uman e l'ambient. Uffants e giuvenils inscuntran dumondas geograficas tant en lur conturns directs sco era en medias e discussiuns respectivas en la societad. Perquai èn access a l'emprender che partan d'ideas dal mintgadi e da connexs cun il mund da viver precis uschè impurtants sco l'inscunter direct cun noziuns, fatgs ed umans a lieus ordaifer la scola. Ultra da quai duai l'emprender activ-explorativ vegnir cumbinà cun l'emprender illustrativ e multimedial.
Orientaziun en il spazi	L'orientaziun en il spazi vegn chapida sco in concept cumplessiv cun quatter aspects: topografia, orientaziun en il spazi real, ir enturn cun meds d'orientaziun e

	percepziuns dal spazi. Tut ils quatter aspects ston vegnir resguardads e realisads en l'instrucziun. Per promover la savida d'orientaziun topografica èsi central da colliar caracteristicas topograficas adina cun connexs tematics. Uschia na resta la savida topografica betg vana resp. vida, mabain maina ad ina cumpetenza d'orientaziun ch'è colliada cun savida tematica. Quai po vegnir realisà per exempel cun la charta che crescha cun las scolaras ed ils scolars. Pervia d'ina percepziun individuala dal spazi sviluppa mintga uman autras visiuns davart spazis e fatgs. L'ir enturn cun questas visiuns, stereotips e pregiudizis differents è tant situaziun da partenza per process d'emprender sco era basa da discussiun u punct da referiment per reflectar davart l'emprender e l'emprendì.
Regiuns e pajais	La schelta da las regiuns u dals pajais respectivs è chaussa da la persuna d'instrucziun. I vegn recumandà d'integrar en l'instrucziun regiuns da l'Europa e da l'America dal nord per regla avant regiuns da l'Asia, Africa u America latina. En la realisaziun da la geografia regiunal-tematica vegnan cumpetenzas specificas attribuidas mintgamai ad ina regiun/in pajais, uschia ch'i po vegnir lavurà vi da questas cumpetenzas tant a moda tematica sco era cun in connex regiunal.
Eveniments actuals	Eveniments actuals e situaziuns actualas èn impurtantas per l'instrucziun. Cun quai èn manegiadas tant dumondas ch'èn actualmain relevantas per la societad sco era actualitads dal di per exempel en cas da ristgas da la natira. Las emprimas pon vegnir integradas en l'instrucziun sistematicamain ed a moda planisada, las segundas ston vegnir tractadas, sch'ina tala situaziun capita. L'impurtanza d'actualitads dependa tant dals temas sco era dals pajais resp. regiuns.
Istorgia	Igl è la natira dals umans da s'occupar cun il passà. Els vulan per exempel savair, co ch'els èn daventads quai ch'els èn. Da l'universum da l'istoric tschertgan els materialias da u sur dal passà e cumbineschan las infurmaziuns ad in'istorgia ch'è raschunaivla per els. Perquai che differents raquints pon vegnir creads or da las medemas funtaunas, vegn adina puspè tschentada la dumonda da la plausibladad: Tge è vair u gist? Tge è inventà u fauss? Tge è bun per mai e per nus ussa ed en l'avegnir?
Narrativitad	Istorgia nascha e daventa viva cun istorgias. Senza raquintar u laschar raquintar istorgias na datti nagin emprender istoric. La schelta da las istorgias vegn fatga sin basa da problems-clav impurtants e s'orientescha vi da tradiziuns socialas.
Exemplaritad	L'intent da l'instrucziun d'istorgia è quel che las scolaras ed ils scolars survegnan - a maun d'exempels dal passà - per il temp preschent e per il temp futur invistas generalas che surpassan l'exempel concret. Sch'igl exista in rapport cun il temp preschent e cun las scolaras ed ils scolars, alura èn ils exempels tschernids bain.
Lavur da basa	L'instrucziun d'istorgia sa funda sin la lavur cun funtaunas sco basa da nossa savida reconstruida davart il passà e sin l'occupaziun cun preschentaziuns. Ultra da differentas sorts da texts èn impurtantas e didacticamain raschunaivlas spezialmain era materialias illustrativas (p.ex. maletg, fotografia, film, caricatura, charta) e concretas. Cun lavurar cun funtaunas e preschentaziuns emprendan las scolaras ed ils scolars che talas na represchentan betg la vardad istorica, mabain ch'ellas ston vegnir analisadas cun egl critic.
Perspectivitad e pluralitad	L'istorgia vegn interpretada en diversas modas e manieras da differentas perspectivas. Questas diversas opticas sin las chaussas sa laschan constatar en las funtaunas contemporanas, ma era en preschentaziuns odiernas. Uschia sco ch'i na dat betg in'unica perspectivica, na datti era betg la suletta vardad istorica. Colliada stretgamain cun il princip da la multiperspectivitad è la pluralitad. L'instrucziun d'istorgia duai s'occupar da differentas interpretaziuns dals andaments istorics. Ultra da quai sa laschan declerar fatgs istorics mo, sche la cumbinaziun da pliras

	raschuns vegn resguardada sco era, sche las consequenzas pussaivlas ed effectivas vegnan tematisadas.
Persunalisaziun e persunificaziun	L'istorgia raquinta da l'agir uman en la pratica sociala. L'istorgia tematisescha perquai dunnas, umens e sche adina pussaivel uffants e giuvenils e dumonda, tge che caracterisescha lur agir, tge che quel effectuescha e co ch'el è integrà en la societad. En il focus vegnan en quest connex midadas e relaziuns dal svilup.

Infurmaziuns didacticas davart etica, religiuns, cuminanza

	Las perspectivas etica, religiuns, cuminanza tegnan quint da la situaziun sociala e da la cumplexitad da l'experientscha da la vita moderna. A questas trais perspectivas èn attribuids ils champs da cumpetenza.
Etica	Sfidas eticas dattan il motiv per reflectar davart experientschas, valurs e normas. La diversitad d'opiniuns e d'ideas sa basa d'ina vart sin experientschas e persvasiuns individualas, da l'autra vart sin tradiziuns e prestaziuns culturalas. Differenzas pon provocar malsegirezzas, sveglian però era dumondas che na pon savens betg vegnir respundidas a moda unifurma u definitiva.
Daventar conscient da las atgnas valurs	Cun reflectar davart experientschas fundamentalas e modas d'agir emprendan las scolaras ed ils scolars a daventar conscients da lur ideas davart valurs e normas e da metter quellas en relaziun cun talas d'autras persunas.
Resguardar la cuntraversitad	Valitaziuns cuntraversas na dattan en quest connex betg mo andit a discussiuns; ellas pon era esser resultats giustifitgads da process d'emprender. Tuttina ston concepts fundamentals da valurs sco giustia, libertad, solidaritad, dignitad umana vegnir explitgads dal puntg da vista da situaziuns eticamain pretensiusas ed integrads en il giudicament da talas: Tge è gist e malgist en quest connex? Tgi porta qua la responsabladad e co po quella vegnir surpigliada? Vegnan ils participads respectads u violads en lur dignitad?
Tematisar actualitads	Occurrenzas en ils conturns, rapports da medias sco era debattas publicas pon vegnir tematisads tegnend quint dal stgalim.
Filosofar - focussar e schlargiar las modas da vesair il mund	Il reflectar po enritgir l'emprender sin mintga stgalim. Metodas dal filosofar gidan a focussar temas: sclerir noziuns, metter en dumonda opiniuns, examinar fatgs, chattar buns motivs, contribuir atgnas experientschas, schlargiar en il dialog las modas da vesair il mund. Occupaziuns analiticas pon vegnir cumplettadas cun metodas creativas e communicativas. La persuna d'instrucziun instruescha cun sia tenuta betg manipulativa co che discurs averts pon vegnir manads, als quals tut ils uffants pon sa participar, e declera concepts fundamentals e renconuschids da valurs sco giustia, libertad, solidaritad, dignitad umana.
Religiuns	Cun las religiuns inscuntran las scolaras ed ils scolars tradiziuns e visiuns famigliaras ed estras. En la societad n'exista la diversitad religiusa betg mo pervia da las differentas religiuns; anzi, ella sa mussa era en la tenuta individuala e pratica sco era en la distanza envers la religiun.
Respectar la libertad da cretta e da conscienza	L'instrucziun davart religiuns tutga tar l'instrucziun obligatorica da la scola populara. Pia sto ella vegnir concepida uschia ch'ella po vegnir frequentada da las scolaras e dals scolars independentamain da lur appartegnientscha religiusa, ma era sch'els èn senza confessiun, ed ella sto respectar la libertad da cretta e da conscienza en il senn da l'art. 15 da la constituziun federala. En l'instrucziun na dastgan vegnir fatgs nagins acts e ceremonias religiusas ed i na dastga vegnir dada nagina scolaziun d'ina religiun. La basa e la finamira da l'instrucziun èn ina tenuta objectiva ed averta ed

	in'occupaziun betg discriminanta cun religiuns e cun ideologias. Ellas duain vegnir preschentadas a moda nunparziala. Ed ils participants na duain betg vegnir fixads u instrumentalisads cun attribuziuns. Cumparegliaziuns da differentas tradiziuns èn raschunaivlas, sch'ellas porschan pussaivladads da far ina punt a la cultura ed al mund da viver (p.ex. temps da curaisma), mussan colliaziuns (p.ex. di da paus en il giudaissem e cristianissem sco era en la societad seculara), senza ch'ellas vegnian colliadas cun valitaziuns. In'instrucziun concepida da questa maniera pussibilitescha a tut las scolaras e scolars da sa participar a l'instrucziun, independentamain da lur appartegnientscha u distanza da tradiziuns e persvasiuns religiusas.
Betg instrumentalisar scolaras e scolars	Pervia da lur derivanza, experientscha e svilup chattan las scolaras ed ils scolars differents access a l'emprender davart las religiuns. I sto vegnir fatg attenziun che las singulas scolaras ed ils singuls scolars na vegnian betg instrumentalisads u surdumandads cun stuair per exempel represchentar u declerar sco experts la religiun, a la quala els appartegnan eventualmain. Quai ch'è enconuschent, famigliar u natiral per ils ins, po esser per ils auters straun, curius e nunchapibel. Il pratitgar acts e ceremonias religiusas n'ha nagina plazza en l'instrucziun. L'educaziun religiusa è chaussa da las persunas cun la pussanza dals geniturs e da las communitads religiusas.
Perscrutar la cultura	L'access al mund da las religiuns duai vegnir mussà a las scolaras ed als scolars en ina moda che tegna quint dal stgalim sco che quai vegn pretendì da l'ambient, dals conturns socials e dals orizonts globals. Las religiuns sa mussan en fastizs culturals, en la diversitad da praticas religiusas, en visiuns religiusas ed en lur effects en la societad. Enconuschientschas da basa da tradiziuns e valurs cristianas n'èn betg mo impurtantas per scolaras e scolars cun ina socialisaziun cristiana, mabain gist era per tals senza u cun autras appartegnientschas religiusas per s'orientar cumpetentamain en la cultura e societad.
Metter il focus sin inscunter e dialog	En l'instrucziun na stat en il focus betg mo mintgamai l'atgna vista dal mund, mabain era la chapientscha envers autras tradiziuns e persvasiuns. Er quel che na las parta betg, las sto respectar en ina societad democratica. Uschia gida l'instrucziun ad obtegnair la libertad da religiun. Viver ensemen cun umans da differentas tradiziuns vul dir d'als inscuntrar cun interess e cun avertadad. Avis ch'èn liants per las persunas La persuna d'instrucziun è conscienta da ses agen orizont ideologic e mussa a las scolaras ed als scolars a moda transparenta e cun ina tenuta interessada e plain respect a far exploraziuns ed inscunters.
Cuminanza	Las scolaras ed ils scolars vegnan dumandads da concepir lur vita e lur convivenza. La scola sco tala è tant il lieu, nua che experientschas en quest connex vegnan fatgas, sco era il champ, nua che quai po vegnir exercità. Dumondas da la vita èn sfidas per mintga singula persuna e per la vita en la cuminanza. Sut l'aspect da l'individualisaziun e pluralisaziun da la societad vegn era in'orientaziun en dumondas da la vita pli impurtanta. Sin mintga stgalim datti adina puspè occasiuns ed eveniments per tematisar e per tractar dumondas da la vita. La vita en scola porscha l'occasiun da far experientschas d'autonomia ed independenza sco era da contribuir cun iniziativa e responsabladad sia part per la cuminanza.
Respectar la sfera privata	L'occupaziun en scola cun dumondas da la vita ed aspects da la concepziun da la vita premetta che la sfera privata (individi, famiglia) vegnia respectada. Las scolaras ed ils scolars duain pudair preschentar atgnas experientschas e persvasiuns en l'instrucziun, ma els na dastgan betg vegnir obligads da far quai. La persuna d'instrucziun moderescha reflexiun e barat, intermediescha infurmaziuns relevantas e lascha participar las scolaras ed ils scolars ad activitads da la classa ed a la vita en scola.

Infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn

L'emprim vegnan dadas infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn che valan per tut il champ "natira, uman e societad" (1. fin 3. ciclus). Alura vegnan preschentadas infurmaziuns specificas per ils roms en il 3. ciclus.

Natira, uman e societad (1. fin 3. ciclus)

Champs da cumpetenza e cumpetenzas vegnan furmads sin basa da puntgs da vista dal tema e dal cuntegn e colliads cun modas specificas da pensar, da lavurar e d'agir.

Champs da cumpetenza en il 1. e 2. ciclus	Il 1. e 2. ciclus èn dividids en dudesch champs da cumpetenza. Ils champs da cumpetenza 1, 4, 5, 7, 10 ed 11 s'orienteschan vi da dumondas fundamentalas che pertutgan nus sco umans u noss ambient social, cultural e natiral. En quests champs da cumpetenza èn colliadas pliras perspectivas tematicas ina cun l'autra. Ils champs da cumpetenza 2, 3, 6, 8, 9 e 12 tractan ideas, concepts e temas fundamentals or da las perspectivas tematicas dal rom. Quests champs da cumpetenza s'orienteschan pli fitg vi dal rom respectivamain vi da la disciplina, sco che quai è il cas tar ils champs da cumpetenza en il 3. ciclus.
Transiziun dal 1./2. al 3. ciclus	En il 3. ciclus vegni cuntinuà a sviluppar las cumpetenzas dal 1. e 2. ciclus en ils quatter champs "natira e tecnica" (NT), "economia, lavur e tegnairchasa" (ELT), "spazis, temps e societads" (STS) ed "etica, religiuns, cuminanza" (ERC), ed ellas vegnan differenziadas pli fitg. En ils plans d'instrucziun dals singuls roms vegn quai illustrà cun renviaments a la fin dal svilup da las cumpetenzas en il 1. e 2. ciclus respectivamain al cumenzament dal svilup da las cumpetenzas en il 3. ciclus. En la colonna d'amez da la tabella 1 vegn mussada la cuntinuaziun dals champs da cumpetenza dal 1. e 2. ciclus en il 3. ciclus.

Tabella 1: Champs da cumpetenza natira, uman e societad e midadas dal 1./2. ciclus al 3. ciclus

Champs da cumpetenza 1./2. ciclus	Midada a	Champs da cumpetenza dal 3. ciclus
1. Identitad, corp, sanadad - s'enconuscher ed avair quità da sasez	NT 7 ELT 4 ERC 5	**Natira e tecnica (NT):** 1. chapir la natira e l'impurtanza da las scienzas natiralas e da la tecnica 2. analisar e producir materias 3. perscrutar reacziuns chemicas 4. analisar e ponderar las transfurmaziuns da l'energia 5. examinar fenomens mecanics ed electrics 6. perscrutar senns e signals 7. chapir funcziuns dal corp 8. analisar la reproducziun ed il svilup 9. explorar sistems ecologics **Economia, lavur e tegnairchasa (ELT):** 1. explorar ils munds da producziun e da lavur 2. chapir ils martgads ed il commerzi - reflectar davart ils daners 3. concepir il consum 4. nutriment e sanadad - chapir ils connexs ed agir a moda reflectada 5. far il tegnairchasa e concepir la convivenza **Spazis, temps e societads (STS):** 1. examinar las basas natiralas da la terra 2. caracterisar modas da viver e spazis da viver 3. analisar las relaziuns uman-ambient 4. s'orientar en spazis 5. chapir la Svizra cun sias tradiziuns e midadas 6. declerar cuntinuitads e midadas da l'istorgia mundiala 7. analisar e duvrar la cultura da l'istorgia 8. chapir la democrazia ed ils dretgs umans e s'engaschar per tals **Etica, religiuns, cuminanza (ERC):** 1. reflectar davart experientschas fundamentalas existenzialas 2. declerar valurs e normas e responsar decisiuns 3. enconuscher fastizs e l'influenza da religiuns en la cultura ed en la societad 4. sa fatschentar cun religiuns e cun vistas dal mund 5. jau e la collectivitad - concepir la vita e la convivenza
2. Explorar e mantegnair animals, plantas e spazis da viver	NT 8, 9 STS 1, 3	
3. Descriver, examinar e duvrar materias, energia e moviments	NT 2, 3, 4 STS 1	
4. Perscrutar e declerar fenomens da la natira viva e morta	NT 6 STS 1	
5. Perscrutar, giuditgar ed applitgar svilups tecnics e realisaziuns	NT 1, 5	
6. Lavur, producziun e consum - s'occupar da situaziuns respectivas	ELT 1, 2, 3	
7. Perscrutar e cumparegliar modas da viver e spazis da viver d'umans	STS 2 ERC 5 ELT 2	
8. Umans tiran a niz spazis - s'orientar e gidar a concepir	STS 2, 3, 4	
9. Chapir il temp, la durada e la midada - distinguer l'istorgia ed istorgias	STS 5, 6, 7	
10. Cuminanza e societad - concepir la convivenza e s'engaschar	STS 3 ERC 5	
11. Explorar e reflectar davart experientschas fundamentalas, valurs e normas	ERC 1, 2	
12. Scuntrar religiuns e vistas dal mund	ERC 3, 4	

Svilup da las cumpetenzas e logicas da progressiun

Il svilup da las cumpetenzas sa drizza tenor l'idea da la successiun d'emprender. Questa successiun d'emprender n'è betg adina structurada en stgalims regulars, mabain observa differentas logicas da progressiun. Las pussaivladads èn:

- il cuntegn respectivamain la moda da pensar, da lavurar u d'agir daventa adina pli difficila e cumplexa: p.ex. dal proceder da l'identificaziun e

descripziun da caracteristicas en in spazi da viver a l'analisa e structuraziun da connexs;
- l'amplezza e la quantitad s'augmentan: p.ex. d'infurmaziuns u da proceduras che ston vegnir exequidas;
- la profunditad, la precisiun e la differenziaziun crescha: p.ex. cun duvrar las noziuns correspundentas, cun in raquintar a moda structurada;
- la generalisaziun e l'abstracziun daventan pli grondas: p.ex. dal percepir e da l'identifitgar in fenomen a l'enconuschientscha da regularitads, da quai ch'è vischin, famigliar, singular a quai ch'è ester, lontan, general;
- differentas perspectivas: da l'agen puntg da vista a la contemplaziun or da differentas perspectivas respectivamain ad ina midada da la perspectiva;
- autonomia ed independenza creschenta: da l'emprender instruì fermamain a l'emprender che daventa adina pli autonom e che vegn responsà ed organisà sez adina pli ferm.

Las descripziuns dals stgalims che vegnan attribuidas ad ina cumpetenza pon cuntegnair differentas logicas da progressiun.

Cuntegns obligatorics ed exempels	En las descripziuns dals stgalims da cumpetenza vegnan duvradas precisaziuns. Quellas èn da leger sco suonda: In'enumeraziun da cuntegns ch'è designada cun il simbol vul dir ch'ils cuntegns enumerads stoppian vegnir elavurads obligatoricamain. Sch'i vegn duvrà p.ex., vul quai dir ch'ils cuntegns enumerads sajan ina schelta che serva a l'illustraziun. Las persunas d'instrucziun pon tscherner ils exempels u elavurar auters cuntegns. (Guardar era Survista.)
Mancanza da cumpetenzas da basa e da puncts d'orientaziun	Per svilups specifics da cumpetenzas n'èn fixadas naginas cumpetenzas da basa. En connex cun quests svilups na vegni betg premess che las scolaras ed ils scolars stoppian cuntanscher in tschert stgalim da cumpetenza en il ciclus respectiv. Ma els duain survegnir la pussaivladad da lavurar vi dals stgalims da cumpetenza che tutgan tar l'incumbensa dal ciclus respectiv. Per svilups specifics da cumpetenzas n'èn fixads nagins puncts d'orientaziun. Quai è adina là il cas, nua ch'igl è difficil da fixar in termin precis per sviluppar stgalims da cumpetenza.
Stgalims da cumpetenza vids en il 1. ciclus	Sch'in stgalim al cumenzament d'in svilup da cumpetenzas è vid, vul quai dir ch'i na vegnia betg cumenzà a lavurar vi da questa cumpetenza al cumenzament dal 1. ciclus.
Puncts d'orientaziun en in stgalim da cumpetenza vid	In punct d'orientaziun en in stgalim da cumpetenza vid vul dir ch'i vegnia cumenzà a lavurar vi dals stgalims da cumpetenza a partir da la mesadad dal ciclus respectiv.
Activitads	Las quatter activitads - percepir il mund, s'occupar dal mund, s'orientar en il mund, agir en il mund - n'èn betg adina separablas cleramain en il process concret d'emprender, ma van ina en l'autra ed èn colliadas ina cun l'autra. Qua resultan connexs raschunaivels e per part dependenzas tranter differentas activitads. Premissa per l'orientaziun è p.ex. da perscrutar infurmaziuns a moda adequata u analisar e structurar fatgs correspundents. La successiun tar la cumpilaziun da las activitads na correspunda betg ad in'ierarchia u ad in proceder prescrit per las elavurar e promover en l'instrucziun.
Glista da las modas da pensar, da lavurar e d'agir	La cumpilaziun da las modas da pensar, da lavurar e d'agir en la tabella 2 serva a chapir meglier las activitads. Ella n'è betg cumpletta e definitiva. Ella po gidar a planisar l'instrucziun ed a formular lezias e pensums adattads.

Tabella 2: Modas da pensar, da lavurar e d'agir natira, uman e societad

	Modas da pensar, da lavurar e d'agir	Explicaziuns
Percepir il mund	vegnir a savair/ far l'experientscha	scuntrar, viver, sa smirvegliar, tschertgar; giudair l'effect d'insatge; sviluppar interess e mirveglia
	contemplar	guardar fenomens sut puntgs da vista
	observar	persequitar midadas resp. andaments tenor puntgs da vista
	identifitgar	s'imaginar insatge, chapir, rechattar
	descriver	discurrer d'insatge, formular, numnar, skizzar, preschentar, mussar, dissegnar, dumbrar, enumerar
S'occupar dal mund	dumandar[2]	tschentar dumondas, far dumondas scientificas
	supponer	formular tesas resp. ipotesas
	explorar	tschertgar improntas, fastizs, caracteristicas vi da l'original u en la cuntrada; eruir u scuvrir; rimnar; registrar, relevar, cartar datas
	explorar	lavurar ludicamain vi d'in problem; empruvar, experimentar, elavurar, scuvrir
	laborar	far experiments tenor instrucziun, en spezial per emprender ad enconuscher andaments e metodas; experimentar u pruvar
	perscrutar[2]	planisar, realisar ed evaluar examinaziuns, en spezial per chattar connexs a maun/cun agid da dumondas; verifitgar, controllar
	experimentar	ir tras process da perscrutaziun, en spezial per chattar connexs causals: tschentar dumondas – formular ipotesas – planisar, realisar ed evaluar experiments – preschentar resultats e reflectar davart tals; perscrutar
	s'infurmar[2]	retschertgar, interrogar, s'infurmar; s'occupar d'infurmaziuns da maletgs, texts, chartas, tabellas, diagrams e graficas: chattar, rimnar, leger, elavurar, evaluar
	documentar	rapportar, skizzar, nudar, protocollar, dissegnar, descriver, resumar; t.a. far rapports, protocols, texts, skizzas, tabellas, cartas, diagrams, graficas, legendas
S'orientar en il mund	classifitgar[2]	ordinar chaussas rimnadas, exploradas, resultats, infurmaziuns tenor puntgs da vista; sistematisar, attribuir, identifitgar, categorisar, localisar, cumpilar
	cumparegliar	differenziar, confruntar, armonisar, examinar
	denominar	tschertgar nums e noziuns per chaussas, caracteristicas; designar, segnar, localisar, caracterisar
	structurar[2]	metter en relaziun; metter en in context, sistematisar, colliar
	modellar[2]	pensar en models, far analogias; deducir regularitads; generalisar
	raquintar	rapportar a moda coerenta, metter en ina successiun e sclerir per sasez en quest connex chaussas, situaziuns
	declerar	precisar e sclerir per sasez fatgs a maun d'ulteriuras infurmaziuns ed exempels; explitgar, declerar, commentar; chapir la structura, il cuntegn d'ina chaussa; generalisar – individualisar
	analisar	verifitgar, falsifitgar, interpretar, confermar, concluder, motivar, declerar
	valitar[2]	exprimer si'atgna chapientscha; prender posiziun; giuditgar, valitar, argumentar
	giuditgar[2]	sa furmar in'atgna opiniun, valitar, far ina prognosa
	reflectar	contemplar a moda critica, reflectar davart insatge, filosofar, ponderar, metter en dumonda; contemplar chaussas e situaziuns da differentas perspectivas, prender in'autra perspectiva; resguardar, observar
Agir en il mund	communitgar[2]	communitgar, preschentar, scriver ina brev/charta, scriver in artitgel da gasetta, ina contribuziun da blog; scriver in discurs; far in referat, salvar in discurs; concepir in fegl sgulant, in placat
	barattar[2]	negoziar, discutar; formular agens giavischs, entrar sin auters giavischs; far ina intervista; dar in feedback
	sviluppar[2]	generar ideas; tschertgar soluziuns; skizzar, planisar, inventar, sviluppar ideas, construir, concepir
	realisar[2]	applitgar, producir, utilisar, realisar, preparar, transmetter
	s'engaschar	sa metter en per insatge, sa far valair, cooperar; stimar, respectar; prender part, prender resguard; sa cunfinar, sa decider, surpigliar responsabladad

[2] Activitads da las cumpetenzas fundamentalas per las scienzas natiralas (standards da furmaziun naziunals)

Natira e tecnica (3. ciclus)

Champs da cumpetenza	Natira e tecnica cumpiglia las scienzas natiralas classicas fisica, chemia e biologia sco era in sectur interdisciplinar che tracta oravant tut las applicaziuns tecnicas da las scienzas natiralas e lur influenza reciproca sin il mund da viver. Correspundentamain èn concepids ils champs da cumpetenza: ultra da las cumpetenzas interdisciplinaras da las scienzas natiralas che descrivan la natira da questas scienzas e las modas da lavurar tenor lur princips tecnics, èn formuladas cumpetenzas per sviluppar abilitads ed inschigns che han da far mo cun las singulas disciplinas. En il svilup da las cumpetenzas che han da far cun natira e tecnica sa reflectescha pia che las scienzas natiralas vegnan contempladas sco unitad cun blers puncts cuminaivels che vegnan tractads principalmain a moda interdisciplinara, senza laschar or d'egl il specific da las singulas disciplinas.
Connexs cun auters champs e roms	Da natira e tecnica datti differents connexs cun economia, lavur e tegnairchasa (sistems ecologics, metabolissem), spazis, temps e societads (sistems ecologics, materias primas, energia) ed etica, religiuns, cuminanza (sanadad, sexualitad, vistas ed interpretaziuns dal mund). Ultra da quai datti era connexs cun la matematica (preschentar unitads da mesira, interpretar datas en diagrams) cun l'art textil e tecnic (utilisaziun, giudicament e discussiun d'enconuschientschas tecnic-scientificas per construcziuns tecnicas) e cun la musica (acustica). En las descripziuns dals stgalims da natira e tecnica èn cuntegnidas mo las parts specificas per NT, uschia ch'i na dat naginas duplicitads. Ils lieus correspundents èn munids cun renviaments.

Economia, lavur e tegnairchasa (3. ciclus)

	Cun la noziun "economia, lavur e tegnairchasa" vegn il cuntegn dal rom vertent "economia da chasa" amplifitgà per las perspectivas "economia" e "lavur". Ils champs da cumpetenza s'orienteschan vi da las exigenzas e sfidas da la moda da viver ordinaria e gidan uschia a dumagnar quella. Umans prestan lavur pajada e lavur gratuita. Sco persunas cun in'activitad da gudogn èn els integrads en differents munds da lavur e da professiun e gudognan daners. Els èn dumandads da garantir per sasezs e per auters la regeneraziun fisica e psichica en il mintgadi privat. Uschia è la lavur in factur central tant per l'economia sco era per il tegnairchasa. Las scolaras ed ils scolars percorschan che la moda da viver ordinaria n'è betg restrenschida al lavurar en il tegnairchasa, ma è colliada en ina moda e maniera multifara cun auters secturs da la vita. Els s'occupan dals fatgs che umans prendan decisiuns sin martgads, ch'els fan il tegnairchasa cun meds finanzials limitads e ch'els pondereschan en quest connex il niz, ils custs e las ristgas. Els realiseschan ch'il dastgar decider sezs bleras chaussas signifitga in augment da la responsabladad e che mintga uman è dumandà da coordinar la concepziun da ses mintgadi cun las resursas materialas, culturalas, persunalas e socialas ch'èn disponiblas individualmain.
Champs da cumpetenza	En il plan d'instrucziun d'economia, lavur e tegnairchasa èn questas ponderaziuns vegnidas integradas en ils suandants tschintg champs da cumpetenza: Il champ da cumpetenza *explorar ils munds da producziun e da lavur* (ELT 1) tematisescha l'impurtanza da la lavur, da las exigenzas per l'uman ch'èn colliadas cun quai e la producziun da rauba e da servetschs. En il champ da cumpetenza *chapir ils martgads ed il commerzi - reflectar davart ils daners* (ELT 2) stattan en il center ils princips da l'economia da martgà, l'impurtanza dal commerzi e l'ir enturn cun daners. Il champ da cumpetenza *concepir il consum* (ELT 3) tracta las influenzas, las consequenzas dal consum sco era decisiuns da consum. Il champ da cumpetenza *nutriment e sanadad - chapir ils connexs ed agir a moda reflectada* (ELT 4) tematisescha il nutriment e la preparaziun da mangiativa, entant ch'en il champ da cumpetenza *far il tegnairchasa e concepir la convivenza* (ELT 5) èn integrads aspects e

	sfidas da la concepziun dal mintgadi.
Infurmaziuns davart l'orientaziun professiunala e sociala	Il champ da cumpetenza *explorar ils munds da producziun e da lavur* dal champ "economia, lavur e tegnairchasa" cuntegna duas cumpetenzas che furman ina basa impurtanta per il process da furmaziun e tscherna da professiun. Las scolaras ed ils scolars s'occupan da l'impurtanza individuala e sociala da la lavur sco era da las exigenzas e libertads concepziunalas en munds da lavur. Las cumpetenzas vegnan sviluppadas en l'instrucziun dal champ economia, lavur e tegnairchasa. Ina coordinaziun da la persuna d'instrucziun che instruescha economia, lavur e tegnairchasa e da las persunas d'instrucziun che accumpognan il process individual da furmaziun e tscherna da professiun dals giuvenils è necessaria. (Guardar era il plan d'instrucziun dal modul orientaziun professiunala.)
Connexs cun auters champs e roms	Ils connexs cun natira e tecnica (sistems ecologics, metabolissem), cun spazis, temps e societads (materias primas, commerzi, producziun, midadas da munds da lavur) e cun etica, religiuns, cuminanza (modas da viver, convivenza) èn munids cun renviaments correspundents. Cunvegnas interdisciplinaras faciliteschan la collavuraziun ed enritgeschan l'instrucziun.

Spazis, temps e societads (3. ciclus)

	Geografia ed istorgia èn unids da nov en il champ "spazis, temps e societads". Las perspectivas respectivas èn enumeradas mintgamai en agens champs da cumpetenza. Nua che quai è pussaivel vegnan fatgs connexs tranter las perspectivas territorialas e las perspectivas temporalas. Per sclerir quels puncts, nua che las perspectivas han eventualmain parts cuminaivlas vegn - suenter il plan d'instrucziun dals singuls roms - preschentà in exempel da planisaziun.
Champs da cumpetenza	Ils champs da cumpetenza geografics èn structurads uschia che l'emprim champ da cumpetenza cuntegna ils aspects da la geografia natirala ed il segund champ da cumpetenza ils accents da la geografia umana. En il terz champ da cumpetenza vegnan unidas las relaziuns tranter l'uman e l'ambient ch'èn centralas per l'instrucziun da geografia. Il focus dals emprims trais champs da cumpetenza vegn mess pia plitgunsch sin aspects tematics. Il quart champ da cumpetenza descriva ils quatter aspects da l'orientaziun en il spazi. Questas cumpetenzas ston vegnir integradas - en il senn d'elements interdisciplinars - en mintga champ tematic resp. vegnir attribuidas a mintga auter champ da cumpetenza. Perquai na cuntegna il champ da cumpetenza era nagins puncts d'orientaziun. Ils champs da cumpetenza istorics mussan la structuraziun usitada tenor istorgia svizra, istorgia mundiala, furmaziun politica e cultura d'istorgia. Il champ da cumpetenza tar l'istorgia svizra è structurà tenor pussanza, economia e cultura, quel da l'istorgia mundiala tenor la cronologia. En il champ da cumpetenza tar la cultura d'istorgia vegnan mintgamai mussadas differentas pussaivladads e vias, co che savida istorica po vegnir intermediada ed enconuschientschas istoricas pon vegnir acquistadas. Tar la furmaziun politica stattan en il center ils concepts da basa "democrazia" e "dretgs umans".
Champs tematics	Ils emprims trais champs da cumpetenza geografics vegnan per regla unids en l'instrucziun a champs tematics. D'ina vart vul quai dir ch'i vegn lavurà pliras giadas vi d'ina cumpetenza, da l'autra vart cumpiglia in champ tematic pliras cumpetenzas era da differents champs da cumpetenza. Perquai che l'orientaziun en il temp furma ina basa centrala per il pensar istoric, vegn la tscherna dals temas dals champs da cumpetenza per l'istorgia svizra, per l'istorgia mundiala e per la furmaziun politica fatga en emprima lingia tenor il princip da l'urden cronologic. Parallelamain e sco cumplettaziun latiers vegnan pussibilitadas cumparegliaziuns che sclereschan la sincronicitad da quai che na capita betg il medem mument sco princip structural da l'istorgia. En il champ da cumpetenza *analisar e duvrar la cultura da l'istorgia* na vegn per regla betg tschernì in

	agen tema, mabain las cumpetenzas fixadas qua vegnan sviluppadas ed elavuradas tar quels temas dals auters champs da cumpetenza che sa porschan gist per quai. Quai rinforza l'orientaziun en il mund da viver da l'instrucziun.
Connexs cun auters champs e roms	Ord da la perspectiva geografica èsi pussaivel da far numerus connexs cun natira e tecnica (sistems ecologics, materias primas, energia), cun economia, lavur e tegnairchasa (materias primas, geografia economica, commerzi, producziun) e cun etica, religiuns, cuminanza (modas da viver, culturas). Or da la perspectiva istorica resultan - ultra d'auters roms - oravant tut puncts cuminaivels cun etica, religiuns, cuminanza (tematisaziun da tradiziuns, relaziuns da vita e modas da viver; occupaziun cun valurs, normas e vistas dal mund) e cun economia, lavur e tegnairchasa (midadas economicas, la vita da mintga di d'umans en differentas epocas).

Etica, religiuns, cuminanza (3. ciclus)

	Las trais perspectivas etica, religiuns, cuminanza èn ina part integrala da differents champs da cumpetenza e ston vegnir tractadas da maniera equivalenta en l'instrucziun.
Champs da cumpetenza	Las cumpetenzas concernent la perspectiva *etica* èn prendidas si en ERC 1 ed ERC 2. Furmaziun includa spazi per far atgnas reflexiuns e per il liber barat davart la vita e la moda da manar la vita. Reflexiun etica po tematisar ed enritgir temas da tut ils roms. Orizont e metodas da la filosofia gidan a sclerir ed approfundar dumondas e problems. En ils champs da cumpetenza ERC 3 ed ERC 4 vegn preschentada la perspectiva *religiuns* cun las cumpetenzas correspundentas. Sco en il 1. e 2. ciclus ston religiuns era vegnir tractadas en il 3. ciclus a moda betg enciclopedica. Elements da las religiuns vegnan perscrutads a moda exemplarica cun lur origins, en lur contexts cun il mund da viver u en connex cun dumondas e debattas socialas. La repartiziun sin cristianissem, giudaissem, islam, hinduissem, budissem e autras religiuns n'è betg determinada. L'orizont da las grondas religiuns dal mund sco era la cuntrada religiusa actuala da la Svizra ston en mintga cas vegnir tematisads en il decurs dal 3. ciclus. Il cristianissem en sia diversitad confessiunala ed individuala sto vegnir resguardà commensuradamain cun teorias ed ideas fundamentalas, cun sia istorgia e cun sias influenzas culturalas. La differenziaziun da cretta e savida è ina dumonda centrala da la furmaziun per la cultura dal vest. La cumpetenza d'ir enturn cun ella na vul betg dir da la schliar definitivamain, mabain da resguardar la tensiun tranter cretta e savida sco in fatg che ha in'impurtanza fundamentala culturala per la chapientscha da scienza e religiun. Enconuschientscha da las religiuns po gidar a resguardar questa midada da la perspectiva. Il champ da cumpetenza ERC 5 tematisescha la perspectiva *cuminanza*. Cun sias cumpetenzas socioculturalas sto quest champ da cumpetenza pertutgar las scolaras ed ils scolars e la classa. Perquai èsi evident che la lavur en quest champ da cumpetenza è chaussa da la persuna d'instrucziun da classa.
Connexs cun auters champs e roms	Dumondas eticas resultan en tut ils roms (e secturs da la vita) e pretendan ina lavur interdisciplinara. Dumondas da tradiziuns, da relaziuns e modas da viver han da far oravant tut cun ils champs "spazis, temps e societads" ed "economia, lavur e tegnairchasa", ma era cun "chant e musica", "art ed activitads expressivas" e "linguas". Temas socioculturals pertutgan era cumpetenzas e cuntegns dals champs "economia, lavur e tegnairchasa" (p.ex. convivenza, furmas da viver, stils da viver) e "natira e tecnica" (sanadad, sexualitad, vistas ed interpretaziuns dal mund) sco era dal champ "linguas" (communicaziun).

Natira, uman e societad (NUS)

NUS.1 Identitad, corp, sanadad - s'enconuscher ed avair quità da sasez

1. Las scolaras ed ils scolars san scuvrir e descriver sasezs ed auters.

renviaments

Jau sun jau

NUS.1.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san sa descriver sco persuna cun caracteristicas multifaras (p.ex. caracteristicas exteriuras, famiglia, amis, hobi) e sa differenziar d'auters.	
	b	» san - a maun d'exempels (p.ex. en istorgias) - descriver sentiments ed interess e numnar differenzas e puncts cuminaivels.	
2	c	» san explorar lur abilitads e caracterisar sasezs.	
	d	» san raquintar da lur vita da fin ussa e percorscher tge ch'è sa midà e tge ch'è restà il medem.	
	e	» san sviluppar visiuns per lur avegnir e raquintar da talas (p.ex. tscherna da la scola, professiun preferida, hobis, moda da viver).	

▶ Cumpetenzas consecutivas: ERC.5.1

2. Las scolaras ed ils scolars san surpigliar cunresponsabladad per lur sanadad e per lur bainesser e san sa proteger cunter privels.

renviaments
AS - Percepziun (2)
FSP - Sanadad
AS - Corp, sanadad e motorica (1)

Sanadad e bainesser

NUS.1.2 Las scolaras ed ils scolars ...

1			
	a	» san descriver lur bainesser subjectiv e colliar quel cun experientschas (p.ex. situaziuns da plaschair, activitad, calma, cuntentientscha).	
	b	» san sa proteger cunter privels ed enconuschan mesiras da protecziun correspundentas (p.ex. en il traffic sin via, en cas da violenza en scola, tar lavurs manualas). » san numnar acts dischagreabels e nunvulids vi da lur corp e sa cunfinar envers tals (p.ex. dir da na, dumandar agid).	
2	c	» san percorscher en situaziuns concretas (p.ex. dal mintgadi, d'istorgias, da films) il grad dal bainesser ed il stadi da sanadad d'umans. » enconuschan pussaivladads per mantegnair la sanadad e per rinforzar il bainesser (p.ex. moviment, durmir, nutriment, tgira dal corp, amicizias).	
	d	» san percorscher abus sexuals (p.ex. indecenzas linguisticas, egliadas taxantas, contacts corporals, gests) e violenza sexuala, san, co ch'els pon sa defender cunter quai e nua ch'els pon dumandar agid.	
	e	» enconuschan mesiras preventivas per mantegnair la sanadad e san applitgar quellas (p.ex. mesiras d'igiena, tgira dal corp, nutriment, moviment).	
	f	» san descriver las caracteristicas da dependenzas e da toxicomanias e numnar pussaivladads da prevenziun.	FSP - Sanadad

▶ Cumpetenza consecutiva: ELT.4.1, NT.7.4

3. Las scolaras ed ils scolars san identifitgar ed explitgar connexs da nutriment e bainesser.

renviaments
FSP - Sanadad

Nutriment, mangiativa

NUS.1.3 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san examinar victualias (p.ex. ingredienzas per spezialitads grischunas) ed ordinar tenor criteris (p.ex. tenor savur, tenor gust, tenor aspect, tenor termin da la racolta, tenor derivanza).	
	b	» san descriver disas da sa nutrir e scuvrir particularitads culturalas e respectar talas dad auters umans.	
	c	» san preparar tenor instrucziun in past (p.ex. marenda, tratga simpla).	
2	d	» san descriver a moda generala l'impurtanza da l'aua e da substanzas nutritivas per in nutriment equilibrà.	
	e	» san cumparegliar atgnas visiuns davart il nutriment cun models sco era classifitgar la funcziun da models en il mintgadi (p.ex. rudella da nutriment, piramida da nutriment).	
	f	» san intercurir la derivanza da mangiativas specificas e reflectar davart l'ir enturn cun talas (p.ex. products regiunals, stagiunals; ir enturn a moda spargnusa/sfarlattanta cun victualias). ≡ sguaz u sfarlattim da victualias: footprint	
	g	» san descriver caracteristicas per ir enturn adequatamain cun mangiativa (p.ex. igiena, magasinaziun, conservaziun).	

▶ Cumpetenza consecutiva: ELT.4.2, ELT.4.3, ELT.4.4, ELT.4.5, STS.3.2

4. Las scolaras ed ils scolars san descriver la constituziun da l'agen corp e declerar las funcziuns da tscherts organs.

renviaments
AS - Corp, sanadad e motorica (1)

Anatomia e funcziun dal corp uman

NUS.1.4 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san descriver parts dal corp, lur posiziun e funcziun.	
	b	» san attribuir caracteristicas specificas a tschertas parts dal corp e declerar lur impurtanza (p.ex. giugadiras èn moviblas, egls èn sensibels, ossa da la chavazza ha la funcziun da proteger).	
	c	» san observar andaments e funcziuns en l'agen corp e descriver quels en connex cun il sistem d'organs (p.ex. moviment, musculatura e skelet; digestiun, apparat da mastgar ed organs da digestiun).	
2	d	» san identifitgar reacziuns en il corp sin basa da la structura e funcziun da singuls organs e trair conclusiuns (p.ex. suar, vegnir cotschen, protecziun cunter arsa dal sulegl). ≡ structura e funcziun da la pel	
	e	» san declerar connexs tranter la structura e la funcziun dal corp uman. ≡ star dretg si: skelet, musculs; circulaziun dal sang: cor, venas, arterias	
	f	» san numnar la basa per mantegnair saun il corp ed agir correspundentamain. ≡ funcziuns dal corp: movibladad ed agilitad, equiliber, forza, cundiziun	

▶ Cumpetenza consecutiva: NT.7.1, NT.7.2

			renviaments
		5. Las scolaras ed ils scolars san percepir e chapir la creschientscha ed il svilup dal corp uman.	
		Creschientscha e svilup dal corp uman	
NUS.1.5		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san mesirar e descriver midadas dal corp e las declerar sut l'aspect da la creschientscha e dal svilup da l'uman (p.ex. daventar pli grond-daventar pli ferm). ☰ grondezza dal corp	
	b	» san numnar cun pleds adequats differenzas dal corp da mattas e mats.	
2	c	» san discurrer davart il svilup futur da dunna ed um.	
	d	» survegnan la pussaivladad d'exprimer dumondas e malsegirezzas davart sexualitad.	
	e	» san numnar midadas dal corp cun noziuns adequatas. ☰ midada da la vusch, menstruaziun	
	f	» chapeschan infurmaziuns davart ils organs sexuals, procreaziun, fructificaziun, cuntracepziun, gravidanza e naschientscha. ☰ structura e funcziun dals organs sexuals	
	g	» san - sut instrucziun - cumparegliar e giuditgar la qualitad da funtaunas specificas concernent sexualitad.	MI.1.2.e
	h	» enconuschan midadas psichicas en la pubertad (p.ex. turpetg, schenadadad e malsegirezza pli gronda, tenuta midada envers l'agen corp, interess sexual che sa dasda) e san che quai tutga tar il svilup normal.	
		▶ Cumpetenza consecutiva: ERC.5.3, NT.7.3	

			renviaments AS - Emprender e reflexiun (7) FSP - Schlattainas ed egualitad
		6. Las scolaras ed ils scolars san reflectar davart schlattaina e rollas.	
		Schlattaina e rollas	
NUS.1.6		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san a maun d'exempels descriver e cumparegliar cumportaments da rolla (p.ex. Tgi ha tge incumbensas e cumpetenzas? Tgi porta tge vestgadira? Tgi ha tge hobis?).	
	b	» san descriver rollas multifaras da las schlattainas (p.ex. en la professiun, famiglia, sport) e san che mattas/dunnas e mats/umens han ils medems dretgs.	
2	c	» dovran ina lingua objectiva ed appreziativa en connex cun schlattaina e rollas.	
	d	» san descriver e metter en dumonda rollas da las schlattainas (p.ex. caracteristicas, stereotips, cumportament) sco era realisar pregiudizis e clischés en il mintgadi ed en las medias.	MI.1.2.e
		▶ Cumpetenza consecutiva: ERC.5.2, ERC.5.3	

NUS.2 Explorar e mantegnair animals, plantas e spazis da viver

1. Las scolaras ed ils scolars san explorar e documentar animals e plantas en lur spazis da viver sco era descriver la cumbinaziun.

renviaments
FSP - Ambient natiral e resursas

Animals, plantas, spazis da viver

NUS.2.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san preschentar ed explitgar a moda illustrativa, tge plantas ed animals che vivan en spazis da viver ch'els han explorà sezs.	MI.1.3.b AF.1.A.2.2a
	b	» san attribuir creatiras a lur spazis da viver tipics (p.ex. prà: ervas selvadias, ervas, insects, verm da plievgia, bau).	
2	c	» san explorar spazis da viver vischins (p.ex. parc naziunal, reservat da guaud Val Cama, zona umida Razén, Ruinaulta, vadretg da Roseg) e lur creatiras (p.ex. cun lingera, spievel da champagna, marella, cudesch da determinaziun) e protocollar lur resultats da perscrutaziun sco era descriver la convivenza.	
	d	» san declerar tge animals e plantas che dependan in da l'auter e far supposiziuns davart l'effect reciproc tranter creatiras (p.ex. puz: amfibis, irun, peschs d'aua dultscha, mustgins; parc naziunal: litgen, schember, cratschla, stgilat, capricorn, evla, tschess barbet, muntanella; chadainas da nutriment).	
	e	» san rimnar infurmaziuns davart effects reciprocs en spazis da viver e preschentar schematicamain (p.ex. raits da nutriment, relaziun rapinader-preda).	

▶ Cumpetenza consecutiva: NT.9.1, NT.9.2, NT.9.3, STS.3.1

2. Las scolaras ed ils scolars san identifitgar l'impurtanza da sulegl, aria, aua, terren e crappa per creatiras, reflectar davart quell'impurtanza e declerar connexs.

renviaments
AS - Connexs e regularitads (5)
FSP - Ambient natiral e resursas

Basas natiralas per creatiras

NUS.2.2 Las scolaras ed ils scolars ...

1		
	a	» san explorar influenzas da glisch, chalur, aria, aua, terren e crappa sin la creschientscha e la moda da viver da plantas e d'animals vi d'exempels dal mintgadi e preschentar e descriver ils resultats da questas exploraziuns.
	b	» san far supposiziuns ed identifitgar tge impurtanza che sulegl/glisch, aria, aua, terren, crappa han per plantas, animals ed umans e tge ch'els dovran per viver.
2	c	» san explorar e perscrutar vi d'exempels dals agens conturns adattaziuns da plantas e d'animals a las basas natiralas, ordinar sco era commentar resultats (p.ex. plantas temprivas, plantas da piunier en il mund autalpin, animals a ed en l'aua, plantas a differents lieus).
	d	» san explorar caracteristicas tipicas e l'existenza da crappa, terren, aua en ils agens conturns, far cumparegliaziuns tranter lieus e spazis da viver specifics e documentar resultats (p.ex. ad auas, en ina chava da gera, en il guaud).

			renviaments
	e	» san explorar influenzas da sulegl/glisch, aria, chalur, aua, terren sin la creschientscha e la moda da viver da plantas e d'animals, far observaziuns sur in temp pli lung, fixar e preschentar ils resultats da questas activitads.	
	f	» san metter en relaziun e structurar differents fenomens e caracteristicas concernent sulegl/glisch, aria, chalur, aua, terren, crappa sco era declerar e classifitgar las enconuschientschas fatgas en quest connex. Ξ fenomens e caracteristicas: transfurmaziun, radiaziun da glisch, radiaziun da chalur, stgaudament e sfradentada, svapuraziun e condensaziun; aua e circulaziun da l'aua; structuraziun da stresas da terren	
	g	» san persequitar dumondas specificas davart influenzas e connexs da basas natiralas per la moda da viver dad animals, plantas ed umans, procurar infurmaziuns latiers, interrogar persunas dal fatg sco era ordinar, caracterisar e declerar resultats ed enconuschientschas.	
		▶ Cumpetenza consecutiva: NT.9.1, NT.9.2, NT.9.3, STS.1.4, STS.3.1	

			renviaments
	3.	**Las scolaras ed ils scolars san observar e cumparegliar, co che animals e plantas creschan, sa sviluppan e sa reproduceschan.**	
		Creschientscha, svilup, reproducziun	
	NUS.2.3	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san observar, co che plantas ed animals dals agens conturns creschan e rapportar lur observaziuns.	
	b	» san observar, dissegnar e descriver, co che plantas ed animals creschan e sa sviluppan. Ξ svilup da la rasulauna sur la poppa a la tgiralla; flurs e fritgs da plantas	
	c	» san identifitgar e cumparegliar particularitads tar animals per segirar la survivenza e descriver las differenzas constatadas (p.ex. svilup en l'ov-vegnir or da l'ov, svilup en in burset, svilup en il corp da l'animal-nascher viv).	
2	d	» san s'occupar d'infurmaziuns davart l'impollinaziun da plantas e las preschentar sco era perscrutar, co che sems schermiglian, plantas pruin, creschan e sa derasan (p.ex. modas da derasaziun: vent, animals, aua, uman). Ξ satget da pollen, pollen, ovari, pistil, stigma, fritg, sem, schermigliaziun	
	e	» san s'occupar d'infurmaziuns, co che mammals creschan, sa sviluppan e sa reproduceschan e scriver si quellas (p.ex. en descripziuns dals animals).	
	f	» san observar e descriver, co che animals sa reproduceschan, creschan e sa sviluppan. Ξ svilup dals amfibis dal rambot a la rauna; svilup da la respiraziun tras las brantschas a la respiraziun tras ils pulmuns	
		▶ Cumpetenza consecutiva: NT.8.2, NT.8.3	

			renviaments
		4. Las scolaras ed ils scolars san distinguer la diversitad da las spezias da plantas e d'animals e categorisar quellas.	
		Diversitad da las spezias e sistems da classificaziun	
	NUS.2.4	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san far perscrutaziuns davart las caracteristicas da tschertas gruppas da plantas u d'animals sco era descriver puncts cuminaivels e differenzas (p.ex. utschels han plimas, reptils han ina pel da squamas diras).	
	b	» san attribuir tschertas plantas ed animals sin basa da lur caracteristicas. ≡ bostgs da guglias/bostgs da feglia; animals selvadis/animals da niz/animals da cumpagnia	
	c	» san perscrutar cun instruments adattads (p.ex. marella, spievel da champagna, cudesch da determinaziun) ils puncts cuminaivels e las differenzas da plantas e d'animals (p.ex. utschels chantadurs, utschels da l'aua, utschels da rapina, tschuettas; utschels migrants/utschels stabels), far cumparegliaziuns sco era tschertgar e preschentar infurmaziuns en chaussa.	
2	d	» san descriver caracteristicas da plantas e d'animals che permettan a tals da viver en in tschert spazi da viver (p.ex. sien d'enviern da la muntanella è adattà a la vita autalpina, pail da la talpa è adattà a la vita en foss, l'abilitad da rampignar dal capricorn è adattada a la vita dal mund autalpin, plantas da las palids autas e planivas èn adattadas als terrens cun paucas substanzas nutritivas; maglia-insects sco la drusera e la grassetta vulgara).	
	e	» san attribuir plantas, bulieus u animals ad agens sistems da classificaziun e motivar ils criteris applitgads. ≡ criteris da sistems da classificaziun; caracteristicas da plantas: furmas da la feglia, structura da la flur; vegetaziun e furmas da crescher; caracteristicas anatomicas d'animals	
	f	» san lavurar cun ils sistems da classificaziun usitads (p.ex. plantas ervusas/lainusas; insects: tgirallas, furmiclas, salips, libellas, baus, mustgas, vespras).	

			renviaments
		5. Las scolaras ed ils scolars san sviluppar ideas ed imaginaziuns davart l'istorgia da la terra ed il svilup da plantas, animals ed umans.	
		Geologia ed istorgia da la terra	
	NUS.2.5	Las scolaras ed ils scolars ...	
1			
	a	» san raquintar cun agens pleds lur ideas davart l'istorgia da la terra e da creatiras (p.ex. or d'istorgias, rapports, cudeschs da maletgs) ed ordinar en lur atgna imaginaziun dal temp.	MI.1.2.a
2	b	» san far supposiziuns davart il svilup e la midada da creatiras e sclerir e sviluppar per sasezs visiuns en il barat.	
	c	» san cumparegliar atgnas ideas ed imaginaziuns davart l'istorgia da la terra e da creatiras cun preschentaziuns ed illustraziuns (p.ex. en cudeschs tematics, en museums) e descriver e declerar enconuschientschas sco era dimensiuns temporalas en chaussa.	MI.1.3.e

			renviaments
	d	» san cumparegliar e differenziar preschentaziuns realas e funcziunalas davart l'istorgia da la terra e da creatiras (p.ex. en cudeschs tematics, films, comics) a maun da criteris prescrits sco era reflectar en quest connex davart la derivanza e la fidadadad d'infurmaziuns.	MI.1.2.e MI - Retschertga e sustegn d'emprender
	e	» san metter infurmaziuns en in urden cronologic pertutgant il svilup e la midada da la terra e da las creatiras e structurar models d'ideas davart dimensiuns temporalas sco era davart process. ≡ epocas da l'istorgia da la terra, svilup e midada da creatiras	FSP - Ambient natiral e resursas
	f	» san explorar fastizs dal svilup da la cuntrada e da creatiras en la regiun, nua ch'els abitan, sco era metter quels en in urden territorial e cronologic (p.ex. process, midada, successiun, stgalims da vegetaziun da las Alps, structura da las Alps; patrimoni mundial da la UNESCO Arena tectonica Sardona).	

			renviaments
	6.	**Las scolaras ed ils scolars san giuditgar las influenzas da l'uman sin la natira e reflectar davart in svilup persistent.**	renviaments FSP - Ambient natiral e resursas
		Relaziuns natira - uman	
	NUS.2.6	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san percepir e descriver atgnas relaziuns tar spazis da viver, plantas ed animals (p.ex. tgira, relaziun, stima, respect).	
	b	» san contemplar, observar, descriver spazis da viver artifizials e rapportar davart atgnas enconuschientschas ed experientschas (p.ex. animals a chasa, en il zoo).	
	c	» san cumparegliar spazis da viver natirals cun spazis da viver artifizials, descriver differenzas e reflectar en quest connex davart la situaziun da vita da plantas e d'animals.	
	d	» san surpigliar incumbensas e conresponsabladad per cultivar plantas e per tegnair animals da cumpagnia (p.ex. tegnair animals e cultivar plantas en la scola).	
2	e	» san explorar en spazis da viver da la regiun, nua ch'els abitan, e documentar, co che umans furman, utiliseschan e midan la moda da viver ed il spazi da viver da plantas e d'animals.	
	f	» san cumparegliar las atgnas modas d'agir e da sa cumportar (p.ex. en il contact cun animals da chasa, tar activitads da temp liber en il guaud, sper ed en l'aua) cun ils basegns da viver da plantas e d'animals e valitar quai.	
	g	» san descriver e cumparegliar differentas relaziuns e modas da sa cumportar d'umans envers plantas, animals e spazis da viver natirals e contemplar quai or da differentas perspectivas. » san applitgar reglas da protecziun e da cumportament envers plantas ed animals. ≡ reglas per proteger animals, plantas protegidas, cumportament en territoris per la protecziun da la natira	
	h	» san reflectar davart il niz da plantas e d'animals per l'uman (niz economic, estetic, per la sanadad e per il bainesser). » san giuditgar consequenzas pussaivlas da las influenzas da l'uman sin la natira, san cumbinar enconuschientschas latiers e san reflectar davart las atgnas modas da sa cumportar e d'agir.	

NUS.3 Descriver, examinar e duvrar materias, energia e moviments

1. Las scolaras ed ils scolars san descriver ed ordinar experientschas cun moviments e forzas.

renviaments
AS - Emprender e reflexiun (7)

Moviments e forzas

NUS.3.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san metter en moviment objects en differenta moda e maniera e discurrer davart las differenzas (p.ex. autos da giugar, ballabaina, balla: rudlar, rebatter, bittar; trair si ina penna).	
	b	» san pruvar or il fenomen da l'equiliber, far supposiziuns e verifitgar quellas (p.ex. tegnair la ballabaina en l'equiliber, star airi cun ballantschar, equiliber e dischequiliber tar il giugar cun blocs da construir).	
	c	» san descriver ils effects da forzas cun ina lingua dal mintgadi (p.ex. muventar objects: trair, stumplar, auzar, laschar crudar).	ATT.1.A.1.a
	d	» san pruvar or differents effects da levagl e barattar experientschas (p.ex. a l'agen corp, tar ina ballabaina, forsch d'ortulan, rumpanuschs, zanga).	ATT.2.B.1.4b
2	e	» san explitgar, co che levagls funcziunan ed applitgar tals cun cleras intenziuns en il mintgadi (p.ex. auzar insatge pesant, transportar insatge strusch vi dal corp).	
	f	» san mesirar e preschentar temps e trajects sco era giuditgar precisiuns da la mesiraziun (p.ex. mesirar in traject: dumber da pass vs. bindel da mesirar).	MA.3.A.2.f
	g	» san mesirar e cumparegliar sveltezzas (p.ex. lindorna, aual, velo; cumparegliaziun cun agid da diagrams dal temp e da la via) sco era descriver midaments da la sveltezza.	MA.3.A.3.e
	h	» san percepir la cumbinaziun da fermezza e direcziun da forzas ed explitgar cun exempels dal mintgadi (p.ex. trair ina schlitta greva cun ina corda curta, lingia da sgol d'ina balla).	ATT.2.B.1.4c ATT.2.B.1.4d

▶ Cumpetenzas consecutivas: NT.5.1

			renviaments
		2. Las scolaras ed ils scolars san realisar e descriver l'impurtanza da l'energia e da la transfurmaziun d'energia en il mintgadi ed agir a moda reflectada.	AS - Connexs e regularitads (5)
		Energia e transfurmaziun d'energia	
NUS.3.2		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san percepir e discurrer da process da la transfurmaziun d'energia (p.ex. la penna tratga si fa ir l'auto da giugar, la cullina da vaider en la rudlera daventa adina pli svelta cun rudlar engiu, aua sa stgauda si/sfradenta).	
	b	» san descriver il vegnir avant e l'impurtanza d'energia en il mintgadi (p.ex. mangiativa ans furnescha energia che nus duvrain; senza energia electrica na pudessan apparats electrics betg vegnir mess en funcziun).	FSP - Ambient natiral e resursas
2	c	» san numnar differentas furmas d'energia (p.ex. energia chinetica, potenziala, electrica, termica, chemica) ed attribuir talas a tscherts purtaders d'energia u utilisaziuns en il mintgadi (p.ex. vent, aua, radiaziun da sulegl, laina, petroli, vivondas, chalur da la terra, roda da vent a Haldenstein, lais d'accumulaziun, ovras electricas da flum).	ATT.2.B.1.5d
	d	» san s'occupar d'infurmaziuns davart las manieras da metter a disposiziun e d'accumular energia ed elavurar quellas (p.ex. implant da fotovoltaica, battaria, lai d'accumulaziun).	ATT.2.B.1.5d
	e	» san identifitgar transfurmaders d'energia e declerar lur effects senza enconuschientschas precisas da la construcziun e da la funcziun (p.ex. generatur transfurma energia dal moviment en energia electrica).	ATT.2.B.1.5d
	f	» san descriver in cumportament che tegna quint da l'energia e motivar quai (p.ex. energia electrica: ascensur-stgala, stgaudament-vestgadira, stand-by vs stizzar dal tuttafatg l'apparat).	
		▶ Cumpetenza consecutiva: NT.4.1, NT.4.2, STS.1.4	

			renviaments
		3. Las scolaras ed ils scolars san percepir, analisar ed ordinar substanzas en il mintgadi ed en conturns natirals.	AS - Percepziun (2)
		Substanzas e caracteristicas da substanzas	
NUS.3.3		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san percepir objects e substanzas dal mund quotidian e descriver lur caracteristicas (p.ex. fin, lom, elastic, fraid, grev, liquid, noda, arda, tuna, rodla; privlus/betg privlus).	ATT.2.C.1
	b	» san perscrutar e descriver la cumposiziun da substanzas e d'objects (p.ex. lain, crappa, materias sinteticas) sco era percorscher privels areguard blessuras eventualas u donns materials (p.ex. products da nettegiar, iseglia gizza).	FSP - Sanadad ATT.2.C.1
	c	» san rimnar objects e substanzas dal mund quotidian ed ordinar tenor material, furma, cumposiziun, colur ed intent d'utilisaziun (p.ex. giugaret, isegl, objects dal tegnairchasa, materialias da construcziun).	ATT.2.C.1
2	d	» san lavurar cun objects e cun substanzas e scriver si lur enconuschientschas (p.ex. cumportament envers magnet, cumportament en l'aua: nudar, sfundrar; conductivitad da chalur, conductivitad d'electricitad).	

			renviaments
	e	» san s'occupar d'infurmaziuns davart substanzas (p.ex. entras atgnas perscrutaziuns, cun agid da medias) e san documentar ils resultats (p.ex. descripziuns da las substanzas: colur, glischur, direzza, defurmaziuns, grondezza, conductivitad, temperatura, stadi d'agregaziun). ≡ qualitads da substanzas	MI.1.2.e
	f	» san explitgar e demonstrar qualitads da substanzas cun agid d'analogias u da models simpels (p.ex. declerar stadis d'agregaziun cun il model da las parts las pli pitschnas; mussar magnetisaziun cun il model dals magnets elementars).	
		▶ Cumpetenza consecutiva: NT.2.1, STS.1.4	

			renviaments AS - Connexs e regularitads (5)
	4.	**Las scolaras ed ils scolars san elavurar, midar e far diever da substanzas.**	
		Elavuraziuns e midadas da substanzas	
	NUS.3.4	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san elavurar tenor instrucziun objects e substanzas (p.ex. rumper nuschs, moler; dissolver substanzas d'aroma e da colur or da feglia da té).	
	b	» san elavurar u midar objects e substanzas e rapportar davart la procedura (p.ex. far in suc da fritgs, sbatter groma fin al paintg, luar tschaira e far chandailas).	
2	c	» san explotar substanzas dal terren u da l'aua cun metodas da separaziun simplas (p.ex. crivlar e cular, allontanar la glitta, sedimentar, filtrar, svapurar).	
	d	» san descriver midadas da substanzas sco proceduras e declerar lur utilisaziun en il mintgadi (p.ex. arder, brischar, carbonisar; luar zutger, dissolver en aua; far confitura or da pumaraida; laschar cristallisar aua da sal).	
		▶ Cumpetenza consecutiva: NT.2.2, NT.3.1, NT.3.2	

NUS.4 Perscrutar e declerar fenomens da la natira viva e morta

1. Las scolaras ed ils scolars san percorscher, cumparegliar e declerar signals, senns e prestaziuns dals senns.

renviaments
AS - Corp, sanadad e motorica (1)

Signals, senns, prestaziuns dals senns

NUS.4.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san identifitgar ils signals che vegnan duvrads en il mintgadi e descriver lur significaziun (p.ex. sirena dals pumpiers, amplas da traffic, segns cun il maun).	
	b	» san perscrutar signals, senns e prestaziuns dals senns e descriver experientschas dal mintgadi. ≡ ureglia, udir; egl, vesair; lieunga, sagiar; nas savurar; pel, sentir e palpar	
	c	» san percepir e giuditgar tscherts signals dal corp e sias reacziuns sisur ed agir correspundentamain (p.ex. pel-giaglina, avair fraid, trair en vestgadira chauda; percorscher in privel, franar, distanza da franar; ferma radiaziun dal sulegl, tschegnar, metter si egliers da sulegl).	
2	d	» san identifitgar signals, irritabladad e reacziuns da plantas e d'animals (p.ex. sa drizzar vers il sulegl, reacziun tar il tutgar, camuflar, avertir).	
	e	» san s'occupar d'infurmaziuns davart pussaivladads e cunfins da prestaziuns dals senns (p.ex. egls da fassetta; odurat [nas] ed udida dal chaun) e giuditgar consequenzas da disturbis e da donns (p.ex. udir/vesair mal u insumma betg, lingua da segns, scrittira per tschorvs).	
	f	» san observar, descriver e declerar particularitads, differenzas e connexs da differentas prestaziuns dals senns e signals (p.ex. connexs tranter savurar, vesair, gustar; l'emprim vesan ins il chametg, alura audan ins il tun).	

▶ Cumpetenzas consecutivas: NT.6.1

2. Las scolaras ed ils scolars san cumparegliar e perscrutar fenomens acustics.

renviaments
AS - Percepziun (2)
MU.2.A.1

Fenomens acustics, ureglia

NUS.4.2 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san explorar e descriver funtaunas da tuns e fenomens acustics (p.ex. schuschurar dal guaud u murmurar da l'aual, chantar dals utschels e dals umans, ramurs da cuschina, canera da construcziun u da traffic, quietezza).	
	b	» san sviluppar ideas per mesiras da protecziun cunter ramurs canerusas e cuntinuantas e giuditgar lur effects (p.ex. uregliers, stapunets d'ureglia, paraid da protecziun cunter la canera).	FSP - Sanadad MU.2.C.1.2a
2	c	» san perscrutar e descriver il connex tranter vibraziuns e tuns (p.ex. moviments da l'aria cun ina chandaila che trembla davant ina membrana vibranta d'in autpledader). ≡ » san numnar las caracteristicas da l'ureglia sco era descriver ils process e las funcziuns respectivas. ≡ ureglia: conchiglia da l'ureglia, chanal da l'udida, pel dal schumber	

			renviaments
	d	» san perscrutar fenomens acustics sco era cumprovar e declerar simplas regularitads (p.ex. derasaziun dal sun: eco dovra temp; amplificaziun: megafon; isolaziun: tenda, tarpun).	MU.4.C.1.d
	e	» san far il connex tranter ina chargia intensiva da l'udida (durada, volumen) e donns da l'udida e mussar quai a maun d'exempels concrets dal mintgadi.	FSP - Sanadad MU.2.C.1.2b
		▶ Cumpetenzas consecutivas: NT.6.2	

			renviaments
	3.	**Las scolaras ed ils scolars san identifitgar e perscrutar fenomens optics.**	renviaments AS - Connexs e regularitads (5)
		Fenomens optics, egl	
	NUS.4.3	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san distinguer e numnar differentas funtaunas da glisch (p.ex. sulegl, lampa, reflectur, chandaila, fieu).	
	b	» san explorar tenor instrucziun, cumparegliar e descriver fenomens davart glisch e sumbriva.	
	c	» san numnar las parts externas da l'egl e descriver lur process e funcziuns. ≡ egl: survantscheglia, viertgel da l'egl cun tschegls, liquid da larmas, pel-corna, congiuntiva	
2	d	» san applitgar e duvrar intenziunadamain marella da maun, marella binoculara e spievel da champagna.	
	e	» san descriver la construcziun da princip da l'egl e far in model d'egl simpel (p.ex. camera stenopeica).	
	f	» san perscrutar e descriver fenomens optics (p.ex. maletgs reflectads, refracziun da la glisch: midada aua-aria, prisma, reproducziun en la camera stenopeica).	
	g	» san preschentar fenomens optics cun agid da models dal radi da glisch resp. fasch da glisch. ≡ models dal radi da glisch resp. fasch da glisch	
		▶ Cumpetenza consecutiva: NT.6.2, NT.6.3	

			renviaments
	4.	**Las scolaras ed ils scolars san observar fenomens da l'aura, s'infurmar davart eveniments da la natira sco era declerar fenomens e fatgs correspundents.**	AS - Emprender e reflexiun (7)
		Aura e fatgs meteorologics	
	NUS.4.4	Las scolaras ed ils scolars ...	
1			
	1a	» san raquintar davart atgnas aventuras ed experientschas cun differentas auras.	
	1b	» san percepir e realisar tge impurtanza che differentas auras han per nus e per auters umans (p.ex. per la lavur, per il temp liber e per las vacanzas, per l'agricultura).	
	1c	» san observar e distinguer simpels fenomens da l'aura e scriver si e preschentar lur atgnas enconuschientschas en quest connex (p.ex. nivels, vent, precipitaziuns).	
2	1d	» san descriver fenomens da l'aura e lur caracteristicas tipicas, attribuir a las differentas stagiuns sco era colliar cun atgnas experientschas ed observaziuns (p.ex. nivels, vent, furmas da precipitaziuns, midadas da la temperatura).	
	1e	» san far observaziuns, mesiraziuns ed experiments en connex cun elements da l'aura, ordinar ils resultats, preschentar ils resultats da las mesiraziuns en diagrams sco era scriver si e commentar fatgs en chaussa. = elements da l'aura: temperatura, nivels, precipitaziuns, vent, pressiun da l'aria	MI - Producziun e preschentaziun
	1f	» san leger prognosas da l'aura, enquadrar caracteristicas en situaziuns da l'aura e trair a niz per planisar agens projects (p.ex. temp liber, viadi da scola). » san applitgar reglas da cumportament en differentas auras (p.ex. protecziun cunter chametgs, granella, burascas).	MI - Retschertga e sustegn d'emprender
	1g	» san retschertgar dumondas, caracteristicas specificas e tscherts connexs simpels davart l'aura, structurar e classifitgar ils resultats sco era preschentar las ideas latiers en furma da models (p.ex. tar fronts meteorologicas, urizis).	
		Eveniments da la natira e privels da la natira	
	NUS.4.4	Las scolaras ed ils scolars ...	
1			
	2a	» san sviluppar - sin basa da raquintaziuns, rapports e maletgs d'eveniments da la natira - atgnas visiuns e raquintar davart atgnas experientschas.	
	2b	» san identifitgar ed applitgar per sasezs reglas da protecziun e da cumportament per uffants en cas d'eveniments da la natira (p.ex. sper auas, en la naiv, en cas d'eveniments da l'aura sco urizis e daratgas).	FSP - Sanadad
2	2c	» san observar ed identifitgar fastizs d'eveniments da la natira en ils agens conturns, far supposiziuns tge ch'è capità sco era giuditgar tge ch'è en cas da periclitar e proteger l'uman (bova preistorica da Flem, lavinas, aua gronda a Puschlav, sdregliada da la schelira permanenta).	
	2d	» san colliar atgnas ideas ed experientschas cun infurmaziuns e rapports davart eveniments da la natira ed identifitgar e nominar sin basa da quai caracteristicas e process en connex cun eveniments da la natira. = inundaziuns, lavinas, stemprads, midadas tras eveniments da la natira pli baud ed oz.	

			renviaments
	2e	» san ordinar, giuditgar ed applitgar en situaziuns respectivas reglas da protecziun e da cumportament en connex cun eveniments da la natira. Ξ reglas da cumportament tar urizis, tar nudar, ir cun skis, esser en gir en las muntognas	FSP - Sanadad
		▶ Cumpetenza consecutiva: STS.1.2, STS.1.3	

			renviaments
	5.	**Las scolaras ed ils scolars san percepir, descriver e declerar fenomens da la terra e moviments d'asters e da stailas.**	AS - Connexs e regularitads (5)
		Terra ed universum	
	NUS.4.5	Las scolaras ed ils scolars ...	
1			
	a	» san descriver e cumparegliar atgnas ideas davart il tschiel, corps celests e l'univers.	
	b	» san observar, descriver, preschentar e declerar quai che capita vi dal tschiel da di e da notg. Ξ gir dal sulegl, glina, stailas	
2	c	» san elavurar e sclerir dumondas davart la terra sco planet e davart corps celests, s'occupar d'infurmaziuns latiers sco era preschentar resultats (p.ex. lunghezza dal di e da la notg a differents lieus da la terra, davart fenomens e caracteristicas da tscherts corps celests e lur moviments).	
	d	» san observar durant in temp pli lung il tschiel da di e da notg e classifitgar e structurar ils resultats (p.ex. di e notg, stagiuns, fasas da la glina, stailas marcantas).	
	e	» san transferir fenomens da terra, glina, planets, sulegl e stailas sin models simpels e descriver, declerar e colliar en quest connex caracteristicas e connexs cun moviments sco era situaziuns spazialas e temporalas. Ξ models: moviments da la terra, la terra en il sistem solar, dimensiuns da l'univers	
	f	» san s'occupar d'infurmaziuns davart dumondas specificas areguard la terra, corps celests e l'univers, examinar fatgs sco era cumpilar, ordinar e represchentar enconuschientschas (p.ex. davart galaxias, stailas, constellaziuns da stailas, planets, comets, davart spazi e temp en l'univers, davart astronomas ed astronoms impurtants).	MI.1.3.f

NUS.5 Perscrutar, giuditgar ed applitgar svilups tecnics e realisaziuns

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san analisar e construir suenter urdains dal mintgadi ed apparats tecnics.**	
		Funcziuns d'urdains e d'apparats	
NUS.5.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san scuvrir e descriver entras il gieu e l'empruvar, co che urdains dal mintgadi èn construids e funcziuneschan tecnicamain (p.ex. urdains da gieu, apparats simpels per la chasada ed iseglia, serradira e clav, paraplievgia).	ATT.3.A.2.a
	b	» san construir suenter a moda ludica e sco model urdains ed apparats tecnics (p.ex. turs, punts, ballabaina, stadaira a duas cuppettas) e far en quest connex supposiziuns davart la construcziun e la funcziun sco era tschertgar e descriver exempels reals (p.ex. sin la plazza da gieu, en stanza da scola, sin la via da scola, tar plazzals).	
	c	» san perscrutar urdains dal mintgadi e chattar or ed explitgar simpels princips da las scienzas natiralas e tecnics (p.ex. equiliber tar la ballabaina, stadaira a duas cuppettas, stabilitad tar punts, turs, mirs, levagl tar la forsch, zanga, martè).	ATT.2.B.1.4b
2	d	» san scuvrir elements centrals da construcziuns tar edifizis ed urdains ed apparats tecnics, construir suenter quels sco model e represchentar els (p.ex. profils d'angul, da ziczac e dad U en palpiri e chartun, rudellas da deviaziun cun spols dal fil, pais da gulivaziun tar barrieras, punts da trair si, paracrudada, ballun ad aria chauda).	
	e	» san s'occupar sin basa d'urdains, maschinas, edifizis ed apparats specifics d'infurmaziuns davart la moda da construir da pli baud e dad ussa, cumparegliar ed ordinar svilups (p.ex. propulsiun mecanica-propulsiun electrica, maschina a vapur-motor termic modern; camera stenopeica- apparat da fotografar modern).	ATT.2.B.1.4c ATT.2.B.1.4d
	f	» san chattar or tar apparats, edifizis e stabiliments tecnics princips da las scienzas natiralas e tecnics, descriver e declerar ils funcziunaments (p.ex. moda da construir in velo, in gru, ina bartga da remblar, ina barriera). ☰ levagl, rudella da deviaziun, cugn, plaun inclinà, equiliber, stabilitad, moviment	ATT.2.B.1.4c ATT.2.B.1.4d
		▶ Cumpetenzas consecutivas: NT.1.2	

			renviaments AS - Connexs e regularitads (5)
	2.	**Las scolaras ed ils scolars san analisar fenomens electrics e magnetics sco era lur applicaziuns tecnicas.**	
		Fenomens electrics ed applicaziuns tecnicas	
NUS.5.2		Las scolaras ed ils scolars ...	
1			
	1a	» san differenziar ils dus pols d'ina battaria e l'inserir correspundentamain a moda correcta (p.ex. glisch da giaglioffa, giugaret cun battaria).	ATT.2.B.1.5a
	1b	» san construir cirquits electrics simpels e denominar las singulas parts.	ATT.2.B.1.5a ATT.2.B.1.5b
2	1c	» san descriver il current electric sco las parts las pli pitschnas muventadas e far e declerar l'analogia cun aua currenta.	
	1d	» san construir cirquits electrics diromads sco cirquit da seria u cirquit parallel, empruvar els, descriver las parts e chattar ellas en urdains dal mintgadi (p.ex. urdains da gieu, illuminaziun). Ξ cirquit electric da seria u cirquit electric parallel	ATT.2.B.1.5c
	1e	» san representar schematicamain cirquits electrics sco era leger e realisar schemas simpels dals girs. Ξ cirquits electrics » san mussar en in experiment cun agid d'in cirquit electric simpel, tge materialias che condueschan la forza electrica e tgeninas betg. Ξ conductivitad electrica	ATT.2.B.1.5c
	1f	» san examinar e representar tge effects che midadas han en cirquits electrics (p.ex. battaria pli flaivla, duas empè d'ina lampina, en seria empè da parallelamain).	ATT.2.B.1.5c
		Fenomens magnetics ed applicaziuns tecnicas	
NUS.5.2		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	2a	» san perscrutar differents magnets e giugarets magnetics e descriver il cumportament: sa stumplan davent, s'attiran, nagut na capita.	
	2b	» san descriver che magnets han adina dus pols, ch'ils medems pols sa stumplan davent e ch'ils pols betg eguals s'attiran. Ξ magnets, pols magnetics	
2	2c	» san examinar l'effect da magnets sin differentas materialias (p.ex. mesirar, davent da tge distanza ch'in fermagl da biro vegn attratg; examinar serraportas magnetics e la capacitad da purtar da crutschs magnetics). Ξ attracziun magnetica, stumplar davent; effect reciproc da magnets tranter els	
	2d	» san construir sut instrucziun e duvrar magnets electrics simpels (p.ex. plegar in fildarom enturn ina struva e colliar cun ina battaria). Ξ magnet electric	
	2e	» san chattar e declerar applicaziuns da magnets e da magnets electrics en il mintgadi (p.ex. cumpass reagescha sin il champ magnetic da la terra; platta da cuschinar d'induczium).	
		▶ Cumpetenza consecutiva: NT.5.2, NT.5.3	

			renviaments
	3.	**Las scolaras ed ils scolars san valitar impurtanza e consequenzas da svilups tecnics per l'uman e l'ambient.**	
		Impurtanza e consequenzas da svilups tecnics	
NUS.5.3		Las scolaras ed ils scolars ...	
1			
	a	» san raquintar a maun d'exempels davart urdains da lur vita quotidiana, a tge ch'els servan e tge ch'els ans rendan pli simpel en il mintgadi (p.ex. a chasa, sin la plazza da gieu, sin plazzals).	ATT.3.A.2.a
	b	» san supponer pertge e co che urdains èn vegnids inventads e sviluppads (p.ex. furn, mixer, fier da stirar, paraplievgia, culli, apparats mecanics ed electrics).	
2	c	» san identifitgar e giuditgar l'impurtanza da svilups tecnics d'urdains e d'apparats per la vita dal mintgadi actual (p.ex. ura da bratsch, barschun da dents electric, maschina da lavar giu, telefericas, maschinas da construcziun, internet).	FSP - Ambient natiral e resursas ATT.3.A.2.b
	d	» san s'occupar d'infurmaziuns davart inventadras ed inventaders e davart lur invenziuns tecnicas e las preschentar (p.ex. Marconi - radio; Franklin - parachametg).	MI.1.3.e ATT.3.A.2.b
	e	» san identifitgar, cumparegliar ed ordinar fenomens e chaussas en la natira sco models per svilups tecnics (p.ex. bionica: ala d'utschè - ala d'aviun, brager - serra tatganta, protecziun cunter la chalira e cunter il fraid tar plantas ed animals ed apparats tecnics).	
	f	» san cumparegliar ed ordinar applicaziuns tecnicas da pli baud e dad oz e giuditgar tge ch'è sa midà tras quai en il mintgadi per ils umans e l'ambient (p.ex. illuminaziun, stgaudament, construir, traffic, pussaivladads da communitgar, utilisaziun da la forza idraulica, Viafier retica, electrificaziun, implants per far naiv artifiziala). ≡ impurtanza da svilups tecnics per la vita da mintgadi	FSP - Ambient natiral e resursas ATT.3.A.2.b
	g	» san retschertgar tenor instrucziun e documentar infurmaziuns davart la relevanza d'in apparat ch'è impurtant per las scienzas natiralas (p.ex. svilups en la medischina grazia al microscop, midadas dal maletg da la terra e da l'univers grazia al telescop).	MI - Retschertga e sustegn d'emprender ATT.3.A.2.b
		▶ Cumpetenza consecutiva: NT.1.1, NT.1.3	

NUS.6 Lavur, producziun e consum - s'occupar da situaziuns respectivas

1. Las scolaras ed ils scolars san explorar differentas furmas da lavur e plazzas da lavur.

renviaments
AS - Emprender e reflexiun (7)
FSP - Economia e consum

Impurtanza da la lavur, munds da lavur

NUS.6.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1			
	a	» san explorar differents lieus da lavur en ils conturns e rapportar davart activitads, urdains da lavur tipics, vestgadira da lavur.	
	b	» san descriver tratgs cuminaivels e differenzas da lavur da tegnairchasa, activitad da gudogn e lavur voluntara (p.ex. prestaziun, salari).	
	c	» san organisar tenor instrucziun la partiziun da la lavur sco era reflectar davart il resultat e la repartiziun da la lavur (p.ex. festa da scola, stan da vendita).	
2	d	» san cumparegliar lavurs da dunnas e d'umens, numnar differenzas e discutar ponderaziuns davart l'aboliziun da malgistadads (p.ex. pussaivladads da tscherner e schanzas betg egualas).	FSP - Schlattainas ed egualitad
	e	» san explorar furmas da lavur e models da temp da lavur tar tscherts lieus da lavur e descriver differenzas (p.ex. lavur manuala, intellectuala, mecanica, servetsch resp. lavur a temp cumplain, a temp parzial, lavur da pichet). ≡ lavur sco activitad, lavur sco resultat	
	f	» enconuschan motivs per dischoccupaziun e consequenzas pussaivlas per il singul e la famiglia (p.ex. midadas da las exigenzas da la professiun).	

2. Las scolaras ed ils scolars san explorar munds professiunals e descriver professiuns tenor criteris specifics.

renviaments
FSP - Economia e consum

Orientaziun professiunala

NUS.6.2 Las scolaras ed ils scolars ...

1			
	a	» san descriver atgnas ideas ed imaginaziuns davart professiuns dals conturns famigliars e pli vasts (p.ex. activitads) e numnar professiuns.	
	b	» san rimnar infurmaziuns davart differentas professiuns ed ordinar tenor caracteristicas (p.ex. lieu da lavur, activitads, meds d'agid, vestgadira, resultats da la lavur).	MI - Retschertga e sustegn d'emprender
	c	» san descriver agens interess per professiuns e sa barattar davart professiuns desideradas e stereotips (p.ex. professiuns d'umens, professiuns da dunnas).	
2	d	» san interrogar dunnas ed umens davart lur lavur professiunala e distinguer l'impurtanza da la lavur professiunala per la vita famigliara.	

			renviaments
	e	» san cumparegliar tschertas professiuns a maun da criteris (p.ex. professiuns dal chantun da muntogna: guardiachamona, persuna d'instrucziun da sport da naiv, guid da muntogna, selvicultur/-a da revier, pur/-a da muntogna, survegliader/-dra da chatscha) e descriver la via da scolaziun a questas professiuns (p.ex. activitads, exigenzas, carriera, furmaziun supplementara).	

			renviaments
	3.	**Las scolaras ed ils scolars san descriver, co che rauba vegn producida e transportada.**	
		Elavurazium da materia prima, producziun da rauba	
	NUS.6.3	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» enconuschan diversas materias primas e san reflectar davart lur impurtanza per il mintgadi (p.ex. laina, aua, launa, crappa).	
	b	» san persequitar e descriver vi d'exempels dal provediment quotidian, co che materia prima vegn elavurada a products (p.ex. mail - suc da maila, graun - paun, latg - chaschiel).	
2	c	» san s'occupar d'infurmaziuns davart materia prima e reflectar davart lur impurtanza per l'uman (p.ex. petroli, vaider, metals).	FSP - Ambient natiral e resursas
	d	» san descriver e preschentar a maun d'exempels il process da producziun da rauba (p.ex. dal petroli als legos). ≡ ciclus da materia prima, valurisaziun	
	e	» san rimnar e cumparegliar infurmaziuns davart la via da rauba (p.ex. tartuffels, t-shirt, tschigulatta, telefonin) sco era descriver process da lavur.	
	f	» san s'occupar da manaschis da producziun e da servetschs dals proxims conturns e documentar andaments tipics e proceduras da producziun (p.ex. currents da rauba, proceduras da producziun, incumbensas e finamiras dal manaschi).	

			renviaments
	4.	**Las scolaras ed ils scolars san examinar relaziuns da barat e distinguer reglas economicas simplas.**	
		Rollas e reglas dal cumprar, barattar, vender	
	NUS.6.4	Las scolaras ed ils scolars ...	
1			
	a	» san barattar chaussas (p.ex. en il gieu, bursas da barat), scuvrir interess divergents da cumpraders e vendiders sco era descriver andament ed acziuns tar il barat da rauba resp. servetschs per daners.	
	b	» exploreschan relaziuns da barat (p.ex. sin il martgà emnil, en il supermartgà, en la butia d'in bain puril) e san identifitgar reglas e lur impurtanza (p.ex. purschida, dumonda, rauba per daners, conflicts d'interess, cooperaziun dals partenaris da barat). ☰ martgà da rauba, daners	
	c	» san declerar caracteristicas da meds da barat (p.ex. desiderà, stgars, purziunabel, conservabel, stget) e la funcziun da daners en fatschentas da barat.	
2	d	» san vender rauba (p.ex. per in project da scola) e planisar, realisar e reflectar davart il process tenor puntgs da vista economics (p.ex. custs da cumpra, custs da material, dumbers dals tocs, pretsch da vendita, reclama, marscha dal gudogn).	
	e	» san intercurir vi d'exempels dal mintgadi co ch'ils pretschs sa furman e sa midan (p.ex. purschida gronda-pretsch bass, purschida pitschna-pretsch aut).	
	f	» enconuschan ils tratgs fundamentals dal model dal ciclus economic simpel. ☰ barat da rauba, forza da lavur e daners tranter interpresas e chasadas	FSP - Economia e consum
	g	» san identifitgar il commerzi sco liom tranter producziun e consum.	
	h	» san identifitgar a maun d'exempels (p.ex. visita d'ina interpresa agricula, interpresa commerziala, rapport en las medias) reglas e connexs economics simpels (p.ex. custs da producziun, qualitad, pretsch da vendita).	
		▶ Cumpetenza consecutiva: ELT.2.1, ELT.2.2, ELT.2.3, ELT.3.1, ELT.3.3	

			renviaments FSP - Economia e consum
	5.	**Las scolaras ed ils scolars san percepir cundiziuns generalas dal consum sco era reflectar davart l'utilisaziun da rauba.**	
		Giavischs, basegns, consum Las scolaras ed ils scolars ...	
NUS.6.5			
1			
	a	» san numnar ed ordinar giavischs e basegns individuals da l'agen consum e cumparegliar quels cun auters sco era sviluppar differentas ideas, co ch'els pon s'ademplir giavischs e basegns (p.ex. formular giavischs d'anniversari, spargnar daners da giaglioffa, ir a la biblioteca e ludoteca, adattar e duvrar quai ch'è avant maun, barattar cun auters).	
	b	» san cumparegliar pretschs da rauba (p.ex. giugarets) e da servetschs (p.ex. posta, coiffeur, indrizs e purschidas en territoris turistics, territori da skis, bogn cuvert).	
	c	» san planisar ina cumpra simpla sco era considerar niz, custs e pussaivladads da spargn. = conflicts tranter giavischs, basegns e meds finanzials stgars	MA.3.A.1.c
	d	» san intercurir vi d'exempels la midada da disas da consum sco era mussar consequenzas per il mintgadi (p.ex. utensils da scola).	
2	e	» san ordinar ils basegns fundamentals d'umans tenor lur urgenza e distinguer giavischs da basegns ch'èn impurtants per surviver (p.ex. nutriment, abitar versus giugarets, excursiuns).	
	f	» san distinguer bains da consum sco simbols da status e sco segns da l'appartegnientscha u da la cunfinaziun da gruppas.	
	g	» san examinar a maun d'exempels decisiuns da consum resguardond las pussaivladads finanzialas sco era discutar alternativas per cuvrir ils basegns (p.ex. far u producir sez).	
	h	» san analisar a maun d'exempels la repartiziun da bains e chattar motivs per las differenzas. = bainstanza, povradad	
		▶ Cumpetenza consecutiva: ELT.2.3, ELT.3.1, ELT.3.2, ELT.3.3	

NUS.7 Perscrutar e cumparegliar modas da viver e spazis da viver d'umans

1. Las scolaras ed ils scolars san descriver differentas modas da viver ed identifitgar tge che la derivanza e l'appartegnientscha importan als umans.

renviaments
FSP - Identitads culturalas e communicaziun interculturala

Differentas modas da viver

NUS.7.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san descriver munds dal mintgadi (p.ex. conturns socials, organisaziun famigliara, viver en la citad, sin il pajais) d'uffants (p.ex. en istorgias, films) e scuvrir en quai chaussas enconuschentas e chaussas estras.	
	b	» san descriver caracteristicas e modas da viver differentas da mattas/dunnas e da mats/umens (p.ex. lingua, cultura, impediment) e dovran ina lingua appreziativa.	
2	c	» san percepir tge impurtanza che la derivanza e las appartegnientschas (p.ex. famiglia, lingua, uniun, pajais d'origin, religiun) han per umans.	
	d	» san extender lur ideas e visiuns da modas da viver pauc enconuschentas en lur mund dal mintgadi a maun d'infurmaziuns e d'atgnas retschertgas (p.ex. caracteristicas culturalas, furmas da cuminanzas, vita religiusa).	LE2GR.6.C.1.a
	e	» san metter en dumonda stereotips e pregiudizis davart umans cun autras modas da viver (p.ex. sin la plazza da pausa, en medias, politica).	MI.1.1.c MI.1.2.e

▶ Cumpetenza consecutiva: ERC.5.5, STS.2.2

2. Las scolaras ed ils scolars san descriver, cumparegliar e sviluppar visiuns davart las modas da viver d'umans en regiuns dal mund lontanas.

renviaments
AS - Lingua e communicaziun (8)
FSP - Identitads culturalas e communicaziun interculturala

Modas da viver d'umans en regiuns lontanas

NUS.7.2 Las scolaras ed ils scolars ...

1			
	a	» san raquintar a maun d'atgnas ideas davart modas da viver d'umans en regiuns dal mund lontanas, barattar e numnar differenzas.	
	b	» san - partind da rapports e preschentaziuns dal mintgadi d'uffants da regiuns dal mund lontanas - percepir caracteristicas da modas da viver (p.ex. abitar, lavurar, viver ensemen) e da lur diversitad, descriver ed ordinar quai.	
	c	» san tschentar dumondas davart temas specifics da la concepziun dal mintgadi e da la moda ad viver d'umans da regiuns dal mund lontanas, s'occupar tenor instrucziun d'infurmaziuns, ordinar e rapportar da talas (abitar, sa nutrir, viver ensemen, lavurar, esser per via).	
2	d	» san cumparegliar caracteristicas da la moda da viver d'umans da regiuns dal mund lontanas, identifitgar ed ordinar la multifariadad e la particularitad da modas da viver (p.ex. modas da viver en regiuns fraidas, chaudas, sitgas, fitg umidas, a la mar/en las muntognas, citad/champagna).	

			renviaments
	e	» san elavurar infurmaziuns e rapports en medias davart situaziuns da viver ed eveniments actuals en regiuns dal mund lontanas, tschentar dumondas e sclerir ed ordinar fatgs en il barat cun auters.	LE2GR.6.C.1.c MI.1.2.e
	f	» san cumparegliar atgnas ideas davart modas da viver e spazis da viver en regiuns dal mund lontanas cun infurmaziuns e preschentaziuns (p.ex. en cudeschs tematics, films, atlas). » san documentar co che lur ideas e l'atgna savida davart modas da viver en regiuns dal mund lontanas sa sviluppan e sa midan.	LE2GR.6.B.1.a LE2GR.6.C.1.b MI.1.3.e
	g	» san render conscient e cumparegliar valitaziuns e tenutas davart la moda da viver da ed envers gruppas da populaziuns en regiuns dal mund lontanas e sviluppar ideas en quest connex co ch'ins pudess ir enturn cun stereotips e cun pregiudizis pussaivels.	LE3GR.6.C.1.c
		▶ Cumpetenza consecutiva: ERC.5.5, STS.2.2	

			renviaments
	3.	**Las scolaras ed ils scolars san explorar furmas da l'esser per via d'umans, da rauba e da novitads sco era stimar il niz e las consequenzas da l'esser per via per l'uman e l'ambient.**	
		Mobilitad, traffic, transport	
	NUS.7.3	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san raquintar d'experientschas da l'esser per via sin excursiuns e viadis e tar la midada da lieus da domicil.	
	b	» san far supposiziuns co e pertge che rauba da noss mintgadi arriva tar nus, explorar tenor instrucziun l'esser per via da tscherta rauba e novitads ed ordinar resultats en chaussa (p.ex. meds, vias e stabiliments da transport).	
	c	» san denominar, descriver ed ordinar elements e caracteristicas davart l'esser per via d'umans, da rauba e da novitads. = motivs da viadi e da transport; meds da viadi e da transport, vias e stabiliments da transport	
2	d	» san - partind dad atgnas disas - descriver e giuditgar l'impurtanza da l'esser per via e dal traffic per la vita da mintgadi.	
	e	» san retschertgar tenor instrucziun a maun d'exempels specifics l'esser per via d'umans, rauba e novitads en ils conturns e sur lungas distanzas sin il mund ed ordinar e represchentar ils resultats.	MI - Retschertga e sustegn d'emprender
	f	» san - sin basa da rapports - raquintar cun agens pleds l'esser per via d'umans (p.ex. viadis, emigraziun, midada da domicil, fugia), descriver atgnas ideas latiers sco era purtar ensemen e documentar atgnas istorgias da l'esser per via e da viadis.	
	g	» san cumparegliar la mobilitad ed il traffic da pli baud e d'ussa (p.ex. traffic sur il pass dal Spleia, vias da sauma, engrondiment da la Viafier retica, construcziuns da tunnels sco il tunnel dal Veraina, axas da transit sco la A13/San Bernardin), descriver midadas sco era giuditgar exempels dal niz e da las consequenzas per la qualitad da viver dals umans e per la natira.	
	h	» san sviluppar ideas e perspectivas per la mobilitad e per furmas da l'esser per via en il futur sco era ponderar e giuditgar modas d'agir pussaivlas.	
		▶ Cumpetenza consecutiva: ELT.2.2, STS.2.1, STS.2.4, STS.2.5	

			renviaments
	4.	**Las scolaras ed ils scolars san percepir connexs e dependenzas tranter modas da viver e spazis da viver d'umans, giuditgar tals ed ordinar sasezs sco part d'in da quels munds.**	AS - Connexs e regularitads (5) FSP - Svilup global e pasch FSP - Identitads culturalas e communicaziun interculturala
		Connexs e dependenzas tranter spazis	
	NUS.7.4	Las scolaras ed ils scolars ...	
1			
	a	» san - partind d'istorgias e preschentaziuns en cudeschs d'uffants e films - percepir e numnar colliaziuns tranter umans en differents territoris dal mund.	MI.1.2.a
	b	» san descriver - partind da situaziuns dal mintgadi - co ed en tge furma ch'els stattan en relaziun cun umans e products da regiuns dal mund lontanas (p.ex. victualias, giugarets, musica).	
2	c	» san descriver tge dumondas e temas ch'als occupan en connex cun noss mund e cun la convivenza d'umans sin il mund, sa deditgar a quels e sclerir tals per sasezs ed en il barat cun auters ed ordinar tals.	
	d	» san sa render conscient, descriver e giuditgar tge ch'è - or da lur vista - impurtant per la convivenza d'umans en differents territoris e per l'avegnir dal mund.	
	e	» san s'occupar da dumondas sur da differenzas ed inegualitads sin il mund (p.ex. scola, lavur d'uffants, provediment d'aua, nutriment), formular supposiziuns davart motivs e raschuns da questas differenzas e las giuditgar ed ordinar.	
	f	» s'occupan da furmas d'inscunters e da conflicts tranter gruppas da la populaziun en differents territoris dal mund da pli baud ed ussa e san giuditgar consequenzas per la moda da viver dals umans (p.ex. scuvertas, conquistas, exempels actuals).	
	g	» san preschentar - partind da temas actuals - atgnas visiuns e ponderaziuns davart la situaziun ed il svilup en differents territoris dal mund, tschentar dumondas e sclerir fatgs (p.ex. svilup da la populaziun, povradad, segirezza da victualias).	
		▶ Cumpetenza consecutiva: ERC.5.5, STS.2.1, STS.2.2, STS.2.3, STS.3.2	

NUS.8 Umans nizzegian spazis - s'orientar e gidar a concepir

renviaments
AS - Emprender e reflexiun (7)

1. Las scolaras ed ils scolars san percepir, descriver ed ordinar caracteristicas, structuras e situaziuns localas da l'ambient natiral e construì.

Lieus, percepziun dal spazi

NUS.8.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1

a » san identifitgar e descriver, tge ch'è avant maun en ils conturns da l'abitaziun e da la scola e tge ch'els enconuschan e tge ch'als è famigliar en lieus (p.ex. tschertas chasas, lieus da cumprar en, stabiliments da traffic, lieus impurtants per els).

b » san perscrutar lieus en ils conturns ch'els enconuschan, designar, localisar objects en la natira ed en l'ambient construì (p.ex. guauds, auas, grippa, edifizis e stabiliments differents e tipics en abitadis e spazis da la natira) e descriver differenzas en la concepziun da spazis.

2

c » san rimnar ed ordinar, tge differents elements territorials (p.ex. edifizis, stabiliments, auas, guauds) ch'èn avant maun en l'ambient natiral e construì e caracterisar e documentar lur plazzament en il territori (p.ex. cun skizzas, plans, fotografias).

d » san reflectar davart atgnas percepziuns, ideas e giudicaments davart spazis persunals ed impurtants en il lieu da domicil ed en la regiun, nua ch'els abitan, descriver e cumparegliar quels cun il giudicament d'auters uffants (p.ex. lieus persunals impurtants, lieus bels, lieus, nua che jau sun savens, lieus privlus, lieus, nua ch'i na ma plascha insumma betg).

e » san explorar, ordinar e documentar en tge relaziun che caracteristicas territorialas stattan ina cun l'autra en differentas regiuns da l'ambient pli stretg e pli vast (p.ex. edifizis per differents intents, stabiliments per il traffic, temp liber, provediment e dismessa) e co ch'ellas èn entretschadas ina cun l'autra.

f » san cumparegliar ed ordinar caracteristicas da l'ambient natiral e construì en differents spazis e caracteristicas tipicas en differentas regiuns da la Svizra, en il Giura, en la Bassa ed en il territori alpin (p.ex. tipologia dals abitadis dals Gualsers, cuntrada da lais da l'Engiadin'ota, cuntradas terrassadas). = caracteristicas tipicas da spazis en citads, aglomeraziuns, territoris rurals, territoris da muntogna

g » san s'occupar da descripziuns ed attribuziuns a spazis e gruppas da la populaziun en la regiun d'abitadi ed en la Svizra, s'infurmar en chaussa, far cumparegliaziuns sco era examinar e giuditgar deklaraziuns (p.ex. Tge è tipic? Tge è auter? Attribuziuns, clischés, realitads).

▶ Cumpetenzas consecutivas: STS.2.3

2. Las scolaras ed ils scolars san s'occupar da las differentas utilisaziuns da spazis entras l'uman, cumparegliar e giuditgar quellas e reflectar davart relaziuns d'umans cun spazis.

renviaments
AS - Lingua e communicaziun (8)
FSP - Ambient natiral e resursas

Utilisaziun dal spazi, relaziuns uman - spazi

NUS.8.2 Las scolaras ed ils scolars ...

1			
	a	» san raquintar d'experientschas, co ch'els dovran ed utiliseschan sezs differents spazis (per abitar, en il temp liber, per far cumpras, per esser per via).	
	b	» san percepir, nominar e motivar, en tge spazis ch'els sa trategnan gugent resp. navidas e tge ch'è impurtant per els en lur spazi da viver.	
2	c	» san retschertgar e mussar a maun d'exempels en ils agens conturns, co che umans dovran differents spazis ed elements territorials (p.ex. edifizis, stabiliments, auas, guauds) e tge che quels pussibiliteschan a l'uman per il mintgadi. Ξ furma d'utilisaziun: abitar, lavurar, far cumpras, temp liber, traffic, provediment d'aua	
	d	» san rimnar e cumparegliar, tge impurtanza che differents spazis han per l'utilisaziun tras differents umans e reflectar davart lur atgnas pretensiuns a spazis (al lieu da domicil, en la regiun da domicil, en la citad, en lieus da temp liber e da vacanzas).	
	e	» san s'infurmar cun agid da maletgs, texts, chartas davart differenzas e diversitad da furmas d'utilisaziun dals umans en differentas cuntradas, cumparegliar ed ordinar quellas. Ξ diversitad da furmas d'utilisaziun en la citad, en l'aglomeraziun, en territoris rurals, en territoris da muntogna, en vals, a lais, en regiuns planivas	MI.1.2.e
	f	» san perscrutar e retschertgar en differents spazis da l'ambient pli stretg e pli vast, tge pretensiuns a l'utilisaziun che differents umans han sco era supponer e giuditgar, tge conflicts d'utilisaziun che pon nascher da quai (p.ex. agricultura - bajegiar, abitar - traffic, temp liber/turissem - protecziun da la natira).	

3. Las scolaras ed ils scolars san identifitgar midadas en spazis, reflectar davart consequenzas da midadas e davart la concepziun futura ed il svilup.

renviaments
FSP - Ambient natiral e resursas

Midadas da spazi, svilup dal territori

NUS.8.3 Las scolaras ed ils scolars ...

1			
	a	» san observar e documentar sur ina perioda pli lunga midadas en ils agens conturns (p.ex. entras construir e transfurmar en l'agen quartier, ad in lieu enconuschent en la natira sur dapli ch'ina stagiun).	
2	b	» san percepir, descriver e ponderar, co che umans transfurman e midan noss conturns e noss spazi da viver p.ex. entras l'abitar, la producziun da victualias, l'esser per via, la concepziun dal temp liber.	

			renviaments
	c	» san denominar agens giavischs ed intents per concepir il spazi da viver, sviluppar ideas e perspectivas e prender posiziun latiers (p.ex. sin l'areal da la chasa da scola, en ils conturns dal lieu, nua ch'els abitan, projects per la segirezza en il traffic, per drizzar en localitads per il temp liber, protecziun da territoris natirals).	
	d	» san - partind da fastizs en il spazi sco era d'infurmaziuns (p.ex. maletgs, rapports, discurs cun umans pli vegls) - registrar midadas en ils conturns dal lieu, nua ch'els abitan, e far cumparegliaziuns da quellas midadas tranter il temp da pli baud e d'ussa.	
	e	» san reflectar davart las consequenzas che midadas en il spazi han per ils umans e per la natira (p.ex. en il traffic, tar stabiliments da temp liber, vi dad auas) e far ponderaziuns davart pussaivladads concepziunalas e dal cumportament per il futur.	

			renviaments
4.		**Las scolaras ed ils scolars san chattar elements e caracteristicas da spazis en meds da preschentaziun sco era stgaffir ed applitgar rasters d'orientaziun che sa refereschan al spazi.**	renviaments AS - Orientaziun en il spazi (4)
		Meds e rasters d'orientaziun en il spazi	
NUS.8.4		Las scolaras ed ils scolars ...	
1			
	a	» san descriver la posiziun e la direcziun d'objects en l'agen spazi d'experientscha ed applitgar latiers musters d'orientaziun (p.ex. a sanestra/a dretga, sura/sut, davant/davos).	MA.2.A.1.c
	b	» san identifitgar e mussar sin chartas e plans da la regiun, dal lieu da domicil da la Svizra, dal mund e sin il globus, tge lieus e territoris ch'els enconuschan gia e descriver tals.	
2	c	» san localisar puncts d'orientaziun en il spazi ed applitgar per l'atgna orientaziun en il spazi (p.ex. direcziuns geograficas, edifizis marcants, stabiliments en ils conturns).	
	d	» san chattar lieus e territoris sin chartas, fotografias or da l'aria e sin il globus (p.ex. flums, lais, muntognas, lieus, citads impurtantas, lingias da traffic).	
	e	» san caracterisar e declerar rasters geografics (p.ex. cuntradas grondas da la Svizra, posiziun e repartiziun da las mars e dals continents, repartiziun da la populaziun).	
	f	» san metter en relaziun ina cun l'autra grondezzas, cundiziuns e dimensiuns (p.ex. metter a lieu il lieu da domicil, regiun, chantun, Svizra, Europa, continents, mund; tschertas ideas davart distanzas e surfatschas en la regiun, en Svizra e sin la terra).	
	g	» san chattar - partind d'infurmaziuns davart eveniments actuals (p.ex. eveniments da la natira, conflicts tranter gruppas da la populaziun) - relaziuns territorialas en meds d'orientaziun ed ordinar infurmaziuns davart las situaziuns territorialas.	
		▶ Cumpetenza consecutiva: STS.4.1, STS.4.2	

			renviaments
	5.	**Las scolaras ed ils scolars san s'orientar, sa mover en lur ambient pli stretg e pli vast e trair a niz ed applitgar en quest connex meds d'orientaziun.**	AS - Orientaziun en il spazi (4)
		Orientaziun en la cuntrada	
NUS.8.5		Las scolaras ed ils scolars ...	
1			
	a	» san sa mover e s'orientar tenor instrucziun sin l'areal da scolina resp. da scola, sin la via da scola ed en la proxima vischinanza sco era descriver ils curs da vias prendidas. = areal da scolina e da scola, via da scola	
	b	» san ir sezs sin vias en ils conturns da l'abitaziun e da la scola, identifitgar, designar en quest connex lieus segirs e lieus malsegirs ed observar reglas da traffic.	FSP - Sanadad
	c	» san chattar - cun agid da meds d'orientaziun simpels (p.ex. skizzas, chartas da l'areal da scola, chartas da stgazis, plan cun maletgs e pictograms) - lieus en la cuntrada sco era descriver direcziuns e coordinatas d'objects en l'agen quartier da domicil resp. a l'agen lieu da domicil.	MS.1.A.1.3c
	d	» san representar situaziuns traidimensiunalas (p.ex. atgna stanza, stanza da scola, plazza da gieu) cun atgnas skizzas e plans e declerar talas ad auters.	
2	e	» san chattar cun agid da chartas elements traidimensiunals famigliars en ils conturns, resp. objects da la cuntrada en chartas, e leger ed applitgar en quest connex furmas da preschentaziun (p.ex. indicaziuns da la scala e da la direcziun, signaturas specificas).	
	f	» san representar a moda proporziunala ed adattada e declerar en chartas simplas e sin models situaziuns traidimensiunalas da l'ambient natiral e construì.	MA.2.C.4.f
	g	» san esser independentamain en gir cun il velo e cun il traffic public en la regiun da domicil e guardar en quest connex sin la segirezza en il traffic ed observar reglas.	FSP - Sanadad MS.5.1.1c
	h	» san s'orientar en il spazi cun agid da differents meds d'orientaziun (p.ex. plan local, chartas da cursas d'orientaziun, chartas topograficas, chartas da la rait da traffic da la regiun). » san chattar lieus specifics en la cuntrada sco era transponer sin chartas vias fatgas ed objects percepids.	MA.2.C.4.g MI - Retschertga e sustegn d'emprender MS.1.A.1.3e
	i	» san applitgar differents meds d'orientaziun en la cuntrada (p.ex. chartas, cumpass, GPS) e leger cun agid da legendas indicaziuns or da meds d'orientaziun e caracterisar situaziuns geograficas.	MI - Retschertga e sustegn d'emprender

NUS.9 Chapir il temp, la durada e la midada - distinguer istorgia ed istorgias

1. Las scolaras ed ils scolars san sa far e duvrar correctamain concepziuns dal temp, chapir e duvrar temp sco concept sco era applitgar il radi da temp.

renviaments
AS - Orientaziun temporala (3)
MA.3.A.1

Temp e concept dal temp

NUS.9.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san applitgar correctamain noziuns dal temp (p.ex. damaun, oz, ier) e far serias e glistas temporalas. Ξ pleds dal temp, dis da l'emna, mais	MA.3.A.2.a
	b	» san preschentar graficamain il temp (p.ex. circul annual), designar puncts marcants dal decurs da l'onn e guardar sin l'ura. Ξ primavaira, stad, atun, enviern, ura	MA.3.A.1.b
	c	» san s'imaginar, realisar, ponderar successiuns d'acziuns sco era far experientschas quant ditg che insatge dura e stimar la durada.	
	d	» san differenziar structuras dal di che restan e che varieschan e cumparegliar talas.	
	e	» san stimar, mesirar e preschentar graficamain quant ditg che acziuns duran. Ξ radi da temp	
2	f	» san metter a lieu sin in radi da temp in svilup (p.ex. atgna famiglia) sur trais generaziuns.	
	g	» san metter a lieu sin in radi da temp epocas da l'istorgia. Ξ temp da crap, antica, temp medieval, temp modern	
	h	» san metter a lieu sin in radi da temp tscherts eveniments istorics u tschertas midadas (p.ex. invenziun da la scrittira, Patg federal 1291, furmaziun da la Republica da las Trais Lias, svilup da la Vuclina, battaglia a la Chalavaina, entrada dal Grischun en la Confederaziun svizra).	

2. Las scolaras ed ils scolars san s'occupar da durada e midada tar sasezs sco era en l'agen mund da viver ed ambient.

renviaments

Durada e midada

NUS.9.2 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san raquintar l'agen svilup sco uffant ed il svilup da lur famiglia sur trais generaziuns (p.ex. cun ina seria da fotografias).	
	b	» san cumparegliar chaussas veglias e modernas. Tge è restà? Tge è auter? (p.ex. iseglia, vestgadira, nutriment). Ξ pli baud/oz, vegl/modern	
	c	» san descriver tge ch'è restà il medem en l'agen svilup ed en l'atgna famiglia e tge ch'è sa midà.	
	d	» san cumparegliar maletgs istorics dals conturns cun la situaziun actuala. Tge è restà? Tge è auter? (p.ex. chasas, vias en ils agens conturns).	

			renviaments
2	e	» san cumparegliar il temp da pli baud cun il temp dad oz. Tge è restà il medem? Tge è sa midà? (p.ex. munds da viver d'uffants, abitar, far fieu en il temp da crap tempriv, relaziuns tranter las schlattainas). Ξ temp da crap tempriv	
	f	» san descriver la midada da la cultura da l'uman en in'epoca da pli baud (p.ex. dal temp da crap tempriv al temp da crap tardiv, da l'antica al temp medieval). Ξ temp da crap tardiv	
		▶ Cumpetenza consecutiva: STS.5.1, STS.5.2, STS.5.3	

			renviaments
	3.	**Las scolaras ed ils scolars san chapir co che l'istorgia vegn reconstruida or dal passà.**	renviaments AS - Orientaziun temporala (3) AS - Fantasia e creativitad (6)
		Istorgia sco reconstrucziun dal passà	
	NUS.9.3	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san chapir il princip d'istorgias e lur structura tipica (p.ex. in'istorgia ha in cumenzament, ina part centrala ed ina fin; ella consista d'ina acziun cun differentas persunas). Ξ structura d'in'istorgia	
	b	» san sviluppar visiuns sin basa da ruinas u edifizis, co ch'els han vesì or en temps passads (p.ex. chastels, cuvels, chasas veglias). Ξ ruina	
	c	» san sviluppar visiuns sin basa da chats e d'objects vegls (p.ex. objects en museums, dissegns sin grip, exchavaziuns, objects d'exchavaziun da Crestaulta Lumbrein, Cresta Cazas, Mutta a Falera, chastè da Mesauc) da la vita d'ina societad da pli baud (p.ex. temp da crap, temp roman, temp medieval tardiv). Ξ exchavaziun, object chattà	
	d	» san sa far in maletg d'ina cultura passada (p.ex. China, Egipta antica, Imperi roman) or d'istorgias, raquints, maletgs.	MI.1.2.c
2	e	» san s'elavurar or da texts da diever, chartas, funtaunas in maletg differenzià d'in'epoca istorica. Ξ text da diever, charta, funtauna	MI.1.2.e
	f	» san chapir ch'in eveniment istoric po vegnir raquintà a differentas modas e manieras (p.ex. conquista da la Vuclina, battaglia a la Chalavaina, persecuziun da strias, conquista da l'America).	
	g	» san chapir che las differentas modas da vesair nà dal passà stattan en connex cun interess actuals (p.ex. Veglia Confederaziun).	

		4. Las scolaras ed ils scolars san far la differenza tranter istorgia ed istorgias.	renviaments
		Istorgia ed istorgias	
NUS.9.4		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san differenziar ina da l'autra istorgias fictivas ed istorgias realas.	
	b	» san identifitgar ils intents d'istorgias e descriver l'effect d'istorgias sin els sezs.	MI.1.2.b
2	c	» san declerar sin basa da tge caracteristicas che istorgias fictivas sa differenzieschan d'istorgias realas. = istorgias fictivas/realas.	R.6.C.1.f
	d	» san declerar l'intent da ditgas e da mitus (p.ex. ditga da Guglielm Tell, tradiziuns a bucca ed a scrit dal Grischun).	
	e	» san - cun agid da criteris - differenziar ditgas e mitus da preschentaziuns istoricas (p.ex. ditgas da la Svizra).	
	f	» san reflectar a moda critica davart il diever da ditgas e mitus en il temp preschent actual ed identifitgar lur utilisaziun en la discussiun politica.	
		▶ Cumpetenza consecutiva: STS.7.1, STS.7.2, STS.7.3	

NUS.10 Cuminanza e societad - concepir la convivenza e s'engaschar

1. Las scolaras ed ils scolars san mussar interess per auters e gidar a concepir la cuminanza.

renviaments
FSP - Politica, democrazia e dretgs umans
AS - Independenza ed agir social (9)

Cuminanza e conflicts

NUS.10.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san descriver experientschas dal viver ensemen cun auters e formular pussaivladads per ina convivenza gartegiada (p.ex. prender resguard, festegiar ensemen).	
	b	» san formular tenor instrucziun en conflicts agens basegns e sensaziuns e percepir quels dad auters. ≡ reglas da discurs, mobing	
	c	» san far propostas per schliar conflicts a moda gista e sa tegnair vi da cunvegnas. ≡ reglas da classa, contract	
2	d	» san proponer e realisar en la classa activitads che promovan la cuminanza sco era surpigliar cunresponsabladad per il bainesser da tuts (p.ex. urden en la stanza da scola, ir enturn in cun l'auter cun respect).	
	e	» emprendan da schliar conflicts a moda correcta e gista e san applitgar differentas strategias (p.ex. mediaziun, votaziun, consens).	
	f	» san sa metter en la situaziun d'auters umans e respectar lur sentiments, basegns e dretgs e s'engaschar per els (p.ex. en cas da dispita, mobing).	

▶ Cumpetenza consecutiva: ERC.5.4, ERC.5.6

2. Las scolaras ed ils scolars san tgirar amicizias e relaziuns e reflectar davart talas.

renviaments
AS - Lingua e communicaziun (8)
AS - Independenza ed agir social (9)

Amicizia

NUS.10.2 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san raquintar d'amicizia ed exprimer amicizia cun pleds, cun segns sco era cun agir.	
	b	» san descriver caracteristicas d'amicizia (p.ex. affecziun, interess cuminaivels) e reflectar davart atgnas aspectativas.	
2	c	» san arranschar amicizia era en situaziuns da conflict ed en cas d'interess cuntracurrents (p.ex. sa reconciliar, resguardar differents interess).	
	d	» san descriver qualitads d'amicizia e d'amur (p.ex. affecziun, confidenza, egualitad dals dretgs).	
	e	» s'occupan dal connex d'amicizia, amur e sexualitad.	

▶ Cumpetenzas consecutivas: ERC.5.3

3. Las scolaras ed ils scolars san chapir funcziuns fundamentalas d'instituziuns publicas.

renviaments

Instituziuns publicas

NUS.10.3 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san dir ils nums d'incumbensas (p.ex. uffizis en classa) ed ordinar quels a la funcziun correspundenta.	
	b	» san numnar e differenziar uffizis e funcziuns en la vischnanca (p.ex. polizist/-a, pumpier/-a, selvicultur/-a, cusseglier/-a communal/-a).	
	c	» san numnar instituziuns ed indrizs publics en la vischnanca e chapir lur funcziun (p.ex. ospital, scola, pumpiers, dismessa da rument, dretgira).	
2	d	» san descriver la differenza tranter la sfera privata e publica (p.ex. differenza tranter reglas en famiglia e leschas sco in scumond da traffic). ☰ sfera publica e privata	
	e	» san identifitgar posts responsabels per dumondas e giavischs (p.ex. la persuna d'instrucziun, il mainascola, il pedel/la pedella da la scola, l'autoritad communala).	
	f	» san attribuir incumbensas specificas d'ina vischnanca als ressorts d'ina vischnanca e declerar co ch'els sa cunfan in cun l'auter (p.ex. rumida da la naiv, provediment d'aua). ☰ ressort, vischnanca	
	g	» san declerar a maun d'in exempel la cooperaziun da differents secturs parzials dal stadi (p.ex. polizia e dretgira).	

▶ Cumpetenzas consecutivas: STS.8.1

4. Las scolaras ed ils scolars san chapir la relaziun da pussanza e dretg en il temp preschent ed en il temp passà.

renviaments
FSP - Politica, democrazia e dretgs umans
AS - Independenza ed agir social (9)

Pussanza e dretg

NUS.10.4 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san chapir ils tratgs essenzials dal princip da la procedura da decisiun e l'applitgar en classa (p.ex. bistgetta u sort, unanimitad, autoritad, delegaziun, mediaziun). ☰ maioritad, arbiter	
	b	» san decider cun responsabladad davart auters (p.ex. esser schef/-fa) e sa tegnair vi da directivas en il team.	
	c	» san identifitgar a maun da situaziuns exemplaricas (p.ex. or da l'istorgia, da paraulas, dal mintgadi), tgi che exequescha pussanza e co ch'i po vegnir fatg frunt a l'abus da pussanza. ☰ pussanza	
	d	» san metter sancziuns en in connex cun reglas ch'èn stadas enconuschentas ordavant. ☰ princip: il chasti per in surpassament duai esser enconuschent ordavant	
2	e	» san reflectar davart l'adequatezza da sancziuns en cas da surpassaments da reglas. ☰ princip da l'adequatezza	

			renviaments
	f	» san declerar la repartiziun da pussanza a maun d'in exempel istoric (p.ex. Egipta antica, Imperi roman, constituziun da la mastergnanza) e differenziar models da pussanza. ☰ monarchia, democrazia	
	g	» san identifitgar la via d'ina societad da dretg da famiglia ad in dretg territorial cun emprims concepts d'in stadi da dretg (p.ex. Confederaziun da la Svizra centrala). ☰ Patg federal 1291	
	h	» san mussar a maun d'in exempel co che structuras statalas sa sviluppan (p.ex. Patg federal dal 1524, fusiuns da vischnancas). ☰ Confederaziun svizra dal 13. fin 15. tschientaner	
	i	» san identifitgar a maun d'in exempel l'entretschament d'economia, politica e dretg (p.ex. Veglia Confederaziun e pass sur las Alps).	
		▶ Cumpetenza consecutiva: STS.5.1, STS.8.1, STS.8.2, STS.8.3	

			renviaments
	5.	**Las scolaras ed ils scolars san formular agens giavischs sco era identifitgar process politics.**	renviaments FSP - Politica, democrazia e dretgs umans AS - Independenza ed agir social (9)
		Cumpetenzas d'agir politicas	
	NUS.10.5	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san s'engaschar per ils agens interess e percepir las pussaivladads per ina cundecisiun activa (p.ex. en il rudè da la damaun, en il cussegl da classa).	
	b	» san s'engaschar substitutivamain per ils interess d'auters (p.ex. en il cussegl da scolars). ☰ princip da la delegaziun	
2	c	» san declerar process politics a maun d'in exempel actual.	
	d	» san percepir a maun d'in process politic dals conturns las fasas e las pussaivladads da cooperar. ☰ definiziun d'in problem, furmaziun d'opiniun, tschertga d'ina soluziun, decisiun, valitaziun	
	e	» san numnar dretgs ed obligaziuns d'individis en nossa societad. ☰ obligaziun d'ir a scola, dretgs d'uffants	
		▶ Cumpetenza consecutiva: ERC.5.6, STS.3.3, STS.8.1, STS.8.2	

NUS.11 Explorar e reflectar davart experientschas fundamentalas, valurs e normas

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san descriver e reflectar davart experientschas fundamentalas umanas.**	
		Experientschas fundamentalas umanas	
NUS.11.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san scuvrir experientschas fundamentalas umanas en istorgias e rapports (p.ex. reussida, disditga, tema, segirezza), han l'occasiun da rapportar davart experientschas cumparegliablas e da far dumondas en chaussa.	
2	b	» san descriver co che umans van enturn cun experientschas fundamentalas umanas e prendan part a talas. (p.ex. success, sconfitta, malsogna, naschientscha, mort, cumià).	
	c	» san descriver a maun d'exempels co che religiuns transfurman experientschas fundamentalas umanas en rituals (p.ex. ir enturn cun naschientscha, adolescenza e mort).	
	d	» san tractar e cumparegliar experientschas fundamentalas umanas or da differentas perspectivas (p.ex. differentas culturas, generaziuns, schlattaina).	FSP - Schlattainas ed egualitad FSP - Identitads culturalas e communicaziun interculturala
		▶ Cumpetenzas consecutivas: ERC.1.1	

			renviaments AS - Emprender e reflexiun (7)
	2.	**Las scolaras ed ils scolars san tschentar dumondas filosoficas e reflectar davart talas.**	
		Filosofar	
NUS.11.2		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» emprendan ad exprimer interess, mirveglia, smirvegl e surpraisa en connex cun chaussas passentadas e raquintadas, s'expriman en chaussa e fan dumondas.	
	b	» tschentan dumondas che na pon betg vegnir respundidas definitivamain e reflecteschan davart talas e sa barattan (p.ex. Tge è Fortuna? Pertge essan nus differents?).	
2	c	» tschertgan differentas perspectivas areguard dumondas filosoficas e sa furman in'atgna opiniun.	
		▶ Cumpetenzas consecutivas: ERC.1.2	

			renviaments
		3. Las scolaras ed ils scolars san declerar, examinar e represchentar valurs e normas.	AS - Lingua e communicaziun (8)
		Valurs e normas	
	NUS.11.3	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san descriver tge ch'è prezius ed impurtant per els e per umans da lur ambient. ≡ valurs materialas ed immaterialas » san differenziar en quest connex valurs materialas d'immaterialas (p.ex. possess, amicizia).	
	b	» san differenziar differentas normas e lur champs d'applicaziun e reflectar davart lur senn (p.ex. dar dal ti u dar dal Vus ad insatgi; differentas demananzas e reglas en scola, famiglia u temp liber, reglas da traffic).	
2	c	» san descriver, per tge che umans s'engaschan e ponderar, tge motivs e valurs che s'expriman en quai. ≡ giustia, charitad, solidaritad	
	d	» san enconuscher valurs en l'agen agir e descriver, co ch'els pon surpigliar responsabladad (p.ex. utilisaziun da resursas, contact interuman).	
	e	» san cumparegliar valurs e normas da differentas generaziuns (p.ex. obedientscha, impurtanza da bains materials, temp liber).	
	f	» san descriver, represchentar valurs ch'èn impurtantas per lur vita e las cumparegliar cun valurs dad auters.	
		▶ Cumpetenzas consecutivas: ERC.2.1	

			renviaments
		4. Las scolaras ed ils scolars san metter en dumonda e giuditgar eticamain situaziuns ed acziuns e represchentar a moda fundada puntgs da vista.	
		Furmaziun etica da l'opiniun	
	NUS.11.4	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san percepir e numnar en istorgias e situaziuns dal mintgadi muments gists e malgists. » san discurrer a maun da questas istorgias e situaziuns dal mintgadi davart pass a dapli giustia.	
	b	» san descriver e discutar situaziuns dal mund da viver ch'èn eticamain problematicas (p.ex. malgistadad, violenza).	
2	c	» san s'occupar d'infurmaziuns davart situaziuns eticamain problematicas e ponderar pussaivladads per meglierar la situaziun (p.ex. guerra, explotaziun, sexissem, progress).	
	d	» san tractar situaziuns eticamain problematicas or da differentas perspectivas e formular in puntg da vista.	
		▶ Cumpetenzas consecutivas: ERC.2.2	

NUS.12 Scuntrar religiuns e vistas dal mund

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san percepir fastizs religius en lur conturns ed en il mintgadi e s'occupar da tals.**	
		Fastizs religius	
NUS.12.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san scuvrir en ils conturns fastizs da la vita religiusa e numnar tals (p.ex. baselgia, maletgs, nums). ☰ baselgias, statuas, inscripziuns sin chasas, simbols	
	b	» san identifitgar en maletgs figuras e motivs religius e descriver tals (p.ex. samaritan misericordaivel, arca da Noa, vita da Jesus). ☰ figuras e motivs religius	
2	c	» san scuvrir en ils conturns ed en las medias fastizs religius, s'occupar d'infurmaziuns en chaussa e represchentar quellas (lieu da cult megalitic a Falera, craps-scalutta, baselgia s. Martin a Ziràn, claustras a Cazas, Mustér, Glion, Puschlav e Müstair, chapella da Peter Zumthor a Sogn Benedetg, Stiva da morts da Gion A. Caminada a Vrin).	MI.1.3.e
	d	» san identifitgar en la lingua motivs religius (p.ex. expressiuns, locuziuns) e chattar or lur senn e lur impurtanza.	
		▶ Cumpetenza consecutiva: ERC.3.1, ERC.3.2	

			renviaments AS - Lingua e communicaziun (8)
	2.	**Las scolaras ed ils scolars san explitgar cuntegn, furma linguistica e diever da texts religius.**	
		Texts, tesas e ductrinas	
NUS.12.2		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san raquintar cun agens pleds istorgias enconuschentas or da la Bibla e da differentas religiuns.	
	b	» san raquintar istorgias da la vita da figuras impurtantas da differentas religiuns. ☰ Moses, Jesus, Mohammed, Buda	
2	c	» san explitgar, co che texts e scrittiras religiusas vegnan duvradas tradiziunalmain. ☰ Bibla, tora, Coran, canon da pali, vedas; uraziun, pregia u messa, festa; raquintar, referir, calligrafar, memorisar	
	d	» san identifitgar en texts da differentas religiuns ideas religiusas (p.ex. ideas da l'auter mund, cumandaments, miraculs, figuras).	
	e	» san identifitgar furmas linguisticas religiusas e differenziar quellas da preschentaziuns istoricas e d'enconuschientschas da las scienzas natiralas. ☰ mitus da la creaziun dal mund, legendas, sumeglias	
		▶ Cumpetenzas consecutivas: ERC.4.1	

			renviaments
		3. Las scolaras ed ils scolars san descriver pratica religiusa en il context profan da viver.	
		Rituals ed isanzas	
	NUS.12.3	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san identifitgar rituals dal decurs dal di (p.ex. rituals a maisa, rituals da buna notg, prender cumià, uraziun).	
	b	» san s'occupar da caracteristicas da rituals e discurrer da lur effect (p.ex. repetiziun, tscherta acziun/tscherts segns, objects duvrads).	
2	c	» san descriver a maun d'edifizis rituals, usits ed isanzas en religiuns. ☰ baselgia, moschea, sinagoga, tempel; uraziun, pregia u messa, benedicziun	
	d	» san s'occupar da savida fundada davart usits ed isanzas (p.ex. far curaisma, vestgadira, trair schibettas a Vaz sut ed a Danis, ir ad acla a Cuira, dar troccas en Surselva, Chalandamarz, Cagorda en la Mesolcina) e tscherts rituals dal curs da la vita (p.ex. rituals da naschientscha, nozzas, funeral u sepultura) ed attribuziun quella a las religiuns respectivas.	
	e	» san cumparegliar in cun l'auter usits ed isanzas sco era rituals da las religiuns e descriver differenzas en la pratica (p.ex. differenzas regiunalas e confessiunalas).	
		▶ Cumpetenzas consecutivas: ERC.4.2	

			renviaments
		4. Las scolaras ed ils scolars san caracterisar tradiziuns da festas.	
		Tradiziuns da festas	
	NUS.12.4	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san raquintar da festas en famiglia u en ils conturns (p.ex. anniversari, Nadal, chantar da Bumaun) e numnar caracteristicas (p.ex. preparativas, rollas, rituals, objects).	
	b	» san descriver in pèr festas da differentas religiuns, reflectar davart la funcziun da festas (p.ex. cuminanza, regurdientscha, daletg) e percorscher elements cumparegliabels (p.ex. spaisas, decoraziun, regals, visitas, istorgias).	
2	c	» san - a maun da lur usits e raquints - declerar las festas principalas da l'onn ecclesiastic cristian, isanzas e temps da festa da differentas religiuns e cumparegliar quellas ina cun l'autra. ☰ Nadal, Pasca, tschaiver, Pessach, Ramadan, Holi, Divali	
	d	» san descriver occurrenzas commemorativas secularas ed explitgar lur significaziun (p.ex. Festa naziunala, Di da la lavur, Di dals dretgs umans, festas regiunalas).	

			renviaments FSP - Identitads culturalas e communicaziun interculturala
	5.	**Las scolaras ed ils scolars san s'orientar en la diversitad da tradiziuns e d'ideologias religiusas ed inscuntrar cun respect differentas persvasiuns.**	
		Diversitad ideologica e culturala Las scolaras ed ils scolars ...	
		NUS.12.5	
1	a	» percepeschan ed identifitgeschan co che religiuns sa mussan en la vita d'umans e tge valur ch'ellas han per tals.	
	b	» san attribuir singuls elements (p.ex. festas, edifizis, objects) a la religiun correspundenta.	
2	c	» san analisar, co che umans furman lur vita cun lur visiuns, persvasiuns ed expressiuns religiusas e secularas, ed als san inscuntrar cun respect.	
	d	» san numnar differentas religiuns e confessiuns e descriver e differenziar a maun da caracteristicas elementaras (p.ex. festas, edifizis, objects, istorgias, tesas u ductrinas).	
	e	» san explitgar a maun d'exempels tratgs cuminaivels e relaziuns tranter giudaissem, cristianissem ed islam.	
		▶ Cumpetenza consecutiva: ERC.4.4, ERC.4.5	

Natira e tecnica (fisica, chemia, biologia)

NT.1 Chapir la natira e l'impurtanza da las scienzas natiralas e da la tecnica

◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.5.3

renviaments

1. Las scolaras ed ils scolars san descriver vias per s'acquistar enconuschientschas da las scienzas natiralas e reflectar davart lur impurtanza culturala.

ERC.4.5

Fisica, chemia, biologia, tecnica: princips da las scienzas natiralas

NT.1.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3

a » san descriver, co che enconuschientschas da las scienzas natiralas vegnan acquistadas (p.ex. Tge è in'observaziun? Tge è ina dumonda da las scienzas natiralas? Tge è in'ipotesa? Tge è in experiment? Tge rolla giogan las cundiziuns da retschertga?). ☰ observaziuns da las scienzas natiralas

» san differenziar enconuschientschas da las scienzas natiralas d'enconuschientschas betg da las scienzas natiralas e declerar a maun d'exempels (p.ex. chemia versus alchemia, astronomia versus astrologia). ☰ experimentar cun scienzas natiralas

b » san s'occupar d'infurmaziuns davart persunalitads specificas (p.ex. Galilei, le Verrier, Adams e Galle, Curie, Einstein, il team enturn Watson e Crick) e deducir da quellas, tge che scienziadas e scienziads fan resp. co ch'els arrivan a lur enconuschientschas.

c » san metter ensemen tenor instrucziun infurmaziuns davart in'enconuschientscha da las scienzas natiralas sco era chapir e communitgar, co che questa enconuschientscha ha midà nossa concepziun dal mund (p.ex. revoluziun copernicana, scuverta dal liquid dal magun, lescha da gravitaziun, experiment da derasaziun da Rutherford, teoria dals atoms, scuverta da l'energia nucleara, penicillin, scuverta dals gens, teoria dal schlop primar).

d » san generalisar, co che l'acquist d'enconuschientschas da las scienzas natiralas capita, a tge princips ch'el è suttamess e confruntar quel cun l'acquist d'enconuschientschas betg da las scienzas natiralas. ☰ princips da las scienzas natiralas: il mund è da princip chapibel, soluziuns ston esser simplas, las tesas ston esser objectivas e reproduciblas, ellas èn stabilas, ma tuttina provisoricas, las enconuschientschas han cunfins

◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.5.1

renviaments

ERC.4.5

2. Las scolaras ed ils scolars san duvrar apparats tecnics dal mintgadi e declerar, co ch'els funcziunan.

Tecnica: tecnica en il mintgadi

NT.1.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3

a	» san chapir il funcziunament d'apparats tecnics simpels e construir sezs cumponentas (p.ex. maschina da furar a maun, ballun ad aria chauda). ≡ apparats tecnics simpels: funcziunament » san chattar sbagls simpels tar apparats che na funcziunan betg e descriver precisamain la funcziun fallada u mancanta (p.ex. lampa defecta, segiranza, tatgar correctamain il cabel). ≡ tschertga da sbagls simpels	ATT.3.B.4.c
b	» san empruvar or las pussaivladads d'applitgar apparats tecnics sut differentas cundiziuns generalas resp. influenzas (p.ex. fricziun pli gronda, temperatura pli bassa). ≡ proceduras da test » san far tests cun apparats tecnics, als metter en dumonda e proponer meglieraziuns (p.ex. sumbriva e grad da pendenza tar cellas solaras).	ATT.2.A.3.c ATT.3.B.4.c
c	» san identifitgar, cumparegliar e preschentar princips da basa d'apparats dal mintgadi (p.ex. apparats che produceschan chalur, pumpa a chalur, lampas, transmissiun tar il velo, tiracucuns, ascensur da persunas, interruptur automatic dal cirquit electric, autpledader, dioda glischanta, cellas solaras).	
d	» san chapir il funcziunament fundamental da tecnologias actualas sin basa da texts da diever e skizzar pussaivladads d'applicaziun futuras sut differentas cundiziuns generalas (p.ex. geotermia, tecnologias d'infurmaziun e da communicaziun, telefonins en cellas da func, GPS, monitur plat, endoscop, platta d'induczium).	

◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.5.3

renviaments

FSP - Ambient natiral e resursas

3. Las scolaras ed ils scolars san discutar la durabilitad d'applicaziuns scientific-natiralas-tecnicas.

Fisica, chemia, biologia, tecnica: durabilitad d'applicaziuns

NT.1.3 Las scolaras ed ils scolars ...

3

a	» san s'infurmar tenor instrucziun davart l'impurtanza d'applicaziuns scientific-natiralas-tecnicas per l'uman, particularmain en ils secturs sanadad, segirezza ed etica (p.ex. tecnica genetica, substanzas nano, procedura per tegnair en salv il latg, antibioticums).	FSP - Economia e consum FSP - Sanadad ATT.3.B.2.c ATT.3.B.3.c
b	» san s'infurmar tenor instrucziun davart la durabilitad d'applicaziuns scientific-natiralas-tecnicas sco era discutar schanzas e ristgas (p.ex. motors termics, energia nucleara, producziun da fertilisaders, computer).	FSP - Economia e consum ATT.3.B.2.c ATT.3.B.3.c
c	» san retschertgar sezs, ponderar e preschentar infurmaziuns objectivas davart tematicas scientific-natiralas-tecnicas (p.ex. consequenzas d'ina mancanza da materias primas).	FSP - Economia e consum MI - Producziun e preschentaziun MI - Retschertga e sustegn d'emprender ATT.3.B.2.c ATT.3.B.3.c

NT.2 Analisar e producir materias

Cumpetenzas precedentas: NUS.3.3

renviaments

1. Las scolaras ed ils scolars san analisar, descriver e classifitgar substanzas.

Chemia, fisica: caracteristicas da substanzas

NT.2.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3	1a	» san eruir tenor instrucziun caracteristicas da substanzas, applitgar proceduras ed apparats da mesiraziun ch'èn adattads per quai. ☰ temperatura da luada e da buglida, densitad, solvabilitad, valur pH, combustibilitad; apparats da mesiraziun	
	1b	» san cumparegliar resultats d'experiments e discutar la precisiun da la mesiraziun. ☰ proceduras da mesiraziun, precisiun da la mesiraziun	
	1c	» san planisar, realisar ed evaluar sezs experiments per differenziar u per gruppar substanzas.	

Chemia, fisica: model da particlas

NT.2.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3	2a	» san declerar e demonstrar stadis d'agregaziun e midadas dal stadi cun agid dal model da particlas. ☰ stadis d'agregaziun, midadas dal stadi; model da particlas: energia, attracziun, distanzas ed urden da las particlas	
	2b	» san mussar las limitas dal model da particlas tar tschertas caracteristicas da substanzas, process da soluziun e maschaidas da substanzas e descriver tge avantatgs che l'ulteriur svilup dal model da chargia u dal model da magnetissem elementar han. ☰ model da chargia: caracteristicas electrostaticas, conductivitad electrica; model da magnet elementar: magnetissem, magnetisabladad	
	2c	» san mussar differenzas tranter model e realitad.	

Cumpetenzas precedentas: NUS.3.4

renviaments

2. Las scolaras ed ils scolars san separar sistematicamain substanzas sin basa da lur caracteristicas.

Chemia, tecnica: proceduras da separaziun

NT.2.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san nominar substanzas sin basa da lur cumposiziun ed ordinar tenor princips specifics da las scienzas natiralas. ☰ substanza pura/maschaida, geners da maschaidas, metal/nunmetal, element/cumposiziun	
	b	» san separar tenor instrucziun maschaidas simplas cun metodas prescrittas e descriver il process a moda specificamain correcta. ☰ extracziun, cromatografia, destillaziun	
	c	» san identifitgar proceduras da separaziun en il mintgadi e tar products dal mintgadi (p.ex. far té u café, far laschiva, serenera, zavrader d'ieli, zavrader magnetic).	

NT.3 Perscrutar reacziuns chemicas

Cumpetenzas precedentas: NUS.3.4

renviaments

1. Las scolaras ed ils scolars san analisar e descriver midadas da substanzas.

Chemia: reacziuns chemicas

NT.3.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3

1a » san observar prescripziuns da segirezza e reglas davart il tractament da chemicalias e d'apparats. Ξ certificat da laboratori: infurmaziuns da privel e da segirezza tenor il sistem global da classificaziun e da designaziun per chemicalias GHS

1b » san observar, analisar ed identifitgar sco midada materiala ed energetica e descriver cun la lingua tecnica tschertas midadas da substanzas (p.ex. flommas da chandailas e da brischaders, combustiun, enquagliada d'alv d'ov). Ξ reacziun chemica, schema da reacziun en pleds

1c » san far tenor instrucziun reacziuns cun oxigen, protocollar, far dumondas, formular supposiziuns e verifitgar quellas cun experiments. Ξ oxids, corrusiun/protecziun cunter corrusiun

1d » san supponer e verifitgar connexs e regularitads tar reacziuns chemicas (p.ex. influenza da la temperatura, mantegniment da la massa).

Chemia, tecnica: reacziuns da cumprova

NT.3.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3

2a » san cumprovar chemicamain tenor instrucziun dioxid carbonic, oxigen, zutger, amet e proteins. Ξ reacziuns da cumprova

2b » san cumprovar cun agid d'indicaturs soluziuns neutralas, acidas u basicas (p.ex. suc da giabus cotschen, indicatur universal) sco era perscrutar effects d'acids e da basas. Ξ caracteristicas acids/basas, strivla pH, neutralisaziun
» san far tenor instrucziun tschertas neutralisaziuns e descriver il resultat.

2c » san - analisond substanzas dal mintgadi - tscherner proceduras da cumprova adattadas, las applitgar sezs (p.ex. bastunets da mesirar) ed observar en quest connex ils aspects necessaris da segirezza e da premura. Ξ valur pH, direzza da l'aua

Cumpetenzas precedentas: NUS.3.4

renviaments

2. Las scolaras ed ils scolars san ordinar e declerar midadas da substanzas.

Chemia: sistem periodic e models

NT.3.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san chapir en l'istorgia dals origins dal sistem periodic dals elements SPE l'impurtanza da la descripziun e da la classificaziun sistematica. Ξ element metals, nunmetals, gas nobels » san prender infurmaziuns davart ils elements or dal sistem periodic.	
	b	» san mussar ina reacziun chemica a maun dal model da particlas. Ξ model sferic » san skizzar diagrams d'energia ed attribuir quels a reacziuns chemicas specificas. Ξ diagrams d'energia	
	c	» san chapir a maun da l'exempel da l'istorgia dal svilup dal model nuclear l'impurtanza dals cunfins da models. Ξ model da massa chargiada tenor Thompson, model nuclear tenor Rutherford » san represchentar atoms cun il model nuclear sco era numnar protons e neutrons sco elements constitutivs d'in atom. Ξ SPE: numer d'ordinaziun, massa atomara, gruppas principalas; isotop	
	d	» san mussar ils connexs tranter il model a paletschas ed il SPE model a paletschas Ξ model a paletschas » san declerar midadas da substanzas sco midadas en l'ordinaziun da particlas e sco midadas da cumposiziuns chemicas. Ξ valenza, concept donatur-acceptader tar reacziuns da redox, tips da cumposiziuns, regla dals gas nobels	
	e	» san attribuir la diversitad da las substanzas e lur caracteristicas a l'ordinaziun ed a la cumbinaziun da differents atoms. Ξ cumposiziuns ionicas, metallicas, molecularas; modificaziun » san declerar regularitads cun models (p.ex. mantegniment da la massa, sveltezza da reacziun).	

Cumpetenzas precedentas: NUS.6.3

renviaments

FSP - Ambient natiral e resursas

3. Las scolaras ed ils scolars san chapir substanzas sco resursas globalas ed ir enturn cun talas a moda persistenta.

Fisica, chemia, biologia, tecnica: ciclus da materias

NT.3.3 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san rimnar infurmaziuns en medias specificas e preschentar cun furmas da preschentaziun adattadas ils pass da midada da la materia prima ad in product (p.ex. aua d'in flum - aua da baiver, sal da crap - sal da cuschinar, petroli criv - products da fracziun). Ξ materia prima e product	MI - Producziun e preschentaziun
	b	» san declerar e preschentar ciclus da materias. Ξ ciclus da materias primas, da carbon	
	c	» san mussar tge consequenzas localas e globalas che l'utilisaziun da materias primas ha per l'ambient e cumpilar e giuditgar pussaivladads per ir enturn a moda persistenta cun resursas globalas. Ξ resursas globalas: aua, aria, carburants fossils, uran; finitad da las resursas » san valitar funtaunas d'infurmaziun e giuditgar, sche tscherts interess vegnan persequitads cun las infurmaziuns.	MI.1.2.h

			renviaments
	d	» san tschertgar sezs en medias infurmaziuns davart il recicladi da substanzas e reflectar davart l'agen cumportament da recicladi. Ξ ciclus da substanzas da valur, PET » san sviluppar ideas per reducir il rument, per meglierar il cumportament da recicladi sco era visiuns per ulteriurs ciclus da recicladi e giuditgar, quant probabla che la realisaziun da quellas è.	MI - Retschertga e sustegn d'emprender

NT.4 Analisar e reflectar las transfurmaziuns da l'energia

◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.3.2

renviaments

1. Las scolaras ed ils scolars san analisar furmas e transfurmaziuns d'energia.

STS.1.4

Fisica, chemia, biologia: furmas d'energia e transfurmaziuns d'energia

NT.4.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san descriver proceduras, tar las qualas ina furma d'energia vegn transfurmada en in'autra furma d'energia (p.ex. combustiun d'in carburant, cellas solaras, utilisaziun dal nutriment en il corp, scarsolar da la muntogna giu, duvrar in furn, duvrar ina glisch dad LED, d'alogen u da spargn). ☰ furmas qualitativas d'energia: energia potenziala, chinetica, electrica, chemica e termica	ATT.2.B.1.5f
	b	» san preschentar schematicamain transfurmaziuns d'energia a chadaina sco era nominar furmas e midaders d'energia (p.ex. energia dal moviment - generatur sco midader d'energia - energia electrica - stgaudament sco midader d'energia - energia termica). ☰ transfurmaziuns d'energia a chadaina	
	c	» enconuschan la significaziun dals cunfins sistemics tar la descripziun da process da transfurmaziun d'energia. » san descriver e declerar cun agid d'exempels il princip dal mantegniment d'energia.	
	d	» san chapir e descriver l'energia transfurmada per unitad da temp sco prestaziun (p.ex. prestaziun mecanica cun ir d'ina stgala si sco energia potenziala gudagnada per unitad da temp, prestaziun electrica tar il buglir aua sco energia electrica duvrada per unitad da temp). » san identifitgar e descriver la lavur sco ina da las unitads decisivas en il process da la transfurmaziun d'energia.	
	e	» san calcular en differentas situaziuns l'energia potenziala, chinetica ed electrica (p.ex. craps da differents pais vegnan auzads sin differentas autezzas, apparats electrics vegnan laschads ir differentamain ditg). » san calcular ina prestaziun mecanica ed electrica.	
	f	» san identifitgar e descriver transfurmaziuns d'energia sco talas en sistems vivents. ☰ fotosintesa, respiraziun da las cellas	

		◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.3.2	renviaments
		2. Las scolaras ed ils scolars san descriver e ponderar las sfidas d'accumular, metter a disposiziun e transportar energia.	
		Fisica (chemia, biologia): accumular, metter a disposiziun e transportar energia	
	NT.4.2	Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» san descriver differentas pussaivladads da l'isolaziun vi d'exempels dal mintgadi e cumparegliar mintgamai lur effect (p.ex. chanta da termos versus chanta da vaider, pullover da launa cun anzas grossas versus chamischa da mangola). ☰ conducziun da chalur, radiaziun da chalur, current da chalur; isolaziun	
	b	» san mussar cun agid d'exempels dal mintgadi ch'ina part da l'energia vegn quasi adina transfurmada en energia termica tar transfurmaziuns d'energia. ☰ svalitaziun d'energia	
	c	» san numnar e descriver differentas pussaivladads d'accumular e da metter a disposiziun energia electrica (p.ex. battaria, roda da schlantsch, dinamo, generaturs en ovras d'energia).	ATT.2.B.1.5f
	d	» san retschertgar differentas furmas per metter a disposiziun energia ed analisar quellas a moda cumparativa. ☰ purtaders d'energia regenerabla e fossila » san cumparegliar e giuditgar il grad d'efficacitad da transfurmaders d'energia (p.ex. furmas d'energia betg utilisablas, inexistenza d'in perpetuum mobile).	ATT.2.B.1.5f
	e	» san sut tge cundiziuns generalas che energia po vegnir accumulada e transportada e san discutar ils avantatgs ed ils dischavantatgs respectivs.	
	f	» san applitgar en il mintgadi las enconuschientschas davart energia ed agir a moda reflectada cun ir enturn cun resursas d'energia.	

NT.5 Analisar fenomens mecanics ed electrics

Cumpetenzas precedentas: NUS.3.1

renviaments

1. Las scolaras ed ils scolars san analisar moviments ed effects da forzas.

Fisica: moviments e forzas

NT.5.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san identifitgar e represchentar en diagrams moviments regulars da corps.	
	b	» san perscrutar e descriver effects da forzas (p.ex. cullas da plastilin defurmadas suenter ch'ellas èn crudadas giu, impurtanza da la tschinta tar l'ir cun auto, midada da la lingia da sgol d'ina balla sut l'influenza da forza). Ξ punct d'attatga, direcziun e summa d'ina forza; defurmaziun, midadas dal moviment e da la posiziun entras influenza da forza	
	c	» san mussar a moda experimentala en diagrams che la forza dal pais è proporziunala a la massa. Ξ ir enturn cun in mesirader da la forza	
	d	» san categorisar e represchentar forzas. Ξ diagram da forzas » san mussar cun experiments che las forzas duvradas vegnan reducidas tar maschinas simplas (p.ex. levagl, plaun inclinà, schirella, rodam da chadaina/rodas dentadas).	
	e	» san motivar che las forzas duvradas pon vegnir reducidas tar maschinas simplas, ma ch'il traject duvrà, per lung dal qual las forzas han lur effect, daventa pli lung (p.ex. levagl, plaun inclinà, schirella). Ξ regla dad aur da la mecanica	
	f	» san identifitgar e represchentar en diagrams moviments accelerads da corps.	

Cumpetenzas precedentas: NUS.5.2

renviaments

2. Las scolaras ed ils scolars san chapir ed applitgar las basas da l'electrica.

Fisica: basas da l'electrica

NT.5.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san declerar e mussar cun experiments simpels ch'il current electric ha differents effects (p.ex. effect sco glisch, sco chalur, magnetic e chemic).	ATT.2.B.1.5e
	b	» san perscrutar midadas en cirquits electrics cun agid d'instruments da mesiraziun adattads e formular reglas simplas (p.ex. dapli/main lampinas, cirquit da seria/parallel).	
	c	» san metter en relaziun ina cun l'autra las grondezzas decisivas d'in cirquit electric simpel e deducir regularitads a moda experimentala. Ξ . intensitad dal current, tensiun, resistenza, lescha dad Ohm	
	d	» san metter en relaziun ina cun l'autra las grondezzas decisivas d'in cirquit electric, deducir regularitads a moda experimentala sco era far protocols correspundents dals experiments. Ξ regla da nuf e dad anza	
	e	» san descriver las modas da funcziun da motors electrics e da generaturs.	ATT.2.B.1.5d ATT.2.B.1.5f

		◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.5.2	renviaments
	3.	**Las scolaras ed ils scolars san perscrutar ed analisar distribuziuns electricas ed electronicas.**	
		Fisica, tecnica: distribuziuns electricas ed electronicas	
	NT.5.3	Las scolaras ed ils scolars ...	
3			
	a	» san montar clavellas, diodas e resistenzas reglablas adequatamain en in cirquit electric e descriver il princip da la moda da funcziun (p.ex. bindel da bimetal, contact reed, relais, dioda traglischanta, resistenza dependenta da la glisch [LDR], resistenza da conductur chaud u fraid). ☰ schema dals girs, preresistenza, direcziun averta e bloccada, sensurs	ATT.2.B.1.5e
	b	» san analisar simpels problems d'applicaziun e skizzar in cirquit correspundent (p.ex. termocontact en il favugn u detectur da fim).	ATT.2.B.1.5e
	c	» san retschertgar il svilup da la tecnologia da semiconducturs e discutar l'impurtanza per la societad.	
	d	» san construir ed analisar cirquits da transister (p.ex. indriz d'alarm u sensur d'umiditad). ☰ clavella, amplifitgader, cirquit da controlla, cirquit da current da lavur » san descriver il princip da la moda da funcziun da semiconducturs. ☰ conducturs n e p, dotaziun	ATT.2.B.1.5e

NT.6 Perscrutar senns e signals

Cumpetenzas precedentas: NUS.4.1

renviaments

1. Las scolaras ed ils scolars san descriver, analisar e giuditgar stimulaziuns sensualas e lur elavurazion.

Biologia: organs sensuals e transmissiun da la stimulaziun

NT.6.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san metter la construcziun e la diversitad dals organs sensitivs en relaziun cun la moda da viver da tscherts animals (p.ex. different posiziunament dals egls tar animals da fugia e d'animals da rapina, lingia sensitiva laterala dals peschs).	
	b	» san observar, descriver e documentar, co ch'ina tscherta stimulaziun provochescha ina reacziun correspundenta (p.ex. vusch ed odur dal corp chaschunan in'affecziun u in'aversiun).	
	c	» san metter stimulaziun e reacziun en la cumbinaziun da l'organ sensitiv, gnerva, tscharvè e musculs resp. glondas. ☰ reflex, reacziun instinctiva, reacziun conscienta	
	d	» san cumprovar a maun d'experiments simpels che mintga uman resp. mintga creatura vesa il mund en autra moda (p.ex. percepir differentamain colurs durant il far notg, sentir differentamain gusts sin la lieunga). ☰ percepziun intersubjectiva dal mund	

Cumpetenza precedenta: NUS.4.2, NUS.4.3

renviaments

2. Las scolaras ed ils scolars san analisar l'udir ed il vesair.

Biologia, fisica: acustica ed udir, optica e vesair

NT.6.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san descriver la derasaziun dal sun sco cumprimaziun cuntinuanta da l'aria e declerar cun agid da models correspundents (p.ex. plima-spirala gronda, magnets).	
	b	» san metter en relaziun donns da l'udida pussaivels cun differents effects da suns (p.ex. stgarp da la pel dal schumber entras in ferm schlop, largias en il sectur da l'udir pervia d'ina sonorisaziun permanenta) e deducir da quai in cumportament respectiv.	FSP - Sanadad
	c	» san descriver co ch'in ureglia umana funcziuna (p.ex. udir stereo, amplificaziun dal sun, elavurazion da las frequenzas, tadlar/betg tadlar). » san descriver co ch'in egl uman funcziuna (p.ex. vesair stereo, vesair colurs, accomodar).	
	d	» san descriver disturbis da la vesida e lur correcturas (p.ex. miopia [curta vesida], iperopia [lunga vesida] e presbiopia [lunga vesida en la vegliadetgna]).	

Cumpetenzas precedentas: NUS.4.3

renviaments

3. Las scolaras ed ils scolars san perscrutar fenomens optics.

Fisica: optica

NT.6.3 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san eruir las caracteristicas da lentas opticas convexas e concavas a moda experimentala e far protocols correspundents dals experiments. ≡ focus	
	b	» san declerar cun agid dal model dal radi da glisch resp. dal fasch da glisch co che maletgs reflectads e maletgs cun lentas opticas vegnan creads. » san mussar la construcziun d'apparats optics e numnar las parts las pli impurtantas (p.ex. telescop, microscop, apparat da fotografar).	
	c	» san determinar a maun d'in experiment las relaziuns per ina reflexiun totala e far in protocol da l'experiment.	
	d	» san declerar il fenomen da l'auzament optic cun agid dal model dal curs dals radis.	
	e	» san declerar cun agid dal model dal curs dals radis co ch'il maletg resulta en/cun apparats optics (p.ex. telescop, microscop, apparat da fotografar).	

NT.7 Chapir funcziuns dal corp

Cumpetenzas precedentas: NUS.1.4

renviaments

1. Las scolaras ed ils scolars san declerar aspects da l'anatomia e da la fisiologia dal corp.

Biologia (chemia, fisica): anatomia e fisiologia

NT.7.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san duvrar lur agen corp sco era models da funcziun e da structura per analisar la cumbinaziun da la structura e da la funcziun da l'apparat motoric (p.ex. biomecanica dals lieus, nua ch'ils musculs èn fixadas vi da l'oss). Ξ biomecanica: structura e funcziun da l'apparat motoric	
	b	» san analisar cun agid d'ina schelta da medias, models u objects reals la cumbinaziun da la structura e da la funcziun d'in organ intern (p.ex. fisiologia da las alveolas dal pulmun). Ξ fisiologia: structura e funcziun d'organs interns	
	c	» san deducir regularitads da la chapientscha elavurada exemplaricamain da la fisiologia ed anatomia e declerar quellas (p.ex. agonist - antagonist, oss tubular - oss plat; resorpziun dovra ina gronda surfatscha). Ξ regularitads anatomicas e fisiologicas	

Cumpetenzas precedentas: NUS.1.4

renviaments

ELT.4.3

2. Las scolaras ed ils scolars san analisar process metabolics e surpigliar responsabladad per l'agen corp.

Biologia (chemia, fisica): process metabolics

NT.7.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san identifitgar ils organs sco cumponentas d'in sistem che cumpiglia ils quatter metabolissems centrals ch'èn numnadamain prender si, transportar, transfurmar e dar giu. Ξ prender si/absorbar: pulmun, organs digestivs; transportar: sang, circulaziun dal sang, cor; transfurmar: gnirom, tessì da grass, oss, musculs, tscharvè; dar giu/resorbar: gnirunchel, pulmun, organs digestivs, pel	
	b	» san declerar fenomens da l'agen corp cun process metabolics (p.ex. differentas coluraziuns melnas da l'urin, coma da digestiun). Ξ acziun e reacziun tar process metabolics	
	c	» san duvrar resultats da retschertgas experimentalas (p.ex. cumprovas da substanzas nutritivas en mangiativas, digestiun en il vaider da reagenza) per giuditgar ils basegns da l'agen corp e d'agir correspundentamain. Ξ experiments cun mangiativas, nutriment, moviment, sien	FSP - Sanadad

◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.1.5

renviaments

FSP - Schlattainas ed egualitad
ERC.5.3

3. Las scolaras ed ils scolars han - correspundentamain a lur vegliadetgna - ina savida da basa davart la reproducziun dals umans, malsognas transmissiblas sexualmain e pussaivladads da prevegnir ad ina concepziun.

Biologia: reproducziun dals umans

NT.7.3 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» enconuschan la moda co che differents meds e differentas metodas funcziunan e vegnan applitgads per evitar ina concepziun e san cumparegliar lur ristgas ed effects secundars. ☰ reproducziun, cuntracepziun
	b	» san che tuttas duas schlattainas èn responsablas per la concepziun e per la cuntracepziun.
	c	» enconuschan malsognas che vegnan savens transmessas sexualmain e san declerar co ch'ins po sa proteger cunter quai. ☰ HIV, malsognas sexualas
	d	» enconuschan medias e funtaunas d'infurmaziun per il scleriment sexual ch'èn adattadas a lur vegliadetgna.

◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.1.2

renviaments

FSP - Sanadad

4. Las scolaras ed ils scolars san giuditgar mesiras cunter malsognas frequentas.

Biologia: malsogna e genesa

NT.7.4 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san differenziar differents chaschunaders da malsognas ed enconuschan modas da reagir principialas dal sistem d'immunitad (p.ex. anticorpuls blocheschan virus en il sistem da las avainas). ☰ chaschunaders da malsognas: virus, bacterias, bulieus; sistem d'immunitad
	b	» san reagir adequatamain a moda preventiva (p.ex. lavar ils mauns, vaccinaziun) e curativa (p.ex. ruaus corporal en cas d'ina grippa) sin malsognas frequentas. ☰ prevenziun, terapia
	c	» san chapir las modas d'effect fundamentalas da medicaments (p.ex. nagin effect senza effect secundar), differenziar e cunfinar (p.ex. envers placebo). ☰ effect, effect secundar

NT.8 Analisar la reproducziun ed il svilup

Cumpetenza precedenta: NUS.2.4, NUS.2.5

renviaments

1. Las scolaras ed ils scolars san metter la diversitad da las spezias en relaziun cun la teoria da l'evoluziun.

Biologia: teoria da l'evoluziun

NT.8.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3		
a	» san metter en dumonda sistems da classificaziun da las creatiras ed identifitgar sco models (p.ex. arbers genealogics). Ξ sistems da classificaziun biologics	
b	» san distinguer princips centrals da la teoria da l'evoluziun cun agid d'exempels e chapir regularitads. Ξ teoria da l'evoluziun: mutaziun, recumbinaziun, selecziun	
c	» san percepir la variabilitad da las spezias, denominar problems che sa mussan ed exprimer supposiziuns motivadas (p.ex. Tge pleda per il fatg che la rauna verda da puzs, la rauna verda pitschna e la rauna verda gronda èn differentas spezias, tge cunter quai?). Ξ concept da las spezias	

Cumpetenzas precedentas: NUS.2.3

renviaments

2. Las scolaras ed ils scolars san perscrutar la creschientscha ed il svilup d'organissems e declerar en tratgs fundamentals.

Biologia: creschientscha e svilup

NT.8.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3		
a	» san observar fenomens microscopics vi da cellas, documentar e preschentar lur funcziuns (p.ex. microscopar ed explitgar ils stadis dal ciclus da cellas da la ragisch d'ina tschagula). Ξ cellas, microscopar	
b	» san planisar, realisar e documentar experiments davart creschientscha e svilup da plantas (p.ex. experiments da schermigliaziun e da creschientscha). Ξ creschientscha da plantas, svilup da plantas, process d'experiment	
c	» san retschertgar infurmaziuns davart la partiziun, la stendida e la differenziaziun da cellas ed interpretar uschia resultats d'experiments da schermigliaziun e da creschientscha. Ξ partiziun da cellas, stendida da cellas, differenziaziun da cellas	

Cumpetenzas precedentas: NUS.2.3

renviaments

3. Las scolaras ed ils scolars san analisar ed applitgar las basas da la genetica.

Biologia: genetica e tecnica genetica

NT.8.3 Las scolaras ed ils scolars ...

3

a	» san preschentar il connex da DNA, gens, proteins ed il svilup da caracteristicas. Ξ genetica moleculara: DNA, gens, proteins, fen
b	» san descriver motivs e consequenzas da mutaziuns e duvrar per declerar modificaziuns da la caracteristica. Ξ mutaziuns, modificaziuns geneticas, organissems modifitgads geneticamain » san deducir da la chapientscha fundamentala da la genetica moleculara il princip da la tecnica genetica.
c	» san identifitgar las regularitads da l'ereditad e duvrar per declerar fenomens. Ξ genetica classica: probabilitad, regla da Mendel

NT.9 Explorar sistems ecologics

Cumpetenza precedenta: NUS.2.1, NUS.2.2

renviaments

1. Las scolaras ed ils scolars san examinar e giuditgar sistems ecologics aquatics.

STS.2.5
STS.3.1

Fisica, chemia, biologia: perscrutaziun d'auas

NT.9.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san - cun agid d'instruments adattads - rimnar, ordinar ed evaluar datas davart facturs abiotics (p.ex. sveltezza da l'aua currenta, temperatura da l'aua) e biotics (p.ex. organissems directivs per la buntad da l'aua sco larvas da mustgas efemeras) da sistems ecologics aquatics. Ξ sistem ecologic aquatic, facturs abiotics e biotics	
	b	» san examinar a maun da criteris la planisaziun sco era la realisaziun da las observaziuns e dals experiments e proponer optimaziuns pussaivlas. Ξ critica da la metoda	
	c	» san tschertgar infurmaziuns pli detagliadas davart sistems ecologics aquatics u davart l'aua sco basa da viver, interpretar cun models e giuditgar. Ξ chadaina da nutriment, raits da nutriment, concurrenza	FSP - Ambient natiral e resursas MI - Retschertga e sustegn d'emprender

Cumpetenza precedenta: NUS.2.1, NUS.2.2

renviaments

2. Las scolaras ed ils scolars san identifitgar e caracterisar effects reciprocs entaifer e tranter sistems ecologics terresters.

FSP - Ambient natiral e resursas
STS.2.5

Fisica, chemia, biologia: sistems ecologics

NT.9.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3			
	a	» san identifitgar e descriver effects reciprocs tranter plirs sistems ecologics terresters (p.ex. isolaziun da spazis da viver). Ξ sistem ecologic terrester	
	b	» san planisar, realisar ed evaluar retschertgas davart l'effect reciproc tranter plantas e funs (p.ex. sa mida la valur pH, sche la distanza vers in bist d'in bostg crescha, la part sabluniva s'augmenta da la surfatscha dal funs vers engiu vers il sutterren). Ξ caracteristicas dal terren e caracteristicas indicativas da plantas » san trair - sin basa da las datas rimnadas - conclusiuns davart ils effects reciprocs supponids entaifer sistems ecologics terresters sco era valitar e generalisar tals.	
	c	» san ordinar infurmaziuns e funtaunas d'infurmaziun tar il terren sco resursa, trair conclusiuns per in'utilisaziun persistenta e giuditgar talas. Ξ utilisaziun dal terren, circulaziuns da las substanzas nutritivas	MI - Retschertga e sustegn d'emprender

◀ Cumpetenza precedenta: NUS.2.1, NUS.2.2, NUS.2.6

renviaments

3. Las scolaras ed ils scolars san identifitgar e valitar influenzas da l'uman sin sistems ecologics regiunals.

FSP - Ambient natiral e resursas
ELT.3.2
STS.2.5
STS.3.1

Biologia: utilisaziun da la natira e protecziun da la natira

NT.9.3 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san confruntar las atgnas observaziuns concernent l'influenza da l'uman sin sistems ecologics cun infurmaziuns da differentas funtaunas e trair conclusiuns da quella confruntaziun (p.ex. rivas quasi-natiralas e betg natiralas, concentraziun da substanzas nutritivas en auas). ≡ influenzas antropogenas	
	b	» san intercurir l'influenza da l'uman sin sistems ecologics da differentas perspectivas ed examinar, cun tge consequenzas ch'i sto vegnir fatg quint a lunga vista (cultivaziun intensiva ed extensiva, plantas ed animals invasivs, biosfera Val Müstair, guaudets da chastagners a Soglio, sauaziun da prads). ≡ utilisaziun da la natira, protecziun da la natira	
	c	» san sviluppar e motivar sin basa da fatgs atgnas ideas e visiuns davart in ir enturn cun responsabladad cun la natira.	

Economia, lavur e tegnairchasa (cun economia da chasa)

ELT.1 Explorar ils munds da producziun e da lavur

Cumpetenza precedenta: NUS.6.1, NUS.6.2

renviaments

1. Las scolaras ed ils scolars san reflectar davart l'impurtanza individuala e sociala da la lavur.

OP

Impurtanza da la lavur

ELT.1.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san differenziar differentas furmas da lavur (p.ex. activitad da gudogn, lavur en chasa, d'assistenza e da famiglia, lavur voluntara). Ξ lavur pajada e lavur gratuita	
	b	» san rimnar infurmaziuns davart l'attribuziun d'ina valur persunala e sociala a la lavur (p.ex. intervista, litteratura, medias) sco era discutar tratgs cuminaivels e differenzas (p.ex. responsabladad, fidaivladad, conscienziusadad e quità tar il lavurar; significaziun persunala e renconuschientscha sociala da la lavur, impurtanza economica).	MI - Retschertga e sustegn d'emprender
	c	» san identifitgar ed explitgar motivs e consequenzas ch'èn colliads cun la sistida d'ina scolaziun (p.ex. emprendissadi, scola) u cun dischoccupaziun. Ξ dischoccupaziun	
	d	» san s'infurmar davart la cumpatibilitad da furmas da lavur, giuditgar e cumparegliar avantatgs e dischavantatgs da models da temp da lavur (p.ex. activitad da gudogn, lavur en chasa e da famiglia, lavur voluntara, lavur a temp cumplain, a temp parzial, jobsharing, lavur da pichet). Ξ models da temp da lavur, cumpatibilitad da lavur en chasa, lavur da famiglia ed activitad da gudogn	

renviaments

2. Las scolaras ed ils scolars san cumparegliar pretensiuns e libertads creativas en munds da lavur.

Munds da lavur

ELT.1.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san rimnar infurmaziuns davart il mintgadi da lavur da lavurantas e lavurants sco era patrunas e patruns (p.ex. incumbensas, activitads, responsabladad, pussaivladads concepziunalas, ristgas, salari, ambient da lavur, aspectativas da prestaziun, midadas da la plazza da lavur, particularitads) e cumparegliar questas infurmaziuns cun las atgnas imaginaziuns da professiuns. Ξ mintgadi da lavur, cundiziuns da lavur	
	b	» san reflectar davart influenzas famigliaras, specificas per las schlattainas, socialas e culturalas areguard la tscherna da professiun e furmas da lavur (p.ex. imaginaziuns davart professiuns tipicas per las schlattainas, imaginaziuns davart lavur en chasa e da famiglia, prontezza da far lavur voluntara). Ξ contract d'emprendissadi	
	c	» san infurmar a maun d'in contract d'emprendissadi davart ils dretgs e las obligaziuns da lavurantas e lavurants sco era patrunas e patruns e numnar cundiziuns per ina buna collavuraziun. Ξ contract d'emprendissadi	
	d	» san explorar e cumparegliar libertads creativas en differents munds da lavur (p.ex. organisaziun da la lavur, temps da lavur, secturs da responsabladad, pussaivladads da furmaziun supplementara, perspectivas professiunalas).	

			renviaments
		◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.6.3	
	3.	**Las scolaras ed ils scolars san cumparegliar e giuditgar la producziun da rauba e prestaziuns da servetsch.**	FSP - Economia e consum STS.3.2.c STS.3.2
		Producziun da rauba e prestaziuns da servetsch	
ELT.1.3		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» san preschentar il process da producziun da rauba exemplarica e giuditgar la valurisaziun che vegn generada da la producziun. ☰ process da producziun: explotaziun da materia prima, producziun, distribuziun, utilisaziun/consum, dismessa; valurisaziun	
	b	» san descriver ponderaziuns economicas, ecologicas e socialas en la producziun da rauba resp. en il metter a disposiziun prestaziuns da servetsch or da vista dal producent resp. purschider e declerar conflicts d'interess e da finamira. ☰ persistenza: en la producziun da rauba, tar las prestaziuns da servetsch	
	c	» san cumparegliar differentas modas da producziun entaifer ina gruppa da products (p.ex. vestgadira, victualias d'animals e da plantas, apparats electronics) ☰ modas da producziun: agriculas, artisanalas, industrialas	
	d	» san mussar a maun d'ina interpresa (p.ex. furnaria, scrinaria) co che facturs da producziun pretendan in l'auter. ☰ facturs da producziun: savida, lavur, chapital, funs	

ELT.2 Chapir ils martgads ed il commerzi - reflectar davart ils daners

Cumpetenzas precedentas: NUS.6.4

renviaments

FSP - Economia e consum
STS.3.2.c

1. Las scolaras ed ils scolars san mussar ils princips da l'economia da martgà.

Princips da l'economia da martgà

ELT.2.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3

a	» san concretisar in ciclus economic simpel a maun d'in exempel (p.ex. kiosc durant la pausa, vendita sin il bain puril, negozi da victualias) e mussar l'entretschament d'acturs sin ils martgads. Ξ ciclus economic simpel
b	» san descriver a maun da la furmaziun dals pretschs il connex dad offerta e dumonda. Ξ offerta e dumonda
c	» san declerar influenzas sin la furmaziun dals pretschs sco era effects da midadas dal pretsch (p.ex. variaziuns en la producziun ed en la vendita, concurrenza). Ξ furmaziun dals pretschs
d	» san declerar las pussaivladads dal stadi d'influenzar ils martgads a maun d'exempels (p.ex. taglias, subvenziuns, taxas ecologicas). Ξ intervenziun en il martgà

Cumpetenza precedenta: NUS.6.4, NUS.7.3

renviaments

2. Las scolaras ed ils scolars san declerar l'impurtanza dal commerzi per la disponibladad da rauba.

Impurtanza dal commerzi

ELT.2.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3

a	» san descriver incumbensas dal commerzi e da manaschis da commerzi (p.ex. distribuziun e barat da rauba, garanzia dal provediment e disponibladad, import ed export, transport, magasinaziun). Ξ funcziuns dal commerzi
b	» san descriver a maun da rauba exemplarica il connex tranter producziun e commerzi (p.ex. partiziun da la lavur tar vestgadira, victualias: lieus da producziun, vias da commerzi, resursas persunalas).
c	» san s'infurmar davart ils currents da rauba globals e davart las pretensiuns ch'èn colliads cun quai (p.ex. geners e custs da transport, logistica, disposiziuns d'import e d'export). Ξ currents da rauba globals

		renviaments
	◀ Cumpetenza precedenta: NUS.6.4, NUS.6.5	
	3. Las scolaras ed ils scolars san sviluppar ina moda d'ir enturn cun daners cun responsabladad.	
	Ir enturn cun daners	
ELT.2.3	Las scolaras ed ils scolars ...	
3		
a	» san realisar las pretensiuns da manar la vita a moda independenta sco era discutar las sfidas e las libertads d'agir en cas da differentas resursas finanzialas. ☰ custs da viver	
b	» san planisar in preventiv, s'infurmar davart custs fixs e variabels, mussar effects da midadas da las entradas per las libertads d'agir e pussaivladads da spargnar (p.ex. daner da giaglioffa, salari d'emprendist). ☰ planisaziun dal preventiv, custs fixs/variabels	
c	» san descriver furmas dal traffic da pajaments e s'infurmar davart cundiziuns contractualas (p.ex. pajament en daner contant, transferiment da daners, shopping online, carta da credit, credit da consum, leasing). ☰ furmas dal traffic da pajaments	
d	» san declerar motivs da l'indebitament da giuvenils sco era da la spirala da debits e preschentar e discutar pussaivladads d'agir preventivamain. ☰ indebitament: credits, retards dal pajament, surtratga dal conto, obligaziun da pajar taglia	
e	» san discutar pussaivladads d'ir enturn cun responsabladad cun atgnas resursas finanzialas, agens basegns e la diversitad da purschiders commerzials e d'offertas commerzialas.	

ELT.3 Concepir il consum

◀ Cumpetenza precedenta: NUS.6.4, NUS.6.5

renviaments

1. Las scolaras ed ils scolars san identifitgar influenzas sin la concepziun dal mintgadi da consum.

FSP - Economia e consum

Influenzas sin il consum

ELT.3.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san cumparegliar stils da viver e descriver tratgs cuminaivels e differenzas (p.ex. proprietad, disas, consum da resursas, ir enturn cun la libertad da tscherner, tenutas da valurs). = bainstanza, stils da viver, ideas da la vita	
	b	» san identifitgar e denominar differentas influenzas sin la concepziun dal mintgadi da consum sco era reflectar davart lur impurtanza per l'agen consumar (p.ex. offerta commerziala, resursas finanzialas, medias, ambient social).	
	c	» san perscrutar strategias da marketing tar tscherts bains da consum e discutar lur influenza sin decisiuns da consum (p.ex. strategias da reclama e da vendita, marcas). = strategias da marketing	

◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.6.5

renviaments

2. Las scolaras ed ils scolars san analisar las consequenzas dal consum.

FSP - Ambient natiral e resursas
NT.9.3

Consequenzas dal consum

ELT.3.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san reflectar sin basa d'infurmaziuns (p.ex. studis actuals, artitgels spezials, rapports da gasettas) davart l'effect da situaziuns da consum quotidianas sin l'ambient (p.ex. bilantscha ecologica). = utilisaziun da resursas: materias primas, energia, aua; dismessa	MI - Retschertga e sustegn d'emprender
	b	» san tractar or da differentas perspectivas las consequenzas economicas, ecologicas u socialas dal consum (p.ex. consument, producent, lavurant, societad). = consequenzas dal consum: economicamain, ecologicamain, socialmain	
	c	» san mussar a maun dal ciclus da la vita da rauba, tge ponderaziuns economicas, ecologicas e socialas che fan part da las decisiuns da consum. = ciclus da vita da products: explotaziun da materia prima, producziun, distribuziun, utilisaziun/consum, dismessa	
	d	» san declerar, co che decisiuns persunalas influenzeschan las consequenzas dal consum.	

		◀ Cumpetenza precedenta: NUS.6.4, NUS.6.5	renviaments
		3. Las scolaras ed ils scolars san chattar decisiuns da consum che s'orienteschan vi da criteris e vi da la situaziun.	FSP - Economia e consum
		Decisiuns da consum	
	ELT.3.3	Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» san cumparegliar offertas da consum resguardond infurmaziuns da product ed ulteriurs criteris (p.ex. qualitads dal material, praticabilitad; criteris ecologics tar la producziun, utilisaziun, dismessa). ≡ cumparegliaziun d'offertas orientada a criteris	
	b	» san - partind da la situaziun e dal basegn sco era da las offertas da consum - deducir ina decisiun da consum ch'è orientada a criteris. ≡ analisa da la situaziun, analisa dal basegn	
	c	» san retschertgar infurmaziuns davart differents bains da consum e situaziuns e cumpilar uschia criteris relevants per decisiuns da cumpra.	MI - Retschertga e sustegn d'emprender

ELT.4 Nutriment e sanadad - chapir ils connexs ed agir a moda reflectada

Cumpetenzas precedentas: NUS.1.2

renviaments

FSP - Sanadad
ERC.5.1

1. Las scolaras ed ils scolars san identifitgar ils connexs da differentas influenzas sin la sanadad e concepir l'agen mintgadi uschia ch'el promova la sanadad.

Sanadad sco resursa

ELT.4.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3 a	» san declerar il connex da differentas influenzas sin la sanadad (p.ex. nutriment, moviment, detensiun, posiziun dal corp, cundiziuns da lavur, chargias).	
b	» san identifitgar e denominar en il mintgadi cundiziuns, situaziuns e modas d'agir che han in bun resp. in nausch effect per la sanadad (p.ex. giudiment, consum, dependenza dad insatge, moviment). ☰ facturs da sanadad	
c	» identifitgeschan sanadad sco resursa e san denominar tant sfidas sco era strategias per mantegnair tala.	
d	» san declerar l'influenza da facturs politics, economics, socials e culturals sin cundiziuns da viver d'umans che promovan la sanadad (p.ex. ambient d'abitar, cundiziuns a la plazza da lavur, autezza da las entradas).	

Cumpetenzas precedentas: NUS.1.3

renviaments

2. Las scolaras ed ils scolars san identifitgar influenzas sin il nutriment ed adattar il mangiar ed il baiver a la situaziun.

Mangiar e baiver

ELT.4.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3 a	» san identifitgar aspects socials e culturals tar il mangiar e baiver e reflectar davart lur influenzas sin il svilup d'in cumportament da mangiar (p.ex. usits famigliars, peers, reclama, atgnadads culturalas areguard la tscherna da victualias e preparaziun da pasts). ☰ aspects culturals dal mangiar	
b	» san cumparegliar mangiativas sur ils senns (p.ex. aspect, savur, gust tar suc d'oranschas), descriver caracteristicas sensoricas (p.ex. nianzas da colur, intensitad da la savur, grad da la dultschezza) e formular supposiziuns co ch'i dat differenzas. ☰ sensorica da victualias	
c	» san identifitgar pussaivladads d'agir per in mangiar e baiver che promova la sanadad sco era discutar pretensiuns envers la realisaziun (p.ex. basegn quotidian da liquid, ir enturn cun bavrondas che cuntegnan zutger). ☰ concepziun da pasts, tscherna da la bavronda	
d	» san adattar il mangiar ed il baiver a differentas situaziuns e concepir a moda variada.	

Cumpetenzas precedentas: NUS.1.3

renviaments

FSP - Economia e consum
NT.7.2

3. Las scolaras ed ils scolars san tscherner mangiativas tenor criteris definids.

Schelta da mangiativa

ELT.4.3 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san giuditgar la tscherna da mangiativas or d'ina perspectiva da la sanadad e formular alternativas d'agir. ☰ recumandaziuns da nutriment: gruppas da vivondas, basegn da nutriment, substanzas nutritivas, ballantscha d'energia	
	b	» san prender infurmaziuns or da designaziuns da mangiativas e giuditgar l'offerta areguard differents aspects (p.ex. sanadad, conservabladad, conservaziun, derivanza, producziun, ecologia, certificaziun). ☰ designaziun da mangiativas	
	c	» san sa basar tar la schelta da mangiativas sin recumandaziuns da nutriment, identifitgar e discutar en quest connex conflicts d'interess e differentas tenutas da valurs.	

Cumpetenzas precedentas: NUS.1.3

renviaments

4. Las scolaras ed ils scolars san preparar mangiativas resguardond aspects da la sanadad.

Preparaziun da mangiativas

ELT.4.4 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san resguardar en il tractament da mangiativa l'effect da microorganissems (p.ex. conservabladad, igiena, preparaziun). ☰ igiena en il tractament da mangiativas, microorganissems	
	b	» san preparar sezs pasts cun agid d'in recept.	
	c	» san resguardar caracteristicas da victualias tar l'elavuraziun e tar la preparaziun (p.ex. mantegniment dal gust, consistenza, valur nutritiva; midada da la temperatura, aua, grass). ☰ preparaziun buna per las mangiativas	
	d	» san tscherner e preparar pasts resguardond aspects da la sanadad e da l'ecologia (p.ex. valur energetica e nutritiva da mangiativas, preparaziun che mantegna las substanzas nutritivas, mangiativas stagiunalas).	
	e	» san planisar e preparar pasts ch'èn adattads a la situaziun (p.ex. pauc temp per preparar las mangiativas, resguardar incumpatibilitads da mangiativas, duvrar mangiativas avant maun, pussaivladads finanzialas). ☰ planisaziun da pasts	

		◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.1.3	renviaments
		5. Las scolaras ed ils scolars san chapir sfidas globalas da l'alimentaziun d'umans.	FSP - Economia e consum STS.3.2.c
		Sfidas globalas da l'alimentaziun	
	ELT.4.5	Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» san mussar a maun da mangiativas exemplaricas ils connexs globals da la producziun da vivondas (p.ex. lieus da producziun, process da producziun, ir enturn cun resursas sco aria, terren, aua, cundiziuns da lavur e da salari). ≡ producziun e distribuziun sin l'entir mund da mangiativas	
	b	» san analisar offertas da mangiativas tenor effects locals e globals (p.ex. charn, pesch, verdura, fritga).	
	c	» sa fatschentan cun dumondas da la garanzia da nutriment per il futur d'ina populaziun mundiala creschenta. ≡ garanzia da nutriment sin tut il mund	
	d	» san discutar pussaivladads d'agir sco contribuziun ad ina garanzia da nutriment sin tut il mund.	

ELT.5 Far il tegnairchasa e concepir la convivenza

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san planisar situativamain lavurs dal mintgadi privat sco era las realisar a moda intenziunada ed efficazia.**	
		Planisaziun e realisaziun da lavurs dal mintgadi	
ELT.5.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» san denominar la diversitad da las lavurs d'in tegnairchasa, s'infurmar davart pretensiuns envers in'execuziun da las lavurs che tegna quint da la situaziun e da la chaussa ed empruvar tala. Ξ lavurs da tegnairchasa	
	b	» planisar e realisar lavurs dal mintgadi, ir enturn ponderadamain cun resursas, apparats ed iseglia e resguardar en quest connex aspects da la segirezza (p.ex. preparaziun da mangiativas, lavurs da nettegiament, nettegiament da textilias). Ξ planisaziun da las lavurs, execuziun da las lavurs: resursas, segirezza	
	c	» san organisar ed exequir a moda efficazia lavurs dal mintgadi (p.ex. repartiziun e coordinaziun da las lavurs en il team, applicaziun d'apparats tar la preparaziun da mangiativas). Ξ organisaziun da las lavurs: lavurs preparativas, principalas, posteriuras; effizienza dal lavurar	
	d	» san realisar lavurs dal mintgadi exemplaricas d'ina chasada, reflectar davart ils resultats da las lavurs ed optimar talas (p.ex. lavurs da mantegniment, da nettegiament, d'organisaziun; materialias da nettegiament).	
	e	» san - en cas da lavurs dal mintgadi (p.ex. planisar e preparar pasts) - ponderar a moda adattada davart la situaziun tranter differentas alternativas d'agir, empruvar or la decisiun e reflectar davart las experientschas (p.ex. tar pausas da mezdi curtas, en cas da giasts che vegnan tiers spontanamain).	

			renviaments
	2.	**Las scolaras ed ils scolars san retschertgar aspects socials, giuridics ed economics en il mintgadi ed en la convivenza.**	
		Aspects socials, giuridics, economics en il mintgadi	
ELT.5.2		Las scolaras ed ils scolars ...	
3			
	a	» san s'infurmar en cas da contracts da locaziun e da cumpra davart cundiziuns contractualas e giuditgar obligaziuns giuridicas sco era finanzialas (p.ex. tschains da locaziun per in'abitaziun, shopping online, credits da consum, leasing, reparaturas, abunaments, viadis). Ξ contract da locaziun e da cumpra	
	b	» san descriver differentas furmas da la convivenza, discutar lur schanzas e sfidas en la concepziun dal mintgadi (p.ex. cuminanza d'abitar, famiglia tradiziunala, persunas ch'educheschan sulettas, famiglias da patchwork). Ξ diversitad da furmas da viver	
	c	» san formular ponderaziuns davart segirezza e prevenziun en l'ir enturn cun ristgas da la vita quotidiana (p.ex. assicuranzas obligatoricas e facultativas, reservas finanzialas). Ξ prevenziun	

			renviaments
	d	» san s'infurmar davart purschidas d'infurmaziun e da cussegliaziun da posts spezialisads ed instituziuns (p.ex. en cas da dumondas e problems persunals, giuridics, finanzials).	
	e	» san examinar e cumparegliar offertas d'assicuranzas areguard la prestaziun d'assicuranza e las cundiziuns contractualas (p.ex. accordar la pretensiun da la situaziun e la dimensiun da l'assicuranza, dretgs ed obligaziuns cun suttascriver il contract; tar assicuranza da mobigliar e privata da responsabladad, assicuranza d'accidents e da malsauns, assicuranza dal vehichel, assicuranza da viadi). Ξ assicuranzas; obligatoricas, facultativas	

Spazis, temps e societads (geografia ed istorgia)

STS.1 Examinar las basas natiralas da la terra

◀ Cumpetenza precedenta: NUS.2.5, NUS.4.5

renviaments

1. Las scolaras ed ils scolars san descriver la terra sco planet.

Geografia: la terra sco planet

STS.1.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san descriver caracteristicas da la terra sco planet. Ξ furma da la terra, inclinaziun da l'axa da la terra, rotaziun, revoluziun da la terra	
	b	» san declerar fenomens che vegnan chaschunads da la posiziun e dal moviment da la terra en il sistem solar. Ξ stagiuns, lunghezza dals dis, zonas d'urari	
	c	» san metter en in urden cronologic e territorial differentas concepziuns dal mund. Ξ concepziuns dal mund	

◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.4.4

renviaments

2. Las scolaras ed ils scolars san analisar l'aura ed il clima.

Geografia: aura e clima

STS.1.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san descriver differentas zonas da cuntrada ed attribuir ad ellas las basas climaticas ch'èn caracteristicas per ellas (p.ex. diagrams climatics). Ξ zona fraida, zona temprada, zona subtropica e zona tropica; stgalims d'autezza; posiziun continentala ed oceanica	
	b	» san denominar constellaziuns generalas da l'aura e vasts sistems da vent e declerar las auras tipicas che resultan da quels. Ξ circulaziun tropica; constellaziuns generalas da l'aura en l'Europa: favugn, curs da la front, bisa	
	c	» san s'infurmar davart la midada dal clima, declerar motivs e giuditgar ils effects da la midada dal clima per differentas regiuns dal mund, en spezial da la Svizra (p.ex. regress dals glatschers: senda instructiva davart ils glatschers davant il vadretg da Morteratsch, vaschs da glatschers a Malögia, sdregliada da la schelira permanenta, institut federal per la perscrutaziun da naiv e da lavinas). Ξ effect da serra; eveniments extrems: auas grondas	
	d	» san declerar la situaziun actuala cun il svilup dal clima sco era formular contribuziuns per limitar la midada dal clima en il futur.	FSP - Ambient natiral e resursas

◀ Cumpetenza precedenta: NUS.2.5, NUS.4.4

renviaments

3. Las scolaras ed ils scolars san declerar fenomens natirals ed eveniments da la natira.

Geografia: fenomens natirals ed eveniments da la natira

STS.1.3 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san descriver fenomens natirals e cuntradas natiralas (p.ex. cuntradas glazialas, umidas, vulcanicas) e declerar lur furmaziun e svilup sco resultat da process endogens ed exogens. ≡tectonica da las plattas, erosiun, sedimentaziun	
	b	» san s'infurmar davart eveniments da la natira actuals e declerar lur motivs. ≡vulcanissem, terratrembel, bova, crudada da grippa	
	c	» san denominar e giuditgar ils effects d'eveniments da la natira per las situaziuns da viver d'umans e per l'ambient.	FSP - Ambient natiral e resursas
	d	» san identifitgar e perscrutar cuntradas natiralas e fastizs d'eveniments da la natira a lieus d'emprender ordaifer la scola (p.ex. patrimoni mundial da la UNESCO Arena tectonica Sardona, bova preistorica da Flem).	

◀ Cumpetenza precedenta: NUS.2.2, NUS.3.2, NUS.3.3, NUS.6.3

renviaments

FSP - Ambient natiral e resursas
NT.4.1

4. Las scolaras ed ils scolars san perscrutar resursas natiralas e purtaders d'energia.

Geografia: materias primas e purtaders d'energia

STS.1.4 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san denominar resursas natiralas ch'èn impurtantas per ils umans (p.ex. crappa, materias primas mineralas, aua, terren) e lur utilisaziun. ≡materia prima, resursa	
	b	» san differenziar tranter purtaders d'energia regenerabla e betg regenerabla (p.ex. radis dal sulegl, forza idraulica, ieli mineral, lain) e cumparegliar lur avantatgs e dischavantatgs. ≡purtaders d'energia	
	c	» san analisar ils effects per l'uman e l'ambient che vegnan chaschunads da l'explotaziun, la producziun e l'utilisaziun da resursas natiralas.	
	d	» san denominar problems che resultan dal fatg che resursas natiralas èn avant maun limitadamain ed analisar conflicts d'interess che naschan da quai.	
	e	» reflecteschan davart l'agen cumportament en l'ir enturn a moda persistenta cun resursas natiralas.	FSP - Economia e consum

STS.2 Caracterisar modas da viver e spazis da viver

Cumpetenza precedenta: NUS.7.3, NUS.7.4

renviaments

1. Las scolaras ed ils scolars san identifitgar ed ordinar structuras ed moviments da la populaziun.

FSP - Svilup global e pasch

Geografia: populaziun e migraziun

STS.2.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3 a	» san descriver repartiziuns e svilups da la populaziun en regiuns specificas dal mund e cumparegliar a maun da diagrams da la populaziun. Ξ augment global da la populaziun	
b	» san identifitgar moviments actuals da la populaziun, structurar quels territorialmain e temporalmain sco era declerar motivs per la migraziun. Ξ migraziun en Svizra; motivs da migraziun economics, socials, ecologics e politics	
c	» san discutar tge consequenzas che la migraziun ha per las persunas pertutgadas e per la societad che recepescha ellas.	

Cumpetenza precedenta: NUS.7.1, NUS.7.2, NUS.7.4

renviaments

2. Las scolaras ed ils scolars san cumparegliar modas da viver d'umans en differents spazis da viver.

FSP - Svilup global e pasch
ERC.5.5

Geografia: modas da viver ed inegualitads

STS.2.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3 a	» san preschentar atgnas ideas da modas da viver famigliaras ed estras, cumparegliar cun autras ed ordinar. Ξ mental maps	
b	» san perscrutar, caracterisar e cumparegliar modas da viver passadas ed actualas en differents territoris (p.ex. svilups demografics en il chantun Grischun, dal vitg da purs a la destinaziun turistica cun exempels concrets, emigraziun-immigraziun en il Grischun). Ξ funcziuns da basa da l'existenza	
c	» san descriver inegualitads socialas, declerar lur motivs e giuditgar cundiziuns da viver en differents spazis da viver. Ξ povradad, fom, furmaziun	
d	» san perscrutar ils effects d'inegualitads socialas, giuditgar mesiras per reducir talas (p.ex. finamiras millennaras, cooperaziun al svilup) e sviluppar atgnas ideas en chaussa.	

Cumpetenza precedenta: NUS.7.4, NUS.8.1, NUS.8.2, NUS.8.3

renviaments

3. Las scolaras ed ils scolars san analisar la dinamica en territoris urbans e rurals.

Geografia: dinamica en citad e sin la champagna

STS.2.3 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san preschentar atgnas ideas da territoris urbans e rurals, cumparegliar cun auters e metter en dumonda.	
	b	» san identifitgar e cumparegliar caracteristicas e funcziuns da territoris urbans e rurals. ≡ funcziun da center, da recreaziun, d'abitar, repartiziun da la populaziun, naziunalitads	
	c	» san examinar e denominar svilups e midadas en territoris urbans e rurals. ≡ aglomeraziun, svilup da l'abitadi, urbanisaziun, fugia da la champagna, facturs push/pull, segregaziun	
	d	» san metter en dumonda effects reciprocs tranter territoris urbans e rurals e deducir da quai consequenzas per l'uman e l'ambient che vegnan chaschunadas da quels effects.	FSP - Politica, democrazia e dretgs umans

Cumpetenza precedenta: NUS.7.3, NUS.8.2

renviaments

FSP - Ambient natiral e resursas

4. Las scolaras ed ils scolars san perscrutar mobilitad e transport.

Geografia: mobilitad e transport

STS.2.4 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san analisar a maun d'exempels da la Svizra ed en il context global il svilup dal transport da persunas e rauba, sco era il svilup da la tecnica da communicaziun.	
	b	» san perscrutar e denominar ils effects da transport e mobilitad sin uman, ambient e structuras territorialas (p.ex. effects da la construcziun da la Viafier retica, da l'engrondiment dal Gottard e dal San Bernardin, da la nova lingia da viafier tras las Alps [NVTA] sco era da l'introducziun da l'automobil en il Grischun). ≡ traffic public, traffic individual	
	c	» enconuschan criteris per in cumportament da mobilitad persistent e segir e san applitgar quels per reflectar davart l'agen cumportament da mobilitad.	

◀ Cumpetenza precedenta: NUS.7.3, NUS.8.2

renviaments

5. Las scolaras ed ils scolars san giuditgar l'impurtanza dal turissem.

FSP - Economia e consum
FSP - Ambient natiral e resursas
NT.9.1
NT.9.2
NT.9.3

Geografia: turissem

STS.2.5 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san descriver ed ordinar il cumportament da turist/-as en cumparegliaziun cun indicaturs statistics (p.ex. destinaziuns, intent, durada, furma, pernottaziun, meds da transport).	
	b	» san descriver furmas dal turissem a maun d'exempels dal territori alpin svizzer e dal territori mediterran sco era caracterisar l'impurtanza economica per ina schelta da regiuns. ≡ turissem individual. turissem da massa, turissem miaivel	
	c	» san giuditgar l'influenza d'activitads turisticas sin regiuns muntagnardas e da costa e denominar lur effects per uman ed ambient (p.ex. furmas intensivas ed extensivas da turissem, sport da naiv). ≡ turissem d'enviern e da stad, traffic, infrastructura, midadas da la cuntrada	
	d	» san declerar ils giavischs dal turissem persistent e pondereschan tals areguard l'atgna concepziun da vacanzas.	

STS.3 Analisar las relaziuns tranter l'uman e l'ambient

Cumpetenza precedenta: NUS.2.1, NUS.2.2, NUS.2.5, NUS.2.6, NUS.8.2, NUS.8.3

renviaments

1. Las scolaras ed ils scolars san perscrutar sistems natirals e lur utilisaziun.

FSP - Ambient natiral e resursas
NT.9.1
NT.9.3

Geografia: sistems natirals

STS.3.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3

a	» san caracterisar sistems natirals e metter quels en in urden territorial. Ξ guaud tropic, mar, Arctica/Antarctica, muntognas, deserts, citads	
b	» san perscrutar furmas da duvrar sistems natirals (p.ex. agricultura, pestga, explotaziun da materia prima, turissem, colonisaziun) e descriver las midadas da l'utilisaziun en il decurs dal temp. Ξ Kulturlandschaftswandel in der Schweiz	
c	» san deducir ils effects da l'utilisaziun da sistems natirals sin il maletg da la cuntrada e sin il consum da resursas natiralas. Ξ desertificaziun, runcada da guaud, sauaziun	
d	» san s'infurmar davart ils conflicts d'interess en connex cun l'utilisaziun da sistems natirals, ponderar quels conflicts e giuditgar intervenziuns da l'uman en sistems natirals.	
e	» san giuditgar mesiras da protecziun per sistems natirals (p.ex. zona da paus per la selvaschina, parc naziunal svizzer, parc Adula, parc Ela, biosfera Val Müstair, parc natiral Beverin, riserva forestale Val Cama, labels d'ambient, campagnas) e reflectar davart utilisaziuns persistentas pussaivlas.	

Cumpetenza precedenta: NUS.1.3, NUS.6.3, NUS.7.4, NUS.8.2

renviaments

2. Las scolaras ed ils scolars san perscrutar process economics e la globalisaziun.

FSP - Economia e consum
ELT.1.3

Geografia: geografia economica e globalisaziun

STS.3.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3

a	» san descriver e differenziar differents spazis economics. Ξ territoris agrars, regiuns industrialas, centers da servetsch	
b	» san cumparegliar e giuditgar furmas da producziun agriculas areguard lur effects sin la cuntrada, il consum da resursas natiralas e la situaziun da lavur dals umans sco era declerar entretschaments regiunals e globals. Ξ furmas da producziun agriculas: agricultura da muntogna, plantascha	
c	» san intercurir la producziun da rauba industriala ed il metter a disposiziun servetschs areguard lur effects territorials e socials, sco era declerar entretschaments regiunals e globals. Ξ basegn da resursas sco terren, aua, forzas da lavur	ELT.1.3 ELT.2.1 ELT.4.5
d	» san descriver midadas territorialas ch'èn resultadas da la midada da las structuras (p.ex. agricultura - industria - prestaziun da servetschs). Ξ midada d'utilisaziun e revalitaziun d'anteriurs centers d'industria; rolla dals meds da communicaziun	

			renviaments
	e	» s'occupan da la producziun persistenta da rauba e san reflectar davart enconuschientschas areguard l'agen cumportament.	

◀ Cumpetenza precedenta: NUS.10.5, NUS.8.2, NUS.8.3

renviaments

FSP - Politica, democrazia e dretgs umans

3. Las scolaras ed ils scolars san chapir process da la planisaziun dal territori.

Geografia: planisaziun dal territori

STS.3.3 Las scolaras ed ils scolars ...

3			
	a	» san chapir la significaziun sociala da dumondas geograficas e da la planisaziun dal territori en medias, evaluar tala e discutar davart ella.	MI.1.2.h
	b	» san elavurar la basa speziala tar process da la planisaziun dal territori, numnar differentas posiziuns latiers e sa furmar in'atgna opiniun (p.ex. concepziun da la zona d'abitadi, midada da zona, meglieraziun generala da la selvicultura e da l'agricultura). ☰ planisaziun dal territori, destructuraziun da la cuntrada, protecziun da la cuntrada, svilup persistent dal territori	FSP - Ambient natiral e resursas

STS.4 S'orientar en spazis

◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.8.4

renviaments

1. Las scolaras ed ils scolars san localisar lieus.

Geografia: topografia e raster d'orientaziun

STS.4.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san marcar e chattar lieus che fan part da situaziuns d'emprender sin chartas, globus analogs e digitals sco era fotografias da satellit en differentas scalas. = continents, oceans, muntognas, pajais, lieus, auas, cuntradas grondas	MI - Retschertga e sustegn d'emprender MI - Producziun e preschentaziun
	b	» san caracterisar geograficamain la situaziun da lieus determinads cun agid da caracteristicas territorialas (p.ex. a la mar, en la regiun prealpina, en il territori arid).	
	c	» san metter lieus en in raster d'orientaziun territorial. = rait da coordinatas, zonas da vegetaziun, cunfins da las plattas; spazis economics	

◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.8.4

renviaments

2. Las scolaras ed ils scolars san trair a niz chartas e meds d'orientaziun.

Geografia: chartas e meds d'orientaziun

STS.4.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san descriver e cumparegliar differentas preschentaziuns da chartas (p.ex. centradas sin l'Europa, sin ils pols, cartograms defurmads).	
	b	» san duvrar ed evaluar differentas chartas e meds d'orientaziun per respunder dumondas. = meds d'orientaziun: text da diever, maletg, maletg da bloc, profil, statistica, diagram, model	MI - Retschertga e sustegn d'emprender MI - Retschertga e sustegn d'emprender
	c	» san dissegnar skizzas cartograficas e chartas simplas.	
	d	» san represchentar en models situaziuns e problematicas traidimensiunalas (p.ex. tellurium, sablunera, model d'aua sutterrana) ed analisar cun agid d'experiments simpels.	

		◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.8.5	renviaments
		3. Las scolaras ed ils scolars san s'orientar en il spazi real.	
		Geografia: orientaziun en il spazi real	
	STS.4.3	Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» san determinar l'atgna posiziun cun agid da chartas e da meds d'orientaziun sco era chattar lieus ed objects en il spazi real. ≡ coordinatas	
	b	» san sa mover en il spazi real cun agid da meds d'orientaziun (p.ex. cumpass, GPS, charta da rallye, plan da la rait da traffic).	MI - Retschertga e sustegn d'emprender MI - Retschertga e sustegn d'emprender MS.1.A.1.3f
	c	» san far cartaziuns simplas tar dumondas determinadas en il spazi real.	

STS.5 Chapir la Svizra cun sias tradiziuns e midadas

◀ Cumpetenza precedenta: NUS.10.4, NUS.9.2

renviaments

1. Las scolaras ed ils scolars san declerar il cumenzament ed il svilup da la Svizra.

Istorgia: istorgia svizra

STS.5.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san declerar curtamain eveniments impurtants dal cumenzament e dal svilup da la Confederaziun ed attribuir a maletgs enconuschents. Ξ mitus d'origin, Confederaziun, cuntrari vitgs urbans-vitgs rurals, separaziun confessiunala	
	b	» san descriver il cumenzament ed il svilup da la Svizra sco stadi federal e metter en in connex europeic. Ξ Helvetica, stadi federal, naziun	FSP - Politica, democrazia e dretgs umans
	c	» san mussar motivs, andament e consequenzas d'in eveniment impurtant da l'istorgia svizra dal 20. tschientaner. Ξ la Svizra durant il temp da las guerras mundialas; chauma generala svizra; la Svizra en la Guerra fraida, en la conjunctura auta; dretg da votar da las dunnas	ERC.3.2.c
	d	» san chattar sezs materialias tar midadas determinadas en la Svizra dals ultims 200 onns ed illustrar cun quai las midadas (p.ex. ambient, mintgadi, schlattaina, migraziun, religiun, emigraziun da las regiuns muntagnardas en Italia, Russia ed America dal nord en il 19. tschientaner).	ERC.3.2.c MI.1.3.f

◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.9.2

renviaments

FSP - Economia e consum

2. Las scolaras ed ils scolars san mussar co che umans en Svizra vegnan caracterisads da midadas economicas e co ch'els van enturn cun las midadas.

Istorgia: istorgia svizra

STS.5.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3			
	a	» san mussar e declerar il svilup dals secturs da lavur vi da la Svizra sco exempel (p.ex. midadas dal dumber da bains purils en la vischnanca da scola, svilup dal dumber d'emploiads en ils trais secturs da lavur en il 19. e 20. tschientaner en Svizra). Ξ midada da la societad agrara a la societad industriala ed a la societad da servetschs; la Svizra sco pajais d'emigraziun e d'immigraziun	
	b	» san mussar la midada d'ina professiun en il decurs dal temp (p.ex. cun funtaunas illustradas, funtaunas scrittas). Ξ progress tecnic	
	c	» san declerar ils effects da midadas economicas sin singuls umans (p.ex. tecnisaziun, inflaziun, conjunctura auta, stgarsezza d'energia).	

◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.9.2

renviaments

3. Las scolaras ed ils scolars san cumparegliar la vita da mintgadi d'umans en Svizra en differents tschientaners.

Istorgia: istorgia svizra

STS.5.3 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san documentar e declerar las midadas d'in lieu en il decurs dal temp (p.ex. chasa da scola, plazza communala, maletg da la citad, via, val). ☰ istorgia da la scola, istorgia locala e regiunala	
	b	» san cumparegliar singuls aspects da la vita da mintgadi da differentas epocas e numnar motivs per midadas (p.ex. abitar, nutriment, temp liber). ☰ istorgia quotidiana	
	c	» san purtretar singulas Svizras e singuls Svizzers che han furnì ina contribuziun impurtanta per il svilup da la convivenza e da la giustia sociala en Svizra ed en il mund (p.ex. Clau da Flia, Huldrych Zwingli, Guillaume-Henri Dufour, Alfred Escher, Emilie Kempin-Spyri, Henry Dunant, Marie Heim-Vögtlin, Robert Grimm, Denis de Rougemont, Henri Guisan, Gertrud Kurz, Emilie Lieberherr). ☰ minoritads culturalas e religiusas, giustia, curaschi civil	FSP - Identitads culturalas e communicaziun interculturala
	d	» san chattar en ina biblioteca u en in archiv ina funtauna u ina preschentaziun dal mintgadi d'in uman en Svizra, leger ed analisar tala (p.ex. davart la famiglia, sanadad, mobilitad).	MI - Retschertga e sustegn d'emprender

STS.6 Declerar cuntinuitads e midadas da l'istorgia mundiala

◀ Cumpetenza precedenta: NUS.9.1, NUS.9.3

renviaments

1. Las scolaras ed ils scolars san raquintar l'istorgia dal cumenzament dal temp modern fin oz en tagls longitudinals definids.

Istorgia: istorgia mundiala

STS.6.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san mussar cun agid da materialias, co ch'il maletg dal mund è sa midà il cumenzament dal temp modern (p.ex. cun chartas, illustraziuns da viadis d'exploraziun). ☰ temp modern: inscunters culturals, concepziun dal mund	FSP - Identitads culturalas e communicaziun interculturala
	b	» san mussar a maun d'ina midada istorica dal temp modern tempriv, co ch'il pensar e viver d'umans èn sa midads. ☰ expansiun europeica, refurmaziun, absolutissem, illuminissem	
	c	» san sviluppar ina survista generala da l'istorgia dal cumenzament dal temp modern fin oz (p.ex. cun in simpel radi da temp, ina tabella cun infurmaziuns da differents continents). ☰ il passà, il preschent, il futur	
	d	» san scriver ina curta preschentaziun istorica d'ina regiun determinada dal cumenzament dal temp modern fin oz (p.ex. dal pajais d'origin, da la destinaziun da vacanzas, dals Stadis Unids, dal Proxim Orient, da la China).	

◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.9.3

renviaments

2. Las scolaras ed ils scolars san caracterisar cuntinuitads e midadas en il 19. tschientaner.

Istorgia: istorgia mundiala

STS.6.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san declerar motivs e consequenzas da la Revoluziun franzosa. ☰ societad da classas; Revoluziun franzosa: libertad, egualitad	
	b	» san chattar differentas infurmaziuns davart in aspect da l'industrialisaziun e cumparegliar talas ina cun l'autra (p.ex. in maletg, ina funtauna da text, in rapport d'aventura davart la maschina da vapur). ☰ industrialisaziun, dumonda sociala, lavur d'uffants	MI - Retschertga e sustegn d'emprender
	c	» san raquintar cun materialias prescrittas in'istorgia tar il 19. tschientaner ch'è curta ed istoricamain adequata. ☰ imperialissem, colonialissem, naziunalissem	FSP - Politica, democrazia e dretgs umans
	d	» san s'occupar da materialias tar invenziuns e scuvertas en il 19. tschientaner e mussar uschia motiv, andament ed effect da la midada.	MI - Retschertga e sustegn d'emprender

		Cumpetenzas precedentas: NUS.9.3	renviaments
	3.	**Las scolaras ed ils scolars san analisar tscherts fenomens da l'istorgia dal 20. e 21. tschientaner e declerar lur relevanza per oz.**	
		Istorgia: istorgia mundiala	
	STS.6.3	Las scolaras ed ils scolars ...	
3			
	a	» san mussar, pertge ch'il 20. tschientaner vegn numnà l'epoca dals extrems. ≡ guerras mundialas, faschissem, communissem, holocaust, guerra fraida, moviment d'independenza, globalisaziun, guerra civila, terrorissem	FSP - Politica, democrazia e dretgs umans
	b	» san raquintar l'istorgia d'instituziuns e d'umans specifics ch'èn s'engaschads il 20. e 21. tschientaner per libertad, pasch, bainstanza, giustia u in svilup persistent (p.ex. Bertha von Suttner, Martin Luther King, Mamma Theresa, Nelson Mandela, Mahathma Ghandi). ≡ dretg internaziunal umanitar, Crusch Cotschna, fugia, migraziun, asil	FSP - Svilup global e pasch
	c	» san raquintar a maun da materialias prescrittas istorgias d'umans pertutgads d'ina guerra dals ultims 50 onns e metter quellas istorgias en in context istoric.	FSP - Svilup global e pasch

STS.7 Analisar e duvrar la cultura da l'istorgia

Cumpetenzas precedentas: NUS.9.4

renviaments

1. Las scolaras ed ils scolars san s'orientar en lieus da furmaziun istorics che sa chattan ordaifer la scola e san duvrar els per emprender.

Istorgia: cultura d'istorgia

STS.7.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san, suenter avair frequentà in museum (p.ex. museum retic, museum local Puschlav, San Vittore, Chesa Granda, Chesa Planta a Samedan, museum regiunal Surselva), descriver in object d'exposiziun e raquintar in'istorgia latiers. Ξ museum	
	b	» san far ina charta da monuments relevants e da lieus istoricamain impurtants dals agens conturns. Ξ monument, lieu istoric, lieu commemorativ	
	c	» san declerar a tge ch'in monument specific regorda. Ξ retschertga	FSP - Identitads culturalas e communicaziun interculturala
	d	» san manar conscolaras/conscolars tras ina part d'in museum u d'in lieu istoric e declerar en quest connex objects tipics resp. lieus impurtants.	

Cumpetenzas precedentas: NUS.9.4

renviaments

2. Las scolaras ed ils scolars san profitar da l'istorgia per la furmaziun ed il divertiment.

Istorgia: cultura d'istorgia

STS.7.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san chattar differentas materialias per in tema istoric tschernì dad els sezs, descriver quellas cumpetentamain ed ordinar tenor geners da funtaunas. Ξ funtauna scritta, funtauna illustrada, caricatura istorica, fotografia, charta istorica e charta d'istorgia	
	b	» san resumar ina represchentaziun populara d'in tema istoric e metter en in context istoric. Ξ represchentaziun populara da l'istorgia: comic istoric, film dramatic, cudesch per giuvenils istoric	
	c	» san chattar ulteriuras materialas tar ina represchentaziun populara da l'istorgia e cumparegliar quellas cun la represchentaziun. Ξ funtauna e represchentaziun, critica da la funtauna	
	d	» san declerar co che l'istorgia ha influenzà lur vita e co ch'els profitan sezs da l'occupaziun cun l'istorgia.	

◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.9.4

renviaments

3. Las scolaras ed ils scolars san obtegnair enconuschientschas davart il passà or da discurs cun perditgas dal temp.

Istorgia: cultura d'istorgia

STS.7.3 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san chattar funtaunas tar l'istorgia da l'atgna vita ed integrar en in raquint. ☰ biografia: fotografias, objects, documents	
	b	» san mussar tar in object istoric, co che umans èn ids enturn cun quel ed a tge ch'el ha servì (p.ex. roda da filar veglia, aissa da lavar, regal da cumposiziun, flagè u pal da scuder). ☰ object istoric	
	c	» san far e documentar in'intervista cun perditgas dal temp davart in eveniment u fenomen istoric. ☰ intervista cun perditgas dal temp	
	d	» san enritgir cun autras funtaunas in'intervista fatga sezs cun perditgas dal temp (p.ex. cun fotografias, rapports en las gasettas, statisticas) e metter en in context istoric.	

STS.8 Chapir la democrazia ed ils dretgs umans e s'engaschar per tals

Cumpetenza precedenta: NUS.10.3, NUS.10.4, NUS.10.5

renviaments

1. Las scolaras ed ils scolars san declerar la democrazia svizra e cumparegliar cun auters sistems.

FSP - Politica, democrazia e dretgs umans

Istorgia: furmaziun politica

STS.8.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san explitgar co che la democrazia è naschida e co ch'el è sa sviluppada vinavant e co ch'ella sa distingua d'autras furmas guvernativas. ☰ democrazia, suveranitad dal pievel, limitaziun da la pussanza, dretg da burgais	
	b	» san differenziar trais pussanzas sin plaun communal, chantunal e federal e mussar tge incumbensas ch'ellas schlian. ☰ constituziun, separaziun da las pussanzas, regenza, parlament, dretgira	
	c	» san declerar particularitads impurtantas da la democrazia svizra sco era ils dretgs e las obligaziuns che resultan da quai. ☰ federalissem, pievel, vischnanca, democrazia directa, iniziativa, referendum, partidas, federaziuns	
	d	» san prender posiziun davart problems actuals e cuntraversas, integrar en quest connex experientschas persunalas ch'èn vegnidas fatgas en il mintgadi en scola ed ordaifer la scola e motivar las posiziuns (p.ex. relaziun dal stadi e da l'economia, concepziun da la zona d'abitadi).	

Cumpetenza precedenta: NUS.10.4, NUS.10.5

renviaments

2. Las scolaras ed ils scolars san declerar il svilup, l'impurtanza e la smanatscha dals dretgs umans.

FSP - Politica, democrazia e dretgs umans
ERC.2.1.b
ERC.2.2

Istorgia: furmaziun politica

STS.8.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3			
	a	» san explitgar ils dretgs d'uffants ed umans. ☰ dretgs fundamentals, dretgs umans, dignitad umana	
	b	» san chapir e giuditgar l'impurtanza dals dretgs d'uffants ed umans per l'agen mintgadi e per la cuminanza da scola. ☰ discriminaziun	
	c	» san raquintar exempels istorics che han gidà a realisar meglier ils dretgs d'uffants ed umans.	

Cumpetenzas precedentas: NUS.10.4

renviaments

3. Las scolaras ed ils scolars san chapir e giuditgar il posiziunament da la Svizra en Europa ed en il mund.

Istorgia: furmaziun politica

STS.8.3 Las scolaras ed ils scolars ...

3

a	» san descriver finamiras e giavischs specifics sco era il svilup d'ina organisaziun internaziunala, da la quala la Svizra è commembra. ONU
b	» san raquintar fasas da l'unificaziun europeica e caracterisar en quest connex la posiziun da la Svizra. neutralitad; cussegl da l'Europa; OSCE
c	» san skizzar differentas posiziuns da la relaziun Svizra - Europa e prender sezs posiziun en chaussa.

Exempel da planisaziun

Referiments tranter geografia ed istorgia	Sche geografia ed istorgia vegnan instruidas a moda parallela, èsi pussaivel da far referiments tranter quests dus roms. En la tabella qua sutvart vegnan documentads quests referiments sco puncts cuminaivels da contact, e quai supponind che las cumpetenzas dal plan d'instrucziun tar ils champs tematics proponids vegnian resumadas. En quest connex stoi vegnir resguardà che la proposta d'instrucziun è mo ina da las variantas pussaivlas. Ultra da quai daventi evident che pliras cumpetenzas vegnan pretendidas e promovidas tar ils champs tematics respectivs e che plirs stgalims da cumpetenza vegnan pledads per regla en las differentas lecziuns.

Tabella 1: Referiments tranter geografia ed istorgia

	Geografia	Puncts cuminaivels	Istorgia
7. classa	**Europa (1, 2, 3)** Viver e lavurar en Europa, survista dal territori natiral, dumondas actualas STS 2.1, 2.2, 2.3, 1.2, 1.4, 3.2, 4.1, 4.2, 4.3	(1) Il tema *cuntradas* permetta da far connexs cun fenomens da la natira (GG) e cun midadas en il temp (IST). (2) L'*Europa* na po betg mo vegnir structurada e descritta geograficamain, mabain er ordinada e caracterisada istoricamain. (3) Il tema *convivenza* ha in connex cun dumondas che concernan la populaziun (GG: Europa) e pussibilitescha referiments a la structura politica da la Svizra (IST). (4) *Mobilitad e fugia* en differentas regiuns dal mund pon vegnir tematisadas or d'ina perspectiva geografica ed istorica. (5) Il tema *producziun, consum, commerzi* pussibilitescha da far referiments a la midada structurala ed a la vita cun revoluziuns tecnicas. (6) La *globalisaziun* n'ha betg mo motivs e consequenzas pertutgant il spazi, mabain er dimensiuns istoricas. (7) *Sfidas dal futur* pon vegnir contempladas sut las perspectivas las pli differentas. (8) Ils *dretgs umans* èn in tema impurtant en bleras regiuns dal mund.	**Istorgia en mes conturns (1)** Istorgia da scola, istorgia da mintgadi; biografia; survista da las epocas; STS 5.3, 6.1, 7.1, 7.2, 7.3
	La terra sco planet Stagiuns, uras dal di, aura e zonas da vegetaziun STS 1.1, 1.2, 4.1, 4.2, 4.3		**Cumenzament dal temp modern (1)** Expansiun europeica, refurmaziun, absolutissem, Revoluziun franzosa STS 5.1, 6.1, 6.2, 7.2, 8.2
	Arctica / antarctica Modas da viver, materias primas, traffic, clima, aua / continent STS 2.1, 2.2, 2.3, 1.2, 2.3, 1.4, 3.1, 4.1, 4.2, 4.3		**La Svizra en l'Europa revoluziunara (2)** Helvetica, stadi federal, naziun; libertad, egualitad, constituziun, separaziun da las pussanzas STS 5.1, 5.3, 6.2, 7.1, 8.1
	Fenomens natirals (1) Furmas da cuntradas e ristgas da la natira STS 1.3, 4.1, 4.2, 4.3		**Convivenza en Svizra (3, 7)** Democrazia, suveranitad dal pievel, iniziativa, referendum, partidas, federaziuns STS 5.2, 8.1, 8.2
	Esser per via (4) Transport, mobilitad e turissem STS 2.4, 2.5, 1.2, 1.3, 3.2, 4.1, 4.2, 4.3		
8. classa	**Umans e citad e champagna (3)** Structura da la populaziun, lieu da domicil, citad, champagna, aglomeraziun STS 2.1, 2.3, 4.1, 4.2, 4.3		**Viver cun revoluziuns tecnicas (5)** Industrialisaziun, dumondas socialas, lavur d'uffants en Svizra e sin il mund STS 5.2, 5.3, 6.2, 7.1
	America dal Nord (4) Migraziun, agricultura, energia, modas da viver, citads, turissem STS 2.1, 2.2, 2.3, 1.2, 1.4, 2.5, 4.1, 4.2, 4.3		**Imperialissem ed Emprima Guerra mundiala (5)** Imperialissem, colonialissem, naziunalissem, 1. Guerra mundiala STS 6.2, 7.2
	Materias primas ed energia (5) Basas da viver, resursas, materias primas, dumondas d'energia STS 1.4, 3.1, 4.1, 4.2, 4.3		**Temp tranter las guerras (4)** Crisas economicas, faschissem, communissem, discriminaziun STS 5.1, 5.2, 6.3, 8.2
	Africa (6, 8) Modas da viver, materias primas, citad / champagna, turissem, desertificaziun STS 2.1, 2.2, 2.3, 1.2, 3.1, 2.5, 4.1, 4.2, 4.3		**La Segunda Guerra mundiala e la Svizra (4)** Epoca dals extrems, fugia, holocaust, dignitad umana, ONU, neutralitad STS 5.1, 6.3, 7.2, 8.2, 8.3
	Planisaziun dal territori (8) Dumondas actualas per la societad, politica da l'organisaziun dal territori STS 3.3, 4.1, 4.2, 4.3		
9. classa	**Producziun, consum, commerzi (5, 6)** Agricultura, industria e servetschs, midadas structuralas STS 3.2, 4.1, 4.2, 4.3		**L'Europa dividida ed unida (6, 7)** Guerra fraida, conjunctura auta, moviment d'independenza, intervista da perditgas dal temp, Cussegl da l'Europa, OSCE STS 5.2, 5.3, 6.3, 7.3, 8.3
	Asia / Australia, Oceania (8) Modas da viver, economia, citads, high tech, energia, materias primas STS 2.1, 2.2, 2.3, 1.4, 3.1, 2.5, 3.2, 4.1, 4.2, 4.3		**Istorgia contemporana (6)** Globalisaziun, guerra civila, terrorissem, fugia, migraziun STS 5.1, 5.3, 6.3, 7.3, 8.3
	La terra sco sistem Furmas d'utilisaziun en sistems ecologics da la terra STS 3.1, 1.4, 4.1, 4.2, 4.3		**La Svizra: ina societad moderna (7)** Giustia, curaschi civil, federalissem, democrazia directa, relaziun Svizra - Europa STS 5.2, 5.3, 6.3, 7.1, 7.2, 7.3, 8.1, 8.3
	America centrala e latina (4, 8) Modas da viver, materias primas, guaud tropic, disparitads, migraziun, cuntradas STS 2.1, 2.2, 2.3, 2.5, 1.4, 3.1, 3.2, 4.1, 4.2, 4.3		**Democrazia e dretgs umans (8)** Constituziun, separaziun da las pussanzas, dretgs fundamentals, dretgs umans, dignitad umana STS 8.1, 8.2, 8.3
	Il futur sco project (7) Midada dal clima, urbanisaziun, disparitads, migraziun, resursas STS 1.2, 1.4, 3.1, 4.1, 4.2, 4.3		

Etica, religiuns, cuminanza (cun dumondas da la vita)

ERC.1 Reflectar davart experientschas fundamentalas existenzialas

Cumpetenzas precedentas: NUS.11.1

renviaments

1. Las scolaras ed ils scolars san descriver e reflectar davart experientschas fundamentalas umanas.

FSP - Sanadad

Experientschas fundamentalas umanas

ERC.1.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san scuvrir en raquints e rapports experientschas da vita marcantas ed interpretar talas (p.ex. fortuna, success, disditga, nunsuccess, relaziun, autodeterminaziun, malsogna, guerra).	
	b	» san reflectar davart experientschas dal crescher si resp. dal daventar creschì (p.ex. areguard las relaziuns, dependenza, autonomia) cun resguardar midadas e svilups.	
	c	» san examinar experientschas da cunfin (p.ex. pass en il nunenconuschent, cumportament da ristga, privel, salvament, mort) cun reflectar davart lur inevitabladad, problematica e fascinaziun.	
	d	» san tschertgar pussaivladads per exprimer experientschas marcantas e chattar pleds per dumondas che occupan els sezs.	

Cumpetenzas precedentas: NUS.11.2

renviaments

2. Las scolaras ed ils scolars san tschentar dumondas filosoficas e reflectar davart talas.

Filosofar

ERC.1.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san scuvrir en texts da differentas epocas e culturas dumondas e ponderaziuns filosoficas (p.ex. anecdota, raquint, aforissem).	
	b	» san integrar experiments mentals en discurs filosofics (p.ex. T'imaginescha ... Sche ti avessas stuì decider ... Sche ti avessas la pussaivladad ...).	
	c	» san identifitgar dumondas filosoficas en discussiuns u debattas e sclerir noziuns (p.ex. Quant enavant datti cunfins tar la toleranza- Tutga violenza tar la societad? Stoi u poi dar giustia? Tge tut dastgan ins scumandar?). ≡ filosofar	
	d	» san metter en dumonda infurmaziuns e posiziuns davart sfidas socialas actualas e conflicts en quai che concerna interess e vardaivladad (p.ex. protecziun ed utilisaziun da datas, dumondas concernent l'ambient, mantegniment da la pasch).	FSP - Svilup global e pasch

ERC.2 Declerar valurs e normas e responsar decisiuns

◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.11.3

renviaments

1. Las scolaras ed ils scolars san declerar, examinar e represchentar valurs e normas.

FSP - Identitads culturalas e communicaziun interculturala

Valurs e normas

ERC.2.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san reflectar davart il senn e niz da valurs e normas socialas ed individualas e negoziar correspundentamain normas. Ξ valurs, normas, reglas, legitimaziun, legitimitad	
	b	» san analisar e discutar situaziuns dal mintgadi e constellaziuns socialas (p.ex. giuven/vegl, schanzas da lavur, dretgs ed obligaziuns da burgais, fatgs da sanadad) en reguard a valurs fundamentalas sco giustia, libertad, responsabladad e dignitad umana. Ξ giustia, libertad, responsabladad, dignitad umana	FSP - Politica, democrazia e dretgs umans STS.8.2
	c	» san chapir a maun d'exempels tipics co che valurs e normas sa midan en lur conturns u en la societad. Ξ midada da las valurs, autoritads, motivs, motivaziuns, generaziuns, epocas	

◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.11.4

renviaments

2. Las scolaras ed ils scolars san metter en dumonda e giuditgar eticamain reglas, situaziuns ed acziuns e defender a moda fundada puntgs da vista.

STS.8.2

Furmaziun etica da l'opiniun

ERC.2.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san giuditgar a maun da las perspectivas da differentas persunas participadas situaziuns passentadas, observadas u raquintadas.	
	b	» san reflectar davart scalas dal giudicament etic. Ξ valurs, normas, ideas religiusas, declaraziuns, instanzas	
	c	» san giuditgar e respectar l'impurtanza da la conscienza per dumondas e conflicts morals, giuridics, etics. Ξ conscienza	
	d	» san identifitgar en l'agir dal mintgadi u en l'ambient social dischavantagiaments e discriminaziuns e discutar reglas correspundentas (p.ex. schanzas, access, exclusiun, diever da la lingua). Ξ discriminaziun, emancipaziun, dretgs, interess, basegns	FSP - Politica, democrazia e dretgs umans
	e	» san discutar dumondas cuntraversas, cumparegliar posiziuns, lur interess e motivaziuns e defender in puntg da vista.	

ERC.3 Enconuscher fastizs e l'influenza da religiuns en la cultura ed en la societad

Cumpetenzas precedentas: NUS.12.1

renviaments

FSP - Identitads culturalas e communicaziun interculturala

1. Las scolaras ed ils scolars san identifitgar motivs religius en il mintgadi ed en ovras culturalas e giuditgar co che religiuns vegnan preschentadas en las medias.

Religiuns en societad e medias

ERC.3.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san identifitgar al lieu u sin viadis fastizs religius u lieus religius e tractar quels en lur context. Ξ segns, simbols, religiuns	
	b	» san percorscher motivs religius en ovras culturalas (p.ex. da la cultura populara) e s'occupar da lur significaziun (p.ex. figuras biblicas en maletgs, pictura, musica, film, litteratura, edifizis). Ξ persunas biblicas, anghels, sontgs, maletgs da Dieu	AF.3.A.1.1c MU.2.C.1.1h
	c	» san identifitgar aspects religius en l'ambient quotidian, a modas u stils da viver cundiziunads da la cultura ed interpretar quels en il context da lur utilisaziun (p.ex. vestgadira, accessoris, musica, abitar). Ξ art abstract, figurativ, concret	
	d	» san cumparegliar contribuziuns en las medias davart aspects da religiuns e da culturas, analisar tenor lur cuntegn objectiv sco era metter en dumonda la moda e maniera co che religiuns e culturas vegnan preschentadas en las medias. Ξ fatgs, interpretaziuns, attribuziuns	MI.1.2.h

Cumpetenzas precedentas: NUS.12.1

renviaments

FSP - Politica, democrazia e dretgs umans

2. Las scolaras ed ils scolars san giuditgar rolla ed effects da religiuns e communitads religiusas en connexs socials.

Rolla ed effects da religiuns

ERC.3.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» exploreschan in'instituziun sociala u culturala (p.ex. instituziun d'utilitad publica, scola, santeri, claustra, occurrenza) e san chapir a maun da si'istorgia il funs religius.	
	b	» san giuditgar effects positivs, ambivalents e negativs da religiuns (p.ex. raits socialas, integraziun, furmaziun d'opiniun, orientaziun, fundamentalissem).	
	c	» san mussar exemplaricamain a maun da l'istorgia dal giudaissem en Svizra ed en Europa experientschas da minoritads religiusas e culturalas. Ξ diaspora, identitad, toleranza, emancipaziun, antisemitissem, schoa/holocaust, renconuschientscha publica, zionissem	STS.5.1.c STS.5.1.d
	d	» san examinar debattas actualas davart lur puntgs da vista religius resp. ideologics ed attribuziuns discriminantas.	

ERC.4 Sa fatschentar cun religiuns e cun vistas dal mund

Cumpetenzas precedentas: NUS.12.2

renviaments

FSP - Identitads culturalas e communicaziun interculturala

1. Las scolaras ed ils scolars san declerar co che texts e ductrinas vegnan tradids e duvrads en las religiuns.

Texts, tesas e ductrinas

ERC.4.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san s'occupar da la derivanza culturala da texts religius exemplarics (p.ex. origin, epoca, mund quotidian). Ξ Tora, Tenach, Bibla, Vegl e Nov Testament, evangelis, Coran, Sunna, Hadith	
	b	» san explitgar co che scrittiras sontgas èn vegnidas tradidas e co ch'ellas vegnan studegiadas e duvradas. Ξ tradiziun a bucca, manuscrit, stampa da cudeschs, translaziun; scrittiras, iconografia, recitaziun, meditaziun, prelecziun, interpretaziun	
	c	» san explitgar a maun da las vitas e ductrinas l'impurtanza da figuras centralas da las religiuns sco era lur represchentaziun e veneraziun. Las scolaras ed ils scolars san tractar quellas or da differentas perspectivas (p.ex. istorica, estetica, culturala). Ξ Abraham: Sarah, Isaac, Hagar, Ismael; Moses: exodus da l'Egipta, palentada al Sinai; Jesus: Maria, giuvnalas e giuvnals, crusch e resurrecziun; Mohammed: Chadidscha, palentada dal Coran, Mekka e Medina; Buda: excursiuns, resvegl	
	d	» san s'occupar da visiuns, interpretaziuns e ductrinas a maun da texts religius specifics da las religiuns correspundentas.	

Cumpetenzas precedentas: NUS.12.3

renviaments

FSP - Identitads culturalas e communicaziun interculturala

2. Las scolaras ed ils scolars san explitgar pratica religiusa en il context profan da viver.

Rituals

ERC.4.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san numnar e descriver correctamain edifizis da differentas religiuns cun lur equipament essenzial, (p.ex. impressiuns, caracteristicas, stil) e declerar objectivamain (p.ex. funcziun, diever). Ξ baselgia, moschea, sinagoga, tempel » san, co ch'ellas ed els sa cumportan sco visitadras e visitaders cun il resguard necessari.	
	b	» san declerar rituals d'iniziaziun dal daventar creschì en differentas religiuns e culturas. Ξ bar mizwa, craisma, confirmaziun, festas da pubertad, nozza	
	c	» san declerar tscherts cumandaments e reglas da differentas religiuns ed identifitgar e respectar interpretaziuns correspundentas, usits e cumportaments en il mintgadi (p.ex. moda da sa nutrir, vestgadira, temps da paus).	
	d	» san tractar appartegnents da differentas religiuns e vistas dal mund e respectar co ch'els integreschan tradiziuns en lur concepziun da la vita (p.ex. rituals en la famiglia, en la communitad).	

Cumpetenzas precedentas: NUS.12.4

renviaments

FSP - Identitads culturalas e communicaziun interculturala

3. Las scolaras ed ils scolars san caracterisar tradiziuns da festas e metter en in urden cultural.

Tradiziuns da festas

ERC.4.3 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san barattar lur differentas experientschas cun tradiziuns da festas.
	b	» san descriver a maun d'in exempel, co che tradiziuns da festas sa midan en famiglia e societad e valitar la midada en reguard cultural (p.ex. generaziuns, migraziun, modernisaziun).
	c	» san cumparegliar ils termins da festa da differentas religiuns (p.ex. usits, simbols, istorgias, cuntegn religius e significaziun, funcziun sociala, impurtanza sociala). » respectan l'impurtanza da termins da festa per communitads religiusas, minoritads culturalas e la societad.
	d	» san giuditgar l'impurtanza da dis u d'onns commemorativs seculars e realisar ensemen occurrenzas respectivas (p.ex. dis per fugitivs, di dals dretgs umans).

Cumpetenzas precedentas: NUS.12.5

renviaments

FSP - Politica, democrazia e dretgs umans
FSP - Identitads culturalas e communicaziun interculturala

4. Las scolaras ed ils scolars san s'orientar en la diversitad da tradiziuns e d'ideologias religiusas ed inscuntrar cun respect differentas persvasiuns.

Diversitad ideologica e culturala

ERC.4.4 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» intercureschan vita religiusa e communitads religiusas en ils conturns locals (p.ex. inscunters, visitas, retschertgas, intervistas).
	b	» san preschentar a moda betg discriminanta religiuns e minoritads culturalas cun lur giavischs e relatar differents avis a moda transparenta. ≡ ductrinas, interpretaziuns, statements: declaraziuns publicas e privatas
	c	» san identifitgar tendenzas instrumentalisantas - tant da gruppas religiusas ed ideologicas sco era dal mainstream social - en dumondas religiusas e moralas e tractar quellas or da differentas perspectivas. ≡ autonomia, manipulaziun, dependenza, exclusiun, mainstream
	d	» san identifitgar differentas interpretaziuns entaifer las religiuns, tractar cun respect la diversitad da persvasiuns e tradiziuns religiusas sco era las stentas per toleranza, integraziun e chapientscha.

		◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.12.5	renviaments
		5. Las scolaras ed ils scolars san reflectar davart vistas ed interpretaziuns dal mund.	FSP - Svilup global e pasch FSP - Ambient natiral e resursas NT.1.1 NT.1.2
		Cretta e savida	
	ERC.4.5	Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» san identifitgar en differents secturs d'experientscha (p.ex. experientschas individualas, relaziuns socialas) e secturs spezials (p.ex. tecnica, art, religiun, politica, istorgia, biologia, fisica, dretg, economia) differentas dumondas e vistas dal mund.	
	b	» san cunfinar in da l'auter il dumandar scientific, perscrutar e declerar da sabientscha da la vita, tradiziun religiusa e persvasiun. ☰ savida e cretta, sabientscha	
	c	» san examinar e giuditgar en situaziuns concretas posiziuns motivadas religiusamain sco era nunreligiusamain e criticas envers la religiun areguard lur cuntegns. ☰ tradiziun, libertad, identitad, toleranza	

ERC.5 Jau e la collectivitad - concepir la vita e la convivenza

Cumpetenzas precedentas: NUS.1.1

renviaments

1. Las scolaras ed ils scolars san scuvrir, giuditgar e contribuir atgnas resursas.

FSP - Sanadad
ELT.4.1

Atgnas resursas

ERC.5.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san contribuir lur experientschas ed interess, descriver lur fermezzas e talents e sa preschentar correspundentamain en differentas situaziuns (p.ex. annunzia, nova gruppa). Ξ fermezzas, talents, svilup	
	b	» enconuschan pussaivladads dad ir enturn cun situaziuns da tensiun e stress (p.ex. concepziun da las pausas, moviment). Ξ recreaziun, detensiun, agids da planisaziun, tecnicas d'emprender	
	c	» enconuschan posts da consultaziun per situaziuns da problems (p.ex. famiglia, scola, sexualitad, mulesta, violenza, toxicomania, povradad) e san consultar quels en cas da basegn. Ξ cussegliaziun, terapia, agid a sasez	
	d	» san percepir siemis e bramas, exprimer visiuns davart lur futur e reflectar davart lur realisabladad.	

Cumpetenzas precedentas: NUS.1.6

renviaments

2. Las scolaras ed ils scolars san reflectar davart schlattaina e rollas.

FSP - Schlattainas ed egualitad

Schlattaina e rollas

ERC.5.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san formular experientschas ed aspectativas areguard schlattaina e cumportament da rolla en la gruppa e discutar quellas cun il respect duì (p.ex. basegns, communicaziun, egualitad dals dretgs).	
	b	» san analisar preschentaziuns da rollas d'umens e da dunnas sco era da sexualitad en las medias concernent ideals da bellezza ed aspectativas da rolla e contemplar cun egl critic discriminaziuns pervia da la schlattaina e l'orientaziun sexuala.	MI.1.2.h
	c	» enconuschan facturs che favuriseschan discriminaziun ed abus e pondereschan lur agen cumportament. Ξ clischés, pregiudizis, dependenza, abus	

◀ Cumpetenza precedenta: NUS.1.5, NUS.1.6, NUS.10.2

renviaments

FSP - Schlattainas ed egualitad
NT.7.3

3. Las scolaras ed ils scolars san reflectar davart relaziuns, amur e sexualitad e giuditgar lur responsabladad.

Relaziuns e sexualitad

ERC.5.3 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» reflecteschan en lur ambient davart atgnas aspectativas e pretensiuns a relaziuns, amicizias, partenadi e lètg. ☰ amicizia, partenadi, lètg
	b	» collian sexualitad cun partenadi, amur, respect, equivalenza ed egualitad dals dretgs e san numnar a moda betg discriminanta orientaziuns sexualas. ☰ etero-, omosexualitad
◉	c	» enconuschan lur dretgs en connex cun sexualitad e respectan ils dretgs dals auters. ☰ autodeterminaziun, maiorennitad sexuala, orientaziun sexuala, protecziun cunter dependenza ed abus
	d	» san giuditgar criticamain cumportaments e lur consequenzas en il sectur sexualitad. ☰ ristgas, abus, maldiever, pornografia, promiscuitad, prostituziun

◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.10.1

renviaments

4. Las scolaras ed ils scolars san gidar a concepir activamain cuminanza.

Cuminanza

ERC.5.4 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» emprendan a far stim da sentiments e basegns, da s'accorscher da tensiuns e da las tegnair or nua che quai è necessari.
	b	» san exprimer renconuschientscha e dar feedbacks cun stima.
◉	c	» san negoziar e fixar cumpetenzas e s'engaschar cun responsabladad per la communitad (p.ex. incumbensas, uffizis, planisar activitads).
	d	» san analisar ils motivs pussaivels d'influenzas instrumentalisantas e sa cunfinar (p.ex. manipulaziun, trends da la moda, squitsch da gruppa, mobing).

◀ Cumpetenza precedenta: NUS.7.1, NUS.7.2, NUS.7.4

renviaments

FSP - Identitads culturalas e communicaziun interculturala STS.2.2

5. Las scolaras ed ils scolars san explorar e respectar differentas situaziuns da vita e differents munds da viver.

Situaziuns da vita e munds da viver

ERC.5.5 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san s'occupar d'umans en differentas situaziuns da vita e differents munds da viver sco era reflectar davart experientschas, basegns e valurs (p.ex. situaziun professiunala, economica e famigliara; malsogna, impediment, asil, migraziun).	LE2GR.6.A.1.e
	b	» san prender part, co che umans van enturn cun grevas experientschas e dischavantatgs cun surpigliar la perspectiva da tals (p.ex. perdita, impediment, malsogna, fugia, experientschas traumaticas).	
	c	» san - a maun d'exempels - metter istorgias da famiglia en in connex pli vast e ponderar, co che quellas han caracterisà ils commembers da la famiglia (p.ex. svilup economic, midada sociala, fugia, migraziun, educaziun, rolla da la schlattaina, generaziuns, tradiziuns).	
	d	» san analisar ils motivs da pregiudizis, stereotips, aspects da l'inimi e temas (p.ex. medias, interess politics, atgnas experientschas).	LE2GR.6.A.1.c LE3GR.6.A.1.c MI.1.2.h
	e	» san discutar il tractament social e politic cun dissidents e minoritads (p.ex. integraziun, minoritads, nunconformists).	

◀ Cumpetenza precedenta: NUS.10.1, NUS.10.5

renviaments

FSP - Politica, democrazia e dretgs umans
FSP - Svilup global e pasch

6. Las scolaras ed ils scolars san formular giavischs, percepir conflicts e tschertgar soluziuns pussaivlas.

Conflicts

ERC.5.6 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san far valair agens giavischs e resguardar giavischs dad auters per furmar l'opiniun e per prender decisiuns en gruppas.	
	b	» san declerar e ponderar motivs pussaivels e consequenzas d'agressiun en la vita da mintgadi. ≡ agressiun	
	c	» enconuschan furmas da discussiun e reglas da communicaziun (p.ex. entrar sin auters, feedback, fatgs nunverbals) e san applitgar talas. ≡ discussiun, discurs da rollas, debatta; reglas da communicaziun	
	d	» san ponderar differentas vias da dumagnar conflicts e distinguer soluziuns fictivas (p.ex. disculpaziun, guntgir, bagatellisar, dictat da la maioritad). ≡ soluziun da conflicts, gulivaziun, mediaziun, votaziun	

Lehrplan
Plan d'instrucziun
Piano di studio 21

Art ed activitads expressivas

CDEP-T
Conferenza dals directurs chantunals da l'educaziun publica da la Svizra tudestga

Elements dal svilup da la cumpetenzas

Ulteriuras infurmaziuns davart ils elements dal svilup da las cumpetenzas èn disponiblas en il chapitel *Survista*.

Impressum

Editura:	Departement d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient dal Grischun
Tar quest document:	Plan d'instrucziun 21 Ediziun dals 15-03-2016
Maletg da la cuverta:	Iwan Raschle
Copyright:	Ils dretgs d'auturas e d'auturs ed ulteriurs dretgs da questa pagina d'internet ha la CDEP-T. Cun chargiar giu cuntegns (texts, maletgs, datotecas) da questa pagina d'internet na vegnan transferids nagins dretgs.
Internet:	gr-r.lehrplan.ch

Cuntegn

Davart il champ 350

Impurtanza e finamiras 351

Infurmaziuns didacticas per l'art figurativ 353

Infurmaziuns didacticas per l'art textil e tecnic 356

Infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn 360

Art figurativ 362

AF.1 Percepziun e communicaziun 363
A Percepziun e reflexiun 363
B Preschentaziun e documentaziun 365

AF.2 Process e products 366
A Process figurativ 366
B Elements da basa da l'art figurativ 368
C Proceduras d'art figurativ e metodas orientadas a l'art 370
D Materialias ed iseglia 373

AF.3 Contexts ed orientaziun 375
A Cultura ed istorgia 375
B Senn per l'art e per maletgs 376

Art textil e tecnic 377

ATT.1 Percepziun e communicaziun 378
A Percepziun e reflexiun 378
B Communicaziun e documentaziun 379

ATT.2 Process e products 380
A Process da creaziun resp. da design 380
B Funcziun e construcziun 382
C Elements creativs 385
D Procedura 386
E Material, iseglia e maschinas 388

ATT.3 Contexts ed orientaziun 389
A Cultura ed istorgia 389
B Senn per design e tecnica 390

Davart il champ

Il rom "art ed activitads expressivas" sa cumpona da l'art figurativ e da l'art textil e tecnic. Ils chapitels introductivs cuntegnan tuts dus. En in chapitel vegn dentant adina integrada l'emprim la perspectiva da l'art figurativ e suenter quella da l'art textil e tecnic. Alura suondan il svilup da las cumpetenzas per l'art figurativ e quel per l'art textil e tecnic.

Impurtanza e finamiras

Art figurativ

Impurtanza per la societad

En l'art figurativ ed en l'occupaziun cun maletgs[1] da l'art e dal mintgadi sa sensibiliseschan ils uffants e giuvenils per differentas modas expressivas figurativas. Els expriman en maletgs lur imaginaziuns, ideas ed intenziuns. En l'occupaziun tant pratica sco era receptiva cun furmas da communicaziun visualas, effects e funcziuns da maletgs sviluppan uffants e giuvenils lur cumpetenza da maletg[2]. Quella als pussibilitescha da s'orientar en ina societad ch'è caracterisada adina pli ferm da maletgs.

Uffants e giuvenils sviluppan ina capacitad da giuditgar ed ina tenuta da valurs envers art e cultura. Connexs cun la cultura e l'istorgia als mussan che la cultura sa stgaffescha adina puspè da nov en l'alternanza tranter tradiziun ed innovaziun. Tras inscunters cun artistas ed artists e contacts directs cun ovras d'art en museums, ateliers, gallarias ed en il spazi public furnescha l'art figurativ ina contribuziun impurtanta a la furmaziun culturala.

[1]Infurmaziuns, co ch'il Plan d'instrucziun 21 va enturn cun las differentas structuras da scola sin il stgalim secundar I, sa chattan en la *Survista* dal Plan d'instrucziun 21.
[2]Explicaziuns tar la noziun da maletg guardar sut *Noziun da maletg extendida.*

Impurtanza per la scola

Uffants e giuvenils s'occupan en l'art figurativ cun munds da maletg externs ed interns e resguardan en quest connex lur agen mund real respectiv. Els engrondeschan lur abilitads d'observaziun e da regurdientscha, exerciteschan in associar plain fantasia e differenzieschan lur capacitad d'imaginaziun e da representaziun. Las scolaras ed ils scolars documenteschan e preschentan fastizs da lur process figurativs ed artistics e da lur products e communitgeschan davart tals. Cun exposiziuns e preschentaziuns furneschan els ina contribuziun impurtanta a la cultura da la scola.

En l'agir orientà a process ed a products sviluppan las scolaras ed ils scolars dumondas ed ideas per maletgs che tractan differentas situaziuns e tematicas. Els fan emprovas cun elements da basa da l'art figurativ, proceduras e metodas orientadas a l'art[3], materialias ed iseglia. Cun rimnar, ordinar, experimentar, concentrar e sviluppar vinavant realiseschan ils uffants e giuvenils agens maletgs.

En l'art figurativ emprendan las scolaras ed ils scolars ad enconuscher ovras d'art e maletgs da differentas culturas ed epocas. Els emprendan a leger ed a valitar quellas e quels. En il contemplar cumparativ realiseschan els che maletgs han differents effects e diversas funcziuns e ch'els èn liads vi da contexts culturals ed istorics. En quest connex engrondeschan ils uffants e giuvenils la chapientscha per lur identitad culturala e per differenzas interculturalas sco era istoricas.

[3]Guardar sut *Cumpetenza da maletg.*

Impurtanza persunala

Maletgs evocheschan tar uffants e giuvenils differentas associaziuns ed emoziuns. En muments d'ina attenziun cumpletta e d'ina tenuta mirvegliusa ed examinanta fan las scolaras ed ils scolars experientschas esteticas. Quellas promovan l'abilitad da sviluppar atgnas dumondas e soluziuns ed il curaschi da s'occupar cun chaussas nunenconuschentas ed insolitas.

En l'art figurativ realiseschan las scolaras ed ils scolars agens maletgs. Els perscruteschan il mund real e scuvran en quest connex novs access. Els fan l'experientscha da l'autoefficacitad e chapeschan la lingua figurativa persunala sco furma d'expressiun autonoma ed independenta.

Art textil e tecnic

Impurtanza per la societad	Il mund actual e noss mintgadi èn caracterisads fermamain da design e da tecnica.[4] Nus essan circumdads da products e d'objects da design e tecnics. En l'art textil e tecnic s'occupan ils uffants e giuvenils da products, process sco era soluziuns concepziunalas e tecnicas ed emprendan ad enconuscher lur impurtanza culturala, tecnica, economica ed ecologica. La chapientscha per design e tecnica declera dumondas davart il senn e la valur en connex cun la producziun, la concepziun, il diever e la dismessa da products. Ella renda uffants e giuvenils abels da realisar connexs da svilups e products tecnics e culturals e da prender posiziun latiers. Uffants e giuvenils han il basegn da furmar lur agens conturns, da sviluppar chaussas novas e da transfurmar chaussas existentas tenor pretensiuns novas u tenor lur imaginaziuns ed ideas. En process da concepziun resp. da design s'acquistan las scolaras ed ils scolars cumpetenzas motoricas e manualas da basa ch'els pon duvrar bain e savens ordaifer la scola. Ensemen cun ulteriuras cumpetenzas esteticas, concepziunalas e tecnicas èn quellas d'ina impurtanza centrala per emprender e per pratitgar numerusas professiuns. [4]En il center dal design stattan la qualitad dal process e l'occupaziun concepziunala cun funcziuns e furmas. La tecnica cumpiglia tut las activitads umanas che sa fatschentan cun la producziun, il diever, la valitaziun e la dismessa da products tecnics e textils.
Impurtanza per la scola	En l'instrucziun tractan las scolaras ed ils scolars connexs concepziunals e tecnics ed emprendan da descriver e da documentar las percepziuns, ils process d'elavuraziun ed ils products creads. Els sa fatschentan cun temas ch'èn impurtants per la societad, cun dumondas da la concepziun e da la tecnica. Els perscruteschan materialias, emprendan ad enconuscher proceduras manualas e dovran en quest connex iseglia e maschinas. Els analiseschan funcziuns e construcziuns, planiseschan e sviluppan agens products. Scolaras e scolars sclereschan e valiteschan modas da producziun manualas ed industrialas. Els formuleschan agens giudicaments e sviluppan in sentiment per qualitad. Questa occupaziun promova l'interess e la chapientscha per design e tecnica.
Impurtanza persunala	En l'art textil e tecnic creeschan uffants e giuvenils autonomamain products persunals. Els vesan directamain las consequenzas ed ils effects da lur activitads, quai che promova la relaziun emoziunala cun il product. L'experientscha d'avair creà insatge e d'avair emprendì insatge nov rinforza la conscienza da sasez dals uffants e giuvenils ed als lascha far l'experientscha da l'autoefficacitad. D'emprender ad enconuscher ils agens cunfins u ils cunfins da quai ch'è realisabel promova il connex cun la realitad.

Infurmaziuns didacticas per l'art figurativ

Remartgas areguard la chapientscha dal rom

Noziun da maletg extendida	La noziun da maletg extendida cumpiglia d'ina vart maletgs bidimensiunals, betg animads ed animads (p.ex. pictura, dissegn, grafica, fotografia, video, animaziun) e da l'autra vart ovras tridimensiunalas en architectura, sculptura, installaziun e performanza. Ultra da quai vegni fatg la differenza tranter maletgs externs e maletgs interns. Maletgs interns cuntegnan ideas ed imaginaziuns, fantasias, sentiments ed associaziuns. Maletgs externs sa refereschan a purtrets, objects e fenomens da natira, cultura ed art.
Cumpetenza da maletg	La cumpetenza da maletg sto vegnir chapida sco capacitads, abilitads, enconuschientschas e tenutas che pussibiliteschan a scolaras e scolars da s'orientar en in mund ch'è caracterisà da maletgs. En l'instrucziun vegnan las scolaras ed ils scolars rendids abels d'identifitgar ils effects e las funcziuns da maletgs sco era da chapir contexts subjectiv-biografics ed istoric-culturals. Scolaras e scolars s'acquistan ina cumpetenza da maletg, sch'els: • imagineschan, vivan, percepeschan, analiseschan, interpreteschan maletgs (recepziun); • sviluppeschan, projecteschan, realiseschan, concentreschan maletgs (producziun); • classifitgeschan, cumpareglian, chapeschan maletgs (reflexiun); • sa decleran e communitgeschan cun maletgs, discurran sur da maletgs (communicaziun).
Metodas orientadas a l'art	Las scolaras ed ils scolars utiliseschan modas e manieras da pensar e da lavurar co ch'ellas vegnan applitgadas en l'art (p.ex. transfurmar, variar, cumbinar, alienar). Grazia a metodas orientadas a l'art survegnan els l'occasiun en l'instrucziun da far experientschas cun emprender ad enconuscher e cun sa fatschentar cun maletgs e cun ovras d'art. En quest connex vegnan els intimads da surpigliar perspectivas insolitas e nunusitadas, da tschertgar cunfins e da surmuntar las atgnas disas.

Iniziar e planisar process figurativs

Champs tematics	In process figurativ vegn inizià cun ina dumond partind d'in tema dal mund da viver e d'imaginaziun da las scolaras e dals scolars. Fenomens da natira ed art, ovras d'art contemporanas ed istoricas sco era munds da maletg analogs e digitals furman la basa per talas dumondas. Champs tematics pussaivels èn: • uman, figura, preschentaziun da sasezza; • cuntrada, planta, animal; • object, corp, spazi, architectura; • colurs (material e fenomens); • moviment (percepziun e preschentaziun); • ficziun, giavischs, sentiments; • reclama, segns, simbols.
Lezias e pensums	Lezias e pensums signifitgants pussibiliteschan a las scolaras ed als scolars in emprender orientà a las cumpetenzas en ils trais champs da cumpetenza *percepziun e communicaziun, process e products, contexts ed orientaziun*. Ina lezia u in pensum cumpiglia ina dumonda figurativa sco era criteris da process e da product e pretenda agens maletgs sco soluziun. L'inscenaziun dal process, l'integraziun d'elements da basa figurativs (puncts, lingias, furmas; colurs; spazi; structura da la surfatscha; moviment), la tscherna da proceduras, materialias e metodas orientadas a l'art sco era la valitaziun èn aspects da la planisaziun. Bunas lezias e buns pensums inizieschan tar las scolaras ed ils scolars in'occupaziun averta,

mirvegliusa e plaina plaschair d'experimentar e promovan lur creativitad e lur lingua figurativa.

Process figurativ

En il process figurativ emprendan las scolaras ed ils scolars da sviluppar in'idea d'in maletg e da la realisar cun meds figurativs. En l'alternanza tranter percepir, pensar ed agir fan las scolaras ed ils scolars experientschas esteticas e differenzieschan uschia lur capacitad d'imaginaziun e da represchentaziun.

Els observan, descrivan e cumpareglian fenomens, objects e maletgs. Els rimnan e classifitgeschan materialias ed infurmaziuns, giogan ed experimenteschan cun elements figurativs da basa e cun proceduras. Els entran en il process ed emprovan differentas modas da proceder. Las scolaras ed ils scolars fan l'experientscha che process creativs naschan en l'alternanza dad esser surprais, sa concentrar, betg savair, decider, planisar, restar, laschar capitar, repeter, sbittar, tardivar, ristgar, disdir, betg gartegiar, cumparegliar e valitar. En quest connex s'elavuran els las cumpetenzas per sviluppar e per realisar agens maletgs sco soluziun. En il context d'art e da cultura emprendan las scolaras ed ils scolars da cumparegliar e classifitgar lur maletgs.

Illustraziun 1: Process figurativ

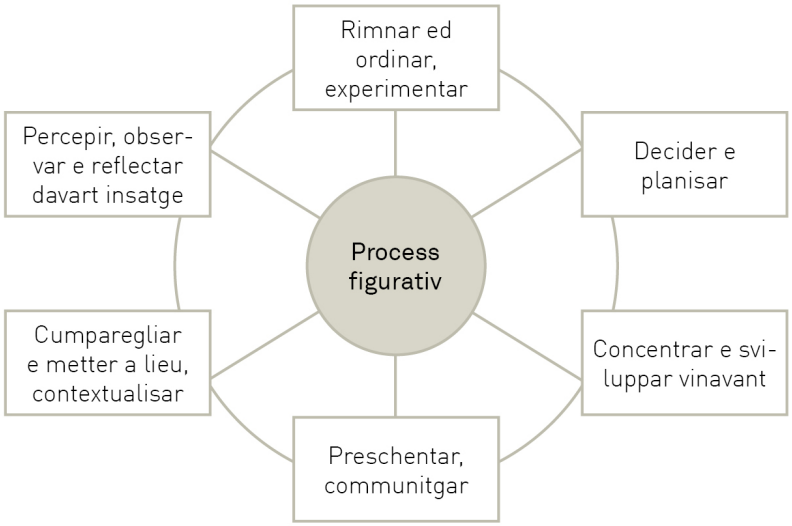

Access a maletgs

En l'occupaziun cun maletgs ston vegnir resguardads differents access:

- access associativ (p.ex. chadainas d'associaziuns, inventar in titel, raquintar istorgias, glista d'adjectivs, intervista fictiva);
- access descriptiv (p.ex. viadi tras il maletg, gieu *Jau ves insatge che ti na vesas betg*);
- access orientà a l'agir (p.ex. far suenter la gestica, la posiziun, la mimica, sonorisaziun, alienar, cumplettar e cumbinar parts dal maletg, dictat da maletg);
- access analitic (p.ex. motiv, cumposiziun dal maletg, aspects formals, moda e stil da picturar).

Accumpagnar e giuditgar process figurativs

Rolla da las persunas d'instrucziun

Accumpagnant process figurativs pretenda e promova la persuna d'instrucziun la moda da s'exprimer individualmain da las scolaras e dals scolars ed ha differentas rollas en quest connex. Quellas cumpiglian

- l'intermediaziun d'enconuschientschas spezialisadas e specificas, d'abilitads,

da modas artisticas da pensar e d'agir;
- l'instrucziun ed il barat;
- la cussegliaziun e l'encuraschament;
- il pussibilitar da far experientschas esteticas;
- l'animaziun da reflectar, da contemplar maletgs e da communitgar;
- l'appreziaziun, il giudicament e la valitaziun critica.

La persuna d'instrucziun iniziescha vias d'emprender cun far experiments e scuvertas sco era situaziuns d'emprender sin basa dal chapir e da l'analisar. Ella sustegna in'occupaziun constructiva cun difficultads e bloccadas cun diriger - or d'ina tenuta da basa ch'è orientada a la promoziun - l'attenziun a pussaivladads da svilup. Ella valitescha process e products en ina moda che s'orientescha a criteris.

Reflexiun e documentaziun	Experientschas da process vegnan ponderadas, documentadas e communitgadas a maun da studis, sboz, carnets da skizzas u schurnals d'emprender. Sa fatschentond cun process e products sviluppan las scolaras ed ils scolars chapientscha e stima per differentas modas da lavurar e da linguatgs figurativs.

Chaussas transversalas ed infurmaziuns davart il 1. ciclus

Accents pertutgant cumpetenzas transversalas	En l'art figurativ resultan blers puncts da referiments per promover cumpetenzas transversalas. En il sectur da las cumpetenzas persunalas vegni lavurà prioritarmain vi da la: • autonomia: las scolaras ed ils scolars emprendan ad organisar process figurativs ed a lavurar en moda concentrada e perseveranta. En il sectur da las cumpetenzas socialas vegni lavurà prioritarmain vi da la: • abilitad da cooperar: las scolaras ed ils scolars emprendan da realisar cuminaivlamain process figurativs e da profitar dal potenzial da la gruppa. En il sectur da las cumpetenzas metodicas vegni lavurà prioritarmain vi da la: • abilitad linguistica: las scolaras ed ils scolars emprendan da descriver fenomens figurativs cun noziuns tecnicas e da commentar e preschentar process e products cun in vocabulari specific. • Schliar lezias/pensums/problems: Las scolaras ed ils scolars emprendan ad enconuscher differentas strategias per far lezias e pensums figurativs ed applitgeschan quellas intenziunadamain. En quest connex emprendan els d'acceptar sfidas, d'inventar soluziuns creativas, da trair a niz infurmaziuns e da planisar ils pass da la realisaziun. (Guardar era *Basas*, chapitel *Cumpetenzas transversalas*.)
Infurmaziuns davart il 1. ciclus	Tar uffants dal 1. ciclus è la midada da l'art figurativ al gieu liber fluctuanta. L'occupaziun cun proceduras fundamentalas, en spezial il dissegnar, malegiar e modellar, pussibiliteschan a l'uffant - d'elavurar e da communitgar - ordaifer furmas d'expressiun linguisticas - chaussas ch'el ha passentà e fatg tras. En l'ir enturn a moda ludica cun furmas, colurs e materialias structurescha l'uffant sias percepziuns multifaras e sviluppa uschia agens simbols signifitgants e maletgs interns. Quels furman la basa per pudair chapir simbols en maletgs, istorgias e paraulas. (Guardar era *Basas*, chapitel *Puncts centrals dal 1. ciclus*.)

Infurmaziuns didacticas per l'art textil e tecnic

Planisar l'instrucziun

Champs tematics	La planisaziun d'in project d'instrucziun parta dal mund real, dals interess e da la savida preliminara da las scolaras e dals scolars. Partind dals champs tematics gieu/temp liber, vestgadira/moda, construcziun/sectur d'abitar, mecanica/transport ed energia/electricitad planiseschan las persunas d'instrucziun ambients d'emprender concrets ed unitads d'instrucziun, en las qualas las scolaras ed ils scolars s'acquistan savida, abilitads e tenutas manualas e concepziunalas. Champs tematics cuntegnan temas ch'èn impurtants per la societad, che derivan dal design e da la tecnica e che vegnan perscrutads sur l'agir, il producir ed il reflectar.
Lezias e pensums	Bunas lezias e pensums pretensius pussibiliteschan a las scolaras ed als scolars da far experientschas e d'emprender en ils trais champs da cumpetenza *percepziun e communicaziun, process e products* sco era *contexts ed orientaziun*. Il punct da partenza è savens l'occupaziun cun la funcziun e cun la construcziun d'in product, cun ils elements creativs, cun las proceduras u cun las materialias che vegnan examinadas precisamain, analisadas u empruvadas a moda experimentala. Sin basa da quai vegnan sviluppads - cuminaivlamain u individualmain - pass da lavur e soluziuns. Lezias e pensums serrads, mez averts ed averts vegnan dads en ritgas variaziuns. La finamira en quest connex è quella da manar las scolaras ed ils scolars ad in'occupaziun averta, explorativa ed orientada a soluziuns da l'incumbensa e da pussibilitar soluziuns individualas. Las persunas d'instrucziun defineschan u fixeschan ils criteris d'ina incumbensa. Ellas instrueschan las scolaras ed ils scolars da s'occupar pli detagliadamain cun la lezia u cun il pensum. Cun dar lezias e pensums ston vegnir resguardadas supplementarmain las premissas situativas (p.ex. grondezza da la classa, grondezza da la localitad, equipament, eterogenitad).
Process da creaziun resp. da design[5]	Sch'ina lezia, in pensum u in problem preschentà è ina sfida, iniziescha quai in process da creaziun resp. da design. En quel pon vegnir differenziadas differentas fasas che suondan savens ina l'autra confurm a la preschentaziun. En il process poi esser necessari da far in pass enavos per sclerir dumondas parzialas anc betg schliadas.

Tabella 1: Il process da creaziun resp. da design

Fasas dal process da creaziun resp. da design	Infurmaziuns metodicas
Rimnar ed ordinar	• Duvrar differentas funtaunas d'inspirazi-un sco motivaziun; • rimnar ed ordinar infurmaziuns; • skizzar ed analisar differentas ideas ed opziuns d'agir.
Experimentar e sviluppar	• Sviluppar atgnas variantas da soluziun cun agid d'experiments creativs e cun experiments tecnic-funcziunals; • far sbozs, models ed optimar a moda orientada a criteris.
Planisar e producir	• Giuditgar experiments, sbozs e models a maun da finamiras; • reflectar davart las experientschas fatgas e planisar e realisar ils pass da lavur per la realisaziun.
Giuditgar e sviluppar vinavant	• Giuditgar vias da soluziun individualas e products a maun da criteris.
Documentar e preschentar	• Documentar e preschentar process e products.

[5]En il 1. ciclus vegni discurrì dal process da creaziun en il plan d'instrucziun, a partir dal 2. ciclus vegn introducida la noziun dal process da design.

Accumpagnar il process da creaziun resp. da design

Rolla da las persunas d'instrucziun	Las persunas d'instrucziun instrueschan ed accumpognan las scolaras ed ils scolars en lur process d'emprender, da creaziun e da design. Ellas mettan a disposiziun in spazi liber per atgnas experientschas ed accumpognan fasas da reflexiun e da preschentaziun.
Orientaziun a l'acziun	L'instrucziun vegn dada a moda orientada a l'acziun. Process concepziunals e tecnics na duain las scolaras ed ils scolars betg mo imitar, mabain chapir per emprender a valitar ed a realisar tals. En questa moda vegnan acquistadas cumpetenzas d'agir che pon vegnir applitgadas era tar novs problems en l'instrucziun ed en il mintgadi.
Metodas	Bunas lezias e pensums pretensius pretendan che metodas specificas vegnan applitgadas sistematicamain.

Tabella 2: Metodas scuvrintas e chapaivlas

Metodas scuvrintas	Metodas chapaivlas
Analisa Examinaziun da material, analisa da product, deconstrucziun, analisa istorica u tecnica, controlla da material e.u.v **Experiment** Emprova da material, experiments creativs e tecnics. **Metodas intuitivas** Orientaziun vi da caracteristicas specificas da materialias e d'objects p.ex. collecziun u museum; giugar cun materialias; rimnar ed ordinar tenor criteris sistematics individuals	**Curs** Mussar e far suenter a moda reflectada. Adattà per introducir proceduras, process da lavur, manipulaziun da maschinas u d'apparats. **Program directiv/incumbensa da plirs stgalims** Elavuraziun independenta tenor structuras predefinidas cun sustegn da maletgs, texts ed exempels che mussan il proceder pass per pass. **Exploraziun** Per entrar en ina tematica u per l'approfundar: p.ex. inspecziun d'in manaschi, excursiun, visita d'in museum, intervista cun experts, studi tecnic.

Segirezza	En la lavur cun iseglia, apparats e maschinas ston vegnir observadas las recumandaziuns dal Post da consultaziun svizzer per la prevenziun d'accidents (ppa) da la SUVA.

Giuditgar e valitar process e products

Giuditgar, evaluar, valitar	Las scolaras ed ils scolars cumpareglian lur pass da lavur e soluziuns parzialas gia durant il process da creaziun resp. da design cun ils criteris da la lezia u dal pensum. Els formuleschan lur experientschas d'ir enturn cun las materialias elavuradas, las proceduras applitgadas, las construcziuns, las concepziuns ed ils contexts. Uschia scoleschan els lur observaziun e sviluppan ina moda precisa da s'exprimer. Las reflexiuns pon vegnir fixadas en schurnals d'emprender u fatgas en la gruppa d'emprender cun rundas da parairi orientadas als criteris.
Orientaziun a criteris	Cun criteris vegnan las scolaras ed ils scolars instruids da sa fatschentar pli detagliadamain cun ina lezia ubain cun in pensum formulà u cun in problem preschentà. En il giudicament sa referescha la persuna d'instrucziun als criteris formulads (p.ex. tar la preschentaziun, tar las colurs tschernidas, tar la construcziun e funcziun u tar ils connexs ecologics). L'autogiudicat sco era il giudicat tras terzas persunas vegnan fatgs cun cumpareglar ils criteris ed ils resultats dal process da creaziun resp. da design.

Chaussas transversalas ed infurmaziuns davart il 1. ciclus

Accents pertutgant cumpetenzas transversalas	En l'art textil e tecnic resultan puncts da referiments multifars per promover las cumpetenzas transversalas. En il sectur da las cumpetenzas persunalas vegni lavurà prioritarmain vi da la: • autoreflexiun: Las scolaras ed ils scolars fan tras e pondereschan en l'instrucziun process multifars d'emprender e da schliar problems. En l'occupaziun cun objects e products emprendan els ad analisar l'effect da tals ed applitgeschan lur enconuschientschas e lur abilitads en ulteriurs process. En il sectur da las cumpetenzas metodicas vegni lavurà prioritarmain vi dal:

- trair a niz infurmaziuns: Per realisar lur projects ston las scolaras ed ils scolars consultar infurmaziuns da differentas funtaunas. Els èn adina pli savens en cas da sa procurar sezs infurmaziuns, d'elavurar e da giuditgar dumondas a maun d'experiments.
- Schliar lezias/pensums/problems: Las scolaras ed ils scolars rimnan experientschas cun schliar lezias e pensums concepziunals e tecnics. Els fan tras process multifars ch'els structureschan adina pli savens sezs. Cun realisar lur agens projects emprendan els d'ir enturn cun sfidas.

(Guardar era *Basas*, chapitel *Cumpetenzas transversalas*.)

Infurmaziuns davart il 1. ciclus	En il 1. ciclus scoleschan ils uffants lur percepziun en il contact cun materialias. Tar l'elavuraziun dovran els lur mauns ed emprimas iseglias a moda variada. En quest connex exerciteschan els la coordinaziun e l'inschign ed emprendan da dosar la forza e s'acquistan ina savida da las caracteristicas dals materials e da las modas da proceder. Models da moviment ils pli differents dals mauns e da la bratscha promovan en spezial las premissas per l'acquist da la scrittira. Uffants sanestrers han in dretg d'in accumpagnament da l'emprender che sustegna lur dominanza dals mauns en mintga situaziun. Lezias e pensums creativs èn pretensius era en il 1. ciclus, ston però correspunder a las premissas cognitivas, motoricas ed emoziunalas dals uffants e porschan pussaivladads da decider en il process. Materialias che pon vegnir colliadas ina cun l'autra cun enfilar, metter ensemen, collar, mantunar u enguttar han ina gronda attracziun concepziunala per uffants. Cun metter ensemen pass per pass las materialias sa sviluppan durant la lavur successivamain ideas, visiuns u in product. Il declerar situaziuns, lezias e pensums, sco era l'introducziun da proceduras e da modas da proceder pon vegnir resguardads sco promoziun intensiva e connectada da la lingua. Cun cumbinar l'acziun (part nunverbala) ed il discurrer il medem mument (part verbala) vegnan noziuns messas en in context logic per ils uffants, illustradas ed integradas en il stgazi da pleds. (Guardar era *Basas*, chapitel *Puncts centrals dal 1. ciclus*.)

Infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn

Interdependenza dals trais champs da cumpetenza

Ils plans d'instrucziun dals roms "art figurativ" ed "art textil e tecnic" han la medema structura fundamentala. Els èn sutdividids en ils champs da cumpetenza *percepziun e communicaziun*, *process e products* sco era *contexts ed orientaziun*. Las particularitads specificas dal rom sa mussan en la structura interna (guardar tabellas 3 e 4).

Ils trais champs da cumpetenza han grondas interdependenzas in cun l'auter. En projects d'instrucziun vegni lavurà en tut ils trais champs da cumpetenza, ma cun differentas intensitads e successiuns. Il champ da cumpetenza *process e products* dovra per regla dapli temp ch'ils auters dus champs.

Tabella 3: Structura da l'art figurativ

Percepziun e communicaziun (AF.1)		Contexts ed orientaziun (AF.3)
Percepziun e reflexiun		Cultura ed istorgia
• crear e sviluppar vinavant ideas ed imaginaziuns • percepir cun plirs organs sensitivs • observar attentivamain • furmar e motivar in'opiniun estetica	Project d'instrucziun	• leger ovras d'art e maletgs • enconuscher ovras d'art • cumparegliar agens maletgs cun ovras d'art
Preschentaziun e documentaziun		Senn per l'art e per maletgs
• documentar • preschentar e communitgar		• identifitgar l'effect d'in maletg • identifitgar la funcziun d'in maletg

Process e products (AF.2)		
Process figurativ		
• sviluppar in'idea per in maletg • rimnar ed ordinar, experimentar • concentrar e sviluppar vinavant		
Elements da basa da l'art figurativ	Proceduras d'art figurativ e metodas orientadas a l'art	Materialias ed iseglia
• puncts, lingias, furmas • colur • spazi • structura da la surfatscha • moviment	• dissegnar, malegiar • stampar • collaschar, montar • modellar, stgaffir, construir • giugar, agir, inscenar • fotografar, filmar • metodas orientadas a l'art	• materialias graficas da malegiar e purtaders da maletgs • materialias plasticas, constructivas • iseglia

Tabella 4: Structura da l'art textil e tecnic

Percepziun e communicaziun (ATT.1)		Contexts ed orientaziun (ATT.3)
Percepziun e reflexiun		Cultura ed istorgia
• effect e connexs		• significaziun e cuntegn simbolic • invenziuns e svilups
Communicaziun e documentaziun	Project d'instrucziun	Senn per design e tecnica
• giuditgar process • giuditgar products • documentar e preschentar		• producziun e persistenza • fabricaziun ed utilisaziun • mastergn ed industria • apparats e manipulaziun

Process e products (ATT.2)			
Process da creaziun resp. da design			
• rimnar ed ordinar • experimentar e sviluppar • planisar e producir			
Funcziun e construcziun	Elements creativs	Procedura	Material, iseglia e maschinas
en ils champs tematics: • gieu/temp liber • moda/vestgadira • construcziun/sectur d'abitar • mecanica/transport • electricitad/energia	• material e surfatscha • furma • colur	• che dat la furma • che furma la surfatscha • che mida la surfatscha	• material • iseglia e maschinas

Puncts d'orientaziun mancants	En ils plans d'instrucziun per l'art figurativ e l'art textil e tecnic n'èn vegnids fixads nagins puncts d'orientaziun, perquai ch'il svilup da las cumpetenzas cuntegna mo paucs stgalims da cumpetenza che vegnan sviluppads durant l'entira perioda dal ciclus respectiv.
Chapientscha tecnica	Las cumpetenzas per la chapientscha tecnica èn armonisadas cun las cumpetenzas correspundentas dals champs "natira, uman e societad" (NUS) resp. "natira e tecnica" (NT), ma i èn vegnids fixads differents accents: Entant ch'i sa tracta en il plan d'instrucziun art textil e tecnic dal far experientschas ed emprovas praticas cun connexs da las scienzas natiralas e tecnics, da s'occupar da quests connexs e dals giuditgar, vegnan elavuradas en ils champs "natira, uman e societad" e "natira e tecnica" las basas teoreticas latiers.

Art figurativ

AF.1 Percepziun e communicaziun

A Percepziun e reflexiun

1. Las scolaras ed ils scolars san concepir cleras ideas figurativas, sviluppar vinavant ellas e discutar dad ellas.

renviaments
AS - Percepziun (2)

Concepir e sviluppar vinavant ideas

AF.1.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san concepir e cumbinar a moda associativa cleras ideas figurativas sin basa da regurdanzas e giavischs (p.ex. mund da gieu, via da scola, maletgs da nivels, figuras da fantasia, imaginar chaussas zuppadas). » san raquintar da lur cleras ideas figurativas e sa barattar en chaussa.
2	b	» san concepir, cumbinar e sviluppar vinavant a moda associativa ed intenziunada cleras ideas figurativas da situaziuns passadas, preschentas e futuras, e quai da differentas opticas (p.ex. istorgia en maletgs, troglodits, visiun futuristica). » san denominar lur cleras ideas figurativas e communitgar davart ellas.
3	c	» san concepir, cumbinar e sviluppar vinavant a moda associativa ed intenziunada cleras ideas figurativas sin basa da sentiments, fantasias e savair (p.ex. differentas atmosferas, construcziuns, cumposiziuns, storyboard). » san analisar lur cleras ideas figurativas e discutar sur dad ellas.

2. Las scolaras ed ils scolars san percepir ed observar maletgs e reflectar davart tals.

renviaments
AS - Lingua e communicaziun (8)
AS - Percepziun (2)

Percepir sur plirs organs sensitivs

AF.1.A.2 Las scolaras ed ils scolars ...

1	1a	» san identifitgar differenzas en la percepziun visuala, tactila, auditiva e chinestetica e sa barattar sur da quai.
2	1b	» san identifitgar e descriver l'interacziun tranter las percepziuns visualas, tactilas, auditivas e chinesteticas e discutar sur da quai.
3	1c	» san analisar la subjectivitad e la multifariadad da percepziuns visualas, tactilas, auditivas e chinesteticas e reflectar davart ellas a moda cumparativa.

Observar attentivamain

AF.1.A.2 Las scolaras ed ils scolars ...

1	2a	» san observar creaturas, situaziuns, objects, contemplar maletgs e demussar caracteristicas impurtantas sco era sentiments.	NUS.2.1.a
	2b	» san cumparegliar lur observaziuns da colur, grondezza, moviment e furma cun las observaziuns d'auters.	
2	2c	» san observar per in temp pli lung creatiras, situaziuns, objects, contemplar maletgs e sa barattar davart lur sentiments e lur enconuschientschas. » san cumparegliar lur savida preliminara cun l'observaziun ed identifitgar caracteristicas dals maletgs.	

			renviaments
	2d	» san descriver lur observaziuns da fenomens da spazi, da colur e da moviment (p.ex. vischinanza-distanza, glisch-sumbriva, maschaidas da colur opticas, sequenza da maletgs).	
3	2e	» san observar creaturas, situaziuns, objects e maletgs da differentas perspectivas ed en divers contexts. » san cumparegliar lur savida preliminara cun l'observaziun e scolar lur egliada. » san descriver e cumparegliar lur sentiments e lur enconuschientschas.	
	2f	» san descriver lur observaziuns tar fenomens da spazi, da colur e da moviment (p.ex. illusiun optica, anamorfosa, punct da projecziun, maletgs posteriurs da colur, tambur magic [zootrop], animaziun).	

			renviaments AS - Independenza ed agir social (9)
	3.	**Las scolaras ed ils scolars san sa far e motivar ideas esteticas.**	
		Far e motivar in'idea estetica	
	AF.1.A.3	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san descriver lur preferenzas areguard caracteristicas e qualitads da maletgs (motivs, colurs, furmas e materialias).	
2	b	» san descriver e giuditgar tratgs caracteristics e segns da qualitad specifics da maletgs (p.ex. motiv, nianza da colur, cumposiziun dal maletg).	
	c	» san motivar cun criteris in parairi estetic persunal, sviluppar in'atgna opiniun e cumparegliar quella cun auters puncts da vista.	
3	d	» san analisar, ordinar e giuditgar tratgs caracteristics e segns da qualitad specifics da maletgs (p.ex. effect dal maletg, realisaziun tematica e formala).	

AF.1 Percepziun e communicaziun
B Preschentaziun e documentaziun

1. Las scolaras ed ils scolars san documentar e preschentar process figurativs e communitgar sur dad els.

renviaments
AS - Lingua e communicaziun (8)

Documentar

AF.1.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	1a	» san mussar si fastizs da lur process (p.ex. ordinar maletgs tenor la data da creaziun).
2	1b	» san scriver si e mussar fastizs da lur process (p.ex. diari, quadern da skizzas, collecziun da las lavurs).
3	1c	» san documentar fasas da lur process cun illustraziuns e pleds (p.ex. portfolio, schurnal d'emprender).

Preschentar e communitgar

AF.1.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	2a	» san preschentar lur process e products en in rom pli pitschen (classa) u en in rom pli grond (p.ex. emna da project, sairada da geniturs) e quintar da quai. » san dar ina significaziun a lur maletgs e discurrer da quai.
2	2b	» san declerar lur process ed exponer lur products (p.ex. etichettar, illuminar). » san commentar cun expressiuns tecnicas lur process e products. » san declerar l'impurtanza subjectiva da lur maletgs.
3	2c	» san declerar lur process e preschentar lur products (p.ex. installar, metter en scena, elavurar en moda digitala). » san commentar e discutar cun expressiuns tecnicas lur process e products. » san declerar l'impurtanza subjectiva da lur maletgs e la metter en discussiun.

AF.2 Process e products
A Process figurativ

1. Las scolaras ed ils scolars san sviluppar - sulets u en gruppas - ideas independentas da maletgs da differentas situaziuns e temas.

renviaments
AS - Fantasia e creativitad (6)

Sviluppar in'idea per in maletg

AF.2.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san sviluppar atgnas ideas per maletgs da temas da lur mund da fantasia e da viver (p.ex. famiglia, animal, figuras e creaturas da fantasia).
2	b	» san sviluppar atgnas ideas per maletgs e dumondas che derivan da lur mund da fantasia e da viver e che pertutgan la natira, la cultura ed il mintgadi (p.ex. uman, flora e fauna, istorgias, ficziuns, scrittiras).
3	c	» san sviluppar atgnas ideas per maletgs e dumondas che derivan da lur sectur d'interess ed ambient social (p.ex. reclama, preschentaziun da sasezza, bellezza, lifestyle, munds virtuals, streetart).

2. Las scolaras ed ils scolars san realisar - sulets u en gruppas - process figurativs ed amplifitgar lur lingua figurativa.

renviaments
AS - Fantasia e creativitad (6)

Rimnar ed ordinar, experimentar

AF.2.A.2 Las scolaras ed ils scolars ...

1	1a	» san rimnar ed ordinar materialias, chaussas e maletgs da l'agen mund da viver tenor agens criteris u tenor criteris prescrits sco era experimentar cun quels. » san trair a niz collecziuns ed experiments sco funtauna d'inspiraziun per lur ulteriur process figurativ.
	1b	» san s'avischinar avertamain en gieu ed experiment a situaziuns, scuvrir chaussas novas ed engrondir uschia lur pussaivladads da s'exprimer a moda figurativa.
2	1c	» san rimnar ed ordinar materialias, chaussas e maletgs da l'agen mund da viver e dals conturns pli vasts tenor criteris sco era experimentar cun quels. » san trair a niz collecziuns ed experiments sco funtauna d'inspiraziun per lur ulteriur process figurativ.
	1d	» san reagir en il gieu ed experiment a chaussas imprevisas, scolar lur attenziun per detagls ed amplifitgar lur lingua figurativa.
3	1e	» san rimnar ed ordinar a maun da criteris materialias, chaussas e maletgs da contexts persunals ed esters sco era experimentar cun quels. » san trair a niz collecziuns ed experiments sco funtauna d'inspiraziun per lur ulteriur process figurativ.
	1f	» san acceptar en il gieu ed experiment il nunenconuschent, scuvrir particularitads e connexs e differenziar lur lingua figurativa.

Concentrar e sviluppar vinavant

AF.2.A.2 Las scolaras ed ils scolars ...

1	2a	» san giuditgar lur maletgs ed obtegnair da quai impuls per l'ulteriura lavur.
2	2b	» san giuditgar lur maletgs tenor criteris prescrits ed obtegnair da quai impuls per densifitgar u per sviluppar vinavant tals.
3	2c	» san giuditgar l'idea e l'effect da lur maletgs tenor agens criteris u tenor criteris prescrits ed obtegnair da quai impuls per densifitgar u per sviluppar vinavant tals.

AF.2 Process e products
B Elements da basa da l'art figurativ

1. Las scolaras ed ils scolars san perscrutar l'effect d'elements da basa figurativs e duvrar per lur idea per in maletg.

renviaments
AS - Emprender e reflexiun (7)

Puncts, lingias, furmas

AF.2.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	1a	» san crear fastizs cun puncts e lingias cun densifitgar, sparpagliar, metter en retscha, cruschar. » san far furmas avertas, serradas, cun chantuns, radundas, organicas e geometricas.	
2	1b	» san empruvar e duvrar en moda lineara e planiva arranschaments diagonals, orizontals, verticals da puncts e da lingias. » san sviluppar e duvrar furmas entras cuntrasts, conturas e relaziuns dal positiv cun il negativ.	
3	1c	» san duvrar intenziunadamain arranschaments da puncts e da linguas per in effect linear, planiv e tridimensiunal. » san sviluppar e duvrar intenziunadamain furmas entras ina relaziun da la figura cun il funs, cun midar la grondezza, cun far reducziuns ed abstracziuns.	

Colur

AF.2.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	2a	» san maschadar ed ordinar colurs tenor preferenzas subjectivas.	ATT.2.C.1.3a
2	2b	» san maschadar or da colurs primaras colurs parentadas e cuntrarias e metter quellas en relaziun ina cun l'autra. » san distinguer, tscherner e duvrar la multifariadad da differentas nianzas da colur. » san maschadar e duvrar colurs confurm ad objects.	ATT.2.C.1.3b
3	2c	» san maschadar colurs cun finas graduaziuns da la clerezza, dal colurit e da la saturaziun e duvrar ellas intenziunadamain. » san scuvrir dissoluziuns e relaziuns da colur, accordar ellas ina cun l'autra e duvrar ellas.	ATT.2.C.1.3c
	2d	» san maschadar colurs d'apparientscha e duvrar quellas cun intenziun.	

Spazi

AF.2.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	3a	» san construir ed endrizzar spazis cun material ch'è avant maun. » san dissegnar u malegiar situaziuns tridimensiunals sin ina surfatscha bidimensiunala.	
2	3b	» san crear tridimensiunalitad cun mobiles, cun glisch e sumbriva, cun models e cun installaziuns e midar tala. » san verifitgar il spazi tridimensiunal cun gruppaziuns, cun relaziuns cler-stgir e/u davant-davos e preschentar quel sin ina surfatscha bidimensiunala.	
3	3c	» san perscrutar spazi en la natira, en l'architectura ed en il spazi public e concepir en moda tridimensiunala. » san preschentar spazi sin ina surfatscha bidimensiunala entras reducziun lineara, perspectiva da colur e d'aria.	

Structura da la surfatscha

AF.2.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	4a	» san - cun agid da structuras - chaschunar in effect superfizial glisch, grugl, tschurrà ed undegià.	
2	4b	» san - cun agid da structuras - chaschunar in effect superfizial differenzià en il maletg e vi da l'object (p.ex. pailus, chantunus, spinus, porus, cun foras).	ATT.2.C.1.1b
3	4c	» san - cun agid da structuras - chaschunar in effect superfizial differenzià en il maletg e vi da l'object e duvrar quel intenziunadamain (p.ex. glischant, stgaglius, chanalà, sgrufignà).	ATT.2.C.1.1c

Moviment

AF.2.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	5a	» san far fastizs da moviment cun dissegnar ritmicamain e cun malegiar gesticamain.	
2	5b	» san producir intenziunadamain cun lur corp fastizs da moviment cun action painting e cun squitsch rullant. » san preschentar muments da moviment e sequenzas da maletgs da figuras e d'objects animads.	
3	5c	» san - cun dissegnar cun glisch - perscrutar e far fastizs da moviments cun lur corp. » san experimentar e mussar la preschentaziun dal moviment cun furmas cleras e diffusas, acceleratur e retardader.	

AF.2 C Process e products

Proceduras d'art figurativ e metodas orientadas a l'art

1. Las scolaras ed ils scolars san perscrutar l'effect da proceduras figurativas e duvrar per lur idea per in maletg.

renviaments
AS - Emprender e reflexiun (7)
AS - Corp, sanadad e motorica (1)

Dissegnar, malegiar

AF.2.C.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	1a	» san dissegnar e malegiar a moda ritmica, lineara, planiva, scrivlanta e sfruschanta, cun tacs e pastrigls.	
	1b	» san variar il smatg sin il rispli u sin la colur cun dissegnar e malegiar cun colurs cuvrintas sco era plitgunsch transparentas.	
2	1c	» san dissegnar cun gests (p.ex. a moda garmadia, precauta, svelta, plauna), frottar, scrivlottar, mantunar e malegiar bletsch-sin-bletsch.	
	1d	» san schraffar e malegiar intenziunadamain a moda cuvrinta.	
3	1e	» san schraffar a moda regulara ed irregulara sco era malegiar a moda transparenta e pastusa.	
	1f	» san schraffar a moda parallela, en crusch ed a travers e variar lur ductus da dissegnar e da malegiar (p.ex. utilisaziun dal penel, smatg, gest).	

Stampar

AF.2.C.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	2a	» san far experiments da squitschar cun material, cun ils mauns e cun il corp ed applitgar quels squitschs.	ATT.2.D.1.5a
	2b	» san experimentar cun frottascha e squitsch da bul (p.ex. corda, gumma, cucun) ed applitgar quai.	
2	2c	» san experimentar cun squitsch da schablona e heliografia (p.ex. tetrapack, stiropor) ed applitgar quai.	ATT.2.D.1.5b
	2d	» san experimentar cun monotipia, squitsch rullant e squitsch a duas colurs ed applitgar quai.	
3	2e	» enconuschan differentas metodas da stampar e lur atgnadads (p.ex. spievlà, platta persa, stampa en seria, reproducziun) e san applitgar quellas cun intenziun.	ATT.2.D.1.5c
	2f	» san experimentar cun stampa en reliev, serigrafia e stampa cun linoleum ed applitgar quai intenziunadamain.	

Collaschar, montar

AF.2.C.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	3a	» san collaschar e montar cun stgarpar, tagliar, faudar e tatgar.	
	3b	» san experimentar cun la montascha cun mantunar, plunar, colliar e cumbinar ed applitgar tala.	
2	3c	» san collaschar e montar cun surpostar, tagliar en, volver si, arranschar e dar en quest connex in'attenziun speziala a las transiziuns ed a las colliaziuns.	

			renviaments
	3d	» san experimentar cun collascha e montascha digitala ed applitgar talas (p.ex. relaziun dal maletg en il maletg, pèrs da maletgs).	MI - Producziun e preschentaziun
3	3e	» san applitgar intenziunadamain collaschas e montaschas sco moda d'agir e da pensar (p.ex. cumbinaziuns da maletg irrealas u surrealas).	

Modellar, stgaffir, construir

AF.2.C.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	4a	» san modellar cun cumponer a moda aditiva e furmar libramain e stgaffir e construir cun colliar, mantunar e tender.	
	4b	» san modellar cun far davent e chavar or e stgaffir e construir cun unir, plegar e nuar.	
2	4c	» san modellar cun defurmar e surfurmar e stgaffir e construir cun montar (p.ex. mobile, stabile).	
	4d	» san modellar cun dissegnar e furmar suenter las parts (p.ex. figura ed object) e stgaffir e construir cun storscher, tatgar e nuar.	
3	4e	» enconuschan tecnicas aditivas, reductivas e constructivas e san applitgar quellas cun cleras intenziuns (p.ex. maletg dal corp, maletg tridimensiunal).	
	4f	» enconuschan furmas positivas e negativas, plastica chavorgia e cumpletta, sculptura, furma da cular, model tridimensiunal ed objects chinetics e san metter quels en scena en il spazi.	

Giugar, agir, inscenar

AF.2.C.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	5a	» san agir cun objects, figuras u materialias ed inscenar munds da giugar (p.ex. gieu dal mund pitschen, gieu dal far-sco-sche).	
2	5b	» san inscenar l'agen corp, objects, figuras e spazis (p.ex. tableau vivant, mascras, spazis dal maletg cun glisch da colur, gieu cun las sumbrivas).	
3	5c	» san crear relaziuns tranter il spazi ed il corp cun performance ed action (p.ex. relaziuns nunusitadas, autoinscenaziun, installaziun interna).	

Fotografar, filmar

AF.2.C.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	6a	» san fixar fotograficamain situaziuns specificas.	
2	6b	» san observar differentas perspectivas, relaziuns da glisch e retagls dal maletg cun fotografar.	
	6c	» san experimentar cun cuntrasts da colur, vischinanza e distanza cun fotografar ed applitgar quai (p.ex. fotoroman, film da dissegns animads).	
3	6d	» enconuschan meds figurativs tecnics da la fotografia e dal film (p.ex. perspectiva, profunditad dal champ, format dal maletg) e san empruvar ed applitgar quels. » san elavurar digitalmain maletgs e films (p.ex. correcturas, tagl, montascha).	MI - Producziun e preschentaziun
	6e	» san far en la gruppa ina reportascha, documentaziun u in storyboard.	MI - Producziun e preschentaziun MU.5.A.1.g

	2.	**Las scolaras ed ils scolars san applitgar metodas orientadas a l'art.**	renviaments
		Metodas orientadas a l'art	
	AF.2.C.2	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san scuvrir pussaivladads da represchentar chaussas cun prender dapart, engrondir, empitschnir, volver e repeter.	
	b	» san represchentar a moda figurativa experientschas da l'udir, dal savurar, dal gustar, dal sa mover u dal palpar (p.ex. malegiar musica).	MU.5.B.1.a
2	c	» san experimentar cun pussaivladads da represchentar chaussas cun reproducir, alienar, transfurmar e plunar ed applitgar talas. » san experimentar cun pussaivladads da represchentar chaussas cun interpretar en moda diversa e spievlar ed applitgar talas.	
	d	» san represchentar a moda figurativa experientschas da l'udir, dal savurar, dal gustar, dal sa mover u dal palpar (p.ex. dissegnar ritmus).	AF.3.A.1.1c MU.5.B.1.d
3	e	» san experimentar cun pussaivladads da represchentar chaussas cun abstrahar, reducir, cumbinar, variar e deconstruir, tscherner ed applitgar talas intenziunadamain.	
	f	» san represchentar a moda figurativa experientschas da l'udir, dal savurar, dal gustar, dal sa mover u dal palpar (p.ex. inscenar musica sco videoclip).	MU.5.B.1.g

AF.2 Process e products
D Materialias ed iseglia

1. Las scolaras ed ils scolars san experimentar cun caracteristicas ed effects da materialias e d'iseglia ed applitgar quellas en il process figurativ.

renviaments
AS - Corp, sanadad e motorica (1)

Materialias graficas da malegiar e purtaders da maletgs

AF.2.D.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	1a	» san experimentar cun risplis da colur, cridas da tschaira, cridas da via e colurs liquidas e duvrar talas. » san experimentar cun differents palpiris, chartun, tavlas e plazza da pausa sco fund per maletgs e duvrar tals.	
	1b	» san far experiments da dissegnar e da malegiar cun colurs natiralas, materialias natiralas e charvun ed applitgar quai. » san experimentar cun las caracteristicas da purtaders da maletgs (p.ex. tschitschant, refusant, glisch, grugl, porus) e duvrar talas.	
2	1c	» san experimentar cun risplis loms e dirs, cridas solviblas en l'aua e permanentas, gouache e colurs d'aua ed applitgar quels. » san experimentar cun stoffa, lain e vaider sco purtaders da maletgs e duvrar quai.	
	1d	» san experimentar cun tusch, grafit, pigments da colur e substanzas liantas ed applitgar tals. » san pruvar or e tscherner purtaders da maletgs (p.ex. carta postala, post-it, material reciclà, areal da scola).	
3	1e	» san experimentar cun colurs d'acril ed applitgar quellas. » san experimentar cun palpiri d'emballar, material d'emballadi e stampats sco purtaders da maletgs e duvrar quai.	
	1f	» san far experiments da dissegnar e da malegiar cun materialias (p.ex. sanguin, colur or d'in vapurisader, colur d'ieli, colur d'aquarel). » san duvrar cun cleras finamiras e variar purtaders da maletgs.	

Materialias plasticas, constructivas

AF.2.D.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	2a	» san applitgar massas plasticas, pappa, material reciclà, bindel adesiv, palpiri, sablun ed aua per ina preschentaziun tridimensiunala.	ATT.2.E.1.1a
	2b	» san far experiments plastics cun arschiglia, lain, stoffa, fildarom, filfier e corda e duvrar quels materials per ina preschentaziun tridimensiunala.	ATT.2.E.1.1a
2	2c	» san experimentar cun l'effect da materialias plasticas e duvrar ellas per ina preschentaziun tridimensiunala.	
	2d	» san experimentar cun savun dir, gip, chartun fortifitgà, folia da metal e da plastic sco material tridimensiunal ed applitgar quels materials.	ATT.2.E.1.1b
3	2e	» san experimentar cun l'effect da materialias plasticas e duvrar ellas per ina preschentaziun tridimensiunala differenziada.	
	2f	» san far experiments plastics cun materialias (p.ex. betun porus, tschaira, platta d'offset) e duvrar ellas per ina preschentaziun tridimensiunala.	ATT.2.E.1.1c

Iseglia

AF.2.D.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	3a	» san experimentar cun ils agens mauns sco iseglia. » san experimentar cun las pussaivladads d'applicaziun sco era cun l'effect da penels da zaidlas e da penels da chavels (p.ex. penel plat, radund, per tampunar), spungia e rollas da dar colur.
2	3b	» san sondar las pussaivladads d'applicaziun e l'effect d'iseglia construida sez, d'in cilinder per la stampa, spateglia e rolla e duvrar quella iseglia intenziunadamain.
3	3c	» enconuschan las pussaivladads d'applicaziun e l'effect d'iseglia e san duvrar quella a moda correcta (p.ex. iseglia da modellar, da tagliar).

AF.3 Contexts ed orientaziun

A Cultura ed istorgia

1. Las scolaras ed ils scolars san leger, ordinar e cumparegliar ovras d'art da differentas culturas ed epocas sco era maletgs dal mintgadi.

renviaments
AS - Orientaziun temporala (3)
FSP - Identitads culturalas e communicaziun interculturala

Leger ovras d'art e maletgs

AF.3.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	1a	» san perscrutar e descriver segns, colurs, furmas e materialias en ovras d'art da differentas culturas ed epocas sco era en maletgs dal mintgadi.	
2	1b	» san perscrutar e descriver simbols, la cumposiziun e l'expressiun en ovras d'art da differentas culturas ed epocas sco era en maletgs dal mintgadi.	
3	1c	» san descriver ed analisar lingua figurativa e meds stilistics en ovras d'art da differentas culturas ed epocas sco era en maletgs dal mintgadi.	ERC.3.1.b AF.2.C.2.d

Enconuscher ovras d'art

AF.3.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	2a	» san entrar en scuntradas cun ovras d'art (p.ex. visitar in museum, in atelier).	
2	2b	» enconuschan ovras d'art exemplaricas dal preschent e dal passà sco era da differentas culturas (p.ex. ovras d'art dad Angelika Kaufmann, Alberto ed Augusto Giacometti, Giovanni Segantini, Ernst Ludwig Kirchner sco era ovras en exposiziuns actualas da museums e d'instituziuns d'art). » san sviluppar dumondas (p.ex. en scuntradas cun artistas ed artists e cun ovras d'art originalas).	LE2GR.6.A.1.a
3	2c	» enconuschan diversas ovras d'art da differentas culturas ed epocas e san valitar lur impurtanza culturala (p.ex. ovras d'art dad Alberto e Giovanni Giacometti, Ernst Ludwig Kirchner, Matias Spescha sco era ovras en exposiziuns actualas da museums e d'instituziuns d'art). » san descriver e discutar experientschas fatgas cun l'art (p.ex. en scuntradas cun artistas ed artists e cun ovras d'art originalas).	LE2GR.6.A.1.d LE3GR.6.A.1.a

Cumparegliar agens maletgs cun ovras d'art

AF.3.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	3a	» san cumparegliar motiv, colur e material en ovras d'art cun agens maletgs e mussar differenzas sco era tratgs cuminaivels.	
2	3b	» san identifitgar svilup, lingua da las furmas, preschentaziun dal corp e dal spazi en ovras d'art, cumparegliar quai cun agens maletgs e mussar differenzas sco era tratgs cuminaivels.	
3	3c	» san cumparegliar imagen, ficziun ed abstracziun en ovras d'art cun agens maletgs e mussar differenzas sco era tratgs cuminaivels.	

AF.3 Contexts ed orientaziun
B Senn per l'art e per maletgs

			renviaments AS - Connexs e regularitads (5)
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san identifitgar effect e funcziun d'ovras d'art e da maletgs.**	
		Effect dal maletg	
AF.3.B.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	1a	» san descriver l'effect d'ovras d'art e da maletgs (p.ex. sentiments, regurdanzas, fantasias).	
2	1b	» san perscrutar ovras d'art e maletgs areguard intenziun da preschentaziun ed effect dal maletg (p.ex. stereotips, clischés, ficziun). » realiseschan che maletgs pon vegnir midads e manipulads (p.ex. perspectiva, retagl dal maletg, proporziun, effect da las colurs, cuntrast, defurmaziun).	
3	1c	» san analisar ovras d'art e maletgs areguard intenziun da preschentaziun ed effect dal maletg (p.ex. epocas da stil, tendenzas, ideals da bellezza). » enconuschan pussaivladads da manipular maletgs en munds da maletg analogs e digitals.	MI.1.2.g MI.1.2.h
		Funcziun da maletgs	
AF.3.B.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	2a	» vesan che ovras d'art e maletgs pon raquintar e declerar insatge (p.ex. istorgia en maletgs, maletg tematic).	
2	2b	» realiseschan che ovras d'art e maletgs pon intimar, mussar, documentar ed infurmar (p.ex. communicaziun da reclama, documentaziun, instrucziun da diever, maletg da fantasia).	
3	2c	» realiseschan che ovras d'art e maletgs pon irritar, manipular, decorar, illustrar, sclerir e trategnair (p.ex. propaganda, grafica, maletg ornamental, schema).	MI.1.2.h

Art textil e tecnic

ATT.1 Percepziun e communicaziun
A Percepziun e reflexiun

			renviaments
		1. Las scolaras ed ils scolars san percepir e ponderar connexs creativs e tecnics vi d'objects.	AS - Percepziun (2) AS - Connexs e regularitads (5)
		Effect e connexs	
		ATT.1.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san percepir e descriver cun pleds simpels l'effect d'objects dal mintgadi (interdependenza da funcziun, construcziun, elements creativs). » san far experientschas da connexs tecnics en il gieu e descriver tals cun pleds e cun gests (p.ex. sbalunziar, ballantschar, pasar, rudlar, construir).	NUS.3.1.c
2	b	» san percepir e descriver l'effect d'objects (interdependenza da funcziun, construcziun, elements creativs). » identifitgar cun tge proceduras che objects vegnan construids. » san identifitgar e declerar connexs tecnics (transmissiun da la forza, propulsiun, sistem da dus fils da la maschina da cuser).	
3	c	» san perscrutar cun cleras finamiras funcziuns ed effect d'objects (interdependenza da funcziun, construcziun, elements creativs). » identifitgar cun tge proceduras che objects vegnan construids. » san identifitgar e declerar connexs tecnics (metter a disposiziun energia, robotica, maschina d'overlock, maschina da taisser).	

ATT.1 Percepziun e communicaziun
B Communicaziun e documentaziun

1. Las scolaras ed ils scolars san giuditgar e sviluppar vinavant process da creaziun resp. da design e products.

renviaments
AS - Emprender e reflexiun (7)

Giuditgar process

ATT.1.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	1a	» san discurrer d'agens pass da process e cumparegliar quels cun modas da proceder d'auters. » san mussar las abilitads e las enconuschientschas ch'èn avant maun e ch'èn vegnidas acquistadas da nov.	
2	1b	» san cumparegliar agens process da design cun tals dad auters, descriver differenzas e formular pussaivladads da svilup.	
3	1c	» san analisar process da design e formular or da quai consequenzas per proxims process.	

Giuditgar products

ATT.1.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	2a	» raquintan, sche e pertge ch'els èn cuntents cun l'agen product. » san giuditgar singuls aspects da lur product e numnar meglieraziuns concretas.	
2	2b	» san cumparegliar aspectativas envers l'agen product cun il resultat obtegnì ed ils criteris da la lezia u dal pensum e formular optimaziuns.	
3	2c	» san valitar, giuditgar ed optimar products tenor tscherts criteris (p.ex. cumparegliar cun products producids a moda professiunala).	

2. Las scolaras ed ils scolars san documentar e preschentar vinavant process da creaziun resp. da design e products.

renviaments
AS - Lingua e communicaziun (8)

Documentar e preschentar

ATT.1.B.2 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san rapportar dal process passentà e mussar lur products (p.ex. portfolio, schurnal d'emprender, exposiziun). » san duvrar emprimas expressiuns tecnicas (p.ex. iseglia, material, relaziuns tridimensiunalas, furma, colur, structura da la surfatscha).	MI - Producziun e preschentaziun
2	b	» san nudar ed illustrar las fasas dal process da design e preschentar ils products (p.ex. portfolio, schurnal d'emprender, exposiziun). » enconuschan las expressiuns tecnicas da l'iseglia, da las maschinas, materialias e proceduras duvradas en il process e san applitgar quellas.	
3	c	» san documentar chapaivlamain e preschentar las fasas dal process da design ed ils products sviluppads (p.ex. portfolio, schurnal d'emprender, exposiziun). » san communitgar cun in vocabulari specific davart process e products.	

ATT.2 Process e products

A Process da creaziun resp. da design

1. Las scolaras ed ils scolars san chapir ina lezia u in pensum creativ e tecnic e rimnar latiers ideas ed infurmaziuns, las ordinar e valitar.

renviaments
AS - Fantasia e creativitad (6)

Rimnar ed ordinar

ATT.2.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san drizzar lur attenziun sin in tema, rimnar ed ordinar ideas.
2	b	» san chapir ina lezia u in pensum, rimnar ideas ed infurmaziuns ed ordinar tenor agens criteris u tenor criteris prescrits.
3	c	» san sviluppar ideas tar lezias e pensums e tar atgnas dumondas e retschertgar, structurar e valitar infurmaziuns.

2. Las scolaras ed ils scolars fan experiments e san sviluppar da quels atgnas ideas da products.

renviaments

Experimentar e sviluppar

ATT.2.A.2 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san explorar tras il gieu ed a moda perscrutativa materialias ed objects da lur mund da viver e sviluppar atgnas ideas da products. » san integrar intenziunadamain in aspect creativ en lur project (p.ex. funcziun, construcziun, elements creativs, procedura, material).
2	b	» san tschertgar soluziuns tar tscherts aspects e sviluppar atgnas ideas da products (p.ex. funcziun, construcziun, elements creativs, procedura, material). » san deducir or da serias d'experiments soluziuns per atgnas ideas da products.
3	c	» san formular atgnas ideas da products sin basa da criteris sviluppads sezs e sviluppar a moda experimentala. En quest connex tegnan els quint da funcziun, construcziun, elements creativs, procedura, material.

			renviaments
	3.	**Las scolaras ed ils scolars san planisar e stgaffir products creativs e tecnics.**	AS - Emprender e reflexiun (7)
		Planisar e stgaffir	
ATT.2.A.3		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san - en in process - colliar pass instruids cun atgnas ideas. » san stgaffir products individuals sut cundiziuns prescrittas e cun sustegn.	
2	b	» san observar las cundiziuns formalas, funcziunalas e constructivas da la lezia u dal pensum e duvrar ellas per planisar il process (p.ex. skizza, plan, andament da las lavurs, muster da tagl, model). » san far il product planisà cun sustegn en tscherts puncts.	
3	c	» san planisar products observond cundiziuns formalas, funcziunalas e constructivas (p.ex. plan da construcziun, musters da tagl da pliras parts, schema da montascha). » san construir il product planisà.	NT.1.2.b

ATT.2 B Process e products Funcziun e construcziun

1. Las scolaras ed ils scolars san chapir funcziuns e sviluppar atgnas construcziuns en ils champs tematics gieu/temp liber, moda/vestgadira, construcziun/sectur d'abitar, mecanica/transport ed electricitad/energia.

renviaments
AS - Fantasia e creativitad (6)
NUS.5.3

Gieu/temp liber

ATT.2.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	1a	» san midar e cumplettar objects da gieu tut tenor la situaziun.
	1b	» san inventar e furmar figuras (p.ex. poppas, figuras per il gieu da rollas, animalets da stoffa). » san inventar e far objects per lur atgnas ideas da gieu (p.ex. gieu d'inschign, gieu da vent, plan dal gieu).
2	1c	» san identifitgar funcziuns e construcziuns d'objects da gieu e da temp liber e trair a niz per atgnas ideas da gieu (p.ex. delta, giugaret tecnic, concepziun da la plazza da pausa).
3	1d	» san analisar princips da la funcziun e da la construcziun d'objects da gieu e da temp liber e trair a niz quels per atgnas realisaziuns (p.ex. urdain da sport, rampa da skating, gieu da flipper).

Moda/vestgadira

ATT.2.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	2a	» san integrar en lur gieu funcziuns da tocs da vestgadira quotidians e specifics. » san giugar ed experimentar cun ponns e textilias veglias.
	2b	» san ponderar davart funcziuns da tocs da vestgadira, midar quels a moda ludica e sa travestgir (p.ex. cliniez, protecziun).
2	2c	» san identifitgar ed interpretar funcziuns da tocs da vestgadira u d'accessoris e deducir da quai ideas per agens projects (p.ex. costums grischuns, vestgadira en differentas culturas, vestgadira da lavur, da sport, da protecziun, da giuvenils).
	2d	» san far il pass da musters da tagl bidimensiunals a tocs da vestgadira u accessoris tridimensiunals e stgaffir tals sut instrucziun.
3	2e	» san deducir construcziuns textilas simplas e chapir construcziuns pli cumplexas ed exequir ellas sut instrucziun (musters da tagl). » san identifitgar tendenzas e furmas da tocs da vestgadira ed accessoris e nizzegiar ellas per agens products.
	2f	» san tscherner construcziuns textilas adequatas ed adattar ellas a projects individuals.

Construcziun/sectur d'abitar

ATT.2.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	3a	» san integrar en lur gieu funcziuns d'edifizis da lur fantasia e mund da viver. » san transfurmar a moda ludica funcziuns d'objects en l'abitar quotidian. » san giugar cun materialias e construir edifizis simpels (p.ex. material d'emballadi, craps, lattas da tetg. sugas, ponns).	
	3b	» san identifitgar il connex tranter funcziun e construcziun da vaschs e recipients e duvrar en situaziuns dal mintgadi. » san inventar objects funcziunals per il sectur d'abitar u per la plazza da lavur e realisar cun construcziuns simplas (p.ex. chascha collectura, rom da maletgs).	
2	3c	» san identifitgar funcziuns d'elements stabilisants en construcziuns ed edifizis ed applitgar quels elements (p.ex. pitga, posa, fixaziun, sparun, traversa, profil). » san formular agens basegns per objects d'endrizzament e realisar sut instrucziun lur ideas cun construcziuns simplas (p.ex. plimatschs, vaschs, recipients).	
	3d	» san formular agens basegns per objects d'endrizzament e realisar autonomamain lur ideas cun construcziuns simplas.	
3	3e	» enconuschan elements funcziunals e constructivs dal bajegiar e da la concepziun dal spazi (p.ex. isolaziun termica, construcziun da skelet u da travs, partaspazi, object da glisch). » san - partind d'ina analisa da la situaziun da spazi, da colur e da material - formular agens basegns per products en il sectur d'abitar e realisar quels.	
	3f	» enconuschan materialias, elements funcziunals e constructivs dal bajegiar e da la concepziun dal spazi e san applitgar quels (p.ex. banc da seser, models da chasas).	

Mecanica/transport

ATT.2.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	4a	» rimnan experientschas cun objects che rodlan, nodan, ballantschan e sgolan.	
	4b	» san experimentar cun construcziuns moviblas (p.ex. rudlera, puntera, paracrudada). » san rimnar experientschas cun levagl e transmissiun da forza (p.ex. ballabaina, martè, zanga).	NUS.3.1.d NUS.5.1.c
2	4c	» enconuschan la funcziun e construcziun da propulsaders e san applitgar tals (motor da bindel elastic, propeller, repulsiun). » s'occupan da basas mecanic-tecnicas e san applitgar quellas funcziunalmain e constructivamain (furmaziuns da caums tar il taisser, roda, rodam).	NUS.3.1.h NUS.5.1.e NUS.5.1.f
	4d	» enconuschan la funcziun e construcziun da propulsaders e san applitgar tals (motor electric). » s'occupan da basas mecanic-tecnicas e san applitgar quellas (transmissiun da forza cun rodam).	NUS.3.1.h NUS.5.1.e NUS.5.1.f
3	4e	» enconuschan maschinas e meds da transport e san construir models da funcziun.	
	4f	» enconuschan regularitads mecanic-tecnicas specificas e san applitgar quellas en products (p.ex. indriz da cumond, regulaziun, transmissiun, transmissiun da moviment).	

Electricitad/energia

ATT.2.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	5a	» enconuschan reglas da segirezza en l'ir enturn cun electricitad da chasada (bischla da contact) e current a bassa tensiun (battaria). » fan tras il gieu experiments cun funtaunas da glisch (p.ex. chandaila, glisch da giaglioffa).	FSP - Sanadad NUS.5.2.1a NUS.5.2.1b
	5b	» san duvrar in'illuminaziun cun battaria cun ina funcziun d'envidar e da stizzar. » fan experientschas cun la forza dal vent e da l'aua vi d'in exempel (p.ex. roda d'aua fa ir in martè mecanic).	NUS.5.2.1b
2	5c	» sa fatschentan cun caracteristicas da cirquits electrics (diodas traglischantas, cirquit da seria e cirquit parallel) e san applitgar quels en agens products.	NUS.5.2.1d NUS.5.2.1e NUS.5.2.1f
	5d	» enconuschan accumulaturs d'energia e midaders d'energia e san sviluppar products cun quels (battaria u accu, cellas solaras u generatur).	NUS.3.2.d NUS.3.2.e NT.5.2.e NUS.3.2.c
3	5e	» enconuschan caracteristicas d'apparats che funcziunan cun current a bassa tensiun e san applitgar quels (p.ex. indriz da cumond, robotica, lampa cun diodas traglischantas, termoplegader).	NT.5.2.a NT.5.3.a NT.5.3.b NT.5.3.d
	5f	» enconuschan furmas da metter a disposiziun energia (p.ex. fotovoltaica, implants per producir electricitad cun vent, cun aua, cun chalur) e san integrar elements da quellas en lur products.	NT.4.2.c NT.4.2.d NT.5.2.e NT.4.1.a

ATT.2 C

Process e products
Elements creativs

1. Las scolaras ed ils scolars san applitgar intenziunadamain ils elements creativs material, surfatscha, furma e colur.

renviaments
AS - Percepziun (2)
NUS.3.3.a
NUS.3.3.b
NUS.3.3.c

Material e surfatscha

ATT.2.C.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	1a	» san perscrutar ils effects da materialias e surfatschas, descriver quels en in raquint e chattar analogias latiers (p.ex. grugl, glischant, analogia stoffa da sumbrival/giatter).	
2	1b	» san descriver exactamain ils effects da materialias e surfatschas ed eleger cun intenziun per l'agen product.	AF.2.B.1.4b
3	1c	» san giuditgar ils effects da materialias e surfatschas ed applitgar els cun intenziun per concepir agens products.	AF.2.B.1.4c

Furma

ATT.2.C.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	2a	» san differenziar e descriver en in raquint furmas, grondezzas, urdens e musters.	MA.2.A.1
2	2b	» san sviluppar e crear furmas e posiziunar ellas cun intenziun sin la surfatscha (p.ex. alingiar, spievlar, sterner, concentrar). » san applitgar intenziunadamain furmas tridimensiunalas en lur products (p.ex. furmas geometricas, organicas, irregularas).	MA.2.A.1
3	2c	» san crear furmas e motivs e posiziunar cun intenziun sin la surfatscha (p.ex. logo, ornamentica). » san applitgar cun intenziun furmas tridimensiunalas (p.ex. furma totala, furma parziala).	MA.2.A.1

Colur

ATT.2.C.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	3a	» san differenziar e denominar colurs ed eleger intenziunadamain per incumbensas simplas.	AF.2.B.1.2a
2	3b	» san cumpilar atgnas cumbinaziuns da colurs ed eleger talas per concepir ils products (p.ex. cler-stgir, cuntrast cumplementar, cuntrast qualitativ, cuntrast quantitativ).	AF.2.B.1.2b
3	3c	» san sviluppar cumbinaziuns da colurs ed applitgar intenziunadamain l'effect da colurs (p.ex. cuntrast da la sazietad, analisa dal tip da colur).	AF.2.B.1.2c

ATT.2 D Process e products Procedura

1. Las scolaras ed ils scolars san exequir ed applitgar intenziunadamain proceduras manualas.

renviaments
AS - Corp, sanadad e motorica (1)

Proceduras furmantas: separar

ATT.2.D.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	1a	» san explorar las proceduras, applitgar ed exercitar ellas tenor instrucziun: - tagliar, stgarpar, perfurar (palpiri, fieuter, stoffas, stiropor); - resgiar, furar (lattas da lain, lain cruschà).
2	1b	» san explorar las proceduras, exequir ed exercitar ellas cun in'autonomia creschenta ed a moda precisa: - tagliar (chartun, textilias, polistirol, PET); - resgiar, furar (lain lom, materials da lain).
3	1c	» san duvrar ed applitgar las proceduras cun in'autonomia creschenta e cun cleras intenziuns: - tagliar (p.ex. tolas, crennadiras, stoffas da tenda, stresas dublas da stoffa, pelegna); - resgiar, furar (lain massiv, products da metal mezfinids, vaider acrilic).

Proceduras furmantas: transfurmar

ATT.2.D.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	2a	» san explorar las proceduras, applitgar ed exercitar ellas tenor instrucziun: - applitgar proceduras che rinforzan il fil (p.ex. nuar, far nuvs sin il det mussader, suernar); - faudar (p.ex. palpiri), raspar, glimar e smerigliar (lain); - modellar (p.ex. sablun, massa da palpiri, arschiglia).
2	2b	» san explorar las proceduras, exequir ed exercitar ellas cun in'autonomia creschenta ed a moda precisa: - glimar, smerigliar (p.ex. materials da lain); - storscher (polistirol), cular (p.ex. zin, gip); - modellar (p.ex. tecnica da plattas).
3	2c	» san duvrar ed applitgar las proceduras cun in'autonomia creschenta e cun cleras intenziuns: - smerigliar, glischentar (p.ex. materia sintetica); - storscher (tolas, vaider acrilic), pressegiar (materias sinteticas); - modellar, cular (p.ex. tschaira, gip, arschiglia).

Proceduras furmantas: colliar

ATT.2.D.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	3a	» san explorar las proceduras, applitgar ed exercitar ellas tenor instrucziun: - cuser a maun (palpiri, textilias); - enguttar, collar, tatgar (palpiri, chartun, lain).
2	3b	» san explorar las proceduras, exequir ed exercitar ellas cun in'autonomia creschenta ed a moda precisa: - cuser (cusadira, urs, borduras, finiziuns, volver); - collar, tatgar (polistirol), struvegiar, rebatter, lutegiar a temperatura bassa.

			renviaments
3	3c	» san duvrar ed applitgar las proceduras cun in'autonomia creschenta e cun cleras intenziuns: - cuser (materialias textilas innovativas, tricots); - collar, tatgar (vaider acrilic, materias sinteticas textilas, vlies); - lutegiar cun temperatura auta u buglir (p.ex. buglir cun gas da protecziun, folia da materia sintetica).	
		Proceduras textilas che furman surfatschas	
ATT.2.D.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	4a	» san explorar las proceduras, applitgar ed exercitar ellas tenor instrucziun: - fan surfatschas (p.ex. bavrola per far chaltschiel, entretschar, fieutrar, caschar).	
2	4b	» san explorar las proceduras, exequir ed exercitar ellas cun in'autonomia creschenta ed a moda precisa: - far cun stgaina (p.ex. assa per far chaltschiel), far cun crutsch e taisser.	
3	4c	» san duvrar ed applitgar las proceduras cun in'autonomia creschenta e cun cleras intenziuns: - far cun stgaina (p.ex. far cun stgaina en rudè, far cun stgaina furmas) u far cun crutsch (p.ex. far cun crutsch furmas).	
		Proceduras che transfurman la surfatscha	
ATT.2.D.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	5a	» san explorar las proceduras, applitgar ed exercitar ellas tenor instrucziun: - caschar, retgamar u surcuser (p.ex. pitg da nufs, pitg da chadaina, pitg da crusch grischun), far fieuter da guglia; - perfurar; - dar si ieli, tschaira, lac (lac d'acril), stampar (p.ex. cun objects chattads), dar si colur.	AF.2.C.1.2a
2	5b	» san explorar las proceduras, exequir ed exercitar ellas cun in'autonomia creschenta ed a moda precisa: - retgamar u surcuser (p.ex. a maun), applitgar (p.ex. materialias textilas); - colurar u tenscher, dar si colur transparenta, stampar (p.ex. squitsch da schablona, cun agen bloc da stampa, clisché).	AF.2.C.1.2c
3	5c	» san duvrar ed applitgar las proceduras cun in'autonomia creschenta e cun cleras intenziuns: - retgamar u surcuser (p.ex. maschina da cuser, computer da retgamar) applitgar, mantunar u emplunar, tagliar or (p.ex. quilt); - stampar (p.ex. squitsch da transfer, serigrafia).	AF.2.C.1.2e

ATT.2 E
Process e products
Material, iseglia e maschinas

			renviaments
		1. Las scolaras ed ils scolars enconuschan materialias, iseglia e maschinas e san duvrar quellas a moda adequata.	AS - Emprender e reflexiun (7) FSP - Sanadad
		Material	
ATT.2.E.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	1a	» enconuschan materials selecziunads e san esser creativs cun els (palpiri, chartun, lain, arschiglia, stiropor, textilias).	AF.2.D.1.2a AF.2.D.1.2b
2	1b	» san denominar caracteristicas da materialias e duvrar quellas cun intenziun (materials da lain, polistirol, fildarom u filfier, tolas finas, tgirom, materialias textilas).	AF.2.D.1.2d
3	1c	» enconuschan las caracteristicas da materialias e san duvrar quellas a moda adequata (lain massiv, vaider acrilic, products da metal mezfinids, vlies, stoffa da tenda, tessids e tailas, tricots).	AF.2.D.1.2f
		Iseglia e maschinas	
ATT.2.E.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	2a	» san duvrar - en correspundenza cun il svilup da lur motorica fina - iseglia ed apparats tecnics simpels sut instrucziun e surveglianza (forsch, resgia da maun, tanvella, tagliader termic, indriz per fixar sco cludigl, murset u morsa). » san - en quest connex - variar squitsch, forza, sveltezza e perseveranza ed observar la segirezza da lavur.	
2	2b	» san duvrar cun responsabladad, correctamain ed en correspundenza cun lur motorica fina iseglia e maschinas (maschina da cuser, apparats da taisser, resgia da decupar, tanvella ad accu, tanvella da pe).	
3	2c	» san duvrar cun senn da responsabladad iseglia e maschinas e lavurar cun ellas a moda adequata (p.ex. maschina d'overlock, computer da retgamar, maschina da mular circulara, resgia a piz, resgia circulara, fresa per claviglias en furma da lamella).	
	2d	» san tscherner sezs l'iseglia e las maschinas ch'els dovran per elavurar materialias e san ir enturn cun quellas a moda adequata.	

ATT.3 Contexts ed orientaziun

A Cultura ed istorgia

1. Las scolaras ed ils scolars san identifitgar objects sco expressiun da differentas culturas ed epocas ed interpretar lur cuntegn simbolic (dals champs tematics gieu/temp liber, moda/vestgadira, construcziun/sectur d'abitar, mecanica/transport, energia/electricitad).

renviaments
AS - Orientaziun temporala (3)

Significaziun e cuntegn simbolic

ATT.3.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san percepir vi d'objects differenzas e parts cuminaivlas tranter il temp da pli baud ed il temp dad oz ubain tranter differentas culturas (p.ex. vestgadira, moda da construir, roda d'aua e da vent). » san declerar il cuntegn simbolic d'objects u interpretar da nov en il gieu (p.ex. curuna, cliniez, spada).	
2	b	» enconuschan aspects culturals ed istorics d'objects e san valitar lur significaziun per il mintgadi (p.ex. vestgadira, abitar, gieu, mobilitad, electricitad). » san identifitgar objects en il mintgadi che han in cuntegn simbolic (p.ex. cuvrida-chau, cliniez).	
3	c	» san far ina retschertga tar aspects culturals u istorics e preschentar ils resultats respectivs (p.ex. vestgadira, moda, temp liber, maschina, metter a disposiziun energia). » san renconuscher il cuntegn simbolic d'objects da design e tecnica ed interpretar lur effect en il mintgadi (p.ex. cultura da giuventetgna, emblem da marca, logo).	

2. Las scolaras ed ils scolars san chapir svilups tecnics e manuals e valitar lur impurtanza per il mintgadi.

renviaments
AS - Connexs e regularitads (5)

Invenziuns e svilups

ATT.3.A.2 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» enconuschan invenziuns da lur mund da viver e san explitgar lur impurtanza (p.ex. guglia, gutta, palpiri).	NUS.5.1.a NUS.5.3.a
2	b	» san valitar ils effects d'invenziuns per il mintgadi (p.ex. maschina da cuser, taler, maschina da furar, roda, roda dentada). » san valitar innovaziuns tecnicas e lur consequenzas (p.ex. accumulaziun d'energia, transfurmaziun d'energia).	NUS.5.3.c NUS.5.3.d NUS.5.3.g NUS.5.3.f
3	c	» san chapir e valitar invenziuns e lur consequenzas (p.ex. materialias sinteticas, bionica, metter a disposiziun energia, robotica). » san analisar svilups ed innovaziuns da design e tecnica en lur entretschament e valitar lur effects per il mintgadi (p.ex. computer da retgamar, maschina da CNC, stampader 3D).	

ATT.3 B Contexts ed orientaziun
Senn per design e tecnica

1. Las scolaras ed ils scolars san renconuscher connexs economics, ecologics e socials tar la cumpra e l'utilisaziun d'objects.

renviaments
FSP - Ambient natiral e resursas

Producziun e persistenza

ATT.3.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

2	a	» enconuschan arguments economics, ecologics e socials tar la cumpra e l'utilisaziun da materialias, materias primas e products (textilias, lain, materials da lain, materias sinteticas).	
3	b	» san giuditgar la persistenza da l'explotaziun da materia prima e da la producziun (textilias, mobiglias, electronica).	
	c	» san retschertgar infurmaziuns tar connexs economics, ecologics e socials da l'explotaziun da materia prima per ponderar ils avantatgs e dischavantatgs tar la cumpra e l'utilisaziun.	

2. Las scolaras ed ils scolars enconuschan la fabricaziun e la dismessa correcta da materialias e san motivar lur utilisaziun.

renviaments
AS - Connexs e regularitads (5)
FSP - Ambient natiral e resursas

Fabricaziun ed utilisaziun

ATT.3.B.2 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san s'exprimer davart l'explotaziun e fabricaziun da differentas materialias che vegnan duvradas en l'instrucziun (palpiri, launa, lain). » san declerar vi d'exempels, pertge che materialias vegnan duvradas en il mintgadi u per projects creativs e co ch'ellas vegnan dismessas correctamain (p.ex. palpiri, vaider, textilias, colur).	
2	b	» san descriver l'explotaziun e fabricaziun da materialias e trair conclusiuns davart l'utilisaziun en il mintgadi (materials da lain, materias sinteticas, textilias). » san differenziar materialias ed attribuir a tschertas gruppas da dismessa (battaria, colur, dissolvent, med d'illuminaziun, PET).	
3	c	» san declerar il process da fabricaziun ed il diever da materialias e valitar tenor criteris da la persistenza (metals, fibras textilas). » enconuschan las materialias che pretendan mesiras da dismessa spezialas e san co ch'ellas pon vegnir utilisadas vinavant u reutilisadas a moda raschunaivla (vestgadira veglia, apparats electronics, materials da lain).	NT.1.3.a NT.1.3.b NT.1.3.c

			renviaments
		3. Las scolaras ed ils scolars san cumparegliar la fabricaziun a maun ed industriala.	FSP - Economia e consum
		Mastergn ed industria	
ATT.3.B.3		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san cumparegliar e descriver singuls aspects da la producziun a maun cun proceduras industrialas (p.ex. arschiglia e quadrel, launa e fil, cellulosa e palpiri).	
2	b	» san cumparegliar products singuls cun products da seria, percorscher e denominar differenzas (p.ex. consequenzas da l'automatisaziun).	
3	c	» san contemplar da differentas perspectivas products artisanals u fatgs a moda industriala e giuditgar els (unicat u product da massa). » san chapir e declerar il connex d'innovaziuns tecnicas e da la midada en la professiun ed en il mintgadi (p.ex. confecziun, via da producziun industriala).	NT.1.3.a NT.1.3.b NT.1.3.c

			renviaments
		4. Las scolaras ed ils scolars san metter en funcziun apparats e products tecnics dal mintgadi e s'acquistar la savida correspundenta or d'instrucziuns da diever, plans da montascha e da l'internet.	FSP - Sanadad
		Apparats e manipulaziun	
ATT.3.B.4		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san far ir e duvrar apparats dal mintgadi a moda adequata e segira (p.ex. pistola da colla chauda, apparat per sientar chavels, metter en ina battaria).	
2	b	» san - cun sustegn - metter en funcziun apparats tecnics e products simpels e s'orientar en l'instrucziun da diever (p.ex. camera digitala e da video, giugaret tecnic, chascha d'experiment).	MI - Retschertga e sustegn d'emprender
3	c	» san metter en funcziun a moda segira apparats e products tecnics sin basa da l'instrucziun da diever e da plans da montascha (p.ex. fier da stirar, montascha da mobiglia, maschina da mastergnant amatur).	NT.1.2.a NT.1.2.b MI - Retschertga e sustegn d'emprender

Lehrplan
Plan d'instrucziun
Piano di studio 21

Chant e musica

CDEP-T
Conferenza dals directurs
chantunals da l'educaziun publica
da la Svizra tudestga

Elements dal svilup da la cumpetenzas

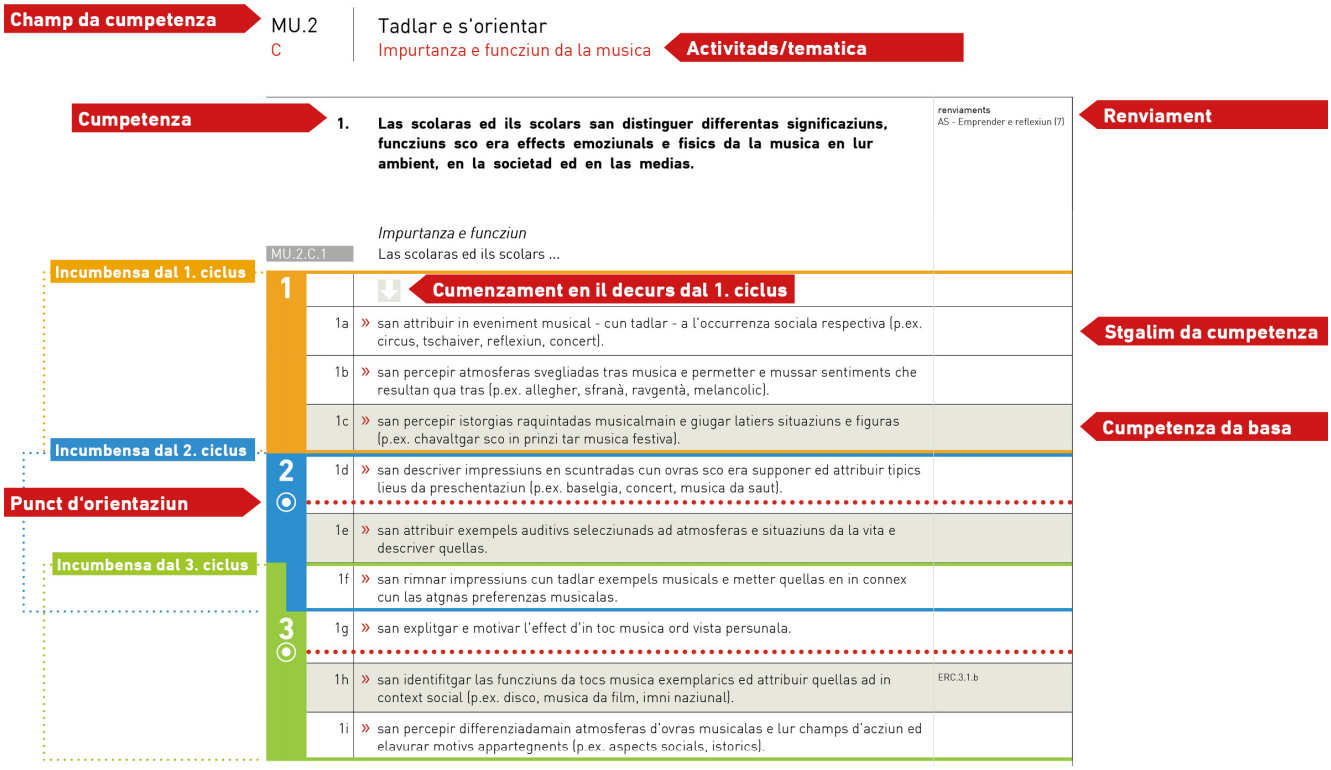

Ulteriuras infurmaziuns davart ils elements dal svilup da las cumpetenzas èn disponiblas en il chapitel *Survista*.

Impressum

Editura:	Departement d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient dal Grischun
Tar quest document:	Plan d'instrucziun 21 Ediziun dals 15-03-2016
Maletg da la cuverta:	Claudio Minutella
Copyright:	Ils dretgs d'auturas e d'auturs ed ulteriurs dretgs da questa pagina d'internet ha la CDEP-T. Cun chargiar giu cuntegns (texts, maletgs, datotecas) da questa pagina d'internet na vegnan transferids nagins dretgs.
Internet:	gr-r.lehrplan.ch

Cuntegn

Impurtanza e finamiras 396

Infurmaziuns didacticas 397

Infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn 400

MU.1 Chantar e discurrer 402
A La vusch en l'ensemble 402
B La vusch sco med d'expressiun 403
C Repertori da chanzuns 404

MU.2 Tadlar e s'orientar 405
A Orientaziun acustica 405
B Scuntrada cun la musica en l'istorgia ed oz 406
C Impurtanza e funcziun da la musica 407

MU.3 Sa mover e sautar 408
A Scolaziun sensomotorica 408
B Expressiun corporala tar musica 409
C Adattaziun dal moviment a musica e repertori da sauts 410

MU.4 Far musica 411
A Far musica en l'ensemble 411
B L'instrument sco med d'expressiun 412
C Enconuschientscha d'instruments 413

MU.5 Process creativs 414
A Explorar e preschentar musicalmain temas 414
B Concepir tar musica existenta 415
C Cumpetenza da sa preschentar musicalmain 416

MU.6 Pratica da la savida musicala 417
A Ritmus, melodia, armonia 417
B Notaziun 419

Impurtanza e finamiras

Cultura, art e societad	Stgaffir cultura tutga tar l'uman. La participaziun a l'art ed a la cultura en la musica ed en il mund musical dal mintgadi pussibilitescha d'entrar en contact cun auters umans sin plaun musical e da communitgar sur ils cunfins culturals ora. La musica enconuscha bleras furmas e blers stils. Ordaifer la scola tgiran ils uffants e giuvenils fitg differentas praticas musicalas che vegnan furmadas era da las influenzas biograficas e culturalas. Tras l'occupaziun cun la tradiziun musicala e cun l'innovaziun era en la lavur musicala contemporana entran las scolaras ed ils scolars en in dialog cun l'atgna persuna e cun la societad ed emprendan da sa mover suveranamain en in mund da viver, nua che la musica è omnipreschenta en differentas furmas e funcziuns.
La scola sco lieu da la furmaziun culturala	Entaifer la scola sco lieu d'emprender e da cultura presta l'instrucziun musicala ina contribuziun impurtanta a la furmaziun culturala, tras quai ch'ella pussibilitescha a tut ils uffants e giuvenils da furmar e da meglierar in giudicament estetic e d'ir enturn activamain cun la musica. La finamira surordinada è ina furmaziun musicala fundamentala ch'è orientada a la promoziun da la creativitad, ad abilitads performativas ed al senn estetic sco era a l'intermediaziun d'enconuschientschas da l'art e da la cultura. Plinavant sa porscha la pussaivladad che pliras classas lavuran ensemen e ch'ins tira a niz purschidas da l'intermediaziun da cultura en il sectur da la musica (p.ex. concerts da scolaras e scolars, emnas da project, festas da musica). Las scolaras ed ils scolars gidan uschia a concepir activamain il mintgadi da scola e la cultura da la chasa da scola.
Instrucziun musicala	L'instrucziun musicala en la scola populara garantescha in access unic a la furmaziun culturala e sa basa sin ina chapientscha da musica che cumpiglia era ritmica/musica e moviment sco era elements dal saut. Ella porscha a las scolaras ed als scolars la pussaivladad da s'occupar a moda multifara cun sasezs, la gruppa e l'ambient cultural. La motivaziun per in process musical constructiv e duraivel en quai che reguarda l'exercitar e l'emprender resulta en emprima lingia dad experientschas positivas cun la musica e dal plaschair da la musica. Sentir e differenziar l'expressiun musicala sco era s'inscuntrar a moda receptiva e reflexiva cun la musica furman il fundament per sviluppar cumpetenza musicala. Quai capita cun ir enturn cun musica sa referind activamain a l'agir e cumpiglia l'experientscha da la vusch, da l'udida e dal corp, ma era l'experientscha instrumentala ed estetica sco era l'applicaziun da savida musicala. La lavur vi da las cumpetenzas dal rom musica pussibilitescha da s'occupar cun furmas d'expressiun artisticas e culturalas s'orientond a l'agir ed a l'applicaziun. Las scolaras ed ils scolars fan experientschas musicalas s'occupond cuminaivlamain ed a moda multifara cun musica.

Infurmaziuns didacticas

Princips didactics

	Cumpetenzas musicalas vegnan sviluppadas d'ina vart en in senn linear constructiv e da l'autra vart en ina spirala, en la quala singulas fassettas d'ina cumpetenza vegnan repetidas en differents connexs ed acquistadas en differents stgalims da differenziaziun. Las scolaras ed ils scolars daventan musicalmain cumpetents en in senn cumplessiv. Quai vul dir ch'els disponan d'adina dapli experientscha, abilitads e savida musicala e ch'els san applitgar l'emprendì en novas situaziuns entaifer ed ordaifer la scola. Prendida en mira vegn ina instrucziun musicala che metta en il center las experientschas da las scolaras e dals scolars.
Eterogenitad	L'instrucziun musicala resguarda las differentas premissas, isanzas da chantar e tradiziuns da sunar dals uffants e giuvenils en lur ambient social (famiglias, activitads musicalas ordaifer la scola e temp liber). La multifariadad d'experientschas e d'abilitads musicalas da las scolaras e dals scolars vegn nizzegiada sco schanza ed enritgescha l'instrucziun musicala.
Colliaziun dals senns	L'unitad tranter corp, musica e moviment furma il fundament dal svilup musical. La percepziun musicala stat al cumenzament da mintga agir musical e process creativ. Ella pretenda e scolescha l'attenziun da las scolaras e dals scolars. La scolaziun da la percepziun dovra cuntinuitad ed impuls musicals e permetta adina puspè da smirvegliar.
Agens process creativs	En agens process creativs intervegnan uffants e giuvenils caracteristicas e connexs essenzials da musica. Sin mintga stgalim ed era senza enconuschientschas preliminaras pon tut las scolaras e tut ils scolars esser musicalmain creativs. Al svilup d'atgna expressiun e creativitad vegn attribuida ina gronda impurtanza en quest connex.
Agir, savida ed abilitads	L'emprender musical succeda sur la via da l'agir per applitgar savida ed uschia per chapir musica. En l'instrucziun po questa successiun era vegnir variada ed adattada a la situaziun.
Acquistar tecnicas ed exercitar	Per sviluppar abilitads ed inschigns fundamentals (abilitads ritmicas e melodicas, abilitad da chantar) è il process d'exercitar regularmain ina metoda d'emprender centrala: Exercitar vul dir repeter, variar, cumparegliar e giuditgar, perfecziunar ed applitgar.
Tadlar musica	Tadlar (tiers) activamain tutga tar mintga lecziun da musica. En in temp, nua che la musica è preschenta en las medias bunamain adina e dapertut en il mintgadi, tutga il mussar da tadlar tiers activamain tar il cuntegn da l'instrucziun musicala. La scolaziun ed il svilup dal tadlar sapientivamain ed activamain è il punct da partenza per mintga agir musical.
Intermediaziun da musica	En l'instrucziun musicala sa porscha la pussaivladad da tematisar l'ambient musical, la vita musicala regiunala e la realitad musicala actuala da las scolaras e dals scolars e da nizzegiar purschidas da l'intermediaziun da cultura en differents lieus (p.ex. visitar concerts, sa scuntrar cun musicistas e musicists externs).
Lingua tecnica	L'applicaziun d'ina lingua tecnica musicala è necessaria, per che las scolaras ed ils scolars possian discurrer confurm al stgalim davart musica, davart sia funcziun en la societad e davart lur sentiments persunals. Latiers tutga il svilup d'in vocabulari correspundent durant tut ils ciclus.

Accents pertutgant cumpetenzas transversalas

	(Guardar era *Basas*, chapitel *Cumpetenzas transversalas*.)
	En cumbinaziun cun las cumpetenzas dal rom dals sis champs promova l'emprender musical era cumpetenzas transversalas. In'impurtanza speziala survegnan en l'instrucziun musicala:
Abilitad da cooperar e savair ir enturn cun diversitad	Faschond musica en cuminanza gioga l'abilitad da sa participar a moda activa e cooperativa a la collavuraziun cun auters ina rolla centrala. Las scolaras ed ils scolars emprendan d'acceptar differenzas, vesan la diversitad sco enritgiment ed exerciteschan da surpigliar responsabladad per decisiuns da la gruppa. Quai na succeda betg mo en inscunters cun autras culturas musicalas, mabain includa era las preferenzas las pli differentas entaifer la classa.
Autoreflexiun ed independenza	Las scolaras ed ils scolars san percepir agens sentiments ed exprimer quels adequatamain a moda musicala. Els san ir enturn a moda constructiva cun sfidas musicalas e surpigliar in agen puntg da vista.
Abilitad linguistica e schliar incumbensas / problems	Las scolaras ed ils scolars san chattar e sviluppar vinavant soluziuns creativas en in process creativ musical. Els san descriver fenomens musicals en la lingua tecnica musicala correspundenta e schliar problems ed incumbensas specificas dal rom (p.ex. metter in'ovra musicala en in context social).

Infurmaziuns davart il 1. ciclus

	(Guardar era *Basas*, chapitel *Puncts centrals dal 1. ciclus*.)
	La musica gioga ina rolla impurtanta en il mintgadi da l'uffant. El percepescha musica principalmain en il contact direct e tras las experientschas musicalas ed auters umans. Il far musica e la communicaziun musicala sa sviluppan avant che savair leger notas.
Sensomotorica	Tadlar musica e far experientschas musicalas tschiffa l'entir corp da l'uffant. El emprenda era da drizzar l'attenziun a stadis psichics interns: maletgs interns e sentiments vegnan svegliads, spazis da fantasia vegnan averts. Mattas e mats percepeschan lur corporalitad tras quai ch'els emprendan da perfecziunar lur motorica groppa e fina e d'adattar moviments a moda multifara a la musica. A l'agen s'exprimer e s'identifitgar sto vegnir dà avunda spazi.
Spazis creativs	Cun ir enturn cun chanzuns, moviments tar musica, sauts, versets ritmics e melodics, cun s'identifitgar cun rollas, cun explorar trucs da resonanza, cun sa deditgar ad incumbensas creativas ed auter gartegi ad uffants da furmar, en gruppas u sulets, munds ludics orientads a la musica e da sfunsar en atmosferas acusticas e melodicas.
Experientscha musicala en gruppas	La percepziun da sasezs e la percepziun d'auters furman in fundament impurtant che vegn sviluppà conscienziusamain en l'accordanza musicala cun chantar, sautar, far musica elementara. Savair s'adattar sco era chapir reglas en l'agir musical cuminaivel èn puncts impurtants per sviluppar ina cultura musicala entaifer la classa.

Cundiziuns generalas

Tar ils arranschaments d'emprender musicals dal 1. ciclus tutgan sequenzas musicalas en acziuns manadas sco era purschidas orientadas a la musica en il gieu liber. En il mintgadi dals uffants ha il basegn da sa mover ina gronda impurtanza. Perquai duess esser avant maun per la classa avunda spazi per l'agir musical activ. Tar l'equipament da basa d'ina instrucziun musicala dal 1. ciclus tutgan instruments elementars e da ritmus, materialias da ritmica e dal mintgadi, objects, medias didacticas sco era utensils da malegiar.

Rolla da la persuna d'instrucziun

Ils cuntegns ed ils process da l'instrucziun musicala vegnan tschernids da la persuna d'instrucziun sin basa da las cumpetenzas e dals svilups dals stgalims. Persunas d'instrucziun e scolaras e scolars èn involvids ensemen en in process musical d'exercizi, d'emprender e creativ. La persuna d'instrucziun è in exempel d'ina persuna musicalmain interessada e cumpetenta ed agescha sco partenaria da communicaziun musicala, sco concreadra e sco persuna che accumpogna process musicals. Ella accepta cun interess, renconuschientscha e stima las expressiuns musicalas da las scolaras e dals scolars, sa permetter spazis libers ed introducescha ina cultura d'emprender, nua ch'ins dastga era far sbagls.

Scola elementara musicala ed instrucziun instrumentala

En il chantun Grischun exista la pussaivladad da metter a disposiziun purschidas da scolaziun musicala da basa durant las uras da bloc (cf. ordinaziun da scola art. 24).

L'instrucziun a la scola da musica, en spezial l'instrucziun instrumentala individuala, na fa betg part dal Plan d'instrucziun 21. Abilitads ed inschigns instrumentals acquistads ordaifer la scola pon tenor pussaivladad vegnir integrads en l'instrucziun musicala da scola.

Infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn

Champs da cumpetenza

Ils sis champs da cumpetenza represchentan il rom a moda cumplessiva e descrivan, co ch'ins duai ir enturn activamain cun musica. Els vegnan mess en connex in cun l'auter ord pliras perspectivas ed a moda multifara. Ils champs da cumpetenza "process creativs" (MU.5) e "pratica da la savida musicala" (MU.6) ston vegnir colliads cun tut ils champs da cumpetenza per intermediar a moda perceptibla process creativs e cuntegns teoretics da la musica.

Mintga champ da cumpetenza è dividì en accents tematics che faciliteschan l'orientaziun entaifer il champ da cumpetenza.

Tabella 1: Accents en ils champs da cumpetenza

Process creativs (MU.5)			
• Explorar e preschentar musicalmain temas • Concepir tar musica existenta • Cumpetenza da sa preschentar musicalmain			
Chantar e discurrer (MU.1)	Tadlar e s'orientar (MU.2)	Sa mover e sautar (MU.3)	Far musica (MU.4)
• La vusch en l'ensemble • La vusch sco med d'expressiun • Repertori da chanzuns	• Orientaziun acustica • Scuntrada cun la musica en l'istorgia ed oz • Impurtanza e funcziun da la musica	• Scolaziun sensomotorica • Expressiun corporala tar musica • Adattaziun dal moviment a musica e repertori da sauts	• Far musica en l'ensemble • L'instrument sco med d'expressiun • Enconuschientscha d'instruments
Pratica da la savida musicala (MU.6)			
• Ritmus, melodia, armonia • Notaziun			

Chantar e discurrer

En l'emprender musical applitgeschan las scolaras ed ils scolars lur vusch a moda multifara, tras quai ch'els sviluppan ina relaziun cun lur vusch persunala e sa vesan sco individi, cur ch'els s'expriman cun la vusch (scolaziun da la vusch). Els chantan tant en il chor sco era solisticamain en l'ensemble e s'acquistan in repertori multifar.

Tadlar e s'orientar

Las scolaras ed ils scolars s'orienteschan acusticamain en il temp ed il spazi, emprendan da tadlar intenziunadamain e san differenziar tranter exempels da l'istorgia da la musica, dal temp actual e da differents spazis culturals. Els s'occupan cun l'impurtanza e la funcziun da la musica da lur conturns sco era en las medias.

Sa mover e sautar

Las scolaras ed ils scolars emprendan da s'exprimer cun lur corp e d'entrar en in dialog cun la musica. La percepziun differenziada dal corp è il fundament per il svilup sensomotoric sco basa per ir enturn cun musica sa referind a l'agir.

Far musica

Las scolaras ed ils scolars fan musica cun differents instruments e funtaunas da tuns simplas sco era cun agid da la percussiun dal corp. Il far musica in cun l'auter ed in suenter l'auter, l'interacziun tranter "singul" ed "ensemen" furman ina basa per furmas da communicaziun nunverbalas.

Process creativs	Las scolaras ed ils scolars furman lur creativitad tras quai ch'els sa fan valair sco persuna, sa laschan en sin process creativs en gruppa e sviluppan atgnas ideas. Els exploreschan, experimenteschan ed improviseschan cun il corp, la vusch, il ritmus, il tun sco era cun differents instruments e mediums. Creaziuns elavuradas pon vegnir preschentadas en classa u davant pliras classas.
Pratica da la savida musicala	La finamira da la teoria elementara da la musica en la scola populara è quella da render perceptiblas structuras musicalas. Quai na po betg succeder a moda isolada, mabain en cumbinaziun permanenta cun praticas musicalas dals auters champs da cumpetenza. Las scolaras ed ils scolars s'acquistan la teoria elementara da la musica a moda orientada a l'agir ed a la pratica.

MU.1 Chantar e discurrer
A La vusch en l'ensemble

1. Las scolaras ed ils scolars san sa percepir cun chantar en gruppa ed applitgar differenziadamain lur vusch cun chantar en il chor.

renviaments
AS - Percepziun (2)
AS - Independenza ed agir social (9)

MU.1.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san imitar cun lur vusch cantica chaussas chantadas avant.
	b	» san s'integrar en classa cun chantar.
	c	» san sa laschar en - cun chantar en classa - sin in'experientscha sonora e sviluppar uschia in'imaginaziun dals tuns.
	d	» san chantar ad ina vusch en gruppa.
	e	» san chantar canons a pliras vuschs en classa.
2	f	» san integrar lur vusch cun chantar en il chor e s'engaschar per il far musica en cuminanza.
	g	» san tegnair lur vusch en chanzuns a duas vuschs.
	h	» san suandar las instrucziuns da la persuna d'instrucziun areguard il cumenzar, il tempo e la dinamica cun chantar en il chor.
	i	» san exercitar chanzuns en classa u en gruppas (p.ex. mussar perseveranza, mantegnair la concentraziun) sco era empruvar ora e cumparegliar pussaivladads d'interpretaziun.
3	j	» san tegnair lur vusch en chanzuns da pliras vuschs.
	k	» san prestar lur contribuziun specifica cun chantar a pliras vuschs en il chor (p.ex. ritmus, solo, moviment).
	l	» san preschentar ina chanzun accumpagnada solisticamain u en gruppas.

MU.1 Chantar e discurrer

B La vusch sco med d'expressiun

1. Las scolaras ed ils scolars san percepir, sviluppar e furmar lur vusch e lur expressiun sonora.

renviaments
AS - Fantasia e creativitad (6)
AS - Corp, sanadad e motorica (1)

Chantar

MU.1.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	1a	» san percepir, variar ed explorar a moda ludica lur vusch cantica.
	1b	» san giugar sut instrucziun cun la respiraziun ed empruvar ora quella cun chantar.
	1c	» san experimentar en ils spazis da tuns prescrits (p.ex. spazi da tschintg tuns).
	1d	» san memorisar e chantar curtas sequenzas da tuns d'in fin dus tacts.
2	1e	» san applitgar a moda differenziada articulaziuns cun chantar (vocals e consonants).
	1f	» san applitgar lur vusch per differentas furmas d'expressiun e divers experiments da vusch (p.ex. beatbox, percussiun vocala).
⊙	1g	» san scuvrir e consolidar l'autezza da lur vusch e tutgar segiramain tuns cun lur vusch.
	1h	» san producir differentas colurs dal tun cun lur vusch.
3	1i	» san differenziar tranter vusch dal chau e vusch dal pèz e far diever da tuttas duas.
⊙	1j	» san extender e consolidar il spectrum dals tuns da lur atgna vusch.
	1k	» san percepir ed applitgar cun cleras finamiras lur spectrum da tuns.

Discurrer

MU.1.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	2a	» san giugar a moda onomatopeica cun silbas e cun lingua da nonsens.
	2b	» san dir si ritmicamain versets e rimas.
	2c	» san applitgar la vusch discurrida sco med d'expressiun.
	2d	» san articular cleramain cun discurrer (chapaivladad dals pleds).
2	2e	» san realisar gieus da discurrer onomatopeas e volvalieungas cun u senza prescripziun. LE2GR.3.B.2.a
⊙	2f	» san preschentar texts a moda ritmica cun u senza accumpagnament.
	2g	» san interpretar texts e far in rap cun texts tut tenor il groove (p.ex. hip-hop).
3	2h	» san adattar agens texts ad in ritmus prescrit (p.ex. musters da quatter tacts).
⊙	2i	» san scriver ed interpretar agens texts per songs e raps.

MU.1 Chantar e discurrer
C Repertori da chanzuns

			renviaments
		1. Las scolaras ed ils scolars san chantar chanzuns da differents temps, stils e culturas ed han in repertori multifar.	AS - Lingua e communicaziun (8) AS - Connexs e regularitads (5)
	MU.1.C.1	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san sa laschar en sin differentas atmosferas da chanzuns e chantar cun.	
	b	» san chantar chanzuns d'uffants e gieus cun chant or da lur mund da viver (p.ex. mintgadi, famiglia, patria, natira).	
	c	» san chantar chanzuns d'uffants en l'emprima lingua, en il dialect, en la lingua da standard, en autras linguas chantunalas e da differentas culturas.	
	d	» san chantar chanzuns, canons e chanzuns popularas ed han in repertori.	
2	e	» san chantar ina schelta da chanzuns da differents stils (p.ex. musica classica, pop, jazz).	
	f	» san interpretar la particularitad da chanzuns da differentas culturas cun chantar ed attribuir las chanzuns al context cultural correspundent (p.ex. chanzun d'amur, chanzun da la patria, imni naziunal svizzer, chanzuns per festas e rituals da differents pajais, chanzun da la stagiun).	FSP - Identitads culturalas e communicaziun interculturala
	g	» san chantar exempels da la scena da musica actuala e purtar en lur preferenzas musicalas.	
3	h	» san chantar chanzuns da differents stils, resguardar las particularitads linguisticas ed empruvar ora l'expressiun ch'è colliada cun quai.	LE3GR.6.A.1.d
	i	» san differenziar ed empruvar ora tecnicas da chantar da differents stils (p.ex. chanzun artistica, chant da pop).	
	j	» san interpretar solisticamain u en il chor chanzuns e chanzuns artisticas exemplaricas da l'istorgia e dad oz.	

MU.2 Tadlar e s'orientar

A Orientaziun acustica

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san percepir, differenziar e descriver cun tadlar lur ambient ed elements musicals.**	AS - Percepziun (2) NUS.4.2
	MU.2.A.1	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san focussar lur attenziun sin funtaunas da tuns acusticas.	
	b	» san percepir chaussas udidas e preschentar differenziadamain cun maletgs e moviments.	
2	c	» san identifitgar las differenzas da ramur, tun ed accord ed ordinar e descriver tenor tscherts criteris.	
	d	» san persequitar, mussar e descriver andaments musicals cun tadlar (p.ex. andament da melodias, volumen dal tun).	
	e	» san differenziar e reconuscher furmas musicalas cun tadlar (p.ex. rondo, furma da chanzun).	
3	f	» san persequitar e mussar sapientivamain aspects musicals (p.ex. instrumentaziun, furma, interpretaziun).	
	g	» san generar atgnas dumondas tar in toc musica udì e discutar respostas pussaivlas.	
	h	» san descriver musicalmain parts musica udidas cun agid d'ina partitura.	

MU.2 Tadlar e s'orientar
B Scuntrada cun la musica en l'istorgia ed oz

			renviaments
		1. Las scolaras ed ils scolars san identifitgar ed attribuir musica da differents temps, geners, stils e spazis culturals e surpigliar ina tenuta averta.	AS - Emprender e reflexiun (7) AS - Connexs e regularitads (5) FSP - Identitads culturalas e communicaziun interculturala
	MU.2.B.1	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san sa laschar en sin differentas purschidas da musica tadlar e differenziar chanzuns e musica da lur mund da viver.	
	b	» san - cun tadlar repetidamain - reconuscher chaussas musicalas enconuschentas en chaussas novas (p.ex. quai tuna sco...).	
	c	» san reconuscher musica ch'els enconuschan ed attribuir a differents stils.	
2	d	» san differenziar tocs musica exemplarics e far in connex cun ils munds da viver d'umans.	
◉	e	» enconuschan biografias d'intginas cumponistas e cumponists ed extracts da lur ovras.	
	f	» san metter tocs musica exemplarics en connex cun il passà, cun il preschent e cun spazis culturals.	LE2GR.6.A.1.a
3	g	» san s'occupar cun la musica da conscolaras e conscolars ed han ina tenuta da respect envers lur preferenzas musicalas e lur tradiziuns musicalas.	
◉	h	» san retschertgar culturas musicalas en ovras da l'istorgia da la musica ed identifitgar lur particularitads cun tadlar.	LE2GR.6.A.1.d LE3GR.6.A.1.d
	i	» san classifitgar musica a maun da tschertas caracteristicas tenor connexs da l'istorgia da la musica e da la societad (p.ex. musica politica, vuschs canticas en differents stils).	FSP - Politica, democrazia e dretgs umans
	j	» enconuschan singulas musicistas e musicists sco era cumponistas e cumponists dal temp preschent e san generar e discutar atgnas dumondas davart lur musica (p.ex. cumponista u cumponist da la postmoderna, musicista u musicist da la scena da pop).	

MU.2 Tadlar e s'orientar

C Impurtanza e funcziun da la musica

1. Las scolaras ed ils scolars san distinguer differentas significaziuns, funcziuns sco era effects emoziunals e fisics da la musica en lur ambient, en la societad ed en las medias.

renviaments
AS - Emprender e reflexiun (7)

Impurtanza e funcziun

MU.2.C.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1			
	1a	» san attribuir in eveniment musical - cun tadlar - a l'occurrenza sociala respectiva (p.ex. circus, tschaiver, reflexiun, concert).	
	1b	» san percepir atmosferas svegliadas tras musica e permetter e mussar sentiments che resultan qua tras (p.ex. allegher, sfranà, ravgentà, melancolic).	
	1c	» san percepir istorgias raquintadas musicalmain e giugar latiers situaziuns e figuras (p.ex. chavaltgar sco in prinzi tar musica festiva).	
2	1d	» san descriver impressiuns en scuntradas cun ovras sco era supponer ed attribuir tipics lieus da preschentaziun (p.ex. baselgia, concert, musica da saut).	
	1e	» san attribuir exempels auditivs selecziunads ad atmosferas e situaziuns da la vita e descriver quellas.	
	1f	» san rimnar impressiuns cun tadlar exempels musicals e metter quellas en in connex cun las atgnas preferenzas musicalas.	
3	1g	» san explitgar e motivar l'effect d'in toc musica ord vista persunala.	
	1h	» san identifitgar las funcziuns da tocs musica exemplarics ed attribuir quellas ad in context social (p.ex. disco, musica da film, imni naziunal).	ERC.3.1.b
	1i	» san percepir differenziadamain atmosferas d'ovras musicalas e lur champs d'acziun ed elavurar motivs appartegnents (p.ex. aspects socials, istorics).	

Protecziun da l'udida

MU.2.C.1 Las scolaras ed ils scolars ...

2	2a	» enconuschan il privel che resulta, sche musica è cuntinuadamain dad aut, e san prender mesiras per proteger l'udida (p.ex. uregliers, concert).	FSP - Sanadad NUS.4.2.b
3	2b	» enconuschan las consequenzas d'ina chargia intensiva da l'udida (durada, volumen dal tun) e san ir enturn cun lur udida cun responsabladad, saja quai sco musicistas e musicists u sco consumentas e consuments da musica.	FSP - Sanadad NUS.4.2.e

MU.3 Sa mover e sautar
A Scolaziun sensomotorica

1. Las scolaras ed ils scolars san percepir ed applitgar lur corp a moda sensomotorica differenziada e reagir tut tenor la musica. Els san s'orientar tar la musica en il spazi ed en gruppa.

renviaments
AS - Percepziun (2)
AS - Independenza ed agir social (9)

MU.3.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san localisar e numnar singulas parts dal corp ed applitgar sapientivamain il corp cun far musica e cun sautar (p.ex. salidar cun il maun e zappar durant la chanzun da bainvegni).	MS.3.A.1.a
	b	» san duvrar singuls senns per sa mover tar la musica (p.ex. ir en direcziun da la funtauna da musica).	
	c	» san preschentar musica a moda ludica cun sa mover en il spazi (p.ex. far la vieuta en pliras variantas, enavant, enavos) e s'orientar en il spazi da la gruppa.	MS.3.A.1.b
	d	» san sa metter en la rolla da figuras, animals, objects e fenomens e s'identifitgar cun tals en il moviment (p.ex. crappa che rodla oragiu).	
	e	» san distinguer cuntrasts e passadis en la musica e preschentar cun lur corp (p.ex. fluid, accentuà, pausant).	
	f	» san sentir musica e parameters musicals en il corp e preschentar cun fantasia (p.ex. refrain d'ina chanzun, frasa melodica).	
2	g	» san percepir il puls da lur corp sco era metter lur respiraziun e la tensiun da lur corp en connex cun musica.	

MU.3 Sa mover e sautar

B Expressiun corporala tar musica

1. Las scolaras ed ils scolars san applitgar lur corp sco med d'expressiun e metter en concordanza cun la musica en cumbinaziun cun materialias ed objects sco era interagir en la gruppa.

renviaments
AS - Fantasia e creativitad (6)
AS - Corp, sanadad e motorica (1)
MS.3.B.1

MU.3.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san far visibla la musica en il moviment cun materialias (p.ex. cun ina taila, plima, fist, culla, nuschs).
	b	» san explorar musicalmain moviments dal corp ed applitgar a moda inventiva (p.ex. co tunan cumbinaziuns da sigls, cordas vibrantas?).
	c	» san chattar e furmar moviments cunvegnents tar ina chanzun u in toc musica.
2	d	» san exprimer cun moviment furmas musicalas e princips creativs.
	e	» san far associaziuns tar la musica e preschentar cun moviment (p.ex. da stad, allegher, sfarfatg, monoton, bramus, privlus).
	f	» san furmar elements da moviment cun agid d'objects, costums e requisits e preschentar musica tschernida.
3	g	» san far musica en gruppas ed inventar latiers andaments da moviments cunvegnents.
	h	» san sustegnair la melodia ed il ritmus d'ina chanzun sco era texts cun la lingua e l'expressiun corporala (p.ex. song, chanzun discurrida).
	i	» san surpigliar e variar andaments da moviments prescrits tar tocs musica sco era sviluppar improvisaziuns en gruppas.

MU.3 Sa mover e sautar

C Adattaziun dal moviment a musica e repertori da sauts

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san adattar lur moviments a moda coordinada a la musica. Els han in repertori da sauts da differents temps, culturas e stils.**	AS - Corp, sanadad e motorica [1] MS.3.C.1
MU.3.C.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san mantegnair la furma da rudè tar sauts en rudè ed exequir chanzuns da moviments.	
	b	» san coordinar e repeter cun ils pes ed ils mauns musters da moviments tar la musica (p.ex. puls, accent dal tact, ritmus, pass, gests).	
	c	» san exequir en gruppa in saut da duas parts tenor model e variar singuls elements (p.ex. saut en rudè, saut d'uffants).	
	d	» san far pass da saut e sa dar il maun en furmaziuns da gruppa.	
2	e	» san exercitar ed exequir ina simpla choreografia prescritta tar in toc musica.	
	f	» san transfurmar musters ritmics en moviments cunvegnents ed exequir pass da basa da differents stils da saut (p.ex. polca, rock'n'roll).	
	g	» san sautar differentas rollas (p.ex. saut en rudè, saut popular, saut folcloristic) tar musica da differents pajais.	
3	h	» san exequir spezias e midadas da tacts nunusitadas en cumbinaziuns da pass (p.ex. tact da 5, tact da 7, midada 3/4 a 6/8).	
	i	» san identifitgar funcziuns dal saut e da la musica appartegnenta en differentas situaziuns socialas (p.ex. saut en dus, saut sacral, cultura da giuventetgna).	
	j	» san applitgar extracts da moviments e da sauts e figuras caracteristicas da sauts en projects musicals (p.ex. en in musical).	

MU.4 Far musica

A Far musica en l'ensemble

1. Las scolaras ed ils scolars san sa percepir sco persunas che fan musica e s'integrar cun instruments sco era cun percussiun dal corp en in ensemble.

renviaments
AS - Independenza ed agir social (9)

MU.4.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1		
	a	» san s'adattar en il gieu musical da la gruppa (p.ex. tempo, ritmus, volumen dal tun).
	b	» san sunar en gruppa cun in instrument in andament structural prescrit u reproducir cun il corp (p.ex. artg da tensiun, melodia).
	c	» san sunar in accumpagnament e s'integrar en la gruppa che fa musica.
2	d	» san sunar ina vusch da la melodia u dal ritmus en gruppa (p.ex. ostinato).
	e	» sunan cun l'instrumentari da classa e san s'adattar al tempo ed a l'expressiun musicala da la classa.
	f	» exerciteschan simpels arranschaments da classa e san empruvar ora e cumparegliar pussaivladads d'interpretaziun e realisar lur ideas en quest connex (p.ex. sunar in toc a moda allegra, trista, plauna, chatschanta).
3	g	» san sunar ina schelta da musters da ritmus e da melodias (p.ex. da differentas culturas, epocas e stils) e distinguer lur particularitad.
	h	» san far musica en gruppa tenor models d'improvisaziun (p.ex. sequenza d'armonias, scala da blues, pentatonica).
	i	» san sunar musica da differentas culturas, epocas e stils en l'arranschament da classa.
	j	» san adattar u transfurmar elements da stils da musica.

MU.4 Far musica
B L'instrument sco med d'expressiun

1. Las scolaras ed ils scolars san explorar instruments, funtaunas da tuns e medias electronicas, experimentar ed improvisar cun tals e sunar tenor model.

renviaments
AS - Fantasia e creativitad (6)

Instruments acustics

MU.4.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	1a	» san explorar e sunar cun materialias a moda musicalmain differenziada (p.ex. objects dal mintgadi, giugarets, materials natirals).	
	1b	» san sunar ed inventar ina notaziun grafica (p.ex. fastiz dal tun, partitura simpla).	
	1c	» san crear musicalmain atmosferas ed istorgias cun instruments.	
	1d	» san sa laschar en sin improvisaziuns en gruppa, definir reglas da gieu per quest intent e communitgar in cun l'auter faschond musica.	
2	1e	» san concepir in'atgna partitura da tuns e realisar quella cun instruments.	
	1f	» san inventar e sunar impressiuns musicalas tar atmosferas ed emoziuns ed elavurar cuntrasts (p.ex. allegher/smanatschant, fortuna/tristezza).	
3	1g	» san sviluppar e sunar andaments da tensiun musicals tar noziuns ed applitgar differentas articulaziuns (p.ex. crescher, sgular).	
	1h	» san applitgar e midar musters ed ostinatos (p.ex. musters d'improvisaziun).	
	1i	» san realisar preschentaziuns en scrit (p.ex. extract d'ina partitura, tabulatura, designaziun da l'accord) e duvrar sco model per atgnas ideas.	

Electronica da musica e novas medias

MU.4.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

2	2a	» san surpigliar ed inventar structuras ritmicas e realisar musters actuals (p.ex. cun apps).	MI.1.3.c
	2b	» san experimentar musicalmain cun medias electronicas (p.ex. smartphone, keyboard).	MI.1.3.c
	2c	» san empruvar ora instruments da la scena da musica actuala e rimnar experientschas cun ir enturn e sunar quests instruments.	
3	2d	» enconuschan ina schelta da software da musica, san explorar ed empruvar ora quella ed applitgar per incumbensas musicalas.	MI - Producziun e preschentaziun
	2e	» san registrar e midar electronicamain tuns da lur ambient ed experimentar ed applitgar quels musicalmain.	MI.1.3.h MI - Producziun e preschentaziun
	2f	» san realisar in arranschament da tuns cun instruments e funtaunas da tuns electronicas.	MI - Retschertga e sustegn d'emprender

MU.4 C

Far musica

Enconuschientscha d'instruments

			renviaments AS - Connexs e regularitads (5)
	1.	**Las scolaras ed ils scolars enconuschan differents instruments da musica, san differenziar differentas modas da la producziun da tuns ed identifitgar lur regularitads.**	
MU.4.C.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san transfurmar simplas materialias ad instruments (p.ex. stgatlas da conserva e vaschs da terracotga per schumbrar, bischens da plastic per clamar, magiels d'aua per laschar tunar).	
	b	» san denominar ina schelta da l'instrumentari da scola (p.ex. claves, triangul, lainin da batter) e sunar cun quels cun quità (quità per il material).	
	c	» san differenziar e descriver ina schelta d'instruments.	
2	d	» san eruir ed applitgar regularitads da la producziun da tuns tar la construcziun d'instruments simpels (p.ex. producziun da differentas autezzas dal tun cun divider la lunghezza cun agid d'ina corda).	NUS.4.2.d
	e	» san applitgar cun fantasia ils princips da la producziun da tuns e duvrar en differentas situaziuns per la creaziun musicala (p.ex. stritgar, batter, suflar).	
	f	» san differenziar gruppas d'instruments e descriver singulas furmaziuns (p.ex. quartet, orchester).	
	g	» san differenziar e distinguer singuls instruments da la scena da musica actuala (p.ex. pop, electro, musica contemporana).	
	h	» san chapir undas acusticas, tuns armonics, nianzas da tuns e fenomens acustics cun udir e commentar quels.	
3	i	» san distinguer ed applitgar las pussaivladads dal rinforzament e da l'elavuraziun electronica (p.ex. rinforzament da la vusch cantica cun microfon).	
	j	» san identifitgar e descriver instruments en in toc musica notà (p.ex. partitura).	

MU.5
A
Process creativs
Explorar e preschentar musicalmain temas

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san - sulets ed en gruppas - furmar e preschentar temas ed impressiuns da lur mund da viver tar in'atgna musica.**	AS - Orientaziun en il spazi (4) AS - Fantasia e creativitad (6)
MU.5.A.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san explorar musicalmain locals exteriurs ed interiurs e giugar cun quai (p.ex. co tuna la plazza da pausa? giugar cun objects tunants da la stanza da scola).	
	b	» san sviluppar in'istorgia sonora tar temas da lur mund da fantasia e da viver (p.ex. en il guaud, mia via da quartier).	
2	c	» san nizzegiar eveniments (p.ex. suentermezdi en il bogn avert) sco impuls musicals, sviluppar vinavant quels e chattar furmas da preschentaziun musicalas.	
	d	» san sviluppar e concepir in simpla musica tar in tema (p.ex. istorgia, ovra d'art, emoziun).	
3	e	» san chattar soluziuns creativas tar dumondas musicalas (co tuna la musica da mia tatta e mes tat? co tuna in scena da film, in'occurrenza da sport?).	
	f	» san sviluppar e producir ina collascha musicala tar in tema actual (p.ex. da lur sectur d'interess, tema da la societad).	MI - Producziun e preschentaziun
	g	» san producir e sonorisar en gruppa ina performance u in videoclip tar in tema.	AF.2.C.1.6e MI.1.3.h MI - Producziun e preschentaziun

MU.5
B

Process creativs
Concepir tar musica existenta

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san sviluppar differentas furmas da preschentaziun tar musica existenta.**	AS - Fantasia e creativitad (6) AS - Corp, sanadad e motorica (1)
MU.5.B.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san fantisar tar musica, sviluppar ideas e transfurmar quellas en autras furmas d'expressiun (p.ex. malegiar, construir, mover).	AF.2.C.2.b
	b	» san sa metter en situaziuns e rollas tar musica e concepir questas situaziuns e rollas (p.ex. ina tgiralla, in urs che gioga, in uffant che va cun scarsola).	
2	c	» san inventar atgnas acziuns musicalas per accumpagnar musica existenta.	
	d	» san sviluppar tar musica existenta ina concepziun creativa, teatrala u da saut.	AF.2.C.2.d
	e	» san metter episodas d'in teater da musica en ina preschentaziun scenica.	
3	f	» san explorar exempels musicals e lur performances ed adattar a moda persunala.	
	g	» san far associaziuns tar musica, far ina selecziun tematica (p.ex. amur, protest, pussanza) e realisar quella en musica ed en autras medias.	AF.2.C.2.f MI.1.3.h
	h	» san sviluppar e mussar ina curta reproducziun u improvisaziun d'in stil da musica tschernì.	

MU.5
C

Process creativs
Cumpetenza da sa preschentar musicalmain

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san preschentar lur abilitads musicalas.**	AS - Lingua e communicaziun (8)
MU.5.C.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san preschentar a la gruppa lur atgnas ideas musicalas.	
	b	» san chantar, sautar e far musica en gruppa u sulets davant auters (p.ex. en classa).	
2	c	» san preschentar sulets u en gruppa in toc musica (p.ex. far musica cun l'instrumentari da classa a la sairada da geniturs).	
	d	» san preschentar sulets u en gruppa ina chanzun en ina furma elavurada.	
	e	» san ir enturn a moda critica, ma a medem temp cun respect, cun atgnas preschentaziuns musicalas e cun preschentaziuns musicalas da lur conscolars.	
3	f	» san identifitgar en in project la valur da la preparaziun e da l'exercizi e stimar l'engaschi e las prestaziuns da quels ch'èn participads al project.	
	g	» san distinguer e denominar connexs tranter preschientscha sin tribuna, tecnica da tribuna e qualitad da la represchentaziun musicala.	
	h	» san preschentar davant in public u sin tribuna lur abilitads instrumentalas, vocalas e da saut.	

MU.6 A Pratica da la savida musicala

Ritmus, melodia, armonia

1. Las scolaras ed ils scolars san distinguer, denominar ed applitgar elements ritmics, melodics ed armonics.

renviaments
AS - Orientaziun temporala (3)
AS - Orientaziun en il spazi (4)

Ritmus

MU.6.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	1a	» san differenziar curt/lung, svelt/plaun e grev/lev en graduaziuns.
	1b	» san ritmisar moviments (p.ex. splatschar, tutgar in ballun).
	1c	» san adattar silbas e pleds ritmisads ad in tempo prescrit.
	1d	» san transfurmar il puls e l'accent dal tact en moviment, tegnair quels e repeter differents musters ritmics.
2	1e	» san realisar differentas spezias da tacts cun la vusch, moviment u in instrument (p.ex. 2/4, 4/4, 3/4, 6/8).
	1f	» san applitgar motivs ritmics cun agid d'ina lingua ritmica (tadlar, leger, sunar).
	1g	» san leger e reproducir motivs ritmics cun triolas e ritmus ternars.
3	1h	» san splatschar e sunar ritmus cun notas punctadas e sincopas.
	1i	» san exercitar e sunar dus ritmus a medem temp (p.ex. percussiun dal corp).
	1j	» san realisar sequenzas ritmicas e spezias da tacts cumponids cun la vusch, moviment u instruments (p.ex. 7/8, 5/8).

Melodia

MU.6.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	2a	» san differenziar aut/bass sco era reconuscher e reproducir simplas sequenzas da tuns en il spazi da tschintg tuns (p.ex. terza dal clom, pentatonica, spazi da la quinta).
	2b	» san chantar parts d'ina scala tenor impuls visuals.
	2c	» san reproducir sequenzas da tuns d'in fin dus tacts.
	2d	» san chantar simplas sequenzas da tuns e la scala da dur tenor impuls visuals e segns cun il maun.
2	2e	» san reconuscher pass da mez tun e d'in entir tun en la scala da dur e mol (leger, tadlar, chantar).
	2f	» san chantar curtas melodias cun nums da notas relativs (p.ex. solmisaziun).
	2g	» san identifitgar la relaziun tranter scala da dur e scala parallela da mol (p.ex. C-dur ed a-mol).
3	2h	» san empruvar ora e cumparegliar auters sistems da tun cun chantar (p.ex. scala da blues).
	2i	» san metter en relaziun intervals cun cumenzaments da chanzuns e viceversa.

			renviaments
	2j	» enconuschan sistems da tuns speziels (p.ex. tonalitads da baselgia, musica da dudesch tuns).	
		Armonia	
	MU.6.A.1	Las scolaras ed ils scolars ...	
3	3a	» san applitgar la funcziun armonica dals trais stgalims principals.	
	3b	» san reconuscher ed applitgar la terza gronda, la terza pitschna e la quinta en il connex (triaccord).	
	3c	» san determinar ed applitgar ils triaccords da la scala da dur.	
	3d	» san reconuscher ed applitgar l'accord da la septa.	

MU.6 Pratica da la savida musicala

B Notaziun

			renviaments AS - Connexs e regularitads (5)
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san applitgar la notaziun musicala tradiziunala tant cun leger sco era cun scriver ed enconuschan furmas graficas per preschentar musica.**	
MU.6.B.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1			
	a	» san realisar simbols en tuns (p.ex. segns, gests, musters) e nudar graficamain chaussas udidas (p.ex. plaun/svelt, dad aut/da bass).	
	b	» san reconuscher motivs ritmics e moviments melodics en il maletg da notas (p.ex. attribuir impressiuns udidas).	
	c	» san attribuir in'impurtanza a valurs da notas e leger motivs ritmics or da mesas, quartas ed otgavlas.	
	d	» san inventar, reconuscher e nudar curtas sequenzas da tuns.	
2	e	» san denominar e notar ils tuns da tschep (nums absoluts da las notas) ed enconuschan l'impurtanza dals segns preliminars (♯ und ♭).	
	f	» san sunar melodias notadas e notar curtas sequenzas da tuns.	
	g	» san leger e scriver motivs ritmics cun sedeschavlas e notas punctadas.	
3	h	» san notar la scala cromatica.	
	i	» enconuschan ulteriurs simbols da la notaziun musicala tradiziunala e grafica (p.ex. dinamica, articulaziun).	
	j	» san persequitar ina vusch singula en maletgs da notas da pliras vuschs cun tadlar (p.ex. en ina partitura).	
	k	» san communitgar ideas musicalas cun agid da la scrittira da notas.	

Lehrplan
Plan d'instrucziun
Piano di studio 21

Moviment e sport

CDEP-T
Conferenza dals directurs
chantunals da l'educaziun publica
da la Svizra tudestga

Elements dal svilup da la cumpetenzas

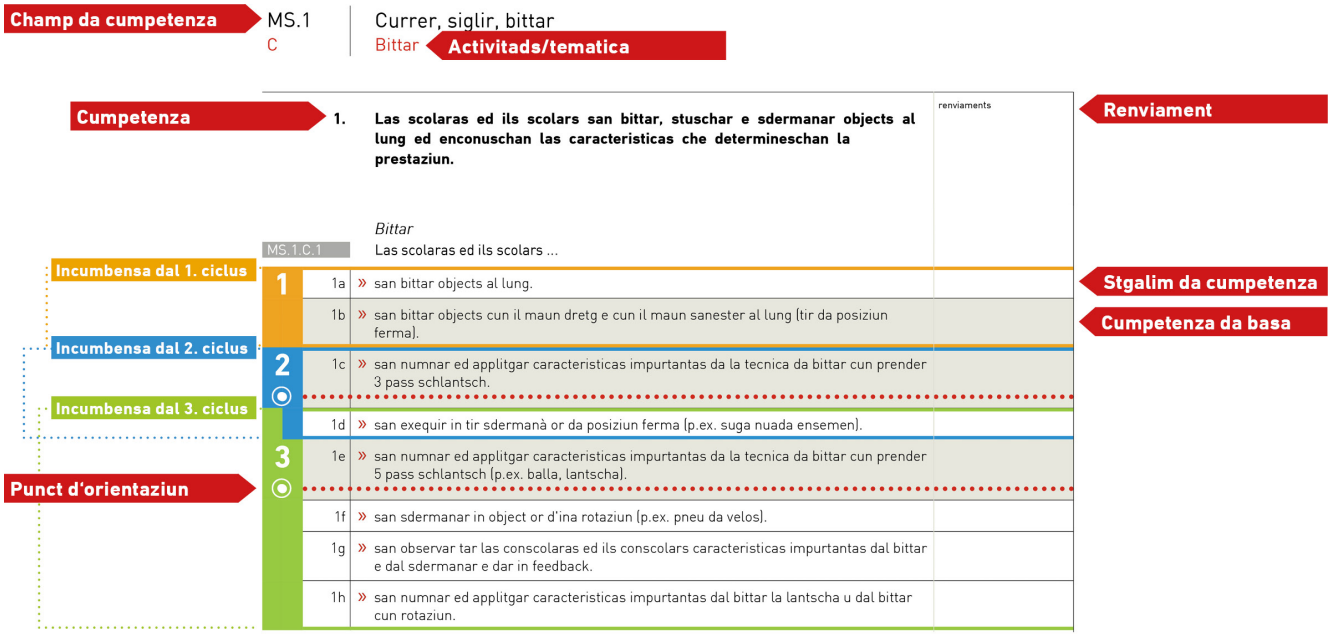

Ulteriuras infurmaziuns davart ils elements dal svilup da las cumpetenzas èn disponiblas en il chapitel *Survista*.

Impressum

Editura:	Departement d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient dal Grischun
Tar quest document:	Plan d'instrucziun 21 Ediziun dals 15-03-2016
Maletg da la cuverta:	Mendel Perkins/iStock/Thinkstock
Copyright:	Ils dretgs d'auturas e d'auturs ed ulteriurs dretgs da questa pagina d'internet ha la CDEP-T. Cun chargiar giu cuntegns (texts, maletgs, datotecas) da questa pagina d'internet na vegnan transferids nagins dretgs.
Internet:	gr-r.lehrplan.ch

Cuntegn

Impurtanza e finamiras		424
Infurmaziuns didacticas		425
Infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn		430
MS.1	Currer, siglir, bittar	432
A	Currer	432
B	Siglir	434
C	Bittar	436
MS.2	Sa mover vi d'urdains	437
A	Moviments da basa vi d'urdains	437
B	Movibladad, forza e tensiun dal corp	440
MS.3	Preschentar e sautar	441
A	Percepziun dal corp	441
B	Preschentar e concepir	442
C	Sautar	443
MS.4	Giugar	444
A	Gieus da moviment	444
B	Gieus da sport	445
C	Gieus da cumbat	447
MS.5	Glischnar, rudlar, charrar	448
MS.6	Sa mover en l'aua	450
A	Nudar	450
B	Siglir en l'aua e sfunsar	451
C	Segirezza en l'aua	452

Impurtanza e finamiras

Moviment e sport sco contribuziun a favur da la furmaziun cumplessiva

Contribuziun a favur da l'incumbensa da furmaziun	Il rom moviment e sport presta ina contribuziun centrala a favur da l'incumbensa da furmaziun da la scola populara: el cumplettescha quella cun la dimensiun corporala e motorica. En l'instrucziun da moviment e sport daventan las scolaras ed ils scolars abels da far part da la cultura tradiziunala ed actuala da moviment e sport. Els meglioreschan il sentiment per lur corp, vegnan dad ir enturn sapientivamain cun sasezs e cun auters e vesan ils avantatgs ch'il moviment corporal ha per la sanadad ed il bainesser. Il moviment communabel sustegna la participaziun activa a la cuminanza da scola e promova la convivenza.
Participaziun a la cultura da moviment e sport	Las scolaras ed ils scolars extendan lur cumpetenza individuala da moviment e sport. Els emprendan successiuns da moviments, furmas da gieu, disciplinas da sport e furmas da concurrenza. Els acquistan cumpetenzas per sa participar a moda activa ed independenta e cun responsabladad a la cultura da moviment e sport actuala era suenter il temp da scola, ma era cumpetenzas per reflectar questa cultura a moda critica areguard sias pussaivladads, schanzas e ristgas.
Furmaziun tras moviment e sport	Las scolaras ed ils scolars meglioreschan lur abilitads motoricas e lur capacitad da prestaziun corporala e sviluppan aspects emoziunals, socials, cognitivs, motivaziunals e voliziunals da lur persunalitad. Els emprendan d'enconuscher sasezs en differentas situaziuns da moviment e fan numerus moviments da basa che vegnan sviluppads vinavant ad abilitads ed inschigns sportivs. Questas experientschas da moviment furman la basa per percepir e chapir l'agen corp e procuran che las scolaras ed ils scolars van enturn sapientivamain cun il corp. Muments da success e plaschair vi dal moviment e sport èn facturs decisivs per in interess duraivel per activitads sportivas. Il rom moviment e sport gida a reflectar e giuditgar realisticamain l'atgna capacitad da prestaziun. Las scolaras ed ils scolars daventan conscients da las pussaivladads da svilup da lur corp ed augmentan la confidenza en sasezs tras muments da success en il sport. Tras acziuns da moviment resultan relaziuns tranter ils uffants e giuvenils. En l'in cun l'auter ed in cunter l'auter na rimnan els betg mo experientschas motoricas, mabain era emoziunalas e socialas. Tras l'elavuraziun e la reflexiun da questas experientschas presta l'instrucziun da moviment e sport ina contribuziun impurtanta a favur da la promoziun da las cumpetenzas transversalas.

Moviment e sport sco contribuziun a favur da la scola sco spazi per concepir, emprender e viver

Las scolas dovran moviment e sport	Il moviment ed il sport sustegnan las scolas cun dar ad ellas in profil da scola che sustegna il moviment e che promova la sanadad. En il mintgadi da scola stoi vegnir tegnì quint dal basegn natiral da sa mover dals uffants e giuvenils. Tras in moviment regular promova la scola il svilup e l'emprender da las scolaras e dals scolars. Tras impuls pon las persunas d'instrucziun contribuir lur part a favur d'ina concepziun activa da las pausas sco era sustegnair ils interess d'ina scola en moviment. Ina scola che promova il moviment sa distingua tras purschidas da sport da scola voluntar che vegnan integradas era en structuras dal di e che pon servir sco liom al sport d'uniuns. Ordaifer l'instrucziun vegnan realisadas occurrenzas da sport e champs da sport. Las scolaras ed ils scolars san extender ed applitgar abilitads acquistadas u reussir en ina concurrenza sportiva. A medem temp pussibiliteschan talas occurrenzas eveniments da cuminanza che promovan l'identificaziun cun la cuminanza da scola.

Infurmaziuns didacticas

Innovaziun e tradiziun	Il plan d'instrucziun dal rom moviment e sport stat en il champ da tensiun tranter innovaziun e tradiziun. S'orientond a cumpetenzas drizza il plan d'instrucziun la vista drizzada pli fitg sin l'applitgabladad d'abilitads, inschigns e savida. En il rom moviment e sport è il savair francà tradiziunalmain bain. Ultra da quai vegn dà dapli pais a la savida ed a las tenutas. Tals aspects sa chattan en mintga champ da cumpetenza.
Moviment e gieu sco basegns primars	Moviment e gieu èn basegns primars dals uffants e sustegnan l'emprender. I vala da mantegnair e da promover vinavant quest plaschair da giugar e da sa mover tras incumbensas da moviment pretensiusas e tras muments da success.
Instrucziun multifara da moviment e sport	Ina gronda varietad d'eveniments da moviment e da disciplinas da sport facilitescha a las scolaras ed als scolars l'access al sport ed il svilup d'interess persunals. Las cumpetenzas duain vegnir cuntanschidas cun differents cuntegns e differentas metodas per tegnair quint dals divers interess e da las diversas preferenzas da las scolaras e dals scolars. Las pussaivladads da svilup da mattas e mats ston vegnir promovidas specificamain.

Instrucziun da moviment e sport ord pliras perspectivas

Accents pertutgant cumpetenzas transversalas	L'instrucziun da moviment e sport promova cumpetenzas dal rom e cumpetenzas transversalas. En l'instrucziun resultan divers puncts da referiment per promover cumpetenzas persunalas, socialas e metodicas. En il plan d'instrucziun vegnan mess ils suandants accents. Cumpetenzas persunalas: • Autoreflexiun, p.ex. tar il giudicament da l'atgna prestaziun cun valitar las atgnas fermezzas e deblezzas. • Independenza, p.ex. cun giugar a moda independenta e correcta. Cumpetenzas socialas: • Abilitad da cooperar, p.ex. cun schliar incumbensas creativas en gruppas. • Abilitad da schliar conflicts, p.ex. cun tschertgar soluziuns en situaziuns da conflict. • Ir enturn cun diversitad, p.ex. cun percepir e respectar las furmas da moviment e d'expressiun d'auters umans. Cumpetenzas metodicas: • Schliar incumbensas / problems, p.ex. cun planisar, realisar ed evaluar il process da trenament per la cursa da resistenza. (Guardar era *Basas*, chapitel *Cumpetenzas transversalas*.)
Perspectivas pedagogicas	Las perspectivas pedagogicas mussan, co che l'instrucziun da moviment e sport po avair ina valur pedagogica e co ch'il svilup da las scolaras e dals scolars po vegnir promovì a moda cumplessiva. Las scolaras ed ils scolars vegnan a savair, tge perspectivas pedagogicas ch'èn d'impurtanza per els. Quai als sustegna en il svilup d'in interess duraivel per activitads sportivas. Las sis perspectivas pedagogicas èn: • Prestaziun: Sut questa perspectiva sa tracti da reussir en situaziuns da prestaziun dal sport, da reflectar l'impurtanza da la prestaziun e d'argumentar l'atgna tenuta envers la prestaziun. • In cun l'auter: Moviment e sport vivan essenzialmain da la cuminanza. Sut questa perspectiva sa tracti da sviluppar in cumportament cooperativ e da far l'experientscha da la cuminanza sco sustegn. • Expressiun: Sut questa perspectiva sa tracti d'emprender d'enconuscher las pussaivladads expressivas dal corp e da nizzegiar talas per concepir moviments. • Impressiun: Sut questa perspectiva sa tracti da pussibilitar experientschas motoricas e corporalas e da promover ina capacitad multifara da percepir.

- Gughegiar: Sut questa perspectiva sa tracti da far experientschas cun la fascinaziun da situaziuns cun ina fin intscherta e da sa cumprovar en talas situaziuns.
- Sanadad: Questa perspectiva tracta la sanadad ed il bainesser corporal sco era la contribuziun che moviment e sport pon prestar en quest connex.

Il plan d'instrucziun dal rom moviment e sport è dividì en sis secturs da cumpetenza (vesair chapitel *Infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn*). Las perspectivas pedagogicas èn cuntegnidas en quels. Da princip po mintga perspectiva pedagogica vegnir colliada cun mintga champ da cumpetenza e cun mintga cumpetenza (vesair tabella 1). Realisond il Plan d'instrucziun fan las persunas d'instrucziun in giudicament pedagogic adattà a la situaziun.

Tabella 1: Colliaziun dals champs da cumpetenza cun las perspectivas pedagogicas

	Presta-ziun	Ense-men	Expres-siun	Impres-siun	Ristga	Sanadad
Currer, siglir, bittar						
Sa mover vi d'urdains						
Preschentar e sautar						
Giugar						
Glischnar, rudlar, charrar						
Sa mover en l'aua						

Planisar, realisar ed evaluar l'instrucziun a moda orientada a las cumpetenzas

Resguardar l'eterogenitad	Premissas corporalas, psichicas e cognitivas sco era la schlattaina, la derivanza sociala, ils duns ed ils interess èn da resguardar tar la planisaziun e la concepziun da l'instrucziun. Tras ina instrucziun da moviment e sport multifara cun aspectativas da prestaziun differenziadas ed arranschaments d'instrucziun adattads resultan sfidas individualas.
Instrucziun conscienta da las schlattainas	La finamira d'ina instrucziun da sport conscienta da las schlattainas è quella da promover il potenzial da moviment, da gieu e d'expressiun resguardond sapientivamain las atgnadads da mattas e mats, p.ex. tras arranschaments d'instrucziun adattads, aspectativas da prestaziun differenziadas e reflexiun da preferenzas specificas da las schlattainas.

Orientaziun a cumpetenzas	En mintga champ da cumpetenza vegnan resguardads ils aspects savida, abilitads e tenutas. Quels cumparan en il svilup da las cumpetenzas. Al cumenzament da la planisaziun stat l'identificaziun dal savair, dals aspects da savida e da las tenutas. Questas enconuschientschas vegnan resguardadas en la planisaziun da l'instrucziun (a lunga vista) ed influenzeschan uschia l'instrucziun da moviment e sport.
Incumbensas	Incumbensas en l'instrucziun da moviment e sport èn pretensiusas, pledentan cumpetenzas dal rom e cumpetenzas transversalas e pussibiliteschan a tut las scolaras e tut ils scolars d'augmentar lur cumpetenzas. En l'instrucziun da moviment e sport èn adattadas per quest intent incumbensas cumplexas che intimeschan da schliar problems. Exempel: Las scolaras ed ils scolars emprovan e reflecteschan pussaivladads per schliar la situaziun da gieu dus cunter dus.
Temp d'emprender orientà a las finamiras	La lecziun da moviment e sport è in'unitad cun midadas fluctuantas; per l'organisaziun duai vegnir duvrà uschè pauc temp sco pussaivel. Bler temp d'emprender orientà a finamiras è ina caracteristica da qualitad da mintga lecziun. En quest connex sto vegnir prendida en mira ina ritmisaziun dal strapatsch, q.v.d. tensiun ed activitads da moviment intensivas sa barattan cun pussaivladads da recreaziun e da reflexiun. Il temp effectiv da moviment e d'emprender po vegnir augmentà, p.ex. • tras quai ch'i vegn midà a la halla da sport e sa stgamià ordaifer la lecziun, sche l'organisaziun da scola permetta quai. • tras quai che mesiras organisatoricas che dovran bler temp, sco l'installaziun e la demontascha d'in percurs da moviment al cumenzament ed a la fin d'in mez di, vegnan surpigliadas da differentas classas. • tras quai ch'i vegn giugà en gruppas pitschnas, uschia che tut las scolaras e tut ils scolars han blers contacts cun la balla e sa movan intensivamain.
Emprender moviments	Cun emprender moviments duai l'acziun motorica esser in'unitad raschunaivla. Impurtant è che las persunas d'instrucziun intimeschian las scolaras ed ils scolars da reflectar sezs e ch'ellas als sustegnian en il svilup d'ina imaginaziun dals moviments (p.ex. las scolaras ed ils scolars enconuschan las caracteristicas dal sigl da pass). Per ch'in muster da moviments vegnia emprendì, sto el vegnir exercità en pliras variantas (p.ex. en partenadis d'emprender). Ina francaziun en la memoria a lunga durada premetta bleras repetiziuns sut differentas cundiziuns. En mira vegn prendì in moviment individual optimal. In'impurtanza centrala han qua il sentiment motoric e l'imaginaziun dals moviments (vista interna).
Giudicament orientà a la promoziun	Aspectativas da prestaziun e criteris da giudicament che vegnan communitgads cleramain caracteriseschan ina buna instrucziun da moviment e sport. Questas aspectativas e quests criteris s'orienteschan als progress individuals d'emprender, a las cumpetenzas da basa ed als ulteriurs stgalims da cumpetenza. Transparenza tar las finamiras da l'instrucziun e tar ils criteris da giudicament, diagnosas differenziadas e feedbacks concepids aposta per las scolaras ed ils scolars èn basas per in giudicament che s'orientescha a la promoziun. Documentar las experientschas, enconuschientschas e prestaziuns, p.ex. en in carnet da sport u en in schurnal d'emprender, facilitescha a las scolaras ed als scolars la reflexiun e gida a reponderar ed a midar tschertas tenutas.

Segirezza

En general	Las persunas d'instrucziun prendan las mesiras necessarias per garantir la segirezza en l'instrucziun. La prevenziun d'accidents sto vegnir resguardada gia tar la planisaziun. Tras incumbensas adattadas intimeschan las persunas d'instrucziun las scolaras ed ils scolars da giuditgar realisticamain situaziuns e las atgnas abilitads. En quest connex ston vegnir resguardads spezialmain scolaras e scolars

	curaschus, ma era temelitgs. Pli vegls che las scolaras ed ils scolars vegnan e pli pretensiusas che las incumbensas daventan e tant pli impurtant èsi da sa stgaudar. Cun sa gidar e sa segirar in l'auter surpiglian las scolaras ed ils scolars responsabladad, ed accidents pon vegnir evitads. Observar consequentamain reglas e fairness sco idea pedagogica fundamentala è ina contribuziun essenziala a favur da la segirezza e gida ad evitar accidents. En l'instrucziun da moviment e sport portan tut las persunas participadas vestgadira cunvegnenta, chalzers adattads e - tut tenor la disciplina da sport - in equipament da protecziun.
Al liber	Tar l'instrucziun al liber resguardan las persunas d'instrucziun las uras dal di, l'aura (fradaglia / chalur, ozon, vent e precipitaziuns) sco era las cundiziuns specificas per la disciplina da sport. Ellas adattan las mesiras da segirezza, la durada ed il traject a las circumstanzas externas ed a la savida da la gruppa. Per activitads en il champ da cumpetenza *glischnar, rudlar, charrar* vegni recumandà da metter sin chau ina chapellina. Per sa trategnair en, sper e sin l'aua prendan las persunas d'instrucziun las mesiras da segirezza necessarias.
Instrucziun da nudar	Per motivs da segirezza vegni recumandà d'engaschar en l'instrucziun da nudar ina persuna accumpagnanta en cas da passa 12 scolaras e scolars. Ulteriuras infurmaziuns davart la segirezza en l'aua èn disponiblas tar l'uffizi per la scola populara ed il sport. Persunas d'instrucziun da nudar han cumpetenzas en nudar da salvament. Sco cumpetenza da basa en il 2. ciclus fixescha il plan d'instrucziun che tut las scolaras ed ils scolars san sa mover a moda segira en l'aua e san nudar (controlla da segirezza en l'aua). Ils purtaders da scola èn obligads da porscher - uschenavant sco pussaivel - in'occasiun per l'instrucziun da nudar (p.ex. soluziuns regiunalas, diever da bogns d'hotels durant la stagiun bassa).

Recumandaziuns organisatoricas

Temp da moviment durant l'emna	Per in svilup saun dovran ils uffants e giuvenils dapli ch'ina ura per di moviment d'ina intensitad mesauna fin auta. Per quest motiv vegni recumandà da reparter las lecziuns da moviment e sport a moda regulara sin l'emna. Quai è ina contribuziun a favur d'in svilup saun da las scolaras e dals scolars.
Instrucziun da sport communabla e separada per mattas e mats	Pervia da lur svilup e lur socialisaziun han mattas e mats differentas preferenzas e basegns (p.ex. areguard ils giavischs tematics, l'applicaziun da la forza, il diever da spazi e l'attenziun da las persunas d'instrucziun). Per pudair tegnair quint da tuttas duas schlattainas vegni recumandà d'organisar l'instrucziun il pli tard a partir dal 3. ciclus per gronda part a moda separada per mattas e mats.

Infurmaziuns davart il 1. ciclus

	(Guardar era *Basas*, chapitel *Puncts centrals dal 1. ciclus*.)
Il moviment tutga tar il 1. ciclus	Uffants dovran moviment ed emprendan bler sur il moviment. Perquai tutgan rituals e purschidas da moviment tar l'instrucziun da mintgadi. Betg mo il moviment a l'intern, mabain era pussaivladads da moviment al liber ed il moviment en la natira èn elements centrals dal mintgadi da scola. I vegn recumandà da manar tras a partir dal cumenzament dal 1. ciclus almain ina lecziun per emna en la halla da sport.
Emnas da sport da naiv	Sin il stgalim da la scolina han las scolas la pussaivladad da laschar far ils uffants experientschas cun la naiv ed il glatsch sco elements da moviment, gieu e sport durant emnas da sport da naiv. Emnas da sport da naiv da la scolina èn champs dad ina fin duas emnas che la classa da scolina realisescha communablamain senza pernottar ordaifer e (sche necessari) cun vegnir transportada mintga di en il territori da skis. Ulteriuras infurmaziuns davart las emnas da sport da naiv èn disponiblas tar l'uffizi per la scola populara ed il sport. Sut tschertas circumstanzas vegnan emnas da champ en il rom dal sport da scola voluntar sustegnidas finanzialmain tras G+S e cumplementarmain era tras il chantun.
Dal rimnar experientschas a l'exercitar cun cleras finamiras	Partind dal rimnar experientschas da moviment a moda ludica (purschidas ed incumbensas avertas da moviment) sa sposta l'accent vers la fin dal 1. ciclus sin l'acquist da singulas abilitads cun cleras finamiras.
Concept da sasez	Gronda attenziun sto vegnir attribuida al concept da sasez da l'uffant. In clima che promova l'emprender pussibilitescha muments da success. Sche mattas e mats han pauca u memia blera fidanza da sasezs, pon els vegnir sustegnids cun in giudicament realistic da sasez tras ina schelta adattada d'exercizis e tras in accumpagnament adequat.

Infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn

Basas giuridicas

Lescha per promover il sport	La lescha federala davart la promoziun dal sport e da l'activitad fisica (lescha per promover il sport) da l'onn 2011 ha l'intent d'augmentar las activitads da sport e da moviment sin tut ils stgalims da vegliadetgna e d'auzar la valur da moviment e sport en l'educaziun e scolaziun. Ella prescriva ch'ils chantuns promovian las pussaivladads quotidianas da sport e moviment en il rom da l'instrucziun en scola. Per la scola obligatorica prescriva la confederaziun almain trais lecziuns da sport per emna.

Champs da cumpetenza

	Mintga moviment consista da regulaziun ed energia, e la cumbinaziun da quai è ina successiun da moviments coordinads. La promoziun da la percepziun (percepziun visuala, acustica, tactila, vestibulara e chinestetica), il svilup d'abilitads coordinativas (p.ex. abilitad d'equiliber, da ritmisaziun, d'orientaziun, da differenziaziun e da reacziun) e la meglieraziun da las abilitads cundiziunalas (sveltezza, forza, cundiziun, movibladad) han in'impurtanza centrala per emprender moviments e van tras tut ils champs da cumpetenza dal Plan d'instrucziun. Els vegnan enumerads e preschentads a moda exemplarica en singuls champs da cumpetenza. Qua sutvart vegnan descrits ils sis champs da cumpetenza.
Currer, siglir, bittar	Las scolaras ed ils scolars sviluppan vinavant las abilitads fundamentalas currer, siglir e bittar a disciplinas da l'atletica leva. Els exerciteschan da currer svelt e ditg, da currer sur obstachels ed en il terren. Els emprendan da siglir en lung ed en aut sco era da trair, bittar e stuschar objects al lung e vers ina tscherta mira. Els observan lur progress e sa fatschentan cun lur pussaivladads e cunfins persunals.
Sa mover vi d'urdains	Las scolaras ed ils scolars rimnan experientschas cun la gravitaziun e meglieresch an la forza e la movibladad. Els extendan vi da differents urdains lur repertori da moviments e concepeschan a moda armonica las successiuns da lur moviments. Las scolaras ed ils scolars emprendan da giuditgar ristgas e da superar temas. Concepir communablamain moviments sco era gidar e segirar gidan a sviluppar l'abilitad da cooperar.
Preschentar e sautar	Las scolaras ed ils scolars san sa mover en l'accordanza da ritmus e musica e meglieresch an la percepziun. Els extendan ed approfundeschan l'abilitad da ritmisaziun, da concepziun e d'expressiun e san exequir trics da moviment cun differentas materialias. Cun ir enturn cun respect cun sasezs e cun auters resultan process da gruppa constructivs. Els emprendan da s'exponer tras preschentaziuns.
Giugar	En l'agir ludic sentan las scolaras ed ils scolars il plaschair da giugar e la tensiun. Els scuvran pussaivladads multifaras da giugar, sviluppan ideas da giugar e fan cunvegnas per gieus cuminaivels. Els emprendan dad ir enturn cun victoria e sconfitta. En l'in cun l'auter ed en l'in cunter l'auter meglieresch an las scolaras ed ils scolars musters d'agir tactics e tecnics che cumpiglian plirs gieus e ch'èn specifics per gieus da sport. En la concurrenza emprendan els d'observar reglas e rituals prescrits e da respectar il visavi. I sa porschan occasiuns per tematisar l'ir enturn cun emoziuns, per meglierar l'abilitad da schliar conflicts e per tractar aspects dal fairplay.
Glischnar, rudlar, charrar	Las scolaras ed ils scolars extendan lur inschigns da glischnar, rudlar e charrar. Quai promova en spezial il senn d'equiliber. Tut tenor las circumstanzas localas rimnan els experientschas cun velo, inlineskates, patins, skis u aissa. Las scolaras ed ils scolars san transferir las abilitads ed ils inschigns acquistads sin activitads sportivas ordaifer la scola. Aspects da la segirezza e da la persistenza en il senn d'ir

	enturn cun responsabladad cun l'uman e la natira vegnan promovids.
Sa mover en l'aua	Las scolaras ed ils scolars san giuditgar situaziuns en, sper e sin l'aua areguard la segirezza e san sa cumportar adequatamain. En il center stat qua il nudar segir. Ultra da las tecnicas da nudar s'acquistan els ina schelta da cumpetenzas en auters secturs dal sport da nudar, sco siglir en l'aua, sfunsar u nudar da salvament.

MS.1 Currer, siglir, bittar

A Currer

1. Las scolaras ed ils scolars san currer svelt, ritmicamain, sur obstachels, ditg ed a moda orientanta. Els enconuschan las caracteristicas che determineschan la prestaziun e san, co ch'els pon meglierar lur prestaziuns da currer.

renviaments
AS - Orientaziun en il spazi (4)
FSP - Sanadad
AS - Corp, sanadad e motorica (1)

Currer svelt

MS.1.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	1a	» san currer svelt (p.ex. gieus da tschiffar, currer davent sin cumond).
	1b	» san currer svelt sin la balla dals pes.
	1c	» san far ord differentas posiziuns in start svelt e currer in curt traject cun sveltezza maximala.
2	1d	» san numnar ed applitgar caracteristicas impurtantas da la tecnica da currer svelt.
	1e	» san currer svelt sin la balla dals pes sur obstachels bass.
3	1f	» san currer svelt e ritmicamain sin la balla dals pes sur obstachels.
	1g	» san applitgar caracteristicas impurtantas da la tecnica da currer svelt en la cursa d'obstachels.

Currer ditg

MS.1.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	2a	» san percepir l'agen strapatsch e l'atgna recreaziun.
	2b	» san cuntinuar a currer intensivamain suenter curtas pausas da recreaziun.
	2c	» san - suenter in sforz da currer intensiv - descriver co ch'els sentan il strapatsch e la recreaziun en il corp.
2	2d	» san adattar il tempo da currer durant in sforz da currer pli lung.
	2e	» san currer lur vegliadetgna en minutas e san ch'in trenament regular è decisiv per augmentar la prestaziun.
3	2f	» san currer lur vegliadetgna en minutas. Els san declerar co ch'ins trenescha cundiziun e san tge process che han lieu en il corp.
	2g	» san declerar ed exequir differentas metodas da trenament da cundiziun e motivar lur svilup da prestaziun.

S'orientar

MS.1.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	3a	» san s'orientar a moda independenta en la halla da sport e sin la plazza da pausa.	
	3b	» san s'orientar sin l'areal da scola durant currer.	
	3c	» san s'orientar, durant currer, a maun d'agids d'orientaziun (p.ex. cursa d'orientaziun cun fotografias, tschertga da stgazis, chatscha da zinslas).	NUS.8.5.c
2	3d	» san s'orientar, durant currer, sin l'areal da scola a maun d'in plan.	
	3e	» san s'orientar, durant currer, en la vischnanca da scola a maun d'in plan.	NUS.8.5.h
3	3f	» san percurrer en la champagna u en il guaud ina ruta a maun d'ina charta.	STS.4.3.b
	3g	» san declerar, sin tge ch'els guardan s'orientond cun la charta ed applitgeschan quests puncts en la cursa d'orientaziun.	

MS.1 Currer, siglir, bittar
B Siglir

1. Las scolaras ed ils scolars san siglir en lung ed en aut en pliras variaziuns. Els enconuschan las caracteristicas che determineschan la prestaziun e san stimar realisticamain lur prestaziun.

renviaments
AS - Corp, sanadad e motorica (1)

Siglir ritmicamain

MS.1.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	1a	» san far pitschens sigls ritmics (p.ex. galop, siglir sin ina chomma, far la marionetta).
	1b	» san cumbinar differentas furmas da sigls pitschens e gronds cun material (p.ex. twist cun la gumma, pneu).
	1c	» san siglir cun la suga.
2	1d	» san siglir differents trics cun la suga (p.ex. cruschar, furmas cun partenaris).
3	1e	» san cumbinar differentas furmas da sigls pitschens e gronds senza e cun material (p.ex. suga da siglir e suga da schlantsch).
	1f	» san dar vinavant sigls e trics a las conscolaras ed als conscolars.

Siglir en lung

MS.1.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	2a	» san siglir en lung sin ina chomma e sin tuttas duas chommas.
	2b	» san prender schlantsch e siglir davent cun la chomma dretga e sanestra (p.ex. sur in foss).
2	2c	» san siglir in traject cun sigls successivs.
	2d	» san numnar caracteristicas impurtantas da la tecnica da siglir en lung (sigl da pass) e siglir giu ed en lung cun la chomma dretga e sanestra.
	2e	» san transfurmar il tempo dal schlantsch en in sigl lung.
3	2f	» san applitgar caracteristicas impurtantas da la tecnica da siglir en lung.
	2g	» san observar tar las conscolaras ed ils conscolars caracteristicas impurtantas da la tecnica da siglir en lung e dar in feedback.

Siglir en aut

MS.1.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	3a	» san siglir en aut sin ina chomma e sin tuttas duas chommas.
	3b	» san prender schlantsch e siglir cun la chomma dretga e sanestra sur obstachels bass.
2	3c	» san siglir en aut cun la chomma dretga e sanestra, e quai cun il corp sura dretg si e cun duvrar cleramain la chomma da schlantsch.

			renviaments
3	3d	» san numnar caracteristicas impurtantas dal siglir en aut, dal siglir davent cun la chomma dretga e sanestra e dal siglir en aut cun ina tecnica specifica (p.ex. sigl da forsch).	
	3e	» san transfurmar la cursa progressiva en in sigl lung.	
	3f	» san applitgar caracteristicas impurtantas d'ina tecnica da siglir en aut (p.ex. fosbury-flop) e stimar realisticamain l'atgna prestaziun.	
	3g	» san observar tar las conscolaras ed ils conscolars caracteristicas impurtantas da la tecnica da siglir en aut e dar in feedback.	

MS.1 Currer, siglir, bittar

C Bittar

1. Las scolaras ed ils scolars san bittar, stuschar e sdermanar objects al lung ed enconuschan las caracteristicas che determineschan la prestaziun.

renviaments

Bittar

MS.1.C.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	1a	» san bittar objects al lung.	
	1b	» san bittar objects cun il maun dretg e cun il maun sanester al lung (tir da posiziun ferma).	
2	1c	» san numnar ed applitgar caracteristicas impurtantas da la tecnica da bittar cun prender 3 pass schlantsch.	
	1d	» san exequir in tir sdermanà or da posiziun ferma (p.ex. suga nuada ensemen).	
3	1e	» san numnar ed applitgar caracteristicas impurtantas da la tecnica da bittar cun prender 5 pass schlantsch (p.ex. balla, lantscha).	
	1f	» san sdermanar in object or d'ina rotaziun (p.ex. pneu da velos).	
	1g	» san observar tar las conscolaras ed ils conscolars caracteristicas impurtantas dal bittar e dal sdermanar e dar in feedback.	
	1h	» san numnar ed applitgar caracteristicas impurtantas dal bittar la lantscha u dal bittar cun rotaziun.	

Stuschar

MS.1.C.1 Las scolaras ed ils scolars ...

2	2a	» san stuschar in object al lung cun ina stendida da l'entir corp (p.ex. balla medicinala).	
3	2b	» san numnar ed applitgar caracteristicas impurtantas da la tecnica da stuschar la culla.	
	2c	» san stuschar ina culla al lung sco era observar tar las conscolaras ed ils conscolars caracteristicas impurtantas e dar in feedback.	

MS.2 Sa mover vi d'urdains

A Moviments da basa vi d'urdains

1. Las scolaras ed ils scolars san exequir cun responsabladad moviments da basa sco ballantschar, rudlar e volver, ballantschar, siglir, sa pusar e raiver. Els enconuschan caracteristicas da qualitad e san gidar e sa segirar in l'auter.

renviaments
AS - Emprender e reflexiun (7)
FSP - Sanadad
AS - Corp, sanadad e motorica (1)

Ballantschar

MS.2.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	1a	» san ballantschar sin in fund stretg (p.ex. ir sur in banc lung).
	1b	» san ballantschar en differentas modas sin in fund stretg (p.ex. enavos, da la vart, cun sa volver).
	1c	» san ballantschar sin urdains labils (p.ex. chommas-lain, ballabaina, aissa da ballantschar, pedalo).
2	1d	» san ballantschar sin urdains sut cundiziuns pli difficilas (p.ex. pli stretg, pli labil, pli aut, cun incumbensa supplementara).
	1e	» san exequir ina successiun da moviments per ballantschar.
3	1f	» san ballantschar sin urdains difficils e pretensius (p.ex. slackline).

Rudlar e volver

MS.2.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	2a	» san rudlar e volver sin in plaun inclinà.
	2b	» san far ina rolla enavant.
	2c	» san rudlar e volver vi da differents urdains (enavant, enavos, da la vart).
2	2d	» san exequir moviments da rudlar e volver (p.ex. roda, volver als rintgs, roda da sutensi).
	2e	» san exequir ina successiun da moviments per rudlar e volver.
3	2f	» san exequir moviments da rudlar e volver sut cundiziuns pli difficilas (p.ex. rolla enavant cun il minitrampolin sin la maisa da matratscha, rudlar giu il posamaun).
	2g	» san exequir a moda controllada moviments da rudlar e volver cun fasa da sgol (p.ex. salto enavant).

Ballantschar

MS.2.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	3a	» san ballantschar vi da differents urdains e sin differents urdains.
	3b	» san, cun ballantschar, percepir il punct da return (p.ex. ballantschar als rintgs).
	3c	» san ballantschar a moda ritmica als rintgs.

			renviaments
2	3d	» san cumplettar il ballantschar cun elements (p.ex. mesa vieuta als rintgs, sez sbrajattà a la barra).	
3	3e	» san exequir ina successiun da moviments per ballantschar (p.ex. als rintgs, a la barra).	
	3f	» san exequir ina successiun da moviments sut cundiziuns pli difficilas (p.ex. sincron, tenor musica).	

Siglir, sa pusar e raiver

MS.2.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	4a	» san sa mover vi d'urdains cun sa pusar e cun raiver a moda ballantschanta.	
	4b	» san siglir giu a moda controllada.	
	4c	» san siglir davent cun tuttas duas chommas da l'urdain da siglir (p.ex. aissa da Reuther, minitrampolin) e sa platgar a moda controllada.	
	4d	» san superar differents obstachels en ina successiun cun sa pusar e cun raiver (p.ex. barra, buc, stgalera, chascha).	
2	4e	» san siglir cun forza davent da l'urdain da siglir, exequir moviments durant il sgol (p.ex. sigl stendì, sbrajattada) e sa platgar a moda controllada.	
	4f	» san superar ina successiun d'obstachels a moda economica.	
3	4g	» san concepir a moda variabla la superaziun d'obstachels.	
	4h	» san exequir sigls pusads sur il chau (p.ex. vieuta auta, roda-posamaun).	

Ristga e responsabladad

MS.2.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	5a	» san percepir situaziuns da ristga e numnar emoziuns (p.ex. plaschair, tema).	
	5b	» san reflectar situaziuns da ristga sut instrucziun (p.ex. giuditgar la ristga).	
2	5c	» san giuditgar realisticamain sasezs en situaziuns da ristga.	
	5d	» san agir cun responsabladad en situaziuns da ristga.	
3	5e	» san agir cun responsabladad envers ils auters ed envers sasezs.	

Gidar, segirar e cooperar

MS.2.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	6a	» san manar in l'auter (p.ex. cun signals tactils, acustics e visuals).	
	6b	» san purtar in l'auter a moda correcta e segira.	
	6c	» san numnar urdains, transportar correctamain ed installar tenor plan.	
2	6d	» san sa gidar e sa segirar tar incumbensas da moviment (p.ex. posamaun, acrobatica cun partenaris ed en gruppa).	

			renviaments
3	6e	»	san applitgar tegns auxiliars e mesiras da segirezza confurm a la situaziun.
	6f	»	san concepir e preschentar en gruppa successiuns da moviments vi da cumbinaziuns d'urdains.

MS.2 Sa mover vi d'urdains

B Movibladad, forza e tensiun dal corp

1. Las scolaras ed ils scolars san crear tensiun dal corp, pusar lur corp e mover las giugadiras en ina dimensiun funcziunala. Els san co ch'els pon trenar la movibladad e la forza.

renviaments
AS - Percepziun (2)

Movibladad e forza

MS.2.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	1a	» san percepir la dimensiun dal moviment da las giugadiras.
	1b	» san trair a niz la dimensiun dal moviment da las giugadiras sco era pusar il corp (p.ex. cun far la punt enavant ed enavos).
	1c	» san pusar sin ils mauns il corp ch'è sut tensiun (p.ex. posamaun cun agid).
2	1d	» san mantegnair ed augmentar sut instrucziun la movibladad e la forza.
3	1e	» san declerar ed applitgar princips da trenament per meglierar la movibladad e per augmentar la forza.
	1f	» san trenar a moda independenta la movibladad e la forza.

Tensiun dal corp

MS.2.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	2a	» san percepir il corp en il stadi da luccadad e da tensiun (p.ex. marionetta).
	2b	» san crear tensiun dal corp en posas staticas dad I (p.ex. aissa giu per terra).
2	2c	» san applitgar cun cleras intenziuns las posas centralas (C+, C-, I) en il moviment (p.ex. cun ballantschar als rintgs, sigl stendì).
3	2d	» san crear tensiun e laschar luc il corp il dretg mument en successiuns da moviments.

MS.3 Preschentar e sautar
A Percepziun dal corp

			renviaments
		1. Las scolaras ed ils scolars san percepir lur corp, diriger il corp cun cleras intenziuns e curreger sasezs durant l'execuziun dals moviments.	AS - Percepziun (2) AS - Orientaziun en il spazi (4)
		Percepziun dal corp	
MS.3.A.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san percepir l'ambient e sasezs cun differents senns (p.ex. tactil, chinestetic, vestibular) sco era differenziar e denominar parts dal corp.	MU.3.A.1.a
	b	» san percepir la posiziun dal corp en il spazi (p.ex. sa postar sin ina lingia, en in rudè, en retschas spustadas).	MU.3.A.1.c
	c	» san diriger parts dal corp cun cleras intenziuns.	
2	d	» san chapir e realisar instrucziuns da moviment (p.ex. far correcturas).	
	e	» san mover parts dal corp a moda isolada (p.ex. spatlas, chau, chaluns).	
	f	» san far attenziun a la qualitad dal moviment ed a la posiziun dal corp (co stun jau? tge sentiment hai jau dal moviment?).	
3	g	» san sentir e curreger sasezs durant l'execuziun dals moviments.	
	h	» san sviluppar ina chapientscha per il connex tranter il diriger moviments e la qualitad dals moviments.	

MS.3 Preschentar e sautar
B Preschentar e concepir

1. Las scolaras ed ils scolars san s'exprimer cun il corp e cun materialias sco era choreografar e preschentar ina successiun da moviments.

renviaments
AS - Lingua e communicaziun (8)
AS - Fantasia e creativitad (6)
MU.3.B.1

Preschentar

MS.3.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	1a	» san sa mover tar chanzuns, versets e maletgs e reprezentar lur cuntegns tras improvisaziun (p.ex. gieus da chant e da moviment).
	1b	» san imitar moviments e sa sentir en differentas rollas (p.ex. pantomima).
	1c	» san reprezentar sentiments e chattar agens moviments latiers.
2	1d	» san colliar moviments e concepir quels a moda expressiva.
	1e	» san variar e concepir ina successiun da moviments tenor ils criteris spazi, temp ed energia.
3	1f	» san choreografar e preschentar ina successiun da moviments.

Trics da moviment

MS.3.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	2a	» san mover in object confurm a sias caracteristicas (p.ex. tegnair in ballun en l'aria, far girar in tschertgel).
	2b	» san bittar ad aut e tschiffar in object cun il maun dretg e cun il maun sanester (p.ex. satget da sablun, balla da schonglar).
	2c	» san exequir furmas da moviment cun differentas materialias (p.ex. suga, tschertgel, gasetta).
2	2d	» san preschentar trics da moviment cun materialias (p.ex. cun ina balla, in diabolo, in bindel).
	2e	» san exequir ina successiun da trics da moviment (schonglar cun trais ballas).
3	2f	» san choreografar e preschentar ina successiun da trics da moviment (p.ex. cun musica).
	2g	» san intermediar trics da moviment.

MS.3 Preschentar e sautar

C Sautar

1. Las scolaras ed ils scolars san identifitgar musters da moviments, concepir ritmicamain e reproducir successiuns da moviments e sauts. Els van enturn in cun l'auter cun respect.

renviaments
AS - Percepziun (2)
MU.3.C.1

Moviment ritmic

MS.3.C.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	1a	» san adattar lur moviments a la musica (p.ex. tempo, dimensiun dal moviment).
	1b	» san sa mover en il metrum (p.ex. currer, siglir tenor il puls).
2	1c	» san sa mover en il ritmus da musica accentuada (p.ex. ir a pe, currer, siglir).
3	1d	» san interpretar ritmicamain differentas spezias da tacts e differents stils da musica.
	1e	» san identifitgar la structura da la musica ed elavurar latiers in'atgna successiun da moviments.

Sautar

MS.3.C.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	2a	» san sa mover tenor cuntrasts (p.ex. lev / grev, plaun / svelt, aut / bass).
	2b	» san sa mover en differentas modas en furma da saut (p.ex. cun ir a pe, cun currer, cun siglir).
2	2c	» san exequir moviments specifics da saut (p.ex. sa volver, siglir) resguardond ils viadis en il spazi (p.ex. enavant, enavos, diagonalmain, midada da plazza).
	2d	» san colliar musters da moviments a successiuns da moviments e sautar quellas (p.ex. saut popular).
	2e	» san identifitgar e sautar musters da moviments da differents stils da sautar (p.ex. streetdance, rock'n'roll, sauts da standard).
3	2f	» san memorisar e preschentar choreografias da saut.
	2g	» san applitgar il corp sco med d'expressiun, represchentaziun e communicaziun (p.ex. saut d'improvisaziun).

Ir enturn cun respect

MS.3.C.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	3a	» san sa mover en gruppa e sa cumportar cun respect.
	3b	» san stimar l'atgna expressiun da moviments.
2	3c	» san respectar l'expressiun da moviments d'auters.
3	3d	» san ir enturn cun respect in cun l'auter en process creativs.

MS.4 Giugar
A Gieus da moviment

1. Las scolaras ed ils scolars san dar, sviluppar vinavant ed inventar gieus, tras quai ch'els fan communablamain cunvegnas ed observan quellas.

renviaments
AS - Independenza ed agir social (9)

Giugar, sviluppar vinavant, inventar

MS.4.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san identifitgar rollas prescrittas en gieus (p.ex. tschiffader e persequità).
	b	» san sa participar en differentas rollas a gieus ed observar las reglas (p.ex. gieus da tschiffar, gieus da circul, gieus da chant, gieus da tschertga da plazza).
	c	» san surpigliar differentas rollas durant il gieu ed agir correspundentamain (p.ex. midada tranter possessur da la balla e conquistader da la balla).
2	d	» san midar gieus concernent las reglas, areal da gieu, object da gieu, il team e las rollas e giugar a moda independenta.
	e	» san percepir e signalisar in cumportament correct sco era surpassaments da las reglas tar sai e tar auters.
3	f	» san sviluppar vinavant, inventar gieus (p.ex. idea dal gieu, reglas, material) e giugar a moda independenta e correcta.
	g	» san elavurar e superar a moda constructiva conflicts en il gieu.

MS.4 Giugar
B Gieus da sport

1. Las scolaras ed ils scolars san applitgar musters d'agir tecnics e tactics en differents gieus da sport. Els enconuschan las reglas, san giugar a moda independenta e correcta e reflectar davart las emoziuns.

renviaments
AS - Corp, sanadad e motorica (1)

Retschaiver e dar giu

MS.4.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	1a	» san retschaiver e dar giu objects (p.ex. bittar ad aut, bittar in a l'auter, tschiffar).
	1b	» san retschaiver e dar giu durant currer ina balla u in auter object da gieu (cun in maun, in pe, in bastun, in fist).
	1c	» san tegnair en il gieu la balla u l'object da gieu en pitschnas gruppas (p.ex. dar giu e retschaiver) en situaziuns da gieu (p.ex. tschiffaballa, ballacorda).
2	1d	» san retschaiver e dar giu la balla u l'object da gieu en pitschens gieus d'equipa (p.ex. balla da lingia, balla da paraid, balla-retg, GOBA).
	1e	» san retschaiver e dar giu la balla u l'object da gieu en gieus da sport simplifitgads (p.ex. areguard las reglas, la grondezza da l'equipa e da la plazza).
3	1f	» san retschaiver e dar giu la balla u l'object da gieu en gieus da sport confurm a la situaziun (p.ex. ballabasket, ballamaun, ballape, unihockey, ballarait, badminton, ultimate).

Manar la balla u l'object da gieu

MS.4.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	2a	» san manar la balla u l'object da gieu (p.ex. cun in maun, in pe, in bastun).
	2b	» san manar in sper l'auter la balla u l'object da gieu (p.ex. plirs giugaders mainan la balla en il medem champ).
2	2c	» san manar la balla u l'object da gieu en pitschens gieus.
3	2d	» san manar la balla u l'object da gieu a moda controllada en gieus da sport.
	2e	» san driblar la balla u l'object da gieu ed a medem temp manar en errur l'adversari.

Tutgar la mira

MS.4.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	3a	» san tutgar in mira or da posiziun ferma (p.ex. «rollmops», staziuns da bittar).
	3b	» san tutgar ina mira cun currer.
2	3c	» san tutgar ina mira en il gieu.
3	3d	» san tutgar ina mira malgrà influenzas da l'adversari.

Tactica

MS.4.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	4a	» san percepir e reagir sin moviments dal congiugader e da l'adversari (p.ex. dar giu la balla en trais en il moviment).
	4b	» san sa porscher e dar giu raschunaivlamain la balla a congiugaders (p.ex. tschiffaballa).
2	4c	» san identifitgar la via da la balla u da l'object da gieu ed il spazi liber (p.ex. sa metter liber, sa porscher, trair la balla en il spazi liber).
	4d	» san sa posiziunar correctamain en la defensiun (p.ex. defensiun da persunas) e defender il spazi liber.
3	4e	» san applitgar musters d'agir tactics en gieus da sport (p.ex. pass dubel, dus cunter in, sa posiziunar raschunaivlamain).
	4f	» san analisar situaziuns da gieu e chattar soluziuns.

Reglas

MS.4.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	5a	» san numnar reglas.
	5b	» san observar reglas.
	5c	» san applitgar reglas en il gieu en gruppas pitschnas.
2	5d	» san respectar ils congiugaders ed ils adversaris e giugar durant in tschert temp senza arbiter.
3	5e	» san declerar reglas impurtantas da gieus da sport, giugar a moda independenta e correcta.
	5f	» san elavurar e superar conflicts en il gieu.

Emoziuns

MS.4.B.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	6a	» san percepir atgnas emoziuns (p.ex. plaschair d'ina victoria).
	6b	» san articular atgnas emoziuns e percepir emoziuns dal auters (p.ex. ir enturn cun victoria e sconfitta).
2	6c	» san reflectar emoziuns sut instrucziun (p.ex. furmaziun d'in team).
	6d	» san controllar emoziuns (p.ex. acceptar decisiuns da l'arbiter).
3	6e	» san reflectar independentamain davart emoziuns (p.ex. ir enturn cun agressivitad).
	6f	» san ir enturn conscientamain cun emoziuns.

MS.4 Giugar
C Gieus da cumbat

1. Las scolaras ed ils scolars san cumbatter a moda correcta, cun inschign e strategia.

renviaments
FSP - Sanadad
AS - Independenza ed agir social (9)

Cumbatter

MS.4.C.1 Las scolaras ed ils scolars ...

	1a	» san far perder il visavi cun cleras intenziuns l'equiliber.
2	1b	» san percepir e reagir sin moviments dal visavi en gieus da cumbat.
	1c	» san rudlar giu armonicamain ed enavos per evitar blessuras.
3	1d	» san applitgar cun cleras intenziuns forza e strategia en il gieu da cumbat (p.ex. a moda offensiva: metter en difficultads il visavi; a moda defensiva: guntgir dal visavi).

Reglas

MS.4.C.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	2a	» san acceptar contacts corporals.
	2b	» san percepir signals da stop dal visavi ed applitgar sezs tals signals.
	2c	» san numnar ed observar rituals e reglas en gieus da cumbat.
2	2d	» san respectar il visavi en il gieu da cumbat (p.ex. mai far mal ad insatgi).
	2e	» san numnar acziuns privlusas e desistan d'applitgar talas (p.ex. tegns da levagl, stranglar).
3	2f	» san cumbatter a moda correcta senza arbiter e senza blessar il visavi.

MS.5 Glischnar, rudlar, charrar

1. Las scolaras ed ils scolars san glischnar, rudlar e charrar cun responsabladad sin differents funds.

renviaments
FSP - Sanadad
AS - Corp, sanadad e motorica (1)

Rudlar e charrar

MS.5.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	1a	» san charrar en in ambient protegì e segir sin iseglia cun rodas (p.ex. aissa cun rodas).	
	1b	» san charrar a moda segira sin iseglia cun rodas enturn obstachels e franar (p.ex. trottinet).	
2	1c	» san ir a moda segira cun il velo sin via (p.ex. cun in maun, cun tempo controllà, sguard enavos).	NUS.8.5.g
3	1d	» san sa mover sin in isegl cun rodas confurm a la situaziun (p.ex. inlineskates, skateboard, velo).	

Glischnar

MS.5.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	2a	» san glischnar en differentas posiziuns corporalas (p.ex. sin la glischnera).	
	2b	» san glischnar a moda controllada cun iseglia glischnanta (p.ex. restanzas da tarpun, satg da plastic, pala-tgil).	
2	2c	» san sa mover sin iseglia glischnanta (p.ex. aissa, skis, patins).	
	2d	» san exequir moviments centrals (sa volver, sa storscher / sa stender, cupitgar) sin iseglia glischnanta.	
3	2e	» san variar moviments centrals (sa volver, sa storscher / sa stender, cupitgar) sin iseglia glischnanta (p.ex. glischnar enavos).	

Segirezza e responsabladad

MS.5.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	3a	» san sa mover a moda segira en la natira da differenta aura e sut differentas cundiziuns da terren.	
	3b	» san observar reglas da segirezza prescrittas.	
	3c	» san percepir situaziuns da privel (p.ex. muttas, cruschadas, autras persunas).	
2	3d	» san giuditgar a moda realistica lur capacitad da prestaziun ed enconuschan l'impurtanza da l'equipament da protecziun.	
	3e	» san numnar ed observar directivas da segirezza (p.ex. reglas da traffic, reglas da la FIS e da la SKUS).	
	3f	» san giuditgar situaziuns da privel ed agir a moda adattada.	

			renviaments
3	3g	» san applitgar strategias per evitar situaziuns da privel e san, co ch'els ston agir en cas d'urgenza.	
	3h	» san agir cun responsabladad envers la natira, envers ils auters ed envers sasezs.	FSP - Ambient natiral e resursas

MS.6 Sa mover en l'aua
A Nudar

1. Las scolaras ed ils scolars san nudar a moda segira. Els enconuschan las caracteristicas tecnicas da differentas tecnicas da nudar ed applitgeschan quellas.

renviaments
AS - Corp, sanadad e motorica (1)

Nudar

MS.6.A.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san sa mover e giugar libramain en l'aua che vegn fin al pèz.	
	b	» san applitgar ils elements centrals respirar, flottar, glischnar e dar schlantsch en differentas situaziuns.	
	c	» san sa tegnair ina minuta al lieu sur l'aua (controlla da segirezza en l'aua CSA).	
2	d	» san nudar 50 m cun ina tecnica tschernida libramain (controlla da segirezza en l'aua CSA).	
	e	» san applitgar ils moviments centrals (moviment dal corp, tratga da la bratscha, stausch da las chommas, respiraziun) tar il crawl en venter ed en dies.	
	f	» san applitgar ils moviments centrals tar il moviment simultan a rauna.	
	g	» san numnar caracteristicas impurtantas d'ina tecnica da moviment alternant e da moviment simultan ed applitgar sin in traject da 50 m.	
3	h	» san nudar 100 m cun ina tecnica tschernida libramain.	
	i	» san nudar in traject lung cun ina tecnica libra (p.ex. nudar l'atgna vegliadetgna en minutas).	
	j	» san numnar ed applitgar caracteristicas impurtantas da differentas tecnicas da nudar.	
	k	» san applitgar tecnicas d'autras disciplinas dal sport da nudar (p.ex. nudar sincron, balla da l'aua).	

MS.6 Sa mover en l'aua
B Siglir en l'aua e sfunsar

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san siglir cun ils pes e cun il chau ordavant en l'aua e sfunsar.**	
		Siglir en l'aua e sfunsar	
MS.6.B.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san siglir cun ils pes ordavant en l'aua che vegn fin al pèz.	
	b	» san restar in curt temp sut l'aua ed expirar.	
	c	» san siglir en l'aua profunda e sfunsar cumplettamain.	
	d	» san tegnair avert ils egls sut l'aua e sfunsar per objects en l'aua che vegn fin al pèz.	
2	e	» san rullar en l'aua profunda (controlla da segirezza en l'aua CSA).	
	f	» san sfunsar in curt traject cun paucas tratgas.	
3	g	» san siglir cun il chau ordavant en l'aua profunda e sfunsar pli bass che la grondezza dal corp.	
	h	» san exequir divers sigls or da differentas autezzas.	
	i	» san applitgar la cumpensaziun da la pressiun cun sfunsar en la profunditad.	

MS.6 Sa mover en l'aua
C Segirezza en l'aua

1. Las scolaras ed ils scolars san giuditgar ina situaziun en, sper e sin l'aua areguard la segirezza ed agir cun responsabladad en situaziuns da privel.

renviaments
AS - Emprender e reflexiun (7)
FSP - Sanadad

Segirezza

MS.6.C.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	1a	» san numnar privels en, sper e sin l'aua.
	1b	» san percepir situaziuns da privel ed observar las reglas da bogn sut surveglianza (p.ex. giuditgar la profunditad da l'aua).
2	1c	» san giuditgar realisticamain sasezs en situaziuns da privel ed evitar talas.
	1d	» san observar las reglas da bogn e da sfunsar (p.ex. mai sfunsar sulet).
	1e	» san agir cun responsabladad en situaziuns da privel.
3	1f	» san render attent auters d'observar las reglas da bogn e da sfunsar.
	1g	» san agir cun responsabladad envers sasezs ed envers ils auters.
	1h	» san numnar motivs per najar.

Alarmar e salvar

MS.6.C.1 Las scolaras ed ils scolars ...

1	2a	» san dar alarm sin ordinaziun.
2	2b	» san percorscher, sch'ina persuna è en ina situaziun d'urgenza, e dar alarm.
3	2c	» san percepir situaziuns d'urgenza e prender mesiras raschunaivlas.
	2d	» san applitgar tecnicas fundamentalas dal salvament (p.ex. tegn tatona e tegn tatona-frunt).

Lehrplan
Plan d'instrucziun
Piano di studio 21

Medias ed informatica

CDEP-T
Conferenza dals directurs
chantunals da l'educaziun publica
da la Svizra tudestga

Elements dal svilup da la cumpetenzas

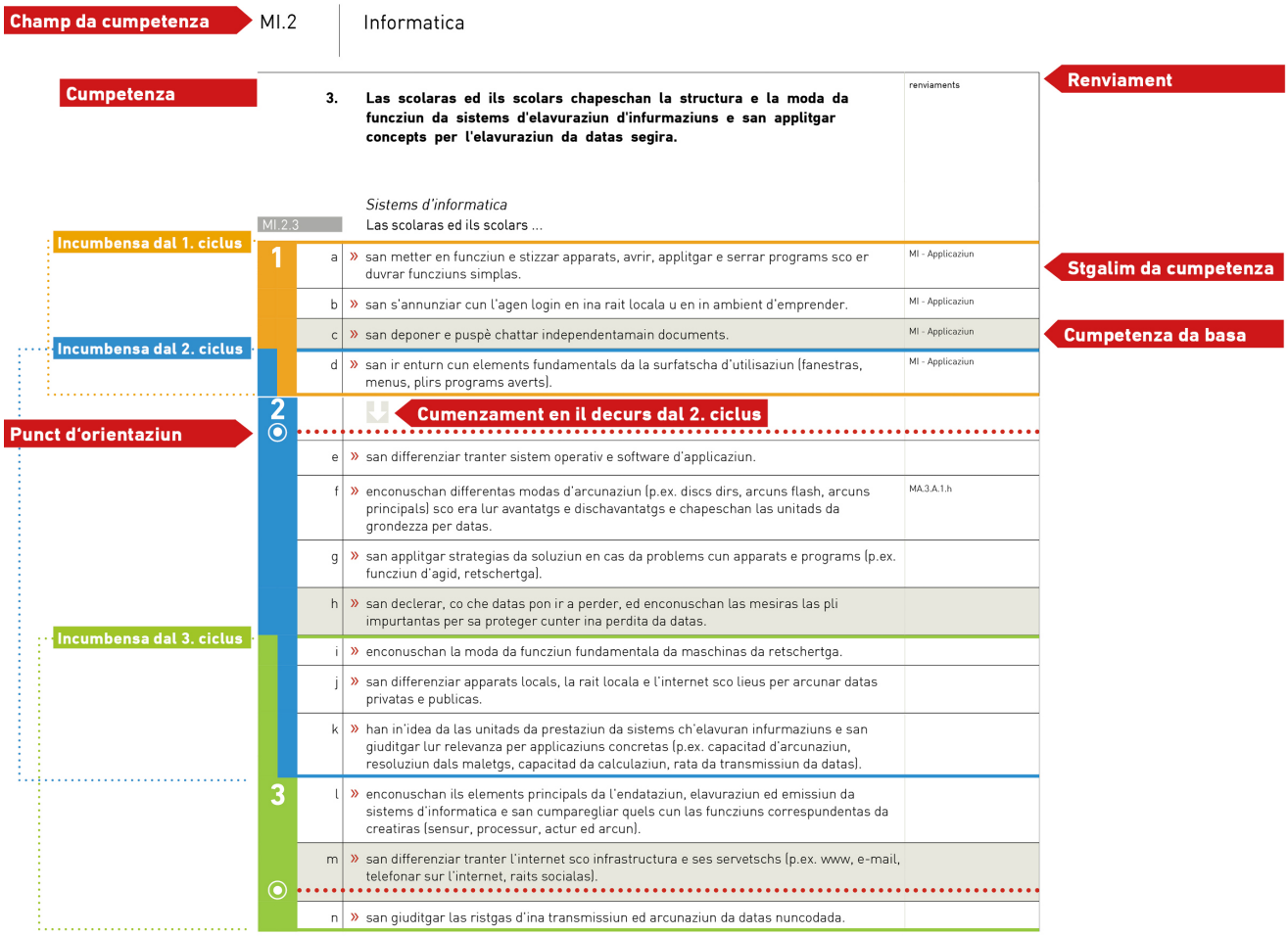

Ulteriuras infurmaziuns davart ils elements dal svilup da las cumpetenzas èn disponiblas en il chapitel *Survista*.

Impressum

Editura:	Departement d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient dal Grischun
Tar quest document:	Plan d'instrucziun 21 Ediziun dals 15-03-2016
Maletg da la cuverta:	Iwan Raschle
Copyright:	Ils dretgs d'auturas e d'auturs ed ulteriurs dretgs da questa pagina d'internet ha la CDEP-T. Cun chargiar giu cuntegns (texts, maletgs, datotecas) da questa pagina d'internet na vegnan transferids nagins dretgs.
Internet:	gr-r.lehrplan.ch

Cuntegn

Davart il modul		456
Impurtanza e finamiras		457
Infurmaziuns didacticas		459
Infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn		461
MI.1	Medias	465
MI.2	Informatica	469

Davart il modul

En il Plan d'instrucziun 21 servan ils plans d'instrucziun dals moduls a descriver incumbensas interdisciplinaras da la scola ed a garantir in svilup sistematic da las cumpetenzas per ina part centrala da questas incumbensas. Moduls han in budget da temp limità betg nuninterrut.

Sco ils plans d'instrucziun dals roms èn ils plans d'instrucziun dals moduls dividids en chapitels introductivs (impurtanza e finamiras, infurmaziuns didacticas, infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn) ed en la preschentaziun dal svilup da las cumpetenzas. Il plan d'instrucziun dal modul medias ed informatica distingua d'ina vart ils champs da cumpetenza medias ed informatica e da l'autra vart las cumpetenzas per applitgar tecnologias d'infurmaziun e da communicaziun, che vegnan designadas sco cumpetenzas d'applicaziun. Tar ils champs da cumpetenza medias ed informatica cuntegna il plan d'instrucziun dal modul ils svilups da las cumpetenzas. Las cumpetenzas d'applicaziun vegnan instruidas entaifer ils roms. Perquai na cuntegna il plan d'instrucziun dal modul nagin agen svilup da cumpetenzas, mabain mo ina survista cun renviaments als roms, en ils quals las cumpetenzas d'applicaziun vegnan instruidas.

Per lavurar vi dals moduls stattan a disposiziun lecziuns tenor la tavla da lecziuns.

Impurtanza e finamiras

Impurtanza

	Il svilup rasant da las tecnologias d'infurmaziun e da communicaziun na caracterisescha la societad betg mo en reguard economic, politic e cultural, mabain pli e pli fitg era areguard il mund da viver persunal fin a la concepziun da relaziuns. L'impurtanza da medias digitalas e da tecnologias da computer sco instruments per elavurar, arcunar e transmetter infurmaziuns crescha anc adina, ed ulteriurs svilups èn previsibels. Savens n'èn las tecnologias d'infurmaziun e da communicaziun strusch pli perceptiblas, perquai ch'ellas èn integradas invisiblamain en apparats ed objects zunt differents (p.ex. vehichels, documents d'identitad u bigliets). L'impurtanza creschenta da las tecnologias d'infurmaziun e da communicaziun per la societad e la midada ad ina societad d'infurmaziun han consequenzas per la scola e concernan tala en quatter reguards:
Perspectiva dal mund da viver	Oz è il mund da viver dals uffants e giuvenils caracterisà da medias tradiziunalas e digitalas sco era d'instruments ed apparats che sa basan sin las tecnologias d'infurmaziun e da communicaziun e che stgaffeschan - tras lur omnipreschientscha - novas pussaivladads d'agir e novas realitads socialas. Ils uffants e giuvenils ston emprender dad ir enturn a moda cumpetenta e cun responsabladad cun questas realitads sco era cun lur consequenzas. Gia avant l'entrada en scola scuntran e nizzegian ils uffants ozendi numerusas medias. In'incumbensa centrala da la scola è quella da surpigliar quest diever da medias avant la scola ed ordaifer la scola sco resursa e champ d'experientscha e da manar las scolaras ed ils scolars ad ina reflexiun pli profunda da questas experientschas ed abilitads. La furmaziun da l'atgna persunalitad e da l'identitad culturala ed era l'acquist da cumpetenzas persunalas e socialas han lieu oz era tras l'occupaziun cun las medias. Ina chapientscha da las basas tecnologicas e dals concepts d'informatica n'è betg mo ina premissa per questa occupaziun, mabain permetta era da chapir svilups futurs e da gidar a concepir tals. Qua tras vegnan ils uffants e giuvenils sustegnids sin la via al savair ir enturn a moda maiorenna cun las medias.
Perspectiva da las professiuns	Professiun e studi premettan cumpetenzas en ils secturs medias, informatica ed applicaziun da tecnologias d'infurmaziun e da communicaziun. En la furmaziun professiunala ed en las scolas cuntinuantas da furmaziun generala giogan cumpetenzas en quests secturs ina rolla decisiva. Praticamain mintga professiun premetta oz cumpetenzas en l'applicaziun da tecnologias d'infurmaziun e da communicaziun, cumpetenza da medias e cumpetenzas fundamentalas da l'informatica. La scola populara sto garantir che las scolaras ed ils scolars sappian applitgar ed utilisar a la fin da lur temp da scola obligatoric questas tecnologias a moda raschunaivla ed effizienta en ina scola cuntinuanta u en l'emprendissadi.
Perspectiva da la furmaziun	Las tecnologias d'infurmaziun e da communicaziun midan noss mintgadi a moda uschè fundamentala, ch'era la furmaziun e la savida èn suttamessas ad ina midada, e quai sur il sectur da medias ed informatica ora. Uschia premetta p.ex. il mund da lavur adina dapli l'abilitad da savair schliar problems cumplexs en cooperaziun cun auters tras l'utilisaziun d'instruments medials, entant che auters process vegnan automatisads pli e pli fitg. La lavina d'infurmaziuns ed il tempo da la midada tecnologica e sociala premettan in'abilitad fundamentala da s'orientar ed in emprender per vita duranta. Talas cumpetenzas ston vegnir sviluppadas gia durant il temp da scola obligatoric. Perquai che l'impurtanza sociala da las tecnologias d'infurmaziun e da communicaziun è creschida, dovri adattaziuns en tut ils roms, era en il senn d'in rinforzament da las cumpetenzas transversalas.
Perspectiva da l'instruir ed emprender	Medias, computers, internet ed apparats pitschens mobils multimedials, sco cameras digitalas e telefonins, porschan potenzials multifars per process d'instruir e d'emprender. Las pretensiuns midadas menziunadas qua survart envers las finamiras generalas da furmaziun pretendan metodas d'instrucziun

correspundentas. Latiers tutga era l'integraziun didactica da las novas medias en scola ed instrucziun. Ina scola en il context da la societad d'infurmaziun duai duvrar era sezza ils potenzials da las novas medias confurm a la situaziun ed al stgalim sco instruments d'instruir e d'emprender: per novas furmas da leger e scriver, per la visualisaziun multimediala da fatgs, per activar las scolaras ed ils scolars tar l'exercitar ed experimentar, per la communicaziun e cooperaziun basada sin las medias, per quintar e programmar e per controllar e documentar l'emprendì. La perspectiva interdisciplinara da l'emprender per l'entir plan d'instrucziun sa chatta en spezial en il chapitel *Chapientscha da l'emprender e da l'instrucziun*.

Finamiras

Chapir las medias e nizzegiar ellas cun responsabladad	Las scolaras ed ils scolars s'acquistan ina chapientscha per l'incumbensa ed impurtanza da las medias per ils individis sco era per la societad, l'economia, la politica e la cultura. Els san s'orientar en in mund ch'è caracterisà tras medias e tras tecnologias d'infurmaziun e che sa mida svelt, san nizzegiar a moda independenta, critica e cumpetenta medias ed instruments tradiziunals e novs e san stimar schanzas e ristgas ch'èn colliadas cun quai. Els enconuschan reglas da cumportament e basas giuridicas per in cumportament segir e socialmain responsabel en e cun medias.
Chapir concepts fundamentals da l'informatica ed applitgar tals per schliar problems	Las scolaras ed ils scolars chapeschan concepts fundamentals da l'elavuraziun, arcunaziun e transmissiun automatisada d'infurmaziuns; tranter quels metodas d'organisar, da structurar, d'evaluar e da preschentar datas. Els s'acquistan ina chapientscha fundamentala, co che andaments pon vegnir descrits en ina lingua dal mintgadi, a moda grafica e sin basa da quai era en ina lingua formalisada, ed els emprendan da nizzegiar en differents secturs da la vita strategias da soluziun simplas che sa refereschan a l'informatica. Quai serva a la chapientscha da la societad d'infurmaziun ed abilitescha da sa participar activamain a questa societad.
Acquist da cumpetenzas d'applicaziun	Las scolaras ed ils scolars s'acquistan ina savida fundamentala davart hardware e software sco era davart raits digitalas. Quai è necessari per savair duvrar in computer a moda cumpetenta. Els s'acquistan cumpetenzas en l'utilisaziun da tecnologias d'infurmaziun e da communicaziun per in emprender ed agir effizient en differents roms e secturs da la vita, tant areguard la scola sco era il mintgadi e la professiun futura.

Infurmaziuns didacticas

Per chattar la via en in ambient social ch'è suttamess era en l'avegnir a grondas midadas e ch'è caracterisà tras medias e tecnologias d'infurmaziun, ston las scolas e las persunas d'instrucziun s'occupar attentamain cun ils novs svilups e prestar ina contribuziun a favur da la furmaziun d'informatica e medias. Perquai che la discussiun davart la dumonda, tge che la scola po e duai prestar en quest sectur, na po anc ditg betg vegnir terminada, è il plan d'instrucziun da quest modul da chapir sco punct da partenza per sviluppar vinavant a moda averta la chapientscha dal rom *medias ed informatica*.

Medias

Furmaziun da medias e diever da medias

Il plan d'instrucziun dal modul medias s'occupa da la furmaziun da medias e dal diever da medias e descriva las cumpetenzas specificas necessarias. Sa basond sin ils emprims contacts cun medias tradiziunalas e digitalas, che han lieu avant l'entrada en scola ed en il 1. ciclus, applitgeschan las scolaras ed ils scolars questas medias pli e pli savens sco utensils. En tut ils ciclus discurran els davart lur diever quotidian da las pli differentas medias en l'instrucziun ed il temp liber. Consequenzas giavischadas e problematicas vegnan tematisadas en l'instrucziun, cun la finamira ch'els sappian ir enturn a moda conscienta cun las medias. Per promover la chapientscha da la moda e maniera, co che las medias utilisadas funcziunan, vegnan era elavurads concepts e princips generals ed abstracts. Ultra da las enconuschientschas specificas giogan aspects pedagogics ina rolla en la furmaziun da medias. Qua tras vegnan promovidas la furmaziun da l'identitad, la creativitad sco era l'abilitad da percepziun e d'expressiun ed i vegnan incitadas ponderaziuns eticas.

Per che las scolaras ed ils scolars possian s'occupar a moda constructiva cun atgnas experientschas cun medias, èsi impurtant ch'els possian purtar e discutar quellas en l'instrucziun.

Barat cun geniturs e persunas responsablas per l'educaziun

La responsabladad educativa per las medias ch'ils uffants e giuvenils dovran ordaifer la scola han ils geniturs e las persunas responsablas per l'educaziun. La scola ha l'incumbensa da furmar e da sustegnair ils adolescents uschia, ch'els san duvrar las medias cun responsabladad.

Areguard las medias duvradas dals uffants e giuvenils han la scola ed ils geniturs mintgamai incumbensas cun atgnas prioritads ed ina responsabladad correspundenta. Per pudair ademplir quellas dovri in barat tranter scola e geniturs.

Informatica

Furmaziun d'informatica

Il champ da cumpetenza informatica s'occupa cun l'automatisaziun da l'elavuraziun d'infurmaziuns. Las scolaras ed ils scolars emprendan da chapir las datas sco preschentaziun simbolica d'infurmaziuns e survegnan ina invista dals princips e da las metodas da l'administraziun, evaluaziun e segirezza da datas. Sin basa da la descripziun e l'analisa d'andaments simpels emprendan las scolaras ed ils scolars da chapir strategias da soluziun fundamentalas per numerusas incumbensas e da descriver quellas sco algoritmus. Cun programmar vegnan translatads process ed andaments en ina lingua ch'il computer chapescha, uschia ch'el permetta in'elavuraziun automatisada da datas. Differents concepts fundamentals da l'informatica pon vegnir intermediads era senza duvrar il computer.

Promover il scuvrir independent

En l'instrucziun d'informatica è il scuvrir independent gist uschè impurtant sco l'intermediaziun da savida e metodas. Bleras incumbensas pon vegnir schliadas l'emprim cun experimentar a moda independenta. Tras las experientschas rimnadas vegnan scuvridas strategias da soluziun generalas. Cun programmar autras incumbensas vegni examinà, sch'ellas funcziunan correctamain, ed en cas da basegn vegnan ellas meglieradas. Il process da l'incumbensa fin al product final

	duai vegnir realisà a moda uschè independenta sco pussaivel. En quest connex emprendan las scolaras ed ils scolars era da cumplettar la lingua da programmar cun funcziuns e proceduras sviluppadas sezs, cun la finamira da simplifitgar la communicaziun cun il computer e da realisar atgnas ideas creativas.
Tschiffar e chapir l'informatica	L'informatica vala sco tema abstract. L'informatica po vegnir intermediada cun success en la scola populara, sche quai vegn fatg a moda tschiffabla e chapibla. Ultra dal connex cun il mund real tar la tscherna dals exempels stoi perquai vegnir guardà d'intermediar ils concepts d'informatica tant sco pussaivel era a moda ludica e sa referind a l'agir. Sensurs, acturs e roboters collian il mund abstract da l'informatica cun atgnas experientschas d'agir e cun l'ambient che vegn percepì dals uffants e giuvenils.

Cumpetenzas d'applicaziun

	Las tecnologias d'infurmaziun e da communicaziun vegnan duvradas en scola sco instruments per l'atgna lavur. Per la lavur concreta vegn acquistada uschè blera savida sco quai ch'i vegn gist duvrà. Plinavant vegni dà paisa a la reflexiun dals avantatgs e dischavantatgs, da las pussaivladads d'applicaziun e dals effects. Uschia èsi lura pli simpel dad ir enturn cun novs svilups. L'introducziun da novas applicaziuns porta mo ina cumpetenza duraivla, sche las applicaziuns vegnan lura era duvradas regularmain. Quai duai vegnir resguardà per planisar l'instrucziun dals roms, en ils quals l'applicaziun respectiva vegn duvrada.
Chaussas fundamentalas davart la planisaziun	Ina part da las cumpetenzas d'applicaziun vegn acquistada en il modul medias ed informatica, las autras cumpetenzas d'applicaziun tutgan tar ils plans d'instrucziun dals roms. Cunzunt applicaziuns pli cumplexas fai senn d'introducir en unitads d'emprender specificas. Quai premetta che las persunas d'instrucziun pertutgadas discurrian ina cun l'autra. Cumpetenzas d'applicaziun na sa laschan betg intermediar mo en passond. Ellas ston vegnir introducidas explicitamain resguardond premissas d'emprender eterogenas. Uschia ston las scolaras ed ils scolars per exempel emprender da deponer sistematicamain datas sco era da structurar e furmar preschentaziuns, texts u paginas d'internet. Per pudair duvrar cumpetentamain in'applicaziun ch'è vegnida introducida en tala moda, sto ella vegnir duvrada concretamain en in context specific. Pervia dals connexs interdisciplinars è l'acquist da las cumpetenzas d'applicaziun ina sfida speziala per planisar l'instrucziun.

Ulteriuras infurmaziuns

Resguardar l'eterogenitad	Il diever da tecnologias d'infurmaziun e da communicaziun tutga oz natiralmain tar il mintgadi dals uffants e giuvenils. Tar las scolaras ed ils scolars datti dentant grondas differenzas areguard l'access a las medias ed als apparats, il cumportament da diever e l'accumpagnament tras ils geniturs. Questas differenzas pon resultar da la derivanza sociala e culturala dals uffants e giuvenils, da lur schlattaina sco era dal stil d'educaziun dals geniturs u da las persunas responsablas per l'educaziun. Ellas ston vegnir tematisadas cun il quità necessari e resguardadas tar la concepziun da l'instrucziun, per pussibilitar a tut las scolaras e tut ils scolars da sviluppar cumpetenzas.
Puncts centrals al cumenzament dal 1. ciclus	Gia al cumenzament dal 1. ciclus porschan medias analogas e digitalas pussaivladads creativas multifaras. L'experimentar a moda ludica cun maletg e tun e l'explorar las pussaivladads da s'exprimer a moda creativa han ina gronda impurtanza. Il diever da medias na stat en quest connex betg en concurrenza cun experientschas realas en l'agen ambient, mabain cumplettescha tal.

Infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn

Structura

Il plan d'instrucziun dal modul *medias ed informatica* distingua ils champs da cumpetenza medias ed informatica sco era las cumpetenzas d'applicaziun. Ils svilups da las cumpetenzas tar ils champs da cumpetenza medias ed informatica èn preschentads en il plan d'instrucziun dal modul. L'acquist da las cumpetenzas d'applicaziun è per gronda part l'incumbensa dals singuls roms ed è perquai descrit en ils svilups da las cumpetenzas dals roms. Quellas cumpetenzas d'applicaziun che na pon betg vegnir acquistadas entaifer ils singuls roms fan part dal modul medias ed informatica. Plinengiu suonda ina survista da las cumpetenzas d'applicaziun che ston vegnir intermediadas en il rom da la scola populara, cun renviaments als svilups da las cumpetenzas dals roms resp. dal modul medias ed informatica.

Ils trais secturs n'èn betg separads strictamain in da l'auter. Tschertas cumpetenzas na pon betg vegnir attribuidas cleramain ad in dals trais secturs. Uschia premetta per exempel ina retschertga effizienta en l'internet che las scolaras ed ils scolars enconuschian la moda da funcziun da maschinas da retschertga (informatica), hajan infurmaziuns davart models da fatschenta e davart mesiras da censura da maschinas da retschertga (medias) e sappian concretamain co duvrar las maschinas da retschertga actualas (applicaziun).

Illustraziun 1: Structura dal plan d'instrucziun dal modul

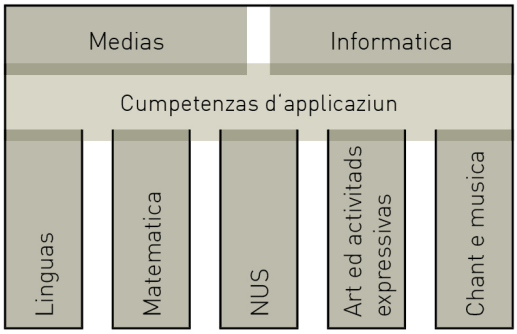

Il plan d'instrucziun dal modul medias ed informatica d'ina vart ed ils plans d'instrucziun dals roms da l'autra vart han numerus puncts tematics cuminaivels ch'èn adattads per emprender a moda interdisciplinara. Ils lieus correspundents èn munids cun renviaments.

Cumpetenzas transversalas

Interacziuns basadas sin las medias che han lieu en gruppas socialas pli pitschnas e pli grondas premettan tant enconuschientschas specificas sco era cumpetenzas socialas e persunalas. Cumpetenzas persunalas èn era la premissa per controllar e reflectar davart l'agen diever da medias. Perquai èsi impurtant da concepir correspundentamain l'instrucziun, da betg mo persequitar sapientivamain finamiras tematicas, mabain era finamiras socialas e persunalas, e da reflectar regularmain ils progress d'emprender.

Il modul *medias ed informatica* presta contribuziuns impurtantas a favur dal svilup da cumpetenzas metodicas che s'effectueschan en tut ils roms. Latiers tutgan en spezial la tschertga, il giudicament, la preparaziun e la preschentaziun d'infurmaziuns e datas sco era l'acquist da strategias per elavurar incumbensas e problems. Lur soluziun sustegna l'agir en il mintgadi e la professiun.

Informatica en la segunda mesadad dal 2. ciclus

L'instrucziun en il champ da cumpetenza informatica cumenza en general en la segunda mesadad dal 2. ciclus. En il svilup da las cumpetenzas è quai marcà cun il simbol da la frizza avant il punct d'orientaziun.

Cumpetenzas d'applicaziun

La gronda part da las cumpetenzas d'applicaziun vegn intermediada en l'instrucziun dals roms. Las descripziuns da las cumpetenzas correspundentas sa chattan en ils svilups da las cumpetenzas dals plans d'instrucziun dals roms. Singulas cumpetenzas d'applicaziun fan part dals secturs da cumpetenza medias ed informatica. Ils renviaments da la suandanta survista mussan, nua che la cumpetenza d'applicaziun respectiva vegn acquistada. Responsabla per intermediar questas cumpetenzas d'applicaziun è la magistra u il magister che instruescha il rom correspundent.

Survista da las cumpetenzas d'applicaziun

Applicaziun

Ciclus	Cumpetenza	Lieu da l'integraziun
	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	san metter en funcziun e stizzar apparats, avrir e serrar programs, duvrar funcziuns simplas, s'annunziar cun l'agen login.	MI.2.3.a MI.2.3.b
1	san deponer e puspè chattar independentamain documents.	MI.2.3.c
1 - 2	san ir enturn cun elements fundamentals da la surfatscha d'utilisaziun (fanestras, menus, plirs programs averts).	MI.2.3.d
1 - 2	san scriver texts cun la tastatura.	
3	san scriver cun la tastatura cun in grad d'automatisaziun suffizient.	
3	san deponer documents uschia, ch'era auters chattan puspè quels.	MI.2.1.h

Retschertga e sustegn d'emprender

Ciclus	Cumpetenza	Lieu da l'integraziun
	Las scolaras ed ils scolars ...	
1 - 3	san emprender cun agid da medias prescrittas e sa procurar infurmaziuns davart in tschert tema cun agid da talas medias (p.ex. cudesch, revista, gieu didactic, istorgia da giugar, pagina d'internet).	MI.1.2.c NUS.6.2.b STS.4.2.b
2 - 3	san selecziunar medias e datas e nizzegiar quellas sco funtauna d'infurmaziun per lur emprender (p.ex. lexicon, maschina da retschertga, telescola, charta meteorologica, datas geograficas, instrucziuns tecnicas).	ATT.3.B.4.b ATT.3.B.4.c DR.5.B.2.b ELT.1.1.b LE2GR.5.B.2.b MI.1.2.e NUS.2.5.d NUS.4.4.1f NUS.5.3.g NUS.7.3.e NUS.8.5.h NUS.8.5.i STS.4.3.b

2 - 3	san sa procurar texts da diever en il rom d'in retschertga (p.ex. en l'internet, en la biblioteca) e san - cun agid da dumondas directivas - nizzegiar las infurmaziuns cuntegnidas per ulteriuras lavurs (p.ex. referat).	
3	san tscherner ed applitgar a moda independenta medias per l'agen process d'emprender (p.ex. cudesch tematic, revista, RSS-feed, raits socialas, e-book, software specifica per il rom).	DR.4.B.1.d ELT.3.2.a ELT.3.3.c LE2GR.4.B.1.d MA.1.B.3.g MA.2.B.1.i MA.2.B.1.j MU.4.B.1.2f NT.1.3.c NT.3.3.d NT.9.1.c NT.9.2.c STS.4.1.a STS.4.2.b STS.4.3.b STS.5.3.d STS.6.2.b STS.6.2.d

Producziun e preschentaziun

Ciclus	Cumpetenza	Lieu da l'integraziun
	Las scolaras ed ils scolars ...	
1 - 2	san applitgar medias per il barat vicendaivel sco era per far e preschentar lur lavurs (p.ex. brev, e-mail, gasetta da classa, blog da classa, crear documents da text, maletgs, video e tun).	ATT.1.B.2.a MI.1.3.b MI.1.3.c MI.1.4.a
2 - 3	san applitgar las funcziuns fundamentalas d'apparats e da programs per far, elavurar e crear texts, tabellas, preschentaziuns, diagrams, maletgs, tuns, videos ed algoritmus.	MA.1.B.3.e MA.1.B.3.f MA.3.C.1.g NUS.4.4.1e R.4.D.1.c R.4.D.1.d
2 - 3	san nizzegiar medias actualas per sa barattar e preschentar lur ponderaziuns e lur savida ad in public u metter a disposiziun talas ad ina publicitad.	AF.2.C.1.3d MI.1.3.f MI.1.4.c R.4.B.1.h
3	san utilisar apparats e programs per far, elavurar e crear texts, tabellas, preschentaziuns, diagrams, maletgs, tuns, videos ed algoritmus.	AF.2.C.1.6d AF.2.C.1.6e DR.4.B.1.c LE2GR.4.B.1.c MA.1.B.3.h MA.2.A.3.h MA.3.A.3.i MA.3.B.1.h MI.2.2.f MU.4.B.1.2d MU.4.B.1.2e R.4.B.1.h R.4.E.1.f R.4.E.1.g STS.4.1.a

3	san nizzegiar medias e funcziuns da programs per repassar il cuntegn e la furma da texts (p.ex. dicziunari, funcziuns da correctura e repassada, internet).	LE2GR.5.E.2.c R.4.E.1.g R.4.F.1.e R.4.F.1.f R.4.F.1.g
3	san applitgar models e musters en programs (p.ex. elavuraziun da texts, preschentaziuns, calculaziun da tabellas).	MA.1.B.3.g
3	san nizzegiar medias actualas confurm a la finamira ed a la gruppa en mira per preschentar lur ponderaziuns e lur savida ad in public u metter a disposiziun talas ad ina publicitad (p.ex. preschentaziuns, contribuziun da fotografias, video u audio, blog e wiki).	MI.1.3.f MU.5.A.1.f MU.5.A.1.g NT.1.3.c NT.3.3.a R.3.B.1.i
3	san concepir ed adattar plattafurmas ed applitgar quellas a moda interactiva per la lavur cuminaivla, il barat d'opiniuns, la communicaziun sco era la publicaziun (p.ex. deposit e barat da datas, blog, cloud computing).	MI.1.4.f R.4.B.1.h

MI.1 Medias

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san s'orientar en l'ambient fisic sco era en spazis da viver medials e virtuals e sa cumportar en quels tenor las leschas, las reglas ed ils sistems da valurs.**	
		Viver en la societad da medias	
MI.1.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san sa barattar davart experientschas en lur ambient direct, experientschas cun medias sco era experientschas en spazis da viver virtuals e discurrer davart l'agen diever da medias (p.ex. aventura en la natira, plazza da gieu, film, televisiun, cudesch illustrà, gieu auditiv, program didactic).	
2	b	» san numnar avantatgs e dischavantatgs d'experientschas directas u d'experientschas intermediadas tras medias u a moda virtuala e motivar l'agen diever da medias.	
	c	» san identifitgar e numnar las consequenzas d'acziuns medialas e virtualas (p.ex. furmaziun da l'identitad, tgira da relaziuns, cybermobing).	NUS.7.1.e
3	d	» san differenziar reglas e sistems da valurs da differents munds da viver, reflectar davart tals ed agir correspundentamain (p.ex. netichetta, valurs en munds virtuals).	
	e	» san numnar schanzas e ristgas dal diever da medias e trair consequenzas per l'agen cumportament (p.ex. raits, communicaziun, cybermobing, trapla da debits, potenzial da dependenza). » san identifitgar entretschaments ed interdependenzas tranter ambient fisic, spazis da viver medials e virtuals e resguardar per l'agen cumportament (p.ex. raits socialas e lur consequenzas en la vita reala).	
	f	» san descriver schanzas e ristgas dal fatg che medias ed informatica penetreschan pli e pli fitg en il mintgadi (p.ex. globalisaziun, automatisaziun, midadas en il mund professiunal, pussaivladads betg egualas tar l'access ad infurmaziuns e tecnologias).	
	g	» san descriver la funcziun e l'impurtanza da las medias per la cultura, economia e politica e mussar, quant bain che singulas medias adempleschan questa funcziun (p.ex. manipulaziun, dependenza tecnica, medias sco quarta pussanza).	

		2. Las scolaras ed ils scolars san decodar, reflectar davart medias e contribuziuns medialas e nizzegiar talas.	renviaments
		Chapir medias e contribuziuns medialas	
MI.1.2		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» chapeschan contribuziuns simplas en differentas linguas medialas e san discurrer davart questas contribuziuns (text, maletg, simbol dal mintgadi, tun, film). » san identifitgar reclamas e discurrer davart las finamiras dals messadis da las reclamas.	NUS.2.5.a NUS.7.4.a
	b	» san numnar tge emoziuns directas ch'il diever da medias po svegliar (p.ex. plaschair, gritta, tristezza).	NUS.9.4.b
	c	» san emprender e sa procurar infurmaziuns davart in tschert tema cun agid da medias prescrittas (p.ex. cudesch, revista, gieu didactic, istorgia da giugar, pagina d'internet).	MI - Retschertga e sustegn d'emprender NUS.9.3.d
2	d	» san numnar las funcziuns fundamentalas da las medias (infurmaziun, furmaziun, furmaziun da l'opiniun, divertiment, communicaziun). » enconuschan furmas maschadadas e san enumerar exempels tipics (infotainment, edutainment).	
	e	» san sa procurar e selecziunar infurmaziuns da differentas funtaunas e giuditgar talas areguard la qualitad ed il niz.	MI - Retschertga e sustegn d'emprender NUS.1.5.g NUS.1.6.d NUS.2.5.d NUS.3.3.e NUS.7.1.e NUS.7.2.e NUS.8.2.e NUS.9.3.e
3	f	» chapeschan che medias e contribuziuns medialas han differents effects sin individis.	
	g	» enconuschan elements fundamentals da la lingua da maletgs, da film e da televisiun e san reflectar davart lur funcziun ed impurtanza en ina contribuziun mediala.	AF.3.B.1.1c
	h	» san giuditgar l'intenziun da contribuziuns medialas (p.ex. reclama, revista, gasetta da partida).	NT.3.3.c STS.3.3.a ERC.3.1.d ERC.5.2.b ERC.5.5.d AF.3.B.1.1c AF.3.B.1.2c
	i	» enconuschan furmas organisatoricas e finanzialas da purschidas medialas e lur consequenzas.	

			renviaments
		3. Las scolaras ed ils scolars san realisar ponderaziuns, opiniuns, experientschas e savida en contribuziuns medialas ed era publitgar talas resguardond las leschas, las reglas ed ils sistems da valur.	
		Producir medias e contribuziuns medialas	
MI.1.3		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san experimentar a moda ludica e creativa cun medias.	
	b	» san crear e preschentar simpels documents da maletgs, da text e da tun.	MI - Producziun e preschentaziun NUS.2.1.a
2	c	» san applitgar medias per far e preschentar lur lavurs (p.ex. gasetta da classa, blog da classa, gieu auditiv, videoclip).	MI - Producziun e preschentaziun MU.4.B.1.2a MU.4.B.1.2b
	d	» san integrar en lur contribuziuns medialas las reglas da segirezza areguard il diever da datas persunalas (p.ex. indicaziuns davart la persuna, pled-clav, surnum).	
	e	» san duvrar cuntegns medials ed integrar quels en atgnas produczions cun inditgar la funtauna (p.ex. referat, blog / blog da classa).	NUS.2.5.c NUS.5.3.d NUS.7.2.f NUS.12.1.c
3	f	» san nizzegiar medias per preschentar lur ponderaziuns e lur savida ad in public e/u per publitgar talas. » san giuditgar ils effects da las atgnas contribuziuns medialas e resguardar correspundentamain tar la produczion.	MI - Producziun e preschentaziun MI - Producziun e preschentaziun NUS.4.5.f STS.5.1.d
	g	» san producir contribuziuns medialas cun agens cuntegns e cun cuntegns esters, resguardond las cundiziuns generalas giuridicas sco era las reglas da segirezza e cumportament.	
	h	» san experimentar sulets ed en teams da lavur cun pussaivladads medialas e sa barattar en chaussa.	MU.4.B.1.2e MU.5.A.1.g MU.5.B.1.g

			renviaments
		4. Las scolaras ed ils scolars san nizzegiar medias a moda interactiva sco era communitgar e cooperar cun auters.	
		Communitgar e cooperar cun agid da medias	
MI.1.4		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san tgirar contacts existents cun agid da medias e sa barattar (p.ex. telefon, brev).	MI - Producziun e preschentaziun
2	b	» san applitgar medias per la lavur cuminaivla ed il barat d'opiniuns, resguardond en quest connex las reglas da segirezza.	
	c	» san communitgar cun agid da medias, resguardond en quest connex las reglas da segirezza e da cumportament.	MI - Producziun e preschentaziun
3	d	» san nizzegiar sistematicamain medias per l'emprender cooperativ.	
	e	» san nizzegiar medias per publitgar atgnas ideas ed opiniuns e motivar il public en mira da dar in feedback.	

			renviaments
	f	» san adattar instruments cooperativs ed applitgar quels per la lavur cuminaivla, il barat d'opiniuns, la communicaziun sco era la publicaziun (p.ex. blog, wiki).	MI - Producziun e preschentaziun

MI.2 Informatica

			renviaments
		1. Las scolaras ed ils scolars san preschentar, structurar ed evaluar datas da lur ambient.	
		Structuras da datas	
MI.2.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san ordinar chaussas tenor agens criteris, per ch'els chattian pli svelt in object cun ina tscherta caracteristica (p.ex. colur, furma, grondezza).	
2			
	b	» san utilisar differentas furmas da preschentaziun per datas (p.ex. simbols, tabellas, graficas).	
	c	» san codar datas cun agid da scrittiras secretas sviluppadas sezs.	
	d	» enconuschan preschentaziuns analogas e digitalas da datas (text, cifra, maletg e tun) e san attribuir ils tips da datoteca correspundents.	
	e	» enconuschan las designaziuns dals tips da documents ch'els dovran.	
	f	» enconuschan e dovran structuras d'arber e da rait (p.ex. structura dals ordinaturs en il computer, arber genealogic, mindmap, pagina d'internet).	
	g	» chapeschan la moda da funcziun da codes che scuvran e curregian sbagls.	
3	h	» san deponer documents uschia, ch'era auters chattan puspè quels.	MI - Applicaziun
	i	» san duvrar operaturs logics (e, u, betg).	
	j	» san structurar, registrar, tschertgar ed evaluar a moda automatisada datas d'ina banca da datas.	
	k	» san differenziar ed applitgar metodas da la replicaziun da datas (backup, sincronisaziun, gestiun da las versiuns).	

			renviaments
		2. Las scolaras ed ils scolars san analisar problematicas simplas, descriver proceduras da soluziun pussaivlas e realisar en programs.	
		Algoritmus	
	MI.2.2	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san identifitgar e suandar instrucziuns formalas (p.ex. recepts da cuschinar e da pettas, instrucziuns da gieu e da zambregiar, choreografias da saut).	
2			
	b	» san tschertgar - cun empruvar - vias da soluziun per problematicas simplas e controllar che quellas sajan correctas (p.ex. tschertgar ina via, sviluppar ina strategia da gieu). Els san cumparegliar differentas vias da soluziun.	
	c	» san percepir e descriver andaments cun cirquits e sromaziuns da lur ambient e preschentar a moda structurada (p.ex. cun agid d'organigrams).	
	d	» san leger ed exequir manualmain andaments simpels cun cirquits, cun instrucziuns cundiziunadas e cun parameters.	
	e	» chapeschan ch'in computer sa exequir mo instrucziuns predefinidas e ch'in program è ina successiun da talas instrucziuns.	
	f	» san scriver ed empruar ora programs cun cirquits, instrucziuns cundiziunadas e parameters.	MI - Producziun e preschentaziun MA.2.C.2.g
3	g	» san formular vias da soluziun chattadas sezs per problems simpels, e quai en furma da programs da computer funcziunants e corrects cun cirquits, instrucziuns cundiziunadas e parameters.	
	h	» san formular algoritmus sviluppads sezs, e quai en furma da programs da computer funcziunants e corrects cun variablas e cun sutprograms.	
	i	» san cumparegliar e giuditgar differents algoritmus che schlian il medem problem (p.ex. tschertga lineara e binara, procedura da zavrada).	

			renviaments
		3. Las scolaras ed ils scolars chapeschan la structura e la moda da funcziun da sistems d'elavuraziun d'infurmaziuns e san applitgar concepts per l'elavuraziun da datas segira.	
		Sistems d'informatica	
	MI.2.3	Las scolaras ed ils scolars ...	
1	a	» san metter en funcziun e stizzar apparats, avrir, applitgar e serrar programs sco er duvrar funcziuns simplas.	MI - Applicaziun
	b	» san s'annunziar cun l'agen login en ina rait locala u en in ambient d'emprender.	MI - Applicaziun
	c	» san deponer e puspè chattar independentamain documents.	MI - Applicaziun
	d	» san ir enturn cun elements fundamentals da la surfatscha d'utilisaziun (fanestras, menus, plirs programs averts).	MI - Applicaziun

		renviaments
2		
e	» san differenziar tranter sistem operativ e software d'applicaziun.	
f	» enconuschan differentas modas d'arcunaziun (p.ex. discs dirs, arcuns flash, arcuns principals) sco era lur avantatgs e dischavantatgs e chapeschan las unitads da grondezza per datas.	MA.3.A.1.h
g	» san applitgar strategias da soluziun en cas da problems cun apparats e programs (p.ex. funcziun d'agid, retschertga).	
h	» san declerar, co che datas pon ir a perder, ed enconuschan las mesiras las pli impurtantas per sa proteger cunter ina perdita da datas.	
i	» enconuschan la moda da funcziun fundamentala da maschinas da retschertga.	
j	» san differenziar apparats locals, la rait locala e l'internet sco lieus per arcunar datas privatas e publicas.	
k	» han in'idea da las unitads da prestaziun da sistems ch'elavuran infurmaziuns e san giuditgar lur relevanza per applicaziuns concretas (p.ex. capacitad d'arcunaziun, resoluziun dals maletgs, capacitad da calculaziun, rata da transmissiun da datas).	
3		
l	» enconuschan ils elements principals da l'endataziun, elavuraziun ed emissiun da sistems d'informatica e san cumparegliar quels cun las funcziuns correspundentas da creatiras (sensur, processur, actur ed arcun).	
m	» san differenziar tranter l'internet sco infrastructura e ses servetschs (p.ex. www, e-mail, telefonar sur l'internet, raits socialas).	
n	» san giuditgar las ristgas d'ina transmissiun ed arcunaziun da datas nuncodada.	

Lehrplan
Plan d'instrucziun
Piano di studio 21

Orientaziun professiunala

CDEP-T
Conferenza dals directurs chantunals da l'educaziun publica da la Svizra tudestga

Elements dal svilup da la cumpetenzas

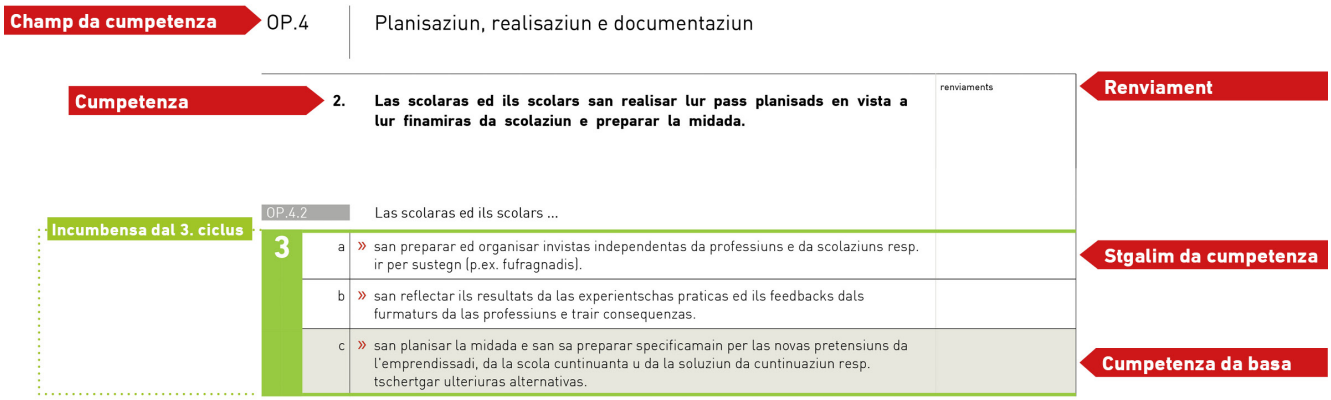

Ulteriuras infurmaziuns davart ils elements dal svilup da las cumpetenzas èn disponiblas en il chapitel *Survista*.

Impressum

Editura:	Departement d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient dal Grischun
Tar quest document:	Plan d'instrucziun 21 Ediziun dals 15-03-2016
Maletg da la cuverta:	Iwan Raschle
Copyright:	Ils dretgs d'auturas e d'auturs ed ulteriurs dretgs da questa pagina d'internet ha la CDEP-T. Cun chargiar giu cuntegns (texts, maletgs, datotecas) da questa pagina d'internet na vegnan transferids nagins dretgs.
Internet:	gr-r.lehrplan.ch

Cuntegn

Davart il modul		476
Impurtanza e finamiras		477
Infurmaziuns didacticas		478
Infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn		480
OP.1	Profil da persunalitad	481
OP.2	Vias da furmaziun, mund da professiun e da lavur	482
OP.3	Sa decider ed ir enturn cun difficultads	483
OP.4	Planisaziun, realisaziun e documentaziun	484

Davart il modul

En il Plan d'instrucziun 21 servan ils plans d'instrucziun dals moduls a descriver incumbensas interdisciplinaras da la scola ed a garantir in svilup sistematic da las cumpetenzas per ina part centrala da questas incumbensas. Moduls han in budget da temp limità betg nuninterrut.

Sco ils plans d'instrucziun dals roms èn ils plans d'instrucziun dals moduls dividids en chapitels introductivs (impurtanza e finamiras, infurmaziuns didacticas, infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn) ed en la preschentaziun dal svilup da las cumpetenzas.

Il plan d'instrucziun dal modul orientaziun professiunala differenziescha quatter champs da cumpetenza:

- *profil da persunalitad*
- *vias da furmaziun, mund da professiun e da lavur*
- *sa decider ed ir enturn cun difficultads*
- *planisaziun, realisaziun e documentaziun*

Tar quests champs cuntegna il plan d'instrucziun dal modul ils svilups da las cumpetenzas. Duas cumpetenzas èn descrittas en ils plans d'instrucziun dals roms tudestg sco era economia, lavur e tegnairchasa. Latiers na cuntegna il plan d'instrucziun dal modul nagin svilup da cumpetenzas, mabain ina survista cun renviaments als roms, en ils quals questas cumpetenzas vegnan instruidas.

Il chantun fixescha las structuras da temp e las disposiziuns organisatoricas da la scola per l'instrucziun en orientaziun professiunala.

Impurtanza e finamiras

Tema central dal stgalim secundar I	L'orientaziun professiunala è in tema central sin il stgalim secundar I: En scola, parallelamain a la preparaziun da la midada ad ina scolaziun postobligatorica, elavuran ils giuvenils las premissas per tscherner lur finamira futura da furmaziun e da professiun.
Equivalenza da las vias da furmaziun	L'instrucziun en orientaziun professiunala accumpogna ils giuvenils sin lur via en direcziun d'ina soluziun da cuntinuaziun sin il stgalim secundar II. Intermediada vegn l'equivalenza da la furmaziun professiunala e da la furmaziun che ha lieu mo en scola e la permeabilitad da l'entir sistem da furmaziun. Tut las scolaras ed ils scolars dal stgalim secundar I duain vegnir instruids en il sectur da l'orientaziun professiunala. La finamira è quella che tut ils giuvenils èn abels da prender ina decisiun sapientiva per lur soluziun da cuntinuaziun sin il stgalim secundar II. L'instrucziun en orientaziun professiunala resguarda la situaziun individuala da las scolaras e dals scolars ed adattescha correspundentamain la purschida.
Incumbensa cuminaivla	Sin la via a questa decisiun dovran ils giuvenils sustegn. Quest sustegn è ina incumbensa cuminaivla dals geniturs, da las instituziuns da furmaziun, da la cussegliaziun professiunala e da studi sco era da l'economia, e la scola populara ha incumbensa da coordinaziun impurtanta.
Process cumplex	La tscherna da furmaziun e da professiun è in process cumplex, en il qual vegn tschertgada la soluziun la pli realisabla tranter il profil individual dals interess e da las abilitads dals giuvenils ed il profil da las purschidas e da las exigenzas dal mund da furmaziun, da professiun e da lavur. La tscherna da l'emprima scolaziun sto vegnir vesida sco part d'ina planisaziun da carriera concepida a lunga vista, bain savend che alternativas e midadas èn pussaivlas e probablas.
S'occupar cun normas e caracteristicas	L'instrucziun en orientaziun professiunala promova tar ils giuvenils l'occupaziun cun sasezs, cun il mund da lavur, cun normas e caracteristicas specificas per las schlattainas, la societad e la cultura sco era cun discriminaziuns entaifer la societad.
Decisiun en il champ da tensiun	Malgrà la permeabilitad dal sistem da furmaziun è la tscherna d'ina soluziun da cuntinuaziun decisiva per la carriera professiunala. La decisiun vegn prendida en ina fasa da grondas midadas fisicas e psichicas. Quai tant en la percepziun dals giuvenils sco era en la percepziun da lur ambient social. La decisiun individuala dals giuvenils ha lieu en il champ da tensiun tranter il singul uman, ses ambient social e la societad. In'orientaziun professiunala da success gida il giuvenil a tscherner la furmaziun e la professiun che correspunda il meglier pussaivel a ses giavischs ed a sias pussaivladads persunalas, ma era a las aspectativas ed als basegns da l'ambient social e da la societad.

Infurmaziuns didacticas

	L'orientaziun professiunala vegn instruida prioritarmain en il 3. ciclus. Decisiuns preliminaras vegnan dentant prendidas gia en il 2. ciclus (p.ex. gimnasi). Vi da cumpetenzas per l'orientaziun professiunala e vi da temas dal mund da professiun e da lavur vegni gia lavurà a partir dal 1. ciclus en il champ natira, uman e societad (vesair il champ *natira, uman e societad*, p.ex. champ da cumpetenza 6).
Rolla da la persuna d'instrucziun e cumpetenza	Las cumpetenzas dal modul orientaziun professiunala vegnan tematisadas da quella persuna d'instrucziun che accumpogna en scola ils giuvenils en il process da furmaziun e da tscherna da professiun. La persuna d'instrucziun coordinescha il process da furmaziun e da tscherna da professiun e prenda l'iniziativa per collavurar cun las persunas responsablas per l'educaziun sco era cun persunas dal fatg entaifer ed ordaifer la scola, en spezial cun la cussegliaziun da professiun e da carriera. La persuna d'instrucziun surpiglia ina tenuta d'accumpagnament e sustegn. Quai vul dir ch'ella • cusseglia ils giuvenils en lur process individual; • promova l'agen svilup, uschia che decisiuns independentas daventan pussaivlas; • porscha situaziuns d'experientscha ed agids da decisiun; • tematisescha intschertezzas; • mussa alternativas; • resguarda las differentas pretensiuns dal stgalim secundar II; • e trametta eventualmain ils giuvenils tar persunas dal fatg (p.ex. management da cas furmaziun professiunala). I vegn recumandà da surdar a la persuna d'instrucziun da classa la responsabladad per l'orientaziun professiunala en scola. Ella enconuscha per regla il meglier las scolaras ed ils scolars e sa perquai sustegnair els a moda individuala e professiunala durant questa fasa pretensiusa.
Pratica e cooperaziun	Il pli fitg profitan ils giuvenils da l'instrucziun, sch'i gartegia d'als laschar far experientschas che pledentan tant l'intellect sco era ils sentiments ed ils senns (inspecziuns, discurs cun glieud da professiun, fufragnadi e.u.v.). En cooperaziun cun partenaris entaifer ed ordaifer la scola survegnan els sustegn per ils emprims pass da lur carriera professiunala.
Independenza e tenutas da lavur	L'orientaziun professiunala premetta la voluntad realistica da determinar sasez. Activitads dals giuvenils en scola ed ordaifer la scola che promovan la cumpetenza da tscherna da professiun ston vegnir sustegnidas. L'orientaziun professiunala presta uschia ina contribuziun, per ch'ils giuvenils s'acquistian tenutas da lavur ed abilitads che permettan ad els da satisfar a las pretensiuns respectivas dal mund da furmaziun, da professiun e da lavur, sco abilitad da supportar squitsch, prontezza da furnir prestaziuns, flexibilitad, punctualitad, quità e creativitad.
Differenziaziun interna ed individualisaziun	En l'orientaziun professiunala ston ins partir dal stadi da svilup persunal actual da las scolaras e dals scolars. La persuna d'instrucziun resguarda il stil d'emprender, il tempo d'emprender, la prontezza d'emprender e l'interess d'emprender da las scolaras e dals scolars. Ella applitgescha metodas individualisantas, sco per exempel portfolios, plans da promoziun u contracts d'emprender.
Svilup da cumpetenzas	Sco en ils auters roms ha era il svilup da las cumpetenzas en orientaziun professiunala in decurs cumplex: Ils pass d'emprender èn individuals ed il process d'emprender n'è savens betg linear.
Accents pertutgant cumpetenzas transversalas	Cumpetenzas transversalas vegnan acquistadas durant l'entir temp da la scola populara ed en tut ils roms. Questas cumpetenzas èn da gronda impurtanza per midar cun success al stgalim secundar II e ston vegnir promovidas correspundentamain era en orientaziun professiunala. Latiers tutgan cumpetenzas sco identifitgar e nizzegiar l'agen profil da persunalitad u percepir e savair ir enturn

	cun difficultads en il process da furmaziun e da tscherna da professiun. (Guardar era *Basas*, chapitel *Cumpetenzas transversalas*.)
Giudicament e documentaziun	En il process da furmaziun e da tscherna da professiun duain las scolaras ed ils scolars vegnir giuditgads a moda formativa. Per las scolaras ed ils scolars èsi indispensabel da manar ina documentaziun (p.ex. portfolio) durant il process e da far in'evaluaziun finala. Per l'ina, perquai ch'i ston vegnir liquidadas diversas incumbensas e perquai che differentas instituziuns èn participadas al process - per l'autra sco agid d'orientaziun per ils giuvenils sezs e per las persunas che accumpognan la tscherna da professiun.
Garanzia dal success e conferma dal success	En il process da furmaziun e da tscherna da professiun, che dura plirs onns, ston vegnir resguardadas spezialmain la garanzia e la conferma dal success. Quai permetta da mussar tge che las scolaras ed ils scolars han cuntanschì e tge progress individuals ch'els han fatg. Uschia sustegnan las persunas d'instrucziun in svilup constructiv e gidan las scolaras ed ils scolars ad ir enturn meglier cun circumstanzas da vita engrevgiantas e cun sconfittas en la tscherna da professiun (resilienza).

Infurmaziuns davart la structura ed il cuntegn

Champs da cumpetenza	Il plan d'instrucziun dal modul orientaziun professiunala è dividì en champs da cumpetenza. Qua sutvart èn descrits ils cuntegns da l'instrucziun en orientaziun professiunala. Els èn structurads tenor ils champs da cumpetenza dal plan d'instrucziun dal modul.
Profil da persunalitad	L'instrucziun sa basa sin las cumpetenzas persunalas (cognitivas ed affectivas) sco era socialas ch'ils giuvenils han acquistà fin ussa. Ella sustegna l'ulteriur svilup da l'identitad e la furmaziun da la persunalitad. Ella porscha occasiuns da giuditgar a moda critica sasez ed auters e promova la prontezza da s'occupar cun la concepziun persunala (professiunala) dal futur.
Vias da furmaziun, mund da professiun e da lavur	L'instrucziun intermedischa savida d'orientaziun davart il mund da furmaziun, da professiun e da lavur. Ils giuvenils vegnan rinforzads uschia, ch'els san ir enturn a moda segira cun las differentas aspectativas che lur ambient ha envers la tscherna da furmaziun resp. da professiun. Els s'occupan cun las atgnas caracteristicas biograficas, en spezial areguard las normas specificas per las schlattainas ed areguard las normas socialas e culturalas.
Sa decider ed ir enturn cun difficultads	L'instrucziun sa basa sin las resursas persunalas dals giuvenils, rinforza ils giuvenils, sch'i resultan frustraziuns, e sustegna lur abilitad da decider.
Planisaziun, realisaziun e documentaziun	L'instrucziun activescha l'occupaziun dals giuvenils cun sasezs e cun las purschidas dal mund da furmaziun, da professiun e da lavur e pussibilitescha experientschas en quests reguards. En l'instrucziun en orientaziun professiunala documenteschan ils giuvenils a moda suandabla il process da tscherna da professiun e redigian documents d'annunzia.
Integraziun en ils plans d'instrucziun dals roms	Las cumpetenzas menziunadas en la tabella appartegnan a l'orientaziun professiunala. Ellas vegnan sviluppadas e cuntanschidas en ils champs economia, lavur e tegnairchasa resp. tudestg. Las cumpetenzas da l'orientaziun professiunala ch'èn integradas en ils plans d'instrucziun dals roms, èn marcadas cun renviaments. En la versiun electronica mainan ils renviaments dal chapitel introductiv al plan d'instrucziun dal rom ed enavos.

Tabella 1: Cumpetenzas integradas en ils plans d'instrucziun dals roms

Cumpetenza	Lieu da l'integraziun
Las scolaras ed ils scolars san sviluppar ina chapientscha per l'impurtanza sociala da la lavur e per las differentas furmas da lavur sco era chapir caracteristicas specificas per las schlattainas e caracteristicas socialas e culturalas tar la tscherna da furmaziun e da professiun.	ELT.1.1
Tant en documents d'annunzia formalmain corrects sco era en il contact persunal san las scolaras ed ils scolars preschentar a moda persvadenta sasezs e lur cumpetenzas.	R.3.C.1.f R.3.C.1.g R.4.B.1.f R.4.B.1.g R.4.E.1.f R.4.F.1.f

OP.1 Profil da persunalitad

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san descriver e nizzegiar lur profil da persunalitad.**	
OP.1.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» san percepir e descriver elements da lur profil da persunalitad (abilitads, premissas, interess, tenutas, valurs).	
	b	» san cumparegliar e nudar il maletg da sasezs cun il maletg che auters han dad els resp. cun la perspectiva externa.	
	c	» san trair conclusiuns per lur tscherna da furmaziun e da professiun or da lur maletg da sasezs ed or dal maletg che auters han dad els.	

OP.2 Vias da furmaziun, mund da professiun e da lavur

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san s'acquistar ina survista dal sistem da furmaziun svizzer cun agid da funtaunas d'infurmaziun e da cussegliaziun.**	
OP.2.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» san declerar ils tratgs fundamentals da la scolaziun e da la furmaziun supplementara svizra sco era sia permeabilitad a maun d'ina grafica simpla.	
	b	» san procurar a moda independenta infurmaziuns davart almain trais professiuns resp. vias da scolaziun tschernidas sin differents champs professiunals (p.ex. en il center d'infurmaziun professiunala (CIP), en l'internet, a fieras da professiuns, ad occurrenzas d'infurmaziun).	
	c	» san mussar e cumparegliar pretensiuns ed activitads a maun d'almain duas vias da professiun resp. da scolaziun tschernidas. » san resguardar - en lur ponderaziuns e scleriments - era pretensiuns ed activitads da scolaziuns e professiuns ch'èn atipicas per ina schlattaina.	

			renviaments
	2.	**Las scolaras ed ils scolars san crear ina relaziun persunala cun il mund da lavur e trair conclusiuns per lur tscherna da scolaziun e da professiun.**	
OP.2.2		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» san metter professiuns da lur ambient famigliar e d'ulteriurs conturns en relaziun cun lur giavisch da furmaziun e da professiun actual.	
	b	» san reflectar atgnas caracteristicas ed aspectativas biograficas da lur ambient areguard la professiun, metter en dumonda stereotips specifics per las schlattainas e stereotips socials e culturals sco era defender in'atgna posiziun en quest reguard.	
	c	» san trair consequenzas per l'atgna tscherna da furmaziun e da professiun.	

OP.3 Sa decider ed ir enturn cun difficultads

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san metter prioritads, sa decider, ma restar a medem temp averts per alternativas.**	
OP.3.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» san applitgar en simplas situaziuns dal mintgadi differentas metodas per chattar decisiuns (p.ex. planta da decisiuns, pro / contra, sentiment / saun giudizi).	
	b	» san determinar l'atgna posiziun sin basa da la cumparegliaziun dal profil da persunalitad e sin basa da la survista da las vias da furmaziun, dal mund da professiun e da lavur e fixar emprimas finamiras da scolaziun cunvegnentas.	
	c	» san tscherner almain trais professiuns pussaivlas tenor criteris prescrits, motivar e giuditgar la tscherna e persequitar vinavant ella a moda consequenta.	
	d	» san sa decider per ina scolaziun u ina professiun, ma restar a medem temp averts per alternativas (p.ex. professiuns parentadas, autra scolaziun, soluziun transitorica).	

			renviaments
	2.	**Las scolaras ed ils scolars san identifitgar sfidas pussaivlas en il process da furmaziun e da tscherna da professiun, numnar frustraziuns, includer atgnas resursas e sviluppar pussaivladads da soluziun.**	
OP.3.2		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» san numnar difficultads sco era sentiments engrevgiants e motivs da frustraziun en il process da furmaziun e da tscherna da professiun, san sa fatschentar cun tals e restar conscients da lur resursas (p.ex. abilitads, sustegn da lur ambient).	
	b	» san analisar - ensemen cun las persunas responsablas per l'educaziun e/u persunas spezialisadas - difficultads en il process da furmaziun e da tscherna da professiun (p.ex. premissas persunalas, situaziun economica, martgà da lavur).	
	c	» san sviluppar soluziuns orientadas a las resursas en cas da difficultads (p.ex. sulets, ensemen cun las persunas responsablas per l'educaziun e/u persunas spezialisadas).	

OP.4 Planisaziun, realisaziun e documentaziun

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san metter finamiras en il rom da la decisiun da furmaziun e da professiun, planisar il process d'annunzia concret ed - en cas da basegn - metter novas finamiras sco era planisar alternativas.**	
OP.4.1		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» san metter finamiras per simpels projects (d'emprender) en il process da furmaziun e da tscherna da professiun.	
	b	» san planisar il process d'annunzia concret en lur decisiun da furmaziun resp. da professiun (p.ex. examens d'admissiun, tests, procedura d'annunzia).	
	c	» san - en cas da basegn - metter novas finamiras e planisar alternativas (p.ex. purschidas transitoricas, autras soluziuns da cuntinuaziun).	

			renviaments
	2.	**Las scolaras ed ils scolars san realisar lur pass planisads en vista a lur finamiras da scolaziun e preparar la midada.**	
OP.4.2		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» san preparar ed organisar invistas independentas da professiuns e da scolaziuns resp. ir per sustegn (p.ex. fufragnadis).	
	b	» san reflectar ils resultats da las experientschas praticas ed ils feedbacks dals furmaturs da las professiuns e trair consequenzas.	
	c	» san planisar la midada e san sa preparar specificamain per las novas pretensiuns da l'emprendissadi, da la scola cuntinuanta u da la soluziun da cuntinuaziun resp. tschertgar ulteriuras alternativas.	

			renviaments
	3.	**Las scolaras ed ils scolars san documentar a moda suandabla lur process da tscherna da professiun e cumpilar lur documents d'annunzia sin basa da questa documentaziun.**	
OP.4.3		Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» san documentar lur resursas specificas (abilitads, experientschas, activitads en scola ed en il temp liber, enconuschientschas linguisticas).	
	b	» san rimnar e documentar infurmaziuns ed experientschas impurtantas da la pratica (infurmaziuns davart professiuns, giudicaments da fufragnadis).	
	c	» san documentar il process da decisiun persunal e motivar a moda suandabla la tscherna da professiun u da scolaziun, en spezial l'atgna motivaziun.	
	d	» san cumpilar infurmaziuns impurtantas per lur documents d'annunzia cun agid dals documents rimnads (p.ex. portfolio, ordinatur da tscherna da professiun).	